ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

(Z.)

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως
τῶν ἡμερῶν μας,

ἐκ παλαιῶν ἀπανθισθεῖσαι, καὶ τὰ νεώτερα ἐξ
ἀρίστων Γερμανῶν ἱστοριογράφων ἐλευθέρως
μεταφρασθεῖσαι

ὑπὸ

Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ.

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀντωνίου Αὐκούλου.
(Anton v. Haykul.)

1831.

Π Ι Ν Α Ξ.

Ν Ε Α   Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α.

Βιβλίον Πρῶτον.

Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. (1453 — 1618).

(Ἀκολουθία).

Ε΄. ΓΑΛΛΟΙ.

(Ἀκολουθία).

Σελ.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πρῶτον.

Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.

(1453 — 1618.)

(Ἀκολουθία).

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πρῶτον.

Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.

(1453 — 1618.)

(Ἀκολουθία).

Ε'. ΓΑΛΛΟΙ.

(Ἀκολουθία).

18. Φραγκίσκου Α' αἰχμαλωσία καὶ ἀπολύτρωσις.

(1525 — 1526).

Ἐπιστρέφομεν πάλιν τώρα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κυβερνήσεως Φραγκίσκου τοῦ Α'.

Πλήρεις χαρᾶς ὅτι ἐσκούπισαν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους συνέλαβαν τώρα νέον βούλευμα οἱ τρεῖς σύμμαχοι, Κάρολος ὁ Ε', Ἐρρῖκος ὁ Η' καὶ ὁ Βουρβώνιος, νὰ κυριεύσωσιν ὅλην τὴν Γαλλίαν, νὰ ἐκθρονίσωσι Φραγκῖσκον τὸν Α', καὶ νὰ μοιρασθῶσιν ἀδελφικῶς τὸ βασίλειον. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Βουργονδίαν, Καμπανίαν, καί τινας ἐπαρχίας συνόρους τῆς Γερμανίας· ὁ Κοντόσταυλος παρεκτὸς τῶν παλαιῶν του κτημάτων τὴν Προβιγκίαν καὶ τὸ Δελφινάτον καὶ τὸν βασιλικὸν τίτλον, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὑποτελὴς φόρου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ὅς τις ἐσυμφώνησε νὰ ἐξουσιάσῃ ὅλην τὴν ἐπίλοιπον Γαλλίαν. Τὸ βούλευμα τοῦτο δὲν ἐβεβαιώθη, ἐπειδὴ ὁ Βουρβώνιος δὲν ἔστεργε νὰ πέσῃ ἡ Γαλλία εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων, ἀλλ' ἡ προσβολὴ καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς οὐδὲν ἧττον ἔγεινε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Ἔλαβεν ὅμως κακὴν ἔκβασιν (Τόμ. Ϛ', σελ. 240). Ἀδυνατισμένα καὶ σχεδὸν ἀφανισμένα ὑπέστρεψαν μάλιστα τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα;

τὰ ὁποῖα ἐφέρθησαν εἰς τὴν Μασσαλίαν ἀπὸ τὸν Πεσκάραν καὶ Βουρβώνιον, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐνόμισε τὸν παρόντα καιρὸν προσφορώτατον νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὸ Μεδιόλανον. Ἀλλ' ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν ἱστορίαν Καρόλου τοῦ Ε΄, πόσον ἀσυνέτως διέτριψεν ὁ Φραγκῖσκος τρεῖς χειμωνικοὺς μῆνας εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Παυΐας, καὶ οὕτως ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς ἀντιπάλους του νὰ ἀναλάβωσιν. Ἀλλ' ἔκαμε προσέτι τὸ ἀστόχαστον ἔργον νὰ ἀποχωρίσῃ εἰς τοῦτο τὰ μεταξὺ μέρος τοῦ στρατεύματός του διὰ νὰ κυριεύσῃ μὲ αὐτὸ τὴν Νεάπολιν. Λαννοᾶς, ὁ ὑποβασιλεὺς ταύτης τῆς χώρας, ἐφοβήθη περὶ τούτου, ἀλλ' ὁ Πεσκάρας τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ στείλῃ οὐδὲ ἕνα ἄνθρωπον κατ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ εὕρῃ καθ' ὁδὸν ἱκανοὺς πολεμίους. Καὶ οὕτω συνέβη τῷόντι. Ἀπ' ὅλον τὸ στῖφος κἀνεὶς δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν Νεάπολιν.

Τὴν 24 Φεβρ. 1525 συνέβη τελευταῖον ἡ πλησίον τῆς Παυΐας αἱματώδης μάχη, ἥτις, καθὼς ἐμάθαμεν ἤδη, ἐτελείωσε μὲ τὴν ὁλοτελῆ φθορὰν τῶν Γάλλων καὶ μὲ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ βασιλέως των. Ὅλα τὰ Γαλλικὰ πυροβόλα ἐχάθησαν, καὶ 8000 νεκροὶ ἐσκέπασαν τὸν τόπον τῆς μάχης. Μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ στρατηγοὶ Βοννιβέτιος, Τρεμοβίλλιος, Παλίσσιος, καὶ ὁ ἀνδρεῖος Λοδοβῖκος Ἄρσιος, ὁ ἀγαπητότατος σύντροφος τοῦ Βαϊάρδου. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Βοννιβέτιος ἦτο καὶ ἐδῶ αἰτία τῆς δυστυχίας, ὅστις ἐσυμβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ δεχθῇ τὴν μάχην ταύτην. Εἰς ταύτην ἔδειξε πολλὴν προσωπικὴν ἀνδρίαν, καὶ πρὸς τὸ τέλος, ἐνῷ ὅλοι ἔφευγαν μὲ ἄγριον θόρυβον, ἐλησμονήθη τόσον καὶ ἐπροχώρει, ὡς νὰ ἔμελλε νὰ κερδήσῃ μόνος τὴν μάχην. Τελευταῖον, ἀφοῦ ἔλαβε πληγὴν μὲν εἰς τὸ μέτωπον, ἄλλην δὲ εἰς τὸν βραχίονα, καὶ τρίτην εἰς τὴν χεῖρα, καὶ θέλων νὰ κεντήσῃ τὸν ἵππον εἰς φυγὴν, ἐκτυ-

πήθη ἀπὸ τουφεκίου βόλιον καὶ ἔπεσε καταγῆς· δύω Ἱσπανοὶ, μὴ γνωρίζοντές τον, ὑπῆγαν καὶ τοῦ ἐπῆραν τὴν χρυσῆν ἅλυσιν. Τότε ἦλθε Γάλλος τις, συμφυγὰς τοῦ Βουρβωνίου, ὁ Πομπεράντος, ὅς τις ἐγνώρισε τὸν βασιλέα, καὶ τὸν ἠρώτησεν, ἂν θέλῃ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Κοντόσταυλον, ὅς τις ἦτο πλησίον. „Τί; ἔκραξεν ὁ βασιλεύς· εἰς τὸν προδότην; προτιμῶ τὸν θάνατον. Δὲν εἶναι ἐδῶ ἄλλος κανείς; δὲν εἶναι ὁ Λαννοᾶς;“ Τοῦ τὸν ἔφεραν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔδωκε τὸ σπαθίον του. Ὁ Λαννοᾶς τὸν ἐδέχθη γονατιστὸς, καὶ ἀντὶ τούτου τοῦ ἔδωκε τὸ ἰδικόν του εἰπὼν ὅτι εἶναι ἀνάρμοστον νὰ στέκῃ βασιλεὺς ἄοπλος ἔμπροσθεν ὑπηκόου. Ἔπειτα ἐφέρθη εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου τοῦ ἐδέθησαν αἱ πληγαί. Παρεδόθη εἰς τὴν ἐφορίαν τοῦ Ἀλαρκῶνος, ὅς τις εἰς τὸ ἑξῆς ἐχρειάζετο μεγάλην προσοχὴν διὰ νὰ μὴ τὸν διαφύγῃ. Εἰς τὴν μητέρα του δὲν ἔγραφεν ἄλλο παρὰ ταῦτα τὰ λόγια. „Κυρία μου, ὅλα ἐχάθησαν, μόνον ἡ τιμὴ ὄχι“ *).

Πῶς ὁ Φραγκῖσκος ἐφέρθη εἰς τὸ Μαδρίτιον καὶ ἐκεῖ ἐδέχθη τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προβληθεῖσαν εἰρήνην, ἐδιηγήθην εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δευτέρου (Τόμ. Ϛ', σελ. 243). Ὅταν τοῦ ἐπροτέθησαν τὰ ἄρθρα ταύτης τῆς συνθήκης, τὰ ἔκρινε τόσον σκληρὰ, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ τὰ δεχθῇ μόνον πρὸς τὸ φαινόμενον καὶ νὰ μὴ τὰ φυλάξῃ, ἀφοῦ ἐλευθερωθῇ. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐμεταχειρίσθη μέσον, τὸ ὁποῖον δείχνει προφανῶς, ὅτι δὲν τοῦ ἔμελε τίποτε διὰ τὴν τιμήν του, τὴν ὁποίαν ἐκαυχᾶτο τόσον. Διότι ἐσυνάθροισε κρυφίως τοὺς βουλευτάς του, τοὺς εἶπεν, ὅτι ἡ κατηναγκασμένη εἰρήνη εἶναι ἄδικος, καὶ ὅτι ὅρκος καὶ ὑπογραφὴ εἰς τοιαύτας πε-

*) Τὸ τέλος ἔδειξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντιστρέψῃ τὸν λόγον τοῦτον. Διότι διὰ τῆς ἐν Παυΐᾳ μάχης παρεκτὸς τῆς τιμῆς τῆς νίκης πολλὰ ὀλίγα ἔχασεν ἡ Γαλλία.

ριστάσεις δὲν ἔχουν καμμίαν ὑποχρεωτικὴν δύναμιν. Ταύτην τὴν διαμαρτυρίαν ἔγραψαν διὰ προσταγῆς του οἱ βουλευταὶ, καὶ ἔπειτα ὑπέγραψε καὶ ὡρκίσθη τὴν συνθήκην. Εἰς τὸν ἀποχωρισμόν του, τὸν ἠρώτησεν ὁ αὐτοκράτωρ: τώρα, ἀδελφὲ, εἶσαι ἐλεύθερος· εἰπέ με εἰλικρινῶς, ἂν ἔχῃς σκοπὸν νὰ ἐκπληρώσῃς ὅλα τὰ ἄρθρα τῆς εἰρήνης. — Ὁ Φραγκῖσκος ἀπεκρίθη: „Σᾶς ὑπόσχομαι, ὅτι θέλω ἐκπληρώσειν ὅλα ὅσα ἐσυμφωνήσαμεν μεταξύ μας, καὶ λαμβάνω τὸν σταυρὸν τοῦτον μάρτυρα τοῦ λόγου μου.“

Εὐθὺς ἀφοῦ ἔφθασεν ἡ ἐπικύρωσις ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἀπεχαιρέτησεν ὁ βασιλεὺς, καὶ συνωδευμένος μὲ τὸν Ἀλαρκῶνος, Λαννοᾶν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐφίππους ἔφθασεν εἰς τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἐδιώριζεν ὁ ποταμὸς Ἀνδάϊος. Πέραν τῆς ὄχθης του ἐφάνη ὁ ἀρχιστράτηγος Λαυτρέκιος μὲ φρουρὰν, καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ ἵστατο πλοιάριον εἰς τὴν ἄγκυραν. Ἀπὸ τῆς μιᾶς ὄχθης ἔπλευσεν ὁ Λαννοᾶς μὲ τὸν βασιλέα, ἀπὸ δὲ τῆς ἄλλης ὁ Λαυτρέκιος καὶ οἱ δύω πρίγκιπες, οἵτινες ἔμελλαν νὰ δοθοῦν ὅμηροι εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Εἰς τὸ ἄδειον πλοιάριον ἔλαβαν τοὺς ὁμήρους πρῶτον, καὶ ἔπειτα ὁ βασιλεὺς ἐναγκαλισθεὶς τὰ παιδία του ἐμβῆκεν εἰς τὸ πλοιάριον τοῦ Λαυτρεκίου, καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν ὄχθην. Ἐκεῖ ἐκαβαλίκευσε Τουρκικὸν ἵππον, ὕψωσε τὴν χεῖρα του εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐφώναξε πολλάκις: „Εἶμαι πάλιν βασιλεύς.“ Ὑπῆγεν ἐκεῖθεν κατ' εὐθεῖαν εἰς Βαϊόνναν, ὅπου τὸν ἐπρόσμενεν ἡ οἰκογένειά του καὶ ἡ αὐλή.

19. Ἄλλοι ἀγῶνες μὲ Κάρολον τὸν Ε'.

(1527 — 1544).

Ὁ Φραγκῖσκος εἶχεν ἀποφασίσειν στερεὰ, ὡς ἐξεύρομεν, νὰ μὴ ἐκπληρώσῃ τίποτε ἀφ' ὅσα ὑπε-

χρεώθη, καὶ περὶ τῶν υἱῶν του ἤλπιζεν, ὅτι θέλει ἐλθεῖν καιρὸς νὰ τοὺς λάβῃ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα κατ' ἄλλον τρόπον. Τὸν Μάϊον ἤδη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνδεσιν, ἥτις ἔμελλε νὰ διώξῃ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν (Τόμ. Ϛ', σελ. 261), καὶ ὁ φίλος του, ὁ Πάπας, τὸν ἀπέλυσεν ἀπὸ τὸν ὅρκον τοῦ Μαδριτίου. Ἀλλ' εἰς ὅλα ταῦτα τὰ ἐγχειρήματα νὰ δώσῃ ἰσχυρὸν τόνον διὰ τῶν ὅπλων δὲν εἶχε κατὰ τὸ παρὸν δυνάμεις ἡ βασιλεία του. Ὁ Φραγκῖσκος λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ κυττάζῃ μὲ ἡσυχίαν πῶς οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἥρπασαν ἀπὸ τὸν Δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου τὴν κυριότητα, ἐπίασαν αἰχμάλωτον τὸν Πάπαν, καὶ ἐταπείνωσαν ὅλους τοὺς συμμάχους του. Καὶ ὅταν μετέπειτα μὲ πολλὴν στενοχωρίαν ἐσυνάθροισε στράτευμα (1527), τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Λαυτρεκίου ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Νεάπολιν, ἤρχισε πάλιν μὲ τὴν ἀφροσύνην του νὰ κάμῃ ἥμισυ τὸ ἔργον του. Ἐφρόντισε μὲν διὰ τὴν πρώτην διάταξιν τοῦ στρατεύματος, δὲν τὸ ἐβοήθησεν ὅμως ἔπειτα ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Ἰταλικῶν συμμάχων του, τοὺς ὁποίους αὐτὸς πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀφήσειν ἀβοηθήτους. Ἔπειτα ἔκαμε τὴν τρέλαν νὰ παραπικράνῃ τὸν ἐξαίρετον θαλάσσιον ἥρωα Ἀνδρέαν Δωρίαν τὸν Γεννουήνσιον τόσον αἰσθητικῶς, ὥστε οὗτος ηὐτομόλησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔφερεν εἰς τὰ στρατεύματά του τόσας τροφὰς, ὥστε ἦτο εἰς τοῦτον εὔκολον νὰ ἐκδιώξῃ ἀτίμως τοὺς Γάλλους. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεβεβαίωσεν εἰς τὴν Γένουαν τὸ πολίτευμα τῆς δημοκρατίας. Δωρίας ἦτο ὁ πρῶτος αὐτῆς Δοὺξ, καὶ συνέστησε τὴν δημοκρατίαν εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον διήρκεσεν ἕως εἰς τὰς ἡμέρας τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῶν Γάλλων.

Ὁ ὡραῖος λοιπὸν τῶν Γάλλων στρατὸς ἐξηφα-

νίσθη μέρος μὲν ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς, μέρος δὲ ἀπὸ τὸ μίασμα. Καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγός των Λαυτρέκιος ἀπέθανεν ἀπὸ τὸ δεύτερον (1528) καταρώμενος τὴν ἀμέλειαν τοῦ βασιλέως του. Ἄλλος στρατὸς ἠθέλησε τὸ ἐφεξῆς θέρος (1529) νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἀπεδιώχθη ὅμως ἐκεῖθεν πολλὰ γρήγορα ἀπὸ τὸν Λεῦβαν. Νικημένος καὶ ἀδυνατισμένος πάλιν ὁ Φραγκῖσκος ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ εἰρήνην (εἰς Καμέρακον), ἥτις ἦτο νέα ταπείνωσίς του (Τόμ. Ϛ', σελ. 270). Ἐκατάφυγε δευτέραν φορὰν εἰς τὴν καταφρονημένην καὶ οὐδαμινὴν μυστικὴν διαμαρτύρησιν ἐναντίον τῶν δημοσίων του ὁμολογιῶν *). Μόνον τὰ δύω μιλιόνια φλωρία ἐπλήρωσε διὰ νὰ λάβῃ τοὺς υἱούς του, καὶ ἐνυμφεύθη τῳόντι τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀφοῦ τὸ πῦρ τῆς ἀντιζηλίας διετηρήθη ἱκανὰ ἔτη ὑποκάτω εἰς τὴν στάκτην, ἐξεῤῥάγη ἔξαφνα μὲ δύναμιν. Κάρολος ὁ Ε' ἠνάγκασε τὸν Πάπαν Κλήμεντα Ζ', τὸν ὁποῖον, ὡς ἐξεύρομεν, εἶχε ταπεινώσειν κατὰ πολλά, νὰ κλείσῃ μετ' αὐτοῦ συνθήκην πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Φραγκῖσκος ἐξεύρων, ὅτι ὁ Πάπας ἔκαμνε ταῦτα χωρὶς θέλησίν του, ἤλπιζεν εὐκολώτερα νὰ λύσῃ συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔβλεπε μὲ εὐχαρίστησίν του· διὰ τοῦτο οἰκειώθη τὸν Πάπαν μὲ τὸ νὰ τοῦ ἐπρόβαλε γάμον τοῦ δευτέρου του υἱοῦ Ἑῤῥίκου μὲ τὴν

*) Ὁ Γαρνιέρος Ἱστορ. τῆς Γαλλίας Τόμ. XXIV. σελ. 390 ἀποδίδει μὲν τὴν αἰτίαν εἰς τὸν Καγκελλάριον Δουπράτιον, ὁμιλεῖ δὲ πολλὰ ἰσχυρῶς καὶ περὶ τούτου. Il est bien vrai, λέγει, que le chancelier Duprat, qui dirigeoit toutes les operations du cabinet, et qui connoissoit beaucoup mieux les formes du palais que les maximes de l'honneur et de la sainte politque, persuada au roi de protester contre ce traité, et poussa la précaution, jusqu' à faire protester de la méme maniere les procureurs-généraux des cours souveraines, où il devoit être enregistré; comme si ces actes furtifs pouvoient annuler des engagement pris à la face des nations et sous le sceau de la foi publique.

ἀνεψιὰν ἐκείνου Αἰκατερίναν τὴν ἐκ Μεδίκων, καὶ ἡ λαμπρὰ αὕτη θεωρία διὰ τὴν οἰκογένειάν του ἔτερψε τόσον κολακευτικῶς τὸν γέροντα, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου (1533) ἀπέπλευσεν εἰς Μασσαλίαν διὰ νὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν βασιλέα. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ πόσα καὶ ποῖα ἐσυμφωνήθησαν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον. Ὁ Πάπας εἶχε μαζή του τὴν δεκατριῶν ἐτῶν ἡλικίας ἀνεψιάν του, ἥτις ἔμεινε πάραυτα εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν ἔπειτα πολλὰς, ἀπροόπτους τότε δυστυχίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐταράχθη διὰ τὴν ταχεῖαν ταύτην ἀποστασίαν τοῦ πνευματικοῦ συμμάχου του, καὶ τίς ἐξεύρει ποίαν τιμωρίαν ἤθελεν ἐπιφέρειν εἰς αὐτὸν, ἐὰν ὁ Κλήμης δὲν ἀπέθνησκε τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1534).

Τί λοιπὸν ἐβοήθησε τὸν Φραγκῖσκον ἡ συμμαχία; Καὶ ὅμως ἐφάνη ὁδὸς ἄλλη, διὰ τῆς ὁποίας ἔσπευσε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπρόσφερε μυστικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς τῆς Γερμανίας Προτεστάντας, οἵτινες εὑρίσκοντο τότε, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς στενοχωρίαν καὶ ἀμηχανίαν, διὰ νὰ κτυπήσωσι τὸν αὐτοκράτορα. Καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Αὐστριακαὶ ἐπαρχίαι ἐλεηλατοῦντο τότε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, συνεμάχησεν ὁ Φραγκῖσκος μὲ αὐτοὺς χωρὶς νὰ τὸν μέλῃ διὰ τὸν ψόγον τῶν συγχρόνων του, ὅς τις δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ ἐλλείψῃ, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν χριστιανικώτατον βασιλέα ἤλπιζε καθεὶς, ὅτι πρὸς χάριν κακομηχάνου πολιτικῆς δὲν ἤθελε συνδεθῆν μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς χριστιανωσύνης ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἡ μεγίστη δόξα ἦτο νὰ ἀποστρέφῃ ἀπὸ τὰς μεγάλας τῆς Εὐρώπης κοινωνίας καὶ ἀπὸ τὸν πολιτισμόν των τὴν βαρβαρότητα, ἥτις ἐφοβέριζε κοινὸν ὄλεθρον.

Ὄχι ὀλιγώτερον ὕποπτοι ἔγειναν οἱ Καθολικοὶ ὑπήκοοί του βλέποντές τον βοηθοῦντα μυστικῶς τοὺς Προτεστάντας. Δὲν ἤξευραν, ἂν ἐφύλαττεν ἀκόμη

τὴν καθαρὰν διδασκαλίαν, ἢ ἂν ἐποτίσθη τὸ φαρμάκιον τῆς νέας αἱρέσεως. Ὁ Φραγκῖσκος ἐκατήντησεν ἐκ τούτου εἰς ταραχὴν ὄχι ὀλίγην. Ἐπροσπάθει νὰ πληροφορήσῃ τὸν λαόν του, ὅτι ἔκλεισε τὴν συμμαχίαν ἐκείνην ἐκ μόνων πολιτικῶν σκοπῶν, καὶ ὅτι μισεῖ τοὺς αἱρετικοὺς ἐπίσης καθὼς καὶ τοὺς ἀπίστους. Ἐχρειάσθη πολλοὺς κόπους διὰ νὰ δώσῃ καθαρὰς ἀποδείξεις τῶν ὀρθῶν φρονημάτων του. Ὅταν μίαν φορὰν εὑρέθησαν εἰς δημοσίους τόπους προσηλωμέναι εἰς τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν πολλαὶ αἱρετικαὶ θέσεις, ἐπρόσταξε νὰ γείνῃ δημόσιος λιτανεία διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν τοῦ Κυρίου ὀργὴν, ἥτις ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ τὸν τόπον, καὶ αὐτὸς προσωπικῶς μὲ γυμνὴν κεφαλὴν καὶ λαμπαδοφόρος συμπεριῆλθε τὴν πόλιν μὲ τὴν λιτανείαν ταύτην. Ἔκραζε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ, ὅτι ἂν ἤξευρε τὴν μίαν του χεῖρα μολυσμένην μὲ τὸ φαρμάκιον τῆς αἱρέσεως ἤθελε τὴν κόψειν μὲ τὴν ἄλλην, καὶ οὐδὲ τὰ τέκνατου δὲν ἤθελε φεισθῆν, ἐὰν ἦσαν ἔνοχα τοῦ τρομεροῦ τούτου κακουργήματος. — Δὲν ἔμεινε μόνον εἰς ταύτην τὴν ὑπόκρισιν καὶ λαοπλανίαν· ἐξέτεινε τὴν πολιτικήν του τόσον, ὥστε πλῆθος ἀνακαλυφθέντων Προτεστάντων ἐκαταδίκασεν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον. Καὶ ὄχι τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅταν τοῦ ἐκαταλαλήθησαν, ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῶν Βαλδείων (Τόμ. Δ, σ. 514) (ἐργατικοῦ τινὸς καὶ εἰρηνικοῦ ἐθναρίου) μεταχειρίζονται ἀκόμη τὰς δόξας των εἰς μέρη τινα τῆς Προβιγκίας καὶ εἰς τὸ Κομητάτον Βενασκῖνον, ἐπρόσταξε τὸ κοινοβούλιον τῶν Ἀκούων Σεξτίων νὰ δείξωσι πᾶσαν αὐστηρότητα ἐναντίον τούτων τῶν αἱρετικῶν. Κατὰ δυστυχίαν ἔπεσεν ὁ ἐκβιασμὸς οὗτος εἰς χεῖρας θανασίμων ἐχθρῶν τῆς πτωχῆς ἐκείνης κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν πάραυτα στρατιώτας ἐναντίον των, καὶ ἔσφαζαν καὶ ἔκαιαν καὶ ἀπηνθρωπίζοντο (1545). Καὶ (τίς δύναται νὰ μὴ φρίξῃ;) βουλευτής τις, Βαρὼν Ὀππέδας, οἰ-

σϯρηλατημένος ἀπὸ ἀνεπίγνωστον ζῆλον, ἐπρόσταξε καὶ ἔσχιζαν τὰς κοιλίας ζωντανῶν ἐγκύων γυναικῶν, ἐξέῤῥιπταν τὰ ἔμβρυα, καὶ τὰ ἐκαταπάτουν μὲ τοὺς πόδας. Πολλὰ ἀργὰ ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς τὰς βδελυρὰς ταύτας πράξεις, καὶ ἐπαράγγειλε τὸν διάδοχόν του νὰ τὰς τιμωρήσῃ, τὸ ὁποῖον δὲν ἔγεινεν. Εἰς δὲ τοὺς Προτεστάντας τῆς Γερμανίας δὲν ἔμειναν κρύφια τὰ κακουργήματα ταῦτα, καὶ δικαίως ἐμίσησαν μόναρχον, ὅς τις αὐτοὺς μὲν ἐκολάκευε παντοίως, τοὺς δὲ ἀδελφούς των ἐκατάτρεχεν ἀπανθρωπότατα.

Τὸ 1535 ἔτος ἦτο ἐκεῖνο, ὁπότε ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε τὴν εἰς Τοῦνιν περίφημον ἐκστρατείαν του. Τοῦτον τὸν καιρὸν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Φραγκῖσκος εἰς τὸ νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὸ Μεδιόλανον. Δὲν ἐκατόρθωσεν ὅμως τίποτε, καὶ τότε (1536) ἐπέπληξεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς Γαλλικοὺς πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην, ἀποδείχνων τὴν ἀπιστίαν τοῦ κυρίου των (Τόμ. Ϛ, σελ. 297), καὶ ἔπειτα ἔκαμε τὴν ἀνωφελῆ εἰσδρομὴν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Φραγκῖσκος ἠθέλησε νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὸν ἀντίπαλόν του χρεώστης, καὶ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἀπεκρίθη εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ λαληθέντα λόγον του μὲ ἄθλιόν τι καὶ ἀξιογέλαστον παιγνίδιον δικολογίας, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀναπαύσῃ τὴν τυφλὴν κενοδοξίαν του. Εἰς δημόσιον τινὰ σύνοδον τοῦ κοινοβουλίου, ὅπου παρευρίσκετο καὶ αὐτὸς, ἐπαρουσιάσθη βασιλικὸς ῥήτωρ μὲ γραφὴν „κατὰ Καρόλου τοῦ Αὐστριακοῦ,“ ὅτι ἐπάτησε τὴν εἰρήνην τοῦ Καμεράκου ἁρπάσας τὸ Μεδιόλανον καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ οὕτω χάσας τὰ κέρδη τῆς εἰρήνης ταύτης, δηλαδὴ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Φλανδρίας καὶ Ἀρτεσίας. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἔγεινεν ὑποτελὴς τοῦ Γαλλικοῦ στέμματος, καθὸ τοιοῦτος ἐγκαλεῖται νὰ φθάσῃ εἰς Παρισίους, ἢ νὰ στείλῃ ἐπιτρόπους του καὶ νὰ ἀπολογηθῇ περὶ τῆς ἀποστασίας

του, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπίασε τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ νομίμου κυριάρχου του. Τὸ κοινοβούλιον ἔκρινε δικαίαν τὴν ἔγκλησιν, καὶ ἐστάλθη τῷόντι κήρυξ εἰς τὰ σύνορα τῆς Πικαρδίας, ὅς τις κατὰ τὴν τάξιν ἐπροσκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ φανῇ εἰς διωρισμένην ἡμέραν, καὶ ἐπειδὴ οὗτος — ὡς ἐννοεῖται καθ' ἑαυτὸ — δὲν ὑπῆγεν, ἔκρινε τὸ κοινοβούλιον, ὅτι Κάρολος ὁ Αὐστριακὸς διὰ τὴν ἀποστασίαν καὶ ἀπείθειάν του χάνει τὸ κληρούχημα τοῦτο, καὶ ἡ Πικαρδία καὶ Ἀρτεσία ἐπιστρέφουσι πάλιν εἰς τὸ στέμμα, καὶ ὅτι ἡ κρίσις αὕτη πρέπει νὰ κηρυχθῇ εἰς τὰ σύνορα τούτων τῶν ἐπαρχιῶν δημοσίως μὲ τὸ ἦχημα τῶν σαλπίγγων.

Διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅμως πάντη οὐδαμινὸν τοιοῦτον παράξενον κίνημα, ἔστειλεν ἀληθῶς στράτευμα νὰ εἰσβάλῃ εἰς Φλανδρίαν καὶ Ἀρτεσίαν. Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβερνήτρια τοῦ Βελγίου, ἡ τῆς Οὐγγαρίας βασίλισσα Μαρία, ἦτο ἀπροπαράσκευος εἰς τὴν εἰσβολὴν ταύτην, ἀλλὰ ταχέως διεπραγματεύθη μὲ τὴν ἀδελφήν της, τὴν γυναῖκα τοῦ Φραγκίσκου, καὶ ὁ Φραγκῖσκος, ὅς τις μόλις εἶχεν ἀρχίσειν τὸν πόλεμον, δι' ἔλλειψιν ἀργυρίου ἐδέχθη ἀνακωχὴν, ἀλλὰ δὲν διάκοψε τοὺς πολιτικοὺς κατὰ τοῦ Καρόλου ἀγῶνάς του. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἀκόμη ἔτος (1537) ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸς μὲν ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Μεδιόλανον, οἱ δὲ Τοῦρκοι νὰ πέσουν ἔξαφνα εἰς τὴν Νεάπολιν, καὶ οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ νὰ χάσῃ διαμιᾶς ὅλας τὰς Ἰταλικὰς χώρας του. Ὁ Σουλτὰν Σουλειμάνης ἐκράτησε λόγον, καὶ εἰς τὸν διωρισμένον καιρὸν ἄραξε φοβερὸς στόλος εἰς Τάραντα, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξήπλωσαν φρίκην εἰς τὴν Νεαπολῖτιν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ὁ Φραγκῖσκος δι' ἔλλειψιν χρημάτων ἀφῆκε μόνον τὸν σύμμαχόν του τὸν πιστὸν, ὅς τις δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ ἐναντίον Ἰταλικοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνα ὁ Δωρί-

ας, καὶ ἀνεχώρησε πλήρης ἀγανακτήσεως διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦτο ἐξηντλημένος, ἔγειναν αἱ συνελεύσεις τῶν δύω ἐχθρῶν εἰς Νίκαιαν καὶ εἰς Ἀκούας (1538), καὶ ἡ φιλικὴ τοῦ αὐτοκράτορος διόδευσις διὰ τῆς Γαλλίας εἰς Γάνδαυον (1540), περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν εἰς τὸν ἀρχήτερον τόμον (σελ. 300—304). Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπαρακάλεσε νὰ μὴ τοῦ ἀναφερθῇ τίποτε περὶ Μεδιολάνου, ἐνόσῳ διέτριβεν εἰς Παρισίους· ἀλλ' ἀφοῦ τοῦ βασιλέως ἡ παλλακὴ, ἡ Κόμησσα Σταμπία, εἶχεν ὁμιλήσειν ἀδιακόπως εἰς τὸν Φραγκῖσκον, ὅτι δὲν ἐχρεώστει πίστιν εἰς ἐκεῖνον, ὅςτις καὶ αὐτὸν (ὡς ἐνόμιζεν αὐτὴ), τὸν ἐμεταχειρίσθη μὴ βασιλικῶς, ἤρχισε μίαν φορὰν εἰς συνομιλίαν τινὰ, ὅπου παρευρέθη καὶ ἡ Κόμησσα, μὲ ἀστεϊσμοῦ τόνον: „Βλέπεις, ἀδελφέμου, τὴν ὡραίαν ταύτην δέσποιναν; Αὕτη εἶναι γνώμης, ὅτι δὲν πρέπει νὰ σὲ ἀπολύσω ἀπὸ τοὺς Παρισίους πρὶν ἀναιρέσῃς τὴν τοῦ Μαδριτίου συνθήκην.“ Ὁ Κάρολος, ἐκπλαγεὶς ὄχι ὀλίγον, ἀλλὰ παραυτα ἐλθὼν εἰς ἑαυτὸν, ἀπεκρίθη μὲ τὸν αὐτὸν τόνον: „Ἐὰν ἡ συμβουλὴ εἶναι καλὴ, πρέπει νὰ τὴν ἀκολουθήσῃς.“ Καὶ παραυτα ἔστρεψεν εἰς ἄλλο τὸν λόγον. Ὅταν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἡ Κόμησσα ἐβάσταζε τὸ προσόψιον ἐνῷ ἐνίπτετο ὁ αὐτοκράτωρ, ἐξείλκυσεν οὗτος ἀπὸ τὸν δάκτυλόν του πολύτιμον, ἀδαμαντοκόλλητον δακτυλίδιον, καὶ τάχα ἐξ ἀπροσεξίας τὸ ἀφῆκε καὶ ἔπεσε καταγῆς. Ἡ Κόμησσα τὸ ἐπῆρε διὰ νὰ τοῦ τὸ δώσῃ, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς εἶπε μὲ κομψότητα: „Δέσποινά μου! τὸ δακτυλίδιον εὑρίσκεται εἰς ὡραιότατα χέρια· σὲ παρακαλῶ· βάσταζέ το δι' ἀγάπην μου.“ — Τὸ ἐδέχθη ἐκείνη, τὸν εὐχαρίστησε, καὶ ἔκτοτε δὲν ἔγεινε λόγος περὶ φυλακώσεως.

Κανεὶς δὲν ἔμεινε πλέον ἐκστατικὸς διὰ τὸ τῆς μεγαλοψυχίας παιγνίδιον τῶν δύω ἡγεμόνων, ὅσον ὁ Σουλτὰν Σολειμάνης. Τοιαύτη ὀξεῖα μεταβολὴ τῶν φρονημάτων τοῦ ἐφαίνετο παρὰ φύσιν, καὶ ὅταν ἐξεῤῥάγη ὁ τέταρτος πόλεμος (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 313), κατέφυγε πάλιν ὁ Φραγκῖσκος εἰς τοὺς Τούρκους, ὅ,τι καὶ ἂν ἔλεγαν ἐναντίον τούτου οἱ θεοσεβεῖς ὑπήκοοί του, καὶ ἐχάρη κατὰ πολλὰ, ὅτι ἠθέλησε πάλιν νὰ τὸν βοηθήσῃ ὁ Σολειμάνης. Διότι οἱ πρέσβεις ἐμεταχειρίσθησαν πολλὰς τέχνας διὰ νὰ τὸν καταπείσωσι πάλιν, καὶ πολὺν καιρὸν ἤκουαν τὸν ἄξιον ἔλεγχον, ὅτι ὁ Σολειμάνης δὲν εἶναι συνειθισμένος νὰ ἀθετῇ τὴν συμμαχίαν, καὶ νὰ μεταχειρίζεται τὰς μικροπρεπεῖς τέχνας, τὰς ὁποίας παραπέμπει εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων. Τελευταῖον ἐκαταπείσθη, ἐκράτησε πιστῶς τὸν λόγον του, καὶ ἔστειλε παραυτα στόλον, ὅστις κατερήμαξεν ἀπανθρωπότατα τὰ παράλια τῆς Νεαπόλεως, ἔπειτα ἐπολιόρκησε χρόνον τινὰ ματαίως τὴν Νίκαιαν, καὶ τελευταῖον προσκαλεσθεὶς ἀπὸ τὸν Φραγκῖσκον ἐξεχείμασεν εἰς Τουλώνιον. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὗτος ἐπροξένησε κακὸν ὄνομα εἰς τὸν βασιλέα καθ᾽ ὅλην τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, τὸν ἀπέλυσε τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1544), χωρὶς νὰ λάβῃ ἀπ᾽ αὐτοῦ καμμίαν ἀληθινὴν ὠφέλειαν.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φραγκῖσκος διέτριψεν ὅλην σχεδὸν τὴν ζωήν του εἰς μάταια δοκίμια νὰ ταπεινώσῃ ἰσχυρὸν ἀντίζηλον, καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ βασίλειόν του μὲ ἐξωτερικάς τινας ἐπαρχίας. Ἐξεύρομεν ἤδη, ὅτι ἐκινδύνευσε τὸ 1544 ἔτος νὰ ἴδῃ καὶ ἐντὸς τῶν Παρισίων αὐτοκρατορικὸν στράτευμα, καὶ ὅτι χωρισταὶ περιστάσεις ἔκαμαν ἀναγκαίαν τὴν εἰρήνην τοῦ Κρεπιάκου. Εἶχεν ὅμως ὁ Φραγκῖσκος ἀγῶνας ἀκόμη τὸ 1545 ἔτος μὲ τοὺς τοῦ Καρόλου συμμάχους, μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐῤῥῖκον τὸν Η΄, ὅστις δύω ἔτη συνεχῶς τὸν ἐπείραζε μὲ σφοδρότητα καὶ διὰ ξη-

ρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Μετὰ δαπάνην πολλοῦ ἀργυρίου καὶ χύσιν ἄφθονον ἀνθρωπίνου αἵματος ἔγεινε τελευταῖον εἰρήνη καὶ μὲ τοῦτον (1546). Μὲ πολλὴν λύπην ἤκουσεν ὁ Φραγκῖσκος τὰς ἀγγελίας τῶν ἐνδόξων τοῦ ἐχθροῦ του θριάμβων κατὰ τῆς Σμαλκαλδιακῆς συμμαχίας, καὶ ἀπέθανεν ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἕτοιμος νὰ πιάσῃ τοὺς ἀρχηγούς της (31 Μαρτ. 1547). Ζωὴ ἀκόλαστος καὶ ἀσελγὴς τοῦ ἔκοψε τὴν ζωὴν κατὰ τὸ πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Εἰς τὸν μεταξὺ εἰρηνικὸν καιρὸν τῆς βασιλείας του δὲν ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς φροντίδος του ὁ Φραγκῖσκος τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου του καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Διὰ διαφόρων προτροπῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν εἰς τοὺς γραμματισμένους ἐξύψωσε μεγάλως τὴν καταπεσοῦσαν λαμπρότητα τοῦ Παρισιανοῦ πανεπιστημίου, καὶ τὰ πρότερον ἄδεια σχολεῖα εγεμίσθησαν πάλιν ἀπὸ μαθητάς. Ἐπροσκάλεσεν ἄνδρας εἰδήμονας τῶν παλαιῶν γλωσσῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν; καὶ Γερμανοὶ πεπαιδευμένοι ἐξήπλοναν κρυφίως τὰς νέας ἑρμηνείας εἰς τὴν Γαλλίαν, τὰς ὁποίας εἶχε λάβειν ἡ Θεολογία διὰ Λουθήρου καὶ Μελάγχθωνος. Ἀλλ' οἱ Καθολικοὶ θεολόγοι, ὡς εἶναι εὔκολον νὰ τὸ συμπεράνῃ καθεὶς, ἠναντιόνοντο ὅσον ἠδύναντο εἰς τοὺς νεωτερισμούς. Οἱ παλαιοὶ προφέσσορες ἐπαρίσταναν εἰς τὸ κοινοβούλιον, ὅτι χάνεται διόλου ἡ θρησκεία, ἐὰν διδάσκωνται τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Ἑβραϊκὰ, ἐπειδὴ μὲ τὸ μέσον τοῦτο πρέπει νὰ χαθῇ ἡ ὑπόληψις τῆς Βουλγάτας (ἤγουν τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως τῆς Διαθήκης). Δὲν ἀμφίβαλλαν δὲ οὐδεποσῶς νὰ κηρύττωσιν αἱρετικὸν τὸν ὅς τις εἶχε μάθεν τὰς γλώσσας ἐκείνας. Ἕνας μοναχὸς εἶπεν ἀπ' ἄμβωνος τὴν ἐφεξῆς μωρίαν: „Εὕρηκαν μίαν νέαν γλῶσσαν, ὀνομαζομένην Ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ φυλάττωνται ὅλοι οἱ χριστια-

νοὶ, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὴν ἐκπηγάζουσιν αἱ αἱρέσεις. Βλέπω εἰς τὰς χεῖρας πολλῶν βιβλίον γραμμένον εἰς ταύτην τὴν γλῶσσαν, ὀνομαζόμενον Νέα διαθήκη. Τοῦτο εἶναι πλῆρες ἀκανθῶν καὶ τριβόλων. Ὅσον δὲ περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, ὅλοι οἱ μανθάνοντές την γίνονται πάραυτα Ἰουδαῖοι."

Καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν δὲ καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ ἔκαμε διορθώσεις ὁ Φραγκῖσκος· τώρα κατὰ πρῶτον ἐτελειοποιήθησαν τὰ κανόνια, τὰ ὁποῖα ἐματαίωσαν παντελῶς τὰς ἀρχαίας πολιορκητικὰς μηχανάς. Ἡ Γαλλικὴ ὅμως ναυτιλία ἦτο ἀκόμη εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Βασιλικὸς στόλος δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη. Εἰς καιρὸν ἀνάγκης ἐμίσθωνεν ὁ βασιλεὺς τὰ ἐμπορικὰ πλοιάρια, ἢ ἐναύλονε τὰ τῶν Γενουηνσίων καὶ Πορτογάλλων. Πρῶτος Φραγκῖσκος ὁ Α' κατέστησε στόλον πρὸς ὑπουργίαν τοῦ βασιλείου· δὲν ἐτόλμων ὅμως ἀκόμη νὰ βάλουν εἰς αὐτὸν πολλὰ κανόνια. Ἀλλ' ὅμως ἐπεχείρησαν τώρα καὶ οἱ Γάλλοι ταξείδια δι' ἀνακαλύψεις, καὶ ἔκαμαν μάλιστα ἀποικίας εἰς τὴν Κανάδαν.

Ξένους τεχνίτας καὶ χειρώνακτας ἐδέχετο ἐντίμως ἡ Γαλλία. Κατὰ τὸ 1536 ἔτος ἔβαλαν δύω Γενουήνσιοι τὰ θεμέλια τοῦ περιφήμου μετέπειτα ἐργοστασίου τῶν μεταξωτῶν εἰς Λουγδοῦνον. Ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ἐπροσκαλέσθησαν οἱ περιφημότατοι ζωγράφοι, ἀγαλματοποιοὶ καὶ ἀρχιτέκτονες εἰς τὴν αὐλὴν διὰ νὰ καλλωπίσωσι τὰ παλάτια τῶν ὑποστατικῶν τοῦ βασιλέως. Ὁ Φραγκῖσκος ἐθεώρει μὲ χαρὰν τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, καὶ τοὺς παρεθάῤῥυνε μὲ ἀμοιβὰς καὶ κολακευτικοὺς ἐπαίνους. Ὁ περίφημος τῆς Ἰταλίας ζωγράφος Λεονάρδος Βίγκιος ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, καὶ ὁ ἔτι περιφημότερος Ῥαφαὴλ τοῦ ἀφῆκε διὰ διαθήκης τὸν πολύτιμον λίθον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου εἶναι γλυμμένα δύω καὶ εἴκοσι σχήματα, ἀριστούργημα τῆς τέχνης, τὸ

ὁποῖον ἐσυγκαταριθμεῖτο μὲ τὰ κειμήλια ἕως τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς. Προσέτι ὁ γραμματισμένος τυπογράφος Ῥόβερτος Στέφανος, ὅς τις μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου του Ἐρρίκου Στεφάνου ἐξέδωκε πλῆθος παλαιῶν συγγραφέων ἀπὸ χειρόγραφα, καὶ ὄχι μόνον μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τοὺς ἔκαμε κοινούς, ἀλλὰ καὶ ἐξήγει πολλάκις μὲ κριτικὰς σημειώσεις τὸ κείμενον, ἦτο ἀγαπητὸς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐχαιρετεῖτο συχνάκις ἀπ' αὐτόν *). Πράγματα ἀξιέπαινα μέν, γενόμενα δὲ πολλάκις ἀπὸ ἄλλους ἡγεμόνας μὲ ζῆλον μεγαλήτερον παρὰ ἀπὸ τὸν ὑπερυψωθέντα Φραγκῖσκον ὑπὸ τῶν Γαλλικῶν κολάκων συγγραφέων,

Ὁ βασιλεὺς οὗτος καθ' ὅλα ἐφάνη κατ' ἀρχάς, ὅτι ἔμελλε νὰ κατορθώσῃ περισσότερα παρ' ὅσα ἔκαμεν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σταδίου του ἠκτινοβόλει ἀπὸ τὴν λαμπρότητα νεανικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ ἱπποτικῆς ἀνδρίας. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐξεδόθη τόσον εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, ὥστ' ὅλα τὰ ἔργα του ἔκαμνε μὲ χαυνότητα καὶ ἀμέλειαν. Εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπεκράτει ἐπὶ τῆς βασιλείας του βαθεῖα εἰρήνη. Οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ' ἦσαν τόσον στενευμένοι καὶ εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους ἐνασχολημένοι, ὥστε οὔτ' ἠδύναντο οὔτε ὄρεξιν εἶχαν νὰ ἀντιποιηθῶσι πράγματα τοῦ στέμματος. Ἀλλ' εἰς τὰς ἐφεξῆς βασιλείας ἐδείχθη, ὅτι τὸ φρό-

---

*) Ἐπὶ τοῦ ἐφεξῆς βασιλέως ἠναγκάσθη ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἀνὴρ νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς Παρισίους διὰ τὸν Προτεσταντισμόν του, καὶ κατεκάη δὲ δι' εἰκόνος, ἐνῷ αὐτὸς φυγὰς ἐσκάλωνεν εἰς τὰς Ἄλπεις. Διὰ τοῦτο ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ ἀστειζόμενος, ὅτι ποτὲ δὲν ἐκρύωσε τόσον, ὅσον ὅταν ἐκαίετο δι' εἰκόνος εἰς Παρισίους· Οὗτος ἔκαμε τὴν διὰ στίχων Λατινικὴν διαίρεσιν τῶν κεφαλαίων τῆς νέας διαθήκης. Τὴν ἔκαμεν ἔφιππος πορευόμενος ποτὲ εἰς Λουγδοῦνον· ὁ υἱός του ἐξειργάσθη Ἑλληνικὸν λεξικὸν εἰς τέσσαρας τόμους μὲ σχῆμα φύλλου ὁλοκλήρου, σύγγραμμα δεικνύον ἄτρυτον φιλοπονίαν καὶ παράδοξον πολυμάθειαν· ὁ τυποθέτης του, ὀνόματι Σκάπουλας, ἦτο κακοήθης, καὶ ἐνῷ ἔθετε τοὺς τύπους ἔκαμε μυστικῶς ἀπάνθισμα τοῦ μεγάλου ἔργου εἰς ἕνα τόμον φύλλου ὁλοκλήρου, τὸ ὁποῖον σώζεται ἀκόμη καὶ ἐπωλήθη συχνότερα.

γημα τοῦτο τῶν εὐγενῶν ἦτο μόνον ἀποκοισμένον, ἀλλ' ὄχι ἐξουδενωμένον. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα ταῦτα συνείχοντο ἀκριβέστατα μὲ τὰς θρησκευτικὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ἡ ἀναμόρφωσις ἐπάνω εἰς τὴν Γαλλίαν, πρέπει πρῶτον νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου τὰ διδάγματα εὕρηκαν μεγάλην εἴσοδον εἰς τὴν ἐπικράτειαν ταύτην.

---

20. Ἰωάννης Καλβῖνος.

(γενν. 1509, 10 Ἰουν. ἀποθ. 1564, 27 Μαΐου).

Ἰωάννης ὁ Καλβῖνος ἐγεννήθη εἰς Νοβιόδουνον τῆς Νήσου τῆς Φραγκίας. Ὁ πατήρ του (τοῦ ὁποίου δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις) εἶχε γνώμην, ὅτι πρέπει τὰ παιδία νὰ ἀνατρέφωνται εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ τοῦ φόβου· ὁ κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν παιδαγωγούμενος υἱὸς κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἔχασε τὴν πρὸς τὸν αὐστηρόν του πατέρα ἀγάπην, μᾶλλον δὲ τὴν ἐστερέωσε τιμῶν αὐτὸν, καὶ μάλιστα ἐνῷ τὸν ἔβλεπε γενικῶς τιμώμενον ὡς φρόνιμον καὶ ἐνάρετον ἄνδρα. Ὁ πατήρ του ἦτο εἰς αὐτὸν καὶ ἠλικιωθέντα ἤδη πιστότατος σύμβουλος καὶ φίλος.

Ἀπ' ἄλλου μέρους ἐνήργησεν ὄχι ὀλιγώτερον ζωηρῶς εἰς τὸν παῖδα ὁ χαρακτὴρ τῆς μητρός του, τοῦ ὁποίου βάσις ἦτο ἡ αὐστηρὰ φιλοθρησκεία· ὅταν τὴν ἔβλεπεν ὑπάγουσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀναγινώσκουσαν, ψάλλουσαν, γονυκλιτοῦσαν, προσευχομένην, δακρύουσαν, ἐπληροῦτο ἡ καρδία του θαυμαστῆς εὐλαβείας πρὸς τὸν ἅγιον καὶ ἀόρατον κόσμον. Πρώϊμα ἐσυνείθισε καὶ αὐτὸς νὰ γονατίζῃ, συχνάκις εἰς τὸ ὕπαιθρον, καὶ νὰ προσεύχεται, καὶ τὸ ἔκαμνε μὲ ἐσωτερικὸν σέβας καὶ χαρὰν, καὶ ἐὰν δὲν ἦτο κἀνεὶς παρών.

Ὁ μικρὸς μὲν, ἐμβριθὴς δὲ παῖς ἤρεσκεν ὅλους

τοὺς ἀνθρώπους. Εὐγενής τις τὸν ἠγάπησε, καὶ μαζὴ μὲ τὰ τέκνατου τὸν ἔστειλεν εἰς Παρισίους μετά τινα ἔτη διὰ νὰ ἀκροασθῇ τὰ μαθήματα δημοσίου τινὸς σχολείου, τοῦ ὁποίου ὁ προεστὼς, Μαθυρῖνος Κόρδιέρος, δὲν ἦτο μόνον γραμματισμένος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ νόστιμος καὶ ἐπιτήδειος διδάσκαλος· Ὁ νέος Καλβῖνος ἐλάμβανε καθημερινῶς μεγάλους ἐπαίνους μὲ καταφρόνησιν τῶν συμμαθητῶν του. Τότε ἀκόμη ἀνεπτύσσετο εἰς αὐτὸν τὸ αἴσθημα τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς, τὸ ὁποῖον ἐφεξῆς οὔτε ἠδυνήθη οὔτε ἠθέλησε νὰ χαλιναγωγήσῃ, ἀλλὰ τὸ ἀφῆκε νὰ μεταβῇ εἰς σφοδρότητα καὶ πεῖσμα. Μία Λατινικὴ φιλονεικία καὶ διάλεξις, ὅπου διὰ τῆς ζωηρότητος, ἐπιτηδειότητος καὶ σοφίας του ἐθαυμάσθη ἀπ' ὅλους τοὺς ἀκροατάς του, ἐπροξένησεν εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον ἤδη ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐφημερίαν εἰς τὸ Ποντεβίκιον, τὴν ὁποίαν ἐδιοίκησε μὲ μεγάλην φήμην. Ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα καὶ μισθὸν ἔλαβεν εἰς τὸν δωδέκατον ἐνιαυτόν του, ἐπειδὴ οὕτως ἐσφενδονίζοντο τότε τὰ ἄμετρα τῆς ἐκκλησίας πλούτη.

Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸν πιστὸς εἰς τὸ στάδιον τὸ ὁποῖον ἐπάτησε τόσον εὐτυχῶς. Διὰ προκομμένου τινὸς ἐξαδέλφου του Ῥοβέρτου Ὀλιβετάνου γνωρίσας κατὰ πρῶτον μίαν ἐντελῆ ἁγίαν γραφὴν, ἀκούσας δὲ καὶ τινὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς νέας ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ ἀναμορφώσεως, ἤρχισε νὰ διστάζῃ σφοδρῶς εἰς τὴν γνησιότητα τοῦ πατροπαραδότου Καθολικοῦ διδάγματος, καὶ τοῦτο τοῦ ἐπροξένησε τόσην ἀνησυχίαν; ὥστε πολὺν καιρὸν δὲν ἤξευρε τί νὰ ἀποφασίσῃ. Χρόνον τινὰ ἀντέστεκεν ἀκόμη ἡ πρὸς τὰς νηπιόθεν ἀναληφθείσας καὶ ἐμβυζανθείσας γνώμας ἀγάπη· καὶ ἦτο βαρὺ πρᾶγμα εἰς τὸ θερμὸν αἴσθημά του νὰ τὰς παραιτήσῃ ὡς ἀπάτην· ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος διήρκει ἕως οὗ ἡ ἀναμόρφωσις δὲν εἶχεν ἐξηγηθῆν ἀκόμη ἱκανῶς. Ἔκτοτε ὅμως δὲν

ἠδύνατο πλέον νὰ εἶναι Καθολικὸς κληρικός. Ἐπαραίτησε θεληματικῶς τὴν ἐφημερίαν του καὶ ὕπῆγεν εἰς τὴν Αὐρηλίαν διὰ νὰ διδαχθῇ τὰ νομικὰ, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐπῄνεσε μετὰ χαρᾶς καὶ ὁ πατήρ του, ὅς τις τοῦ ὑπεσχέθη ἀπὸ τὴν σπουδὴν ταύτην περισσοτέραν τιμὴν ἐξ ἅπαντος.

Μὲ τὴν συνήθη του ἐπιμέλειαν ἔκαμεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ εἰς τὰ νομικὰ προόδους· ἀπηρνήθη ὅλας τὰς ἡδονὰς, ἔτρωγεν ὀλίγον, καὶ διέτριβε τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς εἰς τὰ βιβλία· καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ἀπεχωρίσθη καὶ ὅλους τοὺς φίλους του ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς μελέτης, ἐνῷ τοῦ ἐκακοφαίνετο ἐάν τις τοῦ ἐτάραττε τὴν μελέτην. Οἱ διδάσκαλοί του, διὰ νὰ τιμήσωσι τὰς ἀρετάς του, τοῦ ἐπρόσφεραν ἐθελονταὶ καὶ δωρεὰν τὴν δοκτορικὴν τιμήν. Μὲ ταπεινοφροσύνην τὴν ἀπέβαλεν, ἐπειδὴ, καθὼς ἔλεγεν, ἤθελε νὰ παιδευθῇ ἐντελῶς τὰ νομικὰ εἰς Βιτύριγας ἀπὸ τὸν περίφημον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖ προσκαλεσθέντα νομοδιδάσκαλον Ἀνδρέαν Ἀλκίατον.

Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ταύτην ἐβάλθη τότε νέος τις Γερμανὸς, ὀνόματι Βολμάριος ἐκ Ῥοτεβίλλης τῆς Σοηβίας, διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Μὲ τοῦτον ἔκαμεν ὁ Καλβῖνος γνωριμίαν, καὶ ἠγάπησε τόσον τὴν σπουδὴν τῶν παλαιῶν γλωσσῶν καὶ τῆς νέας διαθήκης, ὥστ' ἀπέῤῥιψε τῶν νομικῶν τὴν μελέτην, καὶ ἀνεφλέχθη ἀπὸ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἐξαπλόνων τὰς νέας περὶ θρησκείας ἀννοίας του. Ἤρχισε τῳόντι νὰ κηρύττῃ εἰς τὰ πέριξ τῶν Βιτυρίγων χωρία νέαν διδασκαλίαν, καὶ ἐπειδὴ ὡμίλει μὲ ἐνθουσιασμὸν μέγαν, εὐηρέστει πανταχοῦ ζωηρότατα. Ὁ θάνατος τοῦ πατρός του τὸν ἐπροσκάλεσεν εἰς Νοβιόδουνον καὶ ἔπειτα εἰς Παρισίους, ὅπου ἠνώθη παραυτα μὲ τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἀναμορφωμένους ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ζεβιγγλίου, καὶ ὄχι μόνον τοὺς ἐστή-

ριζε διὰ λόγου εἰς τὰς μυστικάς των συνελεύσεις, ἀλλὰ διὰ παντοίων συγγραμμάτων ἐσυνήργει τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νέας διδασκαλίας, ἥτις ὡς ἐξεύρομεν (Τόμ. Ϛ', σελ. 173) διέφερεν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν τοῦ Λουθήρου, καθότι εἰς τὸν ἄρτον καὶ οἶνον τῆς εὐχαριστίας ἀπηρνεῖτο τὴν εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ πραγματικὴν μετουσίωσιν. Εἰς τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἤδη τῆς ἡλικίας του ἔτος τὸν εἶχαν οἱ ἀναμορφωμένοι τῶν Παρισίων στύλον τῆς ἐκκλησίας των. Ἡ βασίλισσα τῆς Ναυάῤῥας Μαργαρίτα, ἀδελφὴ Φραγκίσκου τοῦ Α', καὶ αὐτὴ μυστικὴ φίλη τῆς φατρίας ταύτης, τὸν ἔκραζε συχνάκις καὶ ἐσυνωμίλει μαζή του περὶ θρησκείας. Ἀλλ' ὅταν ἤρχισαν οἱ διωγμοὶ, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Φραγκίσκου, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν φυλάξῃ ἡ φιλία της. Ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τοὺς Παρισίους, καὶ περιῆλθε χρόνον τινὰ εἰς τοὺς φίλους του, ὅπου ἐκήρυττε καὶ ἔγραφε βιβλία. Τὸ 1534 ἔτος ἐτόλμησε μὲν νὰ εἰσερπύσῃ πάλιν εἰς τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὔξησιν τῶν διωγμῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ πάραυτα. Μὲ δυσαρέσκειαν ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του.

Ὑπῆγεν εἰς τὴν Βασιλείαν, ὅπου τότε ἦτο πάντη ἀποδιωγμένος ὁ Καθολικισμὸς ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζεβιγγλίου. Καὶ ἐκεῖ δὲ εὕρηκε φίλους πολλοὺς καὶ προστάτας καὶ διδασκάλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ μάθῃ τι περισσότερον. Ἐκεῖ Π. χ. κατέγεινεν εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν. Ἐνθουσιασμένος νὰ εἰσάξῃ εἰς τὴν πατρίδα του τὰς πληροφορίας του, ἔγραψε: „διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως (Institutio christianae religionis), καὶ τὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, τὸν ὁποῖον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ σύμβουλοί του δὲν ἐσυγχώρησαν οὐδὲ νὰ ἴδῃ τὴν βίβλον. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐξέτεινε καὶ ἐδιόρθονε πάντοτε περισσότερον ὁ Καλ-

βῖνος εἰς τὰς ἐφεξῆς ἐκδόσεις του, περιέχει τέλειον σύστημα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τὴν ὑπ᾿ αὐτοῦ τεθεῖσαν διδασκαλίαν.

Διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς μελέτας τεταραγμένην ὑγιείαν του, ἐταξείδευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ 1536 ἔτος. Ἐπειδὴ ἤκουε πολλὰ περὶ τῆς Δουκίσσης Φεῤῥάρας, θυγατρὸς Λοδοβίκου τοῦ ΙΒ΄, ὅτι εἶχε κλίσιν εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν, ὑπῆγε νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ, καὶ ἠξιώθη καὶ φιλοφρονητικῆς ὑποδοχῆς. Μάταιαι ἦσαν αἱ ἐλπίδες του, ὅτι ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὀπαδοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπεκεῖ ἀνεχώρησεν εὐθὺς φοβηθεὶς μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως.

Ὑπῆγεν εἰς τὴν Γενεύαν (Αὐγ. 1536), ἥτις ἀπὸ πολλῆς ἔλαβε κατ᾿ ὀλίγον τὴν αὐτονομίαν της, καὶ πρὸ ὀλίγου ἐμυήθη τὴν νέαν διδασκαλίαν ἀπὸ δύω ἀναμορφωμένους ἱεροκήρυκας, Βιλέλμον Φάρελον καὶ Πέτρον Βίρετον. Εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσαν οἱ δύω οὗτοι τὸν ἐρχομὸν τοῦ Καλβίνου, τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ μείνῃ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ κηρύξῃ μίαν φορὰν ἐπ᾿ ἐκκλησίας. Ἔκαμε τὸ δεύτερον, καὶ μὲ τόσην εὐχαρίστησιν τῶν ἀκροατῶν του, ὥστε μετὰ τὴν διδαχήν του συνέῤῥευσε τὸ πλῆθος ὅλον εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ τοῦ δείξῃ τὴν εὐχαρίστησίν του. Εἰς τὴν θέαν ταύτην δὲν ἠδυνήθη νὰ βαστάξῃ τὰ δάκρυά του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ, ὅτι τὴν ἐπαύριον θέλει διδάξειν πάλιν. Τὸ τέλος ἦτο, ὅτι δὲν τὸν ἀφῆκαν νὰ ἀναχωρήσῃ, ἀλλὰ τὸν ἐκράτησαν ἱεροκήρυκά των. Ἡ δραστηριότης τοῦ ἔργου του ἦτο ἀπεριόριστος. Ἔκαμνε συχνάκις μικρὰ ταξείδια διὰ νὰ στηρίζῃ τοὺς γείτονας ἀναμορφωμένους εἰς τὴν διδασκαλίαν των, ἔβαλλε διδασκάλους, ἐξίσαζε διχονοίας· ἐτύπωσε καί τινα συγγράμματα· πρὸς τοῖς ἄλλοις κατὰ τὸ τοῦ Λουθήρου παράδειγμα μίαν μικρὰν καὶ ἄλλην μεγαλητέραν Κατήχησιν. Προσέτι ἔκαμνεν ἐπι-

μελῶς καὶ συνδιαλέξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροστάτευε τὰς γνώμας του μὲ σφοδρότητα καὶ ἀχαλίνωτον πεῖσμα.

Ἀλλ' ὅτι χαρακτὴρ τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ κάμνῃ πανταχοῦ ἐχθρούς, εἶναι φανερόν. Οἱ Γενεῦῖνοι παρήλλασσαν ἀπὸ τοὺς Βερνίους εἰς ἐξωτερικά τινὰ τῆς ἐκκλησίας ἔθιμα· σύνοδος συγκροτηθεῖσα εἰς Λαυσάναν ἐδικαιολόγησε τοὺς Βερνίους· καὶ ἡ βουλὴ τῶν Γενευΐνων ἠθέλησε νὰ προσαρμοσθῇ ἡ ἐκκλησία των κατὰ τὰς ἐκείνων διαταγάς. Ἀλλ' ὁ Καλβῖνος, ὁ Φάρελος καὶ τρίτος τις ἱεροκήρυξ Κοραύλδιος, ἀντεστάθησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, καὶ ἐπρόκριναν νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὴν πόλιν παρὰ νὰ παραιτήσωσι τὴν πληροφορίαν των (1538). Ὁ Καλβῖνος μετέβη εἰς τὴν Βασιλείαν καὶ ἀπεκεῖ εἰς Ἀργεντοράτον, τοῦ ὁποίου οἱ πολῖται τὸν ἀνέδειξαν ἱεροκήρυκά των καὶ διδάσκαλον τῆς θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιόν των. Ἐξήπλωσε καὶ ἐκεῖ τὰς γνώσεις καὶ ἐννοίας του καὶ αὐστηροτέραν τινα ἐκκλησιαστικὴν πειθαρχίαν, ἀπέκτησε σέβας, τὸ ὁποῖον ἐσυνώρευεν εἰς τὸν φόβον. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔγεινε γνωστὸς καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, παρευρεθεὶς εἰς τὰς θρησκευτικὰς συνδιαλέξεις τῆς Βορματίας καὶ τῆς Αὐγούστης.

Ἐκεῖ εἰς Ἀργεντοράτον ἐστοχάσθη νὰ νυμφευθῇ. Φίλος του τὶς τοῦ ἐπρόβαλε μίαν χήραν Ἰδελέτταν Βούραν. Ἀποκρινόμενος ἔγραψε πρὸς αὐτόν: „Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν κλᾶσιν τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες δύνανται νὰ φιλήσωσι καὶ τὴν κακίαν, ἐὰν μόνον εἶναι ὡραία. Αἰδώς, τιμιότης καὶ φροντὶς διὰ τὴν ὑγιείαν μου εἶναι τὰ μόνα κάλλη, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ μὲ ἀρέσωσιν. Ἐὰν ἐξεύρῃς, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο ἔχει ταύτας τὰς ἀρετάς, τὸ δέχομαι μετὰ χαρᾶς· εἰδὲ μή, ἄς μένῃ μακρὰν ἀπ' ἐμέ.“ Εὕρηκεν ὅ,τι ἐπεθύμει, καὶ ἐπέρασε μαζή της — ἀλλὰ

κατὰ δυστυχίαν μόνον ἐννέα ἔτη — εὐτυχῆ μὲν, ἄγονον δὲ γάμον.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχαν μεταβαλθῆν πολὺ τὰ πράγματα εἰς Γενεύαν. Ἡ Καλβινικὴ φατρία ἔλαβε πάλιν τὴν ὑπεροχὴν, καὶ ὁ λαὸς ἐζήτει μὲ ἐπιθυμίαν τὸν διωγμένον ἱεροκήρυκά του. Πολλάκις ἐπαρακαλέσθη νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀλλ' οἱ Ἀργεντορατaῖοι δὲν τὸν ἄφιναν, ἕως οὗ τελευταῖον μὲ συχνὰς δεήσεις τῆς Γενευΐνης βουλῆς καὶ τῶν πολιτῶν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἔφθασε πάλιν εἰς Γενεύαν τὸν Σεπτ. 1541. Ἓν μίλιον μακρὰν ἐκβῆκαν εἰς προϋπάντησίν του, καθεὶς ἤθελε νὰ ἀθωωθῇ διὰ τὴν ἐξορίαν του τόσον, ὥστε ἀστεϊζόμενος ἔγραψεν ὁ Καλβῖνος εἰς ἕνα φίλον του: „Ἐὰν θελήσω νὰ πιστεύσω τοὺς λόγους τῶν Γενευΐνων, κἀνεὶς δὲν ἤξευρε περὶ τοῦ ἀποδιωγμοῦ μου· καὶ πρέπει νὰ μὲ ἀπεδίωξαν οἱ οἶκοι, καὶ ὄχι οἱ ἄνθρωποι τῆς πόλεως ταύτης."

Ἤρχισε λοιπὸν πάλιν νὰ κηρύττῃ, νὰ διδάσκῃ, νὰ γράφῃ, καὶ νὰ ἐνθουσιάζεται πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς κακίας. Τὸ ἠθικόν του αἴσθημα ἐπειράζετο, ὅτι ἐλάμβαναν τόκους βαρεῖς, καὶ ἐπώλουν πρᾶγμα πολὺ ἀκριβὰ, τὸ ὁποῖον ἠγοράζετο μὲ τιμὴν μετρίαν. Διὰ νὰ κάμῃ τοὺς Γενευΐνους ἠθικωτέρους, ἐσχεδίασεν αὐστηροὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐτιμωρεῖτο πᾶν φανερὸν ἁμάρτημα. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ πόσον ἀντέτειναν οἱ νέοι μάλιστα ἐναντίον ταύτης τῆς τυραννίας· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ γέροντες ἔκριναν τὸ ἔργον σωτήριον, καὶ ὁ Καλβῖνος δὲν ἄφινεν ἀτέλεστον ὅ,τι ἤρχιζεν, ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὴν, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πειθαρχία τῆς νέας διδασκαλίας διήρκεσε τοὐλάχιστον ὅσον ἔζη ὁ ἀρχηγός της, ὅς τις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ὑπέφερνε διὰ τοῦτο σκληροὺς ἀγῶνας.

Κατεπράϋνε δὲ μάλιστα τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπο-

στροφὴν ἡ μεγάλη εὐσυνειδησία του, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ ἀπλεονεξία του, τὰ ὁποῖα ἠναγκάζοντο νὰ θαυμάζουν καὶ οἱ σφοδρότατοι κατήγοροί του. Ὁ Καλβῖνος ἦτο πτωχὸς, καὶ ἠθέλησε νὰ μείνῃ τοιοῦτος. Τὸ βουλευτήριον τοῦ ἐπρόβαλε προσθήκην εἰς τὸν μισθόν του, ἀλλ' αὐτὸς τὴν ἀπέβαλε λέγων: „Δὲν ἐργάζομαι διὰ κέρδος, τὸ ὁποῖον δύναμαι νὰ λάβω ἀπ' ἄλλους, ἀλλὰ διὰ κέρδος, τὸ ὁποῖον ἐμποροῦν νὰ λάβουν ἄλλοι ἀπ' ἐμέ.“ Καὶ ἐπειδὴ ἐπετίθεντο εἰς αὐτὸν νὰ τὴν δεχθῇ, τοὺς ἐφοβέρισεν, ὅτι δὲν θέλει διδάξειν πλέον, ἐὰν τὸν ἐνοχλῶσιν οὕτω. Καὶ πόσος νομίζει τις ὅτι ἦτο ὁ μισθός του; πεντήκοντα θάληρα, δώδεκα μέτρα σίτου, δύω βαρέλια κρασίου καὶ ἐλευθέρα κατοικία. Μὲ ὅλον τοῦτο ἔδωκε μίαν φορὰν εἰς καιρὸν πείνας εἴκοσι θάληρα ἐκ τούτων ὀπίσω, καὶ ἐβοήθησε προσέτι πτωχούς τινας μυστικά.— Τῆς φιλοπόνου ἐργασίας του δὲν ἦτο ποτὲ τέλος. „Δὲν ἔχω καιρὸν (ἔγραφε μίαν φορὰν) νὰ παρατηρήσω ποτὲ ἐκτὸς τῆς οἰκίας μου τὸν ἥλιον τοῦ ἀγαπητοῦ μας κυρίου, καὶ ἐὰν τὸ πρᾶγμα προχωρῇ πάντοτε οὕτω, θέλω λησμονήσειν τελευταῖον τὸ σχῆμα του.“

Μέρος τούτων τῶν κόπων του ἐπέφερνεν ἐξ ἅπαντος αὐτὸς εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἐνῷ ἤρχισε πολλὰς ἔριδας περὶ ἠθῶν καὶ θρησκευτικῶν γνωμῶν, καὶ δὲν ἦτο εὐχαριστημένος μόνον νὰ ὑπερασπίζῃ τὰς δόξας του, ἀλλὰ προσέβαλλε καθένα, τὸν ὁποῖον ἔβλεπεν ἑτερόφρονα. Φύσις του ἦτο νὰ μὴ ἡσυχάζῃ ἕως οὗ ἐνέδιδεν ὁ ἀντίπαλος, ἢ τοὐλάχιστον ὡμολόγει διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ἧτταν του. Κατὰ τοῦτο δὲν ἔβλεπεν εἰς δόξαν ἢ πρόσωπον. Ἄμιος Πετρῖνος, συγκλητικὸς καὶ στρατηγὸς τῆς Γενεύας, ἦτο ἄνθρωπος κακοήθης. Μίαν φορὰν ἐφάνη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνάδοχος παιδίου, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ βαπτίσῃ ὁ Καλβῖνος. Οὗτος τὸν ἀπέβαλεν εἰπών, ὅτι

οἱ ἀνάδοχοι πρέπει νὰ εἶναι θεοσεβεῖς ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι ἐλπὶς, ὅτι θέλουν φροντίσειν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ βαπτιζομένου. Ταραχὴ ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν, ἀλλ' ὁ Καλβῖνος ἐπέμεινε σταθερῶς ἕως οὗ ἐφέρθη ἄλλος ἀνάδοχος· καὶ ἐπειδὴ ὁ Πετρῖνος ἔκτοτε τὸν ἐπολέμει προσωπικῶς, ἐκατόρθωσεν οὗτος νὰ ἀφορισθῇ ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ καθαιρεθῇ ἀπὸ τὴν ἀξίαν του.

Ἄλλοτε γραμματεύς τις τοῦ κριτηρίου, ὀνόματι Βερτελιέρος, ἀφωρίσθη διὰ τὰς ἀταξίας του. Ἐπρόστρεξεν εἰς τὴν Βουλὴν, ἥτις μετὰ ἥμισυ ἔτος τὸν ἐσυγχώρησε τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων. Ἀλλ' ὁ Καλβῖνος δὲν ἐσιώπησε κατὰ τῆς τοιαύτης καταχρήσεως. Τὴν κυριακὴν, ὁπότε ὁ Βερτελιέρος ἤθελε νὰ μεταλάβῃ, ἐξεφώνησε σφοδρότατον λόγον κατὰ τῶν φθειρόντων τὰ ἤθη, καὶ μὲ βροντώδη φωνὴν ἔκραξεν ἀπ' ἄμβωνος: „Προτιμῶ νὰ χάσω τὴν ζωήν μου παρὰ νὰ δώσῃ ἡ χείρ μου τὸν μυστικὸν δεῖπνον εἰς τοῦτον τὸν ἀνάξιον." Τοῦτο ἔκαμεν ἐντύπωσιν μεγάλην· ἐφοβήθησαν ἐπανάστασιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦ Βερτελιέρου οἱ φίλοι τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ Καλβῖνος ὅμως δὲν ἐστάθη εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου, ἀλλ' ἠνάγκασε τὴν Βουλὴν νὰ τοῦ ὑποσχεθῇ, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει ἀναμιχθῆν εἰς πράγματα ἀνήκοντα εἰς τὸ πνευματικὸν κριτήριον.

Τόσον συμφώνως μὲ τὴν πληροφορίαν του ἔπραττεν ὁ Καλβῖνος, ὥστε εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ θείου λόγου δὲν ἔμεινε καμμία σχέσις ἀνθρωπίνη, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ συνεργήσωσι τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀποδιώξωσι τὸ φαῦλον. „Ἐὰν ὅλοι ἡμεῖς (ἔγραψε περὶ τούτου μίαν φορὰν) θελήσωμεν νὰ κρύψωμεν τὰς γνώμας μας, τίς ἤθελεν ὁμιλήσειν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας; Πῶς ἤθελεν εὐοδωθῆν τὸ θέλημα τοῦ σωτῆρος; Ἐντράπητε, μικραὶ καὶ δειλαὶ

ψυχαὶ, αἵτινες φοβούμεναι μὴ χάσητε τὰ γήϊνα, δὲν θέλετε νὰ μεγαλύνητε τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Ὄχι τιμὴ, ὄχι δύναμις, ὄχι πλοῦτος, ὄχι ἀνθρώπων εὔνοια πρέπει νὰ μᾶς ἀποχωρίσῃ ἀπὸ τὴν θείαν ἀγάπην. Πάντοτε εὑρίσκεται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας τὸ παράδειγμα τοῦ κυρίου μας. Ποτὲ δὲν θέλομεν λησμονήσειν ὅτι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ κήρυξις τῆς ἀληθείας τὸν παρέδωκε δωρεὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς του, τοῦ ἐπέφερεν ἀναρίθμητα παθήματα, τὸν προσήλωσεν εἰς τὸν σταυρόν. Ἐγὼ ὁ ἀσθενεὶς δὲν δύναμαι νὰ πράξω ὅσα ἔπραξεν αὐτὸς, ἀλλ' ὅμως δύναμαι — καὶ θέλω — νὰ χύσω τὸ αἷμα μου διὰ τὴν ἀλήθειαν.

Μιχαὴλ Σέρβετος, Ἰσπανὸς, ἀνὴρ ὀξυτάτου νοὸς, εἶχεν ἐκδοθῆν μὲ τὸν ζῆλον τοῦ Καλβίνου πρώϊμα εἰς τὰς γλώσσας καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τὸν ὁδηγήσωσιν εἰς ἐξέτασιν τῶν δογμάτων. Ἡ ἁγία γραφὴ τοῦ ἦτο πάντοτε τὸ ἀγαπητὸν βιβλίον, καὶ μαζὴ μὲ τὴν σπουδὴν τῶν νομικῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς ἐκαταγίνετο μὲ πολλὴν κλίσιν εἰς τὰς θεολογικὰς ἐρεύνας. Ἐδιάβαζε δὲ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Γενόμενος γραμματεὺς εἰς τὸν ἐξαγορευτὴν τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε', εὕρηκε καιρὸν νὰ γνωρίσῃ τὰς ἀνθρωπίνας σχέσεις. Μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς Παρισίους, καὶ ἐδίδασκεν ἐκεῖ Μαθηματικὰς ἐπιστήμας· ἔπειτα ἐπολέμησε μίαν φορὰν τὰς καταχρήσεις τῶν Γαλλικῶν ἰατρῶν. Εἰς τὴν θεολογίαν εἶχεν ἐπινοήσειν πάντη ἰδικόν του σύστημα, ὅπου μάλιστα ἐπολέμησε τὴν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος διδασκαλίαν, καθὼς τὴν παρεδέχθη γενικῶς ἡ ἐκκλησία καὶ τὴν ἐφύλαξαν καὶ οἱ Προτεστάνται.

Τὸ φιλόνεικον ἦθος του τὸν περιέπλεξεν εἰς πολλὰς λογομαχίας, καὶ τὸν ἠνάγκασε τελευταῖον νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Μετέβη

χρόνον τινὰ εἰς Καρίλοκον ὅπου ἐμεταχειρίσθη τὴν ἰατρικὴν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λουγδοῦνον. Ἐκεῖ ἐμεταχειρίσθη τὰς θεολογικὰς ἐρεύνας του μὲ τοιοῦτον ζῆλον, ὥστε συνδιελέγετο μὲ τοὺς προκομμενεστάτους γραμματισμένους τοῦ καιροῦ του, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μὲ τὸν Καλβῖνον δι' ἐπιστολῶν. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ συμφωνήσῃ μὲ ἄνθρωπον, ὅς τις ἀπηρνεῖτο τὸ οὐσιωδέστατον δόγμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ οὕτως ἡ ἐπιστολογραφία ἔβαλε μεταξὺ τῶν δύω βάσιν σφοδροῦ παροργισμοῦ.

Ὁ Σέρβετος, ὅς τις εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ὑπάγειν εἰς τὴν Γαλλικὴν Βιένναν, δὲν ἐπεθύμει ἄλλο, εἰμὴ νὰ δώσῃ εἰς τὴν χριστιανωσύνην τὴν μορφὴν, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὀρθοτάτην. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἐργασθῆν μυστικῶς εἰς συγγραφὴν βιβλίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤλπιζε μεγάλας ἐνεργείας, ἐὰν ἠδύνατο ἐπιδεξίως νὰ διαδοθῇ εἰς τὸν κόσμον. Μετὰ πολλοὺς ματαίους κόπους εὕρηκε τελευταῖον τυπογράφον, ὅς τις τὸ ἐτύπωσε μυστικῶς τὸ 1552 ἔτος μὲ τίτλον: „Ἀποκατάστασις τοῦ χριστιανισμοῦ.“ Ὁ Σέρβετος ἦτο περὶ τούτου τόσης χαρᾶς πλήρης, ὥστε πολλὰς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ φάγῃ οὔτε νὰ πίῃ. Τὸ βιβλίον ἔκαμε βέβαια ἐντύπωσιν, καὶ ἀπηγορεύθη πανταχοῦ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Ἐφανερώθη, ὅτι ὁ Σέρβετος ἦτο συγγραφεύς του· ἠκολούθησεν ἔρευνα ἐναντίον του, καὶ αὐτὸς ἐῤῥίφθη εἰς τὴν φυλακήν. Ὁ Καλβῖνος ἐνόμισε καθῆκον του νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀνακάλυψιν διὰ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Σερβέτου, τὰς ὁποίας εἶχεν εἰς χεῖρας του. Κατὰ τύχην διέφυγεν ὁ Σέρβετος ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ σπουδαστικὰ ἐπῆρε τὸν δρόμον τῆς Ἰταλίας.

Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Γενεύαν. Ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο πάντῃ ἀσφαλὴς εἰς πόλιν ἀναμορφωμένην, ἀπεφάσισε νὰ ἡσυχάσῃ ἐκεῖ ἡμέρας τινάς. Ἀλλὰ μό-

λις ἔγεινε γνωστὴ ἡ ἐκεῖ ἄφιξίς του, καὶ ἡ ἐξουσία κατὰ παρακίνησιν τοῦ Καλβίνου τὸν ἐπίασε καὶ τὸν ἐφυλάκωσε. Τί ἐπαρακίνησε τὸν Καλβῖνον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ λέγει αὐτός: „Ὁμολογῶ ἐλευθέρως (γράφει ὁ Καλβ.) ὅτι τὸ ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ φυλακώσω ἄνθρωπον ἀντίχριστον καὶ ἀδιόρθωτον, καὶ μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις νὰ ἐμποδίσω τὴν βλαβερότητά του. Καθημερινῶς ἐξαπλόνεται ἡ κακία· πανταχοῦ ἐκπηγάζουσιν ἀπάται, καὶ πρόσωπα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε δύναμιν ὁ Θεός, δὲν φροντίζουσι νὰ ἐπισυνεργήσωσι τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματός του κτ." — Ὁ Καλβῖνος εἶχε στερεὰν πληροφορίαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἰδικῆς του πίστεως κρέμαται ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ· καὶ διὰ τοῦτο ὑπῆγε πολλάκις αὐτὸς εἰς τὴν φυλακὴν πρὸς τὸν Σέρβετον διὰ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὰ φρονήματα. Ἀφοῦ ὅμως ἔμειναν ὅλα μάταια, ἐπίστευσεν ὅτι ὁ Σέρβετος εἶναι ἄνθρωπος ἀπωλεσμένος, καὶ ὅτι δὲν μένει εἰς αὐτὸν σωτηρίας ἐλπίς. Τοιαύτην ἀκριβῶς κρίσιν εἶχε περὶ Σερβέτου καὶ ὁ θεολόγος Βέζας, εἷς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀναμορφωμένους θεολόγους, καὶ τοῦ Καλβίνου φίλος καὶ βιογράφος. Τὸν ὀνομάζει τέρας ὀλέθριον, τὸ ὁποῖον κατεμόλυνε καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν μὲ τοὺς λόγους καὶ μὲ τὰ συγγράμματά του.

Ἀφοῦ ἔδωκαν γνώμην καὶ αἱ ἄλλαι ἀναμορφωμέναι ἐκκλησίαι τῆς Ἑλβετίας κατὰ Σερβέτου, τὸν ἐκαταδίκασεν ἡ Βουλὴ τῆς Γενεύας, διὰ τὰς αἱρέσεις του καὶ μάλιστα διὰ τὰς βλασφημίας του κατὰ τῆς ἁγίας τριάδος καὶ τοῦ τῶν παιδίων βαπτίσματος, νὰ καῇ ζωντανός. Ὁ Καλβῖνος καὶ οἱ σύναρχοί του ἐκοπίασαν εἰς μάτην νὰ ἐνεργήσωσι καλητέρευσιν τινὰ τούτου τοῦ ἀγρίου θανάτου. Ὁ Σέρβετος, ὅταν τοῦ ἐβεβαίωσαν τὴν καταδίκην του, ἔχασε τὰς αἰσθήσεις του ἀπὸ τὸν τρόμον. Ἐξαναῆλθεν ἔπειτα εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἐπεκαλεῖτο τὸ δίκαιον τῆς ὑποθέσεώς

του· ἔπειτα ἐζήτει παρακαλεστικῶς ἔλεον καὶ εὐσπλαγχνίαν· εἰς μάτην. Ὁ Καλβῖνος ὑπῆγε καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἐπιστρέψῃ. Ὁ Σέρβετος τὸν ἐταλάνισεν, ὅτι δὲν ἐπληροφορήθη τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων του, καὶ ἀποχωριζόμενος τὸν ἐζήτησε συγχώρησιν διὰ τὰς ἐνδεχομένας λυπήσεις, τὰς ὁποίας τοῦ ἔκαμεν ἐξ ἀγνοίας. Πρὸς δὲ τοὺς μείναντας πλησίον του ἕως τέλους, εἶπεν: „Δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ τὸν πάθω ὡς κακοῦργος, τοῦτο σπαράττει τὴν καρδίαν μου. Ἰησοῦ, σῶτερ καὶ λυτρωτά μου, παρηγόρησόν με, καθὼς καὶ σὺ ἐπαρηγορήθης ποτέ. Ὁ δράκων, τὸν ὁποῖον ἠθέλησα νὰ καταπαλαίσω, μὲ ὑπερενίκησε.“

Μετὰ τοῦτο τὸν ἔφεραν συνωδευμένον ἀπὸ πολυάριθμον πλῆθος ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου, καὶ ἀνέγνωσαν ἔμπροσθέν του μεγαλοφώνως ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν καταδίκην του μὲ τὴν συνειθισμένην τάξιν. Μὲ λύπην μεγάλην ἐγονάτισε καὶ ἐπαρακάλεσε, καθὼς ἔκαμε καὶ εἰς τὴν πρώτην ἀγγελίαν τῆς καταδίκης του, νὰ τὸν φονεύσουν τοὐλάχιστον διὰ ξίφους. Ὅλα ἦσαν μάταια. Ἐφέρθη εἰς τὴν πυρὰν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ δυστυχίαν εἶχαν συσωρεύσειν μόνον νωπὰ καὶ ὑγρὰ ξύλα. Καθήμενος ἐπάνω της δεμένος εἰς πάσσαλον, ἔβλεπε τὰ ξύλα μόλις καιόμενα, καὶ ὁ δυστυχὴς ἐψήνετο σχεδὸν πολὺν καιρὸν ἐνῷ ἔκραζεν ἐλεεινῶς: „Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος! ἐλέησόν με.“ Ἕως οὗ τελευταῖον ὁ περιεστὼς λαὸς, κυριευμένος ἀπὸ συμπάθειαν, ἔρριψεν ἐπάνω του ἀναμμένα ξύλα, τὰ ὁποῖα τὸν ἔπνιξαν μὲ ἀνεκφράστους πόνους (27 Ὀκτ. 1553).

Ὁ Καλβῖνος ἐνήργησε τὸν φόνον τοῦ Σερβέτου βέβαια μὲ καθαροὺς σκοποὺς, ἀλλ᾽ ὁ ψόγος ἐμβάπτεται ἐπάνω του, ὅτι ἠθέλησε νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀπάτην ὄχι μὲ λόγον, ἀλλὰ μὲ πῦρ καὶ μὲ ξίφος.

Ὄχι ὀλίγοι ἀναμορφωμένοι ἐδυσαρεστήθησαν εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο δικαίως, ὅτι οἱ Καθολικοὶ διώκοντες τοὺς Προτεστάντας ἠδύναντο νὰ ἀθωωθῶσι μὲ τὸ περάδειγμα τοῦτο. Κατὰ δὲ τοῦ Σερβέτου ἦσαν καὶ οἱ Λουθηρανοὶ τόσον παρωργισμένοι, ὥστε καὶ ὁ ἥμερος Μελάγχθων ἔγραψε πρὸς τὸν Καλβῖνον, ὅτι συμφωνεῖ ἐντελῶς εἰς τὴν περὶ τούτου γνώμην του, καὶ ὅτι τῆς Γενεύας ἡ ἐξουσία ἔπραξε δικαίως φονεύσασα τοῦτον τὸν καταφρονητὴν τοῦ θείου ὀνόματος.

Τοῦ Καλβίνου ἡ φήμη εἶχεν ἑλκύσειν πλῆθος μαθητῶν εἰς τὴν Γενεύαν· πολλοὶ διδάσκαλοι τῆς ἀναμορφωμένης ἐκκλησίας ἐδιδάχθησαν ἀπ' αὐτόν. Τὸ 1558 ἔτος ἐνήργησε νὰ τεθῇ τὸ θεμέλιον τακτικοῦ πανεπιστημίου. Ὁ μὲν Βέζας ἔγεινε Διευθυντής, αὐτὸς δὲ ἔμεινε διδάσκαλος τῆς θεολογίας. Καὶ μὲ ἄλλα δὲ μέσα ἐπροσπάθησε νὰ διατηρήσῃ τὴν φιλοθρησκείαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ ἱεροκήρυκες π. χ. ἐπροστάχθησαν νὰ περιέρχωνται τοὺς οἴκους, καὶ νὰ διδάσκωσι τοὺς χριστιανοὺς τὰ καθήκοντά των. Ἐφρόντιζε δὲ καὶ διὰ πολλὰς ἐξωτερικὰς κοινότητας δι' ἐπιστολῶν, καὶ ἡ ἐπιστολογραφία του ἐξηπλόνετο εἰς τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης. Ἀσθενήσας ἀπὸ τοὺς κόπους δὲν ἔπαυε νὰ ὑπαγορεύῃ ἐπιστολάς. Ἀπέθανε δὲ τὸ 55ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀπὸ ἀτροφίαν πενθηθεὶς ἀπ' ὅλους τοὺς Γενευΐνους ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ πρὸ δεκαοκτὼ ἐτῶν ὁ Λούθηρος ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονάς του.

---

21. Ἐῤῥῖκος Β'.

(1547 — 1559.)

Ἐπιστρέφομεν τώρα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Γαλλικοῦ βασιλείου, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν

αὐλικῶν φατριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐφύτρωσαν, ἀφοῦ ἡ κυβέρνησις ἔπεσεν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς, ὅς τις ἵππευε μὲν ἄριστα πάντων τῶν ὑπηκόων του, ἤξευρε δὲ νὰ κυβερνᾷ τόσον ὀλίγον, ὥστ' εὐχαριστήθη ὅταν εὑρέθησαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἤθελαν ἀντ' αὐτοῦ νὰ κυβερνῶσι. Τοιοῦτοι βέβαια δὲν ἔλειπαν, καὶ ἡ βασίλισσα Αἰκατερίνα ἐκ Μεδίκων, Ἰταλὴ κακοῦργος καὶ δολοπλόκος, μὲ τὴν δοξομανίαν της ἐπροσπάθει νὰ κυβερνᾷ αὐτὴ τὰ πολιτικὰ πράγματα. Ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν της ταύτην ἠδυνήθη νὰ ἀναπαύσῃ ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν υἱῶν της, ἐπειδὴ τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρός της εἶχεν ἄλλη οὐχ ἧττον φρονίμη γυνὴ, ἡ περίφημος ἑταίρα Διάνα ἐκ Πικταυΐου, Δούκησσα Βαλεντίνης, κάλλος ἐξαίσιον, ἥτις μ' ὅλον ὅτι ἦτο εἴκοσι ἔτη πρεσβυτέρα παρὰ τὸν βασιλέα, τὸν ἐκράτησεν ὅμως μαγευμένον ἕως τέλους τῆς ζωῆς του.

Ἐρρῖκος ὁ Β', ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, ὄχι μόνον μετέβαλε πολλὰς διαταγὰς τοῦ πατρός του, ἀπέβαλε τοὺς πρώτους πολιτικοὺς ὑπουργούς του κτλ. ἀλλ' οὐδὲ κἀμμίαν ἠκουλήθησεν ἀπὸ τὰς συμβουλάς του, τὰς ὁποίας τοῦ ἔδωκεν ἐνῷ ἀπέθνησκε. Μία ἐκ τούτων ἦτο νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ γείνουν ἰσχυροὶ οἱ Γυΐσιοι. Κλαύδιος Δοὺξ Γυϊσίας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ κυβερνῶντος Δουκὸς Λοθριγγίας Ἀντωνίου· ἐδῶ εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτοι δύω υἱοί του, ὁ πρεσβύτατος Φράγκῖσκος Δοὺξ Γυϊσίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, καὶ ὁ δεύτερος Κάρολος ἀρχιεπίσκοπος Ῥημῶν, ὀνομαζόμενος συνήθως Καρδινάλιος ἐκ Λοθριγγίας. Φραγκῖσκος ὁ Α' εἶχε καταλάβειν ὀρθῶς, ὅτι εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τούτους ὑπέκαιε φιλοδοξία τις, τῆς ὁποίας τὴν φλόγα ἀνάγκη ἦτο νὰ κατασβέσῃ, ἐὰν ἔμελλε νὰ μὴ ἴδῃ κινδυνεύοντα καὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον. Καὶ οἱ δύω εἶχαν κυριαρχικὰς ἀρετὰς, ὁ μὲν πρεσβύτερος στρατηγικὰς, ὁ δὲ δεύτερος πολιτικὰς, καὶ οἱ δύω ἔκαμαν ἑαυτοὺς τόσον ἀναγκαί-

ους εἰς τὴν βασίλισσαν καὶ εἰς τὴν τὰ πάντα δυναμένην ἑταίραν, ὥστε πάραυτα ἔγειναν πλησιέστατοι τοῦ θρόνου. Καὶ ὁ Κοντόσταυλος δὲ Μοντμορεγκιάκιος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐξορίσει ἀπὸ τὴν αὐλὴν Φραγκῖσκος ὁ Α', ἔλαβεν ἐξαίρετον τόπον εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ νέου κυριάρχου.

Ἴδαμεν εἰς τὴν τῶν Γερμανῶν ἱστορίαν μὲ πόσην ἐπιθυμίαν ἀνεμίχθη ὁ Ἑῤῥῖκος εἰς τὰς διαφορὰς, αἱ ὁποῖαι ἐξεῤῥάγησαν μεταξὺ Καρόλου Ε' καὶ Μαυρικίου τοῦ Σάξονος, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἐπισήμους πόλεις· ὅτι ὁ Δοὺξ Γυΐσίας Φραγκῖσκος ἐπροστάτευσεν ἀνδρείως τὰς Μέτας ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος ἐπὶ Καρόλου ἐτελείωσε μόνον δι' ἀνακωχῆς ὅπλων (Τόμ. Ϛ, σελ. 373. 377. 381). Ἡ ἀγγελία τῆς ἀνακωχῆς ταύτης ἦτο κεραυνὸς διὰ τὸν Πάπαν Παῦλον τὸν Δ', ὅςτις ἐμίσει τὸν αὐτοκράτορα μὲ ὅλην τὴν πικρίαν τῆς καρδίας του; καὶ ἦτο σύμμαχος τῆς Γαλλίας εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον. Ἔστειλεν εἰς Παρισίους τὸν ἀνεψιόν του, Καρδινάλιον Καράφαν, διὰ νὰ παρακινήσῃ τὸν Ἑῤῥῖκον εἰς ἀθέτησιν τῆς συνθήκης ταύτης, καὶ μὲ βοήθειαν τῶν Γυΐσίων καὶ τῆς Δουκήσσης Βαλεντίνης ἐπέτυχε τὸν σκοπόν του. Ἀλλ' ἡ Γαλλία δὲν εἶχε τύχην εἰς τὸν ἐξαναρχισθέντα πόλεμον. Ἐναντίον τῶν Ἱσπανικῶν καὶ Βελγίων στρατευμάτων Φιλίππου τοῦ Β', κυβερνωμένων ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον Κόμητα Ἐγμοντίου ἐχάθησαν ἡ περίφημος μάχη ἡ πλησίον τοῦ ἁγ. Κιντίνου (10 Αὐγ. 1557), καὶ ἡ πλησίον τῆς Γραυελίγγης (13 Ἰουλ. 1558). Ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου πολέμου εἶχεν ἀποσπάσει τὸ Κάλητον ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, τῶν ὁποίων ἡ βασίλισσα Μαρία ἐκοινώνησεν ἀπὸ τὸν πόλεμον τοῦ ἀνδρός της Φιλίππου, ἀφοῦ τὸ εἶχαν κρατήσει διακόσια δέκα ἔτη (Τόμ. Δ', σ. 225).

Εἰρήνη γενομένη εἰς τὸ Κάστρον τοῦ Καμερακοῦ

(1559) ἐτελείωσε τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἱσπανία ἔδωκαν ἀμοιβαίως εἰς ἀλλήλας τὰς δορικτησίας των. Ἡ Ἀγγλία ἔμελλε μετὰ ὀκτὼ ἔτη νὰ ἐξαναλάβῃ τὸ Κάλητον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔλαβε. Καὶ οὕτω κατέπαυσαν δι' ἱκανὸν καιρὸν οἱ διὰ τῆς ζηλοτυπίας τῆς Γαλλίας καὶ Ἱσπανίας ἀναφθέντες πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἐδαπάνησαν ἀνωφελῶς πολὺ αἷμα ἀνθρώπινον καὶ πολὺ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ὠφέλιμα πράγματα. Διὰ τὴν ἄσκεπτον δαπανηρίαν τοῦ βασιλέως ὑπῆρχεν ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀργυρίου τόσον μεγάλη, ὥστε ἡ αὐλὴ, διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ τὰ χρειώδη τῆς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε' ἐκστρατείας, ἔστειλεν ὅλα τὰ ἀργυρᾶ σκεύη της εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον, καὶ ἐπαρακίνησε τοὺς πολίτας τῆς „ἀγαθῆς πόλεως Παρισίων" νὰ κάμουν τὸ αὐτό.

Ἐνῷ Ἐῤῥῖκος ὁ Β' ἔστελνε βοήθειαν εἰς τοὺς ἐν Γερμανίᾳ Προτεστάντας, κατέτρεχεν, ὡς ὁ πατήρ του, τοὺς ἐν τῇ Γαλλίᾳ μὲ μεγίστην ἀγριότητα. Ἀπὸ τοὺς πρωταιτίους τῶν διωγμῶν τούτων ἡ ἀγαπητή του Διάνα ἐκ Πικταυΐου δὲν ἦτο τελευταία εἰς τὸ νὰ ἀποστρέφεται ἐξαιρέτως τοὺς αἱρετικούς. Τὸ 1549 ἔτος παρεστάθη εἰς Παρισίους δρᾶμα ἄξιον τοῦ Νέρωνος. Μετὰ μίαν λαμπρὰν πομπὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν ἐστάθη ὁ βασιλεὺς μὲ ὅλην τὴν αὐλὴν εἰς περιωπήν τινὰ τῆς ἀγορᾶς Κρέβης, καὶ εἰς διαφόρους βαθμίδας ξυλίνου οἰκοδομήματος ἀνάφθη φωτία, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἔφερναν αἱρετικοὺς ἁλυσοδεμένους καὶ μὲ τροχιλαίας ἄλλοτε μὲν ἀναβιβαζομένους, ἄλλοτε δὲ καταβιβαζομένους, ἄλλοτε δὲ κρατουμένους εἰς τὰς φλόγας, διὰ νὰ μακρύνωνται αἱ ὀδύναιτων. Τὸ τρομερὸν τοῦτο θέαμα ἔκαμε τοιαύτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν βασιλέα, ὥστε πολὺν καιρὸν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν φαντασίαν του τὴν εἰκόνα τῆς φρικώδους ταύτης σκηνῆς.

Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο διάθεσις ψυχικὴ προσωρι-

νή. Κατὰ τὴν πληροφορίαν του ἦτο πρᾶγμα δεδικαιωμένον ἡ βαρβαρικὴ ἐξολόθρευσις τῶν αἱρετικῶν ὅλων, καὶ ἡ πίστις των βδελυρώτατον ἀδίκημα. Οἱ Γυΐσιοι, θέλοντες νὰ ἀφανίσωσιν ἀνδρεῖον τινὰ στρατηγὸν ἐξ Ἀνδελοκίου, ὅς τις ἐμπόδιζε πολλὰ ἔργα των, ἀπέδειξαν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς Καλβινιστὰς, καὶ ὅτι τὸ παράδειγμάτου διαφθείρει πολλοὺς εἰς τὸ στράτευμα. Ὁ Ἐρρῖκος ἐκ φύσεως φιλάνθρωπος καὶ ἰδιαιτέρως εὐνοϊκὰ φρονῶν περὶ τοῦ Ἀνδελοκίου τούτου, ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ τὴν ἀθώωσιν του, καὶ προσέτι τὸν ἐσυμβούλευσε διὰ μέσου τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν αὐλὴν, νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ βασιλέως οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἐμποροῦν νὰ τὸν κατακρίνωσιν. Ἐπαρουσιάσθη καὶ ἐπροσκαλέσθη εἰς τράπεζαν. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπαίνεσε διὰ τὰ προτερήματά του, ἐπρόσθεσεν ὅμως ὅτι ἐξήπλώθησαν περὶ αὐτοῦ παντοδαπαὶ κακαὶ ἀγγελίαι ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν του, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἴπῃ μίαν φορὰν δημοσίως τί νομίζει περὶ τῆς λειτουργίας. Ὁ Ἀνδελόκιος ἀπεκρίθη ἐλευθεριώτατα, ὅτι εἶναι πλήρης τοῦ βασιλικοῦ ἐλέους, καὶ ὅτι μετὰ χαρᾶς χύνει μυριάκις τὸ αἷμα του ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἡ Μεγαλειότης του ἐμπορεῖ νὰ προστάξῃ περὶ τῆς ζωῆς του καὶ τῶν κτημάτων του ὅ,τι ἂν θέλῃ, καὶ μόνον εἰς πράγματα τῆς θρησκείας δὲν γνωρίζει ἄλλον κύριόν του εἰμὴ τὸν Θεὸν, καὶ ὅτι ἡ συνείδησίς του τὸν ἀναγκάζει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ λειτουργία εἶναι ἀνθρωπίνη ἐφεύρεσις. Διὰ τὴν απόκρισιν ταύτην ὠργίσθη τόσον ὁ ἄλλως ἥμερος βασιλεὺς, ὥστ' ἐπήδησεν ἐπάνω, ἐσύντριψε κατὰ γῆς ἓν τρυβλίον, καὶ ὤμοσεν, ὅτι ἤθελε φονεύσειν ἰδιοχείρως τὸν ἀσεβῆ τοῦτον, ἐὰν δὲν ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς ἀναθρέψαντας αὐτόν.

Μετὰ δωδεκαετῆ βασιλείαν ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἐρρῖκος ἐπώδυνον θάνατον. Εἰς ἕνα τόρνον.

(τὸ ἀγαπητόν του παιγνίδιον), ὅπου πρὸς κοινὸν θαυμασμὸν εἶχε θραύσειν πολλὰς λόγχας, ἐπροκάλεσε τελευταῖον καὶ τὸν νεανίσκον Κόμητα Μογγομερίας νὰ κάμουν ἕνα γῦρον. Ἡ λόγχη τοῦ Κόμητος ἐθραύσθη εἰς τὸν θώρακα τοῦ Ἑρρίκου, καὶ τὸ ἄκρον της ἐμβῆκεν εἰς τὸ δεξιόν του ὄμμα καὶ ἔφθασεν ἕως τὸν ἐγκέφαλον. Μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας, ἀφοῦ ἐπληγώθη τὴν φρικτὴν ταύτην πληγὴν, ἠκολούθησεν ὁ θάνατός του (10 Ἰουλ. 1559).

22. Φραγκῖσκος Β'.

(1559 — 1560.)

Δεκαεξαετὴς ἦτο ὁ Δελφὶν Φραγκῖσκος, ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατήρ του. Ἀσθενὴς ὢν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν ἐχρειάζετο αὐτὸς ὁδηγίαν ἄλλων περισσότερον παρὰ νὰ κυβερνήσῃ ἄλλους. Τοῦ ἔδωκαν ὡραίαν σύζυγον, τὴν θυγατέρα τοῦ τῆς Σκωτίας βασιλέως Ἰακώβου Ε', ἥτις ἔγεινεν ἔπειτα τόσον περίφημος μὲ τὸ ὄνομα Μαρία Στουάρτ. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἦτο ἀνεψιὰ τῶν Γυϊσίων, συμπεραίνεται πόσην δύναμιν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἐφεξῆς ὁ οἶκος οὗτος. Πᾶσα ξένη πειρακτική των ἰσχὺς ἀπεμακρύνθη. Ἡ παλαιὰ ἑταίρα, Διάνα ἐκ Πικταυΐου, ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὴν αὐλὴν, καὶ ἡ ἕνωσίς της μὲ τοὺς Γυϊσίους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑπουργήσειν μὲ ζῆλον μέγαν ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας, τῆς διέσωσε τοὺς μεγάλους θησαυρούς. Ὡσαύτως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν αὐλὴν ὁ Κοντόσταυλος Μοντμορεγκιάκιος μὲ κομψὸν τρόπον. Ἀλλ' ἡ ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίκα, ἡ χήρα βασίλισσα, εἶχε τὸ μέγιστον ὄφελός της εἰς τὸ νὰ ἑνώσῃ τοὺς δύω ἰσχυροὺς ἀδελφοὺς, καὶ οὕτως ὁ μὲν Δοὺξ Φραγκῖσκος ἀνεδείχθη πάραυτα ἀρχιστράτηγος, πρῶτος δὲ λειτουργὸς τῆς βασιλείας ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας.

Διὰ νὰ προξενήσουν εἰς ἑαυτοὺς περισσοτέραν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἀποκατέστησαν πάλιν τοὺς παλαιοὺς βασιλικοὺς ὑπηρέτας, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποβάλλειν Ἐῤῥῖκος ὁ Β'.

Ἀλλ' ὅσον μεγαλητέρα ἐφαίνετο ὅτι ἐγίνετο ἡ ἰσχὺς τῶν Γυϊσίων, τόσον περισσότερον διηρεθίσθη ἐναντίον των ἄλλη οἰκογένεια, ἥτις διὰ τὴν μὲ τὸν βασιλικὸν οἶκον συγγένειάν της ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε πλησιέστερα δίκαια εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Βουρβωνικὸς οἶκος, ὅς τις ἐκατάγετο ἀπὸ ὀψιγενῆ υἱὸν τοῦ ἁγίου Λοδοβίκου, καὶ τώρα ἦτο ὁ μόνος συγγενὴς μὲ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἐῤῥίκου Β' ἀπὸ τὴν σειρὰν τοῦ ἀρσενικοῦ γένους. Ἐκ τοῦ οἴκου τούτου ἔζων τότε τρεῖς πρίγκιπες, Ἀντώνιος ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας (ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἔλαβε νυμφευθεὶς τὴν Ἰωάνναν Ἀλβρέταν), Κάρολος Καρδινάλιος καὶ ἀρχιεπίσκοπος Ῥοθομάγου, καὶ Λοδοβῖκος πρίγκιψ Κονδαίου. Ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος ἐκ τῶν ἀδελφῶν τούτων ἦσαν, ὡς βλέπομεν, κυβερνημένοι καὶ ἐνταυτῷ τοιούτου χαρακτῆρος, ὥστε δὲν ἤθελαν ἐπιχειρήσειν τολμηρόν τι κατὰ τῆς αὐλῆς, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ νεώτατος ἀδελφός των, ὁ πρίγκιψ Κονδαίου. Οἱ Γυΐσιοι τὸν ἐφοβοῦντο καὶ εἶχαν εἰς τοῦτο αἰτίας, ἐπειδὴ ἦτο ἀνὴρ φιλόδοξος, ἐπεχειρηματίας, ἀγχίνους αὐλικὸς, καὶ ἐπιτήδειος στρατιώτης. Διὰ νὰ βαδίζῃ ἀσφαλέστερα, ἐπροσπάθησε νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἄλλους ἀξιολόγους ἄνδρας, οἵτινες εἶχαν αἰτίας νὰ εἶναι δυσαρεστημένοι μὲ τὴν αὐλήν. Ἐκ τούτων ἦσαν ἐξαιρέτως ὁ φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος ναύαρχος Κολιγνῦς, ὁ ἀδελφός του ὁ προειρημένος Ἀνδελόκιος, καὶ ὁ ἀξιοτίμητος γέρων Κοντόσταυλος Μοντμορεγκιάκιος, ὅς τις, ὡς προείπαμεν, ἦτο καταφρονητικῶς ἐξωσμένος ἀπὸ τῆς νέας κυριαρχίας.

Ἡ Βουρβωνικὴ φατρία συνεκρότει ἐπιμελῶς συνελεύσεις καὶ ἐσυμβουλεύετο περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐσυμ-

φώνουν δὲ ὅλοι κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ εἰς τὰ πράγματα τῶν γυναικῶν ἀνάμιξις εἶναι πάντη ἐναντία τοῦ πολιτεύματος καὶ ὅτι ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀποδιωχθῶσιν οἱ Γυΐσιοι ἀπὸ τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον ἐπίαναν παρανόμως. Διεφέροντο μόνον, ἐὰν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔπρεπε νὰ γείνῃ μὲ βίαν ἢ μὲ δόλον. Ὁ Κολιγνῦς, ἀνὴρ ἔμπειρος, ἐσυμβούλευε τὴν μετριότητα, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ οἰκειωθῶσι τὴν μητέρα βασίλισσαν. Μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐστάλθη τῳόντι ὁ τῆς Ναυάῤῥας βασιλεὺς Ἀντώνιος εἰς Φοντενεβλῶ, ὅπου διέτριβεν ἡ αὐλὴ τότε. Ἀλλὰ τὸν ἐδέχθησαν ἐκεῖ τόσον ψυχρὰ, ὥστ' εὐχαριστήθη ἐπιστρέψας ὀπίσω μὲ εὐλογοφανῆ πρόφασιν. Οὐδὲ κατοικίαν εἰς τὸ παλάτιον δὲν τοῦ ἔδωκαν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ καταλύσῃ εἰς εὐγενῆ τινὰ γείτονα. Μὲ τὴν βασίλισσαν μητέρα καὶ μὲ τὸν προκατειλημμένον κατ' αὐτοῦ βασιλέα δὲν ἠδυνήθη νὰ συνομιλήσῃ ἄλλως εἰμὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Γυϊσίων, καὶ ἡ πρώτη ἔκαμε πολλὰς κατηναγκασμένας ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐκπληρώσῃ.

Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ πόσον παρωργίσθησαν οἱ Βουρβώνιοι διὰ τὴν νέαν ταύτην καταφρόνησιν· ὁ Κονδαῖος ἀπεφάσισε τώρα τὴν μεταχείρισιν τῆς βίας, ἀντέστεκεν ὅμως ἀκόμη ὁ Κολιγνῦς. Ἀλλ' ἐπρόβαλε νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς Προτεστάντας, καὶ νὰ συνάψουν τὴν θρησκείαν μὲ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῶν Βουρβωνίων. Ἤρεσε τὸ πρᾶγμα· οἱ ἀναμορφωμένοι, τῶν ὁποίων τὸ πλῆθος εἶχεν αὐξήσειν εἰς τὴν Γαλλίαν παραδόξως ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας Φραγκίσκου τοῦ Α', κατεδιώκοντο καὶ τώρα σφοδρότατα. Ἐπληροφόρησαν τὸν ὀλιγόνουν βασιλέα, ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἐκπληρόνει τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρός του, εἰμὴ ἐξολοθρεύων τοὺς αἱρετικοὺς τούτους. Καὶ οὕτως ἐφάνη πρόσταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύοντο μὲ ποινὴν θανάτου αἱ θρησκευτικαὶ συν-

ελεύσεις τῶν ἀναμορφωμένων. Εἰς πᾶν κοινοβούλιον διετάχθη χωριστὸν κριτήριον, τὸ ὁποῖον ἐνησχολεῖτο εἰς μόνον τὴν ἀναζήτησιν καὶ τιμώρησιν τῶν Προτεστάντων. Τὰ κριτήρια ταῦτα ὠνομάσθησάν καυστικοὶ θάλαμοι (chambres ardentes), ἐπειδὴ κατέκριναν εἰς τὸ πῦρ πάντα ἀπειθῆ εἰς τὸ βασιλικὸν ἐκεῖνο πρόσταγμα. Ἕνας τις βουλευτὴς τῆς ἐξετάσεως ταύτης, Μοῦχος ὀνόματι, ἐσύναξε τάγματα ὁλόκληρα κατασκόπων, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ἐξ αὐτοῦ Μουχάρδιοι. Οὗτοι διηρεύνων τοὺς παραμερωτάτους τόπους, ἐμαρτύρουν τὰ αἴσχιστα κατὰ τῶν ἀναμορφωμένων, οἱ ὁποῖοι κατεδικάζοντο ἔπειτα εἰς ἐπονείδιστον θάνατον. Μεταξὺ τῶν σφαγίων τοῦ καιροῦ τούτου εἶναι ἄξιος νὰ ὀνομασθῇ ὁ τοῦ κοινοβουλίου βουλευτὴς Ἄννας Βούργιος, εἷς ἀπὸ τοὺς τιμιωτάτους ἄνδρας, ὅςτις διότι ὡμολόγησεν εἰλικρινῶς τὴν πίστιν του, ἐτελείωσε τὸν βίον του εἰς τὸ σφαγεῖον.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὑρέθησαν ἀποφασισμένοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἐσύναξαν καὶ ὥπλισαν πολλοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκείας των. Ἐσκορπίσθησαν συγγράμματα, ὅπου ἐκατηγοροῦντο οἱ Γυΐσιοι ὡς πρωταίτιοι ὅλων τῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν, καὶ ἐπροκαλοῦντο ὅλοι οἱ ἀναμορφωμένοι νὰ σηκωθῶσι πανδημεὶ ἐναντίον τούτων τῶν παρανόμως μεταχειριζομένων τὴν ἔξοχον δύναμιν, καὶ νὰ ἐγγυηθῶσιν ὅλοι ὑπὲρ ἑνός. Προητοιμάσθησαν λοιπὸν ὅλα διὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον· οἱ Βουρβώνιοι ὅμως δὲν ἐπεθύμουν νὰ ῥίψουν τόσον φανερὰ τὸ ὄνομά των εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλαν μικροτέρους ἀρχιφατριαστάς, οἵτινες ἔμελλαν νὰ στρατολογήσωσι μυστικῶς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐν ὀνόματί των.

Εἷς ἀπὸ τοὺς ἀρχιφατριαστὰς τούτους, ὁ ἑκατόνταρχος Ῥεναυδίας, πολλὰ τολμηρὸς ἄνθρωπος, ἐστάθη μετὰ τοῦτο ἀρχηγὸς συνωμοσίας, ἥτις δὲν εἶχε σκοπὸν μικρότερον εἰμὴ νὰ ἐφορμήσῃ καθ'

ὅλης τῆς αὐλῆς, ἥτις διέτριβε τὸ θέρος εἰς Βλαίσας, τοὺς δὲ Γυϊσίους ἢ νὰ φονεύσῃ ἢ νὰ φυλακώσῃ, τὴν μητέρα βασίλισσαν νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς βασιλείας, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἀλλάξῃ ὁλοτελῶς τοὺς βουλευτάς του. Αἱ προπαρασκευαὶ ἔγειναν ἐξαιρέτως· δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ μείνωσι διόλου μυστικαὶ ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν τῆς πανούργου βασιλίσσης μητρὸς καὶ τοῦ Δουκὸς Γυϊσίας· καὶ ὅταν ὁ Ῥεναυδίας ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀπὸ τὸ Νάννετον εἰς Βλαίσας, ἤκουσεν ὅτι ἡ αὐλὴ ἀνεχώρησε ταχέως ἀπὸ τὸν τόπον τοῦτον καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀμβασίαν. Ἐκεῖ ἔλαβεν ὁ Δοὺξ Γυΐσιος ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα εἰς τὸ νὰ ἀποβάλῃ καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἔφοδον, ἐμεταχειρίσθη ὅμως ἐν ταυτῷ τὸν καιρὸν νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ τοῦ δοθῇ μεγάλη τις ἐξουσία. Παρέστησεν εἰς τὸν ἔμφοβον βασιλέα ἐπίτηδες τὴν συνωμοσίαν σημαντικωτέραν παρὰ ὅ,τι ἦτο, καὶ οὕτω τὸν ἐκατάπεισε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν πληρεξουσιότητα τῆς κυβερνήσεως, καὶ νὰ τὸν ἀναδείξῃ Γενικὸν κυβερνήτην τοῦ βασιλείου. Ἡ βασίλισσα μήτηρ, ἥτις δὲν ἐπεθύμει τοῦτο, ἐσυγκατάνευσεν ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπεν ἄλλο ἀσφαλιστικὸν μέσον κατὰ τῆς συνωμοσίας.

Οἱ συνωμόται, οἵτινες δὲν ὑπώπτευαν ὅτι ὁ σκοπός των ἦτο ἀνακεκαλυμμένος, ὥρμησαν ἐναντίον τῆς Ἀμβασίας. Τὸ σχέδιόν των ἦτο νὰ ὑπάγῃ πλῆθος τι ἀόπλων εἰς τὸν βασιλέα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ τοὺς δώσῃ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Ἀφοῦ δὲ, ὡς προέβλεπαν, ἤθελεν ἀπαβαλθῆν τὸ ζήτημά των, νὰ ἀναχωρήσουν, καὶ τότε νὰ φανῶσι διαμιᾶς οἱ ἔνοπλοι ἀπὸ τὰς ἐνέδρας των, οἵτινες ἐπλησίαζαν μυστικῶς καὶ κεκρυμμένως ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐματαιώθη. Ἀφοῦ ἐκεῖνοι οἱ ἄοπλοι ἀνεχώρησαν, ὥρμησαν πάραυτα οἱ βασιλικοὶ στρατιῶται εἰς τὰ μερικὰ στίφη τῶν συνωμοτῶν πρὶν

ἑνωθῶσι καὶ τοὺς ἐπίασαν αἰχμαλώτους. Ὁ τολμηρὸς Ῥεναυδίας ἐπροχώρησε μὲ τὰ λείψανα ἕως τῆς Ἀμβασίας, ἔχασεν ὅμως τὴν μάχην καὶ τὴν ζωήν του (1560).

Ἡ αὐλὴ ἤξευρε πολλὰ καλὰ ποίαν κοινωνίαν εἶχεν ἡ Βουρβωνικὴ φατρία εἰς τὰς ταραχὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐξωτερικῶς προήρχοντο ἀπὸ μόνους τοὺς Ουγενότας *). Ἀλλὰ νὰ μεταχειρισθῇ εὐθὺς τώρα βίαν ἐναντίον των, τῆς ἐφαίνετο ἄχρηστον, ἐνῶ μάλιστα, ἐξαιρουμένου τοῦ Κονδαίου, τὰ ἄλλα μέλη τοῦ οἴκου ἦσαν μακρὰν τῆς συνωμοσίας ταύτης. Διὰ νὰ λάβουν εἰς χεῖρας των τὴν φατρίαν ὅλην, ἐφάνη ἀσφαλέστατον μέσον ἡ ὑποκεκριμένη φιλία· Ἐπρόσταξαν νὰ συγκροτηθῇ συμβούλιον τῶν μεγιστάνων εἰς Φοντενεβλὼ μὲ πρόφασιν, ὅτι ἡ αὐλὴ ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τὰς γνώμας περὶ τοῦ ἀσφαλεστάτου μέσου νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχάς. Καὶ αἱ ἐπαρχίαι καὶ ὁ βασιλεὺς ἐφυλάττοντο μὲ στρατεύματα διὰ νὰ κάμουν ἀβλαβῆ ἢ ἄχρηστα τὰ δοκίμια.

Ἀλλ' ὁ φόβος τῆς δυνάμεως ταύτης ἐμπόδισε τὸν Κονδαῖον νὰ συνεδριάσῃ εἰς τὸ συμβούλιον. Δὲν ἦτο δὲ οὐδὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάρρας παρών· ὁ ναύαρχος Κολιγνῦς ἐδιάβασεν ἱκεσίαν τινὰ τῶν Ουγενοτῶν, προσθέσας, ὅτι 150,000 ἄνθρωποι εἶναι ἕτοιμοι νὰ τὴν ὑπογράψωσιν. Ἀλλ' οὔτε τὸν σκοπόν του ἐπέτυχε νὰ προξενήσῃ φόβον εἰς τὸν ΔοῦκαΓυϊσίας, οὔτε ἡμερώτερα φρονήματα ἐνήργησε διὰ τοὺς ἀναμορφωμένους. Ἔγεινεν ἀπόφασις νὰ συγκαλέσουν τὰς κλάσεις τοῦ βασιλείου εἰς τὴν Αὐρηλίαν διὰ τὰ ἐπίλοιπα πολιτικὰ πράγματα. Ἐδῶ ἤθελαν νὰ ἐκτελέσωσι τὸν κύριον ἀγῶ-

*) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐφάνη κατὰ πρῶτον εἰς Τυρώνιον. Ἐκεῖ ἐλέγετο μῦθος, ὅτι ὁ βασιλεὺς Οὔγων περιφέρεται τὴν νύκτα, καὶ ἐπειδὴ οἱ τὴν ἡμέραν ὀξέως παρατηρούμενοι Ἀναμορφωμένοι ἔκαμναν τὰς συνελεύσεις των τὴν νύκτα, διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμαζαν σκωπτικῶς διὰ τὸν μῦθον ἐκεῖνον Οὐγενότας, νυκτερινὰ δηλαδὴ φάσματα. Ἄλλοι λέγουν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο παρήχθη ἀπὸ τὸν τόπον τῆς πρώτης εἰς Νάννετον συνελεύσεώς των.

ματων κατὰ τῶν Βουρβωνίων, ἀφοῦ ἐπίασαν ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐφανερώθησαν καὶ τὰ κατὰ τῶν Γυϊσίων βουλεύματα τῆς φατρίας ταύτης, καὶ σχέδιόν τι τοῦ Κονδαίου εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ Λουγδοῦνον. Οἱ Βουρβώνιοι ἀμφίβαλλαν κατ' ἀρχὰς νὰ ὑπάγουν εἰς Αὐρηλίαν, ἀλλ' ἡ αὐλὴ, τῆς ὁποίας ἐματαιόνοντο οἱ σκοποὶ μὲ τὴν ἀπουσίαν ἐκείνων, ἔβαλεν ὅλα τὰ δυνατά της νὰ τοὺς φέρῃ. Εἰς συμβούλιαν (εἶπαν οἱ αὐλικοὶ) τῶν κλάσεων δὲν δύνανται νὰ λείπουν οἱ πλησιέστατοι συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου χωρὶς νὰ χάσωσι τὰ δίκαιά των. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν οἱ λόγοι τοῦ καλοῦ καὶ εὐπίστου Καρδιναλίου Βουρβῶνος περὶ τῶν ἀγαθῶν φρονημάτων τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης μητρὸς, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαταπείσθη πρῶτον ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας, ἔπειτα καὶ ὁ πρίγκιψ Κονδαίου, ὅς τις τὸ λείψανον τῆς δυσπιστίας του ἠφάνισε μὲ τὸν στοχασμὸν, ὅτι καὶ τῶν δεινοτάτων ὑποτεθέντων δὲν ἠδύναντο νὰ χύσωσι βασιλικὸν αἷμα. Οὕτω λοιπὰν ὑπῆγαν εἰς Αὐρηλίαν οἱ πρίγκιπες, καὶ ὁ Κολιγνῦς, ὅς τις εἰς τὰ ἐγχειρήματά του ἐβάδιζεν οὕτως, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν ἐξελέγξωσι τίποτε. Ἔμειναν ὅμως ἐκστατικοὶ, ἐνῷ εὕρηκαν τὴν πόλιν γεμάτην πολεμικῶν προπαρασκευῶν, καὶ εὐθὺς εἰς τὴν πρώτην μὲ τὸν βασιλέα ἔντευξίν των ἐφυλακώθη ὁ πρίγκιψ Κονδαίου· ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἐφυλάττετο ἐπιμελέστατα. Αἰκαταρίνα ἡ ἐκ Μεδίκων ἐμεταχειρίσθη ὅλας τὰς τέχνας τῆς ὑποκρίσεως διὰ νὰ φανῇ πάντη ἀθῶος, καὶ ἐνταυτῷ νὰ ῥίψῃ εἰς τοὺς Γυϊσίους ὅλον τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀνάγκης ἐγέννα ὁ τοιοῦτος τρόπος.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἤρχισεν ἡ κρισολογία κατὰ τοῦ Κονδαίου, μὲ ὅλην τὴν κατ' αὐτῆς ἀντιλογίαν του, καὶ ἀπεφασίσθη θάνατος ἐναντίον τοῦ πρίγκιπος τούτου ὡς καταπατητοῦ τῶν τῆς μεγαλειότητος δικαίων. Οἱ Γυΐσιοι, οἵτινες ἐνήργησαν τὴν ἀπόφασιν

ταύτην; καὶ εἶπαν ὅτι μὲ μόνον τοῦτο τὸ κτύπημα ἠδύνατο νὰ κοπῇ ἡ κεφαλὴ τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν ἀποστατῶν, εἶχαν σκοπὸν νὰ περιπλέξουν εἰς τὴν εἱμαρμένην καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποδείξουν τόσον ἀξιοτιμώρητον, καὶ τὸν ναύαρχον, ὅταν ὁ ἔξαφνος θάνατος τοῦ δεκαοκταετοῦς βασιλέως (5 Δεκεμ. 1560) ἔδωκε τροπὴν ἄλλην εἰς ὅλην τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ βασίλισσα μήτηρ καὶ οἱ Γυΐσιοι ἐτρόμαξαν τόσον, ὥστε δὲν ἐφρόντισαν οὐδὲ νὰ ἐνταφιάσουν τὸν βασιλέα ὡς ἔπρεπεν. Μόνον δύω αὐλικοὶ θεράποντες τοῦ βασιλέως καὶ ὁ τυφλὸς ἐπίσκοπος Σιλβανέκτου ἐσυνώδευσαν τὸ λείψανον εἰς τὸν ἅγ. Διονύσιον, ὅπου ἦσαν οἱ βασιλικοὶ τάφοι· καὶ ὅσον ὀλίγον ἐτίμησαν τὸν ἀποθανόντα, τόσον κακὰ προεμάντευεν εἰς τοὺς Γυϊσίους ἡ ἀπρεπὴς αὕτη ἀμέλεια.

Φραγκῖσκος ὁ Β΄ δὲν ἀφῆκε τέκνα· ὁ πλησιέστατος ἀδελφός του Κάρολος, ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου, ἦτο δεκαετὲς παιδίον. Τέλος λοιπὸν τῶν ταραχῶν δὲν ἐφαίνετο, ἀλλ' ἐκ τούτων ἐγεμίσθη ὅλος ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔφερνε τὸ βασιλικὸν ὄνομα ὁ Κάρολος.

---

23. Κάρολος Θ΄.

(βασιλ. 1560 — 1575).

Οἱ μὲν Γυΐσιοι ἐπέμεναν εἰς τὴν βασίλισσαν μητέρα, ὥστε εἰς τὴν σύγχυσιν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν ἡ ἀῤῥωστία καὶ ὁ θάνατος τοῦ πρώην βασιλέως, νὰ προστάξῃ νὰ φονευθῇ ὁ Κονδαῖος· ἡ δὲ Αἰκατερίνα ἐστοχάζετο, ὅτι ἦτο φρονιμώτερον πρὸς ἐμπόδισιν τῆς παρὰ πολὺ μεγάλης δυνάμεως τῶν Γυϊσίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευε τελευταῖον νὰ ὑποπέσῃ καὶ αὐτή, νὰ διαφυλάξῃ τὴν ζωὴν τοῦ πρίγκιπος, διὰ νὰ ἐμπορῇ εἰς τὴν ἀνάγκην της νὰ τὸν μεταχειρίζεται

ὡς ἀντισήκωμα, καὶ εἰς τὸ μέσον δύω ἀντιφερομένων φατριῶν νὰ κρατῇ αὐτὴ τοὺς χαλινοὺς τῆς βασιλείας. Ἦτο ὅμως βαρὺ πρόβλημα νὰ οἰκειωθῇ τὴν τόσον παρωργισμένην Βουρβωνικὴν φατρίαν χωρὶς νὰ φανῇ ὕποπτος εἰς τοὺς Γυϊσίους, τῶν ὁποίων ἐχρειάζετο τὴν φιλίαν. Ἀλλ' ὅμως ἐπέτυχεν, ἀφοῦ εἶχε τῆς ἐναντιωθῆν μάλιστα κατὰ τοῦτο ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας, νὰ κατορθώσῃ διαλλαγήν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἐπεθύμει μὲν ἀποδιωγμὸν τῶν Γυϊσίων, καὶ κήρυξιν θρησκευτικῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς Οὑγενότας, ἡ δὲ Αἰκατερίνα τὸν ἐκατάπεισε νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὰς ὑποσχέσεις της, ὅτι κρυφίως ἔμελλε νὰ τὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὰ δύω, μ' ὅλον ὅτι δὲν τὸ εἶχε κατὰ νοῦν, ἐπειδὴ οὕτως ἤθελεν ἀντενεργήσειν εἰς τὸν σκοπόν της, καὶ ἤθελεν ἀναδείξειν πολλὰ ἰσχυροὺς τοὺς Βουρβωνίους.

Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τῶν συνθηκῶν τῆς διαλλαγῆς μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας ἦτο καὶ ἡ ἀπόλυσις τοῦ πρίγκιπος Κονδαίου, ἔγεινεν αὕτη μὲ δημόσιον ἀναίρεσιν τῆς κρισολογίας ἀπὸ μέρους τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἀνηγορεύθη γενικὸς κυβερνήτης τοῦ βασιλείου, ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας ἐκράτησε τὴν εἰς τὸ χρηματικὸν ἐφορίαν, ἐπίτροπος ἔγεινεν ἡ Αἰκατερίνα, ἥτις μὲ τὰς δολίους τέχνας της οἰκειώθη ὅλον τὸν Κοντόσταυλον Μοντμορεγκιάκιον, ὅς τις κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάῤῥας εἶχεν ἀνακαλεσθῆν εἰς τὴν αὐλήν· ὑπεσχέθη οὗτος νὰ μείνῃ οὐδέτερος μεταξὺ τῶν δύω φατριῶν, καὶ μόνον νὰ ὑπουργῇ τὸν νέον βασιλέα.

Ἀλλὰ τίς ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ἡσυχίαν ἀπὸ τοιαύτην ἕνωσιν; Οἱ Γυΐσιοι ἐστενοχωρήθησαν· ὁ πρίγκιψ Κονδαίου ἐπεθύμει ἐκδίκησιν· τοῦτο ἦτο ἱκανὸν νὰ γεννήσῃ νέας ταραχάς. Καὶ αἱ δύω αἱ φατρίαι ἐπροσπάθουν νὰ οἰκειωθῶσι τὸν Μοντμορεγκιάκιον· ἡ

Βουρβωνικὴ ἐπεστηρίζετο εἰς τὴν συγγένειαν· ἡ ἄλλη εἰς τὴν Καθολικὴν πίστιν της.

Ἡ βασίλισσα μήτηρ εὑρίσκετο ὄχι εἰς μικρὰν ἀμηχανίαν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἐζήτει ἐπιμόνως τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δύω μυστικῶν ἄρθρων. Οἱ Γυΐσιοι ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἐναντίον της δύσπιστοι· ἔκρυπταν ὅμως τὰ πάθη των ὄπισθεν τῆς Καθολικῆς των πίστεως, καὶ ἀνέλαβαν τὸ πρόσχημα ὅτι ἀγωνίζονται μόνον ὑπὲρ ταύτης. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐδελέασαν καὶ τὸν Κοντόσταυλον Μοντμορεγκιάκιον, καὶ ἐσυντέθη μεταξὺ τοῦ Δουκὸς Φραγκίσκου Γυϊσίου καὶ τοῦ πλουσίου καὶ ἀνδρείου ἀρχιστρατήγου ἐκ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου, καὶ τοῦ Κοντοσταύλου, συμμαχία, ἥτις ὠνομάσθη τριανδρία. Ἡ ἐναντία φατρία ἐνόμισε τώρα ὅτι πρέπει νὰ λαλήσῃ φανερά, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀντώνιος διὰ συνεργίας τοῦ ναυάρχου Κολιγνῦ ἔδωκεν ἱκετικὸν γράμμα τῶν Προτεστάντων, τὸ ὁποῖον ἐδιαβάσθη εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀπετέλεσε νὰ ἐκδοθῇ πρόσταγμα (Ἰούλ. 1561), διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύοντο μὲν οἱ διωγμοὶ τῶν ἀναμορφωμένων, ἀλλ' ἀπηγορεύοντο ἐνταυτῷ καὶ αἱ συνελεύσεις των δημόσιοι καὶ κρύφιοι. Διὰ νὰ καταπραΰνῃ τὸν ναύαρχον, ὅστις ἐδυσαρεστήθη πολὺ διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦτο, ἐπρόβαλεν ἡ Αἰκατερίνα θρησκευτικὴν συνδιάλεξιν. Τῷόντι δὲ τὸν Σεπτ. 1561 ἔγεινεν εἰς Ποσσίακον ἔμπροσθεν τῆς αὐλῆς, καὶ λαμπρᾶς ὁμηγύρεως μεγιστάνων, κοσμικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλ' ἔμεινε, καθὼς ὅλοι οἱ τοιοῦτοι διάλογοι, ἀτελεσφόρητος. Πρῶτος ἐκ μέρους τῶν ἀναμορφωμένων συνδιαλέκτης ἦτο ὁ περίφημος Βέζας, φίλος τοῦ Καλβίνου. Μὲ τὸν λόγον του: „ὅτι τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον τοῦ μυστικοῦ δείπνου τόσον μακράν, ὅσον ὁ ἐξώτατος οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν“ ἔφερε τοὺς ἀντιπάλους εἰς θυμὸν σφοδρότατον.

Ἐνῷ ἐγίνετο ὁ διάλογος, ἦλθεν εἰς Ποσσίακον Παπικός τις τοποτηρητὴς καὶ μαζή του ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἰησουΐτῶν Λαινέζιος. Ὁ δεύτερος ὠνόμασε τοὺς Προτεστάντας ὄφεις, πιθήκους, ἀλώπεκας καὶ λύκους, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς στείλουν εἰς τὴν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον. Εἶπεν ὅτι εἶναι αὐθάδεια ἐναντίον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ νὰ δοθῇ ἐλευθερία θρησκείας εἰς τοὺς αἱρετικοὺς, καὶ μεγάλη ἀπρονοησία νὰ συγχωρῶνται τοιοῦτοι διάλογοι ἐνώπιον προσώπων, τὰ ὁποῖα εὐκόλως δύνανται νὰ ἀπατηθῶσιν. Ἐκ ταύτης τῆς συμβουλῆς δὲν ἠθέλησε πλέον ἡ Αἰκατερίνα νὰ παρευρεθῇ εἰς τοιαύτας διαλέξεις, τὸ ὁποῖον ἴσως ἤθελε προφυλάξειν τὴν ἐπικράτειαν ἀπὸ πολλὰς δυστυχίας· διότι ὁ Κάρολος, ὅςτις ἀνετρέφετο αὐστηρότατα εἰς τὴν Καθολικὴν πίστιν, ἦτο πολλὰ εἰλικρινὴς καὶ ζωηρὸς, ὅς τις ἐκατηχεῖτο μετὰ χαρᾶς καὶ εἶχε διάπυρον φιλοτιμίαν νὰ πράττῃ λαμπρὰ ἔργα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικήν του πληροφορίαν.

Οἱ Γυΐσιοι ἐκατάλαβαν, ὅτι, ἐὰν ἔμελλαν νὰ εὐδοκιμήσουν τὰ σχέδιά των, ἀνάγκη ἦτο νὰ διαῤῥήξωσι τὸν μεταξὺ Αἰκατερίνης καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάῤῥας σύνδεσμον. Καὶ τῳόντι εὐτύχησαν νὰ καταπείσωσι τὸν μικρόνουν βασιλέα νὰ γείνῃ ἄπιστος εἰς τοὺς ἀδελφούς του, καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν τριανδρίαν. Ἡ βασίλισσα ἐτρόμαξεν ὄχι ὀλίγον διὰ τοῦτο, καὶ διὰ νὰ φυλάξῃ ἰσοῤῥοπίαν πρὸς ταύτην τὴν δύναμιν, ἐσυνάφθη μὲ τὸν πρίγκιπα Κονδαῖον καὶ μὲ τὸν ναύαρχον. Ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς συναφείας ἦτο πρόσταγμα ἐκδοθὲν τὸν Ἰανουάρ. 1562, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστάζοντο μὲν οἱ Οὐγενόται νὰ δώσωσιν ὀπίσω εἰς τοὺς Καθολικοὺς τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας εἶχαν κυριεύσειν εἰς τὰς πόλεις, ἐσυγχωροῦντο δὲ ἐνταυτῷ νὰ συγκροτῶσι τὰς συνελεύσεις των εἰς τὰ προάστεια καὶ ἀλλαχοῦ ἕως οὗ γενικὴ σύνοδος νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ζητημάτων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐφρόντιζαν οἱ Γυΐσιοι νὰ αὐξάνουν τὴν μεταξὺ τῶν φατριῶν διχόνοιαν, καὶ ὅσον εἶναι δυνατὸν γρήγορα νὰ ἐκρήξωσι τὸ μεταξὺ τῶν δύω θανάσιμον μῖσος πρὶν ὑποψυχρανθῇ ἡ θερμότης. Ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἔδωκεν ὁδοιπορία τις τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς Παρισίους Φραγκῖσκος ὁ Δοὺξ Γυϊσίας, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ κοινῶς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάῤῥας τὴν ἐκεῖθεν ἀποδίωξιν τοῦ πρίγκιπος Κονδαίου. Εἰς ταύτην τὴν ὁδοιπορίαν διέβη μὲ πολυάριθμον ἀκολουθίαν ἀπὸ τὸ Βασσίακον, μικρὰν πόλιν τῆς Καμπανίας, ὅπου κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἔκαμναν οἱ Ὀγενόται τὴν προσευχήν των εἰς μίαν σιταποθήκην. Ἐκ τῆς ἀκολουθίας του τινὲς, οἵτινες εἶχαν πλησιάσειν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἤρχισαν νὰ λογομαχῶσι μὲ τοὺς Οὐγενότας· ἀπὸ λοιδοριῶν ἐκατήντησαν εἰς πληγάς· καὶ εἰς τοῦ Δουκὸς αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἐῤῥίφθη λίθος, καὶ τοῦτο ἔγεινεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν σύνθημα νὰ φονεύσουν ὅλους ὅσοι τοὺς ἀντέστεκαν. Ἑξήκοντα περίπου ἐφονεύθησαν, περισσότεροι ἐπληγώθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἱεροκήρυξ· εἰς τὴν σιταποθήκην ἀνετράπησαν ὅλα, ὁ ἄμβων καὶ αἱ καθέδραι ἐθραύσθησαν, ἡ βίβλος ἐξεσχίσθη. Ὅταν μετὰ τοῦτο ἐπρόσταξεν ὁ Δοὺξ τὸν κριτὴν τοῦ τόπου νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸν ἐπέπληξε σφοδρῶς, διότι ἐσυγχώρησε τὰς συνελεύσεις ταύτας, καὶ ὁ κριτὴς ἀνεφέρθη εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἰανουαρίου, ἔβαλεν ὁ Γυΐσιος μὲ θυμὸν τὴν χεῖρα ἐπάνω εἰς τὸ ξίφος του καὶ εἶπε: „Τοῦτο θέλει ἐκσχίσειν τὸ κατηραμένον πρόσταγμα."

Ὅλοι οἱ Καθολικοὶ τοῦ βασιλείου ἠλάλαξαν διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, καὶ ἐπῄνεσαν τὸν Δοῦκα ὡς ἀληθινὸν ἥρωα τῆς πίστεώς των. Ἐκ τούτων τῶν τιμῶν διερεθισθεὶς περισσότερον ὁ Γυΐσιοις καὶ γενόμενος ἀσφαλέστερος ἠθέλησε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς ἀντιζήλους του μὲ ἕνα ἀγῶνα, καὶ νὰ χωρέ-

ση τὴν βασίλισσαν μητέρα ἀπὸ τὸν βασιλέα. Αὕτη ἴδε τὸν κίνδυνον καὶ κατέφυγε μὲ τὸν νέον υἱόν της εἰς Φοντενεβλώ. Ὁ Κονδαῖος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοὺς Παρισίους διὰ νὰ συνάξῃ στρατεύματα. Ἀλλὰ πρὶν ἐκτελέσῃ τὴν ἑτοιμασίαν του, ἔσπευσαν ὁ Γυΐσιοι μὲ τοὺς λοιποὺς τρεῖς ἄνδρας καὶ μὲ λόχον ἐνόπλων ἱππέων κατόπιν τῆς αὐλῆς· ἐμβῆκαν εἰς τὸν θάλαμον τῆς βασιλίσσης μητρὸς, τῆς εἶπαν ἀπαρακαλύπτως ὅτι ἐζήτουν τὸν βασιλέα, καὶ τῆς ἔδωκαν τὴν ἐλευθερίαν, ἂν ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ αὐτὴ ἢ ὄχι. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀπολογίαι τῆς Αἰκατερίνης δὲν ἐτελεσφόρουν τίποτε, πράττει ὅ,τι κυρίως δὲν ἤθελε, μὲ τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἤξευρε νὰ ἐφαρμόζεται εἰς πᾶσαν περίστασιν. Καβαλικεύει μετὰ τοῦ νέου βασιλέως καὶ κρυφίως ἀναγγέλλει εἰς τὸν πρίγκιπα Κονδαίου περὶ τῶν ὅσα ἔγειναν καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ γείνωσιν. Ὁ νέος βασιλεὺς ἔκλαιε στενοχωρούμενος διὰ τὴν ἀσυνείθιστον μεταχείρισιν τόσον σφοδρῶς, ὡς νὰ ἔμελλε νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν φυλακήν. Φθάνουν σπουδαστικὰ εἰς Βικένας, καὶ ἔπειτα εἰς Παρισίους. Ἡ τριανδρία διακηρύττει, ὅτι ὅλα ἔγειναν ἐπὶ κοινῷ ἀγαθῷ, καὶ μεταχειρίζεται εἰς ὅλα τὰ ἐγχειρήματά της τὸ βασιλικὸν ὄνομα. Ἡ Αἰκατερίνα, ἐγκαταλειφθεῖσα ἀπὸ τοὺς Βουρβωνίους εἰς κίνδυνον, ἀναγκάζεται νὰ εὐχαριστηθῇ εἰς ὅλας τὰς διαταγὰς τῶν Γυϊσίων, ἐὰν θέλῃ νὰ μείνῃ εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ οὕτω δὲν δύνανται οὗτοι νὰ τὴν ἀποδιώξωσι, μ' ὅλον ὅτι τὸ ἐπεθύμουν καθ' ὑπερβολήν.

Ὁ Κοντόσταυλος Μοντμορεγκιάκιος ἀφῆκε τώρα ἐλεύθερον δρόμον εἰς τὸ κατὰ τῶν ἀναμορφωμένων μῖσος του. Μὲ στρατιώτας ὥρμησεν εἰς τὰς ἐν Παρισίοις συνελεύσεις των, ἐδίωξε τοὺς ἱεροκήρυκάς των καὶ ἔκαυσε τοὺς ἄμβωνας, τὰ θυσιαστήρια καὶ τὰς καθέδρας των· πρᾶξις, ἥτις τοῦ ἔδωκε τὸ καταφρονητικὸν ὄνομα Capitaine Brûle-banc.

24. Τρεῖς πρῶτοι ἐμφύλιοι καὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι.

(1562 — 1570).

Τὰ λαμπρὰ ταῦτα κέρδη, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησαν τώρα οἱ Γυΐσιοι, τοὺς ἔσωσαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ πρίγκιπος Κονδαίου. Μὲ 3000 ἱππεῖς εἶχε προχωρήσειν οὗτος ἕως Φονταινεβλῶ, ὅταν ἤκουσε μὲ λύπην του τὰ γενόμενα. Ἐσυμβουλεύθη ἔπειτα περὶ τῶν πρακτέων μὲ τὸν ναύαρχον, ἀφοῦ τὰ πράγματα ἐκατήντησαν ἕως ἐδῶ. Ἐφώναξε τελευταῖον: „Τὸ πρᾶγμα ἔγεινε! Εἴμεθα τόσον βαθέως εἰς τὰ νερὰ, ὥστε ἢ πρέπει νὰ περάσωμεν κολυμβῶντες ἢ νὰ πνιγῶμεν.“ Κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐρηλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξειν πρότερον τόπον καθοπλισμοῦ, καὶ ἐπροσκάλεσεν ἐκεῖ ὅλους τοὺς ὀπαδούς του. Μὲ προγράμματά του ἐκήρυξεν, ὅτι μόνος του σκοπὸς εἶναι νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν φυλακωμένον βασιλέα καὶ τὴν μητέρα του ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Γυϊσίων· οὗτοι δὲ ἀντεκήρυξαν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν εἶναι φυλακωμένος, ἐκεῖνος δὲ εἶναι ἐπαναστάτης, τὸν ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ βοηθῇ κἀνεὶς τιμημένος Γάλλος. Ἡ βασίλισσα κατὰ τὴν θέλησίν του πολιτικοῦ βουλευτηρίου ἐξέδωκεν ἐπιστολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐβεβαίονεν, ὅτι καὶ αὐτὴ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπολαύουσι τελείαν ἐλευθερίαν.

Τοιουτοτρόπως ἡτοιμάσθη ἡ πυρκαϊὰ τοῦ πολέμου. Καὶ αἱ δύω αἱ φατρίαι ἐστρατολόγουν, ἐπροσπάθουν νὰ ἑλκύσουν εἰς τὸ μέρος των τὰς πόλεις τοῦ βασιλείου, καὶ ἐκύτταζαν νὰ εὕρωσι συμμάχους εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Κονδαῖος οἰκειώθη καὶ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ· ἀλλ' ἐχρεώστει νὰ τῆς ὑποσχεθῇ τὴν παραχώρησιν τοῦ Καλήτου, καὶ, ἐπειδὴ ὁ τόπος οὗτος εὑρίσκετο τώρα εἰς τὴν ἐξου-

σίαν τῶν ἐχθρῶν, νὰ τῆς παραδώσῃ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ τὸν Πόρτον Γρατίας· συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι διὰ τὸ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐθνικὸν μῖσος παρώργισαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κονδαίου, καὶ ἠνάγκασαν καὶ τὴν Αἰκατερίναν νὰ ἑνωθῇ ἐντελῶς μὲ τὴν Καθολικὴν μερίδα. Ὁ ναύαρχος Κολιγνῦς καὶ οἱ ὀπαδοί του ἐκηρύχθησαν ἀποστάται. Τὸν πρίγκιπα Κονδαίου δὲν ἀνέφεραν διόλου, ἐπειδὴ τάχα ἐκρατεῖτο ἀπ' ἐκείνους χωρὶς τὴν θέλησίν του.

Πολλαὶ πόλεις ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν ἀναμορφωμένων, ὅλη σχεδὸν ἡ Νορμανδία καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν εὐγενῶν Γάλλων. Πανταχοῦ ἐξεῤῥάγη τὸ πολεμικὸν πῦρ, καὶ αἱ φατρίαι ἐπολέμουν ἀλλήλας μὲ ὅλην τὴν ἀπάνθρωπον μανίαν, ἥτις κάμνει τόσον φοβεροὺς τοὺς ἐμφυλίους καὶ θρησκευτικοὺς πολέμους, καὶ μόλις μᾶς ἀφίνει νὰ γνωρίσωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ μὲν Προτεστάνται ἀτίμαζαν τὰς Καθολικὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἐσύντριβαν τὰς εἰκόνας των, καὶ ἐγύμνοναν σκληρότατα τοὺς πλουσίους ἱερεῖς των. Οἱ δὲ Καθολικοὶ ἔπρατταν ἀκόμη χειρότερα. Τὰ χρονικὰ πόλεων τινῶν τῆς Γαλλίας εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὰς ἀπανθρωποτάτας ἀγριότητας, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Ὁλόκληρα στρατιωτῶν τάγματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν παραδοθῆν, ἐκατασφάγησαν, ἀρχηγοὶ καὶ πλούσιοι ἐβασανίσθησαν ἀσπλάγχνως, γυναῖκες καὶ κοράσια κατῃσχύνθησαν μὲ κτηνώδη μανίαν, παιδία κατεσπαράχθησαν, γέροντες ἐφονεύθησαν μὲ βραδὺν καὶ ἐπώδυνον θάνατον. Εἰς Τυρώνιον ἐδέθη ὁ πρόεδρος εἰς δένδρον, καὶ τοῦ ἐξεκόπησαν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τὰ ἐντόσθια. Ἐγγαστρωμένας γυναῖκας ἔσυραν γυμνὰς εἰς τοὺς δρόμους, ἔσχιζαν τὴν κοιλίαν των, ἐκτύπουν κατὰ γῆς τὰ ἔμβρυα ἢ τὰ ἔῤῥιπταν τροφὴν εἰς τοὺς σκύλους. Εἰς Κάστρα ἔκδαρεν ἕνας δήμιος ζωντανὰ πέντε κοράσια, καὶ ἔφαγε

τὰ ἤπατά των. Εἰς Ἄγγεννον ἐκρεμάσθησαν πεντακόσιοι, καὶ εἰς Κάδουρκον ἐκάησαν ἄλλοι τόσοι. Εἰς Τρικάσσας ἐκρέμασεν εἷς τὸν υἱόν του, καὶ ἀδελφὸς ἔκαυσε τὰς ἀδελφάς του. Εἰς ὅλην τὴν Προβιγκίαν δὲν ἤκουέ τις ἄλλο, εἰμὴ ἀποτροπαίους ἱστορίας φονικῶν καὶ ἀπανθρωπιῶν. Χίλιοι πεντακόσιοι ἐφονεύθησαν μὲ βασάνους, ἐτυφλώθησαν, ἐκρεμάσθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας ἢ ἀπὸ τοὺς πόδας, ἐσύρθησαν δεσμευμένοι ἀπὸ τὰς οὐρὰς τῶν ἵππων, ἐλιθάσθησαν, ἐῤῥίφθησαν εἰς καμίνους ἀσβέστου, ἐτάφησαν ζωντανοί. Ἡ ἀχαλίνωτος κτηνωδία ἔχαιρε τὸν θρίαμβόν της, ἐπειδὴ παρεκτὸς τῆς ἐμπαθοῦς φιλεκδικίας ἐσυνήργει καὶ ἡ πληροφορία, ὅτι ὅλα γίνονται εἰς δόξαν τοῦ ὑψίστου.

Ἀφοῦ ἐδυστύχησε τὸ βούλευμα τοῦ Κονδαίου νὰ ἐφορμήσῃ ἔξαφνα εἰς τοὺς βασιλικοὺς, ἐπροχώρησαν οὗτοι ἐνδυναμωμένοι ἀπὸ Ἑλβετικὸν πεζὸν καὶ Γερμανικὸν ἱππικὸν εἰς τὴν Αὐρηλίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἐστράφησαν πάραυτα εἰς Βλαίσας καὶ Τυρώνιον, τὰς ὁποίας πόλεις ἐκυρίευσαν καὶ τὰς δύω. Ὡσαύτως ἐκυρίευσεν ὁ ἀρχιστράτηγος ἐκ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου τὴν πόλιν Πικταύϊον χωρὶς νὰ εὕρῃ πολλὴν ἀντίστασιν. Ἐκυριεύθη δὲ ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς καὶ ἡ πόλις τῶν Βιτυρίγων, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκοψαν τὴν Αὐρηλίαν ἀπὸ πᾶσαν βοήθειαν. Ἔμελλε λοιπὸν νὰ πολιορκηθῇ ἡ πόλις αὕτη, ἀλλ' ἡ βασίλισσα Αἰκατερίνα, ἥτις εὑρίσκετο καὶ αὐτὴ εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἔδωκαν γνώμην νὰ ὑπάγουν πρῶτον κατὰ τοῦ Ῥοθομάγου διὰ τοὺς Ἄγγλους. Ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ταύτης, καὶ εἰς αὐτὴν ἐτρυφεκίσθη ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας, ἡγεμὼν, τοῦ ὁποίου τὰ φρονήματα δὲν προσηρμόζοντο εἰς τοιαύτας συγχύσεις. Τὸν Ὀκτώβ. 1562 ἔμελλε νὰ παραδοθῇ ὁ Ῥοθόμαγος. Καὶ ἐδῶ δὲν ἔλειψαν αἱ ἀπανθρωπίαι, καὶ ὀνομαστὶ κατεδικάσθησαν ὅλοι οἱ ἱερεῖς τῶν ἀναμορφωμένων. Πρὸς ἀνταμοιβὴν ἐκρέμασαν δύω Καθολικοὺς ἱερεῖς εἰς τὴν Αὐρηλίαν.

Ὁ Κονδαῖος, ἐνδυναμωμένος ἀπὸ στῖφος Γερμανικοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε φέρειν ὁ Ἀνδελόκιος, ἤθελε νὰ ὁρμήσῃ ἔξαφνα εἰς τοὺς Παρισίους, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχεν ἐμποδισθῆν καθ' ὁδὸν, τὸν ἐπρόφθασαν οἱ βασιλικοὶ καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ ναύαρχος ἐσυμβούλευσε τώρα νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν καρποφόρον καὶ πλουσίαν Νορμανδίαν, καὶ ἀφοῦ ἐκεῖ ἐνδυναμωθοῦν ἀπὸ Ἀγγλικὴν βοήθειαν, τότε νὰ ἐγχειρήσουν τι κατὰ τῶν βασιλικῶν. Ἔγεινε τοῦτο, ἀλλὰ πλησίον τῶν Δρυΐδῶν ἐμποδίσθη τὸ στράτευμα τοῦ πρίγκιπος ἀπὸ τοὺς δι' Ἰσπανικῶν στρατευμάτων ἐνδυναμωθέντας Καθολικοὺς, καὶ παραυτα συνεκροτήθη μάχη. Ὁ ναύαρχος διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εἶχεν ἤδη φυγαδεύσειν τὸ τῶν ἐχθρῶν ἱππικὸν, ἀλλ' οἱ πεζοὶ Ἑλβετοὶ καὶ Ἰσπανοὶ οἱ ὄντες εἰς τὸ στράτευμα τῶν Καθολικῶν ἠγωνίσθησαν τόσον ἀνδρείως, ὥστε ὁ Κονδαῖος ὄχι μόνον ἔχασε τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ ἐπιάσθη αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ἔφεραν ἔμπροσθεν τοῦ Δουκὸς Γυϊσίου, ὄχι μόνον τὸν ἐδέχθη οὗτος μὲ ὅλην τὴν εἰς τὸν βαθμόν του ἀνήκουσαν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ συνέφαγε μαζή του, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐκ τῆς μάχης σύγχυσιν δὲν εὑρέθη εἰς τοῦ Δουκὸς τὸ οἴκημα εἰμὴ μία μόνον κλίνη, ἐκοιμήθησαν εἰς αὐτὴν ἐντάμα. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἐκ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἐφονεύθη, ὁ δὲ Κοντόσταυλος Μοντμορεγκιάκιος ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Οὐγενοτῶν.

Ἐστράφη λοιπὸν ὁ Γυΐσιος εἰς τὴν Αὐρηλίαν, τὸν κυριώτερον τόπον τῶν Οὐγενοτῶν, ἥτις ἐπροστατεύετο ἀνδρείως ἀπὸ τὸν Ἀνδελόκιον. Ἡ πολιορκία ἐγίνετο μὲ ζῆλον, καὶ εἶχαν ἤδη πορθηθῆν τὰ προάστεια μὲ αἱματοχυσίαν, ὅταν ἀπροσδόκητον σύμβαμα ἐκρήμνισεν ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς Γυϊσικῆς φατρίας. Νέος τις εὐγενὴς ἐξ Ἐγγολεσμηνσίας, Ἰωάννης Πόλτροτος Μερέης, ἦτο τόσον ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ Καλβίνου, ὥστε τὸ ἐνόμισε μεγά-

λην ἀρετὴν νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ μέσον κατὰ πάντα τρόπον τὴν κεφαλὴν τῶν Καθολικῶν. Ἐπαρατήρησε λοιπὸν τὸν καιρὸν, ὁπόταν ὁ Δοὺξ (τὸ ἑσπέρας 18 Φεβρ. 1563) ὑπέστρεφεν ἔφιππος εἰς τὸ καταλύματου μὲ ὀλίγους, καὶ τὸν ἐτουφέκισε μὲ τρία φαρμακερὰ βόλια εἰς τοὺς ὤμους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέθανε μετὰ ἓξ ἡμέρας. Τὸ κοινοβούλιον ἐκαταδίκασε τὸν φονέα, ὅςτις ἐπιάσθη φεύγων, νὰ βασανισθῇ πρῶτον μὲ πυρωμένας λαβίδας, καὶ ἔπειτα νὰ κατασπαραχθῇ ἀπὸ ἵππους· ἀλλὰ μὲ τὴν τιμωρίαν ταύτην, ἥτις χαρακτηρίζει τὸ βαρβαρικὸν πνεῦμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου, δὲν ἠδυνήθη νὰ μετριάσῃ τὸν ἀναπλήρωτον χαμὸν τοιούτου ἀρχηγοῦ. Ἡ αὐλὴ τὸ ἠσθάνθη πολλὰ καλὰ, καὶ διὰ τοῦτο ἐμβῆκεν εἰς εἰρηνικὰς συμβιβάσεις τόσον περισσότερον, ὅσον τοιοῦτος ἐμφύλιος πόλεμος ὄχι μόνον ἐχρειάζετο μεγάλας δαπάνας, ἀλλ' ἐνταυτῷ ὠλιγόστευε καὶ τὰ εἰσοδήματα. Προσέτι δὲν ἐπεθύμει ἄλλοτι πλέον ἡ βασίλισσα εἰμὴ νὰ ἴδῃ ἀποδιωγμένους τοὺς Ἄγγλους. Διὰ τοῦτο ἔγεινε τὴν 12 Μαρτ. εἰς Αὐρηλίαν συμβιβασμὸς (ὅςτις ὀνομάζεται καὶ πρόσταγμα τῆς Ἀμβασίας), εἰς τὸν ὁποῖον ἐσυγχωρήθη εἰς τοὺς Οὐγενότας περιωρισμένη τις χρῆσις τῆς θρησκείας των, καὶ ὁ Κονδαῖος ἔλαβε πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ τὴν βασίλισσαν μητέρα, καὶ ἐνταυτῷ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλει παραληφθῆν εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ του. Κατὰ τοῦτο ὅμως δὲν τοῦ ἐφύλαξεν ἔπειτα τὸν λόγον της, ὅταν πλέον δὲν τὸν ἐχρειάζετο. Ὁ Κολιγνῦς, ὅςτις προέβλεπε τὴν ἀθέτησιν ταύτην, δὲν εἶχε γνωρίσειν παντελῶς τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον· ἐβεβαίονε μάλιστα, ὅτι ἔπρεπε τώρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γυϊσίου νὰ μεταχειρισθοῦν τὸν ὠφέλιμόν των καιρὸν μὲ τὰ ὅπλα, ἀλλὰ δὲν ἐπέρασεν ἡ γνώμη του.

Φραγκῖσκος ὁ Δοὺξ Γυϊσίας εἶχεν ἀφήσειν τρεῖς

υἱούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρεσβύτατος ἦτο τόσον νέος ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο ἀπ' αὐτὸν τίποτε. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος, ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας, ἦτο ἐπίλοιπος ἀρχηγὸς τῆς φατρίας, καὶ ποῖος τις πεισματώδης ἐχθρὸς τῶν Οὐγενοτῶν ἦτο ὁ Κοντόσταυλος Μοντμορεγκιάκιος, τὸ ἐξεύρομεν. Οὗτος ἐσυγχώρησε καὶ μίαν μυστικὴν εἰς Παρισίους συνωμοσίαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐφορμήσῃ ἔξαφνα εἰς διακοσίους Προτεστάντας καὶ νὰ τοὺς φονεύσῃ. Κατ' εὐτυχίαν ἔμαθε τὸ πρᾶγμα ἡ βασίλισσα μήτηρ· ἔσπευσεν ἐν καιρῷ εἰς Παρισίους μετὰ τοῦ νέου βασιλέως, ἔστειλε τὴν νύκτα καὶ ἐφυλάκωσε τοὺς προκρίτους συνωμότας, καὶ τοὺς ἐκρέμασεν ἔμπροσθεν τῶν οἴκων των, καὶ οὕτω κατεπατήθη ταύτην τὴν φορὰν τὸ φονικὸν βούλευμα. Ἀλλὰ τὰ μέσα ταῦτα ἐμεταχειρίσθη ἐκείνη ὄχι ἀπὸ φιλανθρωπίαν· μόνον ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸ βασίλειον ἀδυνατισμένον δι' ἕνα νέον πόλεμον, ἐσυγχώρησεν ἡσυχίαν χρόνον τινὰ εἰς τοὺς Οὐγενότας. Διὰ τοὺς διωγμοὺς τούτων, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐφρόντισεν ἱκανῶς μὲ τὸ θρησκευτικὸν μῖσος τῶν Καθολικῶν, οἵτινες πανταχοῦ σχεδὸν ἦσαν περισσότεροι. Πανταχόθεν ἔτρεχαν ἀγγελίαι, αἵτινες ἔδειχναν σαφῶς, ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δύω φατριῶν εἰρήνη δὲν θέλει διαρκέσειν πολὺν χρόνον.

Αἰκατερίνα ἡ ἐκ Μεδίκων εἶχε τώρα ἐλευθέρας τὰς χεῖρας κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν της, ἐπειδὴ ὁ μὲν Φραγκῖσκος Γυΐσιος δὲν ὑπῆρχε πλέον, αὐτὴ δὲ, διὰ νὰ ἀποβάλῃ πᾶσαν ἀντιποίησιν τῶν ἐξ αἵματος πριγκίπων, ἐδιώρισεν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ ἐκήρυξαν νομίμου ἡλικίας τὸν βασιλέα, ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὰ δεκατέσσαρα ἔτη (1563). Τὸ ἐφεξῆς ἔτος συμπεριῆλθε μετ' αὐτοῦ τὸ βασίλειον διὰ νὰ μάθῃ ἀκριβέστερα τὰς κυριωτέρας κατοικίας τῶν Οὐγενοτῶν. Ἐσυνωμίλησε τότε μὲ τοὺς Προτεσταντικοὺς τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν τούτων βοήθειαν ἀπὸ

τοὺς Οὐγενότας. Εἰς Βαϊόναν εὕρηκε τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως, τὴν νέαν τῆς Ἱσπανίας βασίλισσαν Ἐλισάβετ, ἥτις εἶχε φθάσειν ἐκεῖ συνοδευομένη ἀπὸ τὸν Ἄλβαν καὶ πολλοὺς μεγιστᾶνας. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ ποῖοι διάλογοι συνέβησαν ἐκεῖ. Ὁ Ἄλβας, ὁ περίφημος οὗτος ἐχθρὸς τῶν αἱρετικῶν, ἐσυμβούλευσε τὴν Αἰκατερίναν, νὰ μὴ λυπηθῇ κἀνένα Οὐγενότην, καὶ ὅταν ἐκείνη ἤθελε νὰ ἐξαιρέσῃ κἂν τοὺς ἀρχηγούς των, εἶπεν ἐκεῖνος: „Φυλάξου! μύριοι βάτραχοι δὲν ἀξίζουν ὅσον μία κεφαλὴ λάβρακος (τὸ ἐπίσημα τοῦ Κολιγνῦ)“. Ἡ Αἰκατερίνα ἐσημείωσε ταύτην τὴν διδασκαλίαν, καὶ ἔπραττεν ἐφεξῆς κατ' αὐτήν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐμεγαλύνετο καθημερινῶς ἡ διχόνοια εἰς τὸ βασίλειον· οἱ ἀναμορφωμένοι, πανταχοῦ κατατρεχόμενοι, ἐπροσφέροντο ὡς εἰς ἐχθρικὴν χώραν· ἐπρομηθεύοντο μὲ ὅπλα καὶ ἀποθήκας, καὶ προητοιμάζοντο καθημερινῶς νὰ δεχθῶσι προσβολήν. Καὶ καθὼς οὗτοι ἐπροσπάθουν νὰ λάβουν καὶ νὰ ἐκτείνουν τὰς ἐλευθερίας των, οὕτως ἐζήτουν οἱ Καθολικοὶ νὰ τοὺς καταπατήσωσι· μόνον ἡ βασίλισσα ἤθελεν, ὅσον ἦτο δυνατὸν, νὰ ἀποφύγῃ βιαίους ἐκρήξεις καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἰσοῤῥοπίαν, ὑποσκάπτουσα μυστικῶς καὶ ἀνεπαισθήτως τὰς δυνάμεις καὶ ἐλευθερίας τῶν Οὐγενοτῶν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἐξ ἐναντίας διὰ τὴν ἰσχυρογνωμίαν τοῦ χαρακτῆρος του ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ αὐστηρὰ μέσα, μ' ὅλον ὅτι τὸν ἐσυμβούλευε τὰ ἐναντία ὁ τῆς μητρός του πιστὸς, ὁ τιμημένος Καγκελλάριος Ὀπιτάλιος. Ἡ αὐλὴ ἐστρατολόγει Ἑλβετικὰ στρατεύματα, προφασιζομένη τὰς τότε ἐκφανείσας ταραχὰς εἰς τὸ Βέλγιον. Ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς δὲν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὸν πρίγκιπα Κονδαίου. Ἔμαθε μυστικὸν βούλευμα, διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὸς μὲν ἔμελλε νὰ ῥιφθῇ εἰς παντοτεινὴν φυλακὴν, ὁ δὲ ναύαρχος νὰ φονευθῇ, οἱ δὲ Οὐγενόται νὰ χάσωσιν ὅλας των τὰς ἐλευθερίας. Τοῦτο

τοῦ ἦτο ἱκανόν. Μὲ μεγίστην μυστικότητα ἐπρόσταξε τοὺς ὀπαδούς του εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας νὰ συνάξωσι στρατιώτας, καὶ προητοιμάσθησαν τὰ πάντα πρὶν μάθῃ τὸ παραμικρὸν ἐκ τούτων ἡ αὐλὴ, ἥτις διέτριβεν εἰς Μέλδας τὸ θέρος τοῦτο (1567). Ἀλλὰ, καὶ ὅταν τελευταῖον φήμη — πολλὰ σκοτεινὴ — διεδόθη περὶ τούτου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔστειλε κατάσκοπον εἰς τὸν ναύαρχον, τὸν εὕρηκεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα του καταγινόμενον μετὰ τῶν ἀμπελουργῶν του εἰς τὸν τρύγον. Τοῦτο ἦτο τὴν 26 Σεπτ. καὶ τὴν 28 ἔστεκε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ βασιλείου εἰς τὰς πολεμικὰς φλόγας. Πεντήκοντα φρούρια ἐκυριεύθησαν διαμιᾶς, καὶ ὁ πρίγκιψ μετὰ τοῦ ναυάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν εὑρίσκοντο μὲ πολυάριθμον ἱππικὸν εἰς Ῥοζόην, τέσσαρα μίλια μακρὰν τῶν Μελδῶν.

Τώρα ἐκυρίευσε τρόμος ὅλας τὰς καρδίας. Ἡ αὐλὴ μαθοῦσα, ὅτι οἱ Οὐγενόται κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ ναυάρχου εἶχαν σκοπὸν μὲ ἔξαφνον ἐπιδρομὴν νὰ πιάσωσι τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν μητέρα, ἔσυρε ταχέως τὰς 6,000 τῶν μισθοφόρων Ἑλβετῶν, καὶ φρουρουμένη ἀπ' αὐτοὺς ἔσπευσεν εἰς Παρισίους. Ἐκ διαστήματός τινος τὴν ἐσυνώδευε τὸ τοῦ Κονδαίου στράτευμα κατὰ πλευρὰν, χωρὶς νὰ τολμήσῃ τακτικὴν κατ' αὐτῆς προσβολήν. Μόλις ἐμβῆκαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὁ Κονδαῖος ἐκράτησεν ἔξωθεν τὰς πύλας, ἐκυρίευσε τὰς γεφύρας καὶ τοὺς τῶν λεωφόρων πύργους, ἔκαυσε τοὺς μύλους, καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἀναγκάσῃ μὲ πεῖναν τὴν μητρόπολιν. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐκυρίευσαν οἱ Οὐγενόται τὴν Αὐρηλίαν καὶ ἄλλας ὀχυρὰς πόλεις, καὶ εἰς τὰς πλησίον ἐπαρχίας ἔστεκεν ὁ λαὸς ἔνοπλος. Αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐλλείπουν ἀπὸ τοὺς Παρισίους, ἀλλὰ τὸ στράτευμα τῶν Καθολικῶν εἶχεν αὐξηθῆν τόσον, ὥστε ὑπερέβαινε τὸ τῶν Οὐγενοτῶν, καὶ ὁ πρίγκιψ Κονδαίου ἠναγκάσθη ἀπ' ἀργυρίου ἔλλειψιν νὰ ἴδῃ μέγα μέρος τοῦ στρατεύ-

ματός του σκορπιζόμενον, καὶ αὐτὸς ἐσύρθη εἰς τὸν ἅγ. Διονύσιον. Τώρα ἔδραμεν ἐναντίον του ὁ γέρων Κοντόσταυλος μὲ δύναμιν πολὺ μεγαλητέραν· συγκροτεῖται μάχη, ἑκατέρωθεν πίπτουσιν ἀνδρεῖοι πολεμισταὶ καὶ αὐτὸς ὁ ὀγδοηκοντούτης*) Μοντμορεγκιάκιος πληγόνεται θανεσίμως (10 Νοεμβ. 1567). Οἱ Οὐγενόται ἔδωκαν ἀποδείξεις λαμπρᾶς ἀνδρίας, καὶ οἱ ἀρχηγοί των μεγάλων στρατηγικῶν προτερημάτων.

Ἡ Αἰκατερίνα δὲν ἐδυσαρεστήθη κυρίως διὰ τὸν θάνατον τοῦ γέροντος, ἰσχυρογνώμονος Κοντοσταύλου. Διὰ νὰ μὴ περιορισθῇ πάλιν, καθὼς τὸ ἔπαθε πολλάκις, δὲν ἔβαλεν ἄλλον εἰς τὸν τόπον του, ἀλλ' ἀνέδειξε γενικὸν τοῦ βασιλείου κυβερνήτορα τὸν ἀγαπητόν της υἱὸν, Ἐῤῥῖκον Δοῦκα Ἀνδεγαυΐας, ὅς τις τότε ἦτο δεκαὲξ ἐτῶν. Οἱ Οὐγενόται ἐσύρθησαν ὄχι χωρὶς μεγάλας ταλαιπωρίας εἰς τὴν Λοθριγγίαν, ὅπου ἐπρόσμεναν μὲ ἐπιθυμίαν τὸν τοῦ Παλατινάτου πρίγκιπα Ἰωάννην Κασιμίριον, ὅς τις, μὲ ἀπόλαυσιν 100,000 θαλήρων, τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆν νὰ ἑνωθῇ μαζή των μὲ 10,000 ἐφίππων καὶ τέσσαρα κανόνια. Τελευταῖον ἔφθασε τῳόντι, ἀλλ' εἰς τοῦ Κονδαίου τὸ κιβώτιον εὑρίσκοντο μόλις 2000 θάληρα· οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως ἐξ ἐνθουσιασμοῦ κατέβαλαν ὅσα εἶχαν καὶ ἐσύναξαν 80,000 λίτρας, μὲ τὰς ὁποίας ἐπαρηγόρησαν κατὰ τὸ παρὸν τοὺς Γερμανούς. Διὰ τοῦ Δουκὸς Γοζάγα ἔστειλεν ὁ Πάπας βοήθειαν εἰς τὴν βασιλικὴν φατρίαν, ἥτις τὴν ἐχρειάζετο ἀναγκαίως, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος ἔκαιεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας. Εἰς μέρη τινὰ ἐνίκων οἱ Οὐγενόται, καὶ ὁ Κονδαῖος ἐνδυναμωμένος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἐδίωξε τοὺς Καθολικοὺς ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῆς Αὐρηλίας, καὶ ἐπροχώ-

*) Ἀπέθανε μὲ μεγάλην καρτεροψυχίαν. Ὅταν ἱερεύς τις ἐπλησίασε νὰ τὸν παρηγορήσῃ, τὸ ἀπέβαλε λέγων: καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν ὅς τις ἤξευρε νὰ ζήσῃ ὀγδοήκοντα ἔτη δὲν ἐξεύρῃ νὰ ἀποθάνῃ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας.

ρησεν εἰς τὸ Καρνοῦτον. Ὁ περικλεισμὸς τούτου τοῦ τόπου, ὅςτις ἀπέχει 18 λεύγας ἀπὸ τοὺς Παρισίους, ἔῤῥιψεν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν τοὺς βασιλικούς. Διὰ τοῦτο ἡ βασίλισσα κατέφυγεν εἰς τὰς παλαιὰς τέχνας της· ἤρχισε νὰ συμβιβάζεται. Ὁ ναύαρχος ἦτο πάλιν, καὶ εὐλόγως, ἐναντίος, μ' ὅλον τοῦτο ἔγεινε συμβιβασμός. Πᾶσα φατρία ὑπεσχέθη νὰ ἀπολύσῃ τὰ ξένα στρατεύματα· οἱ Οὐγενόται νὰ παραδώσωσι τοὺς κυριευμένους τόπους· εἰς αὐτοὺς δὲ ἐδόθη ἐντελὴς ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ ἀσφάλεια. Ὀνομάζεται δὲ ἡ εἰρήνη αὕτη μικρὰ εἰρήνη τοῦ Λόγγου Γεμέλλου (23 Μαρτ. 1568).

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν εἶχε σηκώσειν τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν, κάμμία μερὶς δὲν τὴν ἐπλήρωσε μὲ ἀκρίβειαν, ἐνῷ κάμμία δὲν ἤθελε νὰ ῥίψῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας της τὸ κέρδος της. Οἱ Οὐγενόται εἶχαν ἀπολύσειν τῷόντι τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, ἐπειδὴ ὁ ἐπίλοιπος μισθὸς, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσιν, ἐδόθη μετὰ χαρᾶς ἀπὸ τὴν αὐλήν· αὕτη ὅμως ἐβάσταξε τὰ Ἰταλικὰ μὲ πρόφασιν, ὅτι δὲν ἐδόθησαν ὅλα τὰ φρούρια ἀπὸ τοὺς ἀναμορφωμένους. Προσέτι πολὺ μακρὰν ἦτο ἀπὸ τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Οὐγενότας τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὁ συμβιβασμός· μᾶλλον δὲ εἰρήνης οὔσης ἔγειναν κατ' αὐτῶν κακὰ ἀνήκουστα. Εἰς τρεῖς μῆνας ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τὰς 2000 εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου χωρὶς νὰ τιμωρήσῃ ἡ ἐξουσία τοὺς ἀδικοῦντας. Εἰς Λιγνίακον, ἕνα Οὐγενότην, ὅςτις δὲν ἐπροσκύνησε καταγῆς, ὅταν ἐπέρνα ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ οἴκου του ἡ λιτανεία τοῦ κυριακοῦ σώματος, τὸν ἔσυρεν ὁ λαὸς εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐσύναξε ξύλα καὶ τὸν ἔκαυσε ζωντανόν.

Παρεκτὸς τῶν δεινῶν τούτων διηρεθίσθησαν οἱ Βουρβώνιοι μὲ ἰδιαιτέραν τινὰ τῆς αὐλῆς ἀπιστίαν.

Ἔμαθαν ἀπὸ πιασθεῖσαν ἐπιστολὴν, ὅτι ἦσαν ὅλα ἕτοιμα νὰ σηκώσωσι τὸν πρίγκιπα καὶ τὸν ναύαρχον, ὅταν ὁ δεύτερος ἤθελε ὑπάγειν, κατὰ τὴν συμφωνίαν των, νὰ χαιρετήσῃ τὸν πρῶτον εἰς Νυκερίας. Εὐθὺς ἔσπευσαν καὶ οἱ δύω εἰς Ῥύπελλαν, καὶ ἐπροσκάλεσαν ἐκεῖ καὶ τὴν χήραν βασίλισσαν τῆς Ναυάῤῥας Ἰωάνναν, ἥτις, ὡς ἐγίνετο φανερὰν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἔμελλε καὶ αὐτὴ νὰ φυλακωθῇ μετὰ τῶν τέκνων της. Ἡ αὐλὴ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη εἴκαζεν, ὅτι ἐφανέρωσε τὴν αἰσχρὰν ταύτην προδοσίαν ὁ ἀγαθὸς Καγκελλάριος Ὁπιτάλιος, ὅςτις ἦτο γνωστὸς εἰς ὅλον τὸ βασίλειον ὡς χρηστὸς ἀνὴρ καὶ τίμιος. Πάραυτα καθηρέθη οὗτος ἀπὸ τὴν ἀξίαν του καὶ ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὴν αὐλήν. Εἰς τὸν τόπον του ἐμβῆκεν ὁ ἐπίσκοπος Αὐρηλίας, ὅς τις ἦτο φίλος τῶν Γυϊσίων, καὶ χρήσιμος εἰς τὰ πράγματά των.

Ἡ ἐπανάστασις λοιπὸν ἐξεῤῥάγη ἐκ νέου εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ταχθείσας εἰς τοὺς Οὐγενότας ἐλευθερίας, καὶ τοὺς ἐκήρυξεν ἀποστάτας. Τὰ ὅπλα συνήργουν τὸ πρόσταγμα, καὶ οἱ Οὐγενόται οὐχ ἧττον ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθῶσιν ἔνοπλοι. Ἐστρατολόγουν καὶ αἱ δύω φατρίαι, καὶ ὅλαι αἱ λεωφόροι ἦσαν γεμάται. Ὅλαι αἱ καρδίαι ἐσφάδαζαν μὲ ἀνυπόμονον προσδοκίαν τῶν νέων δεινῶν· ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐξεῤῥάγησαν ἤδη αἱ ἐχθροπάθειαι. Οἱ Οὐγενόται συνέῤῥεαν εἰς Ῥύπελλαν καὶ ἀλλαχοῦ· ὅπου ἦσαν ἱκανῶς ἰσχυροὶ, ἔκαμναν φρικτὰ κακὰ εἰς τοὺς Καθολικοὺς, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἱερεῖς των, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφόνευσαν πολλούς. Ἕνας ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενοτῶν ἔκαμε λαιμοδέτην ἀπὸ ἀποκομμένα Μοναχῶν αὐτία.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1569 ἔτους ἦσαν καὶ αἱ δύω αἱ φατρίαι ἕτοιμοι καὶ ἤρχισαν τὸν πόλεμον. Τὸ στράτευμα τῶν Οὐγενοτῶν ὁδηγούμενον ἀπὸ τὸν Κονδαῖον

καὶ Κολιγνῦν, ἦτο ἰσχυρότερον καὶ ἐπροχώρει ἀνεμποδίστως. Ἀλλ' ἀμέλειαι τινὲς διέφθειραν τὸ πᾶν. Οἱ βασιλικοὶ, κυβερνώμενοι ἀπὸ Ἑῤῥῖκον Δοῦκα Ἀνδαγαυΐας, ἢ κυρίως ἀπὸ τὸν τούτου ὑποστράτηγον Ταβάννην ἐπλάκωσαν ἔξαφνα τοὺς Οὐγενότας πλησίον τῆς πολίχνης Ἰαρνάκου παρὰ τὸν ποταμὸν Καράντονον, εἰς τὰ σύνορα τῆς Λεμοβικηνσίας καὶ Ἐγγολεσμηνσίας, ἐνῷ οἱ στρατιῶται ἦσαν ἐσκορπισμένοι εἰς τὰ χωρία. Ὁ Κονδαῖος καὶ ὁ Κολιγνῦς ἐσύναξαν τοὺς πλησίον, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ τοὺς συγκεντρώσωσι πάραυτα· ἐκ ταύτης τῆς συγχύσεως ὠφελούμενος ὁ Ταβάννης πολεμεῖ τὸν πρίγκιπα, ὅς τις πρὸ ὀλίγου εἶχε κτυπηθῆν εἰς τὸ μηρίον σφοδρῶς ἀπὸ ἕνα ἵππον, καὶ ὀπισθοποροῦσιν οἱ Οὐγενόται. Ὁ Κονδαῖος θέλων νὰ τοὺς συγκρατήσῃ μὲ βίαν πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον· ὁ πόνος τοῦ μηρίου τὸν ἐμποδίζει νὰ σηκωθῇ γρήγορα, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην πηδῶσιν ἐπάνω του οἱ ἐχθροί. Καὶ γονατισμένος ὢν προστατεύεται ἀκόμη ὡσὰν λέων, ἀλλὰ τελευταῖον ἀναγκάζεται νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀργέγκιον. Θέλουν νὰ τὸν φέρουν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, ἀλλὰ πάντη ἀπροσδοκήτως ἑκατόνταρχός τις φρουρᾶς τοῦ Δουκὸς Ἀνδαγαυΐας, Βαρὼν Μοντέσκιος, ἔρχεται ἔφιππος εἰς τὸ μέσον καὶ χωρὶς πολλὰς περιστάσεις τοῦ δίδει πιστολιὰν εἰς τὴν κεφαλήν. Τιουτοτρόπως ἀπέθανε στρατηγὸς ἀγαθώτατος, καὶ ἄνθρωπος ἀξιαγαπητότατος εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του (δὲν ἦτο ἀκόμη τριάκοντα ἐννέα ἐτῶν), καὶ ὁ Δοὺξ Ἀνδαγαυΐας ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ τιμωρήσῃ τὸν οὐδαμινὸν δολοφόνον (13 Μαρτ. 1569).

Μ' ὅλον ὅτι ἦτο μεγάλη ἡ τῶν Οὐγενοτῶν ζημία κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, δὲν ἦσαν ὅμως πάντη ἀπηλπισμένοι. Ἔζη ἀκόμη ὁ ἐξαίρετος Κολιγνῦς, ὅς τις μὲ ἀξιοθαύμαστον ἀγχίνοιαν ἐπερισυνάθροισε τὰ λείψανα τῶν σκορπισμένων στρατευμάτων του, ηὐ-

ξησεν εἰς ὅλας τὰς ὀχυρὰς πόλεις τὰς φρουράς, καὶ συνεκάλεσε τοὺς πρώτους τῆς φατρίας εἰς Τόνναον πλησίον τοῦ Καραντόνου. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ φρονίμη βασίλισσα τῆς Ναυάῤῥας, καὶ ἐπαράστησεν εἰς τὴν συνέλευσιν τὸν πρεσβύτατον υἱόν της, Ἐῤῥῖκον ἐκ Βεαρνίας, νεανίσκον δεκαεξαετῆ, πλήρη δυνάμεως καὶ ἐλπίδων. Ἀφοῦ ἡ μήτηρ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀξίαν ἐνέπνευσεν εἰς ὅλους τοὺς παρόντας θάῤῥος, ἔκραξε καὶ ὁ υἱὸς μὲ εὐγενῆ ἐνθουσιασμόν: „Ὀρκίζομαι ὅτι θέλω προστατεύσειν τὴν θρησκείαν, καὶ θέλω μείνειν σταθερὸς εἰς τὰ κοινὰ πράγματα ἕως οὗ νίκη ἢ θάνατος νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐπιθυμητὴν ἐλευθερίαν.“ Οἱ σύμμαχοι ἀναζωπυρηθέντες ἀπὸ τὰς νέας ἐλπίδας, αἱ ὁποῖαι ἐφάνησαν εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦτον, τὸν ἀνηγόρευσαν ἀρχηγόν των, καθὸ πρεσβύτατον τῶν ἔτι σωζομένων Βουρβωνίων *), καὶ ὁ Κολιγνῦς, ὅς τις ἔμεινεν ἀρχιστράτηγος, ἔδιδε τὰς προσταγάς του ἐν ὀνόματι τοῦ πρίγκιπος.

Μὲ ὅλον ὅτι ὁ ναύαρχος ἐπροσφέρθη πάντοτε φρονίμως καὶ ἀνδρείως, ἐμπορεῖ ὅμως νὰ εἴπῃ τις περὶ αὐτοῦ ἀληθῶς, ὅτι ἡ τύχη ἦτο ἐναντία του· ὁ Δοὺξ τοῦ Βιποντίου Βολφάγκιος τοῦ ἔφερεν ἐκ τῆς Γερμανίας 5000 πεζοὺς καὶ 6000 ἐφίππους· ἀλλ' ἀπέθανε πάραυτα ὁ ἀρχηγὸς οὗτος, καὶ ἔλαβε τὸν τόπον του ὁ Βολράδος Κόμης Μανσφέλδας. Τοῦ Κολιγνῦ ὁ ἀγαθὸς ἀδελφὸς, ὁ Ἀνδελόκιος, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Ἰαρνάκῳ μάχην. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἄναψεν εἰς Πικταυΐαν· ὁ Κολιγνῦς ὥρμησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν βασιλικῶν πλησίον τῆς Λαρόσης Ἀβεΐλλης, καὶ τοὺς ἐδίωξεν ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ἡ νίκη δὲν ἀπετέλεσε τίποτε. ἔβαλαν μέρος τῶν στρατευμάτων των εἰς τὰ φρούρια, τὸ δὲ λοιπὸν ἀπέλυσαν

*) Ἔζη μὲν ἀκόμη ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως τῆς Ναυάῤῥας καὶ τοῦ πρίγκιπος Κονδαίου, ὁ Καρδινάλιος Κάρολος Βουρβώνιος. Ἦτο δὲ πάντη ἀνάξιος καὶ δὲν ἀνεκατώθη παντελῶς εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην.

καὶ ἐδιώρισαν τόπον, ὅπου ἔπρεπε νὰ συναχθοῦν τὰ στρατεύματα εἰς νέαν προσταγήν των. Ὅσα προΐδαν, ἐσυνέβησαν τωόντι· ὁ Κολιγνῦς δὲν δύναται νὰ βαστάξῃ πλέον τὰ στρατεύματά του εἰς τὸν πόλεμον. Πολλοὶ εὐγενεῖς τὸν ἐγκαταλείπουσι, πολλοὺς ἄνδρας χάνει εἰς τὴν ματαίαν πολιορκίαν τοῦ Πικταυΐου, ὅπου Ἐρρῖκος ὁ υἱὸς τοῦ φονευθέντος Δουκὸς Γυϊσίου ἔδωκε τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς ἀνδρίας του. Οἱ Γερμανοὶ, συνειθισμένοι νὰ ἐπιστρέφωσι τὸν χειμῶνα εἰς τοὺς οἴκους των, καὶ χωρὶς τούτου μὴ εὑρίσκοντες ἐκεῖ τὸν λογαριασμόν των, μ᾽ ὅλον ὅτι ὁ Κολιγνῦς διὰ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ τοὺς ἐσυγχώρησε νὰ διαρπάσωσι μοναστήριά τινα, μόλις δέχονται προσταγήν. Εἰς τοιαύτην κακὴν κατάστασιν εὑρισκόμενον ἐφώρμησεν εἰς αὐτὸν ὁ Δοὺξ Ἀνδαγαυΐας μὲ νωπὰ στρατεύματα πλησίον τοῦ Μογκοντουρίου τῆς Πικταυΐας (5 Ὀκτωβ. 1569), καὶ ἐπειδὴ οἱ τοῦ Κολιγνῦ Γερμανοὶ θέλουσι μάχην, γίνεται αὕτη πρὸς μεγάλην βλάβην τῶν Οὐγενρτῶν, οἱ ὁποῖοι χάνουσι πλέον παρὰ 5000 ἄνδρας. Ἐξαιρέτως δὲ ἐχαλάσθησαν οἱ Γερμανοὶ, οἵτινες ἐμάχοντο πρὸς τοὺς μετὰ τῶν βασιλικῶν εὑρισκομένους Ἐλβετούς.

Τώρα, χωρὶς ἀργύριον, χωρὶς ἀποσκευὰς, συμπυκνωθέντες οἱ Προτεστάνται εἰς μίαν γωνίαν τοῦ βασιλείου ἔχασαν ὅλον τὸ θάῤῥος, καὶ ὡμίλουν περὶ συμβιβάσεων, μόνον ὄχι ὁ Κολιγνῦς. Παρωργισμένος οὗτος ἀπὸ νεωστὶ τοῦ κοινοβουλίου ἐκδοθὲν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαθαιρεῖτο ἀπὸ τὴν ἀξίαν του καὶ ἐγυμνόνετο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀπὸ τὴν τιμήν του (ἡ εἰκών του ἐκαρφώθη εἰς τὴν κρεμάθραν), ἠγωνίζετο νὰ τοὺς συγκρατήσῃ, καὶ ὁ ἐκ Βεαρνίας Ἐρρῖκος, ὁ νέος Κονδαῖος (υἱὸς τοῦ τουφεκισθέντος εἰς Ἴρνακον), καὶ οἱ Γερμανοὶ Κόμητες Νασαυΐας καὶ Μανσφέλδας, τὸν ὑπεστήριζαν. Ἐμοιράσθησαν μετὰ τοῦτο εἰς τὰς πόλεις. Τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν εἶχαν κυριευθῆν ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς, αἱ δὲ

πλεῖσται ἐπροστατεύοντο ἀνδρείως. Ὁ Κολιγνῦς ἐσύρθη εἰς Λαγκουεδόκον, Ἀρουερνίαν καὶ Βασκωνίαν, διὰ νὰ βασταχθῇ εἰς τὰς ὀρεινὰς ταύτας χώρας ἕως οὗ νὰ τοῦ ἔλθουν ἐκ Γερμανίας νέαι βοήθειαι. Προσέτι οἱ Οὐγενόται εἶχαν εὐτυχήσειν πολὺ εἰς ἄλλους τόπους, Π. χ. εἰς Βουργονδίαν, Νιβερνησίαν κτλ. ὅπου ἐνίκησαν τοὺς βασιλικούς.

Ἐπληρώθησαν δὲ αἱ ἐλπίδες τοῦ Κολιγνῦ καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἐχθρῶν του. Οὗτοι ἔχασαν τὸν πολύτιμον καιρὸν τοῦ νὰ τὸν ἀφανίσωσιν, ἐπειδὴ ἐστασίαζαν πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Δοὺξ Ἀνδαγαυΐας ἠῤῥώστησεν. Εἰς τὸν τόπον του ἐμβῆκεν ὁ Μαρισάλιος Κοσσὲς, ἀλλ' οὗτος ἔκαμε τόσον ὀλίγην βλάβην εἰς τοὺς Οὐγενότας, ὥστε καὶ ἐπιστεύετο ὅτι τοὺς ἐβοήθει κρυφίως. Ὁ διοικητὴς τῆς Λαγκουεδοκίας, υἱὸς τοῦ Μοντμορεγκιακίου, ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, ὀλίγον τιμώμενος ἀπὸ τοὺς Γυϊσίους, καὶ διὰ τοῦτο δυσαρεστούμενος δὲν ἐμπόδιζε τοὺς Οὐγενότας νὰ συνάζωνται καὶ νὰ ἐνδυναμόνωνται. Τελευταῖον δὲ, ἐπειδὴ ἡ αὐλὴ ἐξεκενώθη ἀπὸ τὸ ἀργύριον, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ περισσότερον τὸν πόλεμον, ἐμβῆκε πάλιν εἰς συμβιβάσεις, καὶ οὕτως ἔγεινε τρίτη φορὰ θρησκευτικὴ εἰρήνη εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν τῆς Ληδίας (8 Αὐγ. 1570), ὅπου ἐδόθησαν εἰς τοὺς Οὐγενότας ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ τέσσαρα φρούρια, Ῥύπελλα, Καριταῖον, Μοντάλβανον καὶ Κόγνακον.

25. Νὺξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου. (1572).

Αἰκατερίνα ἡ ἐκ Μεδίκων ἐκατάλαβε καλῶς, ὅτι μὲ βίαν δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τίποτε εἰς τοὺς Οὐγενότας· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ ἄλλον δρόμον. Κατὰ τὴν γνώμην της ἐκρέματο τὸ πᾶν ἐκ τούτου, νὰ σκοτώσῃ δολίως ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Οὐ-

γενοτῶν, καὶ οὕτω νὰ ἀφανίσῃ ὅλην τὴν φατρίαν. Ἐπροσποιήθη λοιπὸν πλέον παρὰ ποτὲ οἰκειότητα μὲ τοὺς Βουρβωνίους, καὶ ἐπροσπάθει κατὰ πάντα τρόπον νὰ τοὺς κάμῃ ἀσφαλεῖς. Ἑωρτάσθη εἰς τὴν αὐλὴν ἡ εἰρήνη· τὸ 1570 ἔτος ἐνυμφεύθη ὁ νέος βασιλεὺς Αὐστριακήν τινα πριγκιπέσσαν, Ἐλισάβετ τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β', καὶ ἡ Αἰκατερίνα ἐπρόσφερεν εἰς τὸν ἐκ Βεαρνίας Ἐῤῥῖκον τὴν ἰδίαν της θυγατέρα Μαργαρίταν, δυσαρεστουμένη εἰς τοῦτο. Ἡ ψευδὴς φιλία ἐφαίνετο τόσον εἰλικρινὴς, ὥστε καὶ ἡ τοῦ Ἐῤῥίκου μήτηρ, ἡ φρονίμη βασίλισσα τῆς Ναυάῤῥας, ἐπίστευσεν, ἔδωκε τὴν γνώμην της διὰ τὸν γάμον, καὶ ὑπῆγε διὰ τοῦτο καὶ εἰς Παρισίους, ὅπου εἶχαν τὴν προσκαλέσειν μὲ ἐξαίρετον φιλοφροσύνην καὶ κομψότητα. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκβῆκεν εἰς προϋπάντησίν της ἕως Βλαισῶν, καὶ τὴν ὑπεδέχθη ἐκεῖ φιλικώτατα.

Μ' ὅλον ὅτι ἦτο πλησιέστατα εἰς τοὺς Οὐγενότας ἡ ἀνεμοζάλη, μ' ὅλον τοῦτο αὐτοὶ δὲν προῃσθάνοντο τίποτε ἐξ αὐτῆς. Ἄφροντις ἐκαταγίνετο καθεὶς εἰς τὰ οἰκιακά του πράγματα· ὁ ἡλικιωθεὶς ἤδη πρίγκιψ Κονδαίου ἐνυμφεύθη ἡσύχως, καὶ αὐτὸς ὁ γέρων Κολιγνῦς ἐζήτει δευτέραν γυναῖκα. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἡ αὐλὴ ἔκαμνε μεγάλας πολεμικὰς ἑτοιμασίας, καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπτεύσῃ κανεὶς, διέδωκαν ὅτι ἀποβλέπουν εἰς τὸν τῆς Ἰσπανίας βασιλέα Φίλιππον τὸν Β'. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐπροσκαλέσθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ὁ ναύαρχος Κολιγνῦς. Κατ' ἀρχὰς δὲν ἐνεπιστεύετο, ἀλλ' ὁμιληθεὶς ἀπὸ μεγάλα πρόσωπα, ὑπῆγε τελευταῖον. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἐνηγκαλίσθη φιλικῶς, καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι ἔχει τὴν ἡμέραν ταύτην τὴν εὐτυχεστάτην τῆς ζωῆς του. Ἔπειτα τοῦ ἐδιηγήθη πολλὰ περὶ τοῦ μελετωμένου κατὰ τῆς Ἰσπανίας πολέμου, καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ μόνος ἀνὴρ εἰς ὅλον τὸ βασίλειον, εἰς τὸν ὁποῖον δύ-

ναται νὰ ἐμπιστεύσῃ ἀφροντίστως τοιοῦτον ἀξιόλογον ἐγχείρημα. Δὲν ἔμεινε μόνον ἕως ἐδῶ· ὁ ναύαρχος ἔλαβε πάραυτα ὅλας τὰς ἀξίας του πάλιν, ὡσαύτως καὶ τόπον εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον, καὶ πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ὅσα ἔχασε τοῦ ἐχάρισεν ὁ ὑπερφιλοφρονητικὸς βασιλεὺς 100,000 λίτρας καὶ τοῦ ἀφῆκεν ἑνὸς ἔτους τὰ μεγάλα εἰσοδήματα τοῦ νεωστὶ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, τοῦ Καρδιναλίου Καστελλιῶνος. Κατὰ φυσικὸν λόγον ἔπρεπε νὰ τιμᾶται τώρα ὁ ναύαρχος· οἱ αὐλικοὶ συνωθοῦντο πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ κυρίου των καὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἐθαύμαζαν ὅλοι τὰς ὑψηλὰς ἀρετάς του. Καὶ αὐτὸς δὲ, μὴ ὑποπτευόμενος τίποτε πλέον, ᾐσθάνετο τόσον κολακευόμενος, ὥστ' ἐλησμόνησεν ὅσα κακὰ ὑπέφερεν ἀπὸ τὴν αὐλὴν, καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐξώσῃ μὲ τὴν φρόνησίν του πάντα ἀντίπαλον, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὴν τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς μητρός του βοηθούμενον ἀδελφόν του Ἐρρῖκον ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ βασιλεύῃ μόνος του, καὶ ἐστοχάζετο ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς αὐτὸς θέλει ἔχειν τὴν μεγίστην εἰς τὸν βασιλέα ἰσχύν.

Ἐνῷ ἡτοιμάζετο ὁ γάμος τοῦ ἐκ Βεαρνίας Ἐρρίκου, ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του, ἡ ἀγαθὴ βασίλισσα τῆς Ναυάρρας Ἰωάννα (9 Ἰουν. 1572). Διεδόθη φήμη, ὅτι ἐφαρμακώθη ὑπὸ Μεδιολανίου τινος διὰ συνεργίας τῆς Αἰκατερίνης, καὶ μ' ὅλον ὅτι τὸ ἄνοιγμα τοῦ λειψάνου, τὸ ὁποῖον δὲν ἔδειξε κἀνὲν ἴχνος φαρμάκου, ἀναίρεσεν ἱκανῶς τὸν λόγον τοῦτον, μ' ὅλον τοῦτο ἐπιστεύθη διὰ τὴν μεγάλην τῶν καρδιῶν σύγχυσιν. Ὁ ναύαρχος ἐπαρακαλεῖτο φορτικῶς ἀπὸ τοὺς φίλους του νὰ μὴ διατρίψῃ μηδὲ στιγμὴν πλέον εἰς τὴν αὐλήν· ἀλλὰ καρδία σταθερὰ, ὡς ἡ ἰδική του, δὲν κλονεῖται εὐκόλως ἀπὸ τὴν γνώμην της. Ἐπίστευεν εἰς τὴν φρόνησιν καὶ ἐπιτηδειότητά του, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἱσπανικὸς πόλεμος

ἐξουσίαζεν ὅλην τὴν ψυχήν του, ἐνῷ ἤλπιζε νὰ γείνῃ ἀρχιστράτηγος τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, καὶ ὑπερασπιζόμενος τοὺς ὁμοπίστους του νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἀξιολόγους φίλους τῆς φατρίας του. Καὶ οὕτως ἔμεινε, μ᾽ ὅλον ὅτι ἐγνώριζε τὴν ἀπιστίαν τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Δουκὸς Ἀνδαγαυΐας.

Ἐσυμφωνήθη ἤδη δολοφόνος, ὅς τις ἐπαραμόνευε τὸν ναύαρχον ἀπὸ τὸν οἶκον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον διέβαινε καθημέραν ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὴν Λυπάραν. Τὸ τουφέκισμα ἔγεινεν ἀληθῶς, τὸ βόλιον διέβη διὰ τοῦ δεξιοῦ βραχίονός του. καὶ τοῦ ἔθραυσε τὸν δείκτην δάκτυλον τῆς δεξιᾶς χειρός. Ἐκστατικὸς, ἀλλὰ σταθερὸς εἰς τὸν νοῦν του, ἐκύτταξεν ὁλόγυρα ὁ Κολιγνῦς καὶ ἔδειξεν εἰς τοὺς ἀκολούθους του τὸ παραπέτασμα τοῦ παραθυρίου, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἐκβῆκε τὸ τουφέκισμα· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ φονεὺς εἶχε κλείσειν τὴν πύλην, εὕρηκε καιρὸν νὰ διαφύγῃ ἀπὸ ὀπισθινήν τινα παραπύλην.

Τὸ σύμβαμα διεγείρει μεγίστην ταραχήν· οἱ δύω Βουρβωνικοὶ πρίγκιπες σπεύδουσιν ἐκστατικοὶ εἰς τὸν βασιλέα. Οὗτος τοὺς καθησυχάζει καὶ τοὺς βεβαιόνει μεθ᾽ ὅρκων, ὅτι τὸ σύμβαμα λυπεῖ αὐτὸν πλέον παρὰ ἐκείνους. Τοὺς αὐτοὺς ὅρκους ἔκαμε καὶ εἰς τὸν ναύαρχον, τὸν ὁποῖον ἐχαιρέτησε προσωπικῶς. Ἡ εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ βασιλέως πίστις ἔκαμε νὰ νικηθῶσι μὲ περισσοτέρας ψήφους ὅσοι τῶν Οὐγενοτῶν ἐσυμβούλευαν εἰς μίαν συνέλευσίν των νὰ φύγωσι τάχιστα διὰ νὰ μὴ πάθωσι τὸν ὄλεθρον, ὅστις τοὺς ἐφοβέριζεν ὅλους. Καὶ αἱ παρατηρηθεῖσαι δὲ κινήσεις τοῦ λαοῦ ἀπεδόθησαν εἰς μόνους τοὺς Γυϊσίους, τῶν ὁποίων ἦτο γνωστὸν τὸ κατὰ τοῦ Κολιγνῦ μῖσος. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὁπότε οἱ Προτεστάνται ἐκαταφρόνουν τὰς ὠφελιμωτάτας παραινέσεις καὶ ἀνεπαύοντο εἰς ἀφρόντιστον ὕπνον,

ἐμεταχειρίσθη ἡ Αἰκατερίνα καὶ οἱ πιστοί της ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ ἐρεθίσουν τὸν βασιλέα πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν αἱρετικῶν. Ἀνάγκη εἶναι νὰ γείνῃ, τοῦ ἔλεγαν, ἐὰν ἔμελλαν νὰ μὴ χάσωσι τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ Κολιγνῦ καὶ τῶν Προτεστάντων τὴν διηρεθισμένην ἐκδίκησιν. Μετριώτερα μέσα δὲν ἐσυγχώρησεν ὁ Θεὸς νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ἐπειδὴ τοῦ Κολιγνῦ αἱ πληγαὶ δὲν εἶναι θανατηφόροι, καὶ δὲν ἁρμόζει περισσοτέρα ἀντίστασις εἰς τὸ θεῖον θέλημα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλοι ἐπετίθεντο εἰς τὸν βασιλέα καὶ τοῦ ἐγέμιζαν τὴν ψυχὴν ἀπὸ φρικτὰς εἰκόνας τῶν μυστικῶν βουλευμάτων τῶν Οὐγενοτῶν, εὐκίνητος ὢν ἐκεῖνος εἰς τὴν σφοδρότητά του ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὴν διαβολικὴν πρᾶξιν.

Ἐσυνάθροισαν ὅλους τοὺς Προτεστάντας εἰς μίαν συνοικίαν τῆς πόλεως, καὶ ἐπειδὴ ὁ ναύαρχος ἐζήτησε σωματοφύλακας, ἐπρόσταξεν ἡ βασίλισσα καὶ ἦλθεν εἰς Παρισίους ἓν ὁλόκληρον φρουρῶν τάγμα, καὶ τὸ ἔστησεν ὁλόγυρα τῆς κατοικίας του. Ἐπροστάχθησαν δὲ καὶ οἱ γειτονεύοντες Καθολικοὶ νὰ δεχθῶσιν εἰς τὰς οἰκίας των Οὐγενότας. Τὸ βούλευμα ἦτο νὰ ἐπιπέσουν τὴν νύκτα ἔξαφνα εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Οὐγενοτῶν καὶ νὰ τοὺς φονεύτουν ὅλους καὶ μετ' αὐτῶν ὅσους τῶν μικροτέρων ἤθελαν δυνηθῆν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, Ἐρρῖκος ἐξ Ἀνδαγαυΐας, ὁ Δοὺξ Νευέρσου, ὁ Κόμης Ἐγγολίσμης, ὁ σφραγιδοφόρος Βιράγγιος, καὶ οἱ Μαρισάλιοι Ταβάννης καὶ Ῥέσσιος, ἦσαν ἐξαιρέτως μεμυημένοι τὸ θεοστυγὲς τοῦτο μυστήριον. Οὗτοι, ἐξαρχούσης τῆς Αἰκατερίνης ἐπροσδιώρισαν εἰς ἓν συνέδριον τὴν ἑσπέραν τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (24. Αὐγ.) πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς αἱματώδους προθέσεώς των. Ὁ Μαρισάλιος Ταβάννης ἐπροστάχθη νὰ κατηχήσῃ τοὺς Καθολικοὺς ὅλα ταῦτα, καὶ ὁ νέος Δοὺξ Γυΐσιος νὰ φροντίσῃ διὰ τὸν τοῦ Κολιγνῦ φόνον. Κατ' ἀρχὰς δὲν

εἶχαν ἀποφασίσει, ἂν ἔπρεπε νὰ συγκαταριθμήσουν καὶ τὸν νέον βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας καὶ τὸν πρίγκιπα Κονδαίου καὶ τοὺς δύω ἀξιολόγους Μαρισαλίους Μονμορεγκιάκιον καὶ Δαμβίλλιον· τελευταῖον ὅμως ἐξῃρέθησαν (οἱ δύω πρῶτοι ἐκ φόβου μὴ χυθῇ βασιλικὸν αἷμα) ἀπὸ τὴν θανατικὴν καταδίκην. Ὁ Ταβάννης μετὰ τοῦτο ἔστειλε καὶ ἔφερεν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως τοὺς προεστῶτας τῶν τῆς πόλεως ταγμάτων, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φέρουν τὸ μεσονύκτιον τὰ τάγματά των ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου. Ὅταν τοὺς ἐφανέρωσαν τὸν σκοπὸν των, ἐτρόμαξαν σφοδρότατα, καὶ τὸ ἀπέφευγαν τρέμοντες τὴν συνείδησίν των· ἀλλ' ὁ Ταβάννης ἤρχισε πάραυτα νὰ τοὺς φοβερίζῃ τόσον, ὥστε εὐθὺς τοῦ ὑπεσχέθησαν πλειότερα παρ' ὅσα τοὺς ἐζήτει. Μετὰ τοῦτο τοὺς εἶπεν, ὅτι τὸ βραδὺ κατὰ τὴν ἐννάτην ὥραν θέλει τοὺς δοθῆν τὸ σύνθημα εἰς τὴν Λυκάραν μὲ τὴν καμπάναν, καὶ μετὰ τοῦτο πάραυτα πρέπει νὰ στηθῶσι δᾳδες ἔμπροσθεν ὅλων τῶν παραθυρίων, νὰ βαλθῶσι φρουραὶ εἰς ὅλας τὰς ἀγυιὰς καὶ τὰ σταυροδρόμια, καὶ νὰ συρθῶσιν εἰς ὅλους τοὺς δρόμους αἱ ἁλύσεις. Διὰ νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τοὺς Προτεστάντας πρέπει οἱ Καθολικοὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μακελεύσεως νὰ φορῶσιν ἄσπρον πανίον ὁλόγυρα τοῦ βραχίονος, καὶ ἄσπρον πτερὸν εἰς τὸν πῖλον.

Αἱ προετοιμασίαι ταύτης τῆς θηριωδεστάτης ἐπιδρομῆς ἐγίνοντο μὲ τόσην θαυμαστὴν μυστικότητα, ὥστε κἀνεὶς Προτεστάντης δὲν ἔμαθε τίποτε. Εἷς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς φατρίας ταύτης, ὁ Κόμης Ῥυπιαλιδίου, ἦτο εἰς τὸν βασιλέα ἕως τῆς 8 ὥρας τῆς ἑσπέρας, ὅς τις τὸν ἠγάπα διὰ τὴν γλυκεῖαν του συναστροφὴν, καὶ ἀσμένως ἤθελε νὰ τὸν σώσῃ· ἀλλὰ δὲν ἐπιστεύθη οὐδὲ νεῦμα νὰ τοῦ δώσῃ, διὰ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ προδοθῇ τὸ πρᾶγμα. Ὅ,τι ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἦτο νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ μείνῃ τὸ ἑσπέ-

ρας ἐκεῖ· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κόμης τοῦ ἐπροφασίσθη ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν καὶ δὲν ἤθελε νὰ κρατηθῇ μὲ τὸ καλὸν, τὸν ἐπαραίτησε μὲ λύπην εἰς τὴν τύχην του. Ἐσκοτιδίασε τώρα, καὶ Κάρολος ὁ Θ′ ἐπρόσμενε μὲ παλμοὺς τῆς καρδίας του τὴν διωρισμένην ὥραν. Ἡ μήτηρ του, ἥτις ἔμενε πάντοτε πλησίον του, τὸν ἐπαραθάῤῥυνεν. Ἀλλὰ μετὰ βίας τὸν ἠνάγκασαν νὰ προστάξῃ τὸ κτύπημα τῆς καμπάνας. Μὲ μεγίστην ταραχὴν κακούργου ἀνθρώπου ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ οἴκημά του, καὶ ὑπῆγεν εἰς πρόστοον τινὰ τῆς Λυπάρας, καὶ ἐκύτταζεν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔξω μὲ τρόμον. Ἡ μήτηρ καὶ ὁ ἀδελφός του τὸν ἐσυνώδευσαν καὶ ἐκεῖ, τρέμοντες καὶ αὐτοὶ καὶ μὴ ἐξεύροντες τί τέλος θέλουν λάβειν τὰ πράγματα· τελευταῖον ἤκουσαν μίαν πιστολιὰν, καὶ μετὰ ταύτην ἦτο πάλιν ἡσυχία. Εἰς τὴν στενοχωρίαν των, λέγεται, ἐπεθύμησαν νὰ ἀναιρέσουν τὸ πρόσταγμα, καὶ ἔστειλαν ἀξιωματικὸν τινὰ πρὸς τὸν Δοῦκα Γυϊσίας μὲ προσταγὴν νὰ μὴ ἐγχειρήσῃ τίποτε κατὰ τοῦ Κολιγνῦ. Ἐξώρας! τὰ ῥεῖθρα τοῦ αἵματος ἤρχισαν νὰ τρέχωσιν. Ὁ Γυϊσίας καὶ ὁ Ἐγγολίσμης, εὐθὺς ἀκούσαντες τὸ σύνθημα, ὥρμησαν μὲ τριακοσίους τεθωρακισμένους εἰς τὸν οἶκον τοῦ ναυάρχου, ἐπρόσταξαν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως νὰ ἀνοιχθῇ ἡ πύλη, καὶ ἔστειλαν ἐπάνω δύω αὐθάδεις νεανίας. Οὗτοι ἀνέβησαν τὴν κλίμακε φωνάζοντες: „Φόνος καὶ θάνατος!“ καὶ μὲ γυμνὰ σπαθία ἐμβῆκαν εἰς τοῦ ἀῤῥώστου ἀνδρὸς τὸν κοιτῶνα. Εἰς τὸν πρῶτον θόρυβον ἐξύπνισεν εὐθὺς καὶ ἐκάθητο μὲ τοὺς ὤμους στηριγμένους εἰς τὸν τοῖχον, ὅταν εἰσώρμησαν οἱ φονεῖς. Εἷς ἐξ αὐτῶν — Λοθρίγγιος, ὀνόματι Βοΐμος — ἔκραξε πρὸς αὐτόν: „Σὺ εἶσαι ὁ Κολιγνῦς;“ — „Ἐγὼ εἶμαι, ἀπεκρίθη οὗτος μὲ ἀταραξίαν, νέε! σεβάσθητι τὰς πολιὰς τρίχας μου!“ Ἀλλ᾽ ἐκεῖνος τοῦ ἔπηξε παραυτα τὸ σπαθίον εἰς τὴν κοιλίαν, τὸ ἐξείλκυσε πάλιν, τὸν ἐπλήγωσεν εἰς τὸ

πρόσωπον, εἰς τὸν λαιμὸν, εἰς τὸ στῆθος ἕως οὗ ὁ δυστυχὴς δὲν ἔδειχνε πλέον ἴχνος ζωῆς, καὶ ἔπειτα ἔκραξεν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔξω: „Ἐτελείωσεν." Εὐθὺς ἐφώναξεν ὁ Γυϊσίας πρὸς τὰ ἄνω: „Ὁ Κόμης Ἐγγολίσμης δὲν πιστεύει πρὶν ἴδῃ εἰς τοὺς πόδας του τὸν ἐχθρόν." Ἔῤῥιψαν λοιπὸν τὸν νεκρὸν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔξω· ὁ Ἐγγολίσμης ἐσπόγγισε τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι αὐτὸς ἦτο, τὸν ἐλάκτισε μὲ τὸν πόδα.

Ἀπὸ τὴν τρομερὰν κραυγὴν, ἥτις ἐξυψώθη πάραυτα μετὰ τὸν ἦχον τῆς καμπάνας, ἐξύπνισαν οἱ Προτεστάνται καὶ ἐκβῆκαν εἰς τὰ παράθυρα, καὶ ἔξω ἀπὸ τὰς θύρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ζαλισμένοι ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ πολλοὶ γυμνοί. Οἱ δραμόντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κολιγνῦ ἐφονεύθησαν ἀπὸ τοὺς μετὰ τοῦ Γυϊσίου — οἱ εἰς τὴν Λυπάραν, ἐλογχεύθησαν ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς σωματοφύλακας. Τώρα ἔφθασαν καὶ τὰ τῆς πόλεως τάγματα μὲ τὰ λευκὰ πανία καὶ ἐφόνευαν ὄχι μόνον τοὺς ἀπαντῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τὰς οἰκίας, ὅσους ἠδύναντο νὰ φθάσωσι. Ξενοδόχοι ἐφόνευαν τοὺς ξένους των, καὶ θεράποντες τοὺς Προτεστάντας κυρίους των. Ποία τρομερὰ νύξ! Ἐνῷ τὸ ἓν ἥμισυ τῶν Παρισίων μὲ λυσσώδη μανίαν ἔτρεχεν ἀπὸ τὰς ἀγυιὰς καὶ ἐμαχαίρονεν, ἔσφαζεν, ἐτουφέκιζε, τὸ ἄλλο ἥμισυ ἐκάθητο ἔντρομον εἰς καμάρας καὶ σκεπαστὰς καὶ κελλάρια, καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ ἀναπνεύσῃ, ἕως οὗ ἡ χρεία ἢ ἡ περιέργεια τοὺς ἐξεκάλεσε, καὶ τότε ἐσφάχθησαν καὶ αὐτοὶ, ὡς οἱ ἄλλοι. Ἐξημέρωσεν ἡ ἡμέρα μὲ τὰς θηριωδίας ταύτας καὶ τότε ἴδαν τὰ τρομερὰ ἴχνη τῆς τεραστίου ταύτης ἀνθρωποκτονίας. Δρόμοι καὶ οἶκοι ἦσαν γεμάτοι αἵματος· πανταχοῦ κατακομματιασμένα πτώματα, ἢ ἀποθνήσκοντες ἀκόμη μὲ σπαραγμούς. Μέρος αὐτῶν ἔσυραν μὲ σιδηρᾶς λαβὰς εἰς τὸν Σηκοάναν.

Οὐδὲ οἱ εἰς τὴν Λυπάραν εὑρισκόμενοι εὐγενεῖς

Προτεστάνται διέφυγαν τὸν θάνατον. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἔδραμε κίτρινος ὡσὰν νεκρὸς καὶ αἱματωμένος εἰς τὸ οἴκημα τῆς νέας βασιλίσσης τῆς Ναυάρρας Μαργαρίτας *), μὲ ἀδημονίαν ἐπίασε τὴν ἔντρομον κυρίαν, καὶ τὴν ἐπαρακάλει, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ τὸν φυλάξῃ. Ἐνῷ αὕτη τρέμουσα ἤθελε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν θάλαμον τῆς ἀδελφῆς της, τρία βήματα μακρὰν της βλέπει εὐγενῆ φονευόμενον μὲ τὴν λόγχην. Ἔπεσεν εἰς λειποθυμίαν. Ἐλθοῦσα δὲ εἰς ἑαυτὴν ἠρώτησε περὶ τοῦ ἀνδρός τις· τὴν ἀπεκρίθησαν ὅτι εἶναι ἀσφαλής. Ὁ βασιλεὺς ἔστειλε καὶ ἔφερεν ἔμπροσθέν του καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Κονδαῖον, τοὺς ἐδέχθη μὲ ἄγριον πρόσωπον καὶ τοὺς εἶπεν, ὅτι τώρα διὰ προσταγῆς του ἐφονεύθησαν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Οὐγενοτῶν, αὐτοὺς δὲ διὰ τὴν νεότητά των, καὶ διότι τοὺς ἠπάτησαν ἄλλοι, τοὺς συγχωρεῖ κατὰ τὸ παρόν. Ἀλλ' ἡ πρώτη συνθήκη τῆς ἐντελοῦς ἐλευθερίας των εἶναι τὸ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν αἱρετικὴν θρησκείαν. Ὁ Ναυάρρας ὑπεσχέθη κατὰ τὸν πρῶτον τρόμον του ὅλα· μόνον ὁ Κονδαῖος εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι ἔδωκεν εἰς τοὺς Προτεστάντας τὸν λόγον του καὶ δὲν θέλει ποτὲ παραβῆν τὴν θρησκείαν του. Ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔδωκε τριῶν ἡμερῶν διορίαν.

Ὁ Κάρολος, ὅσον ἔτρεμε πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς αἱματοχυσίας, τόσον ἐκατήντησε μετὰ ταύτην εἰς μανιώδη ἐνθουσιασμόν. Ἔκραζε πολλάκις ἀπὸ τὸ παράθυρον πρὸς τὰ ἔξω: tue! tue! Λέγουν προσέτι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐτουφέκιζε τοὺς φεύγοντας, οἵτινες ἤθελαν νὰ σωθῶσι πέραν τοῦ ποταμοῦ. Ὁ δὲ Γυΐσιος ἐφώναζε μεγάλως εἰς τοὺς δρόμους, ὅτι εἶναι

*) Ὁ γάμος Ἐρρίκου τοῦ Βεαρνίου (ὅστις παρέλαβε τὸν βασιλικὸν τίτλον ἀπὸ τὸν πατέρα του) καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως εἶχε γείνειν πρὸ ὀλίγου τὴν 17 Αὐγούστου, καὶ ἐπειδὴ ἡ νὺξ τοῦ ἁγ. Βαρθολομαίου ἠκολούθησε τόσον ταχέως μετὰ τὸν γάμον ἐκεῖνον, διὰ τοῦτο μὲ ἀπάνθρωπον ἀστεϊσμὸν τὸν ὠνόμαζαν αἱματογαμίαν.

θέλημα τοῦ βασιλέως νὰ ἐξολοθρευθῇ τὸ σατανικὸν τοῦτο σπέρμα, καὶ τὸν Ταβάννην τὸν ἔκαμνεν ἡ φιλοφονία καὶ ἀστεῖον· ἔκραζεν οὗτος πολλάκις: „Φλεβοτομεῖτε! Φλεβοτομεῖτε! Οἱ ἰατροὶ λέγουσιν ὅτι ἡ φλεβοτομία εἶναι ὠφέλιμος τὸν Αὔγουστον καθὼς καὶ τὸν Μάϊον!" Ὅλα ταῦτα ἐνεθάῤῥυναν τοὺς γνησίους Καθολικοὺς πολίτας τόσον, ὥστ' ἐκατώρθωσαν θαύματα τῆς ἀπανθρωπίας. Χρυσοχόος τις, ὀνόματι Κρύκιος, ἐκαυχᾶτο, ὅτι ἐξήπλωσε καταγῆς μὲ τὸν βραχίονά του 400 αἱρετικούς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὄχι μόνον θρησκευτικὸν μῖσος εἶχε μετοχὴν τῶν ἀναριθμήτων ταύτης τῆς νυκτὸς φόνων. Φιλεκδικία παντοδαπὴ, ἡδονὴ καὶ πλεονεξία ἐνησχολήθησαν ὄχι ὀλιγώτερον ἐδῶ. Χρεῶσται ἐφόνευαν τοὺς δανειστάς των, ὑπηρέται τοὺς κυρίους των, καί τινες διάπυροι Καθολικοὶ ἐνομίσθησαν τὴν νύκτα ἐκείνην αἱρετικοὶ, ἐπειδὴ εἶχαν πλοῦτον ἢ προσωπικοὺς ἐχθρούς. Ὁ περίφημος φιλόσοφος Πέτρος Ῥάμος, ἐπειδὴ ἐκτύπησε τὴν δόξαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του προφέσσορας, οἵτινες ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τοῦ Σταγειρίτου τὰ δόγματα.

Ἡ τρομερῶς ἀπολυθεῖσα θηριώδης αὕτη μανία ἔχαιρε προσέτι βοσκομένη εἰς τὴν θέαν τῶν ἔργων της. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν οἱ μεγάλοι ἄρχοντες καὶ αἱ αὐλικαὶ δέσποιναι περιήρχοντο τὰς βαμμένας μὲ αἷμα ἀγυιὰς καὶ ἐκύτταζαν μὲ χαρὰν τὰ ἐκριπτόμενα πτώματα. Περὶ τῆς μητρὸς βασιλίσσης καὶ τῶν αὐλικῶν δεσποινῶν της (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πολλὰ συνήθη αἱ ἀσέλγειαι καὶ ἡ θρασεῖα κακοήθεια) διηγοῦνται, ὅτι ἐστάθησαν εἰς πολλοὺς νεκροὺς καὶ δὲν ἐντράπησαν νὰ κάμουν ἀσέμνους παρατηρήσεις μὲ μεγάλα γέλια. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ ὑπῆγε συνωδευμένος ἀπὸ τὴν αὐλήν του εἰς τὰς μεγαλητέρας ἀγυιὰς, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ χωρίον Μοντφοκόνιον, ὅπου ἔστεκαν αἱ κρεμάθραι, εἰς μίαν τῶν ὁποίων εἶχε κρε-

μάσειν ὁ λυσσώδης ὄχλος τὸ σῶμα τοῦ Κολιγνῦ ἀπὸ τοὺς πόδας, ἀφοῦ ἔκαμεν εἰς αὐτὸ ὅλας τὰς δυνατὰς ἀτιμίας· διότι μετὰ ἀναρίθμητα κτυπήματα, τρυπήματα, κολοβώματα, τὸν εἶχαν ῥίψειν εἰς τὸν Σηκοάναν, τὸν ἐξέβαλαν πάλιν, τὸν ἔῤῥιψαν εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἡμίκαυστον τὸν ἐκρέμασαν. Ἀφοῦ ἔμεινεν ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς πρὸς θέαν, ἔστειλεν ὁ Μοντμορεγκιάκιος καὶ τὸν ἐπῆραν κρυφίως καὶ τὸν ἐνεταφίασαν.

Ὁ φόνος διήρκεσεν ἀκόμη τρεῖς ἡμέρας, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας τοῦ βασιλείου ἐπαρχίας, ὅπου ἔφθασαν αἱ περὶ τούτου βασιλικαὶ προσταγαί. Εἰς Αὐρηλίαν ἐφονεύθησαν 3000 ἄνθρωποι, εἰς Ῥοθόμαγον 500, εἰς Βορδιγάλην 274, εἰς Τολῶσαν 200, εἰς Λουγδοῦνον 900, εἰς Μέλδας 200, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰς μικροτέρας πόλεις καὶ τὴν χώραν. Ὅλοι ὁμοῦ οἱ φονευθέντες ἀριθμοῦνται 30,000. Τὰ χρονικὰ τῶν Γαλλικῶν πόλεων εἶναι πλήρη τῶν ἀνηκούστων αἰσχρουργιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον, καὶ τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ διηγηθῶμεν πάλιν καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν φρίκην. Ἐξ ἐναντίας δὲ μᾶς διεφύλαξαν καὶ τὰ ὀνόματα εὐγενῶν τινῶν ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἀντιστάσεώς των δὲν ἀφῆκαν νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα. Ὁ Κόμης Τένδας, διοικητὴς τῆς Προβιγκίας, ἠφάνισε παραυτα τὴν ἐπιστολήν, καὶ ὁ Ὀρτέσιος, φρούραρχος τῆς Βαϊόννης, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα: „Κύριε, ἐφανέρωσα τὸ πρόσταγμα τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος εἰς τοὺς κατοίκους καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας τῆς φρουρᾶς, καὶ εὕρηκα μόνον ἀγαθοὺς πολίτας καὶ ὀνομαστοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ δήμιον δὲν εὕρηκα κανένα. Παρακαλοῦμεν νὰ μεταχειρισθῆτε τοὺς βραχίονας καὶ τὴν ζωήν μας εἰς δυνατὰ ἐγχειρήματα, ὅσον καὶ ἂν εἶναι τολμηρά.“ Καὶ οἱ δύω εὐγενεῖς οὗτοι ἀπέθα-

ταν μετὰ τοῦτο τόσον ταχέως, ὥστ' εἶναι ὑποψία, ὅτι ἡ ἀπείθειά των ἀντημείφθη μὲ φαρμάκιον.

Μὲ ὅλον ὅτι εἰς τοὺς αὐστηροὺς Καθολικοὺς τοῦ βασιλείου ἔγεινε μεγάλη ἱκανοποίησις διὰ τοῦ μακελευμοῦ τούτου, μ' ὅλον τοῦτο ἤξευρεν ὁ βασιλεὺς πολλὰ καλὰ, ὅτι δὲν ἐλλείπουν χρηστοὶ καὶ σεβάσμιοι ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους ἤθελε φανῆν ἀποτρόπαιος ἡ κακουργία αὕτη. Μὲ ποῖα ὄμματα ἔμελλε νὰ τοὺς ἴδῃ, δὲν ἤξευρε καὶ αὐτός. Τὴν πρώτην ἡμέραν ἔγραψεν εἰς τοὺς κυβερνήτας τῶν ἐπαρχιῶν, ὅτι τὰ κακὰ ἔγειναν χωρὶς εἴδησίν του, καὶ μόνον ἐκ τοῦ μεταξὺ Γυϊσίων καὶ Καστελώνων *) μίσους, καὶ ὅτι αὐτοὶ πρέπει νὰ φροντίζουν ὅσον εἶναι δυνατὸν διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ τῆς εἰρήνης προστάγματος. Ἀλλὰ πάραυτα τὸν ἐπέπληξεν ἡ μήτηρ του, ὅτι ἔπραξε πολὺ ἀστοχάστως ἐχθρευόμενος μὲ τοὺς Γυϊσίους, ἐνῷ ἡ Προτεσταντικὴ φατρία ἀναφλεγομένη ἀπὸ φιλεκδικίαν ἐμπορεῖ νὰ σηκωθῇ πάλιν· ὅτι εἶναι ἐναντίον τῆς βασιλικῆς ὑπολήψεως νὰ λέγῃ, ὅτι χωρὶς τὴν θέλησίν του συνέβησαν ἔμπροσθέν του τοιαῦτα· ὅτι εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον νὰ λάβῃ ἐπάνω του τὸ μισητὸν τῆς πράξεως παρὰ νὰ ὁμολογῇ ἀδυναμίαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐνήργησεν ἐξαιρέτως εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Καρόλου, καὶ οὕτω τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐξεδόθησαν πάντη διάφοροι προσταγαὶ εἰς τοὺς κυβερνήτας. Καὶ ὄχι μόνον ἀλλὰ τὴν 26 Αὐγούστου ἐπαρουσιάσθη ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ εἶπε πρᾶγμα ἀπίστευτον καὶ αὐταναίρετον, ὅτι ὁ Κολιγνῦς μετὰ πολλὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἀδικίας ἐναντίον τοῦ κυριάρχου του καὶ μετὰ πολλὰς συγχωρήσεις ἐζήτει νὰ ἐκτελέσῃ βούλευμα τρομερὸν, νὰ φονεύσῃ τὸν βασιλέα, τὴν βασίλισσαν, τοὺς Δοῦκας Ἀνδαγαυΐας καὶ Ἀλεγκονίου, καὶ

*) Οὕτως ὠνομάζετο ἡ οἰκογένεια, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ὁ Κολιγνῦς.

αὐτὸν προσέτι τὸν βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας, νὰ βάλῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρίγκιπα Κονδαίου, ἔπειτα νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν, καὶ οὕτω μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ βασιλικοῦ γένους νὰ ἐξουσιάσῃ αὐτὸς τὸ βασίλειον. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν διὰ κακοῦ. Ἐνταυτῷ δὲ ἐδόθη προσταγὴ, ἀφοῦ ἐτιμωρήθη τὸ ἀδίκημα, νὰ ἐξετασθῇ διὰ κριτηρίου καὶ ἡ ἀλήθειά του. Εἰς τοῦ Κολιγνῦ τὰ χαρτία εὗρηκαν μὲν ἀποδείξεις φρονήσεως καὶ πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα, τὸ δὲ ψήφισμα ἐκαταδίκασε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του ὡς παραβάτας τῶν τῆς μεγαλειότητος δικαίων. Ἐκρεμάσθη λοιπὸν ἀκόμη μίαν φορὰν ἡ εἰκών του.

Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας Ἐῤῥῖκον καὶ εἰς τὸν πρίγκιπα Κονδαίου ἐστάλθησαν ἱερεῖς διὰ νὰ τοὺς κατηχήσωσι τὴν Καθολικὴν πίστιν. Ἤκουαν μὲν οὗτοι ἐκ φόβου τὴν διδασκαλίαν, ἀνέβαλλαν ὅμως πάντοτε νὰ ὁμολογήσωσι δημοσίως τὸν Καθολικισμόν. Παροργισθεὶς ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ἀναβολὴν ταύτην ἐπρόσταξε μίαν ἡμέραν μὲ τραχεῖαν φωνὴν νὰ τοῦ δώσουν τὰ ὅπλα του, νὰ στήσουν ὁλόγυρά του τοὺς σωματοφύλακας, καὶ νὰ φέρουν ἔμπροσθέν του τοὺς δύω πρίγκιπας. Ἡ γυνή του Ἐλισάβετ πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας του μόλις ἠδυνήθη νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν τρομερὰν ταύτην προσταγήν. Μὲ ὅλα ταῦτα ἡ προσλαλιὰ πρὸς τοὺς πρίγκιπας, ὅταν ἔφθασαν ἔμπροσθέν του, ἦτο ἱκανῶς φοβερά. „Θάνατος, ἢ λειτουργία!“ ἐφώναξε μὲ φοβερισμόν. Ὁ τολμηρὸς πρίγκιψ Κονδαίου ἠθέλησε νὰ εἴπῃ τι περὶ συνειδήσεως καὶ δικαίου, κατεσιγάσθη ὅμως πάραυτα διὰ τῶν σφοδρῶν φοβερισμῶν τοῦ βασιλέως, καὶ οὕτω κατωρθώθη διὰ βίας ἡ ἐπιστροφὴ, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθησαν ἱεροκήρυκά τινα Προτεστάντην ἀρνητὴν τῆς πίστεώς του, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα καὶ ὁ λόγος ἐνήργησεν εἰς τὸν πρίγκιπα Κονδαίου. Ὁ

Πάπας ἔστειλε τὴν εὐχήν του, καὶ ὁ Ἐῤῥῖκος ἐσήκωσε τὴν τῶν Προτεστάντων λατρείαν ἀπ' ὅλην τὴν Ναυάῤῥαν.

Ἡ ἀγγελία τούτων τῶν συμβαμάτων ἐξηπλώθη ἐντὸς ὀλίγου εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐπροξένησε διαφόρους ἐντυπώσεις εἰς διαφόρους χώρας. Ὁ τῆς Ἰσπανίας βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β΄ ἐθριάμβευσε περὶ τούτου· ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄ ἔκαμε λαμπρὰν εὐχαριστήριον λειτουργίαν, ἐπρόσταξε καὶ ἔῤῥηξαν κανόνια, ἐφωτοβόλησαν καὶ ἔκοψαν νόμισμα χωριστὸν εἰς τιμὴν τῆς Παρισινῆς αἱματοχυσίας. Μόνον οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἔδειξαν ζωηρῶς τὴν δικαίαν των ἀποστροφὴν κατὰ τοῦ ἔργου τούτου· „Ἄμποτε νὰ μὲ ἠρώτα περὶ τούτου ὁ γαμβρός μου (ἔγραφεν ὁ τίμιος αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς ὁ Β΄)· ἤθελα τοῦ εἰπεῖν ὡς πατήρ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι σατανικὸν, καὶ ἤθελα τὸν ἐμποδίσειν νὰ τὸ τολμήσῃ.“

26. Οἱ τελευταῖοι χρόνοι Καρόλου τοῦ Θ΄.

(1573 — 1574).

Ὅλον τὸ βασίλειον ἐπαρωμοίαζε τώρα μὲ πόλιν, ἥτις κατατρώγεται ὅλη ἀπὸ φλόγας. Διώκοντες καὶ διωκόμενοι ἔτρεχαν μὲ ἴσην ταχύτητα ἄνω καὶ κάτω· αἱ λεωφόροι ἦσαν σκεπασμέναι ἀπὸ στίφη φυγάδων Οὐγενοτῶν, οἵτινες μόλις εἶχαν διασώσειν τὰ ἀναγκαιότατα, καὶ διέτρεχαν τὴν χώραν ὡς ψωμοζῆται. Ὑπήγαιναν δὲ ἐξαιρέτως εἰς τὰ ἀσφαλιστικά των φρούρια Ῥύπελλαν, Σαγκέῤῥαν, Μοντάλβανον καὶ Νέμαυσον. Ἡ αὐλὴ λοιπὸν ἐφρόντιζε νὰ τοὺς ἀποδιώξῃ καὶ ἐκεῖθεν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔστειλε τὸν Δοῦκα Ἀνδεγαυΐας Ἐῤῥῖκον, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν νὰ πολιορκήσῃ τὴν Ῥύπελλαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας καὶ ὁ

πρίγκιψ Κονδαίου ἔπρεπε νὰ εἶναι μετὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Οὐγενότας καὶ ἀπὸ τὴν φατρίαν των καὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα. Καὶ διὰ νὰ ἐγκαρδιώσωσι τὸν τῆς Ἀνδαγαυΐας Δοῦκα εὑρίσκοντο ἐνταυτῷ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ, οἵτινες ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τῶν στρατιωτικῶν γνώσεών των. Τόσον πολὺ ἐστοχάσθησαν ὅτι θέλουν εὕρειν ἀντίστασιν, καὶ τὴν εὕρηκαν τῷόντι. Οἱ κάτοικοι τῆς Ῥυπέλλης ὁπλισθέντες ἐν καιρῷ ἐπροστατεύθησαν μὲ ἀκαταν(ίκητον ἀνδρίαν. Ἐννέα φοραῖς ἀπέκρουσαν τὴν ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν· εἰς τὰ προχώματα καὶ εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεώς των ἐῤῥήχθησαν εἰς μάτην ὑπὲρ τὰς 30,000 σφαίρας κανονίων. Καὶ αἱ δύω μερίδες ἔκλιναν τελευταῖον εἰς τὴν εἰρήνην· εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἤρχισαν οἱ στρατιῶται νὰ βαρύνωνται τὴν κακοπάθειαν τοιαύτης πολιορκίας, καὶ τὸν Δοῦκα Ἀνδαγαυΐας καὶ μέρος τῶν ἀκολούθων του ἐπαρακίνει χαριστήτις περίστασις νὰ ἴδωσι τελειωμένον ὅσον δυνατὸν γρήγορα τὸν πόλεμον.

Αὕτη δὲ ἦτο ἡ τοῦ Δουκὸς εἰς τὸν θρόνον τῆς Πολονίας ἐλπίς. Ἡ Αἰκατερίνα ἠγάπα τὸν υἱὸν τοῦτον ἐξαιρέτως, καὶ ἐπειδὴ οἱ μάντεις — διότι εἶχε πολλὴν πίστιν εἰς τὴν ἀστρολογίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας μαγικὰς τέχνας — τῆς εἶπαν, ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου της θέλει ἰδεῖν ὅλους τοὺς υἱούς της εἰς τὸν θρόνον, δὲν ἐπεθύμει ὅμως νὰ ἴδῃ πληρωμένην τὴν προφητείαν ταύτην μὲ τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ της· διὰ τοῦτο περιέβλεψε πανταχοῦ νὰ τοῦ εὕρῃ βασίλειον, καὶ διεπραγματεύθη καὶ περὶ αὐτῶν τῶν βορείων αἰγιαλῶν τῆς Ἀφρικῆς, μὲ τοὺς ὁποίους ἔμελλαν νὰ ἐνωθῶσιν ἡ Σαρδὼ καὶ ἡ Κορσική, ἕως οὗ τελευταῖον ἐφάνη τῆς Πολονίας ὁ θρόνος διὰ περιστάσεις, τὰς ὁποίας θέλομεν διηγηθῆν ὕστερον. Πάραυτα λοιπὸν ἐσυμβιβάσθησαν μὲ τὴν Ῥύ-

πελλαν, καὶ ἔκαμαν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας, ὡς ἄλλοτε, ἐδίδοντο εἰς τοὺς Οὐγενότας ἐλευθερία θρησκείας καὶ τὰ ἀσφαλιστικά των φρούρια.

Ἡ ἐπίσης πολιορκουμένη Σαγκέῤῥα δὲν περιεκλείσθη εἰς τὴν συνθήκην, ἀλλ' οἱ ἀπὸ πᾶσαν βοήθειαν ἐγκαταλειφθέντες κάτοικοί της δὲν ἔχασαν τὸ θάῤῥος, ἀνθίσταντο δὲ εἰς ὅλας τὰς κακαπαθείας, τὰς ὁποίας τοὺς ἐπροξένει ὄχι ὁ ἐχθρὸς, ἀλλ' ἡ πεῖνα ὑπὲρ τοὺς δύω μῆνας. Ἀφοῦ ἐφαγώθησαν ὅλα τὰ κτήνη, ἦλθαν κατὰ σειρὰν γάται καὶ σκυλία καὶ ποντικοί. Ἀφοῦ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπουν καὶ ταῦτα, ἐζήτουν τὰ δέρματα, τὰ ἐμαλάκυναν, τὰ ἐτρυφέραιναν μὲ τὸ ὄξος, τὰ ἔκοπταν εἰς μικρὰ τμήματα, καὶ τὰ ἔτρωγαν μαγειρευμένα· καὶ μά Δία, γραμμέναι καὶ τυπωμέναι μεμβράναι, χρονικὰ καὶ βιβλία, λωρία, σέλαι, δερμάτινα σακκία ἐφαγώθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Γυναῖκες καὶ παιδία ἀνακάτωναν τοὺς σωροὺς τῶν σκοπιδίων διὰ νὰ εὕρουν παλαιὰ κόκκαλα ζώων καὶ πετσία, τὰ ὁποῖα προητοίμαζαν εἰς τροφήν. Εὐτυχεῖς ἦσαν ὅσοι εὕρισκαν χλόην νὰ φάγωσι. Καὶ τελευταῖον — μαρτυρεῖται ἀπὸ εὐσυνείδητον συγγραφέα — ἡ ἀνάγκη ἠρέθισε τόσον τοὺς δυστυχεῖς, ὥστ' ἐζήτουν εἰς τοὺς δρόμους τὴν κόπρον τῶν ζώων καὶ τὴν ἔτρωγαν· καὶ, τὸ ὁποῖον ἑνόνει τὸ ἀηδέστατον μὲ τὸ τρομερώτατον, ἀνὴρ καὶ γυνὴ παρακινηθέντες ἀπὸ γερόντισσαν ἔφαγαν τὸ λείψανον τοῦ νεωστὶ ἀποθανόντος τριετοῦς παιδίου των· ἔργον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐκαταδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν. Εἰς βραχυλογίαν, δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς μικρᾶς πόλεως ταύτης κἀνέν, ἀφ' ὅσα ἐσημείωσαν αἱ ἱστορίαι περιφημοτάτων πολιορκιῶν ὡς παραδείγματα ἀμέτρου ταλαιπωρίας *). Τε-

*) Ut haec obsidio Samaritanae famis in sacris libris memoratae. Hierosolymitanae a Flavio Josepho descriptae, et Numantinae historiis Romanis celebratae, quae vix a multis creditur, fidem astruat. Thuanus L. LV.

λευταῖον, ἀφοῦ ὁ ἐγκλεισμὸς διήρκεσεν ὀκτὼ μῆνας, παρεδόθη τὸ ὑπόλοιπον τῶν κατοίκων, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὸν ὁλόκληρον κατεδαφισμὸν τῆς πόλεως μὲ πολὺ ἀργύριον.

Ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Πολονίας ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν Γαλλίαν μὲ τόσην ἀθυμίαν, μὲ ὅσην τὸν ἔβλεπεν ἀπομακρυνόμενον ἡ μήτηρ του, καὶ ὁ Κάρολος, ὅς τις ἔχανε μετὰ χαρᾶς τὸν ἀντίζηλόν του, ἐπαρακίνει τὸν βραδύνοντα νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως. Ἀνεχώρησε τελευταῖον, καὶ ἐπειδὴ ἠῤῥώστησεν ἔξαφνα ὁ Κάρολος, ἐσυνώδευσαν μόνον ἡ Αἰκατερίνα καὶ ὁ νεώτατος υἱός της, ὁ Δοὺξ Ἀλεγκονίου, τὸν ἀναχωροῦντα ἕως Ναγκίου, ὅπου ἡ μήτηρ, μετὰ μακρὰν μυστικὴν συνομιλίαν, χύνουσα πολλὰ δάκρυα ἀπεχωρίσθη τὸν υἱὸν, ὅς τις διὰ τῆς Γερμανίας ἔσπευδεν εἰς τὴν Πολονίαν.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Εἰδελβέργαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη ὁ Κόμης τοῦ Παλατινάτου, τὸν ἔφεραν εἰς εἰκονοστάσιον, ὅπου ἦσαν αἱ εἰκόνες ἀνδρῶν περιφήμων, καὶ ἡ τοῦ Κολιγνῦ. Τοῦτον δείχνων πρὸς αὐτὸν ὁ Κόμης εἶπεν: ἡ Γαλλία ἔχασε μέγαν ἄνθρωπον. Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη μὲ σιωπὴν εἰς ταύτην τὴν κρυφίαν ἐπίπληξιν.

Εἰς τὴν Αἰκατερίναν ἐξυπνίσθη τώρα ὁ φόβος μήπως μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀγαπητοῦ της Ἐῤῥίκου ὁ φιλότιμος καὶ ἀνήσυχος Δοὺξ Ἀλεγκονίου θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὴν καταφρόνησιν (διότι ἐπροτιμήθη βασιλεὺς Πολονίας ὁ ἀδελφός του) ἑνωθῇ μὲ τοὺς Προτεστάντας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔδειχνε πάντοτε μετριώτερα φρονήματα. Μεταξὺ τούτων ἐφαίνοντο ἤδη νέαι κινήσεις, καὶ τὰ αἰτήματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμναν εἰς τὸν βασιλέα, ἔδειχναν, ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τόσον πολλῶν ἀνδρείων ὁμοπίστων των ὡμίλουν τώρα ἀκόμη τολμηρότερα. Ἐζήτουν νὰ ἔχουν φρουρὰς εἰς τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκράτουν, μὲ βασι-

λικὴν δαπάνην, νὰ τοὺς δοθοῦν ἀκόμη δύω πόλεις εἰς πᾶσαν ἐπαρχίαν, νὰ τοὺς συγχωρηθῇ δημόσιος ἡ ἐκτέλεσις τῆς θρησκείας των καὶ πανταχοῦ, καὶ νὰ βαλθοῦν κριταὶ τινὲς Προτεστάνται. Τοιαῦτα αἰτήματα, ἐστοχάζετο ἡ Αἰκατερίνα, δὲν ἤθελε τὰ κάμειν ὁ Λοδοβῖκος πρίγκιψ Κονδαίου μὲ τὰ στρατεύματά του. Ἀλλὰ διὰ τὰ πράγματα τῶν Προτεστάντων ἦτο πολλὰ εὐνοϊκὴ ἡ τρίτη φατρία, ἀνισταμένη τώρα εἰς τὸ βασίλειον, ἡ λεγομένη τῶν πολιτικῶν, ἐπειδὴ δὲν ἠγωνίζοντο περὶ τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἤθελαν νὰ ἀλλάξωσι τὴν κυβέρνησιν. Ἀρχηγός της ἦτο ὁ Δοὺξ Ἀλεγκονίου· ἡ οἰκογένεια Μοντμοραγκιάκου, ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Ναυάρρας (ὅς τις ἐπεθύμει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν ἐφορίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔζη, καὶ ἀπὸ τὴν ἄτακτον γυναῖκα του), ὁ Κονδαίου, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἦσαν μέλη τῆς φατρίας ταύτης.

Ἡ ἀποφατικὴ ἀπόκρισις, τὴν ὁποίαν διὰ συνεργίας τῆς Αἰκατερίνης ἔλαβεν ὁ Δοὺξ Ἀλεγκονίου, ὅταν ἐζήτησε τὴν ἀξίαν Γενικοῦ κυβερνήτορος τοῦ βασιλείου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τώρα ὁ ἀδελφός του βασιλεὺς τῆς Πολονίας, παρώξυνε τὴν φατρίαν ταύτην νὰ φανερώσῃ δημοίως τὴν δυσαρέστησίν της. Οἱ ἀγῶνες των ἀπέβλεπαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἐφαίνετο πλησίον, νὰ ἀπομακρύνωσι τὴν Αἰκατερίναν ἀπὸ τὴν αὐλὴν, νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸν θρόνον εἰς τὸν νῦν βασιλέα τῆς Πολονίας, ἀλλὰ νὰ καθίσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Δοῦκα τοῦ Ἀλεγκονίου Φραγκῖσκον, τὸν ὁποῖον ὅμως οὔτε δύναμις θελήσεως οὔτε νοῦς ἀνέδειχναν ἄξιον τῆς βασιλείας. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἤθελαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Λαγκουεδοκίαν κρυφίως, οἱ δύω Βουρβωνικοὶ πρίγκιπεις νὰ ἀναχωρήσωσιν ἡσύχως ἀπὸ τὴν αὐλὴν, καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὰ ἀσφαλιστικὰ τῶν Ουγενοτῶν φρούρια. Τὰ βουλεύματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἀκόμη ὥριμα, ὅταν οἱ Προτεστάνται, πλήρεις ἐπιθυμίας νὰ ὁρμήσωσιν,

έστειλαν έξαφνα διακοσίους ενόπλους εις τα πέριξ του άγ. Γερμανού, όπου διέτριβε τότε η αυλή *). Ἀλλ' ο Δούξ Ἀλεγκονίου και ο βασιλεύς της Ναυάρρας δεν μετέβησαν εις αυτούς, μ' όλον ότι ήτο προσυμφωνημένον, ή διότι τους εφάνη ολίγον το πλήθος των Προτεστάντων, ή διότι εις την κρισίμην στιγμήν έμειναν αναποφάσιστοι. Ἀκολούθησαν μάλιστα την μετά του βασιλέως ταχέως επιστρέφουσαν εις Παρισίους Αικατερίναν, ήτις εκεί επίασε τους προδοθέντας συνενόχους. Ὁ Κονδαίου εύρηκε την σωτηρίαν του με την φυγήν. Ἀπό τους πιασθέντας οι μεν ερρίφθησαν εις φυλακήν, οι δε απεκεφαλίσθησαν **). Ὁ της Ναυάρρας Ἑρρίκος και ο Δούξ Ἀλεγκονίου ανεκρίθησαν από την βασίλισσαν μητέρα. Ὁ δεύτερος έρριψε την αιτίαν εις κακόφρονας συμβούλους και είπεν, ότι οι Ουγενόται εφάνησαν εις τον άγ. Γερμανόν χωρίς την θέλησίν του. Ἐξ εναντίας δε ο Ἑρρίκος έδωκεν εις την απολογίαν του τροπήν κατηγορίας κατά της δυσπιστίας, ήτις επικρατεί περί αυτού εις την αυλήν, και είπεν, ότι τούτο τον επαρακίνησε να δοκιμάση να φύγη απεκεί, χωρίς όμως να έχη εχθρικούς σκοπούς κατά του βασιλέως και της κυβερνήσεως.

Ὁ βασιλεύς, αφού ανεχώρησεν από την Γαλλίαν ο αδελφός του Ἑρρίκος, εκυριεύθη από εκνευριστικήν τινα αρρωστίαν, ήτις ηύξανε καθ' εκάστην. Τύψεις του συνειδότος ήσαν συναίτιοι του κακού, το οποίον η δυσπιστία του καιρού απέδωκεν εις φαρμά-

*) Ἐπειδή το εγχείρημα τούτο έγεινε κατά την νηστείαν της τεσσαρακοστής, το ωνόμαζαν l'entreprise des jours gras.

**) Ἐκ τούτων ήσαν δύω ευγενείς Λαμόλιος και Κοκκωννάς, οίτινες κατά τα τότε διεφθαρμένα ήθη της αυλής ήσαν μυστικοί ερασταί της βασιλίσσης Μαργαρίτας και της Δουκήσσης Νευέρσου. Μετά την θανάτωσίν των εζήτησαν αι δύω δέσποιναι τας κεφαλάς των να τας εμβαλσαμώσωσι και να τας φυλάττωσι μεταξύ των υπομνημάτων του έρωτός των. Τόσον αγρίως δύναται να εκφυλισθή το τρυφερώτατον αίσθημα!

κοσιν. Μετὰ τὴν νύκτα τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου ἐξάφνιζαν τὸν ὕπνον του αἱ τρομεραὶ εἰκόνες τῶν φονευθέντων. Ὁ θάνατός του συνέβη τὴν 30 Μαΐου 1574. Δὲν ἔφθασε τοὺς εἰκοσιτέσσαρας ἐνιαυτοὺς ἐντελῶς. Ἀποθνήσκων εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν, ὅτι δὲν ἀφῆκεν υἱὸν, ἐπειδὴ ἔμαθεν ἐκ πείρας του πόσον ἐλεεινὸν εἶναι εἰς τοιούτους καιροὺς συγχύσεως παιδίον ἐπὶ θρόνου καὶ λαὸς ὑποκείμενος εἰς αὐτό. Πρὶν τελευτήσῃ, τὸν ἐκατάπεισεν ἡ μήτηρ του νὰ τὴν διορίσῃ ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ ὁ διάδοχός του.

---

27. Ἑ ῤ ῥ ῖ κ ο ς Γ'.

(1574 — 1589).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πολονίας μαθὼν διὰ ταχυδρόμου τῆς μητρός του τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του εὐθὺς ἀνεχώρησε τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν Κρακαυΐαν μὲ ὀλίγους ἀκολούθους, καὶ ἀφῆκε τὴν Πολονίαν, καθὼς φεύγει κακοῦργος ἀπὸ τὴν φυλακήν. Μόνον ὁ φόβος μὴ κρατηθῇ εἰς Πολονίαν χωρὶς νὰ θέλῃ, καὶ ὄχι ἡ ἐπιθυμία νὰ ἴδῃ γρήγορα τὴν Γαλλίαν, τὸν ἐπαρακίνησεν εἰς τὴν σπουδαστικὴν ταύτην ἀναχώρησιν· διότι μόλις εἶχεν ὑπερβῆν τὰ Πολονικὰ ὅρια, καὶ κατέγεινεν εἰς τόσας εὐθυμίας ἐν Βιέννῃ, Βενετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε ἐβράδυνε καταπολλὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἄφιξίν του, ἐνῷ ἡ μήτηρ του ἠγωνίζετο εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ νὰ καταδαμάσῃ τὸ μῖσος καὶ τὴν τῶν φατριῶν ἐπανάστασιν.

Ἐῤῥῖκος ὁ Γ' ἦτο ὡραῖος, καλὸς, καὶ εὐσώματος ἀνήρ. Ἦτο φίλος τῶν βασιλικῶν μεγαλοπρεπειῶν καὶ τῶν λαμπρῶν παρατάξεων, καὶ εἰς πολλοὺς πομπώδεις καιροὺς ἔδειξεν ἀξιοπρέπειαν, ἥτις τὸν ἔκαμνε νὰ φαίνεται ἄλλος παρ' ὅ,τι ἦτο πραγματικῶς. Καὶ ὅταν ἀπεκρίνετο ἐκ τοῦ προχείρου εἰς

τοὺς λόγους ξένων πρεσβευτῶν, τὸ ἔκαμνε μὲ εὐπρέπειαν καὶ φυσικὴν εὐγλωττίαν, τὴν ὁποίαν ἐθαύμαζαν οἱ ξένοι, Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις ἦτο ζωηρᾶς κράσεως καὶ ὄχι στερημένος εὐφυΐαν, ἐμπορεῖ τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι περιστάσεις ἄλλαι καὶ ἀνατροφὴ ἄλλη ἤθελαν ἴσως τὸν ἀναδείξειν ἀγαθὸν βασιλέα. Ἀλλ' ἡ διαφθορὰ τῆς τότε Γαλλικῆς αὐλῆς ἔκαμνε τὴν νεολαίαν καὶ τῶν δύω γενῶν νὰ ζητῇ τὴν τιμὴν εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ εἰς τὰς παρὰ φύσιν ἡδονὰς, καὶ οὕτως ἠφανίσθησαν καὶ Ἐρρίκου τοῦ Γ' ὅλαι αἱ εὐγενικαὶ ὁρμαὶ καὶ κλίσεις μὲ τὴν τοῦ πνεύματος χαύνωσιν, ἥτις ἐπιφέρεται ἀναγκαίως ἀπὸ τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀσέλγειαν. Ποῖα ἔμελλαν νὰ εἶναι τὰ φρονήματα ἀνδρὸς, ὅςτις εἰς τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἦτο ἀρχηγὸς τῆς νυκτὸς τοῦ ἁγ. Βαρθολομαίου;

Μ' ὅλον ὅτι τὰ χρέη τοῦ στέμματος εἶχαν ἤδη φθάσειν μέγα ὕψος, ἔζη ὅμως ἡ αὐλὴ ὡς νὰ ἐξουσίαζε θησαυροὺς ἀνεξαντλήτους. Μία λυσσώδης φιλοπαιγμοσύνη κατέπινε πολλὰς ποσότητας. Ὁ βασιλεὺς ἐπερικυκλόνετο ἀπὸ πλῆθος ἀγαπητῶν μειρακίων, ὑπουργῶν τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας του, οἵτινες ἐν ὀνόματί του κατεδαπάνων ἐλευθερώτατα τὰ εἰσοδήματα, ἐσύναζαν φόρους καὶ δὲν ἔδιδαν λογαριασμὸν εἰς κανένα. Οἱ ἀγαπητοὶ, οἵτινες διὰ τὰ θηλυπρεπῆ ἤθη των ἔλαβαν τὸ καταφρονημένον ὄνομα Mignons (Γανυμῆδαι), ἐδιώρισαν μίαν φορὰν τὸν βασιλέα νὰ ἐκδώσῃ εἰς ἕνα μῆνα εἴκοσι καὶ ἓν νέα φορολογικὰ προστάγματα, καὶ τοῦ κοινοβουλίου ἡ ἀντιλογία ἔμεινε ματαία. Ἐλάχιστον μέρος ἐξ αὐτῶν ἔρρευσεν εἰς τὸ κοινὸν ταμιεῖον. Καὶ ἐνῷ ἡ χώρα ἐξεγυμνώθη, ἔρριπτεν ὁ ἀσύνετος βασιλεὺς τὸ ἀργύριον μὲ γεμάτας χεῖρας εἰς ἀναξιωτάτους ἀνθρώπους. Ὁ μυστικὸς γραμματεύς του Βενοίσιος εἶχε χάσειν μίαν φορὰν εἰς τὸ οἴκημα τοῦ βασιλέως τὴν γραμματοθήκην του. Ὁ Ἐρρῖκος τὴν εὑ-

ρηκε, τὴν ἠρεύνησε, καὶ εὕρηκεν εἰς αὐτὴν χαρτίον, ὅπου ὁ Βενοίσιος διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν γραφίδα του ἔγραψε μίαν φορὰν τὰς λέξεις: „Ταμία τῶν χρημάτων μου." Εὐρέθη τότε εἰς διάθεσιν καὶ ἐπρόσθεσε τὰ ἑφεξῆς: „Πλήρωσον εἰς τὸν γραμματέα μου Βενοίσιον 1000 θάληρα. Ἐῤῥῖκος." Αἱ κολακεῖαι περὶ μεγαλοψυχίας καὶ ἐλευθεριότητος, τὰς ὁποίας ὁ ἐξαφνισμένος Βενοίσιος ἀνέμιξεν εἰς τὴν εὐχαριστίαν του, εὔφραναν τὸν βασιλέα τόσον, ὥστ' ἐπῆρε τὸ χαρτίον καὶ ἐπρόσθεσεν ἀκόμη ἓν μηδενικὸν (10,000).

Διὰ διασκέδασιν τοῦ καιροῦ μετεβλήθη τὸ παλάτιον σχεδὸν εἰς ξενοδοχεῖον, ὅπου καθημερινῶς ἐδίδοντο συμπόσια, χοροὶ, παννυχίδες, κωμῳδίαι. Οἱ Γανυμῆδαι ἐφεύρισκαν νέα παιγνίδια καὶ ἡδονὰς, καὶ εἰς αὐλὴν, ὅπου ἀπέθαναν ἡ σωφροσύνη καὶ τιμιότης, δὲν ἐκαταφρονοῦντο τὰ ἀπρεπέστατα. Ἡ Αἰκατερίνα αὐτὴ δὲν παρέβλεπε τίποτε ἀφ' ὅσα ἠδύναντο νὰ εὐφράνωσι τὸν ἀγαπητὸν υἱόν της, καὶ ἔδωκε τὰς αὐλικάς της δεσποίνας, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἔλαβε τὴν ὄρεξιν νὰ ὑπηρετηθῇ εἰς τὴν τράπεζάν του ἀπὸ κοράσια ἐξ ἡμισείας ἀνδρικῶς ἐνδυμένα, ἐξ ἡμισείας δὲ γυμνὰ, καὶ μὲ τὴν κόμην κυματιζομένην εἰς τοὺς ὤμους. Εἰς τὸ οἴκημά του ἐτέρπετο ὁ Ἐῤῥῖκος μὲ μικρὰ σκυλάκια, ἐκ τῶν ὁποίων ἔτρεφεν ἀναρίθμητα, καταδαπανῶντα ἐτησίως μεγάλας ποσότητας. Πιθήκους καὶ ψιττακοὺς ἔτρεφε πολλοτάτους καὶ ἔπαιζε μὲ αὐτοὺς ἱκανὰς ὥρας. Μία ἀπὸ τὰς ἀγαπητάς του εὐθυμίας ἦτο νὰ ἐνδύεται μὲ τοὺς Mignons γυναικεῖα φορέματα καὶ μὲ διάφορα προσωπεῖα νὰ τρέχουν ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τοὺς δρόμους τῶν Παρισίων, νὰ ἐμβαίνουν εἰς ὅλους τοὺς οἴκους καὶ εἰς ὅλας τὰς ἑταιρίας, καὶ νὰ ὑβρίζουν καθένα. Τὸ παραδοξότατον ἦτο, ὅτι μετὰ τὰς ἀναξίους ταύτας ἀφροσύνας ἔδειχναν εὐλάβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετανοίας ἱκανοποίησιν.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ κακαὶ κλίσεις τοῦ Ἐῤῥίκου ἀνε-

πτύχθησαν καὶ ἐφανερώθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν θρόνον ἐκαταβυθίσθη εἰς χαύνωσιν, ἥτις δὲν εἰκάζετο εἰς τὴν προτέραν του ζωὴν, διὰ τοῦτο πολλοὶ ἤλπιζαν ἀγαθὰ ἀπ' αὐτὸν ἐπιστρέφοντα ἐκ Πολονίας. Ἀλλὰ πάραυτα ἐκατάλαβαν πόσον ἦσαν ἀπατημένοι. Εὐθὺς ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ ἰσχὺς τῶν ἀγαπητῶν, πολλοὶ φρόνιμοι παρῃτήθησαν τὰς ἀξίας των, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Ἐρρῖκος εἰς τοὺς ἀθλίους ἐκείνους. Ἐπειδὴ οἱ δυσαρεστημένοι συνεκρότουν πάλιν τὰς συνελεύσεις καὶ τὰ συμβούλιά των, ἐζητεῖτο πῶς νὰ φερθῇ εἰς αὐτούς. Ἔμπειροι τινὲς καὶ σοφοὶ, οἵτινες ἔμεναν ἀκόμη περὶ τὸν βασιλέα, τὸν ἐσυμβούλευσαν ἡμερότητα. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνα καὶ ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας ἐπέμεναν εἰς τὸ νὰ πολεμηθοῦν οἱ Οὐγενόται, καὶ ἐνίκησεν ἡ γνώμη των. Ὁ Καρδινάλιος δὲν ἴδε τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς συμβουλῆς του. Ἀπέθανε τὴν 26 Δεκεμ. 1574.

Οἱ Προτεστάνται ἐστρατολόγουν. Ὁ πρίγκιψ Κονδαίου, ὅς τις διέτριβεν ἀκόμη εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔφερεν ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ Παλατίνου Κασιμιρίου ἱκανὸν στῖφος, καὶ μ' ὅλον ὅτι οἱ Οὐγενόται τὸν ἔκλεξαν ἀρχηγόν των, παρέδωκε τὴν ἀξίαν ταύτην εἰς τὸν Δοῦκα Ἀλεγκονίου, ὅς τις εἶχε διαφύγειν ἀπὸ τὴν αὐλὴν μὲ μέγα πλῆθος πολιτικῶν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τοὺς Οὐγενότας, οἵτινες τὸν ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς μεγάλης. Ἡ Αἰκατερίνα ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ ἀνακωχὴν πολλὰ καταφρονητικὴν τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο διέφυγε καὶ ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας, ἐὰν καὶ αὐστηρῶς φυλαττόμενος εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Γυϊένναν, ὅπου ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενοτῶν. Ἀπὸ Μουλίνου, ὅπου εἶχαν συναχθῆν αἱ κεφαλαὶ τῆς φατρίας ταύτης, ἐξεδόθη ἱκετευτικὸν γράμμα πρὸς τὴν αὐλὴν, ὅπου ἐξεφράζοντο ὅλα τὰ παράπονά των, καὶ ἐπροβάλλοντο συνθῆκαι εἰρήνης. Εἰς τὴν ἀμηχανίαν,

ὅπου εὑρέθη ἡ αὐλὴ, ἐμεταχειρίσθη πάλιν ἡ Αἰκατερίνα τὴν συνήθη πολιτικήν της· ὑπεσχέθη τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ φυλάξῃ τίποτε, καὶ ἐφρόντιζε μόνον νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν υἱόν της Φραγκῖσκον Δοῦκα Ἀλεγκονίου, νῦν δὲ Ἀνδαγαυΐας ὀνομαζόμενον, ἐπειδὴ πρὸ πάντων ἐζήτει τρόπον νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τοὺς Οὐγενότας.

Ἀλλ' οἱ Γυΐσιοι καὶ ἡ φιλοτιμίατων δὲν εἶχαν ἐκλείψειν ἀκόμη. Ὁ Δοὺξ Ἑρρῖκος, υἱὸς τοῦ ἀνδρείου Γυϊσίου, τοῦ φονευθέντος εἰς Αὐρηλίαν, καὶ αὐτὸς ἤδη περίφημος εἰς τὴν φατρίαν του ὡς ἥρως τῆς νυκτὸς τοῦ ἁγ. Βαρθολομαίου, ἦτο τώρα ἐννεαδεκαετὴς, καὶ κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ διωκτικὸν πνεῦμα, ζῶσα εἰκὼν τοῦ πατρός του. Ἡ φιλοδοξία του τὸν ἔσυρεν εἰς ὑψηλότερα βουλεύματα παρ' ὅσα εἶχε τολμήσειν ἐκεῖνος, καὶ ἀφοῦ διὰ μισθωτοῦ γενεαλόγου ἀπέδειξεν, ὅτι κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐκατάγετο ἀπὸ τὸν μέγαν Κάρολον, ἔβαλε σκοπὸν ἔμπροσθέν του νὰ ἀναβῇ τὸν βασιλικὸν θρόνον. Ἐσχηματίσθη ὁλόγυρά του φατρία ἐνδόξων Καθολικῶν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡνώθη πολὺ πλῆθος εὐγενῶν ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ ἥτις ἔβαλε σκοπὸν νὰ φυλάξῃ ὀρθῶς τὴν Καθολικὴν πίστιν, χωρὶς νὰ τοὺς μέλῃ διὰ τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζαν ἀσθενῆ διὰ τὸν σκοπόν των. Μυστικοὶ σκοποί των ἦσαν: ὁ φόνος Φραγκίσκου τοῦ Ἀνδεγαυΐας, ὅς τις ἐπροστάτευε τοὺς Οὐγενότας, ἡ φυλάκωσις τοῦ βασιλέως, ὡς τελευταίου Βαλεσίου εἰς μοναστήριον, ὡς συνέβη ποτὲ εἰς τὸν τελευταῖον Μεροβαΐδην Χιλδέρικον (Τόμ. Δ', σελ. 159), καὶ τελευταῖον ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐξύψωσις τῶν Γυϊσίων, ὡς ἀληθῶν ἀπογόνων Καρόλου τοῦ μεγάλου. Ἡ Καθολικὴ αὕτη φατρία ἦτο τόσον μεγάλη καὶ ἔνδοξος, ὥστ' ἐτόλμησε νὰ προσκαλέσῃ σύμμαχόν της Φίλιππον τὸν Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, καὶ τὸν Πά-

παν Γρηγόριον ΙΓ'. Ἡ μετοχὴ τοῦ τελευταίου ὠνόμασε τὴν συμμαχίαν, ὡς σύνηθες, ἁγίαν σύνδεσιν.

Οἱ Προτεστάνται εἶχαν δώσειν τὴν πρώτην ἀγγελίαν τῆς συνδέσεως ταύτης εἰς τὸν βασιλέα, ὅς τις δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν πιστεύσῃ, ἕως οὗ τὸν ἐπληροφόρησεν ἐξ Ἰσπανίας ὁ ἐκεῖ πρέσβυς του. Τοιαύτη ἕνωσις ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν ἀφήσῃ ἥσυχον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπῆρε μέτρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπρόσμενεν ὁ Γυΐσιος. Ἐμβῆκε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σύνδεσιν, καὶ ἀνηγορεύθη ἀρχηγός της. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι δὲν τοῦ ἐφανερώθη ὁ ἴδιος σκοπὸς τοῦ Γυϊσίου. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐσυνάχθησαν αἱ κλάσεις εἰς Βλαίσας (1577), καὶ ἀπεκεῖ ἐστάλθη πρόσταγμα εἰς τοὺς Οὐγενότας νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάῤῥας, ὅς τις μετὰ τὸν θάνατον Καρόλου τοῦ Θ' εὐθὺς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πίστιν τῶν Προτεστάντων, ἀπεκρίθη εἰς τοὺς πρέσβεις τῆς συμμαχίας: „Εἴπατε εἰς τὸ συμβούλιον, ὅτι ἐπαρακάλεσα πάντοτε τὸν Θεὸν νὰ μὲ διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν εἶμαι εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν, ὁ Θεὸς μὲ φυλάττει εἰς αὐτήν· εἰδὲ μή. ἂς μοῦ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τότε ὄχι μόνον θέλω ἀπαρνηθῆν τὴν ἀπάτην χωρὶς ἀνθρώπινόν φόβον, ἀλλὰ θέλω μεταχειρισθῆν καὶ ὅλα τὰ κτήματά μου καὶ τὴν ζωμου πρὸς ἐξολόθρευσιν τῆς αἱρέσεως.“ Παρομοίας ἀποκρίσεις ἔδωκαν καὶ ὁ πρίγκιψ Κονδαίου καὶ ὁ Μαρισάλιος Δαμβίλλιος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀργύριον, καὶ ἡ τρίτη κλᾶσις καὶ οἱ ἱερωμένοι δὲν ἤθελαν εἰς τὸ συμβούλιον νὰ ταχθῇ φορολογία, ἔγειναν πάλιν συμβιβάσεις καὶ μάλιστα μὲ εὐχαρίστησιν τῶν Προτεστάντων, ἐπειδὴ καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλειπαν καὶ στρατεύματα καὶ ἀργύριον. Ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἐλευθέρα χρῆσις τῆς θρησκείας των εἰς ὅλον τὸ βασίλειον παρεκτὸς τῶν Παρισίων, καὶ εἰς καθὲν ἀπὸ τὰ ὀκτὼ κοινοβούλια ἢ ὑψηλὰ κριτήρια

τοῦ βασιλείου Βουλὴ ἐξίσου ἀπὸ Καθολικοὺς καὶ Προτεστάντας βουλευομένη, ἥτις νὰ ἐξισάζῃ τὰς διαφορὰς τῶν δύω φατριῶν· προσέτι ὀκτὼ ἀξιόλογοι πόλεις τοῦ βασιλείου, εἰς τὰς ὁποίας νὰ βάλωσι φρουροὺς οἱ Οὐγενόται. Ἡ συνθήκη αὕτη ἦτο κυρίως ἐπιβεβαίωσις ἐκείνης, τὴν ὁποίαν πρὸ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα ὁ Δοὺξ Ἀνδαγαυΐας νὰ κάμῃ, ἀλλὰ μὲ κάποιαν μετρίασιν τῶν σκληρῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας τότε, ἐνῷ ἦσαν ἀκόμη εἰς τὸ βασίλειον ξένα στρατεύματα, ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ.

Ἓξ ἔτη ἐπέρασαν μὲ τὴν φαινομένην ταύτην ἡσυχίαν, κατὰ τὰ ὁποῖα ὅμως ὑπέκαιε πάντοτε τὸ πῦρ ὑποκάτω εἰς τὴν στάκτην. Τὸ βασίλειον ἔπιπτε καθημεριν ῶς διὰ τὴν κατὰ πάντα ἀσθενῆ κυβέρνησιν, οἱ ἔπαρχοι τῶν μακρυνῶν ἐπαρχιῶν ἐπρόσταζαν ὡς ἀπόλυτοι κύριοι, οἱ τίμιοι πολῖται ἐστέναζαν μυστικῶς, καὶ οἱ ἱερεῖς ἀπ' ἄμβωνος ἔδειχναν ζῆλον κατὰ τῆς ἀκολάστου διαγωγῆς τοῦ βασιλέως. Ἡ σύνδεσις ἐφαίνετο ἀποκοιμισμένη, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1583 ἔτος ἔλαβε νέαν ζωήν. Διότι τὴν 10 Ἰουνίου τοῦ ἔτους τούτου ἀπέθανεν ὁ τελευταῖος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Δοὺξ Ἀνδαγαυΐας Φραγκῖσκος (τριακονταετὴς), καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἄτεκνος καὶ στεῖρος, ἐφαίνετο ἤδη ὅτι ἔμελλε μετ' αὐτοῦ νὰ συνεκλείψῃ τῶν Βαλεσίων τὸ γένος. Τότε ἦσαν πλησιέστατοι τοῦ θρόνου οἱ Βουρβώνιοι· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας ἦτο δὰ αἱρετικὸς, καὶ ὁ θεῖος του Κάρολος ὁ Καρδινάλιος ἀσθενὴς γέρων· τί θαυμαστὸν λοιπὸν ἂν ὁ Γυΐσιος ἐσπούδαζε νὰ κυρώσῃ τὴν ἀπὸ τοὺς Καρολίδας γενεαλογίαν του, καὶ οὕτω νὰ ἀνοίξῃ τὸν δρόμον διὰ τὸν θρόνον; Αἱ λαμπραὶ αὗται ἐλπίδες ἔφεραν διαμιᾶς ζωὴν εἰς τὴν σύνδεσιν, ἥτις ἀπεφάσισε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Οὐγενότας καὶ νὰ δείξῃ μηδὲν τὸν βασιλέα.

Πάραυτα ἐσύναξεν ὁ Γυΐσιος στρατεύματα καὶ

ἐκυρίευσε πολλὰς ὠχυρωμένας πόλεις χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὸν βασιλέα. Οὗτος δὲ ἔπεσεν ἐκ τούτου εἰς ὄχι μικρὰν ἀμηχανίαν. Σράτευμα τακτικὸν ἦτο τὸ μέσον διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν καταφρονηθεῖσαν ὑπόληψίν του καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀποστάτας διὰ τὴν αὐθάδειάν των. Ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸ εὕρῃ; Ἡ πολιτικὴ τῆς Αἰκατερίνης ὑπηγόρευε πάλιν συμβιβάσεις, αἱ ὁποῖαι, ὡς σύνηθες, ἀπέδιδαν μὲν εἰς τοὺς ἀντιπάλους ὅσα ἐζήτουν, τὰ ἐλάμβαναν δὲ πάλιν ὀπίσω. Ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἐδῶ ἦτο ἀκατόρθωτον, διότι οἱ σύνδετοι ἐσυμφώνησαν πάραυτα νὰ τοὺς δοθοῦν δέκα ἀσφαλιστικὰ φρούρια εἰς τὸ βασίλειον, καὶ πρόσταγμα νὰ γείνουν ὅλοι οἱ Οὐγενόται Καθολικοί. Ἀφοῦ τὸ πρόσταγμα *) τοῦτο ὑπεγράφη, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκυρωθῇ πλέον· ἐκήρυξαν διὰ τοῦτο πόλεμον κατὰ τῶν Οὐγενοτῶν. καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ τὸν κινήσωσιν. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάζετο νὰ ἀκολουθῇ ὅπου τὸν σύρῃ ἡ σύνδεσις, καὶ νὰ εὐχαριστῆται ὅτι ἐτίμων τὸ ὄνομά του. Μετὰ πολλῶν κόπων ἐσύναξεν ἀργύριον πρὸς ἑτοιμασίαν τῶν στρατευμάτων· Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ καὶ ἄλλο πρόσταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ Οὐγενόται ἔχαναν τὰ κτήματά των, ἐὰν εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας δὲν ἤλλαζαν τὸ δόγμα των. Ὁ Βεάρνιος Ἐρρῖκος ἐπρόσταξε κατὰ δυστυχίαν τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς τῆς Ναυάρρας Καθολικοὺς ὑπηκόους. Ἐκ τούτου ἐπτώχυναν πολλαὶ οἰκογένειαι καὶ εἰς τὰ δύω μέρη. Τοῦ Γυϊσίου ὁ ἀδελφὸς, ὁ Δοὺξ Μεδουάνης, ἐπροστάχθη νὰ στρατεύσῃ εἰς Γυϊένναν καὶ νὰ πιάσῃ τὸν βασιλέα τῆς Ναυάρρας· τὸ πρᾶγμα εἶχεν ὅμως τὰς δυσκολίας του, καὶ ἡ ἐκστρατεία ἔμεινε κατὰ τὸ παρὸν ἀτελεσφόρητος. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1586) ἐπίασαν τὸ πρᾶγμα καλήτερα, καὶ ἔστειλαν τέσσαρας στρατοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐκατώρθωσαν τίποτε. Ὁ βασιλεὺς συνεξεστράτευσε προσωπικῶς ἕως Λουγδούνου,

*) 7 Ἰουλίου 1585 ὀνομαζόμενον πρόσταγμα τοῦ Νεμοιρσίου.

καὶ διεσκέδαζεν ἐκεῖ τὸν καιρὸν μὲ σκυλία καὶ πιθήκους καὶ ψιττακοὺς, ἐνῷ ἡ σύνδεσις ἔκαμνε τὸν πόλεμον ὡς ἤθελε χωρὶς νὰ φροντίζῃ περὶ αὐτοῦ.

Οἱ Γυΐσιοι εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ δὲν ἠμέλησαν νὰ παροργίζουν κατὰ τοῦ βασιλέως τὴν πόλιν τῶν Παρισίων δι' ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων· ἤλπιζαν, ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις ἤθελαν ἀκολουθήσειν τὸ παράδειγμά της. Τοῦτο ἔφερεν ἕνωσιν ἄλλην, ἥτις ὠνομάσθη σύνδεσις τῶν δεκαέξ, ἐπειδὴ τὰ κυριώτερα μέλη της ἦσαν οἱ προεστῶτες τῶν δεκαέξ συνοικιῶν τῆς πόλεως. Ἔλεγαν οὗτοι ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ φροντίσῃ ἡ πολιτεία αὐτὴ δι' ἑαυτὴν, ἐπειδὴ ἔχει βασιλέα, ὅς τις δὲν γνωρίζει τὰ καθήκοντά του, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ τις, καὶ ὅς τις ἔφερεν εἰς κίνδυνον τὴν Καθολικὴν θρησκείαν νὰ θυσιασθῇ εἰς πᾶν στιγμιαῖον ὄφελος. Καθὼς ἡ μητρόπολις, οὕτως ἦτο τεταραγμένον ὅλον τὸ βασίλειον. Ἐπαναστατικὰ συγγράμματα ἐσκορπίζοντο εἰς πόλεις καὶ χωρία, καὶ διεδόθη φήμη ὅτι θέλουν νὰ πιάσουν τὸν βασιλέα, ἐὰν ἐπισκεφθῇ τὴν ἐτήσιον πανήγυριν τοῦ ἁγ. Γερμανοῦ. Τοῦτο μαθὼν ἐκεῖνος δὲν ὑπῆγε ταύτην τὴν φορὰν ἐκεῖ.

Εἰς τὸ μεταξὺ ἔβραζεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Κατὰ τὸ 1587 ἔτος ἦτο ἡ Πικταυΐα τὸ κυριώτερον αὐτοῦ θέατρον. Ἐκεῖ Ἐρρῖκος ὁ ἐκ Ναυάρρας ὄχι μόνον ἐκυρίευσε πολλὰ φρούρια, ἀλλὰ καὶ ἐνίκησε λαμπρὰν νίκην τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα τὴν 20 Δεκεμ. πλησίον Κοτράκου εἰς τὰ σύνορα Πετροκορίας καὶ Γυϊέννης. Ἐκεῖ κατέθεσε τὸ θεμέλιον τοῦ μετὰ ταῦτα πολεμικοῦ κλέους του. Μὲ ὀφθαλμοὺς ἀστράπτοντας ἀπὸ θαρραλεότητα καὶ ἐπιθυμίαν νίκης περιῆλθεν ὁ νέος ἥρως ἔφιππος τὰς σειρὰς τῶν στρατιωτῶν του ἄνω καὶ κάτω πρὸ τῆς μάχης, καὶ ἔκραξε πρὸς τοὺς πρίγκιπας Κονδαίου καὶ Νο-

βιοδούνου, τὸν ἐξάδελφόν του: „Ἐνθυμηθῆσε, ὅτι εἶσθε ἐκ Βουρβωνικοῦ αἵματος! ἐγὼ δὲ, μὰ τὸν θεὸν, θέλω δείξειν ὅτι εἶμαι ὁ πρεσβύτερός σας!“ Ἐφύλαξε λόγον, καὶ οἱ φίλοι του εἰς μάτην τὸν ἐσυμβούλευαν νὰ φείδεται τὴν ζωήν του πλέον. Καὶ ὁ Κονδαῖος δὲ ἐφάνη εἰς τὴν μάχην ἄξιος τοῦ πατρικοῦ του κλέους. Ἡ ἧττα τῶν ἐχθρῶν ἦτο ἐντελής· καὶ ὁ στρατηγὸς δὲ, Δοὺξ Γαυδιώσης ἔκειτο μεταξὺ τῶν φονευμένων, μὴ πενθηθεὶς ἀπὸ τὸν βασιλέα, ὅς τις — ἐκεῖ εἶχε φθάσειν μὲ τὴν αὐθυπαρξίαν του — ἔχασε πάλιν μετὰ χαρᾶς ἕνα ἡγεμόνα. Ἐῤῥῖκος ὁ ἐκ Ναυάῤῥας, ὅς τις μόνον ἐξ ἀναγκαιότητος ἦτο στρατιώτης καὶ ἥρως, μετὰ τὴν νίκην ἐλυπήθη κατάκαρδα βλέπων τὸν τόπον τῆς μάχης σκεπασμένον ἀπὸ χιλιάδας νεκρῶν, ἐφρόντισε σχεδὸν ἀδελφικῶς διὰ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους Καθολικοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χωρὶς λύτρα.

Τὰ κέρδη τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ἦσαν μικρά· ἐκυρίευσαν μόνον φρούρια τινά. Περὶ δὲ τῶν εἰς τὸ ἑξῆς ἔργων των ἦσαν ἀσύμφωνοι. Ὁ Κονδαῖος ἐσυμβούλευε νὰ περάσουν τὸν Λείγηρα καὶ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς μισθοφόρους Γερμανούς· ἄλλοι ἔκριναν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀφήσουν τὸ στράτευμα νὰ ἀπολαύσῃ ἡσυχίαν, τοὐλάχιστον μέρος αὐτοῦ. Ἐῤῥῖκος ὁ ἐκ Ναυάῤῥας ὑπῆγεν εἰς Βεαρνίαν, καὶ ἐκεῖ ἔβαλεν εἰς τοὺς πόδας Κομήσσης τινὸς Γραμμοντίου, μὲ τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο εἰς ἐρωτικὰς σχέσεις, τὰς πορθηθείσας σημαίας εἰς τὴν ἐν Κοτράκῳ μάχην. Πολλοὶ τὸ ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ ὡραία Κόμησσα ἐστάθη κυρίως αἰτία διατί ὁ Ἐῤῥῖκος δὲν ἐμεταχειρίσθη καλήτερα τὴν νίκην του· εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ φιληδονία πολλάκις ἔβλαψε πολὺ τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνας του. Τὰ βοηθητικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν στείλειν οἱ Γερμανοὶ Προτεστάνται εἰς τοὺς Οὑγενότας, ἐνικήθησαν κατὰ

κράτος εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπὸ τὸν Δοῦκα Γυΐσιον. Ὀλίγα μόνον ἐξ αὐτῶν ἴδαν πάλιν τὴν πατρίδα των.

Ἡ φατρία τῶν Ουγενοτῶν ἔπαθε πάραυτα ζημίαν ἄλλην μὲ τὸν θάνατον τοῦ πρίγκιπος Κονδαίου (5 Μαρτ. 1588). Ὅλα τὰ σημεῖα ἔδειχναν ὅτι φαρμάκιον ἔβαλε τέλος γρήγορον εἰς τὴν ζωήν του· πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἠρίθμειόταν ἀπέθνησκεν. Ἦτο ἀνὴρ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον, κατὰ τὸν λόγον μεγάλου ἱστοριογράφου, δὲν ἔλειπε τίποτε εἰμὴ ἡ τύχη *).

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ οἱ ἐπαναστάται τῶν Παρισίων ἐπροσκάλεσαν τὸν Δοῦκα Γυΐσιον Ἑῤῥῖκον εἰς τὴν πόλιν των. Τὴν ἔντιμον ταύτην πρόσκλησιν ἐπρόσμενε μόνον ὁ Γυΐσιος διὰ νὰ βάλῃ τελευταῖον τὴν χεῖρα εἰς τὸ τολμηρὸν ἔργον του. Ἦλθε μετ' ὀλίγων μὲν ἀκολούθων, ἀλλὰ πάραυτα ἐμβὰς περιεκυκλώθη ἀπὸ χιλιάδας, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀπεθέοναν, καὶ ἐπεσκέφθη τὸν βασιλέα ἐνῷ ἐκεῖνος ἐσυμβουλεύετο μὲ τοὺς φίλους του νὰ τὸν θανατώσῃ. Ἡ συνομιλία των φυσικῷ λόγῳ δὲν ἦτο φιλικωτάτη, καὶ ὁ Γυΐσιος ἀπεμακρύνθη ὅσον ἠδύνατο γρήγορα, εὐχαριστῶν τὸν οὐρανὸν, ὅτι καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀπέφυγε τὸν ὄλεθρον. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ ἐμβῆκεν εἰς ταραχήν. Ἐδιπλασίασε τὴν φρουρὰν εἰς τὴν Λυπάραν, καὶ ὁ Γυΐσιος τὴν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου του. Ἡ Αἰκατερίνα, ἥτις ἤθελεν ἀσμένως νὰ κτίσῃ εἰρήνην. ἐπαρακίνησε καὶ τοὺς δύω εἰς δευτέραν συνομιλίαν, ὅπου ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπροσφέρθη πολλὰ ἀσθενῶς, ὁ δὲ Γυΐσιος πολλὰ ὑπερηφάνως. Ἡ διχόνοια ἔγεινεν ἀκόμη μεγαλητέρα. Ὁ βασιλεὺς ἔφερε πρὸς ἀσφάλειάν του εἰς Παρισίους 4000 Ἐλβετούς. Τοῦτο ἔκαμε πάλιν δυσπίστους τοὺς Δεκαὲξ, καὶ ὁ Γυΐσιος διέδωκε μυστικῶς φήμην, ὅτι ὁ βασιλεὺς θέλει νὰ ἐφορμήσῃ ἐπάνω

*) In quo nihil merito desiderares nisi fortunam, quam importune adversam a prima imfantia ad ultimum vitae brevis spiritum expertus est. Thuanus L. XC.

των ἔξαφνα καὶ νὰ φονεύσῃ ἑκατὸν εἴκοσι τοὺς προκρίτους, καὶ διὰ τοῦτο ἡτοιμάσθησαν ἔξω εἴκοσι κρεμάθραι καὶ πολλὰ σφαγεῖα. Ἡ ἀγγελία αὕτη κινεῖ ὅλους τοὺς πολίτας εἰς ἐπανάστασιν· ἐξορμῶσιν ἀπὸ τοὺς οἴκους των, κλείουσι τὰς ἀγυιὰς μὲ ἀλύσεις, ἐμφράσσουσι τὰς πύλας των μὲ πίθους, ἁμάξας, σανίδια, καὶ στέκονται εἰς τὰ παράθυρα μὲ γεμάτα τουφέκια. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπρόσταξε τοὺς Ἑλβετοὺς νὰ περιέλθωσιν εἰς τοὺς δρόμους, ἀλλὰ μὲ ῥητὴν προσταγὴν νὰ μὴ τουφεκίσωσι. Τὸ δεύτερον ἔκαμε τοὺς πολίτας νὰ τοὺς καταγελῶσι καὶ νὰ τοὺς ὑβρίζωσι κατὰ πάντα τρόπον. Ἐκ τούτου χάσας τὴν ὑπομονὴν ἕνας Ἑλβετὸς ἐτουφέκισεν εἰς ἓν παράθυρον. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀπήντησε χάλαζα τουφεκισμάτων καὶ πετρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφονεύθησαν ὡς τριάκοντα Ἑλβετοί. Οἱ ἄθλιοι οὗτοι, οἵτινες τὸ μὲν δὲν ἐσυγχωροῦντο νὰ ἀντισταθῶσι, τὸ δὲ δὲν ἦσαν ἱκανοὶ ἐναντίον τόσου πλήθους, ἐκολλήθησαν μὲ ἀμηχανίαν εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἴκων, καὶ μὲ ὑψονομένους ῥοδίνους στεφάνους ἐπαρακάλουν νὰ τοὺς ἐλεήσωσι. Τοὺς ἠνάγκασαν τελευταῖον νὰ συνεκφωνήσωσι: „Ζήτω ὁ Γυΐσιος," καὶ ἔπειτα τοὺς ἐσυγχώρασαν νὰ ἀναχωρήσωσι μὲ ἀνεστραμμένα ὅπλα. Ὁ Γυΐσιος ἐφάνη μετὰ τοῦτο ἔφιππος, ἐχαιρετήθη ἀπ' ὅλους μὲ ἀλαλαγμὸν, καὶ ἀποκατέστησε τὴν εὐταξίαν, ἐνῷ ἠσφάλισε τοὺς Ἑλβετοὺς ἐνταυτῷ καὶ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὰς περαιτέρω κακομεταχειρίσεις τοῦ ὄχλου.

Μετὰ τοῦτο ὑπῆγε πρὸς αὐτὸν προσωπικῶς ἡ βασίλισσα μήτηρ, καὶ τὸν ἠρώτησε περὶ τῶν γενομένων. Τῆς ἀπεκρίθη συντόμως, ὅτι δὲν ἔχει μετοχὴν ἀπὸ τὰς ταραχὰς ταύτας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἶναι ὅλος αἴτιος, ὅστις ἔφερε ξένα στρατεύματα εἰς τὴν πόλιν. Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο τοῦ ἐπρόβαλεν ἐξετασμὸν, ἐτέντωσε τόσον πολὺ τὰ αἰτήματά του, ὥστε

ἤθελεν ὅλην σχεδὸν τὴν δύναμιν τοῦ βασιλείου. Ἀναποφάσιστος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ παλάτιόν του, καὶ ὅταν ἤθελε δευτέρεν φορὰν νὰ ὑπάγῃ εἰς αὐτὸν, τῆς ἐψιθύρισε πολίτης τις εἰς τὸ αὐτίον, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι 15,000 ἄνθρωποι νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν Λυπάραν ἀπὸ τὸ ὄπισθεν μέρος. Πάραυτα ὑπέστρεψε, καὶ ἐπαρακίνησε τὸν βασιλέα νὰ φύγῃ τάχιστα. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν διέφυγε μὲ τοὺς Ἑλβετούς του καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸ Καρνοῦτον. Ὁ Γυΐσιος ἐξεπλάγη διὰ τοῦτο, ἔμεινεν ὅμως εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐφαίνετο κυριάρχης. Ἐσήκωσε τὰς ἁλύσεις, ἤνοιξε τὰ ἐργαστήρια, καὶ τὰ συνέδρια τοῦ βουλευτηρίου ἤρχισαν νὰ γίνωνται. Ὁ Γυΐσιος ἐκυρίευσε μετὰ τοῦτο καὶ τὴν Βαστίλλαν, καὶ ἤλλαξε τὰς ἀρχὰς εἰς τοὺς Παρισίους κατὰ τὴν θέλησίν του. Ὀλίγοι τίμιοι ἄνδρες εἶχαν τὴν σταθερότητα νὰ τοῦ ἀντισταθῶσιν. Ἐκ τούτων ἦτο ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοβουλίου Ἀχιλλεὺς Ἀρλάϊος. Ὅταν ὁ Γυΐσιος ἠθέλησε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, τὸν εὕρηκε περιπατοῦντα ἄνω κάτω εἰς τὸν κῆπον του. Τὸν ὡμίλησε φιλοφρονητικῶς, ἀλλ' ὁ πρόεδρος, χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὸν περίπατόν του, εἶπε γυμνὰ καὶ ξηρά: „Εἶναι ἐλεεινὸν πρᾶγμα, ἐὰν ὁ ὑπηρέτης διώκῃ τὸν αὐθέντην του. Ἡ ψυχήμου ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν, ἡ καρδία μου εἰς τὸν βασιλέα, τὸ σῶμα μου εἰς πάντα κακοῦργον· ἂς τὸ κάμουν ὅπως θέλουν." Πρὸς χαρὰν τοῦ Γυϊσίου ἦσαν τὰ ἄλλα μέλη τοῦ κοινοβουλίου ὀλίγον σταθερὰ, καὶ τοῦ ἐπεβεβαίωσαν ὅσα ἤθελεν.

Αἰκατερίνα ἡ ἐκ Μεδίκων, μείνασα εἰς Παρισίους, ἐσυμβιβάζετο πάντοτε μὲ τὸν Δοῦκα· καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ εἶχε ταπεινωθῆν τόσον βαθέως, ἐνέδωκε τὰ μέγιστα, μόνον διὰ νὰ σώσῃ φάσμα τι ἐλευθερίας καὶ κυριαρχίας (21 Ἰουλ. 1588). Ὁ βασιλεὺς ἦλθε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὁμόσῃ ὅτι θέλει ἐξολοθρεύσειν ὅλους τοὺς Οὐγενότας, νὰ μὴ δώσῃ πλέον ἀξίαν εἰς αὐτοὺς, εἰς τοὺς συνδέτους νὰ παραδώσῃ ἀκόμη τέσ-

σαρα φρούρια, νὰ ὁρκίσῃ ὅλους τοὺς Γάλλους νὰ μὴ ἐκλέξουν Προτεστάντην διάδοχον, νὰ συγχωρήσῃ ὅλους τοὺς ἐνόχους τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως τῶν Παρισίων, νὰ ἀναδείξῃ τὸν Γυΐσιον ἀρχιστράτηγον ὅλων τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, καὶ νὰ προστάξῃ γενικὸν συμβούλιον εἰς Βλαίσας, ὅπου νὰ γείνῃ μεταῤῥύθμισις ὅλης τῆς πολιτείας. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι οἱ σύνδετοι ἐφρόντιζαν νὰ λάβουν εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο τὰς περισσοτέρας ψήφους.

Τὰ ἀνυπόφορα ταῦτα αἰτήματα δὲν ἦσαν μόνα, τὰ ὁποῖα ἐκίνησαν τὸν βασιλέα εἰς ἀπηλπισμένην τινὰ ἀπόφασιν. Ἤκουε προδοτικὰς ἑνώσεις τῶν Γυϊσίων μὲ τὰς ἐξωτερικὰς δυνάμεις· τοῦ ἔφερναν τοὺς ἀλαζονικοὺς λόγους, οἵτινες διέφευγαν ἀπὸ τὸν Δοῦκα καὶ ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του, καὶ πλῆθος νέων βουλευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐσκόπουν τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν ταπείνωσίν του. Εἰς τὴν ἀμηχανίαν του δὲν εὕρηκεν ἄλλο μέσον εἰμὴ τὴν δολοφονίαν. Ὀκτὼ εὐγενεῖς ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἐμοίρασεν εἰς αὐτοὺς τὰ ξιφίδια καὶ τοὺς εἶπεν: „Εἶναι πρᾶξις δικαιοσύνης ἐναντίον εἰς τὸν μέγιστον κακοῦργον τοῦ βασιλείου μου, τὴν ὁποίαν σᾶς παραγγέλλω, καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐκτέλεσιν μὲ συγχωροῦσι καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι, καὶ ἐπειδὴ κατὰ δυστυχίαν δὲν δύναμαι ἐγὼ νὰ τὴν ἐνεργήσω μὲ τὸν ὀρθὸν δρόμον τοῦ δικαίου, διὰ τῆς βασιλικῆς μου ἐξουσίας σᾶς δίδω τελείαν ἄδειαν νὰ τὸν τιμωρήσητε μὲ τοῦτον τὸν τρόπον.“ Ἡμέρα τῆς ἐκτελέσεως ἐδιωρίσθη ἡ 23 Δεκεμβρίου, ὅταν ὁ Δοὺξ ἔμελλε νὰ παρευρεθῇ εἰς τὸ συμβούλιον. Τοῦ ἔδωκαν νύξιν τοῦ μελετωμένου, ἀλλὰ δὲν ἐφρόντισε περὶ τούτου. Πρὸ μιᾶς ἡμέρας εὑρέθη εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ὑποκάτω τοῦ πινακίου του χαρτίον μὲ τὰς λέξεις: „Θέλουν σὲ φονεύσειν.“ Ἀλλ' αὐτὸς προσέγραψε: „Δὲν θέλουν τολμήσειν,“ καὶ ἔῤῥιψε τὸ χαρτίον ὑποκάτω τῆς τραπέζης.

Τὴν διωρισμένην ἡμέραν, ἀφοῦ οἱ ὀκτὼ εὐγενεῖς ἐβάλθησαν εἰς τάξιν εἰς τὴν πρόστοον τοῦ βασιλέως, ἐνῷ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ παλατίου ἐσυναθροίσθη ἤδη τὸ συμβούλιον, ἔλαβε προσταγὴν ὁ Γυΐσιος νὰ ὑπάγῃ γρήγορα εἰς τὸν βασιλέα. Ἐκίνησεν, ἐπέρασε διὰ τῆς προστόου, ἐχαιρέτησε φιλοφρονητικῶς τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους εὐγενεῖς κατὰ τὴν συνήθειάν του, καὶ ἐκεῖνοι τὸν εὐχαρίστησαν μὲ ἴσην κομψότητα. Ἀλλ' ἐνῷ ἐξήπλωσε τὴν χεῖρα εἰς τὴν θύραν τοῦ βασιλικοῦ ταμιείου, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ ὄπισθεν. Ἕνας εὐγενὴς ὀνόματι Μοντεσερῆς τοῦ ἐπίασε τὸν βραχίονα, καὶ τοῦ ἔπηξε τὸ ξιφίδιον εἰς τὴν κοιλίαν λέγων: „Προδότα! ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀποθάνῃς!“ Ὁ Ἐφραγάτης τὸν ἐπίασεν ἀπὸ τοὺς πόδας, ὁ Μαλίνης τοῦ ἔδωκε μαχαιριὰν εἰς τὸ στῆθος, καὶ ὁ Λοιγνάκιος ἄλλην εἰς τὴν κοιλίαν. Ὅλα ταῦτα ἔγειναν εἰς μίαν στιγμήν. Ὁ Δοὺξ πλέον ἐξαφνισμένος παρὰ τρομασμένος ἐφώναξεν: „Ὦ φίλοι μου! φίλοι μου!“ Ἀλλ' ὅταν ἐνταυτῷ τοῦ ἔπηξεν ὁ Σαῤῥιάκιος ὄπισθεν τὸ ξίφος, ἔκραξε μεγάλως: „Ἄχ! εὐσπλαγχνία!“ ἠγωνίζετο ἀκόμη μὲ τὰς τελευταίας του δυνάμεις νὰ ἀπολυθῇ, καὶ ἔσυρε τοὺς φονεῖς του μὲ τὴν ἰσχυρὰν δύναμίν του ἕως μίαν γωνίαν πλησίον τῆς βασιλικῆς κλίνης, ὅπου τελευταῖον ἔπεσε καταγῆς. Τοιουτοτρόπως ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀκόμη σωστὰ τριάκοντα δύω ἔτη τῆς ζωῆς του. Ὅλοι οἱ συγγενεῖς του ἐφυλακώθησαν παραυτα, καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ Καρδινάλιος Λοδοβῖκος Γυΐσιος, ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν φυλακήν. Διὰ νὰ 'σηκώσουν ἀπὸ τὸν ὄχλον πᾶσαν ἀφορμὴν ἀταξίας, ἔῤῥιψαν τοὺς νεκροὺς καὶ τῶν δύω ἀδελφῶν εἰς λάκκον ἀσβέστου, ἔπειτα καύσαντες τὰ κόκκαλα ἐσκόρπισαν εἰς τὸν ποταμὸν τὴν στάκτην. Ὁ δὲ τρίτος ἀδελφὸς, ὁ Δοὺξ Μαδουάνης, διέφυγε.

Ἐῤῥῖκος ὁ Γ', ὅλος χαρὰ διότι ἐκατόρθωσεν εὐ-

τυχῶς τὴν ἐπιβουλήν του, ἔφερε ταχέως τὴν ἀγγελίαν εἰς τὴν μητέρα του, ἥτις ἦτο κλινήρης τότε εἰς Βλαίσας. Ἔκρυψε τὸν μυστικὸν τρόμον της, καὶ ἐπαρρηγορήθη ἴσως μυστικῶς, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ ζήσῃ μετὰ τὸν Δοῦκα. Τῳόντι δὲ ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τοῦτο τὴν 5 Ἰαν. 1589.

Ἔμεινε λοιπὸν πάντη ἐγκαταλελειμμένος ὁ ὀλιγόνους βασιλεύς. Ἦτο ὅμοιος μὲ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἄναψεν οἶκον, καὶ δὲν εὑρίσκει κἀνένα, ὅστις δύναται νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὰς φλόγας. Ἐὰν εἶχεν ἱκανὴν καρδίαν νὰ ὑπάγῃ πάραυτα μὲ χαρακτῆρα νικητοῦ καὶ βασιλέως καὶ μὲ ἐπίμονον τόνον νὰ καταδιώξῃ τὴν σύνδεσιν, ἠδύνατο βέβαια νὰ τὴν φοβίσῃ καὶ νὰ τὴν σκορπίσῃ. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ Παρισινοὶ ἴδαν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐφοβεῖτο, ἐκυρίευσαν τὰ ἀξιόλογα μέρη τῆς πόλεως, ἐσύντριψαν πανταχοῦ τὰ παράσημα καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπροσήλοναν πανταχοῦ λοιδορικὰ καὶ ἀτιμαστικὰ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸν ὠνόμαζαν ἁπλᾶς Ἐῤῥῖκον Βαλέσιον. Εἰς τοὺς φονευμένους Δοῦκα καὶ Καρδινάλιον ἐψάλθησαν πολυτελῆ μνημόσυνα τοῦ θανάτου, καὶ οἱ Καθολικοὶ ἱερεῖς ἤξευραν εἰς τοὺς ἐπιταφίους των λόγους νὰ παραστήσωσι τὸν τρόπον τοῦ θανάτου των τόσον τρομερὸν καὶ τόσον παθητικὸν, ὥστε ὅλος ὁ λαὸς ἔτρεξεν ἐντελῶς μανιώδης ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Εἷς ἐκ τῶν ἱερέων τούτων ἐπροκάλεσε φανερὰ τοὺς ἀκροατάς του εἰς ἐκδίκησιν, καὶ μὲ θερμότατον ζῆλον ἠκολούθει νὰ λέγῃ: „Ναὶ, ὁμόσατέ μοι ὅλοι, ὁμόσατε! σηκώσατε ὅλοι πρὸς σημεῖον τοῦ ὅρκου σας τὰς χεῖρας ὑψηλά! Κύριε πρόεδρε (οὕτω προσεφώνησεν εἰς τὸν τίμιον Ἀρλαῖον, ὅστις ἦτο καὶ αὐτὸς παρὼν), σήκωσον ὑψηλὰ τὴν χεῖρα σου διὰ νὰ ἴδῃ καθείς! Ἄλλος ἱεροκήρυξ ἠρώτησε τοὺς ἀκροατάς του ἀπ' ἄμβωνος: „Δὲν εἶναι μεταξύ σας κἀνεὶς τόσον ζηλωτὴς Καθολικὸς, ὥστε νὰ τολμήσῃ νὰ τιμωρήσῃ τὸν τύ-

ραννον διὰ τὸν θάνατον τοιούτου ἥρωος;" Καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' οἱ δεκαὲξ ἐπρόβαλαν τακτικῶς εἰς τὴν Σορβόναν τὸ ζήτημα, ἐὰν εἶναι ἀκόμη συγχωρημένον νὰ μένῃ τις πιστὸς εἰς βασιλέα, ὅςτις ἐπάτησε τόσον συχνάκις τὴν πρὸς τὸν λαόν του πίστιν — καὶ ἑβδομήκοντα εἷς δόκτορες τοῦ πνευματικοῦ τούτου κριτηρίου ἀπεκρίθησαν Ὄχι. Μετὰ τοῦτο ὑπῆγαν οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ ἔσυραν τοὺς βασιλόφρονας καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τὸν Ἀρλάϊον εἰς τὴν Βαστίλλαν. Ὁ Μαδουάνης ἦλθεν εἰς Παρισίους, καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἀλαλαγμοὺς καὶ ἐπαίνους. Ὁ βασιλεὺς ἐφοβεῖτο τὰ πάνδεινα, καὶ δὲν τοῦ ἔμεινε τίποτε ὑπόλοιπον εἰς τὴν ἀπελπισίαν του, εἰμὴ νὰ ῥιφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Οὐγενοτῶν. Μετὰ χαρᾶς ἦλθεν ὁ νέος Ἐῤῥῖκος ἀπὸ τὴν Ναυάῤῥαν, καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν Παρισίων. Ἐξεστράτευσαν λοιπὸν οἱ δύω βασιλεῖς διὰ νὰ πολιορκήσωσι τὴν πόλιν, ὅπου ἐφύλαττεν ὁ Μαδουάνης μὲ τὰ στρατεύματα τῆς συνδέσεως. Ἐῤῥῖκος ὁ Γ΄ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸν ἅγ. Κλαύδιον. Ὅλη ἡ Εὐρώπη ἦτο τεταραγμένη καὶ ἐπρόσμενε ποίαν ἔκβασιν θέλει λάβειν τὸ παραδόξως τοῦτο ἐμπεριπλεγμένον δρᾶμα, ὅταν ἔξαφνα ὁ δεσμὸς — ἐκόπη. Νέος τις Δομινίκειος Μοναχὸς, ὀνόματι Ἰάκωβος Κλήμης, εἶχεν ἐνθουσιασθῆν τόσον ἀπὸ τὰς προειρημένας διδαχὰς, ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ ἄξιος τοῦ ἡρωϊκοῦ κλέους, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ φονεύων βασιλέα ἀποστάτην τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔλεγεν, καὶ καταδικασμένον διὰ τὰς φλόγας τοῦ ᾅδου. Ἐπίστευαν προσέτι ὅτι ὁ σκοπός του ἐστερεώθη ἐντελῶς διὰ τῆς Δουκέσσης Μοντπενσιέρας, ἀδελφῆς τῶν Γυϊσίων, ἥτις τὸν εἶχεν ἑλκύσειν εἰς ἑαυτὴν μὲ πολλὰ ἀγενὲς μέσον. Διὰ μεγαλητέραν ἀσφάλειαν ἠρώτησεν ἀκόμη μίαν φορὰν τοὺς συναδέλφους τοῦ τάγματός του, ἂν δύναται νὰ ἐγχειρήσῃ τὴν πρᾶξιν μὲ

καλὴν συνείδησιν, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν πολλάκις, ὅτι μὲ τοῦτο θέλει ἀξιωθῆν μεγάλης ἀμοιβῆς εἰς τὸν Θεὸν, τοὺς ἀπεχαιρέτησε, τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς κύριον, ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς δεκαὲξ τὴν ἀπόφασίν του, οἵτινες τὸν ἐπῄνεσαν, καὶ ἐπῆρε τὸν δρόμον πρὸς τὸν ἅγ. Κλαύδιον.

Πλησίον τοῦ τόπου τούτου εὕρηκε τὸν Γενικὸν ταμίαν τοῦ βασιλέως, Γυέσλιον, καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι ἔχει νὰ ἀνακαλύψῃ εἰς τὸν βασιλέα ἀξιόλογα πράγματα. Ἐκεῖνος τὸν συμπαρέλαβεν εἰς τὸ παλάτιον. Μὲ ἀπερίγραπτον ἡσυχίαν ἐβάδιζεν ὁ νέος εἰς τὴν φρικτὴν πρᾶξιν, ἐνῷ ἐνόμιζεν ὅτι ἐπληροφορήθη τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς καὶ ἔνδοξον. Ἔφαγε μετὰ χαρᾶς τὸ ἑσπέρας μαζὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ γενικοῦ ταμίου χωρὶς νὰ δείξῃ σημεῖον ὑποψίας, καὶ ἐκοιμήθη τὴν νύκτα πάντη ἀναπαυμένος. Τὴν ἐπιοῦσαν (1 Αὐγ. 1589) τὸν ἔφερεν ὁ Γυέσλιος εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἑρρῖκος ἐκάθητο ἀκόμη ἀνένδυτος ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς καθέδρας. Ὁ Μοναχὸς τοῦ ἐνεχείρισε δύω γράμματα, τὰ ὁποῖα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἔστεκαν πλησίον του ἄρχοντές τινὲς, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κακίαν του. Ἐπρόσμεινε λοιπὸν ἕως οὗ τὸν ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς, ἂν εἶχε τι ἀκόμη νὰ τοῦ ἀναγγείλῃ. Ναὶ, τοῦ ἀπεκρίθη, ἀλλ' ἀγαπᾷ νὰ τοῦ τὰ εἴπῃ εἰς τὸ αὐτίον. Ἀκούσαντες οἱ ἄρχοντες ἀπεμακρύνθησαν βήματά τινα· ἀλλὰ μόλις ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ ἤκουσαν κράζοντα τὸν βασιλέα: „Ὦ Θεέ μου! Κακότροπε ἄνθρωπε, μ' ἐφόνευσας. Ἀχ Κακοῦργε! τί σὲ ἔκαμα καὶ μὲ σκοτόνεις;" Ἐστράφησαν ἔξαφνα καὶ ἴδαν τὸν βασιλέα ἐκβάλλοντα ἀπὸ τοῦ σώματός του ξιφίδιον, καὶ κτυποῦντα μὲ αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ φονέως, ὅςτις ἔστεκε πάντη ἥσυχος ἔμπροσθέν του. Ὁ Γυέσλιος ἔσυρε παραυτα τὸ σπαθίον του μὲ σφοδρότητα καὶ ἐτρύπησε τὸν φονέα τόσον θανα-

τηφόρως, ὥστε ἔπεσε καταγῆς μεταξὺ τῶν κρεβατίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸν θάλαμον. Ὁ Μοναχὸς ἤθελε πάλιν νὰ σηκωθῇ, ὅταν πολλοὶ εὐγενεῖς ἐμβάντες ἀπὸ τὴν πρόστοον τὸν ἐθανάτωσαν ἐντελῶς μὲ τὰ ξίφη καὶ ἔῤῥιψαν ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρον τὸν νεκρόν του.

Εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας τὴν δυστυχῆ ταύτην ἀγγελίαν, ἔσπευσεν εἰς τὴν κλίνην τοῦ πληγωμένου καὶ ἐγονάτισεν ἔμπροσθέν του. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπρόσταξε νὰ σηκωθῇ, τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκήρυξε διαδοχόν του, καὶ ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς παρόντας ἄρχοντας νὰ τὸν γνωρίσωσιν ὡς τοιοῦτον. Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐντελῶς τριάκοντα ἐννέα ἔτη ἡλικίας. Μετ᾽ αὐτοῦ συνεσβέσθη τὸ γένος τῶν Βαλεσίων, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον του τὸ πλάγιον τῶν Βουρβωνίων. Ἀλλ᾽ ἐὰν ὁ Προτεστάντης Ἐῤῥῖκος τῆς Ναυάῤῥας ἔμελλε νὰ κυρώσῃ τὸ δίκαιόν του μὲ τὸ σπαθίον, ἦτο ἀκόμη τότε ἀμφίβολον. Ὁ Πάπας εἶχε τὸν ἀφορίσειν καὶ τὸν εἶχε κηρύξειν ἔκπτωτον ὅλων τῶν δικαίων τῆς διαδοχῆς· οἱ Παρίσιοι ἦσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν συνδέτων, καὶ ὡπλίζετο ἤδη ἡ Ἱσπανία νὰ βοηθήσῃ μὲ πόλεμον τὴν Καθολικὴν φατρίαν. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Ἐῤῥῖκος ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς ἥρως.

---

28. Ἐῤῥῖκος Δ΄.

(1589 — 1610.)

Ἴδαμεν τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ὅτι δεκαεξαετὴς ἐμβῆκεν ὡς ἀρχηγὸς εἰς τὴν φατρίαν τῶν Προτεστάντων καὶ τότε ἀκόμη ἀπέκτησε τὸ σέβας τοῦ Κολιγνῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτι τρυφερωτέραν ἡλικίαν ὑπέφαινε-

το τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκατοίκει εἰς τὸν παῖδα. Ἦτο παρὼν, ὅταν Αἰκατερίνα ἡ ἐκ Μεδίκων καὶ ὁ υἱός της Κάρολος ὁ Θ' ἔκαμαν εἰς Βαϊόνναν τὴν προειρημένην συνέλευσιν μὲ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἱσπανίας καὶ τὸν Δοῦκα Ἄλβαν, καὶ τότε μὲ τὴν νεανικὴν ζωηρότητά του καὶ μὲ τὰς προσφυεῖς ἀποκρίσεις του εἵλκυσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του τόσον τὴν προσοχὴν τῶν ξένων, ὥστε ἔνδοξός τις Ἱσπανὸς εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις: „Ἐπ' ἀληθείας μὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡγεμὼν ἢ αὐτοκράττωρ, ἢ ἄνθρωπος, ὅς τις μέλλει νὰ γείνῃ ταῦτα."

Ἰωάννα ἡ μήτηρ του, μία ἀπὸ τὰς ἐξαιρέτους γυναῖκας τοῦ καιροῦ της, εἶχεν ἀναλάβειν τὴν παιδαγωγίαν τοῦ υἱοῦ της μὲ ἔκτακτον ζῆλον, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ ἀνήρ της, ὁ δειλὸς βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας Ἀντώνιος (1562). Παρεκτὸς τούτου αὐτὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἔγεινε σχολεῖον· πρώϊμα ἐμβῆκεν εἰς τὸν πολεμικὸν θόρυβον, καθὼς ἐσυνείθιζεν αὐτὸς νὰ λέγῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ηὐξήθη εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ εἰς τὰ ὅπλα. Εἰς τὸ ἱππεύειν κανεὶς δὲν ἦτο ἴσος του, καὶ ὅλαι αἱ πολεμικαὶ ἀσκήσεις τοῦ ἔπρεπαν τόσον, ὡς νὰ ἐγεννήθη διὰ αὐτάς. Παιδιόθεν ἔδειχνε διάπυρον αἴσθημα τιμῆς. Τοῦτο τὸν ἔκαμνεν ἀνδρεῖον, ὅπου ἐχρειάζετο ἀνδρία, καὶ μεγαλόφρονα, ὅπου ἡ μεγαλοφροσύνη ἠδύνατο νὰ ἐξυψώσῃ τὴν ἀξίαν του. Ἐκ φύσεως δὲν ἤθελε γείνειν πολεμικὸς, ἐπειδὴ ὁ ἀξιαγάπητος χαρακτὴρ τῆς μητρός του εἶχε κάμειν τὰ αἰσθήματά του πρώϊμα ἱλαρὰ καὶ συμπαθητικά. Καὶ προσέτι, ὅταν ἡλικιώθη περισσότερον, ἡ πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον κλίσις του ἐξετράπη εἰς ἀξιοκατάκριτον ἐλάττωμα. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἐπικίνδυνοι περιστάσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐπάτησε τὴν σκηνὴν τοῦ βίου, τὸν ἐδίδασκαν σοβαρότητα καὶ αὐστηρότητα; διεφυλάχθη κατ' εὐτυχίαν ἀπὸ τὴν χαύνωσιν καὶ ἐκθήλυνσιν, εἰς

τὰ ὁποῖα ἠδύνατο ἴσως νὰ τὸν κρημνίσῃ ζωὴ ἀργὴ καὶ ὀκνηρά.

Ὑγεία ἐξαίρετος καὶ θαυμαστὴ εὐρωστία τῶν νεύρων τοῦ ἠλάφρυναν ὅλα τὰ βάρη, καὶ τὸν διετήρουν πάντοτε εὔθυμον. Ὀμμάτια λαμπρὰ, μύτη ἱερακωτὴ, χρῶμα προσώπου μελαγχρινὸν καὶ ζωηρὸν, γένειον ὡραῖα ἐλικωμένον, ἔκαμναν ἑλκυστικωτέραν τὴν φυσιογνωμίαν του, ἥτις ἐξέφραζε ζωὴν καὶ πνεῦμα. Ἦτο προσέτι πάντοτε ἐνεργητικὸς. ἔβλεπεν ὅλα μόνος του, καὶ εἰς τὴν μάχην, ὅπου ἔστεκεν ἔφιππος, τὸν ἐσύγκριναν οἱ φίλοι του μὲ ἀετόν. Πρωῒ περὶ τὴν τετάρτην ὥραν ἐσηκόνετο ἀπὸ τὴν κλίνην, καὶ ἔλεγαν περὶ αὐτοῦ ὅτι δὲν ἐχρειάζετο τόσον καιρὸν διὰ τὸν ὕπνον του, ὅσον ὁ ἀντίπαλός του Δοὺξ Μαδουάνης διὰ νὰ τρώγῃ. Προσέτι ἀπεκρίθη αὐτὸς μίαν φορὰν πρὸς τὸν ἐπαινοῦντα τὰ στρατηγικὰ ἐκείνου προτερήματα: „Ναὶ, ἀλλ' ἐγὼ καθ' ἑκάστην τὸν ὑπερβαίνω πέντε ἐντελεῖς ὥρας.“

Ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ὑπερβῇ, ἐπειδὴ ὅταν ἀπέθανεν ὁ προκάτοχός του, ἦτο ἀκόμη πολλὰ δυστυχὴς ἡ κατάστασίς του. Ὁ αὐτὸς ἠστεΐζετο περὶ τούτου λέγων: „Εἶμαι βασιλεὺς χωρὶς στέμμα, στρατηγὸς χωρὶς ἀργύριον, καὶ ἀνὴρ χωρὶς γυναῖκα“*). Τῷόντι δὲ πρὶν τοῦ ἀνοίξουν τὰς πύλας οἱ Παρίσιοι διήρκεσεν ὁ πόλεμος πέντε ἔτη. Οἱ σύνδετοι συνεκρατοῦντο ἀκόμη· ὁ ἀρχηγός των, Δοὺξ Μαδουάνης ἦτο φρόνιμος ἄνθρωπος, καὶ εἶχε πολλὰ βοηθητικὰ μέσα. Μέρος μὲν τῶν εὐγενῶν πλῆρες πολλῆς ἀθυμίας ὑπῆγαν εἰς τὰ ὑποστατικά των, καὶ ἐπρόσμεναν τὸ τέλος τῶν ταραχῶν. Μέρος δὲ ἐκήρυξαν, ὅτι μένουν μὲ τὸν Ἐῤῥῖκον, ἐὰν τοὺς κάμῃ ὅρκον, ὅτι

*) Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν γυναῖκά του, Μαργαρίταν ἐκ Βαλεσίας, θυγατέρα Αἰκατερίνης τῆς Μεδίκης καὶ ἀδελφὴν τῶν τριῶν προτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέκοψεν ὁ Ἐῤῥῖκος πᾶσαν γαμικὴν κοινωνίαν διὰ τὴν κακοήθη διαγωγήν της.

θέλει διατηρήσειν ὀρθὴν τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, θέλει τὴν δεχθῆν αὐτὸς, ὑποταχθῆν εἰς τὴν κρίσιν ἐθνικοῦ τινὸς συμβουλίου, καὶ ἐκδικηθῆν τὸν θάνατον τοῦ πρώην βασιλέως. Ταῦτα ὑπεσχέθη ἐκεῖνος ὅτι θέλει φυλάξειν ὡς ἱερὰ, καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦτον τὸν ἐπροσκύνησαν ὅλοι οἱ παρόντες πρίγκιπες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ἐδοκίμαζε τώρα τὸν δρόμον τῶν μυστικῶν συμβιβάσεων μὲ τὸν Δοῦκα Μαδουάνης. Ὁ Μαδουάνης δὲν ἦτο ἄδικος ἄνθρωπος, καὶ εἶχε πολλὰ μέτρια πάθη· ἐξ ἅπαντος λοιπὸν δὲν ἤθελεν ἀντισταθῆν πολὺν καιρὸν, ἐὰν οἱ πλησιέστατοι ἀρχηγοὶ τῆς φατρίας του δὲν ἐπέμειναν σφοδρότατα. Καὶ ὅμως ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀπατηθῇ τόσον, ὥστε νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν χεῖρα του εἰς τὸ στέμμα· ἀνηγόρευσε δὲ μᾶλλον βασιλέα τὸν γέροντα Καρδινάλιον Βουρβώνιον, καὶ αὐτὸς ἠρκέσθη μὲ τὴν ἀξίαν γενικοῦ κυβερνήτορος τοῦ βασιλείου. Ἀκόμη ἔζη τότε ὁ πανοῦργος βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας Φίλιππος Β΄· ἔῤῥιψεν οὗτος τὸ βλέμμα του ἀσκαρδαμυκτὶ τότε εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας καὶ ἐστοχάζετο νὰ πιάσῃ ὀψάρια εἰς τὰ θολὰ νερά. Ὁ δεσμός του μὲ τὴν σύνδεσιν ἐγίνετο πάντοτε σφικτότερος καὶ ἰσχυρότερος, καὶ ὁ εἰς τὸ Βέλγιον κυβερνήτης του, Ἀλέξανδρος ἐκ Πάρμας, ἐπροστάχθη νὰ ἑνωθῇ μὲ ἐκλεκτὸν στράτευμα μὲ τὸν Δοῦκα τῆς Μαδουάνης, ὅς τις περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγ. (1589) ἐκβῆκεν ἀπὸ τοὺς Παρισίους μὲ 25,000 στρατοῦ διὰ νὰ „πιάσῃ τὸν Βεάρνιον," καθὼς ἐφανέρωσε δημοσίως. Αἱ δέσποιναι τῶν Παρισίων ἐνοικίασαν ἤδη παράθυρα εἰς τὴν ἀγυιὰν τοῦ Ἀντωνίου διὰ νὰ θεωρήσωσι τὸν ὡραῖον θρίαμβον, ἀλλ' ὁ Βεάρνιος δὲν ἠθέλησε νὰ πιασθῇ τόσον γρήγορα. Εἶχε συρθῆν εἰς τὴν Νορμανδίαν, διὰ νὰ προσμείνῃ βοηθητικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐστάθη περιχαρακωμένος πλησίον Διέππης μὲ 7000 στρατιώ-

τάς. Εἰς μάτην ὥρμησαν ἐναντίον του ἐκεῖ οἱ τετραπλασίως ἰσχυρότεροι σύμμαχοι· εὕρηκαν ἀπόρθητα τὰ χαρακώματα, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοπορήσωσιν εἰς τὴν Πικαρδίαν. Τάχιστα ἐσυνάθροισεν ὁ Ἐρρῖκος τώρα τὰ στρατεύτατά του καὶ ἐπροσπάθησε νὰ κυριεύσῃ ἔξαφνα τοὺς Παρισίους. Ἐμβῆκε τῳόντι εἰς τὰ προάστεια, ἀλλ' ἔσπευσεν ἐκεῖ ὁ Μαδουάνης. Ὁ Ἐρρῖκος ἐκβῆκεν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐπροκάλεσεν εἰς μάχην· ἐκεῖνος δὲ τὸν περιεγύρισε, καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ἐρρῖκος δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ τὰ στρατεύματά του εἰς τὰ πέριξ τῶν Παρισίων, καὶ ὑπῆγεν εἰς Τυρώνιον.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐσυμβουλεύοντο εἰς Παρισίους τίς ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ εἰς Γαλλίαν ἀφοῦ ἀποθάνῃ Κάρολος ὁ Ι΄. οὕτως ὠνόμαζαν τὸν γέροντα Καρδινάλιον Βουρβώνιον. Κατὰ τοῦτο ἐστοχάσθη ὁ τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Β΄ νὰ ἐκτελέσῃ πολιτικόν τι ἀριστούργημα. Ἐπειδὴ ἡ τρίτη σύζυγός του Ἐλισάβετ ὑπῆρχεν ἀδελφὴ Ἐρρίκου τοῦ Γ΄, ἤθελεν ὅτι ὁ θρόνος τῆς Γαλλίας ἀνήκει εἰς τὴν ἐξ αὐτῆς γεννηθεῖσαν θυγατέρα του· διὰ τοῦτο ἐπέμεινεν εἰς τὴν σύνδεσιν νὰ γνωσίσουν ταύτην νόμιμον βασίλισσάν των καὶ νὰ ἀναδείξουν αὐτὸν ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου. Πρὸς τοῦτο ἦτο καὶ παπικός τις ἀπόστολος εἰς Παρισίους, ὅς τις πάντοτε διηρέθιζε τὸν λαὸν ἐναντίον τοῦ αἱρετικοῦ Ἐρρίκου, καὶ οὕτως ἀνεβάλλετο πάντοτε ὁ ἐξισασμός. Πόσον σφοδρῶς ἐνήργει τὸ θρησκευτικὸν μῖσος, ἐμπορεῖ τις νὰ ἴδῃ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ Σορβόνα διὰ ψηφίσματος ἀφώριζεν ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ἤθελαν γνωρίσειν βασιλέα τὸν Ἐρρῖκον. Ὁ δὲ Ἐρρῖκος ἀντεξέδωκε ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐφοβέριζεν ὅτι θέλει μεταχειρισθῆν ὡς προδότην τοῦ βασιλέως τὸν ὅς τις ὑπακούσῃ εἰς τὸν αἰσχρὸν ἀπόστολον· καὶ διὰ νὰ δώσῃ βάρος εἰς τὸν φοβερισμόν του, ἀφοῦ ὑπέταξεν ὅλην τὴν Νορμανδίαν

μὲ βοήθειαν τῶν Ἄγγλων, ὥρμησε τὸν Μάρτιον 1590 ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Πλησίον Ἰουρίου ἦλθεν ὁ Μαδουάνης μὲ στράτευμα ἐναντίον του, καὶ πλήρης χαρᾶς, ὅτι θέλει διακρίνειν τελευταῖον τὸν ἀβέβαιον ἀγῶνα μὲ μίαν μάχην, ἔκαμεν ὁ Ἐῤῥῖκος ὅλας τὰς ἑτοιμασίας του νὰ δεχθῇ πρεπόντως τὸν ἐχθρόν. Ἐνῷ οἱ στρατιῶται του τὴν προτέραν νύκτα, μοιρασμένοι εἰς δύω χωρία, ἐκοιμῶντο ἥσυχοι, αὐτὸς ἦτο πάντοτε ἄγρυπνος καὶ ἐνεργητικὸς, καὶ ἐπαρατήρει τὸν τόπον. Ὅταν τοῦ εἶπαν, ὅτι εἰς τὸ σχέδιον τῆς μάχης του δὲν ἐστοχάσθη ἱκανῶς περὶ φυγῆς, ἂν τὸ καλέσῃ ἡ χρεία, ἀπεκρίθη: „Δὲν κάμνω ἄλλην φυγὴν, εἰμὴ τὴν διὰ μέσου τῶν πολεμίων.“ Πολλὰ πρωῒ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν διέταξε τοὺς λόχους του, ἐγονάτισεν ἔπειτα καταγῆς καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν Θεὸν, ἀντὶ τῆς νίκης νὰ τοῦ δώσῃ τὸν θάνατον, ἐὰν προγινώσκῃ, ὅτι θέλει γείνειν κακὸς βασιλεύς. Ὅλοι οἱ στρατιῶται ἀνελύθησαν εἰς δάκρυα, καὶ ἐνθουσιάσθησαν διπλῶς εἰς ἀνδρίαν ἀπὸ τοιοῦτον ἡγεμόνα. Ἀπ' ὅλων τὰ στόματα ἠχολόγησε μεγάλως: „Ζήτω ὁ βασιλεὺς Ἐῤῥῖκος ὁ Δ'!“ ἔπειτα διῆλθε πολλάκις τὰς σειρὰς, καὶ ἐδημηγόρησε λαμπρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας, τελειώσας μὲ τοὺς λόγους τούτους: „Ἐὰν χαθῶσιν αἱ σημαῖαι σας, κυττάζετε εἰς τὸν ἰδικόν μου λευκὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας· θέλετε τὸν εὑρεῖν πάντοτε εἰς τὸν δρόμον τῆς τιμῆς καὶ τῆς νίκης.“ Καὶ εἶναι ἀληθινὸν, ὅτι πάντοτε εὑρίσκετο παρὼν εἰς τὰ ἐπικινδυνότατα μέρη, συχνάκις ἐμάχετο ὡς κοινὸς ἔφιππος, καὶ ἔφερεν ὀπίσω ἀπὸ τὴν μάχην τὸ ξίφος του γεμάτον κτυπήματα καὶ αἷμα. Λαμπρὰ μὲν ἦτο ἡ νίκη, τὴν ὁποίαν ἐκατώρθωσεν ἐδῶ (14 Μαρτ. 1590), λαμπροτέρα δὲ ἡ μετριότης, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς αὐτήν. Διότι ἔκραξε πρὸς τοὺς διώκοντας τοὺς φυγάδας: „Φεισθῆσε τοὺς Γάλλους· φονεύετε μόνον τοὺς ξένους!“ Καὶ οὕτως

ἔπεσαν ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἱσπανοί. Τοὺς αἰχμαλώτους ἐδέσμευσε μὲ καλωσύνην καὶ ἀπόλυσιν, τοὺς ἀξιωματικούς του εὐχαρίστησε κολακευτικώτατα διὰ τὴν βοήθειάν των, καὶ οὕτως ἐκέρδησεν ὅλων τὰς καρδίας.

Τώρα ἐπλησίασεν εἰς τὸν Δοῦκα Μαδουάνης μὲ νέα εἰρήνης προβλήματα· ἀλλ' ἀκόμη τὸ μῖσος τῆς Καθολικῆς φατρίας ἦτο ζωηρότερον παρὰ νὰ τοῦ δώσουν καλὴν ἀπόκρισιν. Ἦσαν δὲ καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα του ὀλιγώτερα παρὰ τὰ τῆς συνδέσεως, καὶ τώρα ἐταξείδευσε πάλιν ὁ Μαδουάνης εἰς τὸ Βέλγιον διὰ νὰ συμφωνήσωσι νέα μέτρα μὲ τὸν κυβερνήτορα Δοῦκα τῆς Πάρμας. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ γέρων Καρδινάλιος Βουρβώνιος (9 Μαΐου, 1590), καὶ Ἐρρῖκος ὁ Δ΄ ἐδοκίμασε τρίτην φορὰν νὰ κυριεύσῃ ἔξαφνα τοὺς Παρισίους. Ἔκλεισεν ὅλας τὰς εἰσόδους, ἐπίασεν ὅλα τὰ εἰσφερόμενα ἐδώδιμα, καὶ οὕτως ἔφερε τοὺς κατοίκους πάραυτα εἰς θλιβερωτάτην πεῖναν. Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ εἰς παράδοσιν. Οἱ ἱερεῖς ἐνησχόλουν τὸν λαὸν μὲ λιτανείας καὶ ἐδίδασκαν ὅτι, ὅς τις ἀποθάνῃ τῆς πείνας θέλει γενῆν μάρτυς ὑπὲρ τῆς θρησκείας. Εἶναι πάντη ἀπίθανον πόσον ἐνήργησεν ἡ θεοβλαβὴς αὕτη ῥητορεία. Σχεδὸν 13,000 ἄνθρωποι ἀπέθαναν τῆς πείνας, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐφοβέρισε τὸ κοινοβούλιον διὰ ψηφίσματος, ὅτι θέλει ῥίψειν εἰς τὸν Σηκοάναν τὸν ὅς τις ὁμιλήσῃ περὶ παραδόσεως.

Ἔλειψαν τελευταῖον ἀπὸ τὸν δυστυχῆ Ἐρρῖκον ὅλα τὰ βοηθητικὰ μέσα, ἐπειδὴ δὲν εἶχε προσδοκήσειν πεισματώδη ἀντίστασιν. Ἐπεθύμησε νὰ συνομιλήσῃ μὲ ἀπεσταλμένους τινὰς τῶν πολιτῶν. Ὑπῆγαν τινές. Ὁ Ἐρρῖκος τοὺς ὥρκισε νὰ φρονῶσιν ὡς Γάλλοι καὶ νὰ μὴ γίνωνται παίγνιον τῆς Ἱσπανικῆς πλεονεξίας· ἔχυσε δάκρυα διὰ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀπατημένου λαοῦ, καὶ ἐπρόσφερε γενικὴν ἀμνηστίαν.—

Ὅλα εἰς μάτην. Ὅταν οἱ πρεσβευταὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ἐπροστάχθησαν ἀπὸ τοὺς δεκαὲξ νὰ εἴπωσιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐφανέρωσε βαρβαρικὰ φρονήματα καὶ ἐζήτησεν ἀπόλυτον παράδοσιν. Τοῦτο ἐσκλήρυνε περισσότερον τὸν λαὸν, ὅςτις ἤλπιζεν ἐντὸς ὀλίγου ἀποβολὴν τῆς πολιορκίας, ἐνῷ ὁ Μαδουάνης καὶ ὁ Δοὺξ Πάρμας ἦσαν καθ' ὁδὸν μὲ μέγα πλῆθος Ἱσπανῶν καὶ Γάλλων. Ἐκ τούτου ἐστενοχωρεῖτο ὁ Ἑρρῖκος ὄχι ὀλίγον· δὲν ἦτο ἱκανὰ ἰσχυρὸς νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἐνταυτῷ νὰ κρατῇ πολιορκημένην τὴν πόλιν· τὸ στράτευμά του ἱκανὸν καιρὸν δὲν ἐπληρώθη, καὶ ἑπομένως, δὲν ἐδείχνετο προθυμότατον. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν του ἐτόλμησε νὰ κάμῃ ἔφοδον, ἀπεκρούσθη ὅμως, καὶ ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Μαδουάνης, ὅςτις ὄχι μόνον ἔφερε πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐμβῆκε καὶ αὐτός.

Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ τὴν σύγχυσιν, ἥτις ἀναγκαίως κατέλαβε καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου. Οἱ ἔπαρχοι ὄχι μόνον ἐκυβέρνων αὐτογνωμόνως καὶ δεσποτικῶς, ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἐνόμιζαν ὅτι τὸ τέλος ὅλων τῶν ταραχῶν τούτων θέλει εἶσθαι ὁλοτελὴς κατακερματισμὸς τῆς Γαλλίας, ἐφρόντιζαν, ἂν συμβῇ τὸ τοιοῦτον, νὰ κρατήσωσι τὰς ἐπαρχίας των. Τοῦτο ἐπροσπάθει ὁ Δοὺξ Μερκουρίου εἰς τὴν Βρετανίαν, καὶ ὁ Δοὺξ Σαβαυδίας εἰς τὴν Προβιγκίαν. Παρατρέχομεν ἄλλας ἀταξίας.

Ἡ μεγίστη ἀμηχανία τοῦ Ἑρρίκου ἐγεννήθη ἐκ τούτου, ὅτι ἐκαταλάμβανεν, ὅτι οἱ μὲν σύνδετοι ἤθελαν τὸν γνωρίσειν εὐκολώτερα ἐὰν μετέβαινεν εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, οἱ δὲ Προτεστάνται ἤθελαν λυσσάξειν, ἐὰν τὸ ἔκαμνεν. Ἠδύνατο νὰ καταφρονήσῃ τοὺς μέχρι τοῦδε φίλους του πρὶν βεβαιωθῇ τί ἀποτέλεσμα ἤθελε κάμειν τὸ τοιοῦτον εἰς τοὺς ἐχθρούς του; Εἰς τοῦτο δὲ τὸ μεταξὺ ἔκαμεν ὅλα

τὰ δυνατά του νὰ βασταχθῇ εἰς τὸν πόλεμον. Διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ μισθώσῃ ἀριθμόν τινα στρατιωτῶν, τοῦ ἔδωκε τὰ ἀδαμαντικά της ἡ φιλινάδα του Δούκησσα Βυλλιόνου. Τὸ πλησιέστατον δοκίμιον ἔμελλε νὰ γείνῃ εἰς Ῥοθόμαγον, ἀλλὰ μετ' ἀνωφελῆ πολιορκίαν ἀπεκρούσθη καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὸν Δοῦκα τῆς Πάρμας.

Μὲ ὅλον ὅτι ἦτο δυσαρεστημένος περὶ τούτου, ἐπαρηγορεῖτο ὅμως μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του εἶχαν περισσοτέρας αἰτίας νὰ δυσαρεστοῦνται. Οἱ καλοὶ Παρισιανοὶ ἐρρίπτοντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ Ἱσπανικοὺς καὶ Παπικοὺς πρέσβεις, ἄλλοτε μὲν διὰ δωροδοκιῶν, ἄλλοτε δὲ διὰ φοβερισμῶν ἀπατώμενοι, καὶ κυβερνώμενοι ἀπ' ἄνδρας, οἵτινες δὲν ἦσαν οὐδὲ πρὸς ἀλλήλους σύμφωνοι. Οἱ δεκαὲξ, μισθωτοὶ Φιλίππου τοῦ Β', ἔγειναν τώρα γνησίως ἐπαναστάται τύραννοι· ἐκρέμων καὶ ἀπεκεφάλιζαν βουλευτὰς καὶ προεστῶτας. Ἐνεβίβασαν εἰς τὴν πόλιν ἀκόμη 4000 Ἱσπανοὺς, καὶ τοὺς ἐμοίρασαν εἰς τῶν πολιτῶν τοὺς οἴκους. Ἐνῷ ὁ Μαδουάνης ηὔχετο νὰ εἶναι ἑκατὸν μίλια μακρὰν ἀπὸ τὰς ὀχληρὰς ταύτας ταραχὰς, ἀπέβλεπαν εἰς αὐτὸν οἱ πολῖται ὡς εἰς σωτῆρα των, καὶ ἐλυποῦντο διὰ τὴν ἀδράνειάν του. Ὅλον τὸ ἔτος 1592 παρῆλθε μὲ διαπρεσβεύσεις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐρρίκου, ἀλλὰ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἠδύναντο νὰ εἰρηνεύσωσιν, ἐὰν δὲν ἦσαν οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ Παπικοὶ ἀπόστολοι. Ὅταν δὲ τελευταῖον οἱ περισσότεροι, ἀηδιάσαντες διὰ τὴν πολυχρόνιον κακουχίαν, ἀπεφάσισαν νὰ δεχθῶσι τὸν Ἐρρῖκον, ἐὰν ἀπηρνεῖτο τὴν Προτεσταντικὴν θρησκείαν, ὑπεσχέθη οὗτος τελευταῖον μετὰ πολυχρόνιον συμβουλὴν μετὰ τῶν φίλων του, οἵτινες ἀνέλαβαν τὴν φροντίδα νὰ καταπραΰνωσι τὸν κοινὸν ὅμιλον. Τὴν 16 Μαΐου 1593 ὑπῆγαν οἱ πρεσβευταί του μὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς Παρισίους. Οἱ σύνδετοι ἐτρόμαξαν ἐκ τούτου. Οἱ Ἱσπα-

νοὶ πρεσβευταὶ ἐπρόβαλλαν πάντοτε τὴν βασιλόπαιδάτων, καὶ 4000 πτωχοὶ πολῖται, τῶν ὁποίων αἱ οἰκογένειαι ἐφροντίζοντο ἑβδομαδιαίως μὲ ἄρτον, ὑπεστήριζαν τὰ αἰτήματάτων ἰσχυρῶς. Μετὰ ἀπειραρίθμους μηχανοῤῥαφίας ὑπερίσχυσε τελευταῖον ἡ φατρία τοῦ Ἑῤῥίκου. Αὐτὸς δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Διονυσίου τὴν 25 Ἰουλ. 1593, ἔμπροσθεν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βιτυρίγων μὲ πολλὰς τελετὰς ἀπηρνήθη δημοσίως τὴν προτεσταντικὴν θρησκείαν, καὶ ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Πάπαν Κλήμεντα Η' διὰ νὰ τοῦ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἐπιστροφήν.

Ὁ Παπικὸς εἰς Παρισίους πρέσβυς, σύμφωνος μὲ τοὺς Ἰσπανούς, ἐκίνει οὐρανὸν καὶ ᾅδην διὰ νὰ πληροφορήσῃ τοὺς πολίτας, ὅτι ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Ἑῤῥίκου εἶναι ὑποκριτική, καὶ χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ Πάπα εἶναι κατὰ πάντα ἄκυρος· ὁ δὲ Μαδουάνης, χωρὶς ἀργύριον καὶ στρατεύματα, καὶ μὴ βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Ἐλβετοὺς ὅσον ἤλπιζε, δὲν ἐκινεῖτο, ἀλλὰ μάλιστα ἔκλεισεν ἀνακωχὴν μὲ τὸν βασιλέα. Εἰς τὸν καιρὸν αὐτῆς ὑπήγαιναν πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ἑῤῥίκου καὶ ἐπῄνουν τὴν φιλανθρωπίαν καὶ σοφίαν τοῦ μονάρχου. Τοῦτο ἐνήργησε τόσον πολύ, ὥστε ὅλοι οἱ ζηλωταὶ τῆς συνδέσεως κατεταράχθησαν, καὶ οἱ ἱερεῖς ἔστειλαν ἕνα Καθολικὸν θεοβλαβῆ μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἰακώβου Κλήμεντος διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν βασιλέα· ἀλλὰ κατὰ τύχην ἐπρόδωκε τὴν αἰσχρὰν ἐπιβουλὴν Δομινικανός τις, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ φονεὺς ἐξομολογηθῆν.

Φίλιππος ὁ Β' εἶχεν ἤδη ἐξοδεύσειν τόσον ἀργύριον εἰς τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν οἶκόν του τὴν Γαλλίαν, ὥστε ἐξηντλήθη ὅλος χωρὶς νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του. Δικαίως ἔγεινε τελευταῖον περίλυπος καὶ ψυχρός, καὶ οὕτως ἔχασε καὶ ἡ

εἰς Παρισίους φατρία του τὸ θάῤῥος. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἐμεταχειρίσθη ταύτην τὴν διάθεσιν καὶ τὴν κοινὴν περὶ εἰρήνης ἐπιθυμίαν· ἐπροκάλεσε μὲ γαληνὸν καὶ πατρικὸν τόνον τοὺς Γάλλους εἰς ὑπακοὴν, καὶ ὑπεσχέθη γενικὴν ἀμνηστίαν. Μετὰ τοῦτο παρεδόθησαν πόλεις τινὲς καὶ ὁλόκληροι ἐπαρχίαι. Τοὺς εὐχαρίστησε μὲ εὐεργεσίας, δῶρα καὶ προνόμια, καὶ οὕτως ἠρέθισε περισσοτέρους νὰ ὑποταχθῶσι. Τελευταῖον τὸ ἔαρ 1594 ἐτόλμησε τὸ τελευταῖον βῆμα· ἐστέφθη δημοσίως, καὶ μάλιστα εἰς Καρνοῦτον, ἐπειδὴ οἱ Ῥημοὶ ἦσαν ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας τῆς συνδέσεως. Μετὰ τοῦτο ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἅγ. Διονύσιον. Ἡ ἀνακωχὴ ἔπαυσεν, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐγίνετο ἀσθενῶς. Ὁ Μαδουάνης, ὅς τις ἤλπιζεν ἀκόμη βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πάπαν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς, ἐκίνησε τὴν 6 Μαρτ. 1594 ἀπὸ Παρισίων εἰς τὰ σύνορα τῆς Καμπανίας, διὰ νὰ δεχθῇ τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ τοῦ φέρῃ ὁ Κόμης Ἐρνέστιος Μανσφέλδιος. Τοῦτο διέκρινε τελευταῖον τὰ πράγματα. Διότι ὁ Βρισσάκιος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπιστευθῆν ὁ Μαδουάνης ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του τὴν μητρόπολιν, δὲν ἦτο μόνον μυστικὸς φίλος τῶν Οὐγενοτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταυτῷ ἐδέχθη καὶ δῶρα τοῦ Ἐῤῥίκου, καὶ οὕτως ἔκαμεν ὅλα του τὰ δυνατὰ νὰ τὸν εἰσάξῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἀνδρία ὅμως καὶ φρόνησις ἐχρειάζετο πάντοτε, ἐπειδὴ οἱ λυσσώδεις δεκαὲξ, οἱ Ἰσπανοὶ καὶ οἱ πτωχοὶ οἱ ὁποῖοι ἐτρέφοντο ἀπὸ τούτους, τὸν ἐπαραμόνευαν ὀξέως, καὶ ὡμίλουν φανερὰ, ὅτι εἶχαν σκοπὸν νὰ καύσωσιν ὅλην τὴν πόλιν, ἐὰν ἤθελεν εἰσαχθῆν ὁ Βεάρνιος. Ὁ Βρισσάκιος ὅμως δὲν ἀνέβαλε πᾶσαν πρόνοιαν. Τὰ περισσότερα μέλη τοῦ κοινοβουλίου ἔφερεν εἰς τὸ μέρος του, διὰ φρονίμων λόγων μυστικῶς καὶ δι' ὑποσχέσεων, καὶ τὸν λαὸν οἰκειώθη μὲ λιτανείας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροπορεύετο ἡ εἰκὼν τῆς ἁγίας Γενοβεύας πολιούχου τῶν Παρι-

σίων. Ἔβαλε προσέτι εἰς τὰ ἀξιολογώτατα μέρη ὄχι πλέον Ἱσπανοὺς, ἀλλὰ Γάλλους καὶ ἀσφαλεῖς ἀνθρώπους, ἔπειτα ἐνήργησε πρόσταγμα νὰ μὴ φορῇ δημοσίως κἀνεὶς πολίτης ὅπλα, καὶ τελευταῖον, ἐνῷ ἦσαν ὅλα ἕτοιμα, ἐσυνάθροισε μίαν ἑσπέραν, τὴν 21 Μαρτ., τοὺς προεστῶτας τῶν τῆς πόλεως συνοικιῶν καὶ συνεφώνησε πρότερον μετ' αὐτῶν περὶ πάντων. Τὴν νύκτα ἀκόμη ἔλαβεν ὁ Ἐρρῖκος τὴν ἀναγκαίαν ἀγγελίαν, καὶ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς ἐπιούσης πρωΐας ἐφάνησαν τὰ στρατεύματά του εἰς τὰς πύλας τῶν Παρισίων. Τοῦ Βρισσακίου οἱ φρουροὶ τὰς ἤνοιξαν ἡσύχως, καὶ οὕτως εἰσῆλθαν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα μ' ἀρίστην τάξιν, ἐστάθησαν εἰς τὰς ἀγυιὰς ὡς εἰς μάχην, καὶ ἐβάσταξαν τὰ ἀξιολογώτατα μέρη. Οἱ ἐξαφνισθέντες σύνδετοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀντισταθῶσι, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τοὺς ἔλειπαν ὁλοτελῶς ἀρχηγοὶ, καὶ ἐκλείσθησαν ἡσύχως εἰς τοὺς οἴκους των. Εἷς μόνος λόχος Ἱσπανῶν ἔδειξε σημεῖα, ὅτι ἤθελε νὰ κτυπήσῃ τοὺς εἰσερχομένους, περιεκυκλώθη ὅμως ταχέως καὶ ἠφανίσθη. Ἀφοῦ ἐξησφαλίσθη ἐντελῶς ἡ πόλις, ἐφάνη καὶ ὁ Ἐρρῖκος μεταξὺ πολλοῦ πλήθους εὐγενῶν, ὄχι χωρὶς φόβον, διότι περιέβλεπεν ὁλόγυρα μὲ ἱκανὴν δειλίαν, καὶ ἠρώτα συχνάκις, ἐὰν ἠσφάλισαν ἐντελῶς τὰς πύλας. Κατ' εὐτυχίαν ἔτρεξαν τὰ πάντα ἀνελπίστως ἥσυχα, καὶ ἐπειδὴ τελευταῖον ἤρχισε νὰ φωνάζῃ ὁ λαός: „Ζήτω ὁ βασιλεύς," ἀνέλαβε πάλιν τὴν συνήθη του ἱλαρότητα, καὶ ἀφέθη εἰς νοστίμους παρατηρήσεις: „Βλέπει καθεὶς, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τοὺς ἀκολούθους του, ὅτι ὁ πτωχὸς λαὸς πολὺν καιρὸν ἐβαστάζετο εἰς τὴν τυραννίαν. Καὶ ὅταν ἐνῷ ἔμβαινεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν, ὅπου διευθύνετο ἡ πομπή του, ἤθελαν νὰ ἐμποδίσωσι τὸ συνωθούμενον πλῆθος, εἶπεν ἱλαρῶς: „Ἀφήσατέ τους. Κάλλιον νὰ κοπιάσωμεν

εἰς τὴν εἴσοδον. Βλέπω ὅτι εἶναι πολὺ πεινασμένος ὁ λαὸς νὰ ἴδῃ βασιλέα.“ Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν ὑπεδέχθη πρέσβυς τοῦ κοινοβουλίου μὲ ἕνα λόγον, ἔπειτα ἤκουσε τὴν Ἀμβροσιακὴν δοξολογίαν (Te Deum etc.), καὶ μετὰ τοῦτο ὑπῆγεν εἰς τὴν Λυπάραν, καὶ ἔφαγεν ἐκεῖ εἰς ἀνοικτὴν τράπεζαν. Μετὰ τὸ μεσημέριον ἤνοιξαν πάλιν ὅλα τὰ ἐργαστήρια, καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ μὴ εἶχε συμβῆν τίποτε.

Τοῦ Ἐῤῥίκου ἡ φιλοτιμία ἠρέσκετο τώρα κατὰ τοῦτο καὶ μετ' αὐτῆς ἐσυμφώνει ὁ ἀγαθὸς χαρακτήρ του νὰ λάμπῃ μὲ εὐεργεσίας, ἀμοιβὰς καὶ συγχωρήσεις· ὁ Βρισσάκιος ἔλαβεν 100,000 θάληρα καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ Μαρισαλίου, ἄλλοι φίλοι ἐφροντίσθησαν οὐχ ἧττον βασιλικῶς. Αἱ θανάσιμοι ἐχθραί του ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Γυϊσίων, αἱ Δούκησσαι Νεμοιρσίου καὶ Μοντπεσπενσιέρας, αἵτινες ἐνόμιζαν χαμένα καὶ ἐλευθερίαν καὶ περιουσίαν, ἔλαβαν φρουρὰν βασιλικὴν, καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ὁ κομψὸς βασιλεὺς τὰς ἐπεσκέφθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ἔπαιξε μὲ αὐτὰς τὰ χαρτία. Ὅταν οἱ Ἱσπανικοὶ στρατιῶται ἀνεχώρουν, εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς των: „Ὥρα σας καλὴ, φίλοι μου, χαιρετήσατέ μου τὸν βασιλέα σας· ταξειδεύσατε εὐτυχῶς, ἀλλὰ μὴ ἔλθητε πλέον ἐδῶ.“ Ὅταν τοῦ ὠνόμασαν τινὰς, οἵτινες ἤξιζαν νὰ τιμωρηθῶσιν, εἶπεν: „Ὄχι, ὄχι· ὅλους συγχωρῶ καὶ λησμονῶ ὅλα, ἐπειδὴ θέλω κ' ἐγὼ νὰ συγχωρηθῶ ἀπὸ τὸν Θεόν μου! Εἰς ἕνα λόγον ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ὑπερβῇ τὸν λαμπρὸν τοῦτον καιρὸν, χωρὶς νὰ ἐξισωθῇ κατὰ τὴν γενναιότητα μὲ ὅλους τοὺς ἥρωας τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ὁποίων ἡ ἀρετὴ αὕτη τὸν ἔβαλλε συχνάκις εἰς ἔκστασιν. Καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ἴσως ὑπερέβαλλε τὴν πρὸς ἐχθροὺς ἡμερότητά του μὲ ζημίαν τῶν ὅσοι ἦσαν πιστῶς πρὸς αὐτὸν προσηλωμένοι. Τοὐλάχιστον τὸν ἐκατηγόρησαν τινὲς, ὅτι ἔπρεπε κἀνεὶς νὰ τὸν κακοποιήσῃ πρῶτον, ἐὰν θέλῃ νὰ εὐ-

εργετηθῇ ἀπ' αὐτόν. Αὐτὸς δὲ συχνάκις ἔλεγε μὲ ἰκατὴν ἀγχίνοιαν περὶ τούτου: „Χρυσόνω τοὺς κακοὺς καθ' ἑκάστην, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὁ μόλυβδος τῆς κακίας των."

Ἀλλ' ὅμως μὲ τὴν κυρίευσιν τῶν Παρισίων δὲν ἐνικήθη ὁ ἐχθρὸς ἀκόμη· ὁ Μαδουάνης ἐσυνάθροιζε πάντοτε στρατεύματα, οἱ αὐστηροὶ Καθολικοὶ δὲν ἐπίστευαν ἀκόμη τὸν ἀποστάτην. καὶ οἱ Προτεστάνται ἐδυσαρεστήθησαν πολὺ διὰ τὴν ἀποστασίαν ταύτην, καὶ ὁ Πάπας ἐβράδυνε κατὰ πολλὰ νὰ στείλῃ τὴν βεβαίωσίν του. Φίλιππος ὁ Β' καὶ ὁ Μαδουάνης ὡμίλουν ἀκόμη πάντοτε καὶ περὶ ἐκλογῆς βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἀνάγκη ἦτο νὰ προεκταθῇ περαιτέρω. Κατὰ πρῶτον ἐκυνήγησεν ὁ Ἐρρῖκος τὰ τῆς συνδέσεως στρατεύματα εἰς Λαυδοῦνον, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν ταύτην, καὶ εὐθὺς μετὰ ταύτην πολλὰς ἄλλας, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὰς ἀξίας των ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους ἀξιωματικοὺς, ὅσοι μετέβαιναν εἰς αὐτόν. Ἐνῷ αὐτὸς προέβαινεν ἀπὸ νίκην εἰς νίκην, ἐτόλμησεν ἡ Καθολικὴ θεοβλάβεια δοκίμιον τοῦ νὰ τὸν ἀφανίσῃ. Ἕνας Ἰησουΐτῶν μαθητὴς, Ἰωάννης Κατέλιος, υἱὸς Παρισινοῦ παντοπώλου, δέκα ἐννέα ἐτῶν ἡλικίας, ᾐσθάνθη τὸν ἑαυτόν του ἐνθουσιασμένον εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐξετέλεσεν Ἰάκωβος ὁ Κλήμης κατὰ Ἐρρίκου τοῦ Γ'. Ἐπέτυχε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ὅταν οὗτος ἤθελε νὰ ἐναγκαλισθῇ ἀξιωματικὸν παρασταθέντα ἔμπροσθέν του, ὥρμησεν ἐκεῖνος μὲ μάχαιραν ἐναντίον του. Ἡ πληγὴ, τὴν ὁποίαν διεύθυνεν εἰς τὸν λαιμὸν, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἔσκυψε, τὸν ἐπέτυχε τὸ χεῖλος, καὶ τοῦ ἔθραυσε δύω ὀδόντας. Ὁ παραυτα πιασθεὶς φονεὺς ὡμολόγησεν, ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν τὸν ἐκίνησεν εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, εἰμὴ ἡ πρὸς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν ἀγάπη, καὶ ἐξαιρέτως ἡ τῶν Ἰησουΐτῶν διδασκαλία, ὅτι εἶναι εὐγε-

νὲς ἔργον νὰ φονεύσῃ τις αἱρετικὸν βασιλέα. Ἐπέμεινε δὲ καὶ ἥσυχος εἰς ταύτην τὴν πληροφορίαν, καὶ ἔπαθε τὰς φοβερωτάτας βασάνους, τὰς ὁποίας ἐμεταχειρίζετο ἡ ὠμὴ δικαιοδοσία τῶν καιρῶν, μὲ μάρτυρος σταθερότητα. Αἱ ὁμολογίαι του ἐπαρακίνησαν τὸ κοινοβούλιον νὰ ἐξετάσῃ τὰ τῶν Ἰησουϊτῶν ἀρχίβια, καὶ ἐκεῖ εὕρηκαν τόσον βδελυκτὰ γράμματα, ὥστε ὁ Ἐρρῖκος ἐνόμιζε πρᾶγμα δίκαιον νὰ ἀποδιώξῃ ἀπὸ τὴν χώραν ὅλον τὸ τάγμα (1594).

Τὸ σύμβαμα τοῦτο ἐβύθισε τὸν ἀγαθὸν βασιλέα χρόνον τινὰ εἰς βαθεῖαν μελαγχολίαν, καὶ τὸν ἔκαμε σχεδὸν ἄκαρδον. Μόνον ἡ εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσδρομὴ νέου Ἱσπανικοῦ στρατοῦ τὸν ἐξύπνισε πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν δραστηριότητά του. Ὑπῆγεν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸ Φραγκικὸν Φόντενον μὲ 1500 στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν ὡς λέοντες, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔξαρχος ὢν τόσον ὀλίγον ἐφύλαττε τὴν ζωήν του, ὡς νὰ ἐζήτει τὸν θάνατόν του. Ὁ Μαδουάνης ἐζήτησεν εὐθὺς ἀνακωχὴν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ μὴ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τὸν γνωρίσῃ βασιλέα πρὶν ἔλθῃ ἡ Παπικὴ ἐπιβεβαίωσις. Ὁ Ἐρρῖκος τοῦ ἔκαμε ταύτην τὴν χάριν, καὶ τὸν ἐσυγχώρησε νὰ μείνῃ ἕως τότε εἰς Κατάλαυνον. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐγίνετο μὲ ζῆλον ἡ διαλλαγὴ εἰς Ῥώμην. Ὁ Πάπας ἠργοπόρει μόνον ἀπὸ φόβον τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας. Τελευταῖον ἔγεινεν ἡ ἐπιθυμητὴ τελετὴ τὴν 17 Σεπτεμ. 1595. Ὁ Πάπας ἐκάθησεν ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου, περιγυρισμένος ἀπὸ τὴν αὐλήν του καὶ ὅλους τοὺς Καρδιναλίους. Ἔμπροσθέν του ἦλθαν οἱ δύω Γαλλικοὶ λειτουργοὶ, οἵτινες ἐπεῖχαν τὸν τόπον τοῦ βασιλέως, μὲ ἐνδύματα μετανοίας, ἀνέγνωσαν ἱκεσίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ὤμοσαν γονατιστοὶ εἰς τὸν Πάπαν καὶ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Ἔπειτα ἐφέρθησαν πλησιέστερα εἰς τὸν θρόνον, ὅπου πάλιν

ἐγονάτισαν, καὶ ψαλλομένου τοῦ πεντηκοστοῦ πρώτου ψαλμοῦ, εἰς καθένα στίχον, ἐγκίζοντο μὲ ῥάβδον ἀπὸ τὸν Πάπαν. Ἐσηκώθη ἔπειτα ὁ Πάπας ὄρθιος, ἐπροσευχήθη μὲ γυμνὴν κεφαλὴν, ἔβαλε πάλιν τὴν σκούφιάν του, ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον του, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῆς παπικῆς ἐξουσίας του ἐσυγχώρησεν ἀπὸ τοῦ ἀφορισμοῦ Ἐῤῥῖκον τὸν Δ'. Μετὰ τοῦτο ἠνοίχθησαν αἱ πύλαι τῆς ἐκκλησίας, εἰσεφέρθησαν οἱ πρέσβεις, καὶ ἐψάλθη ἡ Ἀμβοσιακὴ δοξολογία. Ἐπροστάχθη προσέτι εἰς τὸν βασιλέα τότε νὰ φορῇ καθημερινῶς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὀρθῶν φρονημάτων του τὸν ῥόδινον σταυρὸν, καὶ τὴν τετράδα νὰ κάμνῃ λιτανείαν, νὰ βάλῃ μεσίτριαν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀειπάρθενον Θεοτόκον, καθημέραν ν' ἀκούῃ λειτουργίαν, νὰ φυλάττῃ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς διαταγὰς, τοὐλάχιστον τετράκις τοῦ ἐνιαυτοῦ νὰ ἐξομολογῆται καὶ νὰ μεταλαμβάνῃ, εἰς πᾶσαν Γαλλικὴν ἐπαρχίαν νὰ κτίσῃ ἓν μοναστήριον, καὶ τελευταῖον νὰ προστάξῃ νὰ γείνῃ δοξολογία τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλον τὸ βασίλειον διὰ τὸν ἔλεον τοῦτον. Λέγουν ὅτι μυστικὴ συνθήκη τῆς συγχωρήσεώς του ἦτο καὶ τὸ νὰ ἐπανακαλέσῃ τοὺς Ἰησουΐτας, τὸ ὁποῖον καὶ ἠκολούθησε τῷόντι παρευθύς. — Τοιαῦτα πράγματα ἐνόμισεν ἀναγκαῖα βασιλεὺς, ὁποῖος ἦτο ὁ Ἐῤῥῖκος, διὰ νὰ βασταχθῇ στερεὰ εἰς τὴν πίστιν τῶν ὑπηκόων του. Καὶ ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς ὅλην τὴν βασιλείαν του τὰ ἐφύλαξε μὲ πίστιν ἀπαρασάλευτα. Τελευταῖον ὑπετάχθη καὶ ὁ Μαδουάνης, ἀλλὰ μὲ μεγάλα αἰτήματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ Ἐῤῥῖκος, καὶ τὸν ἐπλημμύρισε μὲ εὐεργεσίας καὶ φιλοφροσύνας.

Ἀλλ' οἱ Ἰσπανοὶ δὲν ἡσύχαζαν ἀκόμη. Τὸ 1596 ἔτος εἰσέβαλαν εἰς τὴν Πικαρδίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Κάλητον καὶ ἄλλας γειτονικὰς πόλεις. Πάλιν λοιπὸν ἔγεινεν ἐκστρατεία, ὅπου ἐνίκησεν ὁ Ἐῤῥῖκος. Μετὰ τὴν

τελείωσιν ταύτης συνεκάλεσε τοὺς προεστῶτας εἰς τὸν Ῥοθόμαγον, διὰ νὰ τοὺς συμβουλευθῇ περὶ καλητέρας τοῦ χρηματικοῦ διατάξεως. Οἱ εὐγενεῖς ἐμαγεύθησαν ἀπὸ τὴν γλυκύτητα καὶ κομψότητα τοῦ βασιλέως, καὶ ἐδέχθησαν ὅλα τὰ προβλήματά του. Τὸ ἐφεξῆς ἔαρ συνέβη νέος φόβος· οἱ Ἰσπανοὶ ἐμβῆκαν πάλιν εἰς τὴν Πικαρδίαν, καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Ἀμβιανὸν, ἀξιόλογον τότε φρούριον (11 Μαρτ. 1597). Ἐχρειάσθη πολὺς κόπος διὰ νὰ τοὺς διώξουν, ἀλλ' ἐτελείωσαν τὸν πόλεμον μὲ εἰρήνην ὠφέλιμον κλεισθεῖσαν εἰς Βερβῖνον, πολίχνην τῆς Πικαρδίας (1598, 2 Μαΐου). Μετὰ τοῦτο ὑπέταξεν ὁ Ἐρρῖκος τὸν Δοῦκα Σαβαυδίας καὶ τὸν ἀποστάτην κυβερνήτορα τῆς Βρετανίας, καὶ τότε (1598) ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ὅτι ἠλευθέρωσε τὸ βασίλειον ἐντελῶς καὶ ἀπὸ ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς.

Τώρα ἤρχισε νέαν ἐσωτερικὴν πλάσιν. Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν πολιτικὴν ὕπαρξην τῶν Προτεστάντων καὶ νὰ καταπαύσῃ ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ταραχὰς, ἐξέδωκε (τὴν 20 Ἀπριλ. 1598) τὸ περίφημον ψήφισμα τοῦ Ναννέτου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδόθησαν ἴσα δίκαια εἰς τοὺς Προτεστάντας μὲ τοὺς Καθολικούς. Τὸ κοινοβούλιον ἐβράδυνεν ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον διὰ νὰ δεχθῇ τὸ ψήφισμα τοῦτο, καὶ ὡμίλησε πολλάκις ἐντόνως κατὰ τούτου, ἀλλ' ἡ τοῦ Ἐρρίκου γλυκεῖα εὐγλωττία ἐκατάπεισε τοὺς βουλευτὰς τελευταῖον νὰ τὸ δεχθῶσι. Προσέτι ἀπέλυσε πολλοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ καταγείνουν εἰς τὴν γεωργίαν. Εἰς πτωχεύσαντας χωρικοὺς ἀφῆκε τοὺς φόρους. εἰς τοὺς χειροτέχνας ἔδωκε βοήθειαν, καὶ οὕτως ἔφερε πάλιν εἰς ἀκμὴν τὴν ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἀγριωθεῖσαν χώραν. Ὅταν ὁ Κάρολος Μανουὴλ, Δοὺξ Σαβαυδίας, τὸν ἠρώτησε μίαν φορὰν: „Πόσον εἰσόδημα τὸν δίδει ἡ Γαλλία;" Ὅσον θέλω, ἀπεκρίθη ὁ βασιλεύς. Διότι ἐξουσιαζω τὰς καρδίας τῶν ὑπηκόων μου, ἐμπορῶ νὰ τοὺς ζητήσω ὅσα θελήσω. Ἀλλὰ

στοχάζομαι, ἐὰν διατηρήσῃ ὁ Θεὸς ἀκόμη χρόνον τινὰ τὴν ζωήν μου, ὅτι δὲν θέλει εἶσθαι εἰς τὸ βασίλειόν μου κἀνεὶς χωριάτης, ὅς τις δὲν θέλει ἔχειν εἰς τὴν χύτραν πᾶσαν κυριακὴν τοὐλάχιστον ὄρνιθα." Ἐσιώπησεν ἔπειτα ὀλίγας στιγμὰς, καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ λέγῃ: „Μὲ ὅλον τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω τόσα, ὥστε νὰ τρέφω ἱκανὰ στρατεύματα διὰ νὰ ζητήσω λογαριασμὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς πολεμοῦντας μας." Καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Σαβαυδίας ἦτο ἕνας ἐκ τούτων.

Τὸ ὡραιότατον μέσον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίσθη ὁ Ἐῤῥῖκος πρὸς εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ του, ἦτο, ὅτι ἀνέδειξε τὸν Μαρκέσιον Ῥόσνιον, μετέπειτα Δοῦκα Συλλιάκου, πρῶτον ἔφορον τοῦ χρηματικοῦ. Εἶναι παλαιὰ παρατήρησις, ὅτι μεγάλοι ἄνδρες ἔχουσι πάντοτε ἀγαθοὺς ὑπουργούς. Λόγος τούτου εἶναι ἐν μέρει, ὅτι συγγενεῖς ψυχαὶ γνωρίζουσιν εὐκόλως ἀλλήλας, καὶ ἐὰν ἡγεμὼν ἔχῃ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ χρηστότητα τοῦ Ἐῤῥίκου, ὁ ὑπουργὸς μεταβάλλεται εἰς φίλον, καὶ ἡ ἕνωσις τόσον ἀχώριστος, καθὼς μεταξὺ τούτων τῶν δύω. Εἶναι δύσκολον νὰ εἴπωμεν, ἂν ἦτο μεγαλητέρα ἡ χρηστότης ἢ ἡ φρόνησις τοῦ Συλλιάκου. Ἱκανὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὸν Ἐῤῥῖκον ἦτο οὗτος τὸ πᾶν, καὶ χωρὶς αὐτοῦ δὲν ἀπεφάσιζεν ἐκεῖνος τίποτε. Ἠδύνατο καὶ νὰ ψέγῃ εἰς τὸ πρόσωπον τὸν βασιλέα, καὶ ἐλάμβανε πάντοτε εὐχαριστίαν διὰ τοῦτο. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον συνανεστρέφετο ὁ Ἐῤῥῖκος μαζή του, γίνεται φανερὸς ἀπὸ τὰ ἐφεξῆς ἐπιστόλια: „Ἀκούω, ἀγαπητέμου Συλλιάκιε, ὅτι κατασκευάζεις εἰς τὸ ὑποστατικόν σου περιβόλιον. Ὡς φίλος τῶν φιλοικοδόμων, καὶ εὔνους σου σὲ στέλλω 6000 θάληρα, διὰ νὰ σὲ βοηθήσω νὰ κάμῃς τὸ ἔργον ὡραῖον." Ἄλλοτε ἔγραφε πρὸς αὐτόν: „Δὲν ἀγαπῶ νὰ προσμένω διὰ νὰ μὲ ζητῶσί τι οἱ ὑπουργοῦντες με πιστῶς. Σὺ μὲ βοηθεῖς ἐξαίρετα εἰς τὰ ἔργα μου· θέλω κ' ἐγὼ νὰ σὲ βοηθήσω εἰς τὰ ἰδικά σου. Σὲ

δίδω τώρα 20,000 θάληρα, διὰ τὰ ἔκτακτα πράγματά μου· ἐκ τούτου πλήρωσε τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδά σου."

Διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν σοφῶν τῆς φορολογίας διαταγῶν τοῦ λειτουργοῦ τούτου ἠδύνατο ἐτησίως νὰ περισσεύῃ ἱκανὴ ποσότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐστοχάζετο ὁ Ἐῤῥῖκος νὰ ἐκτελέσῃ τὰς μελλούσας βουλάς του. Ἔπρεπε νὰ πληρωθῶσιν ἀκόμη μεγάλα χρέη. Ἓν μόνον ἀπὸ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐφευρέθησαν πρὸς περίσσευσιν τῶν βασιλικῶν εἰσοδημάτων, ἦτο κακόν. Ἦτο ἐτήσιός τις πληρωμὴ, ὀνομαζομένη Παυλάτα, ἥτις ἦτο τὸ ἑξηκοστὸν μέρος τοῦ μισθοῦ ἑνὸς ὑπουργοῦ τῆς δικαιοδοσίας ἢ τῶν χρημάτων, διὰ τῆς ὁποίας ἠδύνατο οὗτος νὰ κάμῃ τὸ ἀξίωμά του κληρονομικὸν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἦτο πρότερον ἤδη ἱκανῶς κακὸν, ὅτι ὅλα ταῦτα τὰ ἀξιώματα ἐπωλοῦντο, τώρα ἔγειναν καὶ κληρονομικὰ καὶ πᾶσα φιλοτιμία εἰς ἐπιμέλειαν ἢ ἔξοχον ἐπιτηδειότητα ἐματαιώθη.

Κατὰ τὸ 1699 ἔτος ἐχωρίσθη ὁ Ἐῤῥῖκος ἀπὸ τὴν γυναῖκά του Μαργαρίταν, τὴν ὁποίαν ἐμίσει ἀπὸ πολλῆς διὰ τὴν κακοήθειάν της. Κρῖμα, ὅτι ἡ νέα σύζυγός του, Μαρία ἐκ Μεδίκων, ἀδελφὴ τοῦ κυβερνῶντος Δουκὸς τῆς Τοσκάνας, δὲν εἶχεν ἱκανὸν πνεῦμα διὰ νὰ δεσμεύσῃ ἀνηκόντως τοιοῦτον ἄνδρα. Εὐχαριστήθη, ὅταν τοῦ ἐγέννησεν ἕνα Δελφῖνα καὶ ἕνα ἄλλον Πρίγκιπα, καὶ ἔπειτα ἐχάρισε τὴν εὔνοιάν του εἰς ἄλλας δεσποίνας, κακὸν παράδειγμα διὰ τοὺς ὑπηκόους του. Παρεκτὸς τῆς ἀξιοκατηγόρου ταύτης συνηθείας παρεδόθη μὲ ὁμοίαν ἐμπάθειαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμετανόει, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ τὴν νικήσῃ, εἰς τὸ παιγνίδιον, καὶ ἔκτοτε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ φιλοπαιγμοσύνη παραδόξως.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς τέρψεις, τὰς ὁποίας ἠγάπα ὁ Ἐῤῥῖκος, ὁ νοῦς του ἐνησχολεῖτο εἰς μεγάλα βουλεύματα. Νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν Ἀβεσβουργικὸν οἶκον,

ὅςτις ἡγεμόνευεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Αὐστρίαν, καὶ νὰ διαιρέσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς διωρισμένον πλῆθος μικρῶν καὶ ἰσχυρῶν πολιτειῶν, ὥστε νὰ γεννηθῇ μεταξὺ ὅλων ἰσοῤῥοπία ὅσον εἶναι δυνατὸν ἐντελής, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ἐκπηγάσῃ ἀδιάκοπος εἰρήνη: ταῦτα ἦσαν τὰ ἀγαπητὰ βουλεύματάτου. Ἦτο παράξενός τις καὶ κατὰ βάσιν ἐπαναστατικὸς σκοπὸς, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν δὲν ἐλησμονεῖτο ἡ αὔξησις τῆς Γαλλίας μὲ ζημίαν τῆς Γερμανίας. Ἠθέλησεν ὁ Ἐῤῥῖκος νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν ἀναμισγόμενος εἰς τὴν λογομαχίαν, ἥτις ἐγεννήθη εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ τῆς ἐκλείψεως τῶν κληρονόμων τοῦ Ἰουλικλιβικοῦ γένους (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 415). Πρῶτον μὲν ἔστειλε βοηθητικὸν ἀργύριον εἰς τοὺς Προτεστάντας ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, τὸ δὲ 1610 ἠθέλησε νὰ ὑπάγῃ προσωπικῶς εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἦτο ἤδη ἡτοιμασμένος, ὅταν κακούργημα, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τις χωρὶς λύπην καὶ τρόμον, μετέβαλεν ὅλην τὴν μορφὴν τῶν πραγμάτων.

Σπεύδων ὁ Ἐῤῥῖκος ἀνυπομόνως νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν μητρόπολιν ἐμποδίσθη ἀπὸ τὴν γυναῖκα του θέλουσαν νὰ τὴν στέψῃ βασίλισσαν, διὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ δὲν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν. Τὸ ἀπέφευγε πολὺν καιρὸν προφασιζόμενος τὴν ἔλλειψιν τῶν χρειωδῶν ἀργυρίων. Προαίσθησις τοῦ ἐπικρεμαμένου κακοῦ ἐγέμισε λύπης τὴν ἄλλως ἰσχυρὰν ψυχήν του. Ὅταν δὲ τελευταῖον ἐνοχλούμενος πανταχόθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ, εἶπε πρὸς τὸν πιστόν του Συλλιάκιον: „Πόσον μὲ δυσαρεστεῖ, φίλε μου, ἡ στέψις αὕτη! Δὲν ἐξεύρω τί εἶναι· ἀλλ᾽ ἡ καρδία μου προφητεύει δυστυχίαν. Μὰ τὸν Θεόν! θέλω ἀποθάνειν εἰς τὴν πόλιν ταύτην· δὲν θέλω ἐκβῆν ἀπ᾽ αὐτήν! Θέλουν μὲ φονεύσειν, ἐπειδὴ βλέπω πολλὰ καλὰ ὅτι δὲν ἔχουν ἄλλο μέσον, εἰμὴ τὸν θάνατόν μου!“ Ὁ Συλλιάκιος ἐτρόμαξε διὰ τὰ αἰνιγματώδη ταῦτα λόγια,

καὶ τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τελετὴν ταύτην· ἐπειδὴ ὅμως ἡ βασίλισσα ἔδειξεν, ὅτι ἐπειράχθη ἐκ τούτου καθ' ὑπερβολήν, ἐνέδωκε πάλιν ὁ Ἐῤῥῖκος.

Ἡ στέψις τῆς βασιλίσσης ἔγεινε τὴν 13 Μαΐου εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον ἀπὸ τὸν Καρδινάλιον Καυδιώσης. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ πανηγυρικὴ εἴσοδος τῆς νεοστέπτου εἰς τοὺς Παρισίους, καὶ οἱ πολῖται ἡτοίμασαν παντοδαπὰς λαμπρότητας εἰς τοὺς δρόμους, ἐστόλισαν τοὺς οἴκους των, ἔκτισαν πύλας τιμητικὰς κτλ. Ἐπαρατήρησαν εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀσυνείθιστον ταραχήν· ἔτρωγεν ὀλίγον· ὡμίλει διακεκομμένα. Κατὰ τὴν 14ην, περὶ τὴν τετάρτην ἐκ μεσημβρίας ὥραν ἐπρόσταξε νὰ ζευχθῇ ἡ ἅμαξά του, καὶ ἀνέβη ἐπάνω της μετὰ ἑπτὰ εὐγενῶν διὰ νὰ περιδιαβάσῃ ὀλίγον. Αἱ ἅμαξαι ἦσαν τότε μακραὶ καὶ δυσκίνητοι, ὡς αἱ σκεπασμέναι μὲ δέρματα τῶν ταχυδρομιῶν. Διὰ νὰ βλέπωσι καλήτερα τὰ θριαμβευτικὰ τόξα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκαταγίνοντο πανταχοῦ εἰς τοὺς δρόμους, ἐπρόσταξεν ὁ Ἐῤῥῖκος νὰ συρθοῦν κατὰ πλευρὰν τὰ παραπετάσματα. Ὅταν ὁ ἡνίοχος τὸν ἠρώτησε ποῦ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν ἅμαξαν, „Φέρε με, ἀπεκρίθη, ἔξω ὅπου θέλῃς.“ Ἐνῷ ἁμάξευαν, ἐσυνωμίλει μὲ τὸν εἰς τὰ δεξιά του καθήμενον Δοῦκα Σπερνόνου περὶ τοῦ προκειμένου πολέμου. Ὅταν ἡ ἅμαξα ἔφθασεν εἰς τὴν στενὴν ἀγυιὰν τῶν σιδηροπωλείων (rue de la ferronnerie), ἦτο ὁ δρόμος ἀπὸ ἁμαξάδας καὶ κηπουροὺς τόσον ἐμφραγμένος, ὥστε ἀνάγκη ἦτο νὰ σταθῇ. Εἰς τοῦτο τὸ ἐμπόδιον, ἐπήδησαν ὅλοι οἱ ὑπηρέται κάτω, τινὲς μὲν ἐπέρασαν ἀπὸ μίαν πλησιόχωρον αὐλήν, ἕνας ἐπροπορεύθη νὰ κάμῃ τόπον, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἅμαξα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκάθητο ὁ βασιλεύς, ἦτο χωρὶς φύλακας. Οἱ ἓξ εἰς τὰ ὄπισθεν καθήμενοι εὐγενεῖς ἐπρόσεχαν εἰς τοὺς ἵππους. Ὁ βασιλεὺς ἔλεγέ τι εἰς τὸ αὐτίον τοῦ γείτονός του. Ταύτην τὴν

στιγμὴν ἐματαχειρίσθη κάποιος Ῥαβαϊλλάκιος, ὅς τις ἠκολούθει πάντοτε μακρόθεν τὴν ἅμαξαν, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν ἀπὸ πολλῆς μελετηθέντα σκοπόν του. Ἀνέβη ἀπὸ τὸν ὄπισθεν τροχὸν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ὅπου ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς, ἔσκυψε καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἅμαξαν, καὶ ἔδωκε δύω πληγὰς εἰς τὸν βασιλέα μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐπαρατήρησε τὴν πρᾶξιν πρὶν γείνῃ. Ἐκ τῆς κραυγῆς τοῦ βασιλέως: „Θεέ μου, ἐπληγώθην!" ἐστράφησαν ὅλοι καὶ ἴδαν τὸν φονέα ἐπιφέροντα καὶ τρίτην πληγὴν, ἥτις δὲν τὸν ἐπέτυχεν· ἐπήδησεν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἅμαξαν μὲ τὴν αἱματωμένην μάχαιραν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος ὡς ἄγαλμα. Λέγουν, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐφάνησαν πολλοὶ ἄνθρωποι μὲ γυμνὰ σπαθία κράζοντες, ὅτι πρέπει νὰ τὸν φονεύσωσιν, ἐπειδὴ ὅμως ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τοῦτο, ἐχάθησαν πάλιν μεταξὺ τοῦ πλήθους. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπέθανε πάραυτα, διότι ἡ πρώτη πληγὴ τοῦ εἶχεν ἐπιτύχειν τὴν καρδίαν. Ἀνοίξαντες δὲ τὸ σῶμά του εὕρηκαν ὅλα τὰ καίρια μέρη τόσον ὑγιηρὰ, ὥστε οἱ ἰατροὶ εἶπαν, ὅτι ἠδύνατο χωρὶς τοῦ συμπτώματος τούτου νὰ ζήσῃ ἀκόμη τοὐλάχιστον τριάκοντα ἔτη. Ἀλλ' ἀφῆκε κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἕκτον ἔτος του τὸν κόσμον, ὅς τις εἶχεν ἀκόμη μεγάλην χρείαν ἀπ' αὐτόν.

Ἡ ἀγγελία τοῦ συμβάματος τούτου ἐκτύπησεν ὡσὰν κεραυνὸς ὅλην τὴν Γαλλίαν. Ὀλίγοι βασιλεῖς ἐπενθήθησαν τόσον βαθέως καὶ ἐπεθυμήθησαν τόσον πολὺν καιρὸν μετὰ τὸν θάνατόν των ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους των μὲ εὐγνωμοσύνην. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ ἀγαθὸν μέρος τοῦ ἔθνους ἔκλαιε τὸν εὐεργέτην καὶ πατέρα του, ἐθριάμβευαν οἱ ὀλίγοι φαυλόβιοι, οἵτινες διὰ τοῦ θανάτου του εἶχαν κερδήσειν εὐρυχωρίαν διὰ τοὺς φιλοδόξους καὶ ἁρπακτικοὺς σκοπούς των. Εἰς τὴν αὐλὴν ἐλησμονήθη τόσον ταχέως, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρ-

ξε καθόλου. Καὶ αὐτὴ ἡ κρισολογία τοῦ φονέως ἐγίνετο μὲ ἀμέλειαν. Τόσον κακὰ τὸν ἐφύλατταν, ὥστ' ἠδύνατο μυριάκις νὰ φύγῃ, ἐὰν ἤθελε, καὶ οἱ ἱερεῖς, οἵτινες τὸν ἐπεσκέπτοντο, δὲν τὸν ἐδίδασκαν ἄλλο, εἰ μὴ νὰ μὴ σύρῃ μαζήτου κἀνένα ἄλλον εἰς τὴν δυστυχίαν. Τοιουτοτρόπως ὑπέμεινε βασανιζόμενος λέγων, ὅτι δὲν εἶχε κἀνένα συναίτιον, ἀλλ' ἔπραξε τὸν φόνον ἐξ ἀγάπης Θεοῦ καὶ μίσους πρὸς τὸν αἱρετικὸν βασιλέα. Τῳόντι δὲ φαίνεται πολλὰ ἀξιόπιστος ἡ ὁμολογίατου, ἐάν τις ἐξεύρῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἦτο φαντασιοπλὴξ, καὶ πάλαι ποτὲ Μοναχὸς, καὶ ἐβάσταζε πάντοτε γραμμάτια μὲ ῥητὰ τῆς γραφῆς ὡς φυλακτήριά του. Τοιοῦτον ἄνθρωπον ἠδύναντο νὰ ἐνθουσιάσωσιν εἰς τὴν κακουργίαν ταύτην μόνον αἱ τότε γενόμεναι διδαχαί. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν αὐλὴν αὐτὴν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο χαροποιὸς ὁ θάνατος τοῦ Ἐῤῥίκου· ὅτι οἱ Ἰησουΐται, οἵτινες εἰσήχθησαν πάλιν εἰς τὸ βασίλειον, μ' ὅλην τὴν ἀντίστασιν τοῦ Συλλιακίου καὶ τοῦ κοινοβουλίου, ἐμίσουν βασιλέα, ὅςτις εἶχεν ἐκδώσειν τὸ πρόσταγμα τοῦ Ναννέτου· ὅτι ἡ βασίλισσα, γυνὴ κακοήθης, ἐμπαθὴς, καὶ προσέτι ὀλιγόνους, ἦτο παρωργισμένη καθ' ὑπερβολὴν ἐναντίον ἀνδρὸς, ὅςτις μετέβαινεν ἀπὸ μίαν ἀγαπητικὴν εἰς ἄλλην, καὶ αὐτὴν τὴν ἐλησμόνησε παντάπασιν. Ὅλα ὅμως ταῦτα, χωρὶς βεβαίας μαρτυρίας, δὲν δύνανται νὰ κάμουν πιθανὴν τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὑπῆρξε συνωμοσία, τῆς ὁποίας ὄργανον ἐστάθη ὁ Ῥαβαϊλλάκιος. Ἀλλ' ὅμως ἡ αἰτία προσκολλᾶται πάντοτε εἰς τοὺς Ἰησουΐτας, ὅτι εἶχαν τοὐλάχιστον ἔμμεσον μετοχὴν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Ῥαβαϊλλακίου μὲ τὰς χωρὶς φόβον κηρυττομένας τρομερὰς διδασκαλίαςτων, αἵτινες μὲ περιστάσεις τινὰς ἐδικαί-

σαν τὸν φόνον αἱρετικοῦ καὶ τυραννικοῦ *) βασιλέως. Ἐδοκίμασεν ὁ φονεὺς φοβερωτάτην τιμωρίαν **) χωρὶς νὰ γογγύσῃ. Τὰ πρακτικὰ τῆς κρισολογίας του δὲν ἔγειναν γνωστὰ ποτὲ ἐντελῶς.

---

29. Λοδοβῖκος ΙΓ΄.

(βασιλ. 1610 — 1643.)

Ὅλα τὰ κακὰ ἀνηλίκου κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὑποφέρειν μὲ στεναγμοὺς ποτὲ ἡ Γαλλία πολὺν χρόνον, συνεσωρεύθησαν πάλιν εἰς τὴν δυστυχῆ χώραν. Ὁ Δελφὶν Λοδοβῖκος δὲν ἦτο ἀκόμη ἐννεαετής, καὶ ἡ μήτηρ του δὲν εἶχεν ὀλιγωτέραν ὄρεξιν νὰ τὸν ἐξουσιάζῃ ὅσον ἔζη παρὰ ποτὲ ἡ ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίνα, ἥτις ἐπετρόπευσε τρεῖς βασιλεῖς. Κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός της συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον, καὶ ἐκηρύχθη ἐπίτροπος μὲ ἄδικον παράβλεψιν πολλῶν πριγκίπων ἐξ αἵματος. Εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριόν της παρέλαβεν ὅλους τοὺς μεγιστᾶνας, οἵτινες ἀντεποιοῦντο τὴν βουλὴν διὰ νὰ τρέφῃ διὰ τοῦ πλήθους τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν σύγχυσιν. Τὸ στενώτερον ὅμως βουλευτήριόν της

---

*) Ὁ Ἱσπανὸς Ἰησουΐτης Μαριάννας, ὅς τις εἶναι περίφημος ἐξαιρέτως καθὸ ἱστοριογράφος, λέγει εἰς τὴν κατὰ τὸ 1598 δημοσιευθεῖσαν βίβλον του ἐπιγεγραμμένην de Rege et Regis: „Ὅταν διὰ τῆς αὐτογνώμονος καὶ σκληρᾶς κυβερνήσεως Ἐῤῥίκου τοῦ Γ΄ ἐχάθησαν σχεδὸν ὅλα, ἀποκατέστησε τὰ κοινὰ πράγματα τοὐλάχιστον δι᾽ ὀλίγον καιρὸν τολμηρός τις νεανίσκος, ὁ Δομινικανὸς Ἰακὼβ Κλήμης, φονεύσας τὸν βασιλέα, ἀφοῦ ἔμαθεν ἀπὸ τοὺς Θεολόγους, τοὺς ὁποίους ἠρώτησεν, ὅτι ὁ τύραννος δικαίως ἐμπορεῖ νὰ θανατωθῇ.“

**) Καθ᾽ ὅλον τὸ σῶμα ἐσχίσθη μὲ πυρακτωμένας λαβίδας, καὶ εἰς τὰς ἐντεῦθεν ἀνοιχθείσας πληγὰς ἐχύθη χωνευμένος μόλιβδος καὶ θειάφιον· ἔπειτα ἐδέθησαν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες του εἰς τέσσαρας ἀσθενεῖς ἵππους διὰ νὰ τὸν σπαράξωσιν· ἀλλ᾽ οἱ ἵπποι τὸν ἔσυριαν μίαν ὥραν χωρὶς νὰ τὸ ἐκτελέσωσιν. Ὁ παρωργισμένος λαὸς εὐφραίνετο θεωρῶν τὴν ἀνήκουστον ταύτην ἀπανθρωπίαν, καὶ ἔδειξε τὴν μανίαν του καὶ εἰς τὸν κομματισμένον νεκρόν.

συνεκροτεῖτο μόνον ἀπὸ δύω συντοπίτας της, ἕνα Φλωρεντινὸν Κογκίνιον καὶ τὴν γυναῖκα του, ἥτις ἦτο ἀληθῶς ὀξύνουν γύναιον, καὶ ἐκυβέργνα ὅλα τὰ πράγματα, ἐνταὐτῷ ὅμως ἐφρόντιζε τόσον διὰ τὸν ἑαυτόν της, ὥστε οὐδὲ οἱ ἐξ αἵματος πρίγκιπες ἐλάμβαναν τόσα εἰσοδήματα, ὅσα εἶχαν οἱ δύω οὗτοι. Ὁ Κογκίνιος ἠγόρασε πάραυτα τὴν ἐν Πικαρδίᾳ Μαρκίαν Ἄγκοραν, καὶ πολλὰ ἄλλα ὑποστατικὰ καὶ ἀξιώματα, καὶ τὸ 1610 ἔτος ὑψώθη καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Μαρισαλίου. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι καὶ ἡ βασίλισσα ἐμεταχειρίζοντο τὰ εἰσοδήματα τοῦ βασιλείου, ὡς νὰ ἦσαν ἴδιά των κτήματα, καὶ ὁ τίμιος Συλλιάκιος, ὅς τις ταμίας ὢν ἀντέστεκεν εἰς τὰς ἀσωτίας τῆς βασιλίσσης, ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὴν αὐλὴν διὰ παντοδαπῶν δολοπλοκιῶν. Καὶ ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι λειτουργοὶ τοῦ προτέρου βασιλέως ἐπαραπικράνθησαν διὰ τῆς ὑπεροψίας τῆς βασιλίσσης, καὶ διὰ τῆς πρὸς τοὺς φίλους της εὐνοίας της, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπαραιτήθησαν οἰκειοθελῶς. Ἐντὸς ὀλίγου ἀναιρέθησαν ἑξήκοντα ἀπὸ τὰ σοφώτατα προστάγματα τῆς προτέρας βασιλείας, καὶ οἱ ἀξιολογώτατοι τόποι τῶν ἐπαρχιῶν ἐδόθησαν εἰς ἀνθρώπους τοιούτους, ὡς νὰ εἶχαν σκοπὸν νὰ ἐξασθενίσωσιν ἐπίτηδες τὸ βασίλειον. Ποία κυβέρνησις ἠκολούθησε τὸν Δ' Ἐρρῖκον!

Ὅταν λοιπὸν ὁ Λοδοβῖκος ἐπάτησε τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος, ἐκηρύχθη κατὰ τοὺς Γαλλικοὺς νόμους ἀνὴρ τέλειος, καὶ ἐστέφθη βασιλεύς. Ἡ ἀθλία μήτηρ του ἔμπροσθεν πλήρους ὁμηγύρεως ἐλάλησε λόγον μεγάλαυχον πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν ἐπαρακίνει νὰ βασιλεύσῃ ἀξιεπαίνως. Ὡμίλησε μετὰ τοῦτον καὶ αὐτὸς ἄλλον, ὅπου τὴν εὐχαρίστει διὰ τὴν μέχρι τοῦδε σοφήν της κυβέρνησιν, καὶ τὴν ἐπακάλει νὰ τὴν ἀναλάβῃ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, εἰς τὸ ὁποῖον φυσικῶς ἔδειξε κλίσιν. Ἐπιτροπίαν ἐχρειάζετο ὁ βασιλεὺς ἀκόμη ἐξ ἅπαντος, ἐπειδὴ ἀκόμη ἦτο τόσον παιδα-

ριώδης, ὥστε δὲν ἦτο χρήσιμος εἰς καμμίαν σπουδαίαν πρᾶξιν. Μηδὲ ἔγεινε ποτὲ εἰς ὅλην του τὴν ζωήν. Ἀγαπητὸς σύντροφός του ἦτο κάποιος Λουΐνης (πρώην θαλαμηπόλος τοῦ πατρός του), ὅς τις ἀπέκτησε τὴν εὔνοιάν του μὲ δῶρον δύω ἱεράκων γυμνασμένων. Ἡ βασίλισσα δὲν ἔλεγε τίποτε κατὰ τῆς συναναστροφῆς ταύτης, ἐπειδὴ ὁ παῖς ἀνάγκη ἦτο νὰ παίζῃ, καὶ ὁ Λουΐνης τῆς ἐφάνη ὅτι ἦτο ἀγαθὸς καὶ ἀβλαβὴς ἄνθρωπος.

Χειροτέρα οἰκονομία δὲν ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ γείνῃ εἰς αὐλὴν παρὰ τὴν τῆς Μαρίας ταύτης εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ἐρρῖκος εἶχε καταβιβάσειν τὸ τερατῶδες χρέος τοῦ θρόνου εἰς 300 μιλιόνια λιτρῶν, καὶ τοῦτο ηὔξανε τώρα ἀπ' ἔτους εἰς ἔτος ἐπ' ἄπειρον. Τὰ ἔξοδα ὑπερέβαιναν πολὺ τὴν πρόσοδον, εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας ὀκνηρῶν ἀνθρώπων ἐδόθησαν μεγάλαι σιτήσεις· καὶ εἰς τοὺς εἰσπράκτορας τῶν βασιλικῶν εἰσοδημάτον ἔκαμναν τόσον κακὴν ἐφορίαν, ὥστ' ἐκεῖνοι ἔπρατταν ὅ,τι ἤθελαν. Τὸ κοινοβούλιον ἐπαραπονήθη πολλάκις διὰ τὴν κακὴν ἐπιτρόπευσιν τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἡ βασίλισσα καὶ οἱ ἀγαπητοί της ἀπεκρίνοντο πάντοτε, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν χρεωστεῖ λογαριασμὸν τῶν πράξεών του εἰς ἄλλον εἰμὴ εἰς μόνον τὸν Θεόν. Τὸ 1615 ἐνυμφεύθη Λοδοβῖκος ὁ ΙΓ' Ἰσπανικήν τινὰ πριγκιπέσσαν Ἄνναν, καὶ ἑπομένως συνέδησε συμφέρον, τὸ ὁποῖον Ἐρρῖκος Δ' εἶχε προσπαθήσειν μὲ ὅλα του τὰ σωστὰ νὰ διαλύσῃ.

Ὁ γενικὸς γογγυσμὸς τῶν Γάλλων διὰ τοιαύτην ἀνάξιον κυβέρνησιν δὲν ἐβαστάχθη πολὺν καιρὸν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν οἰκιακῶν συνομιλιῶν. Πολλαχοῦ ἐξερράγη δημόσιος ἐπανάστασις. Ὁ νέος Κονδαίου, υἱὸς τοῦ φαρμακωθέντος, ἔγεινεν ἀρχηγὸς πλήθους τινὸς, καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐπικρατείας· οὕτως ὠνόμαζε τοὺς λειτουργοὺς τῆς Μαρίας. Ἡ αὐλὴ δι-

ηρέθη πάλιν εἰς φατρίας καθὼς πρότερον. Ὁ Κονδαίου κατεπραΰνθη χρόνον τινὰ μὲ μεγάλα ἔξοδα, ἀλλ' οἱ λειτουργοὶ ὑπερίσχυσαν, καὶ διὰ τεχνικῶν ἐπιβουλῶν ἀπεδίωξαν ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοὺς ὀλίγους ἀκόμη χρηστοὺς ἄνδρας. Ἐνῷ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐμαίνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, εἰργάζετο εἰς τὴν αὐλὴν τὸ φατριαστικὸν μῖσος, καὶ ὁ Λουΐνης, ὅςτις ἔκαμεν ἀπαραίτητον τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν βασιλέα, τὸν ἐκατάπεισε νὰ διώξῃ τὴν μητέρα του καὶ τοὺς φίλους της καὶ νὰ βασιλεύῃ αὐτός. Τὸ πρῶτον ἔργον (ἐστοχάζετο) ἦτο ἡ ἀποβολὴ τοῦ μισητοῦ Κογκινίου Μαρισαλίου ἐξ Ἀγκόρας. Ὁ Λοδοβῖκος μὴ δυνάμενος δι' ἀσθένειαν καὶ δειλίαν νὰ πράξῃ ὡς βασιλεὺς, ἡνώθη μὲ δολοφόνους, καὶ τοὺς ἐσυγχώρησε τὸν φόνον τοῦ Μαρισαλίου· ἐστάθη δὲ κατὰ τὴν διωρισμένην ὥραν εἰς τὸ παράθυρον διὰ νὰ θεωρήσῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἔργον. Τὴν 24 Ἀπριλ. 1617 τὴν ἕκτην πρωϊνὴν ὥραν ὑπήγαινεν ὁ Μαρισάλιος εἰς τὴν Λυπάραν, καθὼς ἐσυνείθιζε καθημέραν. Οἱ φονεῖς τὸν ἐτουφέκισαν εἰς τὸ μικρὸν γεφύριον, τὸ ὁποῖον φέρει εἰς τὴν Λυπάραν, καὶ ἔπειτα ἔκραξαν μεγάλως: „Ζήτω ὁ βασιλεύς!" αὐτὸς δὲ τοὺς εὐχαρίστησε φιλικῶς ἀπὸ τὸ παράθυρον μὲ γυμνὴν κεφαλήν. Ποῖον βαθμὸν ἐμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἡ μανία τεθλιμμένου λαοῦ, ὁπόταν τελευταῖον ὑπερνικήσῃ τοὺς τυράννους του, ἐφάνη καὶ ἐδῶ. Εἶχαν θάψειν μυστικῶς εἰς μίαν ἐκκλησίαν τὸν νεκρὸν τοῦ Κογκινίου, ἀλλ' ὁ ὄχλος μαθὼν τὸν τόπον τῆς ταφῆς του ὥρμησε μὲ μεγάλα στίφη, τὸν ἐξέθαψε, τὸν ἔσυρεν ἔξω, τὸν ἐξύλισε, τὸν ἐκρέμασεν εἰς κρεμάθραν, ἔπειτα τὸν ἐξέσχισεν, ἐξέβαλε τὴν καρδίαν του, τὴν ἐκομματίασε, τὸν ἔκαυσεν ὅλον εἰς φωτίαν, καὶ τελευταῖον ἔρριψεν εἰς τὸν Σηκοάναν στάκτην καὶ κόκκαλα. Ὁ Λουΐνης ἐπίασεν ἔπειτα καὶ τὴν γυναῖκα του, καὶ ἐπρόσταξε νὰ τῆς γείνῃ ἡ κρισολογία. Ἔπειτα ἦλθεν ἡ σειρὰ εἰς τὴν

βασίλισσαν μητέρα, ἥτις λυπημένη ὅτι ἐχωρίσθη ἀπὸ τοὺς πιστούς της, ἔχασε τώρα καὶ τοὺς σωματοφύλακάς της. Εἰς μάτην ἐζήτει νὰ ὁμιλήσῃ τὸν υἱόν της. Τὴν εἶπαν νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὰ ὑποστατικά της. Μὲ πόνον ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ ὑπάγῃ εἰς Βλαίσας, καὶ ἐδέχθη τὰς ἀποχαιρετιστικὰς ἐπισκέψεις τῆς αὐλῆς μὲ πολλὴν σταθερότητα. Ὑπῆγε καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ τὸ πολιτικὸν μὲ τὸν ἀδελφόν του καὶ τὸν Λουΐνην, καὶ τῆς ὡμίλησε ψυχρά τινὰ λόγια. Ἐπροσπάθησεν αὕτη νὰ τὸν μεταγνωμίσῃ διὰ λόγου, ἰδοῦσα ὅμως, ὅτι δὲν ἐκατώρθονε τίποτε, ἀνέβη τὴν ἅμαξάν της μὲ δάκρυα (4 Μαΐου, 1617). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀπεκεφαλίσθη καὶ ἐκάη ἡ γυνὴ τοῦ Κογκινίου. Τὴν μεγάλην περιουσίαν της ἐκληρονόμησεν ὁ Λουΐνης, ὅςτις ἦτο τώρα ὅ,τι ὑπῆρξεν ὁ Κογκίνιος, μὲ ὀλιγώτερον νοῦν καὶ χωρὶς πολιτικὰς γνώσεις. Κατὰ τὴν γνώμην του ἐγίνοντο ὅλα, ἀπὸ τὴν εὔνοιάν του ἐκρέμαντο ὅλοι, καὶ χωρὶς προειδησίν του δὲν ἐτόλμα κανεὶς νὰ ὁμιλήσῃ τὸν βασιλέα. Τὸ ἄθλιον λοιπὸν βασίλειον τίποτε δὲν ὠφελήθη.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐξεῤῥάγη εἰς τὴν Γερμανίαν (1618) ὁ φοβερὸς πόλεμος, ὅςτις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ ὁριστικὴ γραμμὴ τῶν διηγήσεών μας. Διὰ τοῦτο ἀφίνομεν τώρα τοὺς Γάλλους διὰ νὰ πράξωμεν τὰς ἱστορίας τῶν ἄλλων λαῶν ἕως εἰς ταῦτα τὰ σύνορα.

Ϛʹ. ΑΓΓΛΟΙ.

---

1. Ἐῤῥῖκος Ϛʹ.

(Βασιλ. 1422. ἀποθ. 1472).

Διεκόψαμεν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν πέμπτον τόμον τοῦ συγγράμματος τούτου (σελ. 416), ὁπότε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀνισχύρου Ἐῤῥίκου

του Ϛ΄ χάνονται αἱ Γαλλικαὶ δορικτησίαι, καὶ προετοιμάζονται ἐσωτερικοὶ διασπαραγμοί. Καὶ ὅταν ἔγεινεν ἀνὴρ ὁ Ἐῤῥῖκος, ἔμεινε παίγνιον κακῶν βουλευτῶν καὶ γυναικὸς φιλοδόξου, ἥτις ἐμισεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἐπειδὴ ἦτο Γάλλη. Ἦτο μὲν ἀγαθόκαρδος ἡγεμὼν, δὲν εἶχε δὲ κάμμίαν ἀπὸ τὰς ἀναγκαίας ἰδιότητας διὰ νὰ γείνῃ φοβερὸς εἰς τοὺς ταραχώδεις μεγιστᾶνας. Τόσον μεγαλητέραν δύναμιν καὶ προτερήματα ἔδειχνεν ὁ ἐξάδελφός του Ῥιχάρδος Δοὺξ Εὐοράκου. Εἶχεν οὗτος ἤδη φανῆν ἐπίσημος μέρος μὲν εἰς Γαλλίαν, μέρος δὲ εἰς Ἰρλανδίαν, καὶ εἰς τὴν δευτέραν χώραν εἶχε καταπατήσειν ἐπικίνδυνόν τινα ἐπανάστασιν μὲ πολλὴν ἐπιτηδειότητα. Ἐνόμιζεν ὅτι ἔχει εἰς τὸν θρόνον δίκαιον πλησιέστερον παρὰ τὸν Ἐῤῥῖκον καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸ ἀναδείξῃ κύριον. Ἐκ πατρὸς αὐτὸς μὲν ἀνέφερε τὸ γένος εἰς τὸν τέταρτον υἱὸν Ἐδουάρδου τοῦ Γ΄, ὁ δὲ Ἐῤῥῖκος εἰς τὸν τρίτον (ἴδε τὸν ἀντικρὺ πίνακα), ἀλλ᾽ ἡ μήτηρ του ἦτο δισέγγονος τοῦ βασιλέως ἐκείνου. Εἰς ταῦτα προσετέθη, ὅτι ὁ πάππος τοῦ Ἐῤῥίκου, Ἐῤῥῖκος Δ΄, εἶχε παραλάβειν τὴν βασιλείαν μὲ βίαιον ἐκθρονισμὸν τοῦ προκατόχου του (Τόμ. Ε΄, σελ. 377), καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι τὸ τοιοῦτον ἔγεινε τότε μὲ συμφωνίαν τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ λαοῦ, ἐφάνη ὅμως ἔπειτα εἰς μέγα μέρος τῶν Ἄγγλων μισητὴ ἁρπαγὴ, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἔφερε βασιλέα τὸν ἀνάξιον ἔγγονόν του. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εὐγενεῖς τοῦ πρώτου βαθμοῦ ἔστρεψαν τὰς εὐχάς των εἰς τὸν γενναῖον Ῥιχάρδον, καὶ τοῦ ὑπεσχέθησαν μυστικῶς πᾶσαν βοήθειαν διὰ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν Λαγκαστριακὴν φατρίαν. Αἱ φατρίαι ἤρχισαν κατ᾽ ὀλίγον νὰ μερίζωνται ἐπαισθητῶς, καὶ τὰ παράσημα τῶν δύω ἡγεμόνων ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον διακριτικὰ ὀνόματα. Τοῦ μὲν Εὐοράκου ἡ φατρία ὠνομάζετο λευκὸν, τοῦ δὲ βασιλέως, ἐρυθρὸν ῥόδον.

Ὁ Δοὺξ Ῥιχάρδος ἐσκέφθη πολὺ τὸ βούλευμά

Γενεαλογικὸς πίναξ πρὸς ἐξήγησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν οἴκων Λαγκαστρίας καὶ Εὐοράκου.

- Ἐδουάρδος Γ′ † 1377.
  - Ἐδουάρδος, Μαῦρος πρίγκιψ † 1376.
    - Ῥιχάρδος Β′., διωχθ. 1399.
  - Λιονέλ, Δοὺξ Κλαρεντίας † 1368.
    - Φιλιππίνα, νυμφ. μὲ Ἐδεμοῦνδον Μορτίμερον Κόμην Μαρχίας.
      - Ῥόγηρος Μορτίμερος † 1399.
        - Ἐδεμοῦνδος Μορτίμ.
        - Ἄννα Μορτιμέρα, νυμφευθ. μὲ Ῥιχάρδον Κόμ. Κανταβριγίας, μήτηρ Ῥιχάρδου, Δουκὸς Εὐοράκου.
  - Ἰωάννης Γαοῦντ, Δοὺξ Λαγκαστρίας † 1399.
    - Ἐῤῥῖκος Δ′. † 1413.
      - Ἐῤῥῖκος Ε′. † 1422.
        - Ἐῤῥῖκος ς′. † 1472.
          - Ἐδουάρδος φονευθ. 1471.
    - Ἰωάν. Βωφόρτιος Κόμ. Σομερσερτίας.
      - Ἰωάννης Κόμης Σομερτερτίας.
        - Μαργαρίτα, νυμφευθ. μὲ Ἐδεμοῦνδον Τύδορον Κόμ. Ῥιχμονδίας.
          - Ἐῤῥῖκος Ζ′. νυμφ. μὲ Ἐλισάβετ Εὐορακίαν.
  - Ἐδεμοῦνδος Λαγκλέης, Δοὺξ Εὐοράκου † 1402.
    - Ῥιχάρδος, Κόμ. Κανταβριγίας, νυμφ. μὲ Ἄνναν Μορτιμέραν.
      - Ῥιχάρδος, Δοὺξ Εὐοράκου † 1460.
        - Ἐδουάρδος Δ′. † 1483.
          - Ἐδουάρδος Ε′. φονευθ. 1483.
          - Ἐλισάβετ νυμ. μὲ Ἐῤῥῖκος Ζ′.
          - Ῥιχάρδος, Δοὺξ Εὐοράκου φονευθ. 1483.
        - Γεώρ. Δοὺξ Κλαρεντίας φονευθ. 1427.
          - Ἐδουάρδος Κόμης Βαρβικίου, ἐκθρον. 1499.
        - Ῥιχάρδος Γ′. † 1485.

του, ἐνῷ ἀκόμη διέτριβεν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Κατὰ πρῶτον ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ, ἂν ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ εὐτυχῶς τὸ Λονδίνιον. Ἕνας τολμηρὸς καὶ πανοῦργος Ἰρλανδὸς ποταποῦ γένους, ὀνόματι Ἰωάννης Κάδιος, ὅς τις διὰ τὰς κακίας του ἐδιώχθη ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ὑπέστρεψε τώρα μὲ προσωπεῖον Λόρδου Μορτιμέρου, ὅς τις ἠγαπᾶτο ποτὲ ἀπὸ τὸν λαὸν, καὶ ἐφονεύθη ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν κατ' ἀρχὰς τῆς παρούσης κυβερνήσεως. Ὁ ὄχλος τοῦ Καντίου ἐπίστευσε τὸν ἀπατεῶνα, τοῦ ὑπεσχέθη πᾶσαν βοήθειαν, ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἐκδικηθῇ, καὶ ἐφέρθη θεληματικῶς ὑπ' αὐτοῦ ἕως τὰς πύλας τῆς μητροπόλεως (1450). Ἐκεῖ διεπραγματεύθη πολὺν καιρὸν μὲ τοὺς λειτουργοὺς, ἐφυγάδευσε στράτευμα σταλθὲν ὑπ' αὐτῶν, καὶ τελευταῖον εἰσήχθη, ἀφοῦ ἡ αὐλὴ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πόλιν. Καὶ οὗτος μὲν δὲν ἠδυνήθη νὰ σκεπάσῃ πολὺν καιρὸν τὴν ἀπάτην καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τὴν αὐθάδειάν του μὲ τὸν θάνατον, τὸ δὲ παράδειγμά του ἔδειξεν ἱκανῶς τί ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἀνὴρ ἐμβριθέστερος καὶ μὲ σκοποὺς εὐγενεστέρους εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Λονδινίου.

Πρότερον ἤδη ὁ λαὸς δι' ὁμοφώνου ἐπιμονῆς εἶχεν ἀπομακρύνειν ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ καταδικάσειν εἰς θάνατον λειτουργόν τινα τοῦ βασιλέως καὶ ἀγαπητὸν τῆς βασιλίσσης, τὸν Δοῦκα Συφολκίας. Καὶ ὁ Ῥιχάρδος δὲ εἶχε σκοπὸν κατὰ πρῶτον νὰ φανῇ ὡς συνήγορος τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων, καὶ τὴν ἀποβολὴν τοῦ νέου λειτουργοῦ, ἐπίσης μισητοῦ καὶ αὐτοῦ, Δουκὸς Σομερσετίας. Τὸ ἔκαμε φέρων 10,000 στρατιώτας, μὲ τοὺς ὁποίους ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ Λονδινίου. Ὁ βασιλεὺς ἐκβῆκεν εἰς αὐτὸν, ἐσυνωμίλησε μετ' αὐτοῦ, ἐδέχθη ὅλα του τὰ αἰτήματα, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Δοὺξ ὠπισθοπόρησεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Βαλλίας. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1453) ἠῤῥώστησεν

ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπίστευσεν ἡ βασίλισσα ἀσφαλὲς ἐὰν ἐνεπιστεύετο τὸν Δοῦκα Εὐοράκου, καὶ τοῦ παρέδιδεν οἰκειοθελῶς τὴν ὁδηγίαν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ῥιχάρδος ὑπῆγεν εἰς Λονδίνιον καὶ ἐγνωρίσθη ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον προστάτης τοῦ βασιλείου. Δὲν ἐτόλμησε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν, καὶ οἱ Λαγκαστριακοὶ ἰδόντες αὐτὸν ἀναποφάσιστον ἐνεθαῤῥύνθησαν νὰ τὸν κρημνίσωσιν. Ὁ βασιλεὺς ἐπαρακινήθη νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν, καὶ νὰ εἰσάξῃ πάλιν εἰς τὴν λειτουργίαν τὸν Δοῦκα Σομερσετίας. Ὁ Ῥιχάρδος ἴδεν ὅτι περιϋβρίσθη, ἀνεχώρησε ταχέως ἀπὸ τὴν αὐλὴν, ἐστρατολόγησεν, ἐκτύπησε τὸ βασιλικὸν στράτευμα πλησίον τοῦ ἁγίου Ἀλβάνου (22 Μαΐου, 1455), καὶ ἔλαβεν εἰς χεῖρας του καὶ τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἔδειξε μεγίστην μετριότητα. Ἐμεταχειρίσθη τὸν αἰχμάλωτόν του ἐντίμως, καὶ ὅταν τὸ κοινοβούλιον τοῦ ἐνεπιστεύθη ἐκ δευτέρου τὴν κυβέρνησιν, τὸν ἀπέλυσε παρευθὺς.

Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἐνομίσθη ἡ μετριότης του ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του δειλία. Ἐνῷ ἀπεδήμησε τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἔφερεν ἡ βασίλισσα Μαργαρίτα τὸν ἄνδρα της εἰς τὴν ἄνω Βουλὴν, καὶ αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἐκ δευτέρου τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ κυβερνᾷ μόνος. Δὲν τοῦ ἀντεῖπε κανεὶς, καὶ ὁ Ῥιχάρδος ἐπιστρέψας εὕρηκε τοιαύτας τὰς περιστάσεις, ὥστε δὲν ἐτόλμα νὰ μεταχειρισθῇ βιαιότητα. Ἀλλ' ἡ τριβὴ μεταξὺ τῶν δύω φατριῶν ἔγεινε κατ' ὀλίγον τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε ἐκ τῆς πρώτης προσεγγίσεως μικροῦ ζωπύρου ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀναδοθῶσι φλόγες. Ὁ Κόμης Βαρβίκιος, φίλος καὶ συγγενὴς Ῥιχάρδου τοῦ Εὐορακίου καὶ τότε κυβερνήτωρ τοῦ Καλήτου, διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ πλούτου του ἦτο ἰσχυρότατος μέτοχος τῆς Εὐορακίου φατρίας. Εἷς ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του ὕβρισεν ὑπηρέτην τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκ

τούτου ἐγενήθη γενικὸς ῥαβδισμὸς, ὅπου περιεπλέχθησαν καὶ πολλοὶ πρόκριτοι. Βουλεύματα κρυφιώτερα εἰκάζοντο ὑποκάτω τούτων, ἡ αὐλὴ ἐσύναξε στρατεύματα, ὁ Βαρβίκιος ἔσπευσεν ὀπίσω εἰς τὸ κυβερνεῖόν του, ὁ πατήρ του Σαλισβούριος ἐσυνάθροισε σπουδαστικὰ στρατιώτας, ἀντιπαρετάχθη εἰς τοὺς βασιλικοὺς, τοὺς ἐκτύπησε πλησίον Βλορεάθας εἰς τὰ σύνορα τῆς Σταφορδίας (28 Σεπτ. 1459). Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐπέρασεν ὁ Βαρβίκιος εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τὸ Κάλητον, ἡνώθη μὲ τὸν Ῥιχάρδον, ἐκτύπησε τὸν βασιλέα πάλιν πλησίον Νορθαντωνίας (10. Ἰουλ. 1460), καὶ τὸν ἐπίασεν εἰς χεῖρας του. Δευτέραν φορὰν λοιπὸν Ἑῤῥῖκος ὁ Ϛ΄ ἠχμαλωτίσθη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του. Ἀλλὰ τόσον τὸν ἐκαταφρόνουν, ὥστε τὸν ἀπέλυσαν πάλιν εὐθὺς ἀφοῦ ἐπέτυχαν τὸν σκοπόν των.

Ὁ Ῥιχάρδος ἀντὶ νὰ προστάξῃ ὡς βασιλεὺς τὸ κοινοβούλιον, ἐστάθη ἐνώπιόν του ὡς κριτηρίου, καὶ τοῦ ἐπρόβαλε τὰ εἰς τὴν κυριαρχικὴν ἀξίαν δίκαιά του. Τὸ κοινοβούλιον ἔκρινε τὸ πρᾶγμα, ὡς ἓν ἀπὸ τὰ συνήθη, καὶ ἐγνώρισε μὲν τὸν Ῥιχάρδον προστάτην τοῦ βασιλείου, ἔκρινε δὲ, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑῤῥίκου θέλει λάβειν αὐτὸς τὸν βασιλικὸν τίτλον, καὶ ὅτι ὁ Ἑῤῥῖκος, ὅς τις ἔχει τὴν βασιλείαν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐκθρονισθῇ. Ὁ Εὐοράκιος εὐχαριστήθη μὲ τοῦτο, καὶ ἐφάνη ὅτι ἀποκατεστάθη χρόνον τινὰ ἡ ἡσυχία. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν διήρκεσε πολύ. Ἡ βασίλισσα καταφυγοῦσα μετὰ τὴν μάχην τῆς Νορθαντωνίας εἰς τοὺς βορείους Βαρῶνας, καὶ μὲ τὴν εὐγλωττίαν καὶ χάριν της οἰκειοθεῖσα πολλοὺς, ἐσύναξεν 20,000 στρατιώτας, καὶ μὲ αὐτοὺς ἐστράφη ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τῆς οἰκίας της. Ὁ Εὐοράκιος δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ σπουδαστικῶς εἰμὴ 5000 ἄνδρας, μὲ τοὺς ὁποίους ἀντισταθεὶς ἀνδρείως ἔχασε 3000 ὀπαδούς του, καὶ ἐφονεύθη καὶ αὐ-

τός. Ἡ μάχη ἔγεινεν ἔμπροσθεν τῆς πολίχνης Βακεφίλδης 24 Δεκεμ. 1460.

Ἡ Μαργαρίτα ἐχάρη διὰ τὴν νίκην της. Ἐπρόσταξε νὰ κοπῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ πεσόντος, καὶ στολισμένη μὲ χάρτινον στέμμα νὰ στηθῇ ἐπάνω τῆς πύλης τοῦ Εὐοράκου. Ὁ τρίτος του υἱὸς, ὁ Κόμης Ῥυτλανδίας, ὡραῖος νεανίσκος δεκαεπταετὴς, ἐφέρθη αἰχμάλωτος ἔμπροσθεν τοῦ Λόρδου Κλιφορδίου, μανιώδους Λαγκαστριακοῦ, καὶ ἐσκοτώθη ὑπ' αὐτοῦ ἰδιοχείρως. Ὅλοι οἱ λοιποὶ εὐγενεῖς αἰχμάλωτοι ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου.

Ἀλλὰ μὲ ταῦτα δὲν ἐξωλοθρεύθη ἀκόμη ἡ Εὐοράκιος φατρία, οὐδὲ ἐταπεινώθη· ὁ Δοὺξ Ῥιχάρδος ἀφῆκε παρεκτὸς πολυαρίθμου φατρίας, καὶ ἓξ τέκνα του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Δοὺξ Ἐδουάρδος. ὁ πρεσβύτατος πρίγκιψ, ἐπίασε μὲ ζῆλον τὸ ἔργον τοῦ πατρός του, καὶ μὲ σπουδὴν μεγάλην ἐσύναξεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του πολλοὺς ἀξίους πολεμιστάς. Ἦλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὸ Λονδίνιον πρὸ τῆς βασιλίσσης, καὶ ὁ λαὸς μαγευθεὶς ἀπὸ τὴν βασιλικὴν μορφήν του, ἀπὸ τὴν νεανικότητα καὶ κομψότητά του, τὸν ἐδέχθη μὲ ἀλαλαγμόν. Ἡ φρονίμη χρῆσις τῶν θησαυρῶν του τὸν ἐστερέωσεν εἰς τοῦ λαοῦ τὴν ἀγάπην· ὁ Κόμης Βαρβίκιος, παλαιὸς φίλος τοῦ πατρός του καὶ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἐσύναξε τοὺς πολίτας τῆς μητροπόλεως εἰς τὸν ἅγ. Ἰωάννην Φίλδιον, ὡμίλησε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπαράστησε τὴν ἀθλιότητα τῆς μέχρι τοῦδε κυβερνήσεως καὶ τὰ λαμπρὰ προτερήματα τοῦ νέου Δουκὸς Εὐορακίου, καὶ ἔπειτα τοὺς ἠρώτησεν, ἂν θέλουν νὰ ἔχουν βασιλέα των εἰς τὸ ἑξῆς Ἐρρῖκον τὸν Ϛ'. Ἠκούσθη γενικῶς Ὄχι· εἰς δὲ τὸ ἐρώτημα: Ποῖον ἀγαπῶσιν; ἐφώναξαν ὅλοι: Ἐδουάρδον τὸν Εὐοράκιον! Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐκηρύχθη οὗτος τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν (5 Μαρτ. 1461) εἰς τὸ Λονδίνιον βασιλεὺς μὲ ὄνομα Ἐδουάρδος Δ'.

2. Ἐδουάρδος Δ'.

(1461 — 1483).

Πάλιν ἀγρία καὶ ταραχώδης κυβέρνησις, ὄχι χωρὶς σκηνὰς ἀπανθρωπίας, ἐπειδὴ ὁ εἰκοσαετὴς μονάρχης ἐνόμιζεν, ὅτι μόνον ὁ τρόμος δύναται νὰ καταπατήσῃ τοὺς ἐχθρούς του. Ἡ θαῤῥαλέα βασίλισσα Μαργαρίτα, ἥτις δὲν ἔχασε τὰς ἐλπίδας ἀκόμη, καὶ ἔστεκε πάλιν εἰς τὴν Εὐορακηνσίαν με 60,000 στράτευμα, ἀνάγκη ἦτο νὰ νικηθῇ πρώτη. Ἔγεινε τοῦτο εἰς Τυτόνιον τὴν 29 Μαρτ. 1361. Ὁ Ἐδουάρδος ἐπρόσταξε νὰ μὴ δώσουν συγχώρησιν εἰς κανένα Λαγκαστριακὸν, καὶ οὕτως ἐσκοτώθησαν ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν μάχην καὶ εἰς τὴν φυγὴν περίπου 36.000. Μετὰ κόπων διέφυγαν ἡ Μαργαρίτα καὶ ὁ σύζυγός της Ἑῤῥῖκος ὁ Ϛ' εἰς τὴν Σκωτίαν· ὁ δὲ Ἐδουάρδος ὑπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς Λονδίνιον καὶ ἠνάγκασε τὸ κοινοβούλιον νὰ τὸν γνωρίσῃ βασιλέα. Ἔπειτα ἡσύχασε χρόνον τινὰ καὶ ἐδόθη εἰς τὰς ἡδονὰς, διὰ τὸ ὁποῖον οὐχ ἧττον τὸν ἠγάπα ὁ λαὸς, ἐπειδὴ κάποτε ἤξευρε νὰ δείχνεται βασιλεύς.

Μετὰ τρία ἔτη ἐφάνη πάλιν (1464) ἡ Μαργαρίτα εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἡ τῆς Σκωτίας βοήθεια δὲν τὴν ὠφέλησεν· ἐκτυπήθη πολλάκις, καὶ τελευταῖον ἐγκατελείφθη τόσον ἀπὸ τοὺς φίλους της, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ της εἰς πυκνὸν δάσος διωκομένη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της. Ἐκεῖ τοὺς ἐπλάκωσεν ἡ νὺξ, καὶ ἐνῷ οἱ δύω δυστυχεῖς περιεπλανῶντο εἰς τὸ παχὺ σκότος, ἐφορμῶσιν ἐναντίον των λησταὶ, τοὺς γυμνόνουσι καὶ τοὺς ἀφίνουσιν ἡμιθνῆτας ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν πεῖναν· οὕτως ἔχοντας τοὺς εὑρίσκει εἷς μόνος ληστὴς, καὶ με γυμνὸν σπαθίον τρέχει ἐπάνω των. Ἀπελπισία φέρει τὴν βασίλισσαν εἰς ἀγχίνοιαν: „Ἐδῶ, φίλε μου, φωνάζει, εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως σου· σὲ τὸν παραδίδω εἰς

τὴν ὑπεράσπισίν σου"· ὁ λῃστὴς ἐξαφνισθεὶς ἀπὸ τὴν παράξενον τιμὴν, ἀναλαμβάνει τὴν νέαν ὑποχρέωσιν μὲ ζῆλον πιστοτάτου ὑπηκόου, ἐλευθερόνει καὶ τοὺς δύω δυστυχεῖς ἀπὸ τὴν πεῖναν. καὶ τοὺς εὑρίσκει μέσα νὰ ὑπάγουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Φλανδρίαν. Ἀπεκεῖ ὑπῆγεν εἰς Λοθριγγίας πρὸς τὸν πατέρα της ἡ Μαργαρίτα, ὅπου ἐπέρασεν ἄγνωστος ἱκανὰ ἔτη· ὁ βασιλεὺς Ἐῤῥῖκος ὁ Ϛ′ δεν ἦτο τόσον εὐτυχής. Ἔπεσε τρίτην φορὰν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ του καὶ ὁ Ἐδουάρδος τὸν ἐφυλάκωσεν εἰς τὸν Πύργον.

Ὑπέστρεψε λοιπὸν ἄφροντις ὁ νέος βασιλεὺς εἰς τὸν συνήθη ἡδυπαθῆ βίον του. Εἰς τὸ βασίλειόν του ἦτο ἡσυχία, ἐνῷ Λοδοβῖκος ὁ ΙΑ′ ἐτάραττε τὰ πάντα εἰς τὴν Γαλλίαν. Δὲν ἔλαβε μετοχὴν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, ἐκτὸς ὅτι Κάρολος ὁ Τολμηρὸς συνέδησε μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφήντου Μαργαρίταν τὴν Εὐορακίαν (1468). Ἀλλ' ἔμελλε καὶ ὁ εὐτυχὴς φαινόμενος οὗτος μονάρχης νὰ γευθῇ τὴν ἀστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἡ Λαγκαστριακὴ φατρία δὲν ἔπαυε νὰ συμπλέκῃ συνωμοσίας διὰ τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα, καὶ πρὶν παρατηρήσῃ τις τὸν κίνδυνον, πολλαὶ ἐπαρχίαι ἦσαν εἰς ἐπανάστασιν. 1469 ἐξεῤῥάγη ὁ πόλεμος εἰς Εὐορακησίαν, καὶ 1470 εἰς Ἀγκολνιενσίαν, καὶ μόλις εἶχε καταπαύσειν ὁ Ἐδουάρδος τὸν θόρυβον τοῦτον μὲ δύναμιν καὶ συχνάκις μὲ ἀπανθρωπίαν μεγάλην, ὅταν πάραυτα περιεπλέχθη εἰς ἄλλον κίνδυνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο τόσον εὔκολον νὰ ἀπολυθῇ.

Καθὼς ἐν γένει ὠμότης καὶ νεανικὴ ὑπεροψία ὑπῆρχεν εἰς τὸν τρόπον του, οὕτω τοῦ ἔλειπεν ἐξαιρέτως τὸ τρυφερὸν ἐκεῖνο αἴσθημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἰσχυρὸς κρύπτει εἰς τοὺς πλησιάζοντας φίλους του τὸ βάρος τῆς πολιτικῆς του ὑπεροχῆς· Ὁ ἀδελφός του, Δοὺξ Κλαρεντίας, ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀξιόλογος, ὁ Κόμης Βαρβίκιος ἦτο εὐεργέτης του τρόπον τινὰ,

ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἐχρεώστει πλησιέστατα τὸ βασιλικὸν στέμμα· καὶ οἱ δύω ἐκαταφρονοῦντο ἀπὸ τὸν εὐήθη μονάρχην μὲ ἀξιοκατάκριτον ὑπεροψίαν, συχνάκις δὲ καὶ ἀπεβάλλοντο. Βαρυνθέντες τὴν ἀνυπόφορον ταύτην σχέσιν ἀνεχώρησαν καὶ οἱ δύω ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ ἀπὸ τὴν χώραν, καὶ ὑπῆγαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου Λοδοβῖκος ὁ ΙΑ΄, ὅςτις ἔβλεπεν ἀσμένως ἐπικίνδυνον γείτονα ἐνασχολούμενον εἰς τὰ τοιαῦτα, τοὺς ἐπρόσφερε μετὰ χαρᾶς τὴν βοήθειάν του. Μὲ τοὺς τοὺς τρεῖς τούτους ἐσυνάφθη καὶ τοῦ Ἐδουάρδου ἡ παλαιὰ ἐχθρά, ἡ βασίλισσα Μαργαρίτα, ἥτις ἔζη εἰς Ἀνδέγαυον· ὁ ἐκθρονισμὸς τοῦ Ἐδουάρδου ἀπεφασίσθη τακτικῶς, καὶ ὁ Βαρβίκιος, μ᾽ ὅλον ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Λαγκαστριακοῦ οἴκου, ἔστερξε τώρα τὴν ἐπανύψωσιν Ἐῤῥίκου τοῦ Ϛ. Ὑποστηριγμένοι μὲ Γαλλικὰ χρήματα ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Βαρβίκιος καὶ ὁ Κλαρέντιος, καὶ ἡ Μαργαρίτα τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει ὑπάγειν κατόπιν των μὲ τὸν πρίγκιπά της, ὅς τις ἐσυμφωνήθη νὰ νυμφευθῇ θυγατέρα τοῦ Βαρβικίου. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ πιστοὶ συνωμόται εἶχαν συναθροίσειν εἰς τὰ παραθαλάσσια τοὺς προκρίτους ἀρχηγοὺς τῆς Λαγκαστριακῆς φατρίας, εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἐσυνάχθη στράτευμα 60,000 ἀνθρώπων, καὶ ὁ Ἐδουάρδος ἐσηκώθη μὲ ὁρμὴν ἀπὸ τὸν μέχρι τοῦδε ὕπνον του διὰ νὰ σκορπίσῃ καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον μὲ τὸν συνήθη τόνον του. Ἀλλ᾽ εἰς τὸ στράτευμά του ἦσαν προδόται. Εἰς τὸ μέσον τῆς νυκτὸς ἐπατήθη ἔξαφνα. Πιστὸς ὑπηρέτης τὸν ἔσωσεν εἰς καιρὸν διὰ νὰ φύγῃ ἔφιππος εἰς Νορφολκίαν. Μετὰ πολλοὺς κινδύνους εὕρηκεν ἐκεῖ καράβιον, τὸ ὁποῖον τὸν ἔφερεν εἰς Ἀλκμαρίαν τοῦ Βελγίου, καὶ τόσον σπουδαστικῶς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, ὥστε δὲν εἶχεν οὐδὲ ἓν ἀργύριον νὰ πληρώσῃ τὸν καραβοκύριον, ἀλλὰ τοῦ ἐχάρισε τὴν γοῦναν του μὲ ἐλπίδας, ὅτι εἰς τὸ

ἐξῆς θέλει τὸν ἀνταμείψειν καλήτερα, ἐὰν εὕρῃ εὐτυχεστέρους καιρούς.

Τόσον ταχέως μετεβλήθη βασιλεὺς ὑπερήφανος καὶ ἰσχυρὸς εἰς βοήθειαν ζητοῦντα ἐπαίτην. Ὁ Βαρβίκιος εἰς ἕνδεκα ἡμέρας ἐκυρίευσεν ὅλον τὸ βασίλειον· ἐξέφερε πάλιν τὸν φυλακωμένον Ἐῤῥῖκον Ϛ' ἀπὸ τὸν Πύργον, καὶ τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκ τούτου ἀπέκτησε τὸ ἀστεῖον ὄνομα Βασιλοποιός. Τὸ κοινοβούλιον, συνειθισμένον νὰ ὑποκλίνηται ἔμπροσθεν τῆς ὑπεροχῆς, ἐπεβεβαίωσεν ὅλα. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἐγνωρίσθη ἐκ νέου βασιλεὺς, ὁ δὲ υἱός του Ἐδουάρδος, ὅς τις τώρα ἔζη εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ τὴν μητέρα του, διάδοχος. Ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀναξίου Ἐῤῥίκου ἔμελλαν νὰ κυβερνῶσιν ὁ Βαρβίκιος καὶ ὁ Κλαρέντιος. Διαμιᾶς λοιπὸν ἀνετράπησαν τὰ πάντα εἰς ὅλον τὸ βασίλειον· οἱ Λαγκαστριακοὶ ἔλαβαν πάλιν τὴν ὑπεροχήν· ὅλαι αἱ διαταγαὶ Ἐδουάρδου τοῦ Δ' ἀνῃρέθησαν. Οἱ Εὐοράκιοι ἔφυγαν εἰς τὰς ἐκκλησίας διὰ νὰ σώσωσι τὴν ζωήν των, καὶ ὅς τις ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὰ παραθαλάσσια, ἔφυγεν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν. Τοῦ Ἐδοάρδου ἡ γυνὴ, ἡ ὡραία Ἐλισάβετ, κατάφυγεν εἰς ναὸν τινὰ, ὅπου ἐγέννησεν υἱόν.

Ἐξεύρομεν, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐξουσίαζεν εἰς Βέλγιον Κάρολος ὁ Τολμηρός. Ὁ Ἐδουάρδος, γυναικάδελφος ὢν καὶ σύμμαχός του, ἤλπιζεν ἀπ' αὐτὸν προστασίαν καὶ βοήθειαν. Ἀλλ' ἠπατήθη· ὁ Κάρολος δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν δύναμιν καὶ τὰ πλούτη του διὰ νὰ βοηθήσῃ διωγμένον ἡγεμόνα, καὶ ἐνῷ ἐμάχετο πάντοτε σχεδὸν μὲ Λοδοβῖκον τὸν ΙΑ', βέβαια ἄλλο ἀνοητότερον δὲν ἦτο εἰμὴ νὰ περιπλεχθῇ εἰς πόλεμον καὶ μὲ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ συμμαχία του (ἐστοχάζετο) ἐκλείσθη μὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας· ἀδιάφορον δὲ τοῦ ἦτο, ἐὰν εἰς τὴν συνθήκην ἔστεκε τὸ ὄνομα Ἐδουάρδος ἢ Ἐῤῥῖκος. Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθη μὲ τὸν τρόπον τοῦτον νὰ

οἰκειωθῇ μὲ τὴν Λαγκαστριακὴν φατρίαν, καὶ ὁ Βαρβίκιος ἔδειχνε σημεῖα, ὅτι θέλει βοηθήσειν μὲ στρατεύματα Λοδοβῖκον τὸν ΙΑ΄ ἀπὸ τὸ Κάλητον. Τοῦτο μετέβαλε τὴν γνώμην του, καὶ ἐὰν δὲν ἐτόλμα νὰ βοηθήσῃ δημοσίως τὸν γυναικάδελφόν του, τὸ ἔκαμεν ὅμως μυστικά. Ὁ Ἐδουάρδος ἔλαβε Βελγιακὰ καράβια, καὶ ἄραξε τὴν 25 Μαρτ. 1471 εἰς Ῥαβενσπούριον τῆς Εὐορακησίας. Μὲ ταπεινοφροσύνην ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν θέλει πλέον τὸ στέμμα, ἀλλ᾽ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν δεχθοῦν οἱ ὑπήκοοίτου εἰς τὸ πατρικόν του Εὐόρακον. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καθημερινῶς ηὔξαναν τὰ στρατεύματάτου, ἔγεινε τολμηροτέρα καὶ ἡ γλῶσσα του. Ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Λονδινίου. Ὁ Βαρβίκιος, ὅς τις ἐκβῆκεν ἐναντίον του μὲ στράτευμα, δὲν τὸν ἐσυναπάντησε, καὶ πρὶν παρατηρήσῃ τὸ λάθος του, εἰσήχθη ὁ Ἐδουάρδος ἀπὸ τοὺς φίλους του εἰς τὴν πόλιν (11 Ἀπριλ.). Ποία ὁρμητικὴ μεταβολὴ τῆς τύχης! Ὁ Βαρβίκιος δὲν εἶχεν ἐπιτροπεύσειν ἓξ μῆνας τὴν βασιλείαν. Ὁ ἀνάξιος Ἐῤῥῖκος ἔχασε τετάρτην φορὰν τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἐῤῥίφθη εἰς τὸν Πύργον. Εἶχε μὲν ὁ Βαρβίκιος ἀκόμη μέγα στράτευμα, ὁ δὲ σύμμαχός του, ὁ Δοὺξ Κλαρεντίας, ἐφιλιώθη πρότερον μυστικῶς μὲ τὸν ἀδελφόν του Ἐδουάρδον, καὶ τὴν πρὸ τῆς μάχης νύκτα ηὐτομόλησεν εἰς ἐκεῖνον. Μὲ ὅλον τοῦτο γεμάτος ἀπελπισίαν ὁ Κόμης ἐτόλμησε τὴν μάχην (πλησίον Βαρνέτου, τὴν 14 Ἀπριλ.), ἀλλ᾽ ἔχασε καὶ τὴν νίκην καὶ τὴν ζωήν του, καὶ ὅλους σχεδὸν τοὺς στρατιώτας του, ἐπειδὴ ὁ Ἐδουάρδος εἶχε προστάξειν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, νὰ μὴ δώσουν εἰς κανένα συγχώρησιν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότε ἔγεινεν ἡ διακριτικὴ αὕτη μάχη, ἔφθασεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἡ Μαργαρίτα, σύζυγος Ἐῤῥίκου τοῦ Ϛ, μετὰ τοῦ δεκαοκταετοῦς υἱοῦ της Ἐδουάρδου. Πόσον ἐτρόμαξε μαθοῦσα τὴν φθορὰν τοῦ Βαρβικίου! Ἀλλ᾽ ἐνῷ ἤθελε

νὰ φύγῃ εἰς τὰ ὀπίσω, ἐσυνάχθη τὸ κατάλοιπον μέρος τῆς Λαγκαστριακῆς φατρίας ὀλόγυρά της, καὶ τῆς ἐπρόσφερε βοήθειαν. Ἀργοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔλειπαν, οἱ ὁποῖοι ἐσυνάχθησαν πάραυτα ὑποκάτω στημένης σημαίας διὰ νὰ λεηλατῶσιν ἀποινὶ εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν. Ἐπρόσμεναν λοιπὸν τὸν Ἐδουάρδον. Ἐφάνη ὑπερήφανος διὰ τὴν πρώτην του νίκην, ἐνίκησε καὶ τούτους ἐντελῶς (πλησίον Τευκεσβουρίας τὴν 4 Μαΐου). Ἡ βασίλισσα Μαργαρίτα, ὁ υἱός της Ἐδουάρδος, καὶ μέγα μέρος τῶν εὐγενῶν ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας του: Οἱ τελευταῖοι ἐθανατώθησαν ἀπανθρώπως. Ὅταν δὲ ὁ πρίγκιψ Ἐδουάρδος ἐφέρθη ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ, τὸν ἠρώτησεν οὗτος μὲ ὑπερήφανον τόνον: πῶς ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ βασίλειόν του; Ἀφόβως ἀπεκρίθη ὁ πρίγκιψ, ὅτι δὲν ἔκαμε τίποτε, εἰμὴ ὅσα τὸν ἐδικαίοναν ἡ γέννησις καὶ ἡ κληρονομία του. Παρωργισμένος διὰ ταύτην τὴν τόλμην ὁ Ἐδουάρδος τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸ πρόσωπον μὲ τὸ χερότιόν του, καὶ οἱ παρόντες Λόρδοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως οἱ Δοῦκες Κλαρεντίας καὶ Γλοκεστρίας, ἐξέλαβαν ὡς σημεῖον τοῦ νὰ πράξουν περισσότερον. Τὸν ἔσυραν εἰς γειτονικὸν οἴκημα καὶ κατετρύπησαν τὸν δυστυχῆ μὲ τὰ ξιφίδιά των. Ἡ μήτηρ του Μαργαρίτα ῥίπτεται εἰς τὸν Πύργον, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ἔξαφνα ὁ πατήρ του, ὁ βασιλεὺς Ἐῤῥῖκος. Διεδόθη μεταξὺ τοῦ λαοῦ λόγος, ὅτι ὁ νεώτατος ἀδελφὸς τοῦ Ἐδουάρδου, ὁ Δοὺξ Γλοκεστρίας Ῥιχάρδος, τὸν ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐπαρουσιάσθη ὁ Ἐδουάρδος ὡς σύμμαχος Καρόλου τοῦ Τολμηροῦ. Ἄραξε μὲ 16,000 στρατιωτῶν τὸ ἔαρ 1475 εἰς τὴν Πικαρδίαν, καὶ ἤλπιζεν, ἡνωμένος μὲ τοὺς Δοῦκας Βουργονδίας καὶ Βρετανίας καὶ μὲ τὸν Κοντόσταυλον ἐξ ἁγ. Παύλου, ὅτι θέλει ἐκτελέσειν πάραυτα τὸν διαμελισμὸν τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἐξεύρομεν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν

ἱστορίαν πόσον κακὰ ἠπατήθη ἀπὸ τοὺς συμμάχους του καὶ ποῖα μέσα ἐμεταχειρίσθη Λοδοβῖκος ὁ ΙΑ΄ διὰ νὰ τὸν ἀποβάλῃ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν (Τόμ· Ϛ, σελ. 469). Ἐδῶ σημειόνομεν μόνον ὅτι εἰς τὴν ἐκεῖσε εἰρημένην εἰρήνην τοῦ Πεκινιάκου ἐσυμφωνήθη ἡ ἀπόλυσις τῆς Μαργαρίτας ἀπὸ τὸν Πύργον, ἀντὶ τῆς ὁποίας ἐπλήρωσεν ὁ Λοδοβῖκος ἀκόμη 50,000 φλωρία. Τοιουτοτρόπως ἐπέρασεν ἡ Μαργαρίτα τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς της ἐλεύθερα καὶ ἥσυχα. Τὸ 1482 ἔτος ἀπέθανεν ἡ βασίλισσα αὕτη, ἥτις, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Οὑμέου, οὔτε τὰς ἀρετὰς οὔτε τὰς ἀχρειότητας τοῦ φύλου της εἶχε.

Καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δὲ ἐβάσταξεν Ἐδουάρδος ὁ Δ΄ τὸν θρόνον εὐτυχῶς ἕως τέλους, ὄχι ὅμως χωρὶς ταραχὰς καὶ ὑποψίας. Ὁ ἀδελφός του Κλαρέντιος τὸν ἐβοήθησε μὲν εἰς τὴν ἐν Βαρνέτῳ μάχην, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἐλησμόνει, ὅτι ὑπῆρξεν ἀντίπαλός του. Ἴσως διετήρει τὴν μνήμην ταύτην ζωηρὰν ἡ εἰλικρίνεια καὶ ὀλίγη τραχύτης τοῦ Δουκός. Διὰ τούτων ἔκαμε πολλοὺς ἐχθρούς του εἰς τὴν αὐλὴν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ἐξαιρέτως ἡ βασίλισσα καὶ ὁ νεώτερός του ἀδελφὸς, ὁ Δοὺξ Γλοκεστρίας. Ἡνώθησαν οὗτοι διὰ νὰ τὸν κρημνίσουν, καὶ διὰ νὰ τοῦ εὕρουν ἀφορμὴν, ἀπεφάσισαν νὰ πειράξουν τοὺς φίλους του, ἐπειδὴ προϋπέθεσαν, ὅτι οὕτω θέλει παροργισθῆν καὶ ὁμιλήσειν μὲ αὐθάδειαν περὶ τοῦ βασιλέως. Ὁ Λόρδος Βούρδετος, φίλος τοῦ Κλαρεντίου, εἶχεν εἰς τὸ δάσος του λευκὴν ἔλαφον, τὴν ὁποίαν ἐφύλαττεν ἐπιμελῶς, ἐπειδὴ τὴν ἠγάπα. Ὁ βασιλεὺς ἐκυνήγει μίαν φορὰν εἰς τὸ δάσος τοῦτο, εὕρηκε τὴν καλὴν ἔλαφον καὶ τὴν ἐφόνευσεν. Ὁ Λόρδος τὸ ἤκουσε, καὶ ἔκραξεν εἰς τὸν πρῶτον του θυμόν: „Τὰ κέρατα τῆς ἐλάφου θέλω ἐμπήξειν εἰς τὸ σῶμα ἐκείνου, ὅς τις ἔφερεν ἐκεῖ τὸν βασιλέα.“ Αἱ λέξεις αὗται ἦσαν ἱκαναὶ νὰ τὸν σύρουν ἔμπροσθεν τοῦ κρι-

τηρίου, καὶ ὡς καταφρονητὴν τῆς Μεγαλειότητος νὰ τὸν κρισολογήσωσιν. Οἱ δειλοὶ κριταὶ ἀπεφάσισαν ὡς ἤθελεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Λόρδος Βούρδετος. Ἄλλος φίλος τοῦ Δουκὸς, Ἰωάννης Στακέης, διὰ τὰς μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς γνώσεις του ἐπέσυρεν εἰς ἑαυτὸν τὴν γελοιώδη τοῦ ὄχλου ὑποψίαν, ὅτι ἦτο μάγος. Ἐκατηγορήθη ἐπὶ κριτηρίου, κατεδικάσθη, καὶ ἔπαθεν ὁ ἀθῶος τὸν θάνατον.

Ὅσα ἤθελαν νὰ ἐνεργήσουν διὰ τῶν ἀδικιῶν τούτων, ἐσυνέβησαν. Ὁ Κλαρέντιος ὡμίλησε φανερὰ ὑπὲρ τῆς ἀθωότητος τῶν φίλων του καὶ κατὰ τῆς ἀδικίας τῶν διωκτῶν των, καὶ διὰ τοῦτο ἐῤῥίφθη εἰς τὸν Πύργον. Ἀπ' ὅλα τὰ ἐπιμελῶς συναχθέντα λόγιά του συνεχαλκεύθησαν τόσον βαρεῖς κατηγορίας λόγοι, ὥστ' ἀπεφάσισαν κατ' αὐτοῦ τὸν θάνατον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν τὴν γνώμην των δουλικῶς τὰ δύω κοινοβούλια. Ὁ μόνος ἔλεος, τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀπολαύσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα ἀδελφόν του, ἦτο νὰ ἐκλέξῃ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου. Εἶχεν ἱκανὴν ἀνδρίαν νὰ ἀστεϊσθῇ καὶ εἰς τὸν θάνατόν του, καὶ ἐπεθύμησε νὰ πνιγῇ εἰς καδίον Μαλβασιακοῦ οἴνου, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ἐξαιρέτως (18 Φεβρ. 1478). Ἀφῆκε δύω τέκνα, τὰ ὁποῖα ἐφεξῆς ἐδοκίμασαν καὶ αὐτὰ τραγικὴν τύχην.

Μετὰ πέντε ἔτη (9 Ἀπριλ. 1483) ἀπέθανεν ὁ Ἐδουάρδος εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ εἰκοστὸν πρῶτον τῆς βασιλείας του. Ἀφῆκε χήραν τὴν Ἐλισάβετ, καὶ δύω υἱοὺς Ἐδουάρδον καὶ Ῥιχάρδον, τὸν μὲν δεκατριῶν ἐτῶν, τὸν δὲ ἑπταετῆ.

---

3. Ἐδουάρδος Ε΄.

(1483).

Ὁ δεκατριῶν ἐτῶν ἡλικίας κληρονόμος τοῦ βασιλείου, ὅστις ὠνομάσθη τώρα Ἐδουάρδος Ε΄, εὑρί-

σκετο ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατήρ του εἰς τὸ παλάτιον Λουδλόβιον εἰς τὰ σύνορα τῆς Βαλλίας μὲ τὸν ἐκ μητρὸς θεῖόν του, ὅς τις ἦτο παιδαγωγός του. Ἐδουάρδος ὁ Δ' τὸν εἶχε κάμειν Κόμητα Ῥιβέρσης, καὶ ἐν γένει εἶχε τιμήσειν καὶ πλουτίσειν τὴν οἰκογένειαν τῆς γυναικός του τόσον, ὥστ' ἐξύπνισε ζωηρῶς τὴν ζηλοτυπίαν τῶν παλαιῶν εὐγενῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν κορυφὴν ἔστεκαν ὁ Δοὺξ Βουκιγγαμίας καὶ ὁ Λόρδος Ἀστίγγιος. Οἱ τελευταῖοι ἐφοβοῦντο μήπως οἱ μισητοὶ νεήλυδες ἐπὶ τῆς ἀνηλικίας τοῦ νέου Ἐδουάρδου σφετερισθῶσι πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσπάθουν νὰ ἑλκύσουν εἰς τὸ μέρος των τὸν Δοῦκα Γλοκεστρίας Ῥιχάρδον, ἀδελφὸν Ἐδουάρδου τοῦ Δ'. Τοῦ εἶπαν, ὅτι αὐτὸς ἔπρεπε καθὸ θεῖος νὰ γείνῃ ἐπίτροπος, καὶ εἰς διατήρησιν τῶν δικαίων του ἐπρόσφεραν εἰς αὐτὸν τὴν βοήθειάν των.

Ῥιχάρδος ὁ Γλοκεστρίας, διαβόητος διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐκνόθευσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς, καὶ γνωστὸς εἰς ὅλοις διὰ τῆς εἰκόνος, τὴν ὁποίαν ἐσχεδίασε περὶ αὐτοῦ ὑψηλή τις ποιητοῦ χείρ, ἦτο μικρὸς τὸ σῶμα καὶ τρομερῶς ἄσχημος. Διὰ τὸ σκοτεινὸν καὶ μυστικὸν τῆς καρδίας του ὀλίγα σημεῖα δοξομανίας, ἥτις τὸν ἐκυρίευεν, ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ του. Τώρα συνέλαβε σκοπὸν νὰ βασιλεύσῃ αὐτός. Πρὸς τοῦτο ἀπῃτεῖτο νὰ παραμερισθῶσι τὰ τέκνα τοῦ Ἐδουάρδου. Τὸν δόλον καὶ τὴν ὑπόκρισιν ἐμεταχειρίσθη κατ' ἀρχὰς διὰ νὰ προδιαθέσῃ τὸ ἐγχείρημά του· μετέπειτα ἐνήργει τὰ πάντα διὰ τοῦ φόβου, καὶ μόνον ἐνῷ ἐγεμίσθη ἀπὸ τρόμον ὅλη ἡ ἐπικράτεια, ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀναβῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸν θρόνον.

Ἡ βασίλισσα μήτηρ εἶχε προστάξειν τὸν ἀδελφόν της Ῥιβέρσιον νὰ φέρῃ εἰς Λονδίνιον τὸν νέον βασιλέα μὲ πολλοὺς ἐνόπλους, ἀλλὰ τοῦ Γλοκεστρίου ἡ κακὴ ὑπόκρισις, ὅτι τοῦτο ἤθελε διεγείρειν περιττὴν

ὑποψίαν, ἀνέτρεψε τὴν προσταγὴν, καὶ ὁ Ῥιβέρσιος μετὰ τοῦ νέου πρίγκιπος ἤρχετο μὲ ὀλίγους. Εἰς Νορθαντωνίαν συνήντησε τὸν Γλοκέστριον καὶ Βουκιγγάμιον. Ὁ πρῶτος ἐπλησίασεν εἰς αὐτὸν φιλικώτατα, ἀλλὰ μόλις εἶχεν ὁ Ῥιβέρσιος ἀπομακρυνθῆν πάλιν, καὶ διὰ προσταγῆς του ἐπιάσθη αἰχμάλωτος. Ὁ Δοὺξ Ῥιχάρδος ἔφερε τώρα τὸν βασιλέα μὲ πολλὴν περιποίησιν εἰς Λονδίνιον, καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ χαρὰν διὰ τὸν συνοδευτήν του. Ἀλλ' ὅταν ἡ βασίλισσα μήτηρ ἔμαθε τί συνέβη εἰς τὸν ἀδελφόν της, ἔφυγε μὲ τὴν θυγατέρα της καὶ τὸν νέον πρίγκιπα Εὐοράκου Ῥιχάρδον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Βεστμινστερικοῦ μοναστηρίου. Ὁ λαὸς ἐξεπλάγη, ἀλλ' ὁ Δοὺξ ηὗξευρε νὰ τὸν διατηρῇ ἔμφοβον. Ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν βασίλισσαν τὸν πρίγκιπα διὰ νὰ τὸν ἔχῃ καὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ἀλλ' ἐκείνη δὲν τὸν ἔδωκε. Μετὰ τοῦτο ἔστειλε πρὸς αὐτὴν ἱερεῖς τινὰς, οἵτινες διὰ διὰ προσταγῆς του τῆς ἐφανέρωσαν ὅτι ὁ Δοὺξ ἔχει φιλικὰ φρονήματα πρὸς αὐτὴν, καὶ ἡ παράδοσις τοῦ πρίγκιπος εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν. Ἡ Ἐλισάβετ ἐπίστευσεν εἰς τοὺς πολλὰ γνωστούς της ἄνδρας, οἵτινες ἴσως οὐδ' αὐτοὶ δὲν ἐσυμπέραιναν τοὺς ἀληθινοὺς σκοποὺς τοῦ Γλοκεστρίου, καὶ τοὺς παρέδωκε τὸν πρίγκιπα, ἀλλὰ μὲ ῥεῦμα δακρύων καὶ μετὰ πολλοὺς ἐναγκαλισμοὺς ὡσὰν νὰ ᾐσθάνετο, ὅτι δὲ ἔμελλε νὰ τὸν ἐξαναΐδῃ. Ὁ Γλοκέστριος λοιπὸν ἐπρόσταξε νὰ τὸν ἀναγορεύσῃ τὸ κοινοβούλιον δημοσίως προστάτην. Πρῶτα θύματα τῆς δοξομανίας του ἔπεσαν ὁ Κόμης Ῥιβέρσης καί τινες υἱοὶ τῆς βασιλίσσης ἀπὸ τὸν πρῶτον ἄνδρα της. Τοὺς ἐθανάτωσεν εἰς τὴν φυλακήν. Εἰς ταύτην μὲν τὴν αἱματώδη πρᾶξιν ἔλαβαν εὐκόλως τὴν γνώμην τοῦ Βουκιγγαμίου καὶ Ἀστιγγίου, εἰς δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄλλων σκοπῶν του ἐστάθη ἐμπόδιον ὁ δεύτερος, ἐπειδὴ ἦτο διάπυρος φίλος τῶν υἱῶν τοῦ Ἐδουάρδου, καὶ προσέτι πιστὸς μιᾶς πρότερον πολὺ ἰσχυρᾶς ἑται-

ρας τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Ἰωάννας Σώρας. Ἐπειδὴ ὁ ἄκαμπτος οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ καταπεισθῇ, ἀνάγκη ἦτο νὰ φονευθῇ. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπροσφέρθη εἰς αὐτὸν, δείχνει τὸν χαρακτῆρα τοῦ τυράννου τούτου ἀπανθρωπότατον. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν (13 Ἰουν. 1483), ὁπότε ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ Ῥιβέρσιος καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, ἐσύναξε τοὺς βουλευτὰς εἰς τὸν Πύργον καὶ ἐφάνη καὶ αὐτὸς μὲ ἱλαρώτατον πρόσωπον. Ἀρχίζει μὲ πιστὸν τόνον νὰ ὁμιλῇ, καὶ προσέτι νὰ ἀστεΐζεται, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν ὁμήγυριν. Μὲ ἄγριον πρόσωπον καὶ δρομαῖα βήματα ἐπιστρέφει εἰς τὸ οἴκημα, καὶ ἐρωτᾷ τοὺς ἄρχοντας: Ποίας τιμωρίας εἶναι ἄξιοι οἱ πολεμοῦντες αὐτὸν, τὸν ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου, καὶ θεῖον τοῦ βασιλέως; Ὁ Λόρδος Ἀστίγγιος ἔλαβε τὸν λόγον καὶ εἶπε „τῆς τιμωρίας τῶν προδοτῶν.“ — „Πολλὰ καλὰ, ἐφώναξεν ὁ προστάτης· οἱ προδόται οὗτοι εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ ἡ παλλακή του Ἰωάννα Σῶρα μὲ ὅλους ὁμοῦ τοὺς βοηθοὺς καὶ συνωμότας των· Κυττάξατε πῶς μὲ ἐμάγευσαν ἐδῶ αἱ ἀδελφαὶ τοῦ διαβόλου.“ Ἐγύμνωσεν ἔπειτα τὸν ἀριστερόν του βραχίονα, ὅς τις ἦτο πάντη ξηρὸς καὶ ῥυτιδωμένος. Οἱ βουλευταὶ, ἐξεύροντες καλὰ, ὅτι τὸ κακὸν τοῦτο ἦτο παλαιὸν εἰς αὐτὸν, ἐκύτταξαν ἀλλήλους καὶ δὲν ἤξευραν τίνα σκοπὸν εἶχε. Τελευταῖον εἶπεν ὁ Λόρδος Ἀστίγγιος: „Ἐὰν, αὐθέντα, εἶναι ἀληθῶς οὗτοι αἴτιοι τῆς κακουργίος ταύτης, ἀξίζουσι βέβαια σκληροτάτην τιμωρίαν.“ — Πῶς; ἐφώναξεν ὁ Ῥιχάρδος· ἀκόμη λέγεις: Ἐὰν καὶ ἐπειδή; σὺ εἶσαι βοηθὸς τῆς οὐδαμινῆς ταύτης Σώρας· σὺ εἶσαι ἀτός σου προδότης, καὶ μὰ τὸν ἅγιον Παῦλον δὲν θέλω φάγειν σήμερον πρὶν μὲ φέρουν τὴν κεφαλήν σου.“ Ἐκτύπησεν ἔπειτα μὲ τὸν γρόνθον εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ μὲ τοῦτο τὸ σύνθημα ἐμβῆκαν οἱ προητοιμασμένοι στρατιῶται, ἐκ τῶν ὁποίων

ἕνας, τάχα κατὰ συμβεβηκὸς, ἐκτύπησε μὲ τὸν πέλεκυν τὸν Λόρδον Σταλλέην, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπλήγωσε θανασίμως. Οἱ λοιποὶ ἔσυραν τὸν δυστυχῆ Ἀστίγγιον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πύργου, καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν. Μετὰ τὸ μεσημέριον ἐφάνη εἰς τὸν λαὸν δήλωσις, ὅπου περιεγράφοντο ἡ ἀναγκαιότης ταύτης τῆς θανατώσεως καὶ κατὰ πλάτος τοῦ Ἀστιγγίου τὰ τεράστια κακουργήματα. Ἐκ τῶν λοιπῶν μισητῶν του βουλευτῶν ἐφυλακώθησαν τώρα πάραυτα οἱ περισσότεροι, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἔμεινε κανεὶς, ὅς τις ἐτόλμα νὰ τὸν ἀντισταθῇ ἰσχυρῶς εἰς τὸ τελευταῖόν του ἐγχείρημα.

Τώρα ἐπλησίαζεν εἰς τὸν σκοπόν του, καὶ τὸ πρῶτον βῆμα του ἦτο ἀναίσχυντος κακουργία. Ἐκατηγόρησε τὴν μητέρα του, ἥτις ὑπῆρξε πολλὰ ἐνάρετος γυνὴ, ὡς μοιχαλίδα, καὶ ἐβεβαίονεν, ὅτι οἱ δύω πρεσβύτεροι ἀδελφοί του, ὁ βασιλεὺς Ἐδουάρδος καὶ ὁ Δοὺξ Κλαρεντίας. ἦσαν νόθοι, αὐτὸς δὲ μόνος εἶναι γνήσιος υἱὸς καὶ κληρονόμος Ῥιχάρδου τοῦ Δουκὸς Εὐοράκου. Ταύτην τὴν αἰσχρὰν συκοφαντίαν ὄχι μόνον διέδωκεν εἰς τὰς συνομιλίας, ἀλλὰ καὶ ἐξηγόρασεν ἱερέα τινα Σάβιον διὰ νὰ τὴν ἐξελέγξῃ ἀπ' ἄμβωνος. Μὲ τοῦτον ἐσυμφώνησε νὰ ὁμιλῇ μὲν αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου κατὰ τῆς μοιχείας τῆς μητρός του, νὰ ἐπαινῇ δὲ τὸν Γλοκέστριον, ὅς τις ὡς ἐξ αὐτομάτου νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τότε ἐκεῖνος νὰ στρέψῃ πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον οὕτως, ὥστε οἱ ἀκροαταὶ καταγυττόμενοι νὰ τὸν προσκυνήσωσιν ὡς βασιλέα των. Ἡ ἐλεεινὴ αὕτη δολιότης ἐφάνη εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της ἀκόμη ἐλεεινοτέρα, ἐπειδὴ εἰς τὸν Δοῦκα ἐδόθη τὸ σύνθημα πολὺ ἀργὰ, καὶ ὁ ψευδοκήρυξ εἰς μάτην ἔκαμε τὸν ἐπίλογον, καὶ ὅταν ἐφάνη ὁ Ῥιχάρδος, ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐξαναλάβῃ βεβιασμένα. Ἀλλὰ κανεὶς ἐκ τοῦ πλήθους δὲν

ἐκαταπείσθη, διότι ὅλοι ἠγανάκτουν κατὰ τοῦ τυράννου καὶ κατὰ τοῦ ῥυπαροῦ ὀργάνου του.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δοὺξ ἀπέτυχε τοῦτο τὸ δοκίμιον, ἐπροσπάθησε νὰ κάμῃ ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἐφάνη ἀτυχέστερον. Ὁ Λόρδος Μαϊόρος τοῦ Λονδινίου ἐσυνάθροισε κατὰ προσταγήν του τοὺς πολίτας, καὶ ὁ Δοὺξ Βουγκιγγάμιος ὡμίλισεν εἰς τὴν ὁμήγυριν τὰ αὐτὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκήρυξε πρότερον ὁ Σάβιος. Εἰς τὸ τέλος τοὺς ἠρώτησεν, ἂν θέλουν βασιλέα των τὸν Δοῦκα Γλοκέστριον. Κανεὶς δὲν ἀπεκρίθη. Ἠρώτησεν ἔπειτα τὸν Μαϊόρον τὴν αἰτίαν ταύτης τῆς σιωπῆς. Οὗτος δὲ ἀπεκρίθη μὲ ἀμηχανίαν, ὅτι ἴσως δὲν τὸν ἐκατάλαβαν καλά. Ὁ Βουκιγγάμιος ἐπανέλαβε τὸν λόγον, καὶ μετὰ τοῦτον ἠρώτησε μὲ ἄλλας λέξεις· ἀλλ' ἠκολούθησε πάλιν ὁμοία σιωπή. Ὁ Λόρδος Μαϊόρος, ἀμηχανῶν πάντοτε, εἶπε τώρα, ὅτι νομίζει τὸν λαὸν μὴ ἐξεύροντα τί νὰ ἀποκριθῇ ὡς πρέπει εἰς τοιοῦτον ἄνδρα, ἐπειδὴ εἶναι συνειθισμένος νὰ ὁμιλῇ μόνον περὶ τῶν κυβερνητόρων του. Ἐπανελήφθη πάλιν ἡ ἐρώτησις, ἀλλὰ πάλιν καμμία γλῶσσα δὲν ἐκινήθη εἰς τὴν συνέλευσιν: „Παράξενον πεῖσμα, ἐφώναξεν ὁ Βογκιγγάμιος! εἴπατε τὴν γνώμην σας., φίλοι μου. Χωρὶς τούτου ἐρωτᾶσθε μόνον διὰ τιμήν σας, ἐπειδὴ οἱ Λόρδοι καὶ οἱ κοινοὶ (ἡ ἄνω καὶ κάτω Βουλὴ) ἔχουν ἱκανὴν δύναμιν νὰ προσδιορίσουν βασιλέα. Ἐπιθυμῶ ὅμως ν' ἀκούσω καὶ ἀπὸ σᾶς, ἂν θέλετε νὰ ἔχητε βασιλέα τὸν Δοῦκα Γλοκέστριον ἢ ὄχι.“ Μετὰ τὰς προσπαθήσεις ταύτας ἔκραξαν τινὲς ἐκ τοῦ κατωτέρου ὄχλου κεντούμενοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Βουκιγγαμίου καὶ Γλοκεστρίου, μὲ ἀσθενῆ φωνήν: „Ζήτω ὁ βασιλεὺς Ῥιχάρδος! — Τοῦτο ἦτο εἰς αὐτὸν φωνὴ λαοῦ καὶ φωνὴ Θεοῦ. Μὲ περιττότητα ὑπεκρίθη ὁ Ῥιχάρδος χρόνον τινά, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πιστεύσῃ, καὶ ὅταν τελευταῖον ἐδέχθη τὸ στέμμα, τὸ ἐκα-

μεν ὡς νὰ ὑπετάσσετο μόνον εἰς τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ θέλησιν.

Ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ ἀδελφοῦ του δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ζῶσιν, εἶναι φανερόν. Εὑρίσκοντο ἤδη οὗτοι εἰς τὸν Πύργον. Ὁ ταξίαρχος τοῦ φρουρίου τούτου Βραγκεσβούριος ἐπροστάχθη νὰ τοὺς πνίξῃ μυστικά. Ὁ Βραγκεβούριος εἶπεν, ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἐσυμβιβάζετο μὲ τὴν τιμὴν καὶ τὴν συνείδησίν του. Ὁ τύραννος ἀντ' αὐτοῦ ἐπρόσταξε τὸν Ἰάκωβον Τυῤῥέλιον, ὅς τις τὴν νύκτα, ἐνῷ ἐκοιμῶντο οἱ πρίγκιπες, τοὺς ἔπνιξε, καὶ τοὺς ἔχωσεν ὑποκάτω τῆς σκάλας, ῥίψας ἐπάνω των πολλὰς πέτρας.

---

4. Ῥιχάρδος Γ΄.

(1483 — 1485).

Διὰ νὰ στερεωθῇ ὁ τύραννος εἰς τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἀνέβη διὰ τόσων κακουργημάτων, ἐστοχάζετο τώρα νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς βοηθούς του καὶ νὰ οἰκειωθῇ τοὺς ὅσοι δὲν ἦσαν ἀκόμη φίλοι του. Ἀλλὰ παράυτα ἐξεῤῥάγησαν σχίσματα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βοηθοῦ του Βουκιγγαμίου, τὸν ὁποῖον ὁ Ῥιχάρδος, ὡς φαίνεται, ἤθελε διὰ τοῦτο νὰ ἀφανίσῃ, ἐπειδὴ ὑπῆρξε πρώτιστον ὄργανον τῆς ὑψώσεώς του. Ἔκτοτε ὁ Βουκιγγάμιος ἔγεινεν ἀπὸ διαπύρου φίλου σφοδρότερος ἐχθρὸς τοῦ ἅρπαγος. Οἱ φίλοι τοῦ Λαγκαστριακοῦ οἴκου διεύθυναν τότε τὰ ὄμματιά των εἰς Ἐῤῥῖκον Κόμητα Ῥιχμονδίας, ὅς τις μητρόθεν κατάγετο ἀπὸ τὸ γένος τοῦτο, καὶ ἔζη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δουκὸς τῆς Βρετανίας, ὅπου κατέφυγε διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς Ἐδουάρδον τὸν Δ΄. Ὁ Βουκιγγάμιος ἐπρόβαλε μυστικῶς γάμον τούτου μὲ τὴν πρεσβυτάτην θυγατέρα Ἐδουάρδου Δ΄ Ἐλισάβετ, διὰ νὰ προξενήσῃ οὕτω καὶ τὰς Εὐορακίους ψήφους εἰς αὐτὸν, καὶ διὰ τῆς ἑνώσεως ταύτης νὰ καταπαύσῃ τὴν

τοῦ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ῥόδου πολυχρόνιον ἔριν. Αἱ μυστικαὶ διαπρεσβεύσεις ἤρχισαν μὲ τὸν Κόμητα καὶ τὴν χήραν βασίλισσαν. Καὶ οἱ δύω ἔστερξαν μετὰ χαρᾶς. Ἐσυνάχθη ἀργύριον καὶ ἐστάλθη εἰς τὸν Κόμητα· εἰς τὰς μακρυνὰς ἐπαρχίας ἐστρατολόγουν οἱ Λαγκαστριακοὶ, καὶ ὅς τις ἐμάνθανε τὸ ἐγχείρημα, ἔδειχνε ζῆλον νὰ τὸ βοηθήσῃ.

Ὅταν Ῥιχάρδος ὁ Γ΄ ἔμαθε τὰς κινήσεις ταύτας, ἐτρόμαξεν ὄχι ὀλίγον. Πρῶτον ἐπροσποιήθη τὸν ἀγνοοῦντα καὶ ἐπροσκάλεσε πολλὰ φιλικῶς τὸν Δοῦκα Βουκιγγάμιον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν αὐλὴν, ἀλλ' οὗτος τοῦ ἀπεκρίθη ἐνῷ εὑρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν στρατεύματος τῆς Βαλλίας, μὲ τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς ὅλον τὸ βασίλειον τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως (Ὀκτώβ. 1483). Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἔπεσαν τώρα τόσον σφοδραὶ βροχαὶ καὶ ἀνήκουστοι πλημμύραι, ὥστε οἱ δρόμοι ἔγειναν πάντη ἀδιάβατοι· ἐφθάρησαν αἱ τροφαὶ, καὶ ἠῤῥώστησαν ἄνθρωποι καὶ κτήνη. Οἱ δεισιδαίμονες χωριάται ἐξέλαβαν τοῦτο ὀργὴν Θεοῦ κατὰ τοῦ ἐγχειρήματός των, καὶ ἡ συμβᾶσα πεῖνα τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν Βουκιγγάμιον. Οὗτος ἐπιάσθη ἔξαφνα ἀπὸ κατασκόπους τοῦ βασιλέως, καὶ ἐφέρθη ἔμπροσθέν του. Κρισολογία, καταδίκη καὶ ἀποκεφαλισμὸς ἦσαν ἕν. Ἀκόμη πολλοὶ ἀρχηγοὶ ἐκόπησαν, καὶ τοῦτο ἐσκόρπισε τὴν ἐπανάστασιν τόσον ταχέως, ὥστε ὁ καθ' ὁδὸν μὲ τὸν στόλον εὑρεθεὶς Ῥιχμόνδιος ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἀλλὰ τὸ βούλευμα, τὸ ὁποῖον ἐδυστύχησε τώρα, εὐτύχησε μετὰ δύω ἔτη. Ἡ γενικὴ ἀποστροφὴ τοῦ τυράννου ἐπροξένει εἰς τὸν Κόμητα πάντοτε δραστηρίους φίλους· ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η΄ τὸν ὑπεστήριξε μὲ ἀργύριον, καὶ οἱ Λαγκαστριακοὶ δὲν ἔλειπαν νὰ στρατολογῶσι μυστικῶς εἰς τὴν χώραν. Οὕτω λοιπὸν ἄραξεν ὁ Ῥιχμόνδιος μὲ 6000 στρατιώτας εἰς Μιλφορδίαν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς

Βαλλίας (7 Αὐγ. 1485), καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἴδεν ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Λαγκαστριακῆς φατρίας συναγμένους εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ὁ Ῥιχάρδος, ὅς τις ἔλαβε καιρὸν προετοιμασίας, ὑπῆγεν ἐναντίον του μὲ πολυαριθμότερον στράτευμα, καὶ τὸν εὕρηκεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Βοσβὸρθ, ὄχι μακρὰν τῆς πόλεως Λικεστρίας. Τὴν 21 Αὐγούστου συνεκροτήθη μάχη. Ὅ,τι ἐφοβεῖτο ὁ Ῥιχάρδος, ἐσυνέβη· οἱ στρατιῶται του ηὐτομόλησαν ἀγεληδὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὁ Λόρδος Σταλλέης τὸν ἀφῆνε διαμιᾶς μὲ 7000 στρατιώτας. Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐτόλμησεν ἀπελπισμένον ἔργον. Ἐζήτησε τὸν ἀντίπαλόν του Ῥιχμόνδιον, καὶ ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ τὴν λόγχην ὡς ἄγριον θηρίον, καὶ ἤθελε τὸν φονεύσειν, ἐὰν οἱ φίλοι του δὲν ἐπρόφθαναν νὰ πιάσωσι τὸν μανιώδη καὶ νὰ τὸν διατρυπήσωσι. Μετὰ τὴν πτῶσιν του ἡ φυγὴ ἦτο γενικὴ, καὶ ἡ νίκη ἐστεφάνωσε τὸν Κόμητα. Εἰς τὸν τόπον ἀκόμη τῆς μάχης τὸν ἀνηγόρευσαν καὶ φίλοι καὶ ἐχθροὶ βασιλέα μὲ ὄνομα Ἑρρίκου Ζ', καὶ τὸν ἐστόλισαν μὲ μικρὸν στέμμα, τὸ ὁποῖον ἐβάσταζεν ἐπὶ τῆς μάχης ὁ Ῥιχάρδος. Τούτου τὸν νεκρὸν εὕρηκαν αἱματωμένον μεταξὺ πολλῶν φονευμένων, τὸν ἔφεραν χωρὶς χωριστὴν τιμὴν εἰς τὴν πλησιόχωρον Λικεστρίαν, καὶ τὸν ἔθαψαν εἰς μίαν ἐκκλησίαν.

---

5. Ἑρρῖκος Ζ'.

(1485 — 1509).

Ὅσον ἀνελπίστως ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ βασιλεὺς οὗτος, τόσον ἐντελῶς ἔδειξεν ὅτι ἦτο ἄξιος τούτου. Εἶχεν ὅλα τὰ προτερήματα νὰ κρατήσῃ λαὸν ὠμὸν καὶ ἐξηγριωμένον, καὶ μετὰ τόσον σφοδρὰς ταραχὰς ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν μὲ εὐτυχίαν καὶ φρόνησιν.

Μετὰ τὴν ἐν Βοσβόρθῳ νίκην ὑπῆγε πολλὰ ἀργο-

πόρως εἰς τὸ Λονδίνιον, καὶ ἐμβῆκε χωρὶς πομπὴν μὲ κεκλεισμένον ἀμάξιον διὰ νὰ διασκεδάσῃ πάντα φόβον κυριαρχίας ἀποκτηθείσης μὲ νίκην. Τὴν 30 Ὀκτωβ. 1485 ἐστέφθη μόνος, ἐπειδὴ τὴν ἀῤῥαβωνιστήν του πριγκιπέσσαν Ἐλισάβετ ἐξ Εὐοράκου ἐνυμφεύθη τὸ ἐφεξῆς ἔτος. Μόνον εἰς τὸ δίκαιον τοῦ Λαγκαστριακοῦ οἴκου ἤθελε νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀντιποίησιν τοῦ στέμματος, καὶ ὄχι εἰς τὸν μὲ Εὐορακίαν πριγκιπέσσαν γάμον. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν ἐμεταχειρίσθη τὴν γυναῖκα του μὲ πολλὴν ἀδιαφορίαν, καὶ ἐκαταφρόνει πάντοτε, ἐκ προθέσεως ἢ προλήψεως, τοὺς Εὐορακίους, τὸ ὁποῖον ἔγεινεν εἰς αὐτὸν πηγὴ πολλῶν ταραχῶν. Διὰ τοῦτο τὸ 1486 ἔτος ἐφάνη εἰς τὴν βόρειον Ἀγγλίαν ἐπανάστασις. Ἀλλὰ κατὰ τῆς φρονήσεως καὶ σταθερότητος τοῦ Ἐῤῥίκου δὲν ἐπρόκοπτε κἀνεὶς ἐπαναστάτης. Οἱ ἐπαναστάται ἐκτυπήθησαν σφοδρῶς, ἐσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἀρχηγοί των ἀπεκεφαλίσθησαν. Ἀλλ' ἡ γνώμη τῶν ἐναντίων δὲν ἐμεταβλήθη ἐκ τούτου· ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν Ἐῤῥῖκον ἔπλασαν ἕνα ψευδοδιάδοχον, ὅςτις ἔμελλε νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ. Λαμβέρτος Σιμνέλιος, υἱὸς ἀρτοποιοῦ, φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος παῖς, δεκαπενταετὴς, ἐκαταπείσθη ἀπὸ ἱερέα τινα τοῦ Ὀξωνίου Ῥιχάρδον Σίμωνα νὰ ἐκδώσῃ τὸν ἑαυτόν του ὡς Ἐδουάρδον Κόμητα Βαρβίκιον, υἱὸν τοῦ Δουκὸς Κλαρεντίας, ὅςτις διέφυγεν ἀπὸ τὸν Πύργον, ὅπου ὁ Ἐῤῥῖκος ἐπρόσταξε καὶ ἔφεραν ὡς εἰς ἀσφαλεστέραν φυλακὴν τοῦτον τὸν ὑπὸ Ῥιχάρδου Γ' φυλαττόμενον ἄλλου πρίγκιπα. Ὅτι ὅμως ὁ ἱερεὺς οὗτος εἶχε πράξειν ἐν ὀνόματι ἄλλου, εὐκόλως ἐκαταλαμβάνετο, καὶ ὁ Ἐῤῥῖκος ὑπώπτευσεν ἐξαιρέτως τὴν δολίαν καὶ πανοῦργον γυναῖκα Ἐδουάρδου τοῦ Δ', ἥτις τὸν ἐμίσει, ἐπειδὴ αὐτη, εἰς τῆς ὁποίας τὸν οἶκον συνεχαλκεύθη ἡ κατὰ Ῥιχάρδου τοῦ Γ' ὑπὲρ Ἐῤῥίκου τοῦ Ζ' συνωμοσία, ἔλαβε τώρα τὴν ἀμοιβὴν νὰ μεταχειρίζεται ὁ βασιλεὺς σκλη-

ρῶς τὴν θυγατέρα της, καὶ νὰ ἔχῃ τοὺς φίλους της εἰς αὐστηρὰν ὑποταγήν. Ὁ νέος Σιμνέλιος ἤξευρε καὶ τόσα μικρὰ πράγματα ἐκ τῆς μυστικῆς ἱστορίας τῆς αὐλῆς, ὥστε μόνον ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ἀντλῶν ἠπάτα καὶ πολλοὺς ἐμπείρους ἄνδρας. Ἤρχισε τὸ παιγνίδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ὅπου οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἦσαν ἔκδοτοι εἰς τὸν Εὐοράκιον οἶκον. Μεγάλοι καὶ μικροὶ ἔπεσαν ἐκεῖ ἐπάνω του σωρηδόν· τοῦ ἔδωκαν ἡγεμονικὴν κατοικίαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Δοβλίνου, τὸν ἔστεψαν μὲ διάδημα, τὸ ὁποῖον ἐπῆραν ἀπὸ εἰκόνα τῆς Παναγίας, καὶ μὲ ὄνομα Ἐδουάρδου Ϛʹ τὸν ἀνηγόρευσαν βασιλέα πρῶτον εἰς τὴν μητρόπολιν, ἔπειτα εἰς ὅλην τὴν νῆσον, καὶ ὅλα ταῦτα χωρὶς νὰ γυμνωθῇ σπαθίον. Ὁ Ἐρρῖκος ἔμενε πάντη ἥσυχος εἰς τὴν παράξενον ταύτην σκηνήν. Διὰ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν νοθείαν τοῦ ψευδοδιαδόχου, ἔστειλε καὶ ἔφερεν ἀπὸ τὸν Πύργον τὸν ἀληθινὸν Ἐδουάρδον Βαρβίκιον, καὶ περιέφερε μετὰ πομπῆς ἀπ' ὅλους τοὺς δρόμους τοῦ Λονδινίου, καὶ διὰ νὰ δείξῃ εἰς ὅλους τοὺς κοινωνοὺς ταύτης τῆς ἀπάτης ποίαν αὐστηρότητα εἶχαν νὰ προσμείνουν ἀπ' αὐτὸν, ἐφυλάκωσε πρῶτον τὴν χήραν βασίλισσαν, ἥτις ἐπέρασεν εἰς τὴν φυλακὴν σειρὰν ἀπαρηγορήτων ἐνιαυτῶν μὲ ἔνδειαν ἕως τοῦ θανάτου της. Ὅταν δὲ τελευταῖον ὁ Σιμνέλιος αὐτὸς ἐπέρασε μὲ στράτευμα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπῆγε σπουδαίως ὁ Ἐρρῖκος ἐναντίον του, ἐκτύπησε τὸ ἐπαναστατικὸν στράτευμα πλησίον Στωκίας εἰς τὸ Κομητάτον Νοττιγγαμίαν (6 Ἰουν. 1487), ἐπίασεν αἰχμάλωτον τὸν αὐθάδη νεανίσκον, καὶ τὸν ἔκαμε — ὑπηρέτην τοῦ μαγειρείου διὰ νὰ μένῃ πάντοτε ζωντανὴ ἡ ἐνθύμησις τῆς δυστυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἐγχειρήματος. Ἔπειτα ἐξεστράτευσεν εἰς τὰς βορείους τοῦ βασιλείου ἐπαρχίας, αἵτινες εἶχαν μεθέξειν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἐχά-

ρισε μὲν τὴν ζωὴν τῶν συναιτίων, εἰσέπραξε δὲ ἀπ' αὐτοὺς πολὺ ἀργύριον. Τώρα δὲ ἔστεψε καὶ τὴν γυναῖκά του βασίλισσαν.

Δευτέρα τοιαύτη ἀπάτη, τὴν ὁποίαν ἐνήργησε μετὰ πέντε ἔτη ἡ Εὐοράκιος φατρία, ἦτο πολὺ τεχνικωτέρα. Εἰς τὴν Ὀλλανδίαν εὑρέθη νέος τις ὀνόματι Περκῖνος Βαρβέκιος, υἱὸς βαπτισμένου Ἰουδαίου, ὅς τις εἶχε πολλὰ ἔργα μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Ἀγγλίας· ὁ Περκῖνος οὗτος εἶχε τόσην ὁμοιότητα μὲ Ἐδουάρδον τὸν Δ', ὥστε εἴκαζαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ὑπῆρξεν ἀληθινὸς πατήρ του. Περὶ τούτου ἤκουσεν ἡ Μαργαρίτα δούκησσα Βουργονδίας, χήρα Καρόλου τοῦ Τολμηροῦ καὶ ἀδελφὴ Ἐδουάρδου τοῦ Δ', καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ Ἐρρίκου πρὸς τὴν νύμφην της σκληρότης, καὶ τὸ πρὸς τὸ γένος της ἄδικον μῖσος του τὴν ἠρέθισε καθ' ὑπερβολὴν, ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ τὸν Βαρβέκιον διὰ νὰ συνεργήσῃ δι' αὐτοῦ μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις εἰς κρημνισμὸν τοῦ βασιλέως. Ἀνέλαβε τακτικῶς τὸν νέον, τὸν ἔβαλε νὰ σπουδάζῃ, τὸν ἐδίδαξεν ἀκριβέστατα περὶ τῶν μικροτάτων σχέσεων τῆς Ἀγγλικῆς αὐλῆς, καὶ ἔχαιρε διὰ τὴν εὐμάθειαν καὶ φρόνησίν του. Τῳόντι δὲ ἐφαίνετο, ὅτι βασιλικὸν αἷμα περιεφέρετο εἰς τὰς φλέβας τοῦ νεανίσκου· τόσον ἐλεύθερον καὶ εὐγενὲς ἦτο τὸ βλέμμα του· τόσον καλὰ τὰ σημεῖα τοῦ προσώπου του· τόσον γλυκεῖα ἡ εὐπρέπεια καὶ ἡ ὁμιλία του. Σκοπὸς τῆς Δουκήσσης ἦτο νὰ τὸν κηρύξῃ δεύτερον υἱὸν Ἐδουάρδου τοῦ Δ', καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον διεδόθη πολλαχοῦ μὲ ἐπιτηδειότητα ἡ φήμη, ὅτι οἱ φονεῖς μόνον τὸν πρεσβύτερον πρίγκιπα ἐθανάτωσαν· ὁ δὲ Ῥιχάρδος ὁ Εὐοράκιος εὕρηκε μέσα νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὸν Πύργον, καὶ κάπου διατρίβει κρυμμένος, θέλει φανῆν ὅμως ἐντὸς ὀλίγου, καὶ θέλει κυρώσειν τὰ δίκαιά του.

Ἐφωδιασμένος ὁ Περκῖνος μὲ ἀργύριον καὶ συμβουλὰς ἐκίνησε μυστικὰ εἰς τὸν σκοπόν του. Καὶ αὐ-

τὸς δὲ ἔκλεξε τὴν Ἰρλανδίαν διὰ τὴν πρώτην του σκηνὴν καὶ εὕρηκεν ἐκεῖ, ὅπου ἦτο ἡ πατρὶς τῆς δυσαρεστήσεως, ὄχι ὀλιγωτέραν τύχην παρὰ ὁ προκάτοχός του Σιμνέλιος. Ἔπειτα ὑπῆγεν εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸς Κάρολον τὸν Η', ὅς τις τότε εἶχε πόλεμον μὲ Ἐῤῥῖκον τὸν Ζ' (Τόμ. Ϛ'. σελ. 487), καὶ διὰ τοῦτο ἔκρινε σύμφωνον τοῦ συμφέροντός του νὰ γνωρίσῃ τὸν Βαρβέκιον ὡς τὸν γνήσιον Ῥιχάρδον Πλανταγενέτιον. Ὅταν ὅμως ὁ Κάρολος εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἀγγλίας κλεισθεῖσαν εἰρήνην ἠναγκάζετο νὰ τὸν παραιτήσῃ (ἐστάθη δὲ ἀδύνατον νὰ στέρξῃ τὸ νὰ τὸν παραδώσῃ), ὑπῆγεν ὁ Περκῖνος εἰς τὴν Βουργονδίαν, καὶ ἔκαμεν ἐκεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἡ δούκησσα Μαργαρίτα ἐπροσποιήθη, ὅτι τάχα δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ τὸ λεγόμενον, καὶ ἐπρόσταξε νὰ ἔλθῃ ἐνώπιόν της παρόντων πολλῶν μαρτύρων. Ἤρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ, καὶ ἐξίστατο τόσον καὶ ἐβεβαίονε τόσον ὅτι ἐπληροφορεῖτο τὴν ἀλήθειαν ὅλων τῶν περιστάσεων, ὥστε ἐθαύμαζαν ὅλοι οἱ παρόντες. Τελευταῖον τὸν ἐνηγκαλίσθη ὡς ἀνεψιόν της, καὶ τοῦ ἐχάρισε μεγάλην ποσότητα ἀργυρίου διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς δικαίας ἀντιποιήσεις του. Πάραυτα διεδόθη ἡ φήμη εἰς ὅλην τὴν Ἀγγλίαν περὶ τοῦ νέου διαδόχου, ὅλοι οἱ ἐκ τῆς Εὐορακίου φατρίας δυσαρεστημένοι συνῆλθαν εἰς ἓν, καὶ ἐγενήθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Φλανδρίας ἐπιστολογραφία, ἥτις ὑπέσχετο ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὴν Δούκησσαν καὶ εἰς τὸν μαθητήν της.

Ἐῤῥῖκος ὁ Ζ' εἶχε μισθώσειν πλῆθος κατασκόπων διὰ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ πράγματος, καὶ οὕτως ἀνεκάλυψε πάραυτα ὅλην τὴν ἀλληλουχίαν. Ταύτην ἐφανέρωσε λεπτομερῶς εἰς ὅλους διὰ συγγραφῆς, καὶ οὕτω διεσκέδασε τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅς τις ἐκυρίευσε πολλοὺς συναρπασθέντας ἀπὸ τοῦ τολμηροῦ νεανίσκου τὸ πλάσμα. Ἔπειτα ἔμαθε μυστικῶς τοὺς ἐντοπίους κοινωνοὺς τῆς ἀπάτης, τοὺς

ἐφυλάκωσεν ἀπροσδοκήτως, καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν ὡς ἐπαναστάτας. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησε κατ' ὀλίγον τοιαύτην ὑπόληψιν ἀγρυπνίας καὶ παντογνωσίας, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ ψιθυρίσῃ.

Εὐθὺς ὅτ' ἐδοκίμασεν ὁ Περκῖνος νὰ πατήσῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔτρεξε δυστυχῶς τὸ πρᾶγμα. Ἐκ τῶν πρώτων στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπέρασεν εἰς τὴν χώραν (1495) τοῦ ἐπιάσθησαν περίπου 150 ἄνθρωποι καὶ μὲ βαρβαρικὴν αὐστηρίαν ἐκρεμάσθησαν ὅλοι εἰς τὴν καταδίκην πρὸς παράδειγμα ἄλλων. Ἐδοκίμασε μετὰ τοῦτο ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν εὕρηκε πλέον τὴν παλαιὰν ὑποδοχὴν, καὶ οὕτως ἡ ἀνάγκη τὸν ὤθησεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὅπου ἐφάνη πάλιν ὅτι ἀνέτειλε τὸ ἄστρον τῆς τύχης του. Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς χώρας ταύτης, Ἰάκωβος Δ΄, ὅςτις πιθανῶς διηρεθίζετο ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ Κάρολον τὸν Η΄ κρυφίως νὰ δείξῃ τὴν ἀγανάκτησίν του, ὄχι μόνον ἐγνώρισε τὸν ψευδοριχάρδον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνύμφευσε μὲ μίαν καλὴν, ἐνάρετον καὶ πλουσίαν συγγενῆ του, καὶ τελευταῖον τὸν ἐσυνώδευσε προσωπικῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ στράτευμα, τοῦ ὁποίου τὴν κυβέρνησιν ἔχων ὁ Βαρβέκιος ἐξέδωκε δήλωσιν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος (1496). Ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸν ἐσύστηνε κακῶς ἡ τῶν Σκώτων συνοδία, ἐνῷ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὅπου ἂν ὑπήγαιναν, ἐπροσφέροντο πανταχοῦ βαρβαρικῶς. Ὁ πάντοτε φιλάργυρος Ἐρρῖκος ἐμεταχειρίσθη εὐθὺς τὴν εἰσδρομὴν ταύτην διὰ νὰ ῥίψῃ εἰς τὸ ἔθνος νέον πολεμικὸν φόρον· ἔπειτα ὥρμησε μὲ τὴν συνειθισμένην του σταθερότητα καὶ ἐδίωξε τὸν δειλὸν Ἰάκωβον ὀπίσω εἰς τὰ χώματά του. Ἐκεῖ δὲν τὸν κατεδίωξε πλέον, ἐπειδὴ ἠναγκάζετο νὰ διατρέξῃ πρῶτον τὸ ἥμισυ βασίλειόν του διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας ἐγέννησαν οἱ νέοι πολεμικοὶ φόροι.

Ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ βασιλείου ἔτρεφεν ἀκόμη τὰς ἐλπίδας τοῦ Περκίνου, καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας ἔκλεισεν ἑπταετῆ ἀνακωχὴν ὅπλων (1497), καὶ τὸν πελάτην του δὲν ἠθέλησε μὲν νὰ παραδώσῃ, δὲν ἠδύνατο δὲ καὶ νὰ τὸν προστατεύσῃ περαιτέρω, ἀνεχώρησεν οὗτος ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν μετὰ τῆς ὡραίας γυναικός του καὶ τῶν φίλων του εἰς Κορνοβίαν, ὅπου ἦτο μεγαλητέρα ἡ διὰ τὸν νέον φόρον δυσαρέστησις, καὶ ἐσυνάθροισεν ἐκεῖ τῳόντι περίπου 3000 δυσαρεστημένους ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Μὲ τούτους ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ἐξετέραν, ἐγχείρημα ἀνόητον, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπαν ὁλοτελῶς τὰ πολιορκητικὰ ὄργανα καὶ κανόνια. Πρὸς τούτοις ἔστειλεν ἡ πόλις παραυτα ταχυδρόους μὲ τὴν ἀγγελίαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ οὗτος χαίρων κατὰ πολλὰ ὅτι θέλει πιάσειν τελευταῖον τὸν ταραχοποιὸν, ἐκβῆκεν ἐναντίον του εὐθὺς μὲ στρατεύματα. Μὲ ὅλον ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Περκίνου ἀνέβαινεν εἰς 17,000 ἀνθρώπων, μ᾽ ὅλον τοῦτο δὲν εἶχε καρδίαν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν φοβερὸν βασιλέα, ἀλλ᾽ ἔφυγεν ὡς δειλὸς εἰς παρεκκλήσιον τοῦ Βέλλου Λόκου, καὶ μετὰ τοῦτο οἱ ἐπαναστάται μέρος μὲν ἐσκορπίσθησαν, μέρος δὲ ἐπαρακάλεσαν νὰ τοὺς δοθῇ ἔλεος. Τοῦ Περκίνου ἡ εὐγενὴς σύζυγος ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου εἶναι τίμιον ἔργον, ὅτι τὴν ἐμεταχειρίσθη βασιλικῶς. Πρὸς αὐτὸν δὲ ἔστειλεν ἀξιωματικούς τινὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὲ ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει τὸν ἐλεήσειν, καὶ οὕτω παρεδόθη θεληματικῶς ὁ ἄθλιος. Ἐφέρθη μὲ θρίαμβον εἰς Λονδίνιον, ἐῤῥίφθη εἰς τὸν Πύργον, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲ τὸν ἀκόμη φυλακωμένον Ἐδουάρδον Βαρβίκιον ἔκαμνε παντοδαπὰ δόλια βουλεύματα πρὸς κοινὴν ἐλευθέρωσίν των, καὶ διέφυγεν ἐκεῖθεν τῳόντι· τελευταῖον μετὰ τρίτον δοκίμιον, ἐκρεμάσθη εἰς Τυβορνίαν (1499). Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐμεταχειρίσθη τὴν ἀφορμὴν ταύτην ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ νὰ ἐλευ-

θεραθῇ καὶ ἀπὸ τὸν πρίγκιπα. Ἐκατηγορήθη οὗτος, ὅτι μετὰ τοῦ Περκίνου ἔκαμε συνωμοσίαν νὰ κρημνίσῃ τὸν βασιλέα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεκεφαλίσθη. Μ' ὅλον ὅτι ὁ φόνος τοῦ τελευταίου τούτου Εὐορακίου ἐπίκρανε τὰς καρδίας, ἤξευρεν ὅμως τοῦ Ἐῤῥίκου ἡ ἀγρυπνία καὶ ἐνέργεια νὰ προφυλάξῃ πᾶσαν ἔκρηξιν. Ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς δὲν εἶχε κανένα φόβον, μᾶλλον δὲ ἐφιλοτιμοῦντο ὅλοι νὰ κάμωσι συμμαχίας μαζή του. Ὁ Ἀρχιδοὺξ Φίλιππος, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς, Λοδοβῖκος ὁ ΙΒ΄, καὶ Φερδινάνδος ὁ Καθολικὸς ἐζήτουν τὴν φιλίαν του· ὁ υἱός του, πρίγκιψ Γαλλίας, ἐνυμφεύθη μίαν Ἱσπανικὴν πριγκιπέσσαν καὶ ἡ θυγάτηρ του Μαργαρίτα ὑπανδρεύθη τὸν τῆς Σκωτίας βασιλέα Ἰάκωβον Δ΄.

Κυβέρνησις εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν, τόσον σταθερὰ καὶ ἔντονος, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ φέρῃ μεγάλα ἀποτελέσματα εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τοῦ βασιλείου. Ἡ δύναμις τῶν ὑψηλοτέρων εὐγενῶν ἐθραύσθη ἐπαισθητῶς, μάλιστα διὰ νόμου, ὅστις ἐσυγχώρει εἰς αὐτοὺς νὰ μοιράζουν ἢ νὰ πωλῶσι τὰ ὑποστατικά των. Προσέτι εἰς τὸν πολυχρόνιον καὶ αἱματώδη ἐμφύλιον πόλεμον ἔπεσε τὸ ἄνθος τῶν εὐγενῶν οἴκων, καὶ χωρὶς τούτου ἀδύνατον ἦτο νὰ ἀντισταθῇ τις ἰσχυρῶς ἐναντίον τῆς ἐκτάσεως τῆς βασιλικῆς δυνάμεως τοῦ Ἐῤῥίκου. Διὰ τοῦτο ἐκυβέρνα ἀπεριοριστότερα παρὰ καθεὶς ἄλλος προκάτοχός του ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου χάρτου, καὶ ὑπῆρξεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅ,τι ἦσαν εἰς τὰς χώρας των Λοδοβῖκος ὁ ΙΑ΄ καὶ Φερδινάνδος ὁ Καθολικός. Ἔδωκε πολλοὺς καλοὺς νόμους πρὸς συνέργησιν τῆς πολιτικῆς εὐταξίας καὶ πρὸς ἄκμασιν τῶν ἐργοχείρων καὶ τῆς ἐμπορίας. Εἰς τούτους τοὺς κλῶνας τοῦ πολιτισμοῦ, οἵτινες τώρα εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔφθασαν τελειότητα ἀμίμητον, φαίνονται ἤδη αἱ ἀρχαὶ κατὰ τοὺς χρόνους Ἐῤῥίκου τοῦ Ζ΄. Διὰ σύστασιν βασιλικοῦ στό-

λου ἔγειναν ἀρχαὶ κατὰ τοὺς τελευταίους ἐνιαυτοὺς τοῦ βασιλέως τούτου. Ἐδοκίμασαν δὲ οἱ Ἄγγλοι νὰ μεθέξουν καὶ ἀπὸ τὰς δορικτησίας τῆς ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς ἀνακαλυφθείσης Ἀμερικῆς. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔστειλεν ὁ Ἐῤῥῖκος (1496) τὸν ἐκ Βενετίας θαλασσοπόρον Ἰωάννην Καβότιον, ὅςτις καὶ ἀνεκάλυψε τὴν νέαν Φολλανδίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖ ἀντὶ τῶν ἐλπισθέντων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εὕρηκαν πάγους καὶ ὀψάρια, ἀφῆκαν τὰς περαιτέρω θαλασσοπορείας. Ἀπ' ἄλλου μέρους ἐμπόδισαν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος ἄσοφαι τινὲς διαταγαί. Νόμοι ἐπροσδιώριζαν εἰς τοὺς χειρώνακτας τὸν μισθὸν τοῦ κόπου των, μονοπωλεῖα ἐμπόδιζαν τὸν ζῆλον, ἀλλὰ καὶ διὰ νόμου ἀπηγορεύθη νὰ λαμβάνουν τόκον δανεισμένων ἀργυρίων. Ὅτε δὲ εἰς πᾶσαν ἐπανάστασιν ἐσυνάζοντο πολλαὶ χιλιάδες πολεμικῶν ἀνθρώπων αἴτιον εἶναι ἡ ὠμὴ ζωή των, καὶ ὅτι ἔλειπαν ὠφέλιμοι ἀσχολίαι ἀπὸ τὴν κατωτέραν κλᾶσιν. Διὰ νὰ ζοῦν λοιπὸν, ὑπεδουλόνοντο εἰς τοὺς Βαρῶνας, τῶν ὁποίων ἀπετέλουν τὴν πολεμικὴν δύναμιν καὶ τὴν πολιτικὴν λαμπρότητα. Ὁ Ἐῤῥῖκος βλέπων πόσον ἦτο ἐπικίνδυνος εἰς τὴν βασιλικὴν δύναμιν ἡ δουλεία αὕτη, τὴν ἐκαθαίρεσε, καὶ ἐτιμώρει σκληρῶς τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἐπροσπάθουν νὰ τὴν κρατήσουν κρυφίως. Ὁ Κόμης Ὀξωνίου, εἷς ἀπὸ τοὺς φίλους του, τὸν ἐφίλευσε μίαν φορὰν λαμπρῶς εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του, καὶ διὰ νὰ τὸν τέρψῃ εἰς τὴν ἐπιστροφήν του, ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς ἐργολάβους καὶ ἐργάτας του νὰ ἐνδυθῶσι μὲ τὴν λιβρέαν, καὶ νὰ προπορευθῶσιν εἰς δύω σειράς. Θαυμάσας ὁ βασιλεὺς τὸν ἠρώτησεν: „Ὅλοι οὗτοι εἶναι ὑπηρέται σου;" Ἀπεκρίθη μὲ γέλια ὁ Κόμης: „Τόσον μεγάλη δὲν εἶναι ἡ περιουσία μου! Εἶναι πελάται μου." Ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη μίαν στιγμὴν, καὶ ἔπειτα εἶπε μὲ σοβαρότητα: „Μὰ τὴν πίστιν μου, Μυλόρδε, σᾶς

εὐχαριστῶ, διότι μ' ἐφιλεύσατε λαμπρῶς· ἀλλὰ δὲν συγχωρῶ νὰ καταπατῶνται οἱ νόμοι μου ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ὁ ταμίας μου θέλει σᾶς ὁμιλήσειν.“ — Ὁ Κόμης ἐπροστάχθη καὶ ἐπλήρωσε τιμωρίαν 15,000 μάρκα.

Ἴσως εἶχε μετοχὴν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἡ φιλαργυρία τοῦ βασιλέως. Διότι αὕτη ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον πάθος του· ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ συσσωρεύῃ ἀργύριον ἐσυνώδευεν ὅλας τὰς πράξεις του, καὶ μὲ τὸν καιρὸν ηὔξανε περισσότερον. Λειτουργοὶ τινὲς ὁμόφρονές του τὸν ἐκολάκευαν κατὰ τοῦτο πολὺ, καὶ ἀπέκτησαν καὶ αὐτοὶ θησαυροὺς μεγάλους. Οἱ φόροι δὲν ἐλάμβαναν τέλος, καὶ ὁ λαὸς ἐπλήρονε τόσον δυσαρεστότερα, ὅσον ἤξευρεν, ὅτι ὁ βασιλικὸς θησαυρὸς ἦτο ὑπερχειλὴς, καὶ οὔτε πόλεμος οὔτε ἐσωτερικαὶ διατάξεις ἔκαμναν ἀναγκαῖα νέα βάρη. Διὰ νὰ φοβίζῃ τοὺς ὑπηκόους του, ἐβάσταζε κατασκόπους εἰς ὅλον τὸ βασίλειον, οἵτινες ἀνήγγελλαν εἰς τὴν αὐλὴν πάντα λόγον λαλούμενον κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀντὶ τούτου ἐτιμωρεῖτο ὁ καταλαλητὴς εἰς τὴν περιουσίαν του. Ἀποθνήσκων ἀνελογίζετο μὲ τρόμον πόσας ἁρπαγὰς ἔκαμε μὲ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ ἐπρόσταξεν εἰς τὴν διαθήκην του νὰ ἀποζημιώσουν ὅσους ἠδίκησεν. Ἀπέθανε δὲ τριῶν καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν ἡλικίας τὴν 22 Ἀπριλ. 1509.

---

4. Ἐ ῤ ῥ ῖ κ ο ς Η'.

(1509 — 1547).

Ἐῤῥῖκος ὁ Η', δεκαοκταετὴς ἀναβὰς τὸν θρόνον, εἶχε φρονήματα διάφορα παρὰ τὸν πατέρα του. Μὲ σῶμα ῥωμαλαῖον ἥνονεν ἐμπαθῆ μέχρις ἀγριότητος ψυχὴν, ἄκαμπτον ἰσχυρογνωμίαν, ἥτις δὲν ὑπέφερτε κἀμμίαν ἀντιλογίαν, ἰδιοτροπίαν παράξενον, διὰ

τὴν ὁποίαν ἠγάπα ἐμπαθῶς καὶ ἐμίσει παραυτα τὸ αὐτὸ πρόσωπον διὰ τὸ μηδέν. Προσέτι ἐφαντάζετο, ὅτι ἦτο συνετὸς καὶ γραμματισμένος. Εἰς τὸ δεύτερον εἶχε κάποιον δίκαιον, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του, ὅς τις ἤθελε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν προσοχήν του ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πράγματα, τοῦ εἶχε δώσειν ἐπιστημονικὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὄχι χωρὶς ἀποτέλεσμα. Διὰ τὸν πρίγκιπα ἦσαν τερπνὰ τὰ εὑρεσίνοα προβλήματα τῆς Σχολαστικῆς θεολογίας, καὶ ὁ περίφημος Θωμᾶς Ἀκυνάτης ἦτο ἀγαπητός του συγγραφεύς.

Εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἐφρόντιζεν ὀλίγον διὰ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ τὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς λειτουργούς του. Ἀντὶ τούτου ἐδόθη εἰς πολυτελεῖς τέρψεις. Πανηγύρεις, τόρνοι, συμπόσια ἠκολούθουν τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου μὲ ταχύτητα. Ἡ αὐλὴ ἐφάνη πάντη μεταμορφωμένη. Τοὺς πολὺν καιρὸν κεκλεισμένους καὶ ἀπὸ τὸν φιλάργυρον πατέρα ἐπιμελῶς φυλαττομένους θησαυροὺς ἤνοιξεν ὁ ἐξεύρων νὰ ζῇ υἱὸς, καὶ τοὺς ἐσκόρπιζε μὲ γεμάτας χεῖρας. Τὰς ὥρας, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐπερίσσευαν ἀπὸ τὰς τρυφὰς, ἐξώδευε κάλλιον εἰς τὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν παρὰ εἰς τὰς φροντίδας τῆς κυβερνήσεως. Ἐκ τῶν ὅσοι προσεκολλῶντο εἰς τὰς κλίσεις τοῦ βασιλέως καὶ οὕτως ἀνελάμβαναν τὴν εὔνοιάν του, κορυφαῖος ἦτο ὁ Κέμης Συῤῥεγγίας. Ἄλλος λειτουργὸς, ὁ Βιγκονίας ἐπίσκοπος Φὼξ, ζηλοτυπῶν τὴν μεγάλην πίστιν, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυεν ἐκεῖνος, ἐνόμιζεν ὅτι εὕρηκε μέσον νὰ τὸν ἐξωθήσῃ, ἐνῷ ἐσύστησεν εἰς τὸν βασιλέα νέον τινὰ ἱερέα, ὀνόματι Βολσέην, ὅς τις μὲ ἑλκυστικὴν μορφὴν ἥνονε τὴν τέχνην ὑψηλῆς φρονήσεως καὶ παντοδαπῶν γνώσεων εἰς τὸ νὰ ἀγαπᾶται τόσον, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ τὸν ὀνομάσῃ ἀκαταμάχητον. Καὶ ὁ πρότερος βασιλεὺς τὸν εἶχεν ἤδη τι-

μήσειν *) διὰ τὰ προτερήματάτου ταῦτα, ἀλλ' ὁ ὄγδοος Ἐῤῥῖκος ἐδεσμεύθη τόσον εἰς αὐτὸν, ὥστε ὁ Φὼξ ἐκατάλαβε καλῶς, ὅτι διὰ τοῦ συσταθέντος ἀνέδειξε περιττὸν ὄχι μόνον τὸν ἀντίζηλόν του, ἀλλὰ καὶ ἑαυτόν. Βολσέης, υἱὸς μακέλου ἐκ Γιπποβίκου, ἔγεινε πάραυτα ἐξ ἀστείου ὁμοτραπέζου πιστὸς εἰς ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ βασιλέως, ὁ μόνος σύμβουλος, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἀπεριόριστος κύριος τοῦ βασιλέως. Εἰς μάτην ἐσυμβούλευεν ὁ Φὼξ τοῦτον ὅτι ὁ ὑπηρέτης δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλήτερος τοῦ κυρίου του. Ὁ Βολσέης ἀνέβαινεν ἀπὸ μίαν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀξίαν εἰς ἄλλην· σιμὰ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς καθέδρας τοῦ Εὐοράκου, τοῦ ἐδόθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ χηρεύουσαι ἐπισκοπαί· καὶ ὁ Πάπας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ὑποχρεώσῃ τοιοῦτον πολυαγάπητον ἄνδρα, καὶ τὸν ἀνέδειξε Καρδινάλιον καὶ τελευταῖον τοποτηρητήν του εἰς τὴν Ἀγγλίαν: Ματαιότης καὶ φιλοπολυτέλεια ἐπλάνησαν τὸν εἰς τόσον ζαλιστικὸν ὕψος ἀναβάντα νὰ περικυκλωθῇ μὲ βασιλικὴν τῷόντι πολυτέλειαν. Ἔκτισε παλάτια, ὁποῖα δὲν εἶχεν οὐδὲ ὁ βασιλεύς. Πρῶτος ἀρχιερεὺς τῆς Ἀγγλίας αὐτὸς ἦτο, ὅς τις ἐφόρεσε μεταξωτὰ καὶ χρυσᾶ ὑφάσματα; καὶ ὄχι μόνον τὰ φορέματά του, ἀλλὰ καὶ τὰ σκεπάσματα τοῦ ἵππου του ἔλαμπαν ἀπὸ ταύτην τὴν πολυτέλειαν. Συχνάκις ἐφαίνετο μὲ ἀκολουθίαν 800 ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν πλῆθος εὐγενῶν, οἵτινες ἤθελαν νὰ ἀγοράσωσι τὴν εὔνοιάν του μὲ τοιαύ-

*) Τὸν ἔστειλε μίαν φορὰν μὲ σπουδαστικὰς παραγγελίας εἰς Βρυξέλλας. Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἐπανῆλθε. „Θεέ μου, ἀκόμη δὲν ἀνεχωρήσατε;“ ἐφώναξε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἐῤῥῖκος. — Συγχωρήσατέ με, ἔρχομαι ἤδη ὀπίσω. — „Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Εἶχα λησμονήσει ἀξιόλογόν τι, καὶ σᾶς ἔστειλα ἐξοπίσω γραμματοφόρον.“ — Μὲ συνήντησεν οὗτος εἰς τὴν ἐπιστροφήν μου. — „Λοιπὸν δὲν σᾶς ἐπρόφθασεν.“ — Ὄχι, εὐμενέστατε κύριε, ἠδυνήθην νὰ εὕρω οἴκοθεν τί ἔλειπεν ἀκόμη ἀπὸ τὸ ἔργον μου, καὶ τὸ ἐπρόσθεσα κατὰ καλὴν τύχην — „Ὦ! εἶσθε θαυμάσιος ἄνθρωπος. Ἐσᾶς ἐμπορεῖ τις νὰ μεταχειρίζεται εἰς ἀξιόλογα πράγματα.“

τας ταπεινώσεις. Ἐπροπορεύοντο ἔμπροσθέν του δύω θεωρητικοὶ καὶ πλουσίως ἐνδεδυμένοι ἱερεῖς· εἷς ἐβάσταζε τὸν Καρδιναλικὸν σταυρὸν, καὶ ὁ ἄλλος τὸν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Εὐοράκου. Ὅταν ἐλειτούργει τὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου, τὸν ὑπηρέτουν ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι, καὶ ὅταν ἐνίπτετο, τοῦ ἔδιδαν τὸ νερὸν καὶ τὸ προσόψιον ἄνθρωποι τῆς ὑψηλοτάτης εὐγενίας· ὁμοίως καθ' ὅλα μὲ τὸν Πάπαν, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν ἤλπιζεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνυψωθῇ πάραυτα. Πόσον ἐκολάκευσαν Κάρολος ὁ Ε' καὶ Φραγκῖσκος ὁ Α' τὸν φιλόδοξον Βολσέην καὶ ἐζήτησαν τὴν εὔνοιάν του, πόσον ἀκριβὰ τὴν ἠγόρασεν ὁ πρῶτος, τὰ ἐδιηγήθημεν εἰς ἄλλον τόπον (Τόμ. Ϛ', σελ. 226).

Εὑρήκαμεν συχνάκις καιρὸν εἰς τὸν δρόμον τῆς μέχρι τοῦδε διηγήσεως νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰς τοῦ Ἐρρίκου εἰς ξένας διαφορὰς ἀναμίξεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο ἀκατάστατος καὶ ποτὲ δὲν ἐνήργει μὲ τὴν ἀνήκουσαν δύναμιν, δὲν ὑπεκρίθη ποτὲ λαμπρὸν πρόσωπον εἰς αὐτὰς, μ' ὅλον ὅτι ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἠδύνατο νὰ κρίνῃ πολλὰ πράγματα μὲ τὴν παρουσίαν του. Πρῶτον ἀπὸ προσήλωσίν του εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ ὑπὲρ τοῦ Πάπα τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐξώδευσεν ἀνωφελῶς τὸ ἀργύριόν του εἰς συμμαχίας κατὰ τοῦ ΙΒ' Λοδοβίκου· ἔπειτα, ὅταν ἐξεῤῥάγη ἡ μεγάλη ἀντιζηλία μεταξὺ Φραγκίσκου Α' καὶ Καρόλου Ε', ἔλαβε τὸ μέρος τοῦ δευτέρου ἕως οὗ ἠχμαλωτίσθη ὁ πρῶτος εἰς τὴν Παυΐαν. Ἔκτοτε ἐπέτυχαν οἱ Γάλλοι νὰ τὸν οἰκειωθῶσιν ἕως οὗ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἔριδος μετέβη ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὸν Κάρολον. Παρεκτὸς τοῦ πολλοῦ ἀργυρίου, μὲ τὸ ὁποῖον ἐβοήθει ἐπὶ τῶν πολέμων τούτων τοὺς φίλους του, ἔκαμε καὶ πολλὰς ἀποβάσεις εἰς τὴν Γαλλίαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτελέσῃ τίποτε. Ἄνθρωποι καὶ χρήματα ἐθυσιάσθησαν πάντη ἀνωφε-

λῶς, καὶ εἰς ὀλίγα ἔτη ἐξεκενώθη ὁ τοῦ πατρός του θησαυρός. Καὶ κατὰ τῆς Σκωτίας δὲ ἤρχισε πολέμους διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν θρόνον ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ ἐγχειρήματα ἠρχίσθησαν χωρὶς φρόνιμα σχέδια, ἐνηργήθησαν κακῶς καὶ δὲν διήρκεσαν πολὺν χρόνον.

Τολμηρότερα ὅμως ἦσαν τὰ διαβήματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Ἐῤῥῖκος εἰς αὔξησιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως εἰς τὰ ἔσω τῆς ἐπικρατείας του. Κατὰ τοῦτο ἐπροχώρησε περισσότερον παρὰ τὸν πατέρα του, καὶ εἰς πολλὰ ἐμεταχειρίσθη ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ ἐχρειάζετο πολὺ ἀργύριον διὰ τοὺς πολέμους καὶ διὰ τὴν ἀσωτίαν του, ἔῤῥιπτεν αὐτογνωμόνως φόρους ὄχι χωρὶς νὰ ἐρεθίζῃ φανερὸν γογγυσμὸν καὶ κἄποτε καὶ ἐναντιότητα, ὁπότε ἐγίνετο πάντοτε μισητότερος ὁ μετὰ ζήλου ὑπηρέτης τοῦ δεσποτισμοῦ του Βολσέης. Τοὺς εὐγενεῖς εἶχε ταπεινώσειν πολὺ ὁ πατήρ του, ἀλλὰ τὸ ἱερατεῖον ἔστεκεν ἀκόμη μὲ ἀκλόνητον δύναμιν, μὲ μεγάλα πλούτη, καὶ μὲ ἄμετρα προνόμια. Ὁ Πάπας ὠνόμαζε τὴν Ἀγγλίαν κάλλιστον πολύτιμον λίθον τοῦ στέμματός του, ἐπειδὴ ἀπὸ κἀμμίαν ἄλλην χώραν δὲν ἔῤῥεαν εἰς τὴν Ῥώμην τόσα μεγάλα εἰσοδήματα. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἦτο πολλὰ Καθολικὸς καὶ εὐλαβὴς, καὶ δὲν ἤγκιζε τὸ ἱερατεῖον, οὐδὲ ὠλιγόστευε μέρος τῆς πρὸς τὸν ἀρχηγόν του χρεωστουμένης τιμῆς. Μᾶλλον δὲ ἔγραψε, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀλλοῦ (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 233), καὶ κατὰ Λουθήρου, καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβεν εὐγνωμοσύνην ἀπὸ τὸν Πάπαν καὶ ἕνα νέον τίτλον.

Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κάμωσιν εἰς αὐτὸν οἱ νεωτερισμοὶ τῆς διδασκαλίας, τὸ ἔκαμαν οἰκιακαὶ σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθειραν τὴν πρὸς τὸν Πάπαν ἁρμονίαν του. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἦτο δωδεκαετὴς ὅταν ἀπέθανεν ὁ πρεσβύτερός του ἀδελφὸς, καὶ ὁ πατήρ του τὸν ἠῤῥαβωνίασε παραυτὰ μὲ τὴν χήραν ἐκείνου, διὰ νὰ

διατηρήσῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις μὲ Φερδινάνδον τὸν Καθολικὸν, τοῦ ὁποίου θυγάτηρ ἦτο ἡ πριγκιπέσσα αὕτη. Ὁ Ἐρρῖκος ἑώρτασε τοὺς μετ᾽ αὐτῆς γάμους του εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον· τοῦ ἐγέννησεν αὕτη θυγατέρα Μαρίαν, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ υἱὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμει καθ᾽ ὑπερβολήν. Εἰς ταύτην τὴν αἰτίαν τῆς δυσαρεστήσεως προσετέθη, ὅτι ἡ Αἰκατερίνα ἦτο πρεσβυτέρα παρὰ τὸν βασιλέα, καὶ κυριευμένη ἀπὸ σωματικὰς ἀσθενείας. Ἦτο δὲ καὶ ὁ γάμος μὲ αὐτὴν ὡς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκκλησιαστικῶς ἀπηγορευμένος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐγνώρισεν ὁ Ἐρρῖκος μίαν ἀμφίπολον τῆς γυναικός του, ὀνόματι Ἄνναν Βολέην, τῆς ὁποίας ἡ ὡραιότης τὸν ἐμάγευσεν ὅλον. Ἐπειδὴ αὕτη ἀντέστεκε σταθερῶς εἰς ὅλας τὰς προσφοράς του, καὶ διὰ τῆς ἀντιστάσεως ταύτης τοῦ ἐφαίνετο ἀκόμη θελκτικωτέρα, ἀπεφάσισεν εἰς τὸ πάθος του — ἂς γείνῃ ὅ,τι καὶ ἂν γείνῃ — νὰ τὴν ἀναδείξῃ βασίλισσαν. Ὁ χωρισμὸς τοῦ πρώτου γάμου ἐκρέματο ἀπὸ ἕνα λόγον τοῦ Πάπα, ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἦτο τόσον εὔκολον νὰ τὸν λάβῃ: Κλήμης ὁ Ζ′ ἔστεκεν, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς κακὴν ἁρμονίαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Ε′· ἐκρέματο ὅλος ἀπ᾽ αὐτὸν καὶ ἐφυλάττετο προσεκτικῶς ἀπὸ τὴν ἐκδίκησίν του. Ἦτο δὲ τοῦ Ἐρρίκου ἡ γυνὴ Αἰκατερίνα θεία ἐκ μητρὸς τοῦ Καρόλου, καὶ εἶχε καταφύγειν εἰς αὐτὸν, ὅς τις τῆς ὑπεσχέθη νὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαιά της. Κατὰ δυστυχίαν ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἡ τοῦ βασιλέως δέησις, ὁπόταν ὁ Πάπας ἦτο φυλακωμένος εἰς τὸ Ἀγγελόκαστρον, καὶ παραυτὰ μετ᾽ αὐτὴν ἐφάνη ἔντονος προσταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ μὴ ἀναμιχθῇ χωρὶς εἴδησίν του εἰς τὰ πράγματα τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Πάπας, διὰ νὰ μὴ ταπεινωθῇ παντελῶς, ἔστειλεν τοποτηρητὴ· μετὰ τοῦτο εἰς τὸ Λονδίνιον, ὅς τις ἔμελλε νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα μετὰ τοῦ Βολσέη, ἀλλὰ μὲ μυστικὴν

προσταγὴν, νὰ ἐκτείνουν εἰς μάκρος τὴν ἐξέτασιν, καὶ τελευταῖον νὰ μὴ ἀποφασίσουν τίποτε. Τὴν τέχνην ταύτην ηὗρεν ἐξαίρετα ὁ τοποτηρητής. Ἀλλὰ τὸν ἐβοήθησεν ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῆς βασιλίσσης. Ὅταν αὕτη ἐκράχθη ἔμπροσθεν, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀνδρός της, καὶ τὸν ἐνεθύμισε μὲ δεινὴν εὐγλωττίαν, ὅτι εἴκοσιν ἔτη ὑπῆρξε πιστὴ σύζυγός του. Ἀφοῦ τὰ συμβούλια ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων διήρκεσαν ἕως τὸν Ἰούλ. 1529, ἀνεχώρησεν ἔξαφνα ὁ τοποτηρητὴς μὲ πρόφασιν τινὰ εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔμεινεν ἄκριτον.

Ἐῤῥῖκος ὁ Η' ἐξεμάνη κατὰ τοῦ Πάπα καὶ ὅλης τῆς φατρίας του, καὶ ἡ μανία αὕτη ὑπῆρξε δυστυχία τοῦ Βολσέη. Ἄννα ἡ Βολέη καὶ οἱ συγγενεῖς της ἐμίσουν τὸν λειτουργὸν τοῦτον, καὶ ἔκαμαν τὸν βασιλέα νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οὗτος ἦτο κύριον ἐλατήριον τῆς ἀργοπορίας ταύτης. Ἡ ὑποψία αὕτη, αναφθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐρωμένης, ἐπίασε ταχέως καὶ φοβερῶς ῥίζαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἐμπαθοῦς Ἐῤῥίκου. Ἐλησμονήθησαν διαμιᾶς ὅλαι αἱ πισταὶ ὑπηρεσίαι τοῦ λειτούργοῦ του, ἡ πολυχρόνιος καὶ ἐπιτηδεία κυβέρνησις ὅλων τῶν πραγμάτων, αἱ πολλαὶ γλυκεῖαι ὧραι, τὰς ὁποίας ἐπέρασεν εἰς τὴν συναναστροφήν του. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀποβολή του· εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσε τὸ κοινοβούλιον, ἐφάνη πρόθυμον νὰ δείξῃ ὅλας τὰς κακουργίας, αἱ ὁποῖαι ἔφερναν τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπὸ πάντων φθονουμένου καὶ ἑπομένως ὑπὸ πάντων μισουμένου ἀγαπητοῦ. Τοῦ ἐπῆραν τὴν σφραγῖδα, τοῦ ἀπηγόρευσαν τὴν αὐλήν, τοῦ ἐδήμευσαν τὰ ὑποστατικά του, καὶ ἤθελαν προχωρήσειν περαιτέρω, ἐὰν ὁ Ἐῤῥῖκος αὐτὸς δὲν ἀνήρει τὴν προσταγήν του ἐντραπείς, ὡς φαίνεται, ν' ἀφανίσῃ τὸν πρώην γλυκύτατον φίλον του. Ἐβάσταξε λοιπὸν κατὰ τὸ παρὸν ὁ Βολσέης τὰς ἐπισκοπὰς Εὐοράκου καὶ Βιγκονίας· ἀλλ' αὗται δὲν τὸν ἐπαρηγόρουν δι' ὅσα ἔχασεν. Ἀπὸ τόσον ὕψος

νὰ καταβυθισθῇ εἰς τόσην ἄβυσσον δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ, καὶ μετὰ ἔτος ἓν ἀπέθανεν, ἐνῷ οἱ ἐχθροί του ἐκαταγίνοντο νὰ τὸν ἐξαφανίσωσιν (1530).

Ἐνῷ οἱ νέοι φίλοι τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγγενεῖς τῆς Ἄννης, ἐπενόουν πῶς νὰ λάβουν τὴν ἄδειαν τοῦ διαζυγίου ἀπὸ τὸν Πάπαν, ἔπεσεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐπισκόπου Κραμμέρου νὰ ζητήσουν γνώμην ἀπὸ τὰ περιφημότερα πανεπιστήμια, καὶ ἂν αὕτη, ὡς ἤλπιζαν, εἶναι πρὸς ὄφελός των, νὰ τὴν προβάλουν εἰς τὸν Πάπαν διὰ ἐπικύρωσιν. Ἔγεινε τοῦτο· τὰ ἐρωτηθέντα πανεπιστήμια καὶ οἱ νομοδιδάσκαλοι, ἐξαγορασμένοι μὲ πολὺ ἀργύριον, ἐδικαίωσαν τὴν διάζευξιν, ἀλλ' ὁ Πάπας ἐβράδυνε φοβούμενος Κάρολον τὸν Ε'. Διὰ νὰ κερδήσῃ καιρὸν, ἐπροσκάλεσε τὸν Ἐῤῥῖκον νὰ ὑπάγῃ προσωπικῶς εἰς Ῥώμην πρὸς κρίσιν τοῦ πράγματος. Τοῦτο ἐπείραξε περισσότερον τὸν βασιλέα. Ἕνας θαῤῥαλέος πρέσβυς ὑπῆγεν ἀντ' αὐτοῦ, διὰ νὰ ὁμιλήσῃ ἐμβριθῶς μὲ τὸν Πάπαν, καὶ ἀπεμακρύνθη χωρὶς νὰ φιλήσῃ τὸν πόδα του. Συντόμως εἰπεῖν, ὁ Ἐῤῥῖκος ἀπεφάσισε νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας. Ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν κρίσιν τῶν πανεπιστημίων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ βασιλείου, ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν (14 Νοεμ. 1532), ἐκήρυξε διὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων τὴν Αἰκατερίναν ἔκπτωτον τῆς βασιλικῆς ἀξίας, καὶ διὰ τοῦ κοινοβουλίου ἀπηγόρευσεν ὅλας τὰς εἰς τὸν Πάπαν ἐκκλήσεις τῶν ὑπηκόων του. Ὅλαι αἱ πληρωμαὶ τῶν Ἀγγλικῶν μοναστηρίων καὶ ἐνοριῶν εἰς τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν ἔπαυσαν διαμιᾶς· ὁ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη κεφαλὴ τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐσύναζεν εἰς τὸν θησαυρόν του ὅλα ἐκεῖνα τὰ πλούσια εἰσοδήματα. Γράμματα καὶ ἀφορισμοὶ καὶ προσταγαὶ παπικαὶ ἐξωρίσθησαν, καὶ διὰ νὰ συνειθισθῇ ὁ λαὸς εἰς τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον, ἐδίδασκεν ἱεροκήρυξ πᾶσαν κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ

ἁγίου Παύλου, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι ἐπίσκοπος καθὼς οἱ ἄλλοι, καὶ δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας του. Εἰς μάτην ἐβρόντα ὁ Κλήμης μὲ ἀφορισμοὺς ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας· εἰς μάτην ὠνομάζετο ἡ Αἰκατερίνα πάντοτε μόνη νόμιμος βασίλισσα τῆς χώρας ταύτης· ἡ βασιλικὴ δόξα ἦτο θεμελιωμένη στερεῶς, καὶ ὅπου ἡ ἀντίστασις ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ τι, ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ἀντέτασσε τρομερὰν βίαν. Ὁ γενναῖος Καγκελλάριος Θωμᾶς Μόρος, καὶ ὁ ἐπίσης χρηστὸς ἐπίσκοπος Ῥόφας, Ἰωάννης Φίσχερος, οἵτινες ἐνόμιζαν καθῆκον τοῦ συνειδότος των νὰ γνωρίζουν ἄδικον τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως καὶ τὸν δεύτερον γάμον, ἐκαταδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ μὲ Σωκρατικὴν ἡσυχίαν ἀπεκεφαλίσθησαν (1535).

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἦτο, ὡς εἶναι γνωστὸν, εἰς τέλειον ἀναβρασμὸν ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἀναμόρφωσις· καὶ ἕως τῆς Ἀγγλίας εἶχαν ἐξαπλωθῆν αἱ ἐνέργειαί της, καὶ ἐκεῖ ἦτο πιθανὸν, ὅτι ὁ ἐπαναστατικὸς βασιλεὺς ἔμελλε νὰ τὴν δεχθῇ μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ἀλλ' ὁ Λούθηρος αὐτὸς μὲ τὰς σφοδρὰς ἐπιστολάς του εἶχε παροργίσειν τὸν Ἐῤῥῖκον· διὰ τοῦτο οὗτος μισῶν καὶ τὸν Πάπαν καὶ τὸν Λούθηρον, ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ ἰδικήν του ἀναμόρφωσιν· ἐπεριπάτησε δρόμον μεταξὺ τῶν δύω ἀντιθέτων χωρὶς νὰ στραφῇ πρὸς δεξιὰν ἢ ἀριστεράν. Ἡ ἀναμόρφωσίς του διευθύνετο πλέον κατὰ τοῦ παπισμοῦ παρὰ κατὰ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἐβάσταξε τὰς περισσοτέρας διδασκαλίας. Διότι, ἐὰν καὶ ὁ Κράμμερος, τώρα ἀρχιεπίσκοπος Καντουαρίας, ἦτο προσηλωμένος εἰς τὰ δόγματα τῆς Γερμανικῆς ἀναμορφώσεως, καὶ εἶχεν ὁμόφρονά του καὶ τὸν νέον λειτουργὸν καὶ ἀγαπητὸν Θωμᾶν Κρομβέλλιον, μ' ὅλον τοῦτο ἐχρεώστουν καὶ οἱ δύω νὰ ἀντιδρῶσι προσεκτικῶς εἰς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τὴν πρὸς τὰ παλαιὰ

διδάγματα κλίσιν του. Ὑπερηφανευόμενος ὁ Ἐῤῥῖκος διὰ τὴν πολυμάθειάν του, ἐσύνθεσεν αὐτὸς κατήχησιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἥτις εἰσήχθη εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα, καὶ ἐπρόσταξε μετάφρασιν τῆς γραφῆς εἰς τὸ Ἀγγλικὸν, ἥτις τυπωθεῖσα εἰς Παρισίους ἐπωλεῖτο εἰς καθένα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ γνήσιοι Προτεστάνται δὲν ἐδέχοντο τὴν διδασκαλίαν του, ἠκολούθησαν ἐκ τούτου αἱματώδεις σκηναὶ, καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ βασιλείου ἐκάπνιζαν αἱ πυραὶ κατὰ τῶν αἱρετικῶν Καθολικῶν τε καὶ Προτεστάντων.

Κατὰ τὸ 1536 ἔτος ἔκαμεν ἄλλο τολμηρὸν ἐγχείρημα ὁ Ἐῤῥῖκος. Ἐκατάργησεν ὅλα τὰ μικρότερα μοναστήρια τῆς ἐπικρατείας, καὶ διὰ νὰ τὸ κάμῃ μὲ πρόσχημα δικαιοσύνης, ἔστειλεν εἰς τὰ πέριξ ἐπιθεωροὺς, οἵτινες ἐχρεώστουν νὰ ἀναγγέλλουν μεγάλας βδελυρίας τῶν Μοναχῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ἴσως ἦσαν τινὲς τούτων ἀληθιναὶ, ἀλλὰ πιθανώτατον εἶναι, ὅτι οἱ ἐπιθεωροὶ ἐμόρφοναν τὰ κακὰ οὕτως, καθὼς ἐπεθύμει νὰ τὰ ἀκούσῃ ὁ βασιλεύς. Ἀπρεπέστατα μαρτυρικὰ ἐπροβλήθησαν ἔπειτα εἰς τὸ δημόσιον, καὶ μετὰ τοῦτο ἔγεινεν ἡ κατάργησις. Κατὰ τὸ παρὸν ἐκαταργήθησαν 375 μικρὰ μοναστήρια, τῶν ὁποίων τὰ ἐτήσια εἰσοδήματα ἦσαν 32,000 λίτραι στερλίγγιαι· τὰ δὲ κτήματά των κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἤξιζαν πλέον παρὰ 100,000 λίτρας. Οἱ νέοι Μοναχοὶ καὶ Μοναχαὶ ἀπελύθησαν, καὶ εἰς τοὺς γεροντοτέρους ἐδόθησαν σιτηρέσια. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠγωνίσθησαν νὰ κινήσωσιν εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τὸν λαὸν, ἀλλὰ πανταχοῦ ἡ ἀγρυπνία τοῦ βασιλέως κατέστειλε τὰς ταραχάς. Οἱ ἐπαναστάται ἐτιμωροῦντο συνήθως μὲ τὸν θάνατον.

Ἐνθαῤῥυνθεὶς ὁ Ἐῤῥῖκος ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν ἐτόλμησε τὸ 1538 ἔτος νὰ καταργήσῃ καὶ τὰ μεγαλήτερα μοναστήρια, καὶ εἰς διάστημα δύω ἐτῶν ἐξουσίασεν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα. Ἐκαταρ-

γήθησαν δὲ 645 μοναστήρια, 90 Κολλέγια, 2374 ἐλεύθεραι ἐκκλησίαι, καὶ 110 νοσοκομεῖα, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα ὅλα ὁμοῦ ἦσαν 161,000 λίτραι στερλίγγιαι. Εὑρέθησαν μεγάλοι θησαυροὶ, μάλιστα εἰς τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας πολλῶν μοναστηρίων, μ' ὅλον ὅτι οἱ Μοναχοὶ ἐπαραμέρισαν κρυφίως τὰ περισσότερα. Ἐκ τῶν ὅσα ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς μέγα μέρος ἐχάρισεν εἰς τοὺς φίλους του ἢ ἐσκόρπισεν ἀσώσως. Ἐὰν τὰ οἰκονόμει καλήτερα, ἤθελε γενῆν ὁ πλουσιώτατος τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπερίσκεπτον ἐλευθεριότητά του ἔχασε καὶ τὰ κέρδη, ὅσα ἀπελάμβανε πρότερον ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους. Διότι εἰς τὰς γενικὰς φορολογίας συνεισέφεραν πάντοτε τὰ πλεῖστα οἱ ἱερωμένοι· τώρα ὅμως ἔλειψαν ὅλα ταῦτα· καὶ εἶχε λοιπὸν δίκαιον Κάρολος ὁ Ε', ὅταν εἶπε μὲ ἀστεϊσμὸν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τὴν ὄρνιθα, ἥτις τοῦ ἐγέννα καθημερινῶς χρυσᾶ αὐγά. Ὅτι δὲ ὁ Πάπας εἰς τοιοῦτον προφανῆ πόλεμον κατὰ τῶν δικαίων τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐσιώπησεν, ἐννοεῖται οἴκοθεν. Ἐὰν κατ' ἀρχὰς τὸν ἀφώρισε, τώρα μὲ δημόσιον δήλωσιν ἐπαράδωκε τὴν ψυχήν του εἰς τὸν διάβολον, καὶ τὴν χώραν του εἰς τὸν ὅστις εἶχεν ὄρεξιν νὰ τὴν κυριεύσῃ. Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν αὐτὴν ἐσκορπίσθησαν, ἐὰν καὶ ἀνωφελῶς, ὑβριστικώτατα συγγράμματα κατὰ τοῦ Η' Ἐῤῥίκου.

Τὸν ἐμπαθῆ βασιλέα ἔκαμνε πάντοτε ὑπερήφανον ἡ τύχη του. Ἐφαντάζατο ἀκλονήτως, ὅτι ἔχει τὸν μόνον ἀληθινὸν κανόνα τῆς πίστεως. Ἕνας διδάσκαλος τοῦ Λονδινίου, ὀνόματι Λαμβέρτος, ἀπηρνεῖτο τὴν σωματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον, καὶ προσταχθεὶς ἀπὸ τὸ ἱερὸν κριτήριον νὰ ἀναθεματίσῃ τὴν γνώμην του, ἐτόλμησε νὰ ἀναφέρῃ τὴν κρίσιν εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἐδέχθη τὸν αἱρετικὸν νὰ φιλονεικήσῃ μαζή του ἀπὸ τοῦ θρόνου. Ὀλόγυρά του ἐστάθησαν οἱ Πατρίκιοι

καὶ οἱ πρῶτοι ἀρχιερεῖς τοῦ βασιλείου. Μετὰ πεντάωρον συνδιάλεξιν ἀπέκαμεν ὁ Λαμβέρτος καὶ ἐσιώπησε τελευταῖον. Ὁ Ἐῤῥῖκος τὸν ἠρώτησε μετὰ τοῦτο, ἂν θέλῃ νὰ ζῇ ἢ νὰ ἀποθάνῃ. Ἐκεῖνος ἀπεκρίθη: ἀφίνομαι ὅλος εἰς τὸ ἔλεος τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος. „Δὲν δύναμαι νὰ προστατεύσω αἱρετικὸν," εἶπεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ Λαμβέρτος ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον. Ἐστοχάσθησαν, ὅτι αἱρετικὸς τολμήσας νὰ φιλονεικήσῃ μὲ τὸν βασιλέα ἐχρεώστει νὰ τιμωρηθῇ παραδειγματικῶς, καὶ οὕτω τὸν ἐκαταδίκασαν εἰς ἀργοπόρον φωτίαν. Ἔζη ἀκόμη ὁ δυστυχὴς, ἐνῷ ἐκάησαν σχεδὸν οἱ πόδες του, ἕως οὗ τελευταῖον στρατιῶται τινὲς τὸν ἠλέησαν καὶ τὸν ἔσπρωξαν ὅλον εἰς τὴν φωτίαν. Ἔπαθε Καννιβαλικὸν μαρτύριον μὲ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀξίαν μάρτυρος, καὶ ὁ Χριστὸς ἦτο τελευταία του λέξις, τελευταῖος του στοχασμὸς (1538).

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐσύναξεν ὁ Ἐῤῥῖκος ἓν κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον, καθὼς λέγει ὁ Οὔμιος, ἐδείχθη τόσον δουλοπρεπὲς καὶ οὐδαμινὸν, ὥστ' ἤθελεν εἶσθαι τὸ τελευταῖον, ἐὰν ἠγάπα ὁ Ἐῤῥῖκος νὰ τὸ καταργήσῃ. Ἐδόθη νόμος, ὅς τις ὠνομάσθη ὁ τῶν ἓξ ἄρθρων, καὶ ἀπὸ τοὺς Προτεστάντας ὠνομάσθη εὐλόγως αἱματώδης νόμος. Ἐστερέονε τὰ ἐφεξῆς ἓξ ἄρθρα πίστεως: τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον, τὸν μυστικὸν δεῖπνον χωρὶς τοῦ ποτηρίου διὰ τοὺς λαϊκοὺς, τὴν παντοτεινὴν τήρησιν τῆς ἅπαξ ταχθείσης σωφροσύνης, τὴν ὠφέλειαν τῶν ἰδιαιτέρων λειτουργιῶν, τὴν ἐξομολόγησιν, τὴν προσευχὴν τῶν ἱερέων. Ὅς τις ἤθελεν ἀρνηθῆν τὸ πρῶτον τῶν ἄρθρων τούτων, ἔμελλε νὰ καυθῇ παρευθὺς· διὰ τὰ ἄλλα ἐτέθη ποινὴ, φυλακὴ καὶ χρηματικὴ ζημία εἰς τὸν μετανοοῦντα· θάνατος εἰς τὸν ἀμετανόητον. Παράυτα ἐπιάσθησαν πεντακόσιοι αἱρετικοὶ καὶ ἐθανατώθησαν. Τὸ αὐτὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἠφάνισε πᾶσαν θρησκευτι-

κὴν ἐλευθερίαν, ἐκήρυξε πολιτικῶς ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς αἱ βασιλικαὶ διαταγαὶ θέλουν νομίζεσθαι ὡς διαταγαὶ καὶ τοῦ κοινοβουλίου.

Ἐῤῥῖκος ὁ Η' διὰ νὰ ἀποκτήσῃ μὲν τὴν Ἄνναν ἔγεινεν ἀναμορφωτὴς, διὰ νὰ βεβαιώσῃ δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀναμόρφωσιν, κατεστάθη ἄγριος διώκτης τῶν ἑτεροφρόνων. Ἀλλ' ὅσον σφοδρῶς ἠγάπα, ἐνόσῳ ὁ ἔρως τὸν ἐκυρίευε, τόσον ταχέως ἐξητμίσθη τὸ πῦρ τοῦ ἔρωτος ἀφοῦ ἀπέκτησε τὴν ἀγαπητικήν του. Μόλις ἐπαρατήρησαν τῆς Ἄννης οἱ ἐχθροὶ τὴν ἀλλοιοφροσύνην του, καὶ ἔσπευσαν νὰ διεγείρουν εἰς τὸ στῆθος του ὑποψίαν καὶ ζηλοτυπίαν. Ἦτο ἀναθρεμμένη εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ Ἄννα, καὶ εἶχεν ἐκεῖ λάβειν ἐλευθερώτερον τόνον παρὰ ὡς ἦτο σύνηθες εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐλησμόνησεν εἰς τοὺς ἀστεϊσμοὺς τὴν ἀξίαν της, καὶ δὲν ἔδωκε ποτὲ ἀφορμὴν εὔλογον εἰς τὸν βασιλέα νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς πίστεώς της. Ἀλλ' ὁ Ἐῤῥῖκος ἤνοιξε θεληματικὸς τὰ αὐτία του εἰς τὴν φωνὴν τῆς συκοφαντίας, ἥτις ἐφύσα τὴν φωτίαν. Ἐξαιρέτως ἐφάνη συκοφάντρια μία σφοδρὰ ἐχθρὰ τῆς βασιλίσσης, ἡ Κόμησσα Ῥυπιφορτίου, φέρουσα κακίστας ἀγγελίας περὶ τῶν ἀσημαντοτάτων συνομιλιῶν της. Ὁ Ἐῤῥῖκος εἶχε γνωρίσειν μεταξὺ τῶν ἀμφιπόλων τῆς βασιλίσσης τὴν Ἰωάνναν Σειμοῦραν, κόρην ὡραιοτάτην· ἀναφλεχθεὶς ἀπὸ τὸν πόθον του νὰ τὴν ἀποκτήσῃ, ἐχάρη ὁ τύραννος ἐσωτερικῶς ἀκούσας κατηγορίας κατὰ τῆς γυναικός του, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τὸν ἐλευθερώσουν ἀπ' αὐτήν. Μὲ ἀφορμὴν οὐδαμινὴν ἐσύρθη ἡ ἀξιοθρήνητος Ἄννα εἰς τὸν Πύργον, καὶ ὠνομάσθησαν Πατρίκιοι τινὲς διὰ νὰ τὴν κρίνουν. Εἰς μάτην ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα ἐλεεινοτάτας ἐπιστολάς· ἀπόκρισιν δὲν ἔλαβεν. Εἰς μάτην ἐπαράστησεν εἰς τοὺς κριτάς της, ὅτι τὸ ἁμάρτημά της δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ ἀθῶοι τινες λόγοι. Χωρὶς ἱκα-

τὴν ἀπόδειξιν ἐκρίθη ὑπεύθυνος, καὶ ἀπεφασίσθη εἰς τὸν διὰ πυρὸς ἢ διὰ ξίφους θάνατον. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐφάνη ἀκόμη ἐλεήμων ἀποφασίσας τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἔπαθεν ἡ ἀθλία τὴν 14 Μαΐου 1536. Ἐδέχθη τὸν θάνατον μὲ ἀξίαν καὶ ἱλαρότητα, ἔδειξεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἀθωότητά της, καὶ ἐσυγχώρησε φανερὰ τὸν βασιλέα τὸ ἄδικόν του. Ἡ ἀρίστη ἀθώωσις τῆς δυστυχοῦς ἔγεινεν ἀπὸ τὸν βασιλέα, ὅς τις μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν θανάτωσίν της ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν Σειμοῦραν. Εἰς μίαν εὐθὺς μετὰ τοῦτο συγκροτηθεῖσαν ὁμήγυριν τοῦ κοινοβουλίου ἐξεφώνησε λόγον, ὅπου ἀπέδειξε καλὸν διὰ τὸν λαόν του, ὅτι μ' ὅλας τὰς δυστυχίας τῶν δύω πρώτων γάμων του, ἐτόλμησε καὶ τρίτον. Ὁ ῥήτωρ τοῦ κοινοβουλίου ἀπεκρίθη εἰς τὸν λόγον τοῦτον μὲ ἔπαινον τῶν θαυμαστῶν προτερημάτων τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν ἐσύγκρινε κατὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ σοφίαν μὲ τὸν Σολομῶντα, κατὰ δὲ τὴν ἀνδρίαν μὲ τὸν Σαμψὼν, κατὰ δὲ τὸ κάλλος μὲ τὸν Ἀβεσσαλώμ. Ὁ Ἐῤῥῖκος ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦτον εὐμενῶς, καὶ ἀπεκρίθη μὲ τὸ στόμα τοῦ Καγκελλαρίου του: ἐὰν ἔχῃ τωόντι τὰ προτερήματα ταῦτα, εἶναι δῶρα τοῦ θείου ἐλέους.

Τὴν 12 Ὀκτωβ. 1537 ἐπληρώθη τελευταῖον τοῦ βασιλέως ἡ θερμοτάτη εὐχή· ἡ νέα σύζυγος του ἐγέννησεν υἱὸν *), τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Ἐδουάρδον· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀπέθανεν ἡ μήτηρ ἀπὸ ταύτην τὴν γένναν· ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει πάλιν νέαν γυναῖκα, καὶ ἠῤῥαβωνίσθη κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ λειτουργοῦ του Κρομβελλίου τὴν θυγατέρα τοῦ Δουκὸς Κλιβίας, τῆς ὁποίας εἶχεν ἰδεῖν εἰκόνα ζωγραφημένην ἀπὸ τὸν περίφημον Ὀλβεϊνον, πολλὰ κο-

---

*) Ἀπὸ τὴν Ἄνναν Βολένην εἶχε μόνον μίαν θυγατέρα, τὴν μετέπειτα τόσον περίφημον γενομένην Ἐλιτάβετ.

λακευμένην. Ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς εἰκόνος ἀπεφάσισεν ὁ Ἑῤῥῖκος τὸν γάμον, καὶ ἦτο τόσον ἀνυπόμονος νὰ ἴδῃ τὴν νέαν του σύζυγον, ὥστε μεταμορφωμένος ἐκβῆκεν εἰς συνάντησίν της ἕως Ῥόφας. Ἀλλὰ πόσον εὑρέθη ἠπατημένος. Ἴδε τόσον ἄνοστον ἀσχημίαν, ὥστ' ἔκραξε μὲ ἀγανάκτησιν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ μὲ αὐτήν. Μόνον ὁ ἀναλογισμὸς τῶν πολιτικῶν σχέσεων τὸν ἐπαρακίνησε νὰ μὴ τὴν ἀποβάλῃ πάραυτα. Τὴν ἐνυμφεύθη (6 Ἰαν. 1540), ἀλλὰ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν εἶπεν ὅτι δὲν ὑποφέρει γυναῖκα, ἥτις δὲν ἤξευρεν οὔτε Ἀγγλικὴν οὔτε Γαλλικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τοιαύτας αὐλὰς δὲν ἐλλείπουν κακουργίαι, ἠνώθησαν πολλοὶ κατὰ τοῦ αἰτίου τῆς συζεύξεως ταύτης Κρομβελλίου, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκατηγορήθη, ἐκρισολογήθη, καὶ ἀπεκεφαλίσθη λειτουργὸς, τὸν ὁποῖον ὁ Ἑῤῥῖκος ἠγάπησεν ἐξ ὅλης ψυχῆς μετὰ τὸν Βολσέην (28 Ἰουλ. 1540).

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐχρεώστει τὸ κοινοβούλιον νὰ χωρίσῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τὴν μισητὴν γυναῖκα του. Χωρὶς ἀντιλογίαν ἐδέχθη αὔτη τὸ διαζύγιον, καὶ ἔκαμε τόπον εἰς θελκτικὴν τινὰ Ἄγγλην, Αἰκατερίναν Ὀβὰρδ, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Νορφολκίων, τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ὕστερ' ἀπὸ ὀλίγας ἑβδομάδας τῆς διαζεύξεως ἐνυμφεύθη κατὰ τὸν ὁρμητικὸν τρόπον του. Ἠσθάνθη τὸν ἑαυτόν του τόσον εὐτυχῆ εἰς τὸν πέμπτον τοῦτον γάμον, ὥστ' ἐπρόσταξε νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεὸν δημοσίως εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐφανερώθη, ὅτι τὸ ψευδὲς ἁμάρτημα τῆς δυστυχοῦς Ἄννης Βολέης ἔπραξεν ἀληθῶς ἡ παροῦσα βασίλισσα. Ἔκλαυσε ποταμηδὸν ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὴν ἀπιστίαν τῆς ἀγαπητῆς γυναικός του, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ κατ' αὐτῆς μαρτυρίαι ἦσαν ἀναντίῤῥητοι, ἀπεκεφαλίσθη μετὰ πολλῶν συνεργῶν της. Ἐκ τούτων ἦτο καὶ ἡ Κόμησσα Ῥυπιφορτίου, τῆς

ὁποίας ἡ μαρτυρία διέκρινε ποτὲ τὴν κρισολογίαν τῆς Ἄννης, καὶ ἡ ὁποία ἐφωράθη τώρα σύναίτιος τῆς ἀπίστου Αἰκατερίνης Ὀβάρδης (1541).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἐῤῥῖκος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι πολὺν καιρὸν χωρὶς γυναῖκα, ἐνυμφεύθη ἕκτην φορὰν (1543) Αἰκατερίναν Πάῤῥαν, χήραν τοῦ Λόρδου Λατιμέρου, ἥτις εἶχε νὰ εὐχαριστῇ τὴν μεγάλην της φρόνησιν, ὅτι δὲν ἔπαθε τὴν τύχην τῶν ἀθλίων προκατόχων της. Ὁ βασιλεὺς, ὅς τις κατὰ πᾶν ἔτος ἐγίνετο σωματικῶς δυσκίνητος καὶ ψυχικῶς εὐαίσθητος καὶ ὀξύθυμος, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ πλέον ἀντιλογίαν εἰς τὰς γνώμας του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἕνωσις τῶν θρησκευτικῶν γνωμῶν εἰς τὸ βασίλειόν του ἦτο τὸ ἀγαπητόν του πρᾶγμα, δὲν ὡμίλει τίποτ' ἄλλο μὲ τὴν γυναῖκα του εἰμὴ περὶ θρησκείας, καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἦτο γραμματισμένη καὶ εὔγλωττος καὶ χαρίεσσα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλλείψῃ ἀπὸ τὴν κλίνην του ἐπὶ ἀῤῥωστίας τινὸς τοῦ ἀνδρός της, ἥτις διήρκεσεν ἱκανοὺς μῆνας (1546). Πολλὰ μακρὰν ἀπέχουσα ἀπὸ τὴν ἰδιοτροπίαν καὶ αὐστηρίαν του εἰς τὰ τῆς θρησκείας, ἐθεώρει πολλὰ πράγματα μὲ μετριότητα, καὶ ἐπειδὴ ἐκατάλαβεν ἐντελῶς, ὅτι ἀπέκτησεν ἐξουσίαν κατ' ὀλίγον ἐπάνω του, ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ κάμῃ ἀγαθὸν πρᾶγμα, ἐὰν τὸν ἔφερνεν εἰς ἡμερώτερα δόγματα. Ἀλλὰ μόλις εἶχε τοῦ προβάλειν εὐκρινῶς τὴν γνώμην της, ὅταν ἐκεῖνος μὲ ἄγριον βλέμμα, ὅμοιος μὲ ἄνθρωπον ἀπιστοῦντα εἰς τὰς ἀκοάς του, τὴν ἐκύτταξεν ἀσκαρδαμυκτὶ θέλων τρόπον τινὰ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰ ὀμμάτιά της. Ἐφανέρωσε παρευθὺς τὴν ταραχήν του εἰς τὸν ἐπίσκοπον Γαρδίνερον, ἐχθρὸν τῆς βασιλίσσης, καὶ οὗτος, ὡς αὐλικὸς, ἐπίασε τὸν καιρὸν νὰ ἐπαινέσῃ τὸν ζῆλον τοῦ βασιλέως διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ἀληθινῆς πίστεως, καὶ νὰ τοῦ ἀποδείξῃ, ὅτι τίποτ' ἄλλο δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ ἰσχυρότερα εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον, εἰμὴ

ἐὰν ἡ καταφρονημένη θέλησις τοῦ βασιλέως ἐκδικῆται αὐστηρότατα κατὰ λαμπροτάτων προσώπων. Ἐγίνετο ἤδη ἡ κρισολογία μυστικῶς κατὰ τῆς δυστυχοῦς, ὅταν ἀκόμη εἰς καιρὸν ἔμαθε περὶ τούτου. Ἐκατάπιε ταχέως τὴν λύπην της, καὶ ἔκαμεν εἰς τὸν ἄνδρα της μὲ ἀβίαστον εὐπρέπειαν τὴν συνήθη ἐπίσκεψίν της. Ἤρχισεν ἐκεῖνος πάλιν τὰς ὀρθοδόξους ὁμιλίας του, καὶ τὴν ἐπαρατήρει ἐνταυτῷ μὲ προσοχήν· ἀλλ' ἐκείνη μὲ γέλια ἔτρεψε τὸν λόγον της, ὅτι τοιαῦται βαθεῖαι ἔρευναι ὑπερβαίνουν τὰς δυνάμεις τοῦ γυναικείου γένους. Τοῦτο ἐγεννήθη (εἶπε) μόνον διὰ νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ἄνδρας. Εἰς τὸν ἄνδρα ἁρμόζει νὰ φιλοσοφῇ περὶ τοῦ λόγου τῶν πράξεων καὶ τῆς πίστεώς του, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα νὰ τὸν ὑπακούῃ τυφλά. Εἰς αὐτὴν δὲ εἶναι τοῦτο τόσον εὐκολώτερον, ὅσον ἔχει ἄνδρα, ὅς τις εἶναι ἱκανὸς νὰ φροντίσῃ διὰ τὰ ὀρθὰ δόγματα ὄχι μόνον τοῦ οἴκου του, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν ὁλοκλήρων. Ὁ κολακευθεὶς βασιλεὺς ἐφώναξε γελῶν: „Ὄχι, ὄχι, μὰ τὴν Παναγίαν, Αἰκατερίνα· σὺ εἶσαι ἀληθινὸς δόκτωρ, καὶ εἶσαι καλὴ νὰ δίδῃς μᾶλλον παρὰ νὰ λαμβάνῃς διδασκαλίαν·“ Μὲ ταπεινοφροσύνην τοῦ ἀπεκρίθη: „Δὲν ἀξίζω, οὐδὲ ἐμπορῶ νὰ ἀξίζω τὸν ἔπαινον τοῦτον. Ἐδοκίμασα μὲν κάποτε νὰ ἀντιλέγω κατὰ τὸ φαινόμενον, διὰ νὰ δίδω ζωηρότητα εἰς τὴν συνομιλίαν, ἥτις χωρὶς ἀντίστασιν νεκρόνεται, καὶ διὰ νὰ ἀπασχολῶ πρὸς ὀλίγον τὴν ὀξύνοιαν τοῦ ἀντιπάλου μου, ἀλλ' εὕρηκα ὅτι κατὰ τῆς παντοδυναμίας τῶν ἀληθειῶν του δὲν ἰσχύει καμμία ἐναντίωσις. Ἤμην δὲ καὶ εἶμαι στερεὰ εἰς τὴν αὐτὴν πίστιν, εἰς τὴν ὁποίαν λάμπει καὶ ὁ σύζυγός μου.“ — Πῶς; ψυχήμου! λέγεις ἀληθινά; ἐφώναξεν ἐκστατικὸς ὁ Ἐρρῖκος· εἴμεθα λοιπὸν πάλιν τέλειοι φίλοι.“ Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐχάρη ἡ ἀθλία γυνὴ ἀπὸ τοὺς λόγους τούτους.

Τόσον εὐτυχῶς δὲν ἠλευθερόνετο καθένας. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ δυσπίστου καὶ ἰδιοτρόπου τυράννου ἐδαπάνησαν τὴν ζωὴν πολλῶν καὶ ἐνδόξων προσώπων. Πολλοὶ ἐθανατώθησαν ὡς προδόται μόνον διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ἀῤῥωστίας του εἶπαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει ζήσειν πλέον πολὺν χρόνον. Κατὰ τὴν πρὸ τοῦ θανάτου του ἡμέραν ἐπρόσταξε τὸ κοινοβούλιον νὰ φονεύσῃ τὸν Δοῦκα Νορφολκίας, ἄνδρα τοῦ βασιλείου ἀξιολογώτατον. Κατὰ καλὴν τύχην ἀπέθανεν αὐτὸς πρὶν φονευθῇ ἐκεῖνος (28 Ἰαν. 1547) κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ τὸ τριακοστὸν ὄγδοον τῆς βασιλείας του.

Μὲ ὅλον ὅτι ἦσαν ἀνωφελεῖς καὶ ἀσήμαντοι οἱ πολλοὶ πόλεμοι, τοὺς ὁποίους ἔκαμεν Ἐῤῥῖκος ὁ Η', ἐχρησίμευσαν ὅμως, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔμαθαν τότε ἀπὸ τοὺς Γάλλους κάποιαν καλητέραν πολεμικὴν τέχνην. Ἡ χρῆσις τῆς πυροκονίας ἔγεινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κοινὴ βραδύτατα, καὶ τοῦ Ἐῤῥίκου οἱ ἄριστοι στρατιῶται ἦσαν ἀκόμη τοξόται. Σύγχρονός τις συγγραφεὺς ἐκθειάζει ὡς θαῦμα, ὅτι εἰς μίαν ναυμαχίαν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος 100 καραβίων εἰς δύω ὥρας ἔῤῥηξε 300 κανόνια. Τοῦτο γίνεται τώρα ἀπὸ ἓν πολεμικὸν καράβιον μὲ μεγίστην εὐκολίαν.

---

7. Ἐδουάρδος Ϛ'.

(1547 — 1553).

Κατὰ δυστυχίαν ἠκολούθησε πάλιν ἐπιτροπικὴ βασιλεία, ἐπειδὴ Ἐῤῥίκου τοῦ Η' ὁ μονογενὴς υἱὸς Ἐδουάρδος δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαετής. Τοποτηρητὴν του εἶχε διορίσειν ὁ πατήρ του βουλὴν δεκαὲξ ἀνδρῶν, ἥτις ἔκρινεν εὔλογον διὰ τὴν μεγίστην ἑνότητα νὰ ἀναγορεύσῃ ἐκ τοῦ μέσου της ἕνα προστάτην. Ἡ ἐκλογὴ ἔπεσεν εἰς θεῖον τινὰ τοῦ νέου βασιλέως, Κό-

μητα Ἀρφορδίας (μετ' ὀλίγον Δοῦκα Σομμερσετίας), φρόνιμον καὶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὄχι ἀποφασιστικὸν ἄνδρα, ὅς τις ὅμως ἐντὸς ὀλίγου ἔλαβε τόσην ὑπόληψιν, ὥστ' ἐκυβέρνα σχεδὸν ὡς βασιλεύς. Ἦτο εὐνοϊκὸς εἰς τοὺς Προτεστάντας, καὶ ἐνταυτῷ τόσον μέτριος, ὥστε δὲν ἐδοκίμασε νὰ μεταβάλῃ τίποτε μὲ βίαν. Ὁ σοφὸς ἀρχιεπίσκοπος Θωμᾶς Κράμμερος ὡδήγει τὴν ἀναμόρφωσιν πολλὰ προσεκτικῶς, ἐβάσταξεν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ τῆς Καθολικῆς λατρείας τόσα, ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ βλάψουν, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἐχθρὸς καὶ τῶν δύω μερίδων.

Μετὰ τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως, τοῦ μεγίστου πράγματος τῶν καιρῶν ἐκείνων, ἐπεθύμουν οἱ Ἄγγλοι κατὰ πολλὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Σκωτίας μὲ τὴν μοναρχίαν των. Ἐκεῖ ἐκυβέρνα τότε, μετὰ τὸν θάνατον Ἰακώβου τοῦ Ε', ἐν ὀνόματι τῆς ἀνηλίκου θυγατρός του Μαρίας Στουάρτ, ἡ τούτου γυνὴ, ἀδελφή τις τῶν Γυϊσίων. Ὁ Προστάτης Σομμερσέτιος ἐπρόβαλεν εἰς αὐτὴν γάμον τοῦ νέου βασιλέως τῆς Ἀγγλίας μὲ τὴν πριγκιπέσσαν ἐκείνην· ἀλλ' ἐκ προσηλώσεως εἰς τὸν Καθολικισμὸν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπέβαλεν ἐκείνη τὸ πρόβλημα. Ὁ Σομμερσέτιος ἐνόμισεν ὅτι θέλει ἐνεργήσειν εἰς αὐτὴν καλήτερα μὲ τὸν φόβον. Διὰ τοῦτο ἐπροχώρησε μὲ στράτευμα ἕως Ἐδιμβούργου, καὶ ἐκέρδησεν ἀληθῶς αἱματώδη νίκην, ἀλλ' ὁ πόλεμος δὲν ἐγίνετο μὲ δραστηριότητα, καὶ οὕτω μὲ διαρπαγὰς καὶ λῃστείας ἀπέκαμαν καὶ τὰ δύω μέρη, ἕως οὗ ἡ Γαλλία, ἡ παλαιὰ σύμμαχος τῆς Σκωτίας, ἐμβῆκεν εἰς τὸ μέσον καὶ ἥρπασε τὴν νέαν Πριγκιπέσσαν διὰ τὸν Δελφῖνα, τὸν μετέπειτα βασιλέα Φραγκῖσκον Β'.

Ἕως ἐδῶ ἐφαίνετο ὅτι ἔτρεχεν εὐτυχῶς ἡ ἐπιτροπικὴ κυβέρνησις. Ἀλλ' ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ἡ δυστυχία. Μόλις ἴδαν, ὅτι ὁ Προστάτης ἔκαμε καὶ φοβερὰ βήματα, καὶ ἐξύπνισεν ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ

ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀστασίαν του. Πρῶτος, ὅςτις ἐπεθύμησε νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν τόπον του, ἦτο ὁ ἀδελφός του Λόρδος Σειμούριος. Διὰ νὰ τὸν κρημνίσῃ, ἠνώθη καὶ πανοῦργος τις καὶ τολμηρότερος, ὁ Κόμης Βαρβίκιος. Οὗτος ἐφόνευσε πρῶτον τὸν Λόρδον, ἔπειτα τὸν Προστάτην, ἔγεινε Δοὺξ Νορθυμβρίας, καὶ ἐξουσίασε τὴν βουλὴν καὶ τὸν νέον βασιλέα μὲ σχεδὸν ἀπεριόριστον δύναμιν. Ὡς εἶναι σύνηθες, ὁ φόβος ἦτο πάλιν ἰσχυρὸς μάγος, ὅςτις εἶχεν ἀπολιθώσειν τὰς πολλὰς μυριάδας τῶν ἰσχυρῶν βραχιόνων τοῦ βασιλείου. Καὶ ὁ Νορθύμβριος ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον. Διὰ νὰ ἀποκτήσῃ φίλους καὶ ὀπαδοὺς, δὲν ἐλυπεῖτο οὔτε τὰ ἰδικά του οὔτε τὰ τοῦ στέμματος εἰσοδήματα, καὶ ἡ κακὴ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων διοικητῶν οἰκονομία ἔγεινεν αἰτία νὰ ὑποπέσῃ ἡ πολιτεία εἰς χρέος δύω μιλιονίων θαλήρων χωρὶς νὰ κάμῃ κἀνένα ἐπίσημον πόλεμον· καὶ νὰ ἐπαναστάθῃ πολλαχοῦ ὁ λαὸς μὲ τὰ ὅπλα καὶ μόνον μὲ πολλοὺς κόπους νὰ καταπραϋνθῇ.

Ὅσον ἀγαθὰς ἰδιότητας ἔδειχνεν ὁ νέος βασιλεὺς, τόσον βραχεῖαν ζωὴν ἐπροσήμαινε τὸ ἀσθενικὸν σῶματου, καὶ τοῦτο ἔκαμε τὸν φιλόδοξον Νορθύμβριον τόσον τολμηρὸν, ὥστε συνέλαβε σκοπὸν νὰ φέρῃ τὸ σκῆπτρον εἰς τὸν οἶκον του. Ἐδουάρδος ὁ Ϛʹ, φίλος διάπυρος τῆς Προτεσταντικῆς διδασκαλίας, ἐμίσει τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφήν του Μαρίαν διὰ τὴν πεισματώδη εἰς τὸν καθολικισμὸν προσήλωσίν της, τὴν ὁποίαν παρέλαβε μὲ ὅλην τὴν αὐστηρίαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανικὴν μητέρα της. Ἤθελε λοιπὸν κάλλιον παρ' αὐτὴν ν' ἀφήσῃ διάδοχον τὴν δευτέραν ἀδελφήν του Ἐλισάβετ· ἀλλ' ὁ Νορθύμβριος τοῦ παρέστησεν, ὅτι ἐὰν ἤθελε νὰ παραβλέψῃ μίαν ἀδελφὴν, ἀνάγκη ἦτο νὰ τὰς παραβλέψῃ καὶ τὰς δύω. Τοῦτο δὲ κρέμαται ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του; ἐπειδὴ ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ἐμπορεῖ νὰ διορισθῇ κα-

τὰ τὴν θέλησίν του, καὶ κατ' εὐτυχίαν ἔχει ἀκόμη μίαν συγγενῆ προικισμένην μὲ ὅλας τὰς βασιλικὰς ἀρετάς. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ ὡραία καὶ ἐνάρετος Ἰωάννα Γράη, ἔγγονος τῆς νεωτάτης ἀδελφῆς Ἐῤῥίκου τοῦ Η', γυνὴ νέα καὶ μὲ σπάνιον παιδείαν. Ὄχι μόνον ὡμίλει πολλὰς νεωτέρας γλώσσας, ἀλλ' ἀνεγίνωσκε τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους εἰς τὴν γλῶσσαν των, καὶ ἦτο διδαγμένη βασίμως τὰς θεολογικὰς λογομαχίας τῶν καιρῶν ἐκείνων. Ὁ Νορθύμβριος τὴν ἔλαβεν εὐκόλως νύμφην εἰς τὸν τέταρτον υἱόν του Γυϊλφόρδον Δουδλέην. Μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀφοῦ ὑπέγραψεν ὁ Ἐδουάρδος τὴν νέαν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ηὔξησε σφοδρῶς ἡ ἀῤῥωστία του καὶ ἔβαλε τέλος εἰς τὴν ζωήν του τὴν 6 Ἰουλ. 1553.

8. Μαρία.

(1553 — 1558).

Ὀλίγοι ἤξευραν ἀκόμη τὴν διαθήκην τοῦ Ἐδουάρδου καὶ ἐπίστευαν διάδοχον τὴν ἀδελφήν του Μαρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Νορθύμβριος ἐφύλαττεν ἀπ' αὐτὴν μυστικὸν τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ἕως οὗ ἡ νύμφη του, ἥτις διέτριβεν εἰς τοὺς γονεῖς της εἰς τὴν ἐξοχὴν, νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ' εἷς ἀπὸ τοὺς συνεξεύροντας ἐπρόδωκε τὸ πᾶν εἰς τὴν Μαρίαν, καὶ αὐτὴ εἶχεν ἱκανὴν τόλμην νὰ φύγῃ παραυτα εἰς Συφολκίαν, ἐκεῖ νὰ προσκαλέσῃ τοὺς εὐγενεῖς ὅλους διὰ γραμμάτων, καὶ νὰ παρακινήσῃ ὅλους τοὺς γενναίους Ἄγγλους εἰς ὑπεράσπισιν τῆς νομίμου βασιλίσσης των. Οἱ κάτοικοι τῆς Συφολκίας ἐσκέφθησαν ὀλίγον καιρὸν, ἐπειδὴ ὁ τῆς Μαρίας ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς θρησκείας ζῆλος ἦτο εἰς αὐτοὺς σκάνδαλον. Εὐθὺς ὅμως ἀφοῦ ἐβεβαιώθησαν ἀπ' αὐτὴν, ὅτι κἀνεὶς δὲν θέλει πειραχθῆν διὰ τὴν θρησκείαν του,

συνέῤῥευσάν ὅλοι, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπέκτησε δύναμιν, ἥτις ἠδύνατο νὰ καταφρονήσῃ τὴν αὐθάδειαν παντὸς ἅρπαγος.

Ἰωάννα ἡ Γράη ἐτρόμαξε καὶ αὐτὴ ὅταν ἔμαθεν, ὅτι κληρονομεῖ τὸ βασίλειον· μετὰ πολλὴν ἀντίστασιν ἐνέδωκε μᾶλλον εἰς τὰς παρακινήσεις τῶν συγγενῶν της καὶ ἠκολούθησε τὸν Δοῦκα εἰς τὸ Λονδίνιον. Ὁ λαὸς, ὅς τις ἐμίσει τοῦτον ἐσωτερικῶς, ἐκύτταζε καὶ ἐκείνην εἰς τὴν συνοδείαν του μὲ ἀγανάκτησιν, καὶ ἡ εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἐῤῥίκου προσήλωσις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἀναγορευομένης βασιλίσσης τῆς Ἰωάννας δὲν ἠκούσθη κἀνεὶς φθόγγος ἐπαίνου. Εἰς μάτην ἐπροσπάθουν οἱ ἀπὸ τὸν Νορθύμβριον δωροδοκημένοι ἱεροκήρυκες νὰ κάμουν μισητὴν εἰς τὸν λαὸν τὴν δεισιδαίμονα Μαρίαν· ἐκαταφρόνησαν καὶ αὐτὴν τὴν ἄλλοτε ἀξιόλογον περὶ ἀνεξιθρησκείας παρατήρησιν ἀπὸ φιλοδικαιοσύνην καὶ ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν φιλόδοξον Νορθύμβριον. Οὗτος ἐσύναξε σπουδαστικὰ περίπου 6000 ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκβῆκεν ἐναντίον τῆς Μαρίας. Μόλις ὅμως ἦτο ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ὅλοι οἱ βουλευταὶ τοῦ προτέρου βασιλέως ἀπεφάσισαν τάχιστα νὰ ἀποῤῥίψουν τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τοῦ Νορθυμβρίου καὶ νὰ λάβουν τὸ μέρος τῆς Μαρίας. Ὅταν ὁ λαὸς ἤκουσεν ἐκφωνούμενον τὸ ὄνομα τοῦτο, ἠλάλαξε μὲ ἔπαινον, καὶ ἡ ταπεινόφρων Ἰωάννα Γράη ὑπέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς της μᾶλλον εὔθυμος παρὰ περίλυπος διὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον τύχην της. Ὁ ὑπερασπιστής της ἴδε πάραυτα τὸν ἑαυτόν του ἐγκαταλειμμένον ἀπ' ὅλους τοὺς φίλους του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν θριαμβεύουσαν Μαρίαν. Δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ πάραυτα τὴν ἀπὸ τόσου ὕψους ἔξαφνον πτῶσίν του· ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Κόμητος Ἀρουντίνης, ὅς τις ὑπῆγε νὰ τὸν πιάσῃ, καὶ τὸν ἐπαρακάλει γονατιστὸς περὶ τῆς ζωῆς του αὐτὸς,

τὸν ὁποῖον πρὸ ἡμερῶν τινῶν ἔτρεμαν αἱ ὑψηλόταται κεφαλαὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ τώρα δὲν τὸν ἐβοήθει μετάνοια. Ἀπέθανε μετὰ πολλῶν πιστῶν του συμβοηθῶν τὸν θάνατον τοῦ προδότου τοῦ βασιλείου εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης (22 Αὐγ. 1553). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀθώου Ἰωάννας Γράης καὶ τοῦ νέου ἀνδρός της (καὶ οἱ δύω ἦσαν δεκαεπταετεῖς) ἀπεφασίσθη ἡ αὐτὴ κρίσις, ἀλλὰ δὲν ἐξετελέσθη.

Αἱ παλαιαὶ σκηναὶ τῆς ἀπανθρωπίας, τὰς ὁποίας ἐνόμιζαν τελειωμένας μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρρίκου, ἤρχισαν τώρα ἐκ νέου, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἀπεφάσισε νὰ κρημνίσῃ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀδελφοῦ της μὲ πάντα τρόπον. Ἀνατραφεῖσα εἰς τὰ αὐστηρότατα δόγματα τῆς Καθολικῆς πίστεως, τῆς ὁποίας τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ταπείνωσιν ἐνόμιζει μέγιστον δυστύχημα, καταφρονηθεῖσα πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὸν πατέρα της, κατατρεχθεῖσα ἀπὸ τὰς μεταγενεστέρας γυναῖκας του, καὶ ἀπὸ μηδένα σχεδὸν ἀγαπηθεῖσα, πολλοὺς ἐνιαυτοὺς διατρίψασα εἰς ἐρημίαν, καὶ μὲ ἀπαρηγορήτους ἐπιθυμίας καταναλωθεῖσα, τελευταῖον δὲ ὑψωθεῖσα εἰς τὸν θρόνον, ὅπου ἠδύνατο νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πίστιν της καὶ ἑαυτὴν — τί θαυμαστὸν ἐὰν ἔδειξε σειρὰν ἀνατροπῶν καὶ ἀπανθρωπιῶν;

Ὅλοι οἱ Καθολικοὶ ἐπροτιμήθησαν, ὅλοι οἱ Προτεστάνται ἀπεβλήθησαν καὶ παντοδαπῶς κατετρέχθησαν. Οἱ Καθολικοὶ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας ἐκάθηντο εἰς τὴν φυλακὴν, ἐβάλθησαν πάλιν εἰς τὰς καθέδρας των. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, αἱ εἰκόνες, αἱ λειτουργίαι, εἰσήχθησαν πάλιν. Κάτοικος τῆς Συφολκίας, ἐνθυμίσας τὴν βασίλισσαν τὴν ὑπόσχεσίν της, ὅτι θέλει προστατεύσειν τὴν Προτεσταντικὴν διδασκαλίαν, ἐτιμωρήθη δημοσίως διὰ τὴν προπέτειαν ταύτην. Οἱ ἔγγαμοι ἱερεῖς ἀπεβλήθησαν. Ἡ πρώτη συνέλευσις τοῦ κοινοβουλίου ἤρχισε μὲ Λατινικὴν λει-

τουργίαν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἕνας ἐπίσκοπος, ὅςτις δὲν ἠθέλησε νὰ γονατίσῃ εἰς αὐτὴν, ἀπεδιώχθη ἔξω μὲ βίαν. Κατὰ τῆς ἀδελφῆς της Ἐλισάβετ ἐξεδικεῖτο τώρα ἡ Μαρία μὲ διπλῆν μανίαν ὅλους τοὺς πειρασμοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε πάθειν ποτὲ ἡ μήτηρ της ἀπὸ τὴν Ἄνναν Βολέην. Ἐτόλμησε φανερὰ νὰ ὀνομάσῃ ταύτην μὲν ἁπλῆν παλλακίδα τοῦ πατρός της, τὴν δὲ θυγατέρα της Ἐλισάβετ νόθον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρόσταξε τὸν κατώτατον τῆς αὐλῆς τόπον. Ἡ δυστυχὴς πριγκιπέσσα ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ ὑπάγῃ εἰς παράμερόν τι ἀγροκήπιον διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς καθημερινοὺς διωγμοὺς τῆς ἀδελφῆς της. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς φιλοφροσύνης καὶ τῶν λαμπρῶν προτερημάτων της ἦτο ἀγαπητὴ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, διὰ τοῦτο ἡ λυπηρὰ τύχη της ἐπέφερεν εἰς τὴν βασίλισσαν γενικὸν μῖσος. Ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον ἀνέφλεγε τὸν λαὸν εἰς μανίαν ἡ σκληρότης, μὲ τὴν ὁποίαν κατεδιώκοντο οἱ Προτεστάνται. Ἡ ἐπανάστασις ἐξεῤῥάγη πανταχοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔλειπεν ἑνότης καὶ ἐπιτήδειος ἀρχηγὸς, τὰ βασιλικὰ στρατεύματα τὴν κατεπάτησαν παραυτα. Τρομερὸν κριτήριον ἐστήθη τώρα διὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ οἱ ἁπλῶς ὕποπτοι ἐχρεώστουν νὰ θανατωθῶσιν. Ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ νέος Γυϊλφόρδος Δουδλέης, Κόμης Συφολκίας, μὲ τὴν εὐγενῆ σύζυγόν του Ἰωάνναν Γράην· ὁ μὲν δὲν ἔκαμε τίποτε, εἰμὴ ὅτι ὡμίλησεν ἴσως ἐλεύθερα περὶ τῆς κυβερνήσεως· ἡ δὲ ἦτο πάντη ἀθῶος, καὶ ἐχρεώστει μόνον νὰ τιμωρηθῇ διὰ τὰς δέκα ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφόρεσε τὸ μὲ βίαν ἐπιτεθὲν εἰς αὐτὴν στέμμα. Καὶ οἱ δύω ἐκαταδικάσθησαν τὸν διὰ ξίφους θάνατον. Εἰς τὴν φυλακὴν τοὺς ἐβασάνιζαν Καθολικοὶ ἱερεῖς, τοὺς ὁποίους ἔστελναν πρὸς αὐτοὺς διὰ νὰ λυτρώσουν τὰς ψυχάς των ἀπὸ τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ἀλλ' ἡ Ἰωάννα ἐπροστάτευσε τὴν πίστιν της μὲ ἡρωϊκὴν σταθερότητα.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς θανατώσεώς των ἔστειλε πρὸς αὐτὴν ὁ σύζυγός της, ὅςτις ἦτο χωριστὰ ἀπ' αὐτὴν, καὶ τὴν ἐπαρακάλεσε νὰ λάβῃ τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν της. Τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ τὴν σκηνὴν ταύτην οὐδὲ χρειάζεται ἀποχαιρετισμὸς, ἐπειδὴ εἰς ὀλίγα λεπτὰ θέλουν ἑνωθῆν αἰωνίως, καὶ εἰς τόπον, ὅπου καμμία λύπη, καμμία κακουργία δὲν θέλει ἐνοχλήσειν τὴν ἀγάπην των.

Ὁ σύζυγός της ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ πρῶτος. Ἔστεκεν αὕτη εἰς τὸ παράθυρον, ὅταν ἐφέρθη ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ Πύργου, καὶ τοῦ ἔῤῥιψε τρυφερὰ σημεῖα τῆς ἐνθυμήσεως. Ὅταν ἐφέρθη καὶ αὐτὴ, τὴν συνήντησαν οἱ δήμιοι μὲ τὸ ἀκέφαλον πτῶμα, καὶ τῆς ἐδιηγήθησαν μὲ πόσην σταθερότητα ἀπέθανεν ὁ Κόμης. Ἐχάρη διὰ τοῦτο, καὶ μὲ νεωθεῖσαν ἱλαρότητα ἀνέβη εἰς τὸ σφαγεῖον. Ἐξεφώνησε πρὸς τὸν λαὸν λόγον, ὅςτις ἐκίνησεν ὅλους εἰς δάκρυα, ἐσυγχώρησεν ὅλους, καὶ ἐσύστησε τὴν ψυχήν της εἰς τὸν Σωτῆρα. Ἔπειτα ἐξεδύθη τὰ ἱμάτιά της ἡσύχως ἀπὸ τὰς γυναῖκας της καὶ ἐξήπλωσε μόνη τὴν κεφαλήν της εἰς τὸ ξίφος.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἡ Μαρία εἶχε κάμειν ὅλας τὰς προετοιμασίας πρὸς ἐκτέλεσιν ἐρωτικῆς τινὸς εὐχῆς, ἥτις τῆς ἦτο πολὺν καιρὸν ἀπηγορευμένη, δηλαδὴ νὰ ὑπανδρευθῇ. Ἐκ πολλῶν προβληθέντων τῆς ἤρεσεν ὁ νέος Φίλιππος, διάδοχος τῆς Ἱσπανίας, περισσότερον, καὶ ἐπειδὴ ὁ πατήρ του Κάρολος ὁ Ε΄ ἐμεταχειρίσθη τὸ πρᾶγμα τοῦτο μὲ ζῆλον, ἐκατωρθώθη τελευταῖον. Ὁ γάμος οὗτος ἔλειπε μόνον διὰ νὰ κάμῃ τὴν Μαρίαν ἐντελῶς μισητὴν εἰς τοὺς ὑπηκόους της. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι τὸ κοινοβούλιον ὑπετάσσετο πάντοτε μὲ ἔνδοσιν εἰς τὴν θέλησιν τῶν βασιλέων, ἐβάσταξεν ὅμως τώρα σταθερῶς τὰ δίκαιά του, καὶ αἱ συνθῆκαι, μὲ τὰς ὁποίας ἐγνωρίζετο ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἦσαν τόσον

ἀκριβῶς ζυγισμέναι καὶ τόσον ὀλίγον χαριστικαὶ εἰς τὸν ξένον, ὥστε ὅλον τὸ βασίλειόν του ἦτο φιλὸν ὄνομα. Ἴσως ἔστερξε τὰς συνθήκας ταύτας Κάρολος ὁ Ε' διὰ τοῦτο, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι ἀφοῦ ὑπάγῃ ἐκεῖ ὁ υἱός του θέλει δυνηθῆν νὰ ἀλλάξῃ πολλά· ἀλλὰ δι' εὐτυχίαν τῆς Ἀγγλίας ἡ Μαρία δὲν ἔζησε πολὺ, καὶ ὁ γάμος ἔμεινεν ἄτεκνος.

Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ὁ Φίλιππος εἰς τὴν σύζευξιν ταύτην εἶχε μόνον πολιτικὸν συμφέρον. Ὄχι ὅμως καὶ ἡ παρθενικὴ Μαρία. Τὸν ἔβλεπε μὲ ὄμματα ἐπιθυμίας, καὶ τὸν ἐπρόσμενε μὲ τὸ πῦρ πάθους εἴκοσιν ἔτη εἰς μάτην καταδαμαζομένου. Ἦτο ἐρωτόληπτος μέχρι θανάτου πρὶν νὰ τὸν ἴδῃ, καὶ μόλις ἠδύνατο νὰ τὸν συγχωρήσῃ, ὅτι δὲν τῆς ἀπεκρίθη μηδὲ μίαν φορὰν εἰς τὰς ἐπιστολάς της καὶ δὲν τῆς ἐφανέρωσεν ἀκόμη βέβαιόν τι περὶ τῆς ἐλεύσεώς του. Ἠῤῥώστησεν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐπεθύμει σφοδρῶς νὰ τὸν ἴδῃ, ἐφοβεῖτο ὅμως νὰ φανῇ ἔμπροσθέν του μὲ τὴν ξηρὰν μορφήν της καὶ μὲ τὸ κίτιρνον καὶ χαλασμένον πρόσωπόν της. Κατὰ δυστυχίαν ἦτο ἐκεῖνος καὶ ἕνδεκα ἔτη νεώτερος παρ' αὐτήν. Τελευταῖον, τὴν 19 Ἰουλ. 1554, ἔφθασεν εἰς Σουθαντωνίαν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελέσθη ὁ γάμος εἰς τὸ Βεσμοναστήριον, καὶ ἔπειτα εἰσῆλθαν καὶ οἱ δύω λαμπρῶς εἰς τὸ Λονδίνιον. Κανεὶς τοῦ λαοῦ χαρμόσυνος ἀλαλαγμὸς δὲν τοὺς ἐσυνώδευσε. Καὶ ὄχι μόνον, ἀλλ' ὁ παροργισμὸς κατὰ τῆς Ἱσπανικῆς ταύτης συζυγίας ἦτο τόσον μέγας, ὥστε ὅταν ἡ Μαρία ἠθέλησε πρότερον νὰ στείλῃ μικρὸν στόλον πρὸς ὑπάντησιν τοῦ ἐρχομένου, τῆς ἀπεκρίθη ὁ ναύαρχος, ὅτι δὲν γίνεται ἐγγυητὴς, ἂν ὁ Φίλιππος διασωθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ παρουσία του δὲν ἀναίρεσε τὴν κακὴν πρόληψιν, ἐπειδὴ ἐπροσφέρετο τόσον ἀλαζονικῶς, ὡμίλει τόσον ὀλίγα, καὶ ἐπαρατήρει τόσον ὀλίγον τὰς πρὸς αὐτὸν φιλοφροσύνας

τῶν μεγιστάνων, ὥστε ὅλοι ἐπειράχθησαν ἐκ τούτων. Μόνον ἡ βασίλισσα ἔχαιρε διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἦτο τόσον ζηλότυπος εἰς αὐτὸν, ὥστε ἐταράττετο διὰ πᾶν φιλικὸν βλέμμα, τὸ ὁποῖον ἔδειχνεν εἰς ἄλλον.

Εὐθὺς ἀφοῦ ἐπέρασεν ἡ πρώτη χαρὰ διὰ τὸν εὐτυχῶς ἐκτελεσθέντα γάμον, ἐπεχείρησε πάλιν τὴν ἀνέγερσιν τῆς θρησκείας. Ἐκατάπεισε τὸ κοινοβούλιον νὰ στέρξῃ πρεσβείαν πρὸς τὸν Πάπαν (Ἰούλιον Γ'), ἥτις νὰ τὸν ζητήσῃ συγγνώμην διὰ τὴν πολυχρόνιον, ἀξιοτιμώρητον ἔκπτωσιν τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν του, νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὸν ἐκ νέου ὑποκλινέστατα, καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπ' αὐτὸν νὰ στείλῃ παντοτεινὸν τοποτηρητὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐμπορεῖ καθεὶς νὰ στοχασθῇ πόσον ἐχάρη περὶ τούτου ὁ ἅγιος πατήρ. Ὅταν ἡ Μαρία ἐδιώρισε νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, διότι ἔδειξε προθυμίαν νὰ τὴν συγχωρήσῃ, ὠνόμασεν ἐκεῖνος τὸν ἑαυτόν του μὲ γέλια τέκνον τῆς τύχης, τὸ ὁποῖον εὐχαριστοῦν διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔδωκεν, ἀλλ' ἔλαβεν. Ἡ καῦσις τῶν Προτεστάντων ἱεροκηρύκων ἐγίνετο τώρα μὲ ζῆλον. Ἀπηριθμησαν εἰς τοὺς πρώτους τρεῖς ἐνιαυτοὺς ὅτι ἐκάησαν τριακόσιοι αἱρετικοὶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πεντήκοντα πέντε γυναῖκες καὶ τέσσαρα παιδία. Κατάσκοποι ἐστέλλοντο πανταχοῦ διὰ νὰ συνάζωσι τοὺς αἱρετικοὺς λόγους· καὶ οἱ ὕποπτοι ἐπιάνοντο καὶ ἐβασανίζοντο. Ἐδόθη πρόσταγμα, ὅς τις ἔχει Προτεσταντικὸν ἢ Λουθηρανὸν βιβλίον καὶ δὲν τὸ καύσῃ παραυτα ἢ τὸ δανείσῃ εἰς ἄλλον, νὰ θεωρῆται ὡς ἐπαναστάτης καὶ νὰ θανατόνεται. Ἀλλ' ὅλα ἐγίνοντο εἰς μάτην. Κανεὶς μάρτυς δὲν ἐκάη χωρὶς νὰ ἐπιστρέψῃ ἑκατὸν ἄλλους εἰς τὴν πίστιν του· καὶ οὕτω διὰ τῆς σκληρότητος ἐκατόρθοναν ὅλον τὸ ἐναντίον τοῦ ὅ,τι ἤθελαν.

Ῥογῆρος, ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Παύλου, χρηστὸς καὶ πεπαιδευμένος ἀνὴρ, εἶχε γυ-

ναῖκα καὶ δέκα τέκνα, τὰ ὁποῖα ἠγάπα ἐκ καρδίας. Μὲ ἀπάρνησιν τῶν δογμάτων του ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ τὴν ζωήν του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμεν. Ὅταν ὑπῆγαν νὰ τὸν σύρουν εἰς τὴν πυρὰν, τὸν εὗρηκαν οἱ φύλακες εἰς βαθὺν ὕπνον. Ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ συγχωρήσουν νὰ ὁμιλήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν γυναῖκα του· ἀλλ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γαρδίνηρος, ἡ κεφαλὴ τῶν Καθολικῶν ζηλωτῶν, ἐπρόσταξε νὰ τοῦ εἴπουν, ὅτι εἶναι ἱερεὺς καὶ ἑπομένως δὲν δύναται νὰ ἔχῃ γυναῖκα. — Ὥπηρος, ἐπίσκοπος Γλοκεστρίας, ἐκάη διὰ μεγαλήτερον παραδειγματισμὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἀλλὰ τοῦτο ἐμεγάλυνε τὴν χαράν του, ἐπειδὴ τώρα ἔδωκε μὲ τὸ παράδειγμά του δύναμιν πίστεως εἰς τὰ πνευματικὰ τέκνα του, τὴν ὁποίαν ἐσύστηνε πρὸς αὐτοὺς θερμῶς μέχρι τοῦδε. Ὅταν ἤδη ἔστεκε δεμένος εἰς τὸν πάσσαλον τῆς πυρᾶς, καὶ χιλιάδες ἀνθρώπων ἔχυναν ὁλόγυρά του ποταμηδὸν δάκρυα, ἐβάλθη ἔμπροσθέν του χαρτίον τῆς βασιλίσσης, τὸ ὁποῖον τοῦ ὑπέσχετο συγχώρησιν, ἐὰν ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ. Μὲ σταθερότητα ἐπέμενεν εἰς τὴν ἐσωτερικήν του πληροφορίαν. Ἡ πυρὰ ἀνήφθη, ἐπειδὴ ὅμως σφοδρὸς ἄνεμος ἔσυρνε κατὰ πλευρὰν τὰς φλόγας, μόνον τὰ κάτω μέρη του ἤγγιζε καὶ τὸν ἐβασάνισε μίαν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυε νὰ ἐνθουσιάζῃ τοὺς περὶ ἑαυτὸν εἰς διατήρησιν τῆς πίστεώς των. — Ἄλλος τις ὀνόματι Σάνδερος ἐκάη εἰς Κοβέντριον. Καὶ οὗτος ἀπέβαλε τὴν προβληθεῖσαν συγχώρησιν, ἐνηγκαλίσθη τὸν πάσσαλον τῆς πυρᾶς, καὶ ἐφώναξε πλήρης ἀγαλλιάσεως: „Καλῶς ἦλθες, σταυρὲ τοῦ Χριστοῦ. Καλῶς ἦλθες, ζωὴ αἰωνία!“ Ἄλλοι ἀπέθαναν ψάλλοντες, καὶ ὅλοι εὐχαριστοῦντες τὸν Θεὸν διὰ τὴν τιμὴν ὅτι ἠξιώθησαν νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ τοῦ Θείου λόγου, καὶ νὰ γείνουν κατὰ τοῦτο ὅμοιοι μὲ τὸν Σωτῆρα.

Μὲ τὴν σταθερότητα τῶν μαρτύρων συνηύξανεν

ἡ λύσσα τῶν διωκτῶν των. Βόννερος, ἐπίσκοπος Λονδινίου, δραστηριώτατος βοηθὸς τοῦ Γαρδινήρου, ἐκαταδίκαζεν ὄχι μόνον τοὺς αἱρετικούς, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνετο νὰ τοὺς μαστίζῃ ἰδιοχείρως, καὶ δὲν ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν φυλακὴν ἕως οὗ δὲν ἀπέκαμνε μαστίζων. Ἑνὸς ὑφάντου, ὅς τις δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρνηθῇ τὴν πίστιν του, ἐξεῤῥίζωσε τὸ γένειον, καὶ διὰ νὰ τοῦ δώσῃ δοκιμὴν τῆς καύσεως ἐκράτησε μὲ βίαν τὴν χεῖρα του ἐπάνω ἀναμμένης λαμπάδος, ἕως οὗ ἐπρήσθη τὸ δέρμα καὶ ἔσχασαν αἱ φλέβες. Ἕνας δεκαεννεαετὴς νέος, ὀνόματι Οὔντερος, φιλονεικῶν ἀσκέπτως μὲ ἱερέα ἠρνήθη τὴν ἀληθινὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας. Προεῖδε ταχέως τὸν κίνδυνον, ὅς τις ἔμελλε νὰ φυτρώσῃ ἐκ τούτου, καὶ ἔφυγε μὲ τὸν καιρόν του. Τότε ἐπίασεν ὁ ἐπίσκοπος Βόννερος τὸν πατέρα του, καὶ τὸν ἐφοβέρισε μὲ τρομερὰς τιμωρίας, ἐὰν δὲν μαρτυρήσῃ ποῦ ἐκρύπτετο ὁ υἱός του. Εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθε τὸ πρᾶγμα ὁ νέος, ἐκβῆκεν εἰς τὸ φανερὸν καὶ ἐπρόδωκε τὸν ἑαυτόν του· ἀλλ' ὁ Βόννερος τόσον ὀλίγον ἠλέησε τὴν παιδικὴν ταύτην φιλοστοργίαν, ὥστ' ἐφώναξε παραυτα: „θάνατον διὰ πυρός!“ Τρομερωτάτη τῶν απανθρωπιῶν τούτων εἶναι ἡ ἑφεξῆς· Προτεστάντις γυνὴ εἰς τὴν νῆσον Γαρνίαν ἦτο ἑτοιμόγεννος ὅταν ἐφέρθη εἰς τὴν πυράν. Ὁ πόνος τῆς δυστυχοῦς ὅταν τὴν ἤγγιξαν αἱ φλόγες ἤνοιξε τὴν κοιλίαν της, καὶ ἔπεσε ζωντανὸν τὸ παιδίον. Συμπαθητικός τις στρατιώτης ἐκ τῆς φρουρᾶς τὸ ἐπίασε ταχέως διὰ νὰ τὸ σώσῃ· ἀλλ' ἀξιωματικὸς τῆς κυβερνήσεως παριστάμενος ἐκεῖ τὸν ἐπρόσταξε παραυτα νὰ τὸ ῥίψῃ ὀπίσω διὰ νὰ φθαρθῇ ὅλον τὸ αἱρετικὸν σπέρμα. Οὕτως ἐνήργει ἡ θρησκεία καὶ εἰς τὰ δύω μέρη τὸ αὐτό: μῖσος καὶ πεῖσμα ἐναντίον τῆς ἐχθρικῆς μερίδος.

Ἡ Μαρία ἐκαταγίνετο τώρα νὰ δώσῃ εἰς τὸν πανάγιον Πάπαν ὅλα τὰ πρότερα εἰσοδήματα τῆς Ἀγ-

γλίας, ὅσα ἐστερήθη ἕως τότε. Τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ χωρὶς μεγίστας ἀδικίας, ἐπειδὴ ὅλα τὰ πρώην ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἦσαν μοιρασμένα εἰς ἀναριθμήτους φιλεργοὺς οἰκονόμους, οἵτινες ἐτρέφοντο ἀπ' αὐτά. Ἤρχισε δὲ καὶ νὰ κτίζῃ νέα μοναστήρια, μ' ὅλον ὅτι τὸ ἀργύριον ἦτο ἀναγκαῖον εἰς ἄλλα χρειώδη τοῦ βασιλείου. Εἰς τοὺς φρονίμους ἄνδρας, οἵτινες ἔλεγαν, ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀφανισθῇ ἡ χώρα ἐκ τούτων, ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς της εἶναι προτιμοτέρα εἰς αὐτὴν παρὰ δέκα τοιαῦται χῶραι.

Ὁ Φίλιππος ὑπέστρεψε πάλιν τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1555) εἰς τὰς Βρυξέλλας, ἐπειδὴ ἡ εἰς Ἀγγλίαν διατριβὴ πλησίον τοιαύτης γυναικὸς τοῦ ἦτο ἀνυπόφορος. Πρὸς ταύτην δὲν ἔγραφεν ἄλλοτε εἰμὴ ὅταν ἐχρειάζετο ἀργύριον, καὶ αὐτὴ διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἐστέρει καὶ τὸν ἑαυτόν της τὰ ἀναγκαῖα. Ἐδιώριζεν ἀλλεπαλλήλους φόρους, καὶ τοῦ ἔστελνε τὰ συναζόμενα, καὶ εἰς τοῦτο σχεδὸν ὑφίστατο ὅλη ἡ κυβέρνησίς της. Τόσον ἄσπλαγχνα δὲ ἠργυρολόγει, ὥστε πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπέλυσαν τοὺς ὑπηρέτας των, διὰ νὰ οἰκονομῶσι τὸ ἀργύριον καὶ νὰ τὸ δίδουν εἰς τὸν θησαυρόν· καὶ ὅταν οἱ ὑπηρέται οὗτοι μὴ ἔχοντες τροφὴν ἐλῄστευαν τὴν χώραν, ἐξέδωκε πρόσταγμα νὰ λάβῃ πᾶς εὐγενὴς τοὺς ἀπολυθέντας ὑπηρέτας του (1556). Κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἐκάη καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κράμμερος, ὅς τις ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας εἶχεν εἰσάξειν τὴν ἀναμόρφωσιν.

Ὅταν ὁ Φίλιππος διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Ἰσπανίας καὶ τοῦ Βελγίου, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον (1557) νὰ μεθέξῃ ἀπὸ τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμόν του, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, ἐφοβέρισεν ὅτι δὲν θέλει βάλειν πλέον τὸν πόδα του εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τώρα ἡ Μαρία ἐκίνησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπόν του, καὶ τότον ἁγία ἦτο ἡ βασιλικὴ θέλησις, ὥστε

τῳόντι ἔγεινε τὸ θέλημά της. Μὲ ἀνήκουστον αὐστηρίαν ἐσυνάζοντο νέοι φόροι· ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Νορφολκίας καὶ Συφολκίας ἐπάρθησαν ὅλα τὰ γεννήματα χωρὶς πληρωμὴν, καὶ ὅς τις ἀντέστεκεν ἢ ἐγόγγυζεν, ἐσύρετο τὴν νύκτα μυστικῶς εἰς τὸν Πύργον. Αἱ τελευταῖαι δυνάμεις τῆς ἐξαντληθείσης χώρας μετέβησαν διὰ θαλάσσης εἰς δεσπότην, ὅς τις οὐδὲ τοὺς εὐχαρίστησε διὰ τοῦτο, οὐδὲ ἦτο εὐχαριστημένος. Ἡ ἀπελπισία τῶν Ἄγγλων ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅταν διεδόθη ἡ ἀγγελία, ὅτι ἀπέθανεν ἡ Μαρία. Πρός εὐτυχίαν καὶ ἰδικήν της καὶ τῆς χώρας ἐτελεύτησε τὴν 17 Νοεμβ. 1558. Φιλίππου τοῦ Β' αἱ εἰς τὸν θρόνον ἀντιποιήσεις ἠφανίσθησαν ἐκ τούτου ἐξ ὁλοκλήρου.

---

9. Ἐλισάβετ.

(1558 — 1603).

Ἦτο συναγμένον τὸ κοινοβούλιον κατὰ τὴν ὥραν, ὁπόταν ἀπέθανεν ἡ Μαρία. Ὅταν ὁ Καγκελλάριος ἐφανέρωσε τὸν θάνατόν της, ἐφώναξαν καὶ αἱ δύω αἱ Βουλαὶ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος: „Ὁ Θεὸς διατηροίη τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ. Πολυχρονίως καὶ εὐτυχῶς νὰ βασιλεύσῃ!" Ἄγγελος ἐστάλθη παραυτα εἰς τὸ ἀγροκήπιον, ὅπου ἔζη ἡ πριγκιπέσσα αὕτη ὡς εἰς ἐξορίαν, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ μὲ ποίαν χαρὰν τὸν ἐδέχθη. Ὑπῆγε παραυτα εἰς τὸ Λονδίνιον, ὅπου τὴν ὑπεδέχθη ὁ λαὸς μὲ χαρὰν μέθης, ἐκατέβη κατὰ τὴν συνήθειαν πρῶτον εἰς τὸν Πύργον, διὰ νὰ δεχθῇ ἐκεῖ τὰς συνειθισμένας προσκυνήσεις, ἐγονάτισεν ἔμπροσθεν πάντων καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν, ὅτι τὴν διέσωσε θαυμασίως ἀπὸ τόσους διωγμοὺς καὶ θανασίμους κινδύνους.

Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε περάσειν σχεδὸν διὰ τῆς αὐ-

τῆς σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρεώστει ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφήτης τὸν πεισματώδη χαρακτῆρα της· ἡ καλητέρα της ὅμως φύσις τὴν εἶχε διαφυλάξειν εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἐμφιλοχώρησεν εἰς ἐκείνην. Ἡ μήτηρ της Ἄννα Βολέη ἀπέθανεν ὑποκάτω τοῦ πελέκεως τοῦ δημίου· μεταγενέστεραι μητρυιαὶ τὴν εἶχαν τυραννήσειν, καὶ τελευταῖον πέντε ὁλοκλήρους ἐνιαυτοὺς τὴν εἶχε σχεδὸν φυλακωμένην ἡ ἰδία της ἀδελφή. Εἰς τὴν ἐρημίαν της ἐνησχολεῖτο μὲ τὰς ἐπιστήμας, μὲ γυναικεῖα ἔργα καὶ μουσικὴν, καὶ ἐσπούδασε καὶ τὰς παλαιάς γλώσσας. Τώρα ἦτο εἰκοσιπενταετὴς, καὶ, μ' ὅλην τὴν κακοπάθειάν της, εἶχεν ἐξαίρετον ὑγιείαν. Ἦτο εὐγενὴς καὶ πυρώδης τὴν ὄψιν· ὑψηλὴ τὸ ἀνάστημα· ἔφιππος ἐφαίνετο ἀληθῶς πολεμική. Ἡ φυσικὴ ἰσχὺς τοῦ πνεύματός της ἐστομώθη περισσότερον ἀπὸ τὴν δυστυχίαν. Ἦτο γεννημένη διὰ νὰ βασιλεύσῃ, καὶ ἡ δύναμις, μὲ τὴν ὁποίαν ἤξευρε νὰ βασιλεύῃ τὴν ἑαυτήν της, τῆς ἔδιδε μεγάλην ὑπεροχὴν ὑπὲρ ἄλλους. Ἀνέβη τὸν θρόνον μὲ περιστάσεις δεινοτάτας, ἀλλὰ μὲ ἀνδρινὴν σοφίαν καὶ ἀνδρικὴν καρδίαν ἐκυβέρνησε τὸ πολιτικὸν καράβιον εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐπικινδυνοτάτων ὑφάλων καὶ σκοπέλων.

Ὁ Φίλλιπος, εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσε τὸν θάνατον τῆς γυναικός του Μαρίας, ἐζήτησε πάραυτα τὴν χεῖρα τῆς Ἐλισάβετ διὰ νὰ στεφανώσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ προτέρου βουλεύματός του, νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ Ἐλισάβετ, ἥτις καὶ ἄλλως ἐφοβεῖτο τὸν ἐκ γάμου περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας της, δὲν ἠθέλεσε νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα της εἰς μόναρχον, ὅς τις ἐμισεῖτο ὡς διάβολος ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους της. Παρεκτὸς τούτου τὴν ἐπαρακάλεσαν ἐφεξῆς βασιλόπαιδες ἐκ Βοῤῥᾶ καὶ Μεσημβρίας, καὶ ἐπ' ἀληθείας Πατρίκιοι τῆς Ἀγγλίας ἐκολακεύοντο ὅτι θέλουν τὴν συζευχθῆν, ἀλλ' αὐτη ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἀπόφασίν

της καὶ ἀπέφευγε μὲ νόστιμον τρόπον ὅλας τὰς τοιαύτας προσκλήσεις. Ἀπεκρίνετο εἰς τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ἀπ' αὐτὴν κληρονόμον τοῦ θρόνου διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κοινοῦ: ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶναι ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ πᾶς ὑπήκοος υἱός της· ἡ εὐτυχία τόσον χιλιάδων ζητεῖ ὅλην τὴν φροντίδα της· ἐπιθυμεῖ νὰ γραφῇ εἰς τὸν λίθον τοῦ μνήματός της: „Ἐδῶ κεῖται ἡ Ἐλισάβετ, ἥτις ἔζησε καὶ ἀπέθανε παρθένος βασίλισσα.“ Μ' ὅλον τοῦτο ἀπὸ τὴν ματαιότητα τοῦ φύλου της νὰ ἀρέσκῃ διὰ κάλλος καὶ χάριν δὲν ἦτο ἐλευθέρα, καὶ ἤκουεν ἀσμενέστατα, καὶ ὅταν ἐπροχώρησαν ἀκόμη τὰ ἔτη της, ἀναμιγμένους τοὺς ἐπαίνους τοῦ κάλλους της μεταξὺ τῶν ἄλλων λαμπρῶν προτερημάτων της.

Εἰς τίποτε δὲν ἐπρόσεξεν ἡ Ἐλισάβετ ἀναβᾶσα τὸν θρόνον, ὅσον εἰς τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ἐζύγισεν ἀκριβῶς τὰ πράγματα· καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀναθρεμμένη εἰς τὰ δόγματα τοῦ Προτεσταντισμοῦ, συμβουλευομένη καὶ ἀπὸ τὸν Βιλιάμον Κεκίλιον, τὸν μετέπειτα Λόρδον Βουρλέϊγον, ἀργοπόρως καὶ μὲ σκέψιν *) ἀπέσπασε πάλιν τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν Ῥώμην, καὶ τῆς ἔδωκε τὴν μορφὴν τὴν ὁποίαν βαστάζει ἕως τῆς σήμερον. Ἐπανῆλθαν γενικῶς εἰς τὰ ἐπὶ Ἐδουάρδου Ϛ τεθέντα ἐκκλησιαστικὰ δόγματα, ὅπου ἀνῆκε καὶ ἡ τήρησις τῶν ἐπισκόπων, διὰ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἡ Ἀγγλικὴ ἐκκλησία Ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία. Μόνον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πολυτελείας καὶ τῶν τελετῶν τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπροσπάθησε νὰ βαστάξῃ ἡ Ἐλισάβετ, ὅσα ἠδύναντο νὰ συμβιβασθῶσι μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Προτε-

*) Ὅταν ἠλευθέρωσε τοὺς φυλακωμένους, οἵτινες εἶχαν ἐγκλεισθῆν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς ἀδελφῆς της διὰ τὴν θρησκείαν, εἶπεν ἕνας ἐξ αὐτῶν πρὸς αὐτὴν ἐννοῶν τὴν ἀπαγορίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς: Τέσσαρες ἀκόμη φυλακωμένοι θέλουν τὴν εὐχαριστήσειν ὀνομαζόμενοι Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς καὶ Ἰωάννης. „Καλά ἀπεκρίθη ἡ βασίλισσα. Ἀλλ' ἐγὼ θέλω ἐξετάσειν τούτους τοὺς φυλακωμένους, ἐὰν ἐπιθυμῶσι καὶ οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν.“

σταντισμοῦ. Ἀλλὰ εἰς τοῦτο δὲν εὐχαριστήθησαν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες πᾶσαν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς Προτεσταντικῆς ἐκκλησίας ἐνόμιζαν παπικὴν τυραννίαν. Ἐσχημάτισαν, μ' ὅλον ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐπροσπάθησε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, κοινότητα τινὰ διάφορον τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν Ἀσυμμεταμόρφωτοι· καὶ καθὸ φυλάττοντες τὴν ἐκκλησίαν καθαρὰν ἀπὸ πᾶσαν παπικὴν φαινομένην κατάχρησιν ὀνομάζονται καὶ Καθαριανοὶ, καὶ προσέτι Πρεσβυτεριανοὶ, ἐπειδὴ θέλουν τὴν ἐκκλησίαν νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ πρεσβυτέρους καὶ ὄχι ἐπισκόπους.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ὑπὸ Ἐλισάβετ θεμελιωθεῖσα νεωστὶ Ἀγγλικὴ ἐκκλησία ἔστεκεν εἰς τὸ μεταξὺ δύω ἀντιθέτων ἄκρων, μὲ τὴν ὁποίαν κανὲν ἐκ τῶν δύω δὲν ἦτο εὐχαριστημένον. Διότι καὶ οἱ Καθολικοὶ ἀπετέλουν ἀκόμη πάντοτε πολυάριθμον καὶ ἐπίσημον φατρίαν, ἥτις πολιτικῶς ἠδύνατο νὰ γείνῃ τόσον ἐπικινδυνοτέρα, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ γνωρίζουν τὸν μεταξὺ Ἐρρίκου Η' καὶ Ἄννης Βολένης γάμον ὡς γνήσιον, καὶ ἑπομένως οὐδὲ τὴν Ἐλισάβετ νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἐὰν δὲ δὲν ἦτο, εἶχε τὸ πλησιέστατον δίκαιον εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον ἡ Μαρία Στουὰρτ, θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως τῆς Σκωτίας Ἰακώβου Ε', ἐγγόνη τῆς πρεσβυτάτης ἀδελφῆς Ἐρρίκου τοῦ Η'. Ἦτο αὕτη ἀναθρεμμένη εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸν παλαιὸν συμμαχικὸν τόπον τῆς Σκωτίας, καὶ πρὸ ὀλίγου εἶχε δοθῆν σύζυγος εἰς τὸν Δελφῖνα Φραγκῖσκον, ὅς τις ἐβασίλευσε τὸ 1559 ἔτος. Οἱ θεῖοι της, ὁ Δοὺξ Γυΐσιος Φραγκῖσκος καὶ ὁ Καρδινάλιος Λοθριγγίας, ἐκατάπεισαν τοὺς δύω νεογάμους νὰ δεχθοῦν τὸν τίτλον βασιλέως καὶ βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας. Ἱκανὴ αἰτία εἰς τὴν Ἐλισάβετ νὰ αἰσθανθῇ ζηλοτυπίαν καὶ μῖσος ἐναντίον τοιαύτης αὐθάδους ἀντιζήλου, τὰ ὁποῖα, ὡς λέγουσιν, ἐνεδυ-

γαμώθησαν περισσότερον ἀπὸ τὴν φήμην τῆς μεγάλης καλλονῆς καὶ χάριτος τῆς Μαρίας. Τοιαῦται κινήσεις γυναικείου ματαιότητος ἴσως εὕρηκαν τόπον· ἀλλ' ἐξ ἅπαντος δὲν ἐνήργουν τόσον ἀποφασιστικῶς ὅσον στοχάζονται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι βλέπουν μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν ἱστορίαν κοινὰ καὶ μικρὰ ἐλατήρια.

Εἰς τὴν Σκωτίαν ἐκυβέρνα τὴν βασιλείαν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἡ μήτηρ τῆς Μαρίας. Εἰς τὴν χώραν ταύτην δὲν ἦτο ἀκόμη τότε σταθερότης καὶ ἡσυχία· οἱ μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῆς αὐλῆς ἀγῶνες ἦσαν ἐκεῖ αἱματωδέστεροι καὶ ἀγριώτεροι παρὰ εἰς πάντα τόπον, καὶ ἡ Σκωτιακὴ ἱστορία ταύτης καὶ τῆς προτέρας περιόδου εἶναι ὕφασμα θηριωδιῶν καὶ βαρβαροτήτων. Ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις, διεφθαρμένη κατ' αρχὰς τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν Σκωτίαν ἦτο εἰς ὕπατον βαθμόν. Ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ ἐχαρίζετο εἰς σκοτεινὴν τινὰ δεισιδαιμονίαν, καὶ ἦτο τόσον ὠφέλιμος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ κλήρου, ὥστ' εἰς αὐτὸν ἀνῆκε τὸ ἥμισυ μέρος τῶν ἐθνικῶν κτημάτων. Τόσον ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ πλεονεξία τῶν ἱερέων εἶχαν αὐξήσειν τὰ κτήματά των· ἡ κακοήθεια καὶ ἡ ἀμάθειά των δὲν ἦσαν μικρότερα. Ἀλλ' ἀφοῦ ἠχολόγησεν εἰς Γερμανίαν ἡ φωνὴ τῆς ἀναμορφώσεως, μετ' ὀλίγον εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, καὶ μὲ ὅλον ὅτι ἐκοπίασαν οἱ Καθολικοὶ ἱερεῖς νὰ τὴν πνίξουν, μὲ ὅλον ὅτι αἱ πυραὶ κατέτρωγαν τοὺς αἱρετικούς, ἐξηπλόνετο ὅμως αὕτη πάντοτε περαιτέρω. Τὸ 1542 ἔτος, ὁπότε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἰάκωβος Ε', εἶχεν εὑρεῖν ἡ ἀναμόρφωσις εἴσοδον ὄχι μόνον εἰς μέγα πλῆθος τῶν κοινῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ὑψηλοτέρας τάξεις. Τὰ φρονήματα τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ μετεβάλλοντο, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίνοντο ταραχαί, ἀλλ' αἱ πρόοδοι δὲν ἐμποδίζοντο· Διάπυρος ἀπόστολος καὶ

περισσευτὴς τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν Σκωτίαν ἦτο ἱερεύς τις, Ἰωάννης Κνόξιος (γενν. 1505), ἀνὴρ μὲ σπάνια προτερήματα πνεύματος, τολμηρὸς καὶ ἰσχυρὸς, τίμιος καὶ ἀφιλάργυρος, ἀκυρίευτος ἀπὸ προσωπικὰ πάθη, ἀλλὰ, καθὼς ὅλοι οἱ μεγάλοι ἀναμορφωταὶ, ἐνθουσιασμένος τόσον, ὥστε ἐτόλμα τὰ πάντα διὰ τὴν στερεώσιν τῆς πίστεώς του. Ἐδίδασκε μὲ δύναμιν ἄμαχον καὶ μὲ παράδοξον ἐνέργειαν. Ἀλλὰ τὸν παρέφερε τὸ πῦρ τοῦ ζήλου του ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς μετριότητος. Ὅταν συνέβαινε νὰ πολεμήσῃ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Καθολικῆς λατρείας, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζεν εἰδωλολατρείαν, ἄφριζεν ἀπὸ τὴν μανίαν του καὶ οὕτως ἔδιδεν εἰς τὸν εὐερέθιστον λαὸν ἀφορμὴν κινήσεων, τῶν ὁποίων τὴν ἔκρηξιν δὲν ἤθελεν, ἐμμέσως ὅμως τὴν ἐνήργει αὐτός. Ἑτερόφρονας ἐμεταχειρίζετο μὲ σκοτεινὴν καὶ τραχεῖαν αὐστηρότητα, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀναμόρφωσιν. Ἀνοχὴ φιλιόνουσα ὅλους εἶναι καρπὸς μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ δὲν δύναται νὰ τὴν ζητῇ τις, ὁπότε ἐγίνοντο ἀγῶνες πρὸς ἐκρίζωσιν παλαιῶν ὑπολήψεων. Ἀλλ' εἰς τὴν Σκωτίαν τὸ μέτρον τῶν Προτεστάντων ὑπερεπατήθη, καὶ μὲ τὴν ἀναμόρφωσιν συνηντήθησαν ἐκεῖνα τὰ σκοτεινὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἀποχωροῦν ἀπὸ τὴν ἱλαρότητα τοῦ βίου, ἐκδιώκουν τὰς καλὰς τέχνας, καὶ τὰς ἐξηγοῦν ὡς ἀξιοκατάκριτον πρᾶγμα.

Οἱ κατὰ τῶν Προτεστάντων ἀκολουθήσαντες διωγμοὶ ἐξώρισαν τὸν Κνόξιον χρόνον τινὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὅταν δὲ προσκαλεσθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς φατρίας του ὑπέστρεψε πάλιν τὸ 1559 ἔτος, εὕρηκε τὰ πάντα εἰς τέλειον ἀναβρασμόν. Ἐὰν τὸ σχέδιον τῶν Λοθριγγίων Πριγκίπων εὐδοκίμει νὰ ὑποστηριχθῶσιν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν τὰ τῆς νέας βασιλίσσης τῆς Σκωτίας δίκαια εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, ἀνάγκη ἦτο νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν Σκωτί-

αν ἡ Γαλλικὴ φατρία, καὶ νὰ πέσουν οἱ Προτεστάνται τῆς χώρας ταύτης. Ἡ βασίλισσα ἐπίτροπος ἐπρόσφερεν εἰς τοῦτο τὴν χεῖρα, ἐὰν καὶ ὄχι ἀσμένως. Εἶχε ζητήσειν τὴν φιλίαν τῶν Προτεστάντων, μάλιστα ἐπειδὴ τοῦτο τὴν ὠφέλει εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἔριδας τῆς χώρας· τώρα ὑπετάχθη εἰς τὴν ἐκ τῆς Γαλλίας ἐνέργειαν. Ἐξέδωκε πρόσταγμα νὰ μὴ τολμᾷ κανεὶς νὰ διδάσκῃ χωρὶς ἄδειαν τῶν ἐπισκόπων, καὶ νὰ εἶναι ὅλοι ἕτοιμοι νὰ ἑορτάσουν τὸ ἐρχόμενον Πάσχα κατὰ τὸν τρόπον τῶν Καθολικῶν. Ἐνταυτῷ ἐκράχθησαν ὅλοι οἱ Προτεσταντικοὶ ἱεροκήρυκες ἔμπροσθεν κριτηρίου εἰς Στερλιγγίαν. Ὅλοι οἱ λόγοι, ὅτι ἡ βασίλισσα ἀθετεῖ μὲ τοῦτο τὰς δημοσίους ὑποσχέσεις της, ἔμειναν μάταιοι. Οἱ Προτεστάνται παρωργίσθησαν ἐκ τούτου καθ' ὑπερβολήν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότ' ἔφθασεν ἡ ἀγγελία τοῦ προστάγματος τούτου εἰς Περθίαν, εἶχεν ἐκφωνήσειν ἐκεῖ λόγον ὁ Κνόξιος περὶ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς διδαχῆς θέλει ἕνας ἱερεὺς νὰ λειτουργήσῃ· πέτρα πίπτει εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ συντρίβει μίαν εἰκόνα. Μόλις παρατηρεῖ τοῦτο ὁ ὅμιλος, καὶ στρέφει τὴν ὀργήν του καθ' ὅλων τῶν λοιπῶν εἰκόνων καὶ στολισμῶν τῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα κατὰ τῶν τῆς πόλεως μοναστηρίων, τὰ ὁποῖα κρημνίζονται ἐκ θεμελίων, μὲ ὅλας τὰς ἀπογορεύσεις τῶν ἱεροκηρύκων *), οἵτινες ἦλθαν βέβαια πολὺ ἀργά. Τοῦτο τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν πολλοὶ ἄλλοι τόποι μὲ βαρβαρικὴν κρημνισμοῦ ἐπιθυμίαν. Ἀνόητος ζῆλος καὶ ἀναισθησία δὲν ἐφείδοντο τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα καὶ τὰ πολυτιμότατα τεχνουργήματα. Ἡ ἐπίτροπος ἐπρόσταξε νὰ ἑτοιμασθοῦν παραυτα στρατεύματα, ἐνῷ καὶ ἡ Συνάθροισις (τοῦτο τὸ ὄνομα εἶχεν ἡ ἕνωσις τῶν ἐν Σκωτίᾳ Προτεστάντων) ὡπλίζετο ἐκ μέρους της. Ἀλλὰ μεγάλη βοήθεια Γαλλι-

*) Κνοξίου βίος ὑπὸ Μερίου (M' Erie), Γερμανιστὶ ὑπὸ Πλαγκίου, σελ. 326.

κῶν στρατευμάτων, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ ἐπίτροπος, τῆς ἔδωκαν τὴν ὑπεροχὴν, καὶ οἱ Προτεστάνται κατέφυγαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ζητοῦντες βοήθειαν. Μετὰ πολλὰς ἀμφιβολίας καὶ σκέψεις ἀπεφάσισεν ἡ Ἐλισάβετ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Τὸν Ἰαν. 1560 ἐφάνη Ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὰ παράλια τῆς Σκωτίας· τὰ στρατεύματα ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Γάλλους νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκλείσθη μὲ τοὺς προεστῶτας τῆς Σκωτίας (ἐπειδὴ ἡ ἐπίτροπος ἀπέθανε πρὸ ὀλίγου) εἰρήνη εἰς Ἐδιμβοῦργον μὲ συνθήκην νὰ ἀποθέσωσιν ὁ Φραγκῖσκος καὶ ἡ Μαρία τὰ Ἀγγλικὰ παράσημα καὶ τὸν ἁρπασμένον τίτλον, καὶ νὰ αναχωρήσουν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὴν Σκωτίαν. Ἕως νὰ φθάσῃ ἡ Μαρία, ἔμελλε νὰ κυβερνᾷ συνέδριόν τι, τὸ ὁποῖον ἐβεβαίωσεν ἡ Ἐλισάβετ. — Τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον ἐξωτερικὸν ἐγχείρημα τῆς Ἐλισάβετ, τοῦ ὁποίου ἡ φρονίμη διαταγὴ καὶ ταχεῖα ἐκτέλεσις ἀνήγγειλε παρευτὰ ἰσχυρὰν τὴν ἄνασσαν καὶ τῆς ἐπροξένησε τὸ σέβας καὶ τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ξένων.

Ἡ Μαρία Στουάρτ, ἠρεθισμένη ἀπὸ τοὺς Γυϊσίους ἐβράδυνε τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς συνθήκης νὰ ἀποθέσῃ τίτλον καὶ παράσημα τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος (1560) ἀπέθανεν ὁ ἀνήρ της, ὁ ἀνάξιος Φραγκῖσκος Β΄, καὶ ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ ἀλλάξῃ τὴν ἀγαπητήν της Γαλλίαν μὲ τὴν τραχεῖαν Σκωτίαν. Τώρα ᾐσθάνθη τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ ζῇ εἰρηνικῶς μὲ τὴν μέλλουσαν γειτόνισσάν της καὶ ἔστειλε πρὸς αὐτὴν δέησιν νὰ τῆς συγχωρήσῃ τὴν διὰ τῆς Ἀγγλίας διάβασιν. Ἡ Ἐλισάβετ ὅμως, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόλυτος συγχώρησις ταύτης τῆς δεήσεως ἦτο πολλὰ ὕποπτος διὰ τοὺς πολυαρίθμους Καθολικοὺς Ἄγγλους, τῆς ἀπεκρίθη, ὅτι, μόνον ἐὰν ἡ Μαρία ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ἐδιμβούργου, δύναται νὰ τῆς δώσῃ δίοδον ἐλευθέραν. Ἡ Μαρία παροργισθεῖσα ἐκ τούτου, ἐμβῆκεν εἰς πλοῖον διὰ νὰ

πλεύσῃ ἀμέσως εἰς Σκωτίαν. Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐξώπλισε μερίδα πλοίων, τάχα κατὰ τῶν πειρατῶν· ἐλέγετο ὅμως, ὅτι σκοπός της ἦτο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν θαλασσοπορίαν τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἄραξεν ἡ Μαρία ἀνενοχλήτως εἰς τὴν Σκωτίαν (21 Αὐγ. 1561). Λυπημένη ἐκύτταξε καθ' ὅλον τὸν πλοῦν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔκειτο ὁ ἀγαπητὸς τόπος τῆς νεότητός της, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφήσειν· καὶ ἐὰν δὲν τὴν ἐσυνώδευαν οἱ νεώτεροι θεῖοί της, δὲν ἤθελε δυνηθῆν νὰ παρηγορηθῇ.

Δεκαεννεαέτις οὖσα, εἰς τὸ ἄνθος τῆς νεότητος καὶ καλλονῆς της, ἐπάτησε τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ κυβέρνήσῃ. Αἱ φωναὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῶν Ἐδιμβουργίων, μὲ τὰς ὁποίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἐκωφώθησαν παραυτα, ὅταν ἐπαρατήρησαν τὴν εἰς τοὺς φερθέντας Γάλλους προσήλωσίν της, καὶ τὴν μεγάλην ἀντίφασιν, τὴν ὁποίαν εἶχαν τὰ φρονήματα καὶ αἱ κλίσεις της πρὸς ὅσα ἐνομίζοντο ὀρθὰ καὶ ἅγια εἰς τὴν Σκωτίαν. Συνειθισμένη εἰς τὰ ἤθη αὐλῆς, ἥτις ἐκρίνετο ἡ πλέον διεφθαρμένη καὶ ἀχρειόβιος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, προσέκρουσε μὲ τὴν φιληδονίαν της εἰς τοὺς ὑπηκόους της τόσον, ὅσον ἐφάνη εἰς αὐτὴν ἐναντία καὶ μισητὴ ἡ μελαγχολικὴ σοβαρότης τῶν Σκώτων. Ἀκόμη μεγαλητέραν ἀφορμὴν εἰς ἀμοιβαίαν δυσαρέσκειαν καὶ δυσπιστίαν ἔδωκεν ἡ θρησκεία. Ἡ Μαρία ἦτο ἀναθρεμμένη μὲ τὴν τυφλὴν εἰς τὰ Καθολικὰ δόγματα πίστιν, καὶ ἦτο πολλὰ πιθανὸν, ὅτι ὡς μαθήτρια τῶν Γυϊσίων ἔμελλε νὰ ἐπιθυμήσῃ καὶ τὴν τῶν ὑπηκόων της εἰς τὴν αὐτὴν πίστιν ἐπιστροφήν. Πρὶν ἔλθῃ ἡ βασίλισσα εἰς τὴν Σκωτίαν, εἶχε νικήσειν ἐκεῖ ἐντελέστατα ἡ ἀναμόρφωσις. Τὸ 1560 ἔτος ἐβεβαίωσε τὸ κοινοβούλιον τὴν προτεθεῖσαν ὁμολογίαν τῆς Προτεσταντικῆς πίστεως, ἥτις ἐβάσταζε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καλβίνου, καὶ ἀπέβαλλεν εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ἐν Σκωτίᾳ δύναμιν

τοῦ Πάπα καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ἐτιμώρει — τόσον ἐπροχώρησεν ἡ δυσμένεια — τὸν ἀκούσαντα λειτουργίαν πρῶτον μὲν μὲ δήμευσιν τῶν κτημάτων του, ἔπειτα δὲ μὲ θάνατον. Ὅλα ταῦτα ἔκαμε τὸ κοινοβούλιον ὄχι μόνον χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ τὴν θρησκείαν τῆς βασιλίσσης του, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τοὺς λέγοντας ὅτι τοιαῦται ἀποφάσεις ἦσαν ἐναντίαι τῆς πολιτικῆς συντάξεως. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔφθασεν ἡ Μαρία εἰς τὴν μητρόπολιν, καὶ παραυτα ἐπρόσταξε νὰ ἑτοιμάσουν εἰς τὸ παλάτιόν της νὰ γείνῃ λειτουργία τὴν ἀμέσως ἐρχομένην κυριακήν. Ποία φρίκη διὰ τοὺς ζηλωτὰς Προτεστάντας, οἵτινες ἴδαν ἐπανελθοῦσαν τὴν εἰδωλολατρείαν, ὡς τὴν ὠνόμαζαν! Ὁ Κνόξιος ἐκήρυξεν εἰς μίαν διδαχήν του, ὅτι φοβεῖται πλέον ἐὰν ἀναγνωσθῇ λειτουργία εἰς τὸ βασίλειον, παρὰ ἐὰν ἔλθουν δεκακισχίλιοι ἐχθροὶ ἔνοπλοι νὰ καταπατήσουν τὴν θρησκείαν των. Ὁ ὅμιλος ἡτοιμάσθη ἤδη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν λειτουργίαν τῆς βασιλίσσης, ἀλλ' οἱ μετριόφρονες ἀπήντησαν τὸ κακόν. Ἡ λειτουργία ἔγεινεν ἀνενοχλήτως εἰς τὸ παλάτιον, ἀλλ' ἡ Μαρία ᾐσθάνετο πόσον μῖσος ἐπέσυρεν ἐπάνω της ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους της ἐκ τούτου. Ἤρχισε νὰ περιποιῆται τοὺς Προτεστάντας, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ τοὺς πληροφορήσῃ τὴν περὶ τούτου εἰλικρίνειάν της; Ἔβλεπαν εἰς τὰς συγκαταβάσεις της δολιότητα διὰ νὰ οἰκειωθῇ τὰς καρδίας, καὶ φρονίμην ἀργοπορίαν διὰ νὰ δείξῃ τότε μόνον τοὺς ἀληθινοὺς σκοπούς της, ὁπόταν δὲν ἔχει νὰ φοβεῖται ἀντίστασιν ἀπὸ τὸν ψυχραμμένον ζῆλον των.

Διὰ τὰ τοιαῦτα φρονήματα τῶν ὑπηκόων ἐκατάλαβε καλὰ ἡ Μαρία πόσον ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ζῇ ἁρμονικῶς μὲ τὴν γειτόνισσάν της Ἐλισάβετ. Πρὸς τοῦτο ἐμεταχειρίσθη ἄνδρα, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ προσφυέστερα, τὸν Ἰάκωβον Μελβίλιον. Ἤξευρεν οὗτος μὲ τὸν εὔμορφον τρόπον του καὶ μὲ

τὴν νοστίμην συναναστροφήν του νὰ ἀγαπηθῇ ἀπὸ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐὰν πιστεύσῃ τις ὅσα αὐτὸς, ὅς τις ἦτο πολλὰ φατριαστικὸς διὰ τὴν βασίλισσάν του, μετέδωκεν εἰς τὰ ὑπομνήματά του, τὸν ἔκαμεν ἡ Ἐλισάβετ καὶ Μυστικὸν τῶν ἀσθενειῶν της. Ὅταν τῆς ἐδιηγεῖτο (λέγει ὁ αὐτὸς) περὶ τῶν ταξειδίων του καὶ τῶν διαφόρων κατὰ χώρας στολῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐπροσπάθουν νὰ ἀρέσουν αἱ δέσποιναι, τοῦ εἶπεν ἐκείνη, ὅτι ἔχει φορέματα διαφόρων χρωμάτων καὶ μορφῶν, καὶ ὅτι θέλει πληροφορηθῆν αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἐφαίνετο μετὰ ταῦτα καθημερινῶς μὲ ἄλλο φόρεμα, ἐνδεδυμένη ἄλλοτε μὲν Ἱσπανιστὶ, ἄλλοτε δὲ Γαλλιστὶ, καὶ ἄλλοτε Ἰταλιστὶ, καὶ τὸν ἠρώτησε τελευταῖον ποία στολὴ τῆς ἔπρεπε κάλλιστα. Ὁ ἐπιτήδειος αὐλικὸς ἔκρινε τὴν Ἰταλικὴν, ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο προσηρμόζετο ἄριστα ἡ πολλὴ καὶ κυματιζομένη κόμη της. Διότι ἤξευρε πόσον κενόδοξος ἦτο εἰς τοῦτο τὸ μέρος τῆς καλλονῆς της, μ' ὅλον ὅτι ἡ κόμη της ἦτο πλέον κοκκίνη παρὰ ξανθή. Πολλὰ εὐχαριστημένη εἰς τὴν ἀπόκρισίν του, τὸν ἠρώτησε μετὰ τοῦτο, ποῖον χρῶμα τῆς κόμης νομίζει κάλλιστον, ἂν καὶ ἡ βασίλισσά του ἔχει τοιαύτην καλὴν κόμην, καὶ τελευταῖον ἐκατήντησεν εἰς τὸ κυριώτερον ἐρώτημα ποίαν ἐκ τῶν δύω κρίνει ὡραιοτέραν. Μὲ δολιότητα ἀπεκρίθη ὁ Μελβίλιος, ὅτι ἡ μὲν βασίλισσά του εἶναι ὡραιοτάτη τῆς Σκωτίας, ἡ δὲ μεγαλειότης της τῆς Ἀγγλίας. „Ποία ἀπὸ τὰς δύω μας εἶναι ὑψηλοτέρα;“ ἠρώτησε περαιτέρω. „Ἡ βασίλισσά μου,“ ἀπεκρίθη ὁ Μελβίλιος. „Εἶναι λοιπὸν πολλὰ λεπτή! ἐφώναξεν ἡ Ἐλισάβετ, ἐπειδὴ ἐγὼ ἔχω τὴν ἀπαιτουμένην ἀναλογίαν!“ Ὅταν δὲ προσέτι ἤκουσεν ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι ἡ Μαρία ἔλαμπε καὶ εἰς τὸ λάλημα τῆς κιθάρας, προτέρημα, διὰ τὸ ὁποῖον ἐφαντάζετο αὐτὴ πολὺ, ἐπρόσταξεν ἕνα φίλον της νὰ φέρῃ ὡς κατὰ τύχην

τὸν πρέσβυν εἰς τὴν θύραν τοῦ ταμιείου της, ὅταν ἔπαιζε τὴν κιθάραν. Ἔγεινε, καὶ ὁ Μελβίλιος ἦτο ἱκανῶς πανοῦργος νὰ συντρίψῃ τὴν θύραν, καὶ ὡς ἀπὸ ἔκστασιν μεθυσμένος νὰ ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας της. Ἡ Ἐλισάβετ ἐπροσποιήθη στιγμάς τινὰς τὴν θυμωμένην, ἀλλ' ἐκαταπραΰνθη τόσον ταχέως ἀπὸ τὰς κολακείας του, ὥστε τὸν ἠρώτησε πάραυτα, ἐὰν καὶ ἡ βασίλισσά του ἔπαιζεν οὕτω, τὸ ὁποῖον βέβαια ἀπηρνήθη ἐκεῖνος. Ἀφοῦ τὴν ἐσπούδασεν ὁ Μελβίλιος ἐντελῶς, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Σκωτίαν, καὶ κατὰ τὴν πληροφορίαν του δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς τὴν βασίλισσάν του ἄλλην συμβουλὴν. εἰμὴ νὰ φυλάττεται τὴν Ἐλισάβετ, καὶ νὰ μὴ πιστεύσῃ εἰς κὰμμίαν φιλίαν τῆς ζηλοτύπου ταύτης ἀνάσσης.

Πόσον φρονίμη ἦτο αὐτη ἡ συμβουλὴ, ἐδείχθη πάραυτα. Ἡ Μαρία ἐβιάσθη ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους της νὰ ὑπανδρευθῇ, καὶ μεταξὺ ἄλλων προβληθέντων ἔμεινε τελευταῖον εἰς τὸν νέον Κόμητα Δαρλένην, ὡραιότατον νεανίσκον, ὄχι ἀκόμη εἰκοσαετῆ, ὅς τις τῆς ἤρεσε πολὺ κατὰ πρῶτον βλέμμα. Ἐκατάγετο οὗτος μητρόθεν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν Ἐῤῥίκου τοῦ Η', τῆς ὁποίας ἦτο ἔγγονος ἡ Μαρία, καὶ ἑπομένως ἦτο ἐξάδελφός της. Διὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε δείξειν ἀρχήτερα νὰ κυρώσῃ τὰς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον ἀντιποιήσεις της, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὴν Ἐλισάβετ ὁ γάμος της. Κάλλιον ἤθελε νὰ τὴν ἴδῃ παντάπασιν ἄγαμον· ἀλλ' ἐνόμιζεν, ἂν θέλῃ τὸν γάμον, ὅτι χρεωστεῖ πρὸς ἡσυχίαν ἰδικήν της καὶ τῆς Ἀγγλίας νὰ μὴ ἀφήσῃ τὴν βασίλισσαν τῆς Σκωτίας νὰ ὑπανδρευθῇ ἐξωτερικὸν τινὰ ἡγεμόνα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ξένος ἀνὴρ δὲν ἐζητήθη, ἐσιώπα περὶ τοῦ Δαρλέη, νομίζουσα, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Κόμης Λενόξιος, πατὴρ τοῦ Δαρλέη, εἶχεν ἱκανὰ ὑποστατικὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠδύνατο πάντοτε νὰ ἀνατρέψῃ τὸ σχέδιον τοῦτο. Ἀλλ' ὅταν

ἡ Μαρία τῆς ἐκοινολόγησε τὴν περὶ τούτου ἀπόφασίν της, ἐσύναξεν ἡ Ἐλισάβετ τὸ βουλευτήριόν της διὰ νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα. Ἡ γνώμη τῶν βουλευτῶν ἔκρινεν, ὅτι ὁ γάμος οὗτος εἶναι βλαβερὸς καὶ διὰ τὴν θρησκείαν καὶ διὰ τὴν πολιτείαν, ἐπειδὴ ὁ Δαρλέης εἶναι Καθολικὸς, καὶ τῆς Μαρίας αἱ εἰς τὸν θρόνον ἀντιποιήσεις μὲ τὸν γάμον τοῦ ἐξαδέλφου της τούτου λαμβάνουν νέαν δύναμιν. Ἀλλ' ἡ Ἐλισάβετ δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ἄλλο, εἰ μὴ νὰ κράξῃ ὀπίσω τὸν Κόμητα Λενόξιον καὶ τὸν υἱόν του, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε δώσειν πρότερον τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγουν εἰς Σκωτίαν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπέστρεψαν, ἐδήμευσε τὰ ὑποστατικά των.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐτέλεσεν ἡ Μαρία τὸν γάμον της (1565). Ἀλλὰ πάραυτα ἐκατάλαβε πόσον ἔσφαλεν. Ὑπανδρεύθη τὸν Δαρλέην χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζῃ ἀκριβέστερα· μόνον τὸ ἐξωτερικόν του εἶχε προσδιορίσειν τὴν ἐκλογήν της, ἀλλὰ τώρα, ἐνῷ ἦτο σύζυγός της, τὸν ἐγνώρισεν ἐντελῶς. Ἦτο ἀξιέραστος ἐν ὅσῳ ἐσιώπα· εἰς δὲ τὴν ὁμιλίαν καὶ εἰς τὰς πράξεις του ἦτο ἀναγωγότατος καὶ ὠμότατος ἄνθρωπος χωρὶς καμμίαν τρυφερὰν αἴσθησιν, καὶ κτηνώδης εἰς τὰς ἡδονάς του καθὼς καὶ εἰς τὰ ἤθη του. Ὅσον πιστῶς ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ Μαρία, τόσον κακῶς ἀντήμειψεν ἐκεῖνος τὴν ἀγάπην της, καὶ μετὰ παντοδαπὰς λύπας ἐχωρίσθησαν ἐμπράκτως ἀπ' ἀλλήλων. Ἐχάρισε μετὰ τοῦτο τὴν κλίσιν της εἰς Ἰταλὸν, ὀνόματι Ῥίζιον, ὅς τις πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της ὡς μουσικὸς, ἔπειτα δὲ ἔγεινε γραμματεύς της, καὶ τόσον ἀναγκαῖος, ὥστε ἴσχυεν εἰς τὴν αὐλὴν τὰ πάντα. Ἔτρεχε δὲ λόγος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλει γενῆν καὶ Καγκελλάριος. Αὕτη ἡ περιποίησης κοινοῦ ἀνθρώπου καὶ προσέτι ξένου ἠρέθισεν ὅλην τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τῆς Σκωτίας εὐγενῶν, καὶ πολλοὶ τῶν φίλων τοῦ Δαρλέη τὸν ἐπαρακίνησαν νὰ τὸν θανα-

τώση. Μίαν έσπέραν (6 Μαρτ. 1566) ἐδείπνα ἡ Μαρία εἰς τὸ οἴκημά της μὲ τὴν νόθον της ἀδελφήν, μὲ τὸν Ῥίζιον καὶ μὲ ἄλλας τινὰς γυναῖκας, ὅταν ἔξαφνα διὰ τῆς πλαγίας θύρας ἐμβῆκεν ὁ σύζυγός της, συνωδευμένος μὲ πολλοὺς εὐγενεῖς ἐνόπλους καὶ ἐστάθη ὄπισθεν τοῦ θρονίου της. Τρομαγμένη ἠρώτησε τὴν αἰτίαν τῆς παραδόξου ταύτης ἐπισκέψεως. Τὴν λέγουν, ὅτι αὐτὴ μὲν δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τίποτε, μόνον δὲ ὁ ἄθλιος, ὅς τις κάθηται ἐκεῖ, θέλει συρθῆν εἰς τὴν πρέπουσάν του τιμωρίαν. Κατατρομαγμένος σηκόνεται ἐπάνω ὁ Ῥίζιος, καὶ πίπτει εἰς τοὺς πόδας τῆς βασιλίσσης πιάνουσα τὸν πέπλον της. Φοβερίζει αὕτη, παρακαλεῖ, κλαίει· εἰς μάτην! Εἷς ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς κτυπᾷ τὸν δυστυχῆ μὲ τὸ ξίφος, ἔπειτα τὸν ἁρπάζουν οἱ ἄλλοι μὲ βίαν, τὸν σύρουν εἰς τὴν πρόστοον, καὶ ἐκεῖ τὸν θανατόνουν μὲ πεντήκοντα ἓξ πληγάς. Ἡ Μαρία ἀπὸ τὰ δάκρυα ἦλθεν εἰς ὀργὴν καὶ ὤμοσε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν αἰσχρὰν ταύτην πρᾶξιν κατὰ τῶν φονέων, ἀλλ' ἀδύνατος οὖσα πρὸς τοῦτο ἐχρεώστει τελευταῖον νὰ λησμονήσῃ τὸ γενόμενον. Ὅτι ὅμως δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἄνδρα της, ἀλλὰ μᾶλλον μετέβαλεν εἰς μῖσος τὴν ἀποστροφήν της, ἐννοεῖται εὐκόλως. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τοῦ Ῥιζίου τὸν φόνον (19 Ἰουν.) ἐγέννησεν υἱόν, ὅς τις ἐφεξῆς ἔγεινε διάδοχός της μὲ ὄνομα Ἰάκωβος Ϛʹ. Ἡ Ἐλισάβετ ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν ταύτην εἰς ἕνα βάλον, καὶ τὴν ἤκουσεν ὄχι χωρὶς φθόνον καὶ λύπην. Τῷόντι δὲ ἐπερίσσευαν τώρα ἡμέραν ἐξ ἡμέρας οἱ φίλοι τῆς Μαρίας εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐφαίνετο ὅτι τὴν ἐπρόσμενε λαμπρὸν μέλλον, ὅταν ἀνέλπιστόν τι σύμβαμα μετέβαλεν ὅλα ἔξαφνα.

Ἀντὶ τοῦ Ῥιζίου ἐμβῆκεν εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς Μαρίας ὁ Κόμης Βοθοβέλλιος, εἷς ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτάτους εὐγενεῖς τοῦ βασιλείου, τολμηρὸς καὶ ἐπιχειρηματίας, ἀλλ' ἀκόλαστος καὶ χωρὶς κἀνὲν λαμπρὸν

ἀνδραγάθημα. Τῆς Μαρίας οἱ ἐχθροὶ ἐβεβαίοναν, ὅτι τὸν ἠγάπησεν, ἐπειδὴ τὴν ἔταξεν νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν μισητὸν ἄνδρα της. Ὁ Δαρλέης ἠῤῥώστησεν ἔξαφνα τὸ 1567 ἔτος, καὶ ὑπωπτεύετο φαρμακωμένος, ἀλλ' ἀνελάμβανε τελευταῖον ἀργοπόρως, καὶ ἡ Μαρία ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ τὸν ἐπισκέπτεται πάλιν, καὶ προσέτι τὸν ἐπαρακίνησε μὲ πρόφασιν, ὅτι ὁ θόρυβος τῆς μητροπόλεως ἐμποδίζει τὴν ἀνάῤῥωσίν του, νὰ ἐκβῇ μετ' αὐτῆς εἰς μικρὸν ἀγροκήπιον πλησίον τοῦ Ἐδιμβούργου. Ἐκεῖ ἡμέραν καὶ νύκτα ἔμενε πλησίον του, καὶ τὸν ἐθεράπευε μὲ πᾶσαν ἐπιμέλειαν. Μόνον μίαν νύκτα ἐπεθύμησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ παρευρεθῇ εἰς τὸν γάμον μιᾶς ἀμφιπόλου της, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ ἀγροκήπιον ἀπὸ πυροκονίας ὑπόνομον (10 Φεβρ.).

Ἐὰν ἡ Μαρία εἶχε μετοχὴν ἀπὸ τὴν μαύρην ταύτην πρᾶξιν, πάραυτα δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ ἐξετάσῃ τις, ἀλλ' ὅλοι ἐσυμφώνουν κατηγοροῦντες τὸν Βοθοβέλλιον. Ἐσιώπων μὲν δημοσίως περὶ τούτου, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἠκούοντο εἰς τοὺς δρόμους τῆς μητροπόλεως τρομεραὶ φωναὶ, αἵτινες τὸν ὠνόμαζαν βασιλοκτόνον. Ἀλλὰ καὶ μὲ νυκτερινὰ εἰς τοὺς τοίχους καρφωμένα γράμματα ἔδειχναν κατ' αὐτοῦ τὴν ἀποστροφήν των οἱ δειλοὶ φιλοδίκαιοι. Τοῦ Δαρλέη ὁ πατὴρ τὸν ἐκατηγόρησε προφανῶς ἐπὶ κριτηρίου, ἀλλ' ὁ ἐγκαλεσθεὶς ἀπελύθη ὑπὸ τῆς δειλῆς δικαιοδοσίας, καὶ ἐξεδόθη βασιλικὸν γράμμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπαριστάνετο οὐδαμινὴ συκοφαντία ἡ περὶ τῆς εἰς τὸν βασιλικὸν φόνον ἐνοχῆς του φήμη. Γίνεται ἐκ τούτου φανερὸν ποίαν ἰσχυρὰν φατρίαν πρέπει νὰ εἶχεν οὗτος ὁ Βοθοβέλλιος μεταξὺ τῶν μεγιστάνων. Ὁ φόβος τοῦ τῆς Σκωτίας κοινοβουλίου ἐπροχώρησε τόσον, ὥστ' ἐπαρακάλεσε τὴν βασίλισσαν νὰ ὑπανδρευθῇ ἐκ δευτέρου, καὶ τῆς ἐπρόβαλεν αὐτὸν τοῦτον

τὸν Βοθοβέλλιον, ἀναμφιβόλως ἐπειδὴ ἤξευρεν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπός της. Ἐδέχθη τὴν παράκλησιν χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὰς ἀποτροπὰς τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς καὶ τῆς Ἐλισάβετ, καὶ αἱ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι συνώδευαν τὸν γάμον τοῦτον, τὴν ἔκαμαν μισητοτέραν εἰς τὰ ὀμμάτια τιμίων ἀνθρώπων. Ὁ Βοθοβέλλιος ἀνάγκη ἦτο νὰ χωρισθῇ πρῶτον τὴν σύζυγόν του, τὴν ὁποίαν εἶχε νυμφευθῆν πρὸ ἓξ μηνῶν. Οἱ λόγοι τοῦ χωρισμοῦ ἦσαν ἐλεεινοὶ, καὶ ὅλη ἡ κρισολογία διήρκεσε τέσσαρας ἡμέρας. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο (15 Μαΐου 1566) ἔγεινεν ὁ γάμος. Ποία ἅλυσις μικροπρεπειῶν καὶ κακουργιῶν! Ἡ μία ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ τί ἦτο ἡ πηγὴ τῆς πρώτης; Εὐήθεια.

Ἀλλὰ δυσκόλως ἐτιμωρήθη γυνὴ διὰ τὴν εὐήθειαν ταύτην, ὅσον ἡ δυστυχὴς Μαρία. Δὲν ἦτο ἱκανὸν, ὅτι ὁ λαός της τὴν ἐβδελύχθη· εὐγενεῖς τινὲς ἐκ τοῦ πρώτου βαθμοῦ ἡνώθησαν, ἐστρατολόγησαν, καὶ οὕτως ἔσπευσαν εἰς τὸ παλάτιον Βορθοβίκιον μὲ σκοπὸν νὰ πιάσουν καὶ νὰ φυλακώσουν καὶ αὐτὴν καὶ τὸν Κόμητα. Ταύτην τὴν φορὰν διέφυγαν οἱ διωκόμενοι, καὶ ὁ Βοθοβέλλιος ἐσύναξε στρατιώτας διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τὴν βίαν διὰ βίας· ἀλλ' ἀπὸ τὸν εὐτελῆ τοῦτον ὅμιλον δὲν ἦτο νὰ ἐλπίσῃ τις οὔτε πίστιν οὔτε ἀνδρίαν. Κατὰ ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐῤῥίφθη ἡ Μαρία θεληματικῶς εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ἡνωμένων, καὶ ὁ σύζυγός της διέφυγεν εἰς τὰς Ὀρκάδας νήσους, ὅπου ἐπειράτευεν ἱκανὸν καιρὸν, ἔπειτα κατατρεχόμενος ἀπὸ τοὺς ἁλιεῖς τῶν ἡνωμένων ἔχασε τὰ καράβιά του, καὶ μὲ πλοιάριον διέφυγεν εἰς τὴν Δανίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν ἔφθασεν ἡ τύχη, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ· ἐπιάσθη, ἐκακοπάθησε δέκα ἔτη εἰς φυλακὴν, ἔχασε τὸν νοῦν καὶ ἀπέθανεν ἐλεεινὸν θάνατον.

Τῆς Μαρίας ἡ τύχη δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἐλεεινή. Φερθεῖσα μὲ θρίαμβον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της

εἰς Ἐδιμβοῦργον, ἠναγκάσθη νὰ ἀκούσῃ τὰς λοιδορίας τοῦ ὄχλου εἰς τοὺς δημοσίους δρόμους, ἠναγκάσθη νὰ ἴδῃ σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ζωγραφημένος ὁ θάνατος τοῦ Δαρλέη, καὶ τελευταῖον νὰ φυλακωθῇ εἰς τὸ παλάτιον Λοχλεβῖνον, ὅπου τὴν ἐμεταχειρίζοντο σκληρότατα. Τελευταῖον τῆς ἔφεραν γράμμα, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπογράφῃ. Τοῦτο περιεῖχε τὰς συνθήκας τῆς ἐλευθερίας της. Ἔπρεπε νὰ παραιτήσῃ τὴν κυβέρνησιν, νὰ ὀνομάσῃ ἐπίτροπον τὸν νόθον ἀδελφόν της Μυῤῥάην, καὶ ἕως τὸν ἐρχομὸν τούτου νὰ διορίσῃ ἄνδρας τινὰς κυβερνήτας τῶν πραγμάτων. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καθῃρέθη, καὶ ὁ μικρὸς υἱός της ἀνηγορεύθη βασιλεὺς μὲ ὄνομα Ἰάκωβος Ϛ'.

Θαῤῥαλέα οὖσα ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν τύχην της. Ἔφυγεν ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἐπροσκάλεσε τοὺς φίλους της εἰς βοήθειάν της, καὶ ἐσύναξε τωόντι ἱκανὸν πλῆθος εὐγενῶν. Ἀλλ' οἱ ἡνωμένοι ἔτρεξαν ἐναντίον των σφοδρῶς καὶ ἀποφασιστικῶς, τοὺς ἐσκόρπισαν εὐκόλως, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πιάσωσι καὶ τὴν βασίλισσαν πάλιν. Αὕτη δὲν ἔξευρε τώρα ἄλλο καταφύγιον εἰμὴ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε προσφέρειν τὴν φιλικήν της μεσίτευσιν ἐνῷ ἐκείνη ἦτο φυλακωμένη εἰς Λοχλεβῖνον· εἰς ταύτην τώρα ἐστήριξεν ἡ Μαρία τὰς ἐλπίδας της. Ἀπὸ Καρλεόλου, ὅπου κατέφυγε μὲ ἁλιευτικὸν πλοιάριον (16 Μαΐου 1568) ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' εἰς τῆς Ἐλισάβετ τὸ βουλευτήριον δὲν ἤθελαν ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τῆς μεγαλοψυχίας· ὅ,τι ἐφαίνετο ὠφέλιμον ἢ βλαβερὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐζυγίζετο μὲ φρόνησιν καὶ ἐπιμέλειαν. Οἱ Προτεσταντικοὶ βουλευταὶ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔβλεπαν τὴν Μαρίαν ὡς δυστυχῆ καὶ βοηθείας χρῄζουσαν βασίλισσαν, ἀλλ' ὡς Καθολικὴν πριγκιπέσσαν, ἥτις δὲν ἠθέλησε νὰ παραιτήσῃ τὰς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον

ἀντιποιήσεις της. Ὁ Κεκίλιος ἐπροσπάθησε νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο ἐπίσης ἐπικίνδυνον νὰ ἐνθρονισθῇ ἡ Μαρία εἰς τὴν Σκωτίαν πάλιν δι' Ἀγγλικῆς βοηθείας, ἢ νὰ τὴν συγχωρήσουν νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἢ νὰ τῆς δώσουν ἐλευθέραν διατριβὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἔκαμαν τὴν οὔτε δικαίαν οὔτε τιμίαν ἀπόφασιν νὰ φυλακώσουν τὴν Μαρίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἕως οὗ νὰ κριθῇ ἡ μὲ τοὺς ὑπηκόους της διαφορά της. Τὴν αἱρετοκρισίαν ταύτην ἀνέλαβεν ἡ Ἐλισάβετ, καὶ ἡ Μαρία ἐκαταπείσθη νὰ διορίσῃ πληρεξουσίους της, οἵτινες ἔμελλαν νὰ προστατεύσουν τὰ πράγματά της ἐνώπιον τοῦ Ἀγγλικοῦ κριτηρίου. Ἐφέρθη ἐκ Καρλεόλου εἰς τὸ φρούριον τῆς Εὐορακηνσίας Βολτόνιον, καὶ ἔλαβαν ἀρχὴν αἱ ἔρευναι ἀπὸ κριτήριον Ἀγγλικῶν Λόρδων. Ὁ Μυῤῥάης ὑπῆγε προσωπικῶς, ἐκατηγόρησε τὴν βασίλισσαν ὡς συνένοχον τοῦ θανάτου τοῦ Δαρλέη, καὶ ἐπρόβαλεν ἐπιστολὰς καὶ χαρτία διὰ νὰ σκληρύνῃ τὴν κατηγορίαν του. Καὶ τώρα, ὁπότε ὅλοι ἐπρόσμεναν, ὅτι οἱ πληρεξούσιοι τῆς Μαρίας ἤθελαν ἀποδείξειν τὴν ἀθωότητα τῆς βασιλίσσης των, ἠθέλησαν οὗτοι ἔξαφνα νὰ μεταβάλουν τὴν κρίσιν εἰς συμβίβασιν. Εἰς μάτην τοὺς ἔλεγαν οἱ Ἀγγλικοὶ κριταί, ὅτι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον βλάπτουσι τὴν τιμὴν τῆς Μαρίας. Ἐπέμεναν εἰς τὴν ἐξίσασιν ἐκεῖνοι. Μετὰ τοῦτο ἔπαυσαν αἱ ἐξετάσεις, καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἐφανέρωσεν εἰς μίαν δημόσιον συνέλευσιν τῶν βουλευτῶν της, ὅτι δὲν θέλει ἰδεῖν οὔτε θέλει ὁμιλήσειν τὴν βασίλισσαν τῆς Σκωτίας πρὶν καθαρισθῇ ἀπὸ τὴν βαρεῖαν κατ' αὐτῆς κατηγορίαν. Τῳόντι δὲ αἱ δύω ἀντίζηλοι δὲν ἴδαν ἀλλήλας ποτέ, μ' ὅλον ὅτι τὸ ἐπεθύμει πολὺ ἡ Μαρία.

Ἡ Ἐλισάβετ ἐπρόσταξε τώρα νὰ μεταφερθῇ ἡ βασίλισσα τῆς Σκωτίας ἀπὸ τὸ Βολτόνιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ πέριξ διέτριβαν πολλοὶ Καθολικοί, εἰς

Τουτβούριον τῆς Σταφορδίας. Ἐπὶ τῶν χρισολογιῶν ἐσχεδιάσθη ἤδη βούλευμα νὰ νυμφευθῇ ἡ Μαρία τὸν πρῶτον τῶν Ἀγγλικῶν κριτῶν, Δοῦκα Νορφολκίας, ἐνδοξότατον εὐγενῆ τοῦ βασιλείου, τιμώμενον ὑπὸ πάντων διὰ τὸν ἄμεμπτον βίον του. Τώρα συνεπλέχθησαν περὶ τούτου νέαι συμβιβάσεις· εἶχε σκοπὸν ὁ Νορφόλκιος νὰ οἰκειωθῇ τοὺς πρώτους τῶν Ἄγγλων εὐγενῶν, καὶ οὕτω νὰ βιάσῃ τὴν Ἐλισάβετ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην της. Ἀλλ' ἐπεχείρησε τόσον ἀπρονοήτως, ὥστε ἡ βασίλισσα ἀνεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν, καὶ τὸν μὲν Νορφόλκιον ἔρριψεν εἰς τὸν Πύργον, τὴν δὲ Μαρίαν ἐφύλαττεν αὐστηρότερα. Εἰς δὲ τὴν δυστυχῆ Σκωτίαν δὲν ἡσύχασαν αἱ πάλαι τῶν φατριῶν· ὁ Μυρράης ἐθανατώθη, καὶ οἱ φίλοι τῆς βασιλίσσης ἐπολέμουν τοὺς ἐχθρούς της, οἵτινες ἤθελαν νὰ γνωρίσουν τὸν νέον Ἰάκωβον νόμιμον βασιλέα τῆς Σκωτίας. Ἡ Ἐλισάβετ ἔκαμε πολλάκις προβλήματα πρὸς τελείωσιν τῆς διαφορᾶς, καὶ ἐπρόβαλε συνθήκας, μὲ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Μαρία. Αἱ περὶ τούτου γενόμεναι διαπραγματεύσεις τὸ 1571 ἔτος δὲν ἔφεραν κἀνὲν ἀποτέλεσμα· διὰ τοῦτο εἶναι πλέον ἀξιοκατάκριτος ἡ κατὰ τῆς Μαρίας ἔχθρα πολλῶν Σκώτων παρὰ ἡ ἔλλειψις εἰλικρινείας ἀπὸ τὴν Ἐλισάβετ, ἥτις κατηγορεῖται ἀπὸ πολλοὺς, ὅτι δὲν ἐσπούδαζε τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μόνον ἤθελε νὰ κερδαίνῃ καιρόν. Ὁ ἐλευθερωθεὶς Νορφόλκιος ἔκαμε δεύτερον δοκίμιον (1572) νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Μαρίαν, ἀλλὰ χωρὶς καλήτερον ἀποτέλεσμα παρὰ τὸ πρῶτον. Ὁ σκοπός του ἀνεκαλύφθη, καὶ αὐτὸς ἔχασε τὴν ζωήν του. Ὅταν δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ τρομερὰ ἀγγελία τῶν συμβάντων κατὰ τὴν νύκτα τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, ηὔξησαν τῆς Ἐλισάβετ οἱ φόβοι μὲ τὸ παράδειγμα τῆς τῶν Καθολικῶν μανίας, καὶ ὄχι ὀλιγώτερον μὲ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Γυϊσίων.

Οὕτως ἐπέρασαν δεκαπέντε ἔτη! Ἡ Μαρία δαμασθεῖσα ἀπὸ τὴν θλῖψιν, παραίτησε τελευταῖον πᾶσαν ἐπιθυμίαν λαμπρότητος καὶ μεγαλείου, ὑπεσχέθη ν' ἀφήσῃ μετὰ χαρᾶς τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν υἱόν της, καὶ αὐτὴ νὰ ζήσῃ μὲ ἐφορίαν τινὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐπαρακάλεσε νὰ τῆς μετριασθῇ ἡ παροῦσα σκληρὰ φυλακὴ, καὶ νὰ τῆς δοθῇ πρέπουσα εἰς χήραν κατοικία. Εἰς μάτην! Ὁ φόβος, ὅτι ἡ Μαρία θέλει λησμονήσειν τοιαύτας ὑποσχέσεις, ἂν καὶ εἶναι εἰλικρινεῖς, καὶ θέλει συνυφάνειν δόλους εἰς τὴν μόλις διὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ καθησυχάσασαν Ἀγγλίαν, ἔκαμε κωφὴν πρὸς συμπάθειαν τὴν Ἐλισάβετ. Καὶ ὅσον πλέον ἐγήρασκεν αὕτη, τόσον δυσπιστότερα ἔβλεπε τὴν διάδοχόν της. Κατὰ δυστυχίαν τῆς Μαρίας εἶχαν στείλειν πολλάκις οἱ Καθολικοὶ τῆς Ἀγγλίας θεοβλαβεῖς ἀνθρώπους νὰ φονεύσουν τὴν Ἐλισάβετ. Πάντοτε ἐδυστύχουν τὰ δοκίμια ταῦτα, ἀλλὰ καθὲν ἐκ τούτων ἐνεδυνάμονε τὴν Μόναρχον εἰς τὸ κατὰ τῶν Καθολικῶν καὶ ἐπομένως κατὰ τῆς Μαρίας μῖσος της.

Ὅταν ηὔξησεν ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας τοῦ ἐπρόβαλε (1586) τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον, ἔγειναν οἱ φόβοι τῆς Ἐλισάβετ μεγαλήτεροι παρὰ ποτέ. Τί θέλει γείνειν, ἐὰν ὁ Ἰάκωβος ἀναλάβῃ τὴν μητέρα του; Ἐὰν ὁ θανάσιμος ἐχθρός της Φίλιππος Β', καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς Μαρίας εἰς τὴν Γαλλίαν ἑνωθῶσι μὲ ἐκεῖνον; Ἐὰν Δανικὸς στόλος τοὺς βοηθήσῃ; Ἔκαμε λοιπὸν πάντα τρόπον νὰ ματαιώσῃ τὸν γάμον τοῦτον, καὶ ἔστειλεν ἐπίτηδες ἕνα δόλιον αὐλικὸν, ὀνόματι Βότωνα, εἰς τὴν Σκωτίαν, ὅς τις ἐκέρδησε καθ' ὑπερβολὴν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἰακώβου. Ὅταν ὅμως ἐμβῆκε μὲ πολλοὺς ἄλλους Σκώτους εἰς συνωμοσίαν διὰ νὰ πιάσουν τὸν βασιλέα καὶ νὰ τὸν παραδώσουν εἰς τὰς χεῖρας

τῶν Ἄγγλων, καὶ ἡ ἐπιβουλὴ αὕτη ἀνεκαλύφθη, ἠναγκάσθη νὰ πετάξῃ ταχύτατα πέραν τῶν συνόρων.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνέβη πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε τὴν μοῖραν τῆς δυστυχοῦς Μαρίας. Δύω θεοβλαβεῖς Καθολικοὶ, Βαλλάρδος καὶ Βαβιγκτὼν, πλήρεις θανασίμου μίσους κατὰ τῆς αἱρετικῆς βασιλίσσης, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν φονεύσουν καὶ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Μαρίαν. Συνείλκυσαν εἰς τὸ μυστικόν των πλῆθος ἀποφασισμένων εὐγενῶν, καὶ διὰ δολίων κατασκόπων τὸ ἐκοίνωσαν εἰς τὴν Μαρίαν, καὶ συνέδησαν μὲ αὐτὴν μυστικὴν ἀλληλογραφίαν μὲ συμβολικὰ γράμματα. Καὶ ἡ συνωμοσία δὲ αὕτη ἀνεκαλύφθη διὰ τῆς ἀγρυπνίας τοῦ Ἀγγλικοῦ λειτουργοῦ Βάλισιγκάμου, ὅλοι οἱ μέτοχοι ἐφυλακώθησαν, καὶ εἰς τὴν Μαρίαν εὑρέθησαν ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα διαφόρους ἑρμηνείας τοῦ συμβολικοῦ ἀλφαβήτου. Δὲν ἔλειπαν δὲ οὐδὲ ἀποδείξεις, ὅτι μυστικῶς εἶχε προσκαλέσειν τὴν Γαλλίαν καὶ Ἱσπανίαν πρὸς βοήθειάν της κατὰ τῆς Ἐλισάβετ.

Τοιαῦται ἀνακαλύψεις ἔπρεπε νὰ μεταδώσουν τὸν φόβον τῆς Ἐλισάβετ εἰς ὅλους τοὺς Προτεστάντας Ἄγγλους. Εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον τῆς βασιλίσσης αἱ περισσότεραι ψῆφοι ἤθελαν νὰ ἐξετασθῇ ἡ Μαρία διὰ τοῦ κριτηρίου. Τῆς Ἐλισάβετ οἱ βουλευταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὸν θάνατόν της χωρὶς τρόμον, ἐὰν ἡ Μαρία ἀπὸ τὴν φυλακὴν ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, ἐὰν ἀφανισθῶσι τῆς Ἐλισάβετ ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτικὴ τέχνη καὶ οἱ καρποί των. Αἱ πυραὶ τῆς Καθολικῆς Μαρίας βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας ἐκάπνιζαν ἀκόμη. Ποῖον μέλλον ἐπροσμένετο εἰς τὴν αὐτὴν χώραν, ποῖον μέλλον εἰς τοὺς ὑπηρετήσαντας τὴν Ἐλισάβετ!

Διὰ ταῦτα ἤρχισεν ἡ κρισολογία ἐναντίαν τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας. Ἔφεραν τὴν ἐγκαλουμένην εἰς τὸ φρούριον Φοθεριγγάϊον τοῦ Κομητάτου Νορθαν-

τωνίας, καὶ ἐδιωρίσθησαν δεκατέσσαρες εὐγενεῖς καὶ πέντε ἀρχικριταὶ διὰ νὰ ἀκροασθοῦν τὴν Μαρίαν; καὶ νὰ ἀποφασίσωσι περὶ αὐτῆς τὸ δίκαιον. Ὅταν οἱ κριταὶ ὑπῆγαν εἰς Φοθεριγγαῖον, εἶπε κατ' ἀρχὰς ὅτι ἀνεξάρτητος βασίλισσα δὲν δύναται νὰ ὑποταχθῇ εἰς κρίσιν ὑπηκόων. Εἰ μὲν ἔμενεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἤθελε κάμειν ὅλον τὸ πρᾶγμα βαρύτερον· ἐπειδὴ δὲ τὴν παρέστησαν, ὅτι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον βλάπτει τὴν ὑπόληψίν της, ὑπήκουσε καὶ ἔδωκε λόγον εἰς τοὺς κριτάς. Τὴν ἕνωσίν της μὲ ξένας δυνάμεις δὲν τὴν ἠρνήθη, ἀλλὰ μόνον τὴν συνενοχήν της εἰς τὴν Βαβιγκτωνικὴν συνωμοσίαν. Δύω ἀπὸ τοὺς μυστικοὺς γραμματεῖς της, Ναΐος καὶ Κύρλιος, ὤμοσαν, ὅτι ἔλαβεν ἐπιστολὰς τοῦ Βαβιγκτῶνος, καὶ ὅτι ἀπεκρίθησαν αὐτοὶ διὰ προσταγῆς της. Ἡ Μαρία ἐκήρυξε ψευδῆ τὴν μαρτυρίαν ταύτην, καὶ ἐζήτησε νὰ φερθῶσιν ἔμπροσθέν της οἱ γραμματεῖς, τὸ ὁποῖον δὲν ἔγεινεν, ὄχι διότι ἐπίστευαν ὅτι ἤθελαν ἀναιρέσειν τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔμπροσθεν τῆς δεσποίνης των, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο σύνηθες εἰς τὸν κρισολογικὸν τρόπον τῶν χρόνων ἐκείνων *). Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐξετάσεως ἀπεφάσισαν οἱ κριταὶ τοῦ Λονδινίου θάνατον κατὰ τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας· ἀπόφασις τρομερὰ, νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν μοῖραν κοινῶν κακούργων κεφαλὴν στεφανωμένην διὰ τὴν μὴ ἐντελῶς ἀποδειχθεῖσαν μετοχὴν εἰς κακοῦργον ἐπιβουλήν. Ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι, οἵτινες ἀκολουθοῦντες μόνον τὰ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς συμπαθείας καταδικάζουσι τοὺς κριτὰς ἐκείνους, δὲν ἐσκέφθησαν ἱκανῶς, ὅτι ἐκεῖνοι ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ἀναντίῤῥητον ἐντολὴν τοῦ νὰ διατηρῇ ἕκαστος τὴν ζωήν του, ὅτι ἔβλεπαν τὸν ἀπὸ

*) „Τὸ νὰ μὴ φέρουν εἰς τὸ μέσον τοὺς μάρτυρας δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα σκοποῦ, ἀλλὰ συνήθεια τῶν χρόνων.“ Hume Vol. VII. p. 193. Ed. Basil.

τῆς κεφαλῆς τῆς Μαρίας ἀπομακρυνόμενον θάνατον πίπτοντα ἐπάνω εἰς τὴν Ἐλισάβετ.

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἀφοῦ ἔγεινεν ἡ ἀπόφασις, ἐσυναθροίσθη τὸ κοινοβούλιον (29 Ὀκτωβ.). Ἐπήνεσε τὴν γενομένην κρίσιν, καὶ δι' ἀναφορᾶς ἐπαρακάλεσε τὴν βασίλισσαν νὰ τὴν φανερώσῃ δημοσίως. Ἡ Ἐλισάβετ ἐξ ἐναντίας ἐπρόσταξε τὸ συνέδριον νὰ θεωρήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν ἐπιμελῶς τοιοῦτον ἀξιόλογον πρᾶγμα, καὶ νὰ προβάλῃ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ φροντίζεται ἡ ἀσφάλειά της, χωρὶς νὰ σηκωθῇ ἡ ζωὴ ἀπὸ τὴν βασίλισσαν τῆς Σκωτίας. Κανὲν τοιοῦτον μέσον δὲν ὑπάρχει, ἀπεκρίθησαν ὁμοφώνως αἱ δύω Βουλαί· εἶναι ἄδικον νὰ ἀπαρνῆται τις τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ δικαίου εἰς ἕνα μόνον περὶ τούτου παρακαλοῦντα ὑπήκοον, πολὺ πλέον εἰς ὁλόκληρον τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος. Ἡ βασίλισσα ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο μὲ μίαν ὁμιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαρίστανε τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς της, καὶ ἐτελείονε μὲ τὰς ἐφεξῆς λέξεις: „Περὶ δὲ τῆς δεήσεώς σας, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ὁρκίζω νὰ μείνητε εὐχαριστημένοι εἰς τὴν ἀπόκρισίν μου χωρὶς ἀπόκρισιν. Ἐπαινῶ τὴν κρίσιν σας· οἱ λόγοι σας εἶναι ἀποδεικτικοί· ἀλλὰ συγχωρήσατε τὰς ἐμφόβους ἀμφιβολίας, αἱ ὁποῖαι γεμίζουσι τὴν καρδίαν μου. Ἐὰν ἤθελα νὰ εἴπω, ὅτι δὲν θέλω κάμειν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ παρακαλεῖτε, ἤθελα ἴσως εἰπεῖν περισσότερον παρ' ὅσα στοχάζομαι· ἐὰν δὲ ὑποσχεθῶ, ὅτι τὸ κάμνω, ἐμπορῶ νὰ κρημνίσω ἐμαυτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον, τὸ ὁποῖον σεῖς ὡς φρόνιμοι βέβαια δὲν ἐπιθυμεῖτε, ἐὰν ἐξετάσητε τὸν καιρὸν, τὸν τόπον καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων.“ — Ἀλλ' ὅμως πάραυτα μετὰ τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἡ κρίσις, χωρὶς νὰ δώσουν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ βασιλέως τῆς Σκωτίας. Διὰ τοῦτο πολλοὶ συγγραφεῖς ἐκατηγόρησαν τὴν Ἐλισάβετ ὡς ὑποκρίτριαν καὶ ἐβεβαίωσαν, ὅτι αὕτη ἀπεφάσισε

πρὸ πολλοῦ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας, αἱ δὲ ἀμφιβολίαι καὶ ἀντιλογίαι της δὲν ἦσαν ἄλλο εἰμὴ τεχνουργίαι διὰ νὰ φανῇ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ἠναγκάσθη εἰς τοῦτο ἀπ' ἄλλους. Ἀλλ' ἡ ἀπαθὴς ἱστοριογραφία δὲν συγχωρεῖται νὰ ἀναγγέλλῃ εἰκασίαν ἀναπόδεικτον ὡς ἀληθινὸν πρᾶγμα. Ἔπρεπεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἰς τὴν παραμονὴν μεγάλων ἀποφάσεων νὰ μὴ πλήττεται ἀπὸ ἀντιφατικὰς φωνὰς καὶ νὰ κλίνῃ ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν μίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν, ἐὰν εἰς τῆς Ἐλισάβετ τὴν ψυχὴν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμφιλοχωρῶσιν ἀληθῶς δισταγμοὶ καὶ ἀντιγνωμίαι, ἐνῷ ἄλλοτε μὲν ἐστοχάζετο ἡμερότητα ἐναντίον γυναικὸς καὶ βασιλίσσης, ἄλλοτε δὲ τοὺς ὄχι μικροὺς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ἐφοβέριζαν αὐτὴν, τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐν γένει τὸν Προτεσταντισμὸν, ἐνόσῳ αἱ ἐλπίδες μεγάλης φατρίας συνεδένοντο εἰς τὴν Μαρίαν ὅτι θέλουν ἰδεῖν πάλιν τὸν Καθολικισμὸν βασιλεύοντα ἐπάνω εἰς τὸν Βρετανικὸν θρόνον. Ἐπαράστησαν εἰς αὐτὴν οἱ φίλοι της καὶ τὴν κατάκρισιν τῶν μεταγενεστέρων, ἐὰν ἀπὸ ἀφροντισίαν της δὲν ἀποδιώξῃ τὸ μέγα κακὸν, ἐνόσῳ ἀκόμη εἶναι καιρός *). Οἱ βουλευταί της τρομάξαντες ἀπὸ τὰς ἑτοιμασίας Φιλίππου τοῦ Β' ἐπέμεναν εἰς αὐτὴν νὰ μὴ ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν. Ἀλλὰ πάλιν ἠδύναντο νὰ ἴδουν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Ἐλισάβετ νέας ἀμφιβολίας καὶ δισταγμοὺς, καθὼς πολλάκις συμβαίνει εἰς τὰς ἀνθρωπίνας καρδίας μέγα χάσμα μεταξὺ τῆς ἀποφάσεως πράγματός τινὸς καὶ τῆς ἐκτελέσεώς του. Οὕτως ἔχουσα ἐστοχάσθη κἂν (πρᾶγμα βέβαια ὄχι μεγαλοκαρδίας) νὰ ἀποφύγῃ τὴν κοινὴν κατάκρισιν τῆς δημοσίου θανατώσεως. Διὰ τοῦτο ὁ φύλαξ τοῦ δεσμωτηρίου, Ἀμίας Παυλέτος, ἔλαβε κρυφίαν τινὰ νύξιν, ὅτι ἠδύνατο νὰ προλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως μὲ φαρμάκωσιν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὸ

*) Camden p. 487.

τοιοῦτον. Τελευταῖον ἐπρόσταξεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν τῆς πολιτείας γραμματέα Δαβισῶνα νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτὴν, καὶ τοῦ εἶπε νὰ γράψῃ πρόσταγμα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς κρίσεως διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμον ἐὰν εἰς τοὺς κακούς τούτους καιροὺς φανῇ τις κίνδυνος. Τὸ ἔγραψε, καὶ ἀφοῦ ἡ βασίλισσα τὸ ὑπέγραψεν, ἐστάλθη μὲ αὐτὸ ὁ Δαβισῶν εἰς τὸν Καγκελλάριον διὰ νὰ βάλῃ ἐπάνω τὴν σφραγίδα. Τὴν ἄλλην ἡμέραν τὸν ἐμήνυσεν ἡ βασίλισσα νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προστάγματός της Ἐκστατικὸς ἀπεκρίθη ἐκεῖνος: εἶναι τὸ γράμμα ἤδη ἐσφραγισμένον. Ἐταράχθη διὰ τοῦτο ἡ βασίλισσα, καὶ ἔψεξε τὴν προθυμίαν του. Ὁ Δαβισῶν ἠρώτησε τοὺς βουλευτὰς τί νὰ κάμῃ· οἱ δὲ τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ στείλῃ τὸ πρόσταγμα εἰς τοὺς ἐκβιαστὰς, τοὺς Κάμητας Σαλοπίας, Καντίου, Δαρβίας, καὶ Κουμβερλανδίας. τοῦ ὑπεσχέθησαν, ὅτι ἀναλαμβάνουν ἐπάνω των ὅλον τὸν θυμὸν τῆς μονάρχου, καὶ ὁ Δαβισῶν ἠκολούθησε τὴν κακὴν συμβουλὴν *).

Οἱ Κόμητες μετὰ τοῦτο ἀνεχώρησαν εἰς Φοθεριγγάϊον. Ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ (7 Φεβρ. 1587), ἀνήγγειλαν εἰς τὴν δυστυχῆ νὰ εἶναι ἕτοιμος τὸ πρωΐ τὴν ὀγδόην ὥραν. Ἤκουσε τὸν τρομερὸν λόγον πλέον μὲ θαυμασμὸν παρὰ μὲ τρόμον ἢ ἀνησυχίαν, ἔφαγε πάντη ἱλαρὰ τὸ ἑσπέρας, καὶ ἔφερεν ἔπειτα ἔμπροσθέν της ὅλους τοὺς ὑπηρέτας της. Κλαίουσαι ἐφάνησαν μία πιστὴ ψυχὴ μετὰ τὴν ἄλλην, ἐγονάτισαν καὶ τὴν ἐπαρακάλουν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, ἐὰν ἴσως ἐξ ἀγνοίας τὴν ἔπταισαν εἰς τίποτε. Δίδει αὕτη τὴν δέησίν των ὀπίσω, τοὺς πληροφορεῖ ὅτι εἶναι εὐχαριστημένη ἀπ' ὅλους, τοὺς δίδει συστατικὰ γράμματα πρὸς

*) Ὁ ἀδιάφορος Θυανὸς λέγει, ὅτι οἱ τῆς Μαρίας ἐχθροὶ σύμβουλοι δὲν τῆς ἔδειξαν τίποτε ἐκ τῶν γενομένων τούτων, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τῆς Ἐλισάβετ τὴν γνωστήν των ἀποστροφὴν εἰς τὸ νὰ χύσῃ αἷμα — perspecto ejus a sanguine fundendo ingenio alieno.

τοὺς ἐν Γαλλίᾳ συγγενεῖς της, τοὺς διαμοιράζει τὰ ὑπόλοιπα πράγματά της, καὶ λαμβάνει ἀπ' αὐτοὺς τρυφερὸν καὶ παθητικὸν ἀποχαιρετισμόν. Ἐκοιμήθη ἔπειτα ὀλίγας ὥρας καὶ ἐπέρασε τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτὸς μὲ προσευχήν. Ἐζήτησε Καθολικὸν ἱερέα, ἀλλὰ δὲν τῆς τὸν ἐσυγχώρησαν· ἀντὶ τούτου ἠθέλησαν νὰ τῆς φέρωσι Προτεστάντην, ὅςτις, ὡς ἔλεγαν, ἔμελλε νὰ σώσῃ τὴν ψυχήν της. Τὸ πρωῒ τῆς τραγικῆς ἡμέρας ἐκοινώνησεν ἄρτον ἡγιασμένον ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου Ε', τὸν ὁποῖον ἀπὸ πολλῆς ἐφύλαττε διὰ τοιαύτην ὥραν. Ἔπειτα ἐνεδύθη λαμπρὸν μεταξωτὸν ἱμάτιον, καὶ ἐστολίσθη ἐπιμελῶς διὰ νὰ ἀποθάνῃ βασιλικῶς. Ὅταν ἡτοιμάσθη, ἐμβῆκεν ὑπηρέτης τῶν Κομήτων εἰς τὸ οἴκημα, καὶ τῆς εἶπεν ὅτι εἶναι καιρός. Τὸν ἠκολούθησε μὲ ἥσυχον πρόσωπον στηριζομένη εἰς τοὺς ὤμους δύω στρατιωτῶν, διότι ἀῤῥωστία τὴν εἶχεν ἀδυνατίσειν κατὰ πολλά. Ἔμπροσθεν τῆς θύρας της εὗρηκε τοὺς Κόμητας, οἵτινες εἶχαν φέρειν τὸ πρόσταγμα ἀπὸ τὸ Λονδίνιον, καὶ τὸν Δομέστικόν της, Ἀνδρέαν Μελβίλιον· ὁ ἀπροσδόκητος οὗτος φίλος τὴν ἔφερεν ἔξω ἑαυτῆς. Ἔπεσε κλαίων εἰς τοὺς πόδας της, ἐφίλησε τὰ κράσπεδα τοῦ ἱματίου της, καὶ ἀπαρηγόρητος ἔβλεπε τὸ ἐλεεινὸν θέαμα. Ἀπεχαιρέτισε μὲ δάκρυα τὸν τίμιον ὑπηρέτην της, τὸν ἐφίλησε, καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν παρηγορήσῃ. Εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης ἐπρόσταξαν οἱ Κόμητες τοὺς ὑπηρέτας τῆς Μαρίας νὰ ἀναχωρήσουν. Μὲ πολλὴν δέησιν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ γείνουν τινὲς ἐξ αὐτῶν μάρτυρες τοῦ θανάτου της. Πικρότερον παρὰ τἄλλα τῆς ἐφάνη τώρα ὁ Προτεστάντης ἱερεὺς, τὸν ὁποῖον ἔφεραν νὰ τὴν κατηχήσῃ ἐσχάτως εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν. Τὴν ἐδίδασκε πολλὰ, τὰ ὁποῖα μὲ δάκρυα ἡ Μαρία τὸν ἐπαρακάλει νὰ παύσῃ, καὶ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ ἀποθάνῃ ἥσυχος· τελευταῖον τὸν ἐπρόσταξαν οἱ Κόμητες νὰ σιωπήσῃ. Ἐπροσευχήθη

ἔπειτα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς της, διὰ τὸν υἱόν της, καὶ τελευταῖον διὰ τὴν Ἐλισάβετ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσυγχώρησεν ὅλα. Ἔπειτα ἐξεδύθη ἀπὸ τὰς ἀμφιπόλους της τὸν λαιμόν· ἕνας δήμιος τὰς ἐβοήθησεν εἰς τοῦτο μὲ αὐθάδειαν, καὶ αὕτη εἶπε γελῶσα, ὅτι ποτέ της δὲν ἐμεταχειρίσθη τοιοῦτον γρήγορον ὑπηρέτην. Μία ἀμφίπολος τῆς ἔδεσε κλαίουσα τὰ ὀμμάτια μὲ μανδήλιον· καὶ μετὰ τοῦτο ἐγονάτισεν ἡ Μαρία, ἐξήπλωσε τὸν αὐχένα, καὶ ἐδέχθη ἡ δυστυχὴς τὸν θάνατον.

Οὕτως ἀπέθανεν ἡ Μαρία Στουάρτ εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας της καὶ εἰς τὸ δέκατον ἔννατον τῆς φυλακώσεώς της, ἀφοῦ ἐτιμωρήθη διὰ τὰ ἁμαρτήματά της μὲ ἐλεεινὴν φυλακὴν καὶ ἀξιοθρήνητον θάνατον *). Ὅταν ἐφέρθη ἡ ἀγ-

*) Οὗτος εἶναι ὁ λόγος τῆς μεγάλης συμπαθείας, τὴν ὁποίαν διεγείρει ἡ πριγκιπέσσα αὕτη καθὸ τραγικὴ ἡρωΐνα, καθὼς λέγει εὔμορφα ὁ Ῥοβερτσών: ,,Ὅταν παρατηροῦμεν τῆς Μαρίας τὰς θλίψεις καὶ δυστυχίας, λησμονοῦμεν τὰς παρεκδρομάς της, συλλογιζόμεθα περὶ τῶν ἁμαρτημάτων της μὲ ὀλιγωτέραν ἀγανάκτησιν, καὶ δικαιόνομεν τὰ δάκρυά μας ὡς νὰ ἐχύνοντο διὰ ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον ἔφθασε πολὺ πλησιέστερα εἰς τὴν καθαρὰν ἀρετήν.“ Ἡ κρίσις, ἥτις ἀποφασίζει τῆς Μαρίας τὸ ἀδίκημα καὶ ἐξαιρέτως τὴν μετοχήν της εἰς τὴν θανάτωσιν τοῦ ἀνδρός της, θέλει μείνειν εἰς τὴν ἀπαθῆ ἱστορίαν, ἐὰν καὶ ἐκοπίαταν πολλοὶ νέοι Σκῶτοι συγγραφεῖς νὰ τὴν παραστήσωσι καθαρῶς ἐνάρετον. Κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ μὲ τὸν Οὔμιον καὶ Ῥοβερτσῶνα, ἄνδρας μὲ εὐσυλλογισίαν καὶ ἱστορικὴν ὀξυδέρκειαν, σύγχρονός της εἰδήμων καὶ κριτικός, ὁ Θυανός. Εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν ἕκτον βιβλίον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ συγγράμματός του εὑρίσκεται περὶ τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας ἐπίσημον χωρίον, τὸ ὁποῖον λείπει ἀπ' ὅλας τὰς ἀρχητέρας ἐκδόσεις, καὶ μόνον εἰς τὴν ἐκ τῶν χειρογράφων διωρθωμένην μεγάλην ἔκδοσιν τοῦ Λονδινίου ἐδημοσιεύθη. Τὸ προσθέτομεν ἐδῶ ἐκ τῆς τελευταίας Γαλλικῆς μεταφράσεως: De pretendre avec quelques uns que Marie étoit innocente de l'assasinat de son époux, d'oser avançer que ses ennenijs lui firent violence, pour la forcer de contracter an mariage infâme avec Bothwell; de vouloit enfin justifier tous ses autres crimes, en les couvrant du manteau de la pieté, c'est, a mon avis, pousser l'imprudence un peu loin. Ce que peut dire un Historien, qui fait profession de n'ecrire que la vérité, c'est que cette princesse à un grand coeur, à une naissance auguste, à beaucoup

γελία εἰς τὴν Ἐλισάβετ, ἔδειξεν αὕτη μεγάλην ἔκστασιν, ἐκαταράσθη τὸν ζῆλον τῶν ὑπουργῶν της, οἵτινες χωρὶς διωρισμένον πρόσταγμα ἐξετέλεσαν τεράστιον πρᾶξιν σχεδὸν ἐναντίον τῆς γνώμης καὶ τῆς θελήσεώς της. Τὴν ἔβλεπαν συχνάκις ἱσταμένην ἀκίνητον ὡς ἀνδριάντα, ἔπειτα χύνουσαν δάκρυα, πίπτουσαν μὲ ἀδυναμίαν, καὶ κατηγοροῦσαν τὴν ἀβεβαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων μεγαλείων. Εἰς ὅλους τοὺς βουλευτάς της ἐφοβέριζεν αὐστηρὰν ἐξέτασιν, ἐφυλάκωσε τὸν Δεβισῶνα, καὶ ἐπρόσταξε νὰ γείνῃ κρίσις ἐναντίον του. Καὶ τώρα ὡμολόγησαν τὸ βαρὺ ἀδίκημά του καὶ ἐκεῖνοι οἱ κύριοι, τοὺς ὁποίους ἐσυμβουλεύθη πρότερον, καὶ οἱ ὁποῖοι ἔγειναν ἐγγυηταί του. Ἐπλήρωσε τιμωρίαν 10,000 λίτρας στερλιγγίους, ἥτις τὸν ἔφερεν εἰς ψωμοζήτου κατάστασιν. Ἔγραψεν ἔπειτα αὕτη ἐπιστολὴν παθητικὴν πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας, ὅπου τοῦ ἀνήγγειλε τὸν ἀπροσδόκητον καὶ πάντη χωρὶς γνώμην της συμβάντα θάνατον τῆς μητρός του. Ηὔχετο νὰ δοκιμάσῃ αὐτὸς ἐκ τῆς ἀγγελίας ταύτης μόνον μικρὸν μέρος τῆς λύπης, τὴν ὁποίαν ἐγεύθη αὐτὴ, καὶ ἐβεβαίονεν ὅτι τρέμει ἡ χείρ της, καὶ ὅτι ὁ ἀνώτατος κριτὴς εἶναι μάρτυς τῆς ἀθωότητός της. Μισεῖ τὴν ὑπόκρισιν, συμπονεῖ εἰλικρινῶς εἰς τὴν λύπην του, καὶ ἐλπίζει ὅτι αὐτὸς θέλει ἐκλάβειν ἐχθρόν του καθένα, ὅς τις θέλει νὰ τὸν παροργίσῃ ἐναντίον της. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τρόπος της ἐξελήφθη ἀπὸ πολλοὺς ὑπόκρισις, ὄχι ὅμως ἀπὸ κἀμμίαν ἄλλην αἰτίαν, εἰμὴ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔπρεπε νὰ χαρῇ ἐκ καρδίας βλέπου-

---

de charmes de l'esprit et du corps, joignit tant qu' elle vécut de grandes vertus, qui furent obscurcies par des vices encore plus considerables, et qu' arrivée au moment fatal, elle sçut par un illustre exemple de constance et d'interpidité, terminer par une mort glorieuse une vie qui ne l'avoit pas beaucoup été.

σα νὰ ἐκλείψῃ ἡ αἰτία τόσον βαρέων καὶ πολυχρονίων φροντίδων.

Τῷόντι δὲ τώρα πρῶτον ἠδυνήθη ἡ βασίλισσα νὰ διευθύνῃ ἀσφαλῶς τὰ βλέμματά της ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀγγλίας. Ὅσα ἔπραξεν ἕως τώρα, ἀπέβλεπαν μόνον τὴν ἐσωτερικὴν στερέωσιν τῆς δυνάμεώς της. Ἔκτισε καράβια, ἐσυνήργησε καὶ ὠφέλησε τὴν ἐμπορίαν, ἐστερέωσε τὰ σύνορά της. καὶ μὲ σοφὴν οἰκονομίαν ἐγέμισε τὸν θησαυρόν της, καὶ ἐπλήρωσε τὰ χρέη τῶν προκατόχων της. Τὸ κοινοβούλιον ἐσιώπα καὶ ὑπήκουε, καὶ αὐτὴ ἐβασίλευε μὲ τόσην ἀσφάλειαν, ὥστε τότε ὡμίλει πρὸς αὐτὸ μὲ ὑπερηφάνειαν, ὅταν Π. χ. εἰς ὁρισμὸν φόρων τὸ ἐχρειάζετο μάλιστα. Τοὺς Καθολικοὺς ὑπέφερνεν, ἀλλ' οὗτοι ἔμεναν πάντα εἰς ὑποδούλωσίν τινα, καὶ ἐπαρατηροῦντο ὀξέως. Ὅταν οἱ Ἰησουῖται (1580) ἐδοκίμασαν νὰ στήσωσι καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν καθέδραν των καὶ νὰ εὑρίσκωσι μυστικῶς συναδελφοὺς διὰ τὸ τάγμα των, εἷς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθη, οἱ δὲ ἄλλοι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν χώραν.

Εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα ἀνεμίγνυτο ἡ Ἐλισάβετ ἕως τώρα μὲ μετριότητα καὶ πρόνοιαν. Τότε ἔβραζαν εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ ἄγριοι θόρυβοι μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Οὐγενοτῶν, καὶ οἱ Βέλγαι ἐπίασαν τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ δεισιδαίμονος καὶ τυραννικοῦ Φιλίππου Β', καὶ ἔστησαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ εἰς τὰς δύω χώρας ἐξήπλωσαν οἱ τυραννούμενοι Προτεστάνται χεῖρας ἱκετικὰς πρὸς τὴν Ἐλισάβετ· καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' οἱ Βέλγαι τῆς ἐπρόσφεραν νὰ ὑποταχθοῦν αἰωνίως εἰς τὸ Ἀγγλικὸν σκῆπτρον, ἐὰν ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατὰ τῆς Ἱσπανίας ὑπεράσπισίν των. Ὅσον ἂν ἦτο εὐφρόσυνος αὐτὴ ἡ προσφορά, δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ τὴν δεχθῇ, ἀλλ' ἐβοήθησε τοὺς Ὀλλανδοὺς λαβοῦσα ἐνέχυρα παραθαλασσίους τινὰς τόπους μὲ στρατεύματα καὶ μὲ

ἀργύριον, καὶ ἔστειλε βοήθειαν καὶ εἰς τὸν Πρίγκιπα Κονδαίου καὶ εἰς τὸν φίλον του Κολιγνῦν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶχε κλίσιν εἰς τὰ θαλάσσια πράγματα. Τὰ πλούτη τῶν Πορτογάλλων καὶ Ἱσπανῶν, καὶ τὸ κλέος τῶν θαλασσίων ἡρώων καὶ πορθητῶν των ἠρέθισαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν φιλοτίμους καρδίας νὰ περιπατήσωσι τὸν δρόμον, ὅπου οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι ἐσύναξαν τοὺς θησαυροὺς καὶ ἔπλεξαν τοὺς στεφάνους των. Πνεῦμα ἱπποτικὸν τοῦ εἴδους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν εἰς τὴν Πορτογαλλικὴν ἱστορίαν, ἐπύρωσε πλῆθος νέων Ἄγγλων νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην των εἰς τὸν ὠκεανόν. καὶ μία εὐτυχὴς ἔκβασις εἵλκυεν εἰς τοῦτο πολλοὺς ἄλλους ζηλωτάς. Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων περίφημα εἶναι τὰ ὀνόματα Δράκιος καὶ Καβενδίσιος. Ἐκεῖνος, πρῶτος τῶν Ἄγγλων περιπλεύσας τὸν κόσμον, καὶ πρῶτος, ὅς τις ὑπέστρεψεν εὐτυχῶς ἀπὸ τὸν περίπλουν του (διότι ὁ Μαγελιάνης ἀπέθανε καθ' ὁδὸν, ὡς ἐξεύρομεν (Τόμ. Ϛ', σελ. 72)), ἔφερε μαζή του ἄπειρα, καὶ ἡ ἐπιστροφή του ἦτο διὰ τὴν Ἀγγλίαν ἑορτὴ χαρμόσυνος. Ὅταν ἔρρηξεν ἄγκυραν εἰς τὸν Τάμεσιν, ἔδωκε μέγα συμπόσιον εἰς τὸ καράβιόν του, ὅπου παρευρέθη καὶ ἡ βασίλισσα (1580), καὶ πάλιν ἐμβῆκεν εἰς τὸν ὠκεανὸν διὰ νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὰς ἐπὶ τῶν Ἀμερικανῶν αἰγιαλῶν Ἱσπανικὰς καταχτήσεις. Εἰς μίαν ἀπὸ ταύτας τὰς θαλασσοπορίας του (1586) ἔκαμε γνωστὸν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν ταβάκον, ὅς τις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἐξηπλώθη τάχιστα εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἡμετέρου τῆς γῆς μέρους· ὁ δὲ Καβενδίσιος, οὐχ ἧττον ἐπιχειρηματίας καὶ εὐτυχὴς, ἐλεηλάτησε (1587) τὰς ἐν Ἀφρικῇ Ἱσπανικὰς χώρας καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὸ ἀκρωτήριον τῆς χρηστῆς ἐλπίδος, καὶ ἡ εἰς τὸν Τάμεσιν εἴσπλευσίς του ἦτο θριαμβευτικὴ εἴσοδος. Τὰ πανία του ἦσαν ἀπὸ δαμασκίον, τὰ κατάρτιά του χρυσωμένα, καὶ οἱ ναῦται ἐνδεδυμένοι μεταξωτά.

Πολὺν καιρὸν ἔβλεπεν ὁ Φίλιππος ὅλα ταῦτα χωρὶς ἑτοιμασίαν ἀντεκδικήσεως· τώρα ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλην του τὴν δύναμιν, καὶ μὲ ἓν κτύπημα νὰ ἀφανίσῃ τὴν ἐχθρικήν του χώραν. Ἔστειλε πρῶτον εἰς τὸν Πάπαν Σίξτον τὸν Ε', καὶ ἔλαβε δῶρον τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ὥπλισε (1588) τὸν ἀνίκητον στόλον του, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν εἰς τὸν πρότερον τόμον (σελ. 154), καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἐχάθη μέγα μέρος τοῦ κλέους του καὶ ὁ θησαυρός του· ὁ φόβος καὶ ὁ κίνδυνος δὲν ἦτο μικρὸς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ Ἐλισάβετ ἔδειξεν εἰς τὸν κίνδυνον ἐπίσης καὶ μεγάλην φρόνησιν καὶ ἡρωϊκὴν καρδίαν. Ἐκτὸς ὅτι ἐμεταχειρίσθη ὅλα διὰ νὰ φυλάξῃ τὰ παραθαλάσσια καὶ νὰ ἑτοιμάσῃ πλοῖα καὶ στρατεύματα ὅσον ἠδύνατο πολλὰ, ἐνθουσίασε τὸν λαόν της εἰς ἀνδρίαν κατὰ πάντα τρόπον. Ἱεροκήρυκες ἐζωγράφουν ζωηρῶς ἀπ' ἄμβωνος τὸ τρομερὸν τῆς Ἱσπανικῆς τυραννίας, τὰ κακὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, τὴν κατάθλιψιν τῶν φόρων, καὶ ἐνεθύμιζαν τοὺς τραγικοὺς καιροὺς, ὁπότε ὁ Φίλιππος οὗτος καὶ ἡ Μαρία ἐτυράννησαν τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ βασίλισσα αὐτὴ διέτρεχεν ἔφιππος εἰς τὰ διάφορα στρατόπεδα καὶ ἐνεθάῤῥυνε τὰ στρατεύματα διὰ φιλοφρονητικῶν προσφωνήσεων. Οἱ ὑπήκοοι ἡμιλλῶντο νὰ δείχνουν τὸν πατριωτισμόν των. Μερικοὶ πλούσιοι καὶ ὁλόκληροι ἑταιρεῖαι ἔκτιζαν καράβια καὶ τὰ ἐχάριζαν εἰς αὐτήν. Ἐντεῦθεν συνεκροτήθη στόλος 140 καραβίων, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἦσαν ἐπιτηδειοτέρας ναυπηγίας, ἠδύναντο νὰ ἀντιπαραταχθῶσι μὲ τὸν τῶν Ἱσπανῶν ἀνίκητον στόλον.

Ἀφοῦ ἐπέρασεν ὁ κίνδυνος, τότε τὸ ἐγχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν ἠρεθισμένων ἀπήλαυσε τοὺς καρπούς του. Ἄγγλοι πραγματευταὶ ἐθαλασσοπόρουν εἰς Σβεκίαν καὶ Ῥωσίαν. ἄλλοι ἔφεραν τὰς πραγματείας των ἔμπροσθεν ἀπὸ τοὺς Ἱσπανικοὺς αἰγιαλοὺς εἰς τὴν Τουρκίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ἰνδικὴν, καὶ ἀναρίθμητοι

πειραταὶ ἐπίαναν Ἱσπανικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔφερναν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἀμερικῆς εἰς Λισσαβόναν καὶ Γάδειρα. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἐπίασε μίαν φορὰν δύω Ἱσπανικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα περιεῖχαν 1400 κιβώτια ὑδραργύρου καὶ ὑπὲρ τὰ δύω μιλιόνια συγχωροχαρτίων, τὰ ὁποῖα τοὺς μὲν Ἄγγλους δὲν ὠφέλουν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπλήρωσε δι' αὐτὰ εἰς Ῥώμην 300,000 φλωρίνια, καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας ἤθελε λάβειν ἀπ' αὐτὰ τοὐλάχιστον πέντε μιλιόνια *). Προσέτι ἔβλαβεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἐχθρόν της καὶ μὲ τοῦτο, ὅτι πάντοτε ἐβοήθει τὸ Βέλγιον καὶ τὸν Ἐρρῖκον τῆς Ναυάρρας, καὶ ὄχι μόνον ἀλλὰ τὸ 1589 ἔπλευσε στόλος ἐπίσημος διὰ νὰ ὑψώσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Πορτογαλλίας τὸν προεστῶτα τοῦ Κράτωνος (Τόμ. Ϛ, σελ. 109). Οὕτως ἀντενήργει ἡ Ἐλισάβετ εἰς τοῦ Φιλίππου τὰ παντοδοπὰ σχέδια· ἡ ἀνδρικὴ ἀντίστασίς της ἦτο ἓν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότατα ἐμπόδια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφθάρη ὁ σκοπός του νὰ καταστήσῃ τὸ πρωτεῖον τῆς Ἱσπανίας ἐπάνω εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν βάσιν τοῦ Καθολικισμοῦ. Ὁ Φίλιππος εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ἐπεθύμει εἰρήνην, ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς βασιλίσσης ὡμίλησε πολλὰ περὶ τούτου ὁ Βουρλέϊγος καὶ ἀνέπτυξε τὸ ὄφελος τῆς ἡσυχίας διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἔκλινεν ὅμως ἡ Ἐλισάβετ νὰ ἀκολουθῇ τὸν δρόμον τῆς πολεμικῆς φήμης τῶν ἡρώων της, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἰς τὴν γνώμην ἐκείνου τοῦ πρεσβύτου λειτουργοῦ ἠναντιώθη νέος φίλος τῆς βασιλίσσης, ὁ Κόμης Ἐσσεξίας, ὅστις ἐδίψα πολεμικὸν κλέος. Ὁ Βουρλέϊγος ἀπέθανε 1588, καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἔδωκε κληρονομίαν εἰς τὸν διάδοχόν του τὸν πόλεμον.

*) Ὁμοῦ μὲ τὴν δαπάνην πάσης Καθολικῆς οἰκογενείας ἦτο χρέος νὰ πληρόνεται ἐτησίως εἰς τὸ Παπικὸν ταμιεῖον ποσότης τις διὰ τὰς νηστείας, τὰς ὁποίας παρέτρεχε, προσταζομένας ἀπὸ τὸν νόμον. Τὸ ψητὸν, ἐσθιόμενον τὴν νηστείαν, ἐσυγχωρεῖτο μὲ παπικὴν ἄφεσιν. Διὰ νὰ μὴ χάσωσιν τὸ καλὸν τοῦτο οἱ ἄποικοι τῆς Ἀμερικῆς ὑπήγαιναν καράβια φορτωμένα μὲ τοιαῦτα συγχωροχάρτια κατ' ἔτος, καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ τὸν κόπον του τὰ ἐπώλει μὲ τιμὴν πολὺ μεγαλητέραν.

Ὁ εἰρημένος Κόμης Ἐσσεξίας ἔγεινε μάλιστα περίφημος μὲ τὸ τραγικὸν τέλος του. Τὸ εὐγενὲς ἐξωτερικόν του, ἡ θερμὴ καρδία του καὶ ἡ ὅλας τὰς καρδίας ἕλκουσα φιλοφροσύνη του τοῦ ἐπροξένησαν τὴν εὔνοιαν τῆς βασιλίσσης εἰς ὑψηλὸν βαθμόν. Τὸν ἐπροτίμα κατὰ πάντα εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ τὸν ἔδωκεν ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ὑπερέβαιναν τὰς ὑπουργίας του. Ἐξαιρέτως δὲ ἠρέθισε γενικὸν φθόνον ὅταν 1599 ἀνηγορεύθη κυβερνήτωρ τῆς Ἰρλανδίας μὲ δύναμιν, ὁποίαν δὲν εἶχεν ἀποκτήσειν κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς προκατόχους του. Ὁ τόπος ἐζήτει μέγαν ἄνδρα, ἐπειδὴ ὅλη ἡ Ἰρλανδία ἦτο τότε εἰς τὰ ὅπλα· πολλοὶ στρατηγοὶ ἐπροσπάθησαν ματαίως νὰ καταπατήσουν τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τὸ ἑλῶδες καὶ ὀρεινὸν τῆς χώρας ἐδυσκόλυνε τὸν πόλεμον διὰ πάντα ξένον, ὅσον τὸν εὐκόλυνεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες τὴν ἐγνώριζαν. Διὰ τοῦτο ὅλων οἱ ὀφθαλμοὶ διευθύνθησαν τώρα εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας αἱ ἑτοιμασίαι κατεδαπάνησαν μεγάλας ποσότητας, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν τώρα ἐκινεῖτο στρατὸς, ὁποῖον ποτὲ της δὲν ἴδεν ἡ Ἰρλανδία. Ἀλλ' ἐδῶ ἐφάνη, ὅτι ὁ Ἐσσέξιος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τοιοῦτον ἔργον, καὶ ὁ ψόγος ἔπεσεν ἐπάνω του τόσον βαρύτερα, ὅσον τὸν ἤκουσαν πρότερον μεγαλαυχῶντα διὰ τὰς πράξεις του καὶ κατηγοροῦντα ὅλους τοὺς προκατόχους του. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ ἠφανίσθη, ὅλη ἡ ἐκστρατεία ἐματαιώθη, καὶ ὅλον τὸ ἀργύριον ἐσκορπίσθη ἀνωφελῶς. Ὁ Κόμης μαθὼν τῆς Ἐλισάβετ τὴν ὀργὴν ἀπὸ τοὺς ἐν Λονδινίῳ φίλους του, καὶ φοβερισθεὶς ὅτι θέλει ἀνακαλεσθῆν ἀτίμως ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τὸ κακὸν, καὶ ἀναχωρεῖ κρυφίως ἐναντίον τῆς ῥητῆς προσταγῆς τῆς βασιλίσσης ἀπὸ τὸ χειμωνικόν του στρατόπεδον, ἔρχεται δρομαῖος εἰς Λονδίνιον, διευθύνεται εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, πίπτει ἀπροσδοκήτως εἰς τοὺς πόδας τῆς βασιλίσσης, φιλεῖ τὰς χεῖ-

ρας της, καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ τὸν συγχωρήσῃ. Ὁ ἐξαφνισμὸς καὶ τὸ ἀπροσδόκητον θέαμα τὴν κάμνουν νὰ λησμονήσῃ κατὰ πρῶτον τὴν ὀργὴν, καὶ τὸν ἀπολύει εὐμενέστερα παρ' ὅσον ἤλπιζεν ἐκεῖνος. Ἀλλὰ παραυτα ἐσκέφθη, ὅτι ὁ τρόπος του ἀξίζει ἄλλο τι, καὶ ὅτι διὰ παράδειγμα ἀνάγκη εἶναι νὰ τοῦ δείξῃ τοὐλάχιστον αὐστηρότητα. Ἠθέλησε νὰ τὸν σωφρονίσῃ μητρικῶς χωρὶς νὰ τὸν ἀφανίσῃ. Διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε νὰ τὸν φυλακώσουν, νὰ τὸν κρισολογήσουν, καὶ ὠνόμασεν ἄλλον κυβερνήτορα τῆς Ἰρλανδίας, καὶ τοῦ ἀφαίρεσε μονοπωλεῖον τι τῶν γλυκῶν κρασίων, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε χαρίσειν ποτὲ, καὶ τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδιδε πολὺ εἰσόδημα. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο τὸν ἠλευθέρωσεν, ἀλλὰ μὲ προσταγὴν νὰ μὴ πατήσῃ εἰς τὴν αὐλήν. Ὁ Ἐσσέξιος, μὴ ἔχων ἱκανὸν νοῦν νὰ γνωρίσῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐπ' ἀληθείας τὴν ἄδικον ἀπόλυσίν του, ἐδόθη τώρα εἰς τὰς ἀστοχάστους ἐμπνεύσεις τῆς φιλοδοξίας καὶ φιλεκδικίας· Ὡμίλει μὲ ἄφραγον στόμα κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἔλεγε δημοσίως, ὅτι εἶναι γηραλέον γύναιον ἐπίσης καμπύλον καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτως ἠρέθιζε περισσότερον τὸν θυμὸν τῆς εὐεργέτιδός του, ἥτις τὰ ἤκουεν ὅλα. Ἐπροχώρησε δὲ καὶ περαιτέρω. Ἔκαμεν ὀπαδοὺς ἐκ τῶν Καθαριανῶν, οἵτινες δὲν ἠγάπων τὴν βασίλισσαν, ἤρχισεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν τῆς Σκωτίας βασιλέα Ἰάκωβον Ϛ', καὶ τοῦ ὑπέσχετο νὰ τὸν κάμῃ διάδοχον τῆς Ἀγγλίας ζώσης ἀκόμη τῆς Ἐλισάβετ· καὶ προσέτι ἐπαρακίνει τὸν παρόντα κυβερνήτορα τῆς Ἰρλανδίας νὰ ἀποστατήσῃ καὶ μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τελευταῖον ἐμπιστευόμενος εἰς τοῦ λαοῦ τὴν εὔνοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχε τῷόντι, συνεκρότησε τακτικὴν συνωμοσίαν· ἤθελε νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὸν Πύργον, νὰ πιάσῃ τὴν βασίλισσαν, καὶ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ μεταβάλῃ τὸ κυβερνητικὸν σύστημα καὶ νὰ

ὀνομάσῃ διάδοχόν της. Εἰς καιρὸν ἀκόμη ἔμαθεν ἡ Ἐλισάβετ τὸ αὔθαδες βούλευμα. Ἔστειλεν ἑκατὸν στρατιώτας καὶ τὸν ἐπίασαν. Ἐκστατικὸς γενόμενος ἔκραζεν εἰς τοὺς δρόμους τὸν λαὸν πρὸς βοήθειάν του, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ὅλον τὸ Λονδίνιον θέλει ἀγωνισθῆν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἠθέλησε νὰ ἑνωθῇ μαζή του. Πλήρης ἀπελπισίας παρεδόθη εἰς τὴν βασιλικὴν φρουράν. Εἰς τὴν φυλακὴν ἐγνώρισε τὴν ἀφροσύνην καὶ τὰ ἁμαρτήματά του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν ἀπὸ τὴν περιϋβρισμένην βασίλισσάν του. Ἄμποτε νὰ ἤξευρε πόσον ἦτο πρόθυμος νὰ τὸν συγχωρήσῃ! Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμεινεν ἄλαλος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκλάβῃ τὴν σιωπήν του εἰ μὴ πεῖσμα καὶ ἐθελοκακίαν, καὶ ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς νόμους τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου του. Τὴν 25 Φεβρ. 1601 ἐθανατώθη οὗτος εἰς τὸν Πύργον μὲ ἄλλους πολλοὺς συναιτίους του. Ἦτο δὲ τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν ἡλικίας.

Ἡ Ἐλισάβετ ἐλυπεῖτο τόσον, ὥστε λέγουν αἰτίαν τῆς μετὰ ταῦτα κυριευσάσης αὐτὴν μελαγχολίαις τὴν λύπην της ταύτην. Ὁ Ἐσσέξιος, λέγεται, εἶχε στενάξειν μίαν φορὰν ἔμπροσθέν της, ὅτι ἡ φιλία τῶν γυναικῶν εἶναι εὐμετάβλητος, καὶ ὅτι μηνῶν τινῶν ἀπουσία δύναται νὰ φέρῃ τὴν κλίσιν των εἰς λησμονησίαν. Τότε τοῦ εἶχε κάμειν ὅρκον ἡ Ἐλισάβετ, ὅτι δὲν θέλει τὸν λησμονήσειν ποτὲ, καὶ τοῦ ἔδωκε δακτυλίδιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ τὸν φιλιόνῃ μετ' αὐτῆς, ἐὰν τῆς ἐδείχνετο καὶ εἰς τὸν σφοδρότατον θυμόν της. Ἀλλὰ δακτυλίδιον δὲν ἐφάνη, ἐνῷ ἐκακοπάθει ἐκεῖνος εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἡ σκληραυχενία του αὐτὴ τὴν εἶχε λυπήσειν κατὰ πολλά. Δύω ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ἠῤῥώστησεν ἡ Κόμησσα Νοττιγγαμίας, καὶ ἐξωμολογήθη εἰς τὸν πνευματικόν της, ὅτι ὁ Ἐσσέξιος, λυπημένος καθ' ὑπερβολὴν, τὴν ἔκραξε μίαν ἡμέραν πρὸ

τοῦ θανάτου του εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδιον παρακαλῶν αὐτὴν νὰ τὸ ἐγχειρίσῃ εἰς τὴν βασίλισσαν, ἀλλὰ τὸ φθονερὸν γύναιον τὸ ἔκρυψε, καὶ ὁ φόβος τοῦ θανάτου τὴν ἠνάγκασε τώρα νὰ τῆς τὸ δώσῃ. Ἡ Ἐλισάβετ ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην καὶ ἐφεξῆς ἔκλινεν εἰς βαθυτέραν βαρυθυμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν διέταξε τὸν οἶκον της, ἐδιώρισε διάδοχόν της τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας, καὶ ἀπέθανε τὴν 24 Μαρτίου 1603 κατὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας της. Ὅ,τι καὶ ἂν εἴπῃ τις περὶ ἐλαττωμάτων τινῶν τῆς βασιλίσσης ταύτης — μένουν ταῦτα μικραὶ κηλῖδες εἰς τὴν ἀΐδιον μνήμην, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν εἰς τὸν λαόν της διὰ τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ πνεύματός της. Ἐὰν τὴν κατηγοροῦν ὡς σκληρὰν κατὰ τῆς ἀντιζήλου της, ἔπρεπε νὰ τὴν ἐλεοῦν ἐπίσης, ὅτι αἱ ταραχαὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἔκαμναν ἀναγκαίαν τὴν σκληρότητα ταύτην.

Ἡ εὐτυχία τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους ηὐξήθη κατὰ πολλὰ μὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐλισάβετ, ἐνῷ ἐζωοποίησε καὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν. Ἐχρειάζετο ἡ δευτέρα τόσον πλέον τὴν προστασίαν της, ὅσον ἡ Γερμανικὴ Ἀνσία τὴν ἐπείραζε μὲ τὰ προνόμιά της. Τὰ ἐργόχειρα ἦσαν ἀσήμαντα, καὶ ἐγίνετο ἀνόμη προτίμησις εἰς ξένας πραγματείας. Ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ σύνταξις δὲν εἶχε κανονίσειν ἀκόμη τὰ διάφορα εἴδη τῆς ἐξουσίας καθὼς μετὰ ταῦτα, διὰ τοῦτο ἡ Ἐλισάβετ ἐκυβέρνησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αὐτογνωμονέστερα παρὰ οἱ σημερινοὶ βασιλεῖς τῆς χώρας ἐκείνης. Διὰ νὰ μὴ ζητῇ ἀργύριον ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον, ἐμεταχειρίζετο σοφὴν οἰκονομίαν. Ἐνταυτῷ δὲ ἤξευρεν ἡ Ἐλισάβετ, καθὼς οἱ προκάτοχοί της, νὰ ἀργυρολογῇ ἀπ' ἄλλους πόρους. Ἔκαμνε μονοπωλεῖα ὄχι πρὸς ὄφελος τῆς ἐμπορίας. Τὴν παλαιὰν συνήθειαν, ἡ ὁποία ἐπήγαζεν ἀπὸ τοὺς καιροὺς τοῦ κλη-

ρουχικοῦ συστήματος, νὰ δίδουν λαμπρὰ δῶρα τὸ νέον ἔτος οἱ εὐγενεῖς εἰς τὸν βασιλέα, ἐπροσπάθησε νὰ βαστάξῃ ἐπιμελῶς ἡ Ἐλισάβετ. Τὰ ἠναγκασμένα δάνεια, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους της, ἦσαν τρόπον τινὰ φόροι, ἐπειδὴ οὔτε τὰ κεφάλαια οὔτε τοὺς τόκους ἐπλήρονε. Πλουσίαν τινὰ ἐπισκοπὴν ἀφῆκε δεκαεννέα ἔτη χηρεύσυσαν διὰ νὰ λαμβάνῃ αὐτὴ τὰ εἰσοδήματα, καὶ σπανίως ἔδιδεν ἀξίωμα ἱερατικὸν χωρὶς νὰ ἀνταμείβεται ἱκανῶς. Τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά της ἦσαν 500,000 λίτραι στερλίγγιαι, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν τυχηρῶν της ἀνέβαινεν εἰς τρία μιλιόνια. Ἀλλ' ἐξώδευσε πολλότατα εἰς τοὺς Βέλγας καὶ Ἑρρῖκον τὸν Δ΄, καὶ εἰς τοὺς Ἱσπανικοὺς καὶ Ἰρλανδικοὺς πολέμους.

---

10. Σακεσπῆρος.

(γενν. 1564, ἀποθ. 23 Ἀπριλ. 1616.)

Ὅλοι οἱ λόγοι περὶ τῆς ἐπὶ Ἐλισάβετ ἐπικρατούσης εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὠμότητος τῶν ἠθῶν καὶ τῆς μικρᾶς παιδείας ἀφανίζονται ἐκ μόνου τούτου, ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλίσσης ταύτης ἔζη καὶ ἐνήργει ὁ μέγιστος δραματικὸς ποιητὴς τῶν νεωτέρων χρόνων Βιλλιὰμ Σακεσπῆρος. Διότι τὰ συγγράμματα τοιούτου ποιητοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι ἐκτὸς τῆς σχέσεως τοῦ χρόνου· ἐγράφησαν ἀμέσως διὰ τὴν σκηνὴν, καὶ διὰ τὰς χρείας της, καὶ διὰ τοῦτο ὑποθέτουν ἀκροατὰς, οἵτινες ἠδύναντο νὰ αἰσθανθοῦν τὰς καλλονάς των. Ἐάν τις θεωρήσῃ τοῦτο, καὶ ὅτι ὁ Σακεσπῆρος ἔγραψεν ἐκ τῶν χρόνων καὶ διὰ τοὺς χρόνους του· ἐὰν παρατηρήσῃ τὴν πλησμονὴν τοῦ νοὸς, τῆς δυνάμεως, τῆς ζωηρότητος καὶ ἱλαρότητος τὰ ὁποῖα λάμπουν εἰς αὐτὰ, θέλει σεβασθῆν τὴν παιδείαν καὶ τὸ πνεῦμα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπὶ Ἐλισάβετ ὁ λαὸς τῆς Ἀγγλίας. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν

ὁ Προτεσταντισμὸς εἰς τὸν Βρετανικὸν λαὸν, δὲν ἔμεινεν ὀπίσω οὐδὲ ἡ ποιητικὴ, καὶ ἐφάνη — καθὼς εἰς τὰς Ἀθήνας ὅταν εἶχε φθάσειν ἡ ἐθνικὴ δύναμις εἰς τὴν κορυφήν της — εἰς τὸ τελειότατον εἶδος της ἡ δραματουργία. Περὶ τὰ μέσα τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ ἔκαμε προόδους ταχείας καὶ θαυμαστὰς ἡ Ἀγγλικὴ σκηνὴ ἀπὸ ἀρχὰς ἀσημάντους, ἔφθασε τελειότητα, ὁποίαν δὲν ἠξιώθη κἀνὲν ἄλλο Εὐρωπαϊκὸν γένος τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ ἀφοῦ ἐστάθη εἰς τὴν ἀκμὴν ταύτην μίαν περίπου ἡλικίαν ἀνθρώπου ἤρχισε νὰ πίπτῃ. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ὕψος καὶ ἡ πτῶσις τῆς δραματουργίας ἐγειτόνευσαν κατὰ πολλὰ τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο. Ὅταν ἐφάνη ὁ Σακεσπῆρος, εὕρηκεν ἤδη ἀνοικτὸν τὸν δρόμον ἀπὸ ποιητάς τινὰς μὲ πνεῦμα καὶ μὲ προτέρημα· δὲν ἐφεύρηκεν, ἀλλ' ἐτελείωσεν ὑπερφυῶς τὴν μορφὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ δράματος εἰς ἐλευθερώτατον καὶ φυσικώτατον τρόπον.

Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ παραδόξου τούτου ἀνδρὸς ὀλίγα ἐξεύρομεν μὲ βεβαιότητα *)· μεταγενέστεροι τὸν περιέγραψαν μὲ παντοδαπὰς μυθώδεις περιστάσεις. Ὁ Σακεσπῆρος ἐγεννήθη εἰς τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Αὐόναν Στρατφορδίαν εἰς τὸ κομητάτον τῆς Βαρβικίας. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὰ μαθήματα τῶν σχολείων, φαίνεται ὅτι εἰς τὴν πατρίδα του ὑπούργησε δικολόγον τινὰ ὡς γραφεύς. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι δὲν ὑπῆγεν εἰς πανεπιστήμιον οὐδ' ἐδιδάχθη ὅλην τὴν παιδείαν τῶν χρόνων του, δὲν ἐστερεῖτο ὅμως μάθησιν, ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη παντοδαπῶς εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ποιήσεως. Δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαεννέα ἐτῶν

*) Ἴδε Τεικίου Περὶ τῶν ᾠδῶν τοῦ Σακεσπήρου εἰς τὴν Πηνελόπην τοῦ 1826 ἔτους καὶ τὸν τούτου πρόλογον εἰς τοῦ Σακεσπήρου τὴν προσχολὴν Τόμ. Α'. Οἱ φίλοι τῆς ποιήσεως προσμένουν τὰ ἐκεῖ ὑποδηλούμενα εἰς σύγγραμμα πρὸ πολλοῦ ἐπηγγελμένον τοῦ Τεικίου, ὅς τις διὰ πνευματικῆς συγγενείας καὶ βαθείας ἐρεύνης εἶναι ὁ μέγιστος γνώστης τοῦ Σακεσπήρου κατὰ τὰς ἡμέρας μας.

ὅταν ἐνυμφεύθη, καὶ ἡ σύζυγός του ἦτο ὀκτὼ ἔτη παρ' αὐτὸν πρεσβυτέρα. Δὲν ἐξεύρει κἀνεὶς ποία αἰτία ἔκαμε ταύτην τὴν εἰς τὰ βόρεια κλίματα μὴ ἀναγκαίαν πρόωρον σύζευξιν. Ἴσως ἦτο ἀναγκαία συνέπεια ἀρχητέρας συναναστροφῆς, ἴσως ἐπιθυμία τῶν γονέων του νὰ καλητερεύσουν τὴν κατάστασίν του μὲ γάμον πλουσίας γυναικός. Ἐμπορεῖ ὅμως νὰ ἔγεινεν αἰτία ἡ ἐκ τῶν ἡλικιῶν ἀπόστασις, διότι ὁ Σακεσπῆρος μετ' ὀλίγα ἔτη ἀφῆκε τὴν γυναῖκα καὶ τρία παιδία του καὶ ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὸ Λονδίνιον. Διότι μὲ βεβαιότητα δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἡ αἰτία τῆς ἀναχωρήσεώς του. Τὸ ἱστορούμενον περὶ κλοπῆς κυνηγίου τινος, ἡ ὁποία τὸν ἠνάγκασε τάχα εἰς τοῦτο, εἶναι λόγος ἀδέσποτος καὶ ἀναπόδεικτος. Εἰς Λονδίνιον ὑπηρέτησεν ἴσως πάλιν κατ' ἀρχὰς εἰς δικολόγον τινὰ ὡς γραφεύς· ἀλλὰ πάραυτα εἰργάσθη διὰ τὴν σκηνὴν, ἕως οὗ ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν ὅλον του τὸν βίον διπλῶς, καὶ καθὸ ποιητὴς καὶ καθὸ ὑποκριτής. Τὸ μέγα κλέος του ἤρχισε 1592 καὶ τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ὁπότε ἐφάνησαν εἰς τὴν σκηνὴν Ῥωμαῖος καὶ Ἰουλία καὶ Ῥιχάρδος Β΄, καὶ ἐγνώσθη τὸ ἐξαίρετον διηγηματικὸν ποίημά του Ἀφροδίτη καὶ Ἄδωνις. Τὰ ποιήματά του τοῦ ἐπροξένησαν φίλους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους καὶ ἀπὸ τὴν αὐλήν· ἡ Ἐλισάβετ καὶ ὁ διάδοχός της ἐτίμησαν πολὺ τὸν ἡμέτερον ποιητήν· μὲ τὸν Κόμητα Σουθαντώνιον, νέον ὡραῖον καὶ ἀξιέραστον, ἔκαμε στενωτάτην φιλίαν. Ὁ Σουθαντώνιος ἦτο πιστότατος φίλος τοῦ Ἐσσεξίου, καὶ περιεπλέχθη μὲ τὴν τούτου τύχην εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ ἐγχειρήματά του· μόλις ἐλύτρωσε τὴν ζωήν του. Ὁ Σακεσπῆρος συνεπόνησεν ἐσωτερικώτατα τὴν δυστυχίαν τοῦ φίλου του· εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν ἐγράφησαν Ἀμλέτος (εἰς τὸ τέλειον εἶδος του) Λέαρος καὶ Μακβέθιος, ἐκεῖνα τὰ γιγαντιαῖα ποιήματα, ὅπου φαίνεται καρδία τεταραγμένη αἰσθαντικώτατα ἀπὸ τραχὺ μέγεθος. Ὁ Σακεσπῆρος ἔζησε καὶ

ὅταν ἠλαττόνετο ἡ φήμη του ἀπὸ ἀντιφατρίαν, τῆς ὁποίας ἀρχηγοὶ ἦσαν Ἰωνσὼν καὶ Φλέθερος, δύω ἐπίσης περίφημοι δραματικοὶ ποιηταί. Ἐκ τοῦ θεάτρου ἀπέκτησεν ἱκανὴν περιουσίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑπῆγεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐπέρασε μὲ ἡσυχίαν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του. Τελευταῖον ποίημά του πιθανῶς ὑπῆρξεν ἡ Κυμβελίνη. Ὅσα δύναται νὰ ἐνεργήσῃ ἡ ποίησις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, νὰ πυρώσῃ, νὰ ὑψώσῃ, νὰ κινήσῃ εἰς ἔλεον, νὰ κλονίσῃ βιαιότατα καὶ πάλιν νὰ ἱλαρύνῃ, νὰ φιλιώσῃ, νὰ κολακεύσῃ ἡμέρως καὶ νὰ τέρψῃ μὲ ὅλας τὰς μαγίας, νὰ ἀνοίξῃ τὰ κρύφια βάθη τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, νὰ φθάσῃ τὸ ὑψηλότατον καὶ νὰ λαμπρύνῃ τὸ μικρότατον — ταῦτα ὅλα ἠδύνατο ὁ γιγαντιαῖος οὗτος ποιητὴς, καθὼς οὐδεὶς ἄλλος νεώτερος ἕως τώρα.

Τὴν μεγάλην τῶν τοῦ Σακεσπήρου δραμάτων ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εἰς τοὺς συγχρόνους των, ἐβοήθησεν εὐφυὴς ὑποκριτικὴ τέχνη, καὶ ταύτην πάλιν μία καθ' ὑπερβολὴν σκοπίμη διαταγὴ τῆς σκηνῆς. Ἡ σκηνὴ ἦτο στολισμένη ἀπὸ τεκτονικὴν προσφυᾶ, ἥτις ἐνήργει θαυμαστῶς εἰς τὴν παράστασιν. Ἀφοῦ ἠνοίγετο τὸ παραπέτασμα, ἠδύναντο νὰ δώσουν ὅσον ἤθελαν μεγαλητέραν βαθύτητα εἰς τὸ θέατρον· ἀλλ' αἱ σκηνογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιτυγχάνουν πολλὰ ἀτελῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀπάτης, καὶ πλέον συγχύζουν παρὰ συνεργοῦν εἰς τοῦτο, δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ γεννήσουν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἀντὶ τούτου προσκαλοῦν τὴν φαντασίαν τῶν θεωρῶν, ἡ ὁποία ἀναπληρόνει τὴν ἔλλειψιν ταύτην.

---

11. Ἰάκωβος Α'.

(1603 — 1625).

Τώρα ἦλθαν τὰ δύω γειτονικὰ βασίλεια, Ἀγγλία καὶ Σκωτία, ὑπὸ τὴν κυριότητα ἑνὸς μονάρχου.

Οἱ Σκῶτοι ἦσαν δυσαρεστημένοι μὲ τοῦτο, καὶ τοὺς Ἄγγλους ἐλύπει τοὐλάχιστον, ὅτι ὁ ἐνώσας ἦτο Σκῶτος. Διὰ τοῦτο ἔβλεπαν πρότερον τὸν ἀλλοδαπὸν βασιλέα ὀλίγον ψυχρὰ, καὶ αὐτὸς, ὅς τις ἦτο κυριευμένος ἀπὸ ἔμφυτον ἐθνικὸν μῖσος πρὸς τὴν νέαν χώραν του, δὲν ἔπραξε τῳόντι τίποτε διὰ νὰ ἀδυνατίσῃ τὴν πρόληψιν. Τὸ πρῶτον ἔργον του, ὅτι εἰς τὴν εἴσοδόν του ἀπηγόρευσεν ὅλας τὰς ἑτοιμασίας, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἡ χαρὰ τοῦ καλοῦ λαοῦ πρὸς ὑποδοχὴν καὶ διατριβήν του, καὶ ἀπεσπάσθη ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ ἐπιθυμοῦντος νὰ τὸν ἴδῃ πλήθους — εἴτε ἐκ φόβου τὸ ἔκαμεν ἢ ἀπὸ παράξενον διάθεσιν, ἢ καὶ ἀπὸ ἀνεύθυνον μετριοφροσύνην — ἐψύχρανεν ὅλας τὰς καρδίας. Οἱ ἀπατημένοι πολῖται ὑπέστρεψαν εἰς τοὺς οἴκους των γεμάτοι ἀθυμίαν, καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην ταύτην πρᾶξίν του ἐπροφήτευαν ἤδη λυπηρὰν κυβέρνησιν.

Ἐπληρώθη δὲ τῳόντι ἡ προφητεία των. Ἰάκωβος ὁ Α΄ (εἰς τὴν Σκωτίαν ἕκτος) δὲν ἐγνώρισε ποτὲ ἀκριβῶς τὸν λαόν του, οὐδ᾽ εἶχε τὴν παιδείαν ἐκείνην, ἥτις εἶναι ἀναγκαία εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις μέλλει νὰ βελτιώσῃ τὰς πολιτικὰς σχέσεις μεγάλου ἔθνους. Δὲν εἶχε παντελῶς ἔννοιαν τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων του, καὶ ὅσον μεγάλην θέλησιν εἶχε νὰ δεσπόζῃ, τόσον τὸν ἔλειπεν ἡ εἰς τοῦτο φρόνησις καὶ δύναμις. Εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀσώτευσε τόσον μὲ τὰ ἀξιώματα, ὥστε εἰς ἓξ ἑβδομάδας ἐχειροτόνησε 237 ἱππότας· ἄλλη ἀσυγχώρητος ἀφροσύνη, ὅτι κατεδαπάνα τὰ εἰσοδήματα εἰς κόλακας, εἰς τρυφὰς καὶ εἰς λαμπρὰ συμπόσια. Κατὰ δυστυχίαν εἶχεν ἀνατραφῆν μὲ μεγάλην θεολογικὴν πολυμάθειαν, καὶ ἐβασάνιζε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν λαόν του μὲ θρησκευτικὰς φιλονεικίας, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευαν μόνον εἰς τὸ νὰ τὸν ἀναδείχνουν μισητότερον. Καὶ μὴ εὐχαριστούμενος νὰ ταπεινώσῃ μυστικῶς τὴν μισητὴν φατρίαν, ἃς ἡ Ἐλισάβετ, ἤθελε νὰ κάμῃ δημόσιον τὸ δίκαιόν του νὰ ἔχουν

σιάζῃ ἀπολύτως τοὺς Ἄγγλους. Ἴσως ἔβλεπεν ἔμπροσθέν του τὸ παράδειγμα Ἐῤῥίκου τοῦ Η', ἀλλὰ δὲν ἐστοχάζετο, ὅτι ὁ Ἐῤῥῖκος εἶχε καὶ προτερήματα, τὰ ὁποῖα ἐφιλίοναν τὸν λαὸν μὲ τὴν τυραννίαν του, καὶ ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἐῤῥίκου δὲν ἦτο τόσον ἐξυπνητὸν τὸ ἐξεταστικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὅσον τώρα, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς Καθαριανοὺς, οἵτινες μετὰ τῶν θεολογικῶν συζητήσεων δὲν ἔλειπαν νὰ ὁμιλῶσι καὶ περὶ τοῦ Μέχρι τίνος ἐξαπλόνονται τὰ ὅρια τῆς βασιλικῆς δυνάμεως.

Ἴσως ὅμως δὲν ἤθελεν ἐνεργήσειν τόσον σφοδρῶς ἡ δυσαρέσκεια, ἐὰν οἱ Ἰησουῖται, οἵτινες ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακώβου βασιλείας εἰσέφρησαν πάλιν, δὲν ἀνεμιγνύοντο εἰς τὸ παιγνίδιον. Ἐπύρωσαν ἤδη οὗτοι εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τῆς νέας βασιλείας (1605) τὴν Καθολικὴν φατρίαν — ἥτις κατ' ἀρχὰς ἤλπιζε μεγάλα ἀπὸ τοῦτον τὸν βασιλέα, ἀλλὰ δὲν τὰ ἴδεν ἐκπληρωμένα καθὼς ηὔχετο — εἰς βίαιον τινὰ καὶ τολμηρὸν ἀγῶνα, ὅςτις ὀνομάζεται συνωμοσία τῆς πυροκονίας. Σκοπὸς τῆς συνωμοσίας ταύτης ἦτο νὰ φονεύσουν διὰ μιᾶς καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὰ μέλη τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ἔπειτα νὰ ἀναδείξουν βασιλεύουσαν θρησκείαν τὴν Καθολικήν. Ἡ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τερατώδους τούτου κακουργήματος ἡμέρα ἐδιωρίσθη ἡ 5 Νοεμβρίου, ὁπότε ἔμελλε νὰ γείνῃ συνέλευσις τοῦ κοινοβουλίου. Πρὸ δέκα ἡμερῶν ἔλαβεν ὁ Λὸρδ Μοντεάγλιος, Καθολικὸς σύνεδρος τοῦ κοινοβουλίου, ἐπιστολὴν ἀγνώστου χειρὸς μὲ τὴν ἐφεξῆς περιοχήν: „Μιλόρδε. Διὰ τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην μου φροντίζω διὰ τὴν ζωήν σου. Σὲ συμβουλεύω νὰ μὴ εὑρεθῇς εἰς τὸ κοινοβούλιον. Θεὸς καὶ ἄνθρωποι ἡνώθησαν νὰ τιμωρήσουν τὴν κακίαν τούτων τῶν χρόνων. Μὴ καταφρονήσῃς τὴν συμβουλήν μου ταύτην. Σὲ λέγω, ὅτι τὸ κοινοβούλιον τοῦτο θέλει πάθειν τρομερὰν καταστροφὴν, χωρὶς νὰ ἴδῃ πόθεν τοῦ ἔρχεται. Ὁ κίνδυ-

νος θέλει ἐπιπέσειν τόσον ταχέως, ὅσον καίεις τὴν ἐπιστολὴν ταύτην."

Ὁ Λόρδος, ἐὰν καὶ Καθολικὸς, ἠγάπα τὸ κοινὸν καλὸν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σιωπήσῃ τὸ μυστικὸν τοῦτο. Ἔδωκε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν γραμματέα τῆς πολιτείας, καὶ οὗτος τὴν ἐπρόβαλεν εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ἰάκωβος ἐσυμπέρανεν ἐκ τῶν λόγων τούτων κρυμμένην πυροκονίαν καὶ ἐπρόσταξε νὰ ἐρευνήσουν τὰ κελλάρια τοῦ βουλευτηρίου τὴν πρὸ τῆς συνελεύσεως νύκτα, ὅπου εὕρηκαν τριάκοντα ἓξ βαρέλλια πυροκονίας καὶ πολὺ πλῆθος ἀνθράκων. Ἐνταύτῳ δὲ ἐπιάσθη ἐκεῖ Ἱσπανός τις ἀξιωματικὸς μὲ πυροβόλα, ὅς τις ἐκ θρησκευτικῆς μανίας ἤθελε νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωήν του εἰς τὸν ὄλεθρον τῶν αἱρετικῶν. Ἀπ' αὐτὸν βασανιζόμενον ἔμαθαν, ὅτι οἱ συνωμόται εἶχαν ἀγοράσειν οἶκον γειτονικὸν τοῦ κοινοβουλίου, τὸν ὑπέσκαψαν καὶ μυστικῶς ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ὁλλανδίαν καὶ ἔβαλλαν ἐκεῖ τὴν πυροκονίαν. Ἐπληρώθησαν οὗτοι πολλὰ δικαίως μὲ τὸ ἴδιόν των νόμισμα. Διότι κατέφυγαν εἰς Στραφορδίαν καὶ ἐσυνάχθησαν ἐκεῖ, δεκαοκτὼ τὸν ἀριθμὸν, εἰς οἶκον, ἐκ τοῦ ὁποίου μὲ μανίαν ἐτουφέκιζαν ἐναντίον τῶν διωκτῶν των, ἀλλὰ σπινθὴρ ἔπεσε κατὰ τύχην εἰς τὴν πυροκονίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν πολλὴν μαζή των, καὶ ὅλος ὁ οἶκος ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα.

Ὅ,τι περὶ τῆς ἐφεξῆς κυβερνήσεως Ἰακώβου τοῦ Α' δυνάμεθα νὰ διηγηθῶμεν ἀκόμη, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τίποτε, εἰμὴ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας, ὅτι δὲν δύναται νὰ γείνῃ ὀλεθριώτερος ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἀνάξιον ἡγεμόνα. Οἱ βουλευταί του ἦσαν ἀνάξιοι καὶ ἄπιστοι ἄνθρωποι, τὰ βουλεύματά του ἐμπνεύσεις ἰδιοτροπίας, καὶ ὄχι φρονήσεως σκοπούσης τὴν εὐτυχίαν τοῦ ὅλου, καὶ δὲν ἔκαμε κάμμίαν πρᾶξιν, ἥτις ἠδύνατο νὰ συμφωνῇ μὲ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἔθνους. Ἐνῷ ἡ προκάτοχός του εἶχε τα-

πεινώσειν μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις τὸν Ἱσπανοαυστριακὸν οἶκον, τὸν ἐκολάκευεν αὐτὸς διὰ τὴν φιλίαν του, καὶ ἠγωνίσθη πέντε ἔτη διὰ νὰ λάβῃ νύμφην τοῦ υἱοῦ του μίαν Ἱσπανικὴν πριγκιπέσσαν, καὶ ἀφῆκε νὰ ἀφανισθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του, ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερῖκος Ε΄. Ὅτι δὲν ἐξεῤῥάγη ἡ γενικὴ τοῦ λαοῦ δυσαρέστησις προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι ἐπαρηγοροῦντο μὲ τὸν πλησιάζοντα θάνατόν του. Ἀλλὰ τὸ σύννεφον συνεπυκνώθη ἤδη, καὶ ἔσπασεν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν ἔπειτα.

Ζ΄. ΒΕΛΓΑΙ.

1. Τὸ Βέλγιον ὑπὸ τὴν Ἱσπανικὴν κυριαρχίαν.

Πῶς ὁ Νεοβουργονδικὸς οἶκος, ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸν Δοῦκα Φίλιππον τὸν Τολμηρὸν, τὸν υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Ἀγαθοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὑπέταξε κατ᾽ ὀλίγον τὰς περισσοτέρας τοῦ Βελγίου ἐπαρχίας, τὸ ἐδιηγήθημεν εἰς τὰς προτέρας ἱστορίας μας εἰς τὸν οἰκεῖον του τόπον (Τόμ. Ε΄, σελ. 384 καὶ 392). Τελευταῖος τοῦ οἴκου τούτου ἡγεμὼν ἦτο, ὡς ἐξεύρομεν, Κάρολος ὁ Τολμηρὸς, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις εἶχεν ἐξαιρέτως τὴν βάσιν της εἰς τὴν ἀνθοῦσαν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων. Ἡ θέσις αὐτῶν παρὰ τὴν βόρειον θάλασσαν καὶ πολλοὺς μεγάλους ποταμοὺς, εἰς τὸ μέσον Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἡ πολυανθρωπία καὶ ἡ φυσικὴ φιλεργία, ἡ ὁποία συναντᾶται ἀκόμη ἐκεῖ, ἐγέννησαν μεγάλας πόλεις, ἀνθοῦντα ἐργοστάσια, καὶ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐκτεταμένην ἐμπορίαν. Εἰς μεγάλας τινὰς ἐργοστασίων πόλεις ἦτο φιλεργία τόσον παράδοξος, ὥστε τὴν

ἕκτην ἑσπερινὴν ὥραν, ὅταν οἱ ἐργάται ὑπέστρεφαν εἰς τοὺς οἴκους των, ἐδίδετο σύνθημα μὲ τὴν καμπάναν εἰς τοὺς γονεῖς νὰ λάβουν τὰ παιδία των ἀπὸ τὰς ἀγυιὰς διὰ νὰ μὴ πατηθῶσιν ἀπὸ τὸ πολὺ πλῆθος. Ὅλα τὰ Ἀγγλικὰ μαλλία ἐδουλεύοντο τότε εἰς τὸ Βέλγιον, καὶ παραυτα εὗρηκαν τὰ καράβια τοῦ ἔθνους τούτου τὸν εἰς μακρυνὰς θαλάσσας δρόμον.

Μὲ τὸν γάμον Μαρίας τῆς θυγατρὸς Καρόλου τοῦ Τολμηροῦ, ὑπανδρευθείσης τὸν τότε αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸν (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 478), ἦλθε τὸ Βέλγιον εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον, καὶ ὑπὸ Καρόλου Ε΄, ἐγγόνου τῆς Μαρίας, ἡνώθησαν μὲ τὴν Ἱσπανίαν. Τώρα ἔπαιζε δεύτερον πρόσωπον εἰς τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τοῦ δυνάστου του. Τὰ πλούτη των ὠφέλουν τὸν Κάρολον· ἐσήκωνε πολλὰ μιλιόνια ἀπ' αὐτοὺς, τὰ ὁποῖα κατέπιναν γρήγορα οἱ ἄπαυστοι πόλεμοί του. Ἀλλὰ τοῦτο ἠδύναντο νὰ βαστάζωσιν αἱ ἐπαρχίαι, ἐὰν δὲν ἔβλεπαν τὸν αὐτοκράτορα μεταχειριζόμενον πολλοὺς τρόπους ἐναντίον τῶν παντοδαπῶν ἐλευθεριῶν των, αἱ ὁποῖαι βέβαια ἐπεριώριζαν κατὰ πολλὰ τὸν ἡγεμόνα τῶν χαρῶν τούτων. Ἠναγκάζοντο νὰ βλέπωσιν ἱστάμενα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐμίσουν ὡς ὄργανα τῆς αὐτογνωμίας. Ἀκόμη σκληροτέρα τοὺς ἔπεσεν ἡ βία τοῦ συνειδότος, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ἀναγκαίαν Κάρολος ὁ Ε΄.

Εὐκολώτερα παρὰ ἀλλοῦ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας ἠδύνατο νὰ εὕρῃ εἴσοδον ἡ ἀναμόρφωσις εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου ἐσυνεργεῖτο καὶ διὰ θρησκευτικῶν δραμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν σκοπὸν τὴν ἐκκωμῴδησιν τοῦ ἱερατείου. Οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες παρίσταναν τὰ δράματα ταῦτα, ὠνομάζοντο Ῥητορικοί. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἱκανὸν καιρὸν ὁ διαβόητος Ἰωάννης ἐκ τοῦ Βαταυϊκοῦ Λουγδούνου, καὶ μάλιστα ἐπαρίστανεν οὗτος πάντοτε βασιλεῖς, διὰ τοῦ ὁποίου πιθανῶς ἀπέκτησε τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἐθαύμασαν ἔπειτα εἰς αὐτὸν

οἱ Ἀναβαπτισταί. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅςτις ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸ σύστημά του καὶ εἰς τὸ Βέλγιον, ἐξέδωκε προστάγματα, τὰ ὁποῖα ἐπέφεραν βαρείας ποινὰς εἰς σῶμα καὶ εἰς ζωὴν κατὰ τῶν αἱρετικῶν, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν οἱ αἱματώδεις διωγμοὶ νὰ στήσωσι τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀναμορφώσεως. Ὅταν τελευταῖον ἠθέλησε νὰ εἰσάξῃ καὶ τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν εἰς τὰς ἐπαρχίας, εὕρηκεν ἀντίστασιν. Μόνον ἡ φήμη τῆς διαταγῆς ταύτης ἐνέκρωσεν ἐργόχειρα καὶ ἐμπορίαν εἰς τὴν Ἀντουερπίαν. Ἡ ἐξουσία ταύτης τῆς πόλεως δὲν ἠθέλησε νὰ γνωστοποιήσῃ δημοσίως τὸ πρόσταγμα, καὶ ἔδωκε τόσον ἰσχυροὺς λόγους περὶ τῆς βλάβης, ἥτις βλαστάνει ἐκ τούτου εἰς τὴν χώραν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ τοὐλάχιστον ἐπρόσταξε καὶ ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν διαταγὴν τὸ ὄνομα τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως.

Μὲ ὅλας ταύτας τῆς δυσαρεστήσεως τὰς αἰτίας, ὑπῆρχεν ὅμως πολλὰ καλὴ σχέσις μεταξὺ Καρόλου καὶ τῶν Βελγῶν ὑπηκόων του. Ἦτο γεννημένος μεταξύ των· ἠγάπα τὸν λαὸν καὶ τὰ ἤθη του, καὶ τὸν εὔφραινε μὲ τὸ φιλικὸν, ἀβίαστον καὶ εἰλικρινὲς τοῦ τρόπου του, ἐνῷ κατετρομάζετο καὶ ἐπειράζετο ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν σοβαρότητα καὶ ὑπερηφάνειαν τῶν Ἱσπανῶν. Ὁ Κάρολος συμπεριέφερε πανταχοῦ μαζή του τοὺς Βέλγας, τοὺς ἐνεπιστεύετο τὰ ἀξιολογώτατα ἀξιώματα, ὡς ἀποδεικνύουσιν Ἀδριανὸς ὁ Ϛ', Χιεβέριος καὶ Λαννοῆς, καὶ ὁ λαὸς ὑπερηφανεύετο καὶ ἐκολακεύετο διὰ τοὺς συμπατριώτας του. Μὲ συντομίαν, ὁ λαὸς ἠγάπα τὸν αὐτοκράτορα, καὶ διὰ τὴν προσωπικὴν ταύτην σχέσιν ἔμενεν ἀνέγγικτος εἰς πολλὰ ἡ πολιτική του ἐλευθερία.

Πάντη διαφορετικὰ παρὰ Κάρολον τὸν Ε' ἐστοχάζετο καὶ ἔπραττεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Φίλιππος ὁ Β'. Δὲν ἔδειξεν εἰς τοὺς Βέλγας κάμμίαν ἰδιότητα ἀπ' ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐπροσήλοναν εἰς τὸν πα-

τέρα του. Ἡ Ἱσπανική του ὑπερηφάνεια, τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀνομίλητόν του τοὺς ἀπέκρουαν εἰς τὰ ὀπίσω. Ἀπὸ τὰ δεσποτικὰ φρονήματά του ἐφοβοῦντο τὰ πάντα διὰ τὴν πολιτείαν, καὶ τῷόντι κατεπατήθη αὕτη ἀπὸ τὸν Φίλιππον μὲ τοῦτο, ὅτι εἰς πολλοὺς ἐπισήμους τόπους ἔβαλεν Ἱσπανούς. Ἐξεύρομεν ὅτι εἰς τὰ τῆς πίστεως ἐφρόνει πολὺ μονομερέστερα παρὰ ὁ πατήρ του, καὶ ὅτι τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν αἱρετικῶν ἐνόμιζε βασιλικὸν χρέος, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ πληρωθῇ μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν. Αἱ καθεστῶσαι διαταγαὶ, μ' ὅλον ὅτι ἦσαν σκληραὶ, δὲν τὸν ἀνέπαυσαν· ἔβαλε καὶ κριτήριον τῶν αἱρετικῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἔλειπε τίποτε, εἰμὴ τὸ ὄνομα, διὰ νὰ εἶναι ἱερὸν κριτήριον. Ἀφοῦ διέτριψε τρία ἔτη εἰς τὸ Βέλγιον, ἀνεχώρησεν ἀπεκεῖ (1559). Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἔβαλε κυβερνήτριαν τὴν μηλαδέλφην του Μαργαρίταν ἐκ Πάρμας, νόθον θυγατέρα Καρόλου τοῦ Ε΄, γυναῖκα μὲ ἀνδρικὸν πνεῦμα. Μὲ αὐτὴν μαζὴ ἦτο διωρισμένον καὶ πολιτικὸν βουλευτήριον, τὸ ὁποῖον ἦτο συνθεμένον ἀπὸ τοὺς πλουσιωτάτους καὶ προκρίτους Βέλγας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἱσπανούς. Ἐπικινδυνώτατος τούτων ἦτο τοῦ Φιλίππου ὁ λειτουργὸς Γραμβέλλας, ἐπίσκοπος Ἀτρεβάτου, ὅς τις ὑπερασπίζετο μὲ ζῆλον μέγαν τὸ συμφέρον τῆς θρησκείας του. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἔμειναν αἱ Ἱσπανικαὶ φρουραὶ εἰς τὰς πόλεις, μ' ὅλον ὅτι ἀναχωρῶν ὁ Φίλιππος εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τὰς πόλεις, ὅτι εἰς τέσσαρας μῆνας θέλει τὰς σηκώσειν, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς Καθολικῆς πίστεως σιμὰ τῶν τεσσάρων ἐπισκοπῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν ἐπαρχιῶν, ἐκαταστήθησαν διαμιᾶς ἀκόμη δεκατέσσαρες νέαι, τῶν ὁποίων ὅλων ἀνεδείχθη πρῶτος καὶ Καρδινάλιος ὁ Γραμβέλλας ἀπὸ τὸν Πάπαν. Ὁ λαὸς ἐγόγγυζε φανερὰ, καὶ οἱ τρεῖς πρόκριτοι τῶν εὐγενῶν, ὁ πρίγκιψ Νασσαυΐας καὶ Ἀραυσικῆς Βιλέλμος,

καὶ οἱ Κόμητας Ἐγμοντίας καὶ Ὡρνίας, οἵτινες εἶχαν χωριστὴν αἰτίαν ὀργῆς κατὰ τοῦ Γραμβέλλα, ἐπειδὴ τοὺς ἐμπόδιζε πάντοτε τοὺς σκοπούς των, δὲν ἤρχοντο πλέον εἰς τὸ βουλευτήριον. Δὲν ἤθελαν (ἔγραψαν εἰς τὴν ἐπίτροπον) νὰ εἶναι ἐκεῖ σκιαί. Ἡ Μαργαρίτα τὸ μὲν φοβουμένη κακὰ ἀποτελέσματα, τὸ δὲ καὶ φθονοῦσα τὴν ὑπόληψιν τοῦ Γραμβέλλα, ἐπαρακάλεσε τὸν βασιλέα νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, καὶ συνέβη τοῦτο ἀληθῶς μετά τινα ἀντιλογίαν (13 Μαρτ. 1564). Ἀλλὰ δὲν ἔλειψαν καὶ αἱ γνῶμαι του ἀπὸ τὸ βουλευτήριον· ἀφῆκεν ὀπίσω φατρίαν, ἥτις διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ Καρδιναλιακή. Καὶ τὰ κριτήρια δὲ τῆς αἱρέσεως ἔμειναν ὡς πρότερον, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐζήτει νὰ εἰσάξῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς τότε τελειωθείσης Τριδεντικῆς συνόδου. Τοῦτο ἠρέθισε περισσότερον τοὺς ἐναντίους· ἡ κατάστασις τῆς χώρας ἐφοβερίζετο· διὰ τοῦτο ἡ ἐπίτροπος μὲ συμβουλὴν τοῦ Πρίγκιπος τῆς Ἀραυσικῆς ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸν Κόμητα Ἐγμόντιον, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν ἀναίρεσιν ἢ μετρίασιν τῶν τιμωρητικῶν προσταγμάτων. Ὁ Φίλιππος ἀπεκρίθη: προτιμῶ χιλιάκις τὸν θάνατον παρὰ νὰ κάμω τὴν παραμικρὰν μεταβολὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Δευτέρα ὀξεῖα προσταγὴ νὰ εἰσαχθοῦν αἱ Τριδεντικαὶ ἀποφάσεις, καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι πυραὶ τῶν αἱρετικῶν ἔκαμαν νὰ ἐκραγῇ ἡ πολὺν καιρὸν κοιμωμένη ὑποκάτω τῆς στάκτης φωτία.

---

2. Ἡ κατὰ τῆς Ἰσπανικῆς κυβερνήσεως ἐπανάστασις.

(1565 — 1609).

Τὸν Νοέμβριον 1565 ἡνώθησαν μὲ ἔγγραφον ὅρκον οἱ Βέλγαι εὐγενεῖς διὰ νὰ ἀντισταθοῦν μὲ ὅλην των τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν, καὶ νὰ βοη-

θήσουν ἀλλήλους ἀδελφικῶς εἰς διωγμὸν τινὰ τῆς θρησκείας. Ἡ ἕνωσις αὕτη, ὀνομαζομένη τότε συνήθως συνεγγύησις, ἐπροξένησε μεγάλην ταραχὴν εἰς τὰς καρδίας. Τὸν Ἀπρίλιον 1566, ὅταν ἡ ἐπίτροπος συνεκάλεσε συνέλευσιν ὅλου τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου, ὑπῆγαν οἱ ἡνωμένοι ἔφιπποι, πολλαὶ ἑκατοντάδες, εἰς Βρυξέλλας, καὶ πανηγυρικῶς ἐμβῆκαν κατὰ σειρὰν ἀναδύω εἰς τὴν αὐλὴν, ἔχοντες εἰς τὴν κορυφήν των Ἐρρῖκον τὸν ἐκ Βρεδεφορτίας, τρόφιμον τοῦ γέροντος Κόμητος Ὀλλανδίας. Μὲ πολὺ σέβας ἔδωκαν ἔγγραφον δέησιν περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καὶ λαμβάνουσιν ἀμφίβολον τινὰ ἀπόκρισιν. Ἡ ἐπίτροπος κυριεύεται ἀπὸ φόβον, ἀλλ' ὁ Βαρλαιμόντιος, εἷς ἀπὸ τοὺς βουλευτάς της, λέγει πρὸς αὐτὴν Γαλλιστὶ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβῆται τὸν σωρὸν τοῦτον τῶν ψωμοζητῶν (gueux). Διὰ νὰ εὐγενίσουν τὸν λοίδορον τοῦτον λόγον, ὠνομάζοντο οἱ ἡνωμένοι ἔκτοτε Γυεὺξ, ἢ Γεύσιοι, καὶ ἐβάσταζαν εἰς τὸν λαιμὸν ὡς ἔντιμον σημεῖον ἐγκόλπιον μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως καὶ μὲ ἐπιγραφήν: πιστοὶ μέχρι ψωμοζητίας. Μὲ τοῦτον τὸν λόγον των συμφώνως ἔπρατταν εἰς τὸ ἑξῆς τὰ ἔργα των τόσον ταπεινοφρόνως, ὥστε αἰτία ἐστάθη ἐφεξῆς μόνον ὁ βασιλεὺς, ὅταν ἔχασε διὰ τῆς ἀκαμψίας του τὰς καρδίας τῶν πιστῶν του Βελγῶν. Ἡ ἀναμόρφωσις ἐξηπλόνετο τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν στήσῃ ἡ ἐξουσία. Οἱ ξένοι ἱεροκήρυκες ἐσύναζαν ἀκροατὰς εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τοὺς δρόμους, ἔμπροσθεν τῶν πόλεων, καὶ ἐδίδασκαν μὲ ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμὸν τὴν ἐνώπιον Θεοῦ ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀντινομίαν τῶν παπικῶν νόμων. Πᾶσα διδαχὴ ἐπερίσσευε τοὺς προσηλύτους, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἠρεθισμένος λαὸς δὲν γνωρίζει μέτρα, ἤρχισε καὶ ἐδῶ τὰς ἀταξίας του. Μὲ ῥαβδία καὶ ῥόπαλα καὶ πελέκεις ὡπλισμένοι ἐκβῆκαν

διὰ νὰ καταφανίσουν τὴν Καθολικὴν θρησκείαν. Πρῶτον ὥρμησαν ἐναντίον τῶν εἰς τὰς λεωφόρους σταυρῶν καὶ εἰκόνων, ἔπειτα ὑπῆγαν εἰς τὰ χωρία, καὶ τελευταῖον εἰς τὰς πόλεις. Παρεκκλήσια, μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι ἠνοίγοντο μὲ βίαν· εἰκόνες, βιβλία, θυσιαστήρια ἐσυντρίβοντο καὶ οἱ τάφοι αὐτοὶ ἀνεσκάπτοντο, καὶ ἐσύροντο ἔξω οἱ νεκροί. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἠρημώθησαν τετρακόσιαι ἐκκλησίαι.

Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Ἀντουερπίας ἐνόμισαν ὅτι θέλουν προσφαύσειν τὰ ἀσθενῆ τοῦ βασιλέως μέρη, ἐὰν ἐχαροποίουν τὴν πλεονεξίαν του. Τοῦ ἐπρόσφεραν τριάκοντα βαρέλλια χρυσοῦ (τρία μιλιόνια θαλήρων) διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἠρέθισε σφοδρῶς τὸν θυμόν του, καὶ ἡ ἐπίτροπος ἔλαβε διαταγὴν νὰ στρατολογήσῃ. Μὲ στρατεύματα ἐκτυπήθησαν ἐπαναστατικαὶ τινὲς πόλεις καὶ ἐφέρθησαν εἰς ὑπακοὴν, καὶ οἱ Γεύσιοι, οἵτινες, καθὼς εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Σμαλκαδιακοὶ ἡγεμόνες, μὴ θέλοντες νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν ἕως οὗ ἦτο ἐλπὶς εἰρηνικοῦ ἐξισασμοῦ, ἐσκορπίσθησαν κατὰ τὸ παρόν· ὁ πρίγκιψ Ἀραυσικῆς καὶ ὁ ἀδελφός του ὑπῆγαν εἰς τὰ ὑποστατικά των, καὶ ὁ Ἐῤῥῖκος Βρεδεφόρτιος διέφυγεν εἰς Γερμανίαν. Θέλουσαι αἱ μεγαλήτεραι πόλεις ἐδέχθησαν φρουρὰς, καὶ χἀνεὶς δὲν ἐσάλευσεν ὅταν μὲν βαρβαρικὸν τρόπον ἔγεινεν ἡ κρισολογία κατὰ τῶν εἰκονοθραυστῶν.

Διὰ νὰ γείνῃ ἐντονώτερον τὸ πρᾶγμα, ἐπροστάχθη ὁ Δοὺξ Ἄλβας, ὁ διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ θεοβλάβειαν διαβόητος, εἷς ἀπὸ τοὺς ἐξαιρέτους στρατηγοὺς τοῦ καιροῦ του, νὰ φέρῃ εἰς τὸ Βέλγιον νωπὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐκ μόνης ταύτης τῆς φήμης ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ ἔφεραν τὴν φιλεργίαν καὶ περιουσίαν των οἰς ἄλλας χώρας. Τὸν Αὔγουστον 1567 ἐφάνη ὁ φοβερὸς ἐκδικητής. Εἶχε προσταγὴν ὄχι μόνον νὰ προλάβῃ μελλούσας ταραχὰς, ἀλλὰ νὰ

εὕρῃ καὶ τοὺς τῶν προτέρων ἀρχηγοὺς καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ἡ ἐξουσία του ἐσκότισε τὴν ἐπιτροπίαν τῆς Μαργαρίτας, ἥτις ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἀπόλυσίν της, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον της ὁ Ἄλβας. Ἡ μνήμη της ἔμεινεν ἔντιμος εἰς τὸ Βέλγιον.

Ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν ἠκούετο οὐδ' ἐβλέπετο ἄλλο εἰμὴ βία. Τοὺς δύω Κόμητας Ἐγμόντιον καὶ Ὥρνιον ἐπίασεν ὁ Ἄλβας μὲ δόλον καὶ ἐφυλάκωσε. Εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις ἐκτίσθησαν φρούρια μὲ δαπάνην τῶν πολιτῶν, καὶ τελευταῖον κατέστησεν αἱματῶδες βουλευτήριον, τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἦτο ὁ Ἄλβας καὶ σύνεδροι ἄλλοι ὅμοιοί του. Εἷς ἐξ αὐτῶν, Ἰωάννης Βάργας, ἀγαπητὸς τοῦ Δουκὸς, εἶπεν ὅτι ὅλοι οἱ Βέλγαι εἶναι ἄξιοι τῆς κρεμάθρας. Αἱ ἐγκαλέσεις ἔλαβαν ἀρχήν· ὅς τις δὲν ἐπαρουσιάζετο, ἔχανε τὰ κτήματά του. Καθημέραν ἔβλεπέ τις ἀνθρώπους καιομένους, κρεμωμένους, τεταρτημοριαζομένους, ἀποκεφαλιζομένους· οἱ ἀπόντες ἀρχηγοὶ τῶν Γευσίων, καὶ ὁ Πρίγκιψ Ἀραύσιος ἐκηρύχθησαν ὑπεύθυνοι τοῦ τῆς καθοσιώσεως ἀδικήματος. Ἀπὸ πρώτης Ἰουν. 1568 ἀπεκεφαλίσθησαν εἴκοσι δύω ευγενεῖς· οἱ Κόμητες Ἐγμόντιος καὶ Ὥρνιος, οἵτινες ἕως τώρα ἦσαν φυλακωμένοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Γανδαύου, ἀπεκεφαλίσθησαν δημοσίως εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Βρυξελλῶν (6 Ἰουν. 1568). Αἱ βδελυρίαι αὗται ἔκαμαν πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων τεχνιτῶν καὶ ἐμπόρων νὰ μεταναστεύσωσι, καὶ οἱ μείναντες ἐπέπληττον ὡς βραδυπόρον τὸν Πρίγκιπα Ἀραύσιον, ὅς τις εἶχε καταφύγειν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἦλθεν οὗτος τῳόντι μὲ στράτευμα εἰς τὴν Βραβαντίαν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ βασταχθῇ ἐναντίον τῶν γυμνασμένων στρατιωτῶν τοῦ Ἄλβα, καὶ ἠναγκάσθη τὸν χειμῶνα νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀργεντοράτον· οἱ Βέλγαι ἀνεστέναζαν, ἀλλ' ὁ Ἄλβας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πάπαν Πῖον Ε' ἱερόν τινὰ πῖλον καὶ σπαθίον, καὶ ἐδιώρισε

καὶ τὸν ἐκατασκεύασαν χαλκοῦν πατοῦντα μὲ τοὺς πόδας δύω ἀνθρώπους, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινεν ὅτι ἐνίκησε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαὸν, καὶ ἐπέγραψεν εἰς τὸν ἀνδριάντα ἀλαζονικὴν τινὰ ἐπιγραφήν *).

Τοῦ Φιλίππου οἱ ἀκατάπαυστοι πόλεμοι ἔτρωγαν ἀναρίθμητον ἀργύριον· δὲν ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἄλβαν μὲ τόσα ἀργύρια, ὅσα ἐχρειάζετο· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ φορολογηθῇ αὐστηρῶς τὸ Βέλγιον. Ὁ Ἄλβας ἐζήτησε παρεκτὸς τῆς ἑκατοστῆς μοίρας τῆς ὅλης περιουσίας διαμιᾶς, τὴν εἰκοστὴν τῶν ἀκινήτων καὶ τὴν δεκάτην τῶν κινητῶν κτημάτων, ὁσάκις ἐπωλοῦντο. Φόρος δυναστικὸς κατὰ τοὺς εἰς τὴν Ἱσπανίαν εἰσαγμένους, ὅς τις ἔβλαβε καθ' ὑπερβολὴν τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ζωήν των. Καὶ τοῦτον ἔμελλε νὰ πληρώσῃ ἔθνος, τοῦ ὁποίου ἡ εὐτυχία ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὴν φιλεργίαν καὶ ἐμπορίαν, καὶ τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἐπλήρονεν ἄλλους φόρους, εἰμὴ ὅσους εὕρισκεν αὐτὸ εὐλόγους. Διὰ τοῦτο αἱ εἰσπράξεις τοῦ Ἄλβα διήγειραν μεγίστην καὶ γενικωτάτην ἀγανάκτησιν. Ὅ,τι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσουν τόσοι φόνοι καὶ διωγμοὶ, νὰ τοὺς ἐρεθίσουν εἰς σπουδαίαν ἀντίστασιν, τοῦτο συνέβη τώρα ἐκ τῆς προσβολῆς τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας. Διότι αὕτη ἐνήργησε πολὺ μεγαλητέραν ὁμόνοιαν, ἐπειδὴ ἀπέβλεπεν εἰς ὅλους **), ἐνῷ τὰ αἱματώδη κριτήρια ἠφάνιζαν μερικούς. Ὁ Ἄλβας ἐπρόσταξε κατὰ τὸ ἔαρ 1572 τὴν βουλὴν τῶν Βρυξελλῶν νὰ συνάξῃ τὴν δεκάτην. Παραυτὰ ἔκλεισαν τὰ ἐργαστήριά των οἱ μεταπράται, ἀρτοπῶλαι, ἁλιεῖς, καὶ κρεωπῶλαι. Ὁ Ἄλβας ἐφοβέρισεν ὅτι θέλει κρε-

*) Ὁ Θυανὸς διηγεῖται. ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Ἄλβας μὲ τοῦτο, ἐπείραξε καὶ αὐτὸν τὸν Φίλιππον, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ἀνέδειξε παραυτὰ ἄλλον διάδοχον. Ὁ Ῥεκοησένσιος ἐπρόσταξε παραυτὰ καὶ ἐσηκώθη τὸ μνημεῖον τοῦτο.

**) Jam ira oppressis armorum, libidinem suggerens documento erat, nullam esse tam firmam concordiam, quam quae privatae rei vinculo continetur. Grotius.

μάσειν ἔμπροσθὰ τῶν οἴκων των τοὺς ἐναντίους, καὶ ἡτοίμασε τὰ χρειώδη πρὸς τοῦτο, ὅταν ἡ ἀγγελία τῶν εὐτυχῶν ἐγχειρημάτων τῶν Ὑδατογευσίων τοῦ μετέβαλαν τὴν γνώμην. Ὑδατογεύσιοι ἢ Θαλασσογεύσιοι ὠνομάζοντο οἱ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Ἄλβα διωχθέντες Βέλγαι, καὶ περιφερόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ οὕτω βλάπτοντες πολὺ τὴν Ἱσπανίαν. Μὲ τοὺς ἐπιμονωτάτους λόγους τοῦ Ἄλβα ἔκλειεν εἰς αὐτοὺς τελευταῖον ἡ Ἐλισάβετ τοὺς λιμένας της, καὶ οὗτοι ἀναγκασθέντες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Βρίελαν, ὅπου ἐστερεώθησαν. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ Ἱσπανοὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἐκεῖθεν· εὐτύχησαν μάλιστα οἱ Γεύσιοι ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν πρίγκιπα Ἀραύσιον, τὸν ὑποῖον ἐθεώρουν ὡς κεφαλήν των, νὰ ἐξαπλώσωσι περαιτέρω τὴν δύναμίν των· ἐντὸς ὀλίγου ἡνώθησαν μὲ αὐτοὺς αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς Ὀλλανδίας καὶ Σεηλανδίας καὶ πολλὰ φρούρια τῆς Γελδρίας, Τρανσισαλανίας καὶ Φρισίας. Κυριωτέρα αἰτία τῆς ταχείας ταύτης ἀποστασίας ἦτο ἡ δεκάτη· οἱ στρατηγοὶ τοῦ πρίγκιπος Ἀραυσίου ἐκήρυτταν, ὅτι ὑπήγαιναν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν χώραν ἀπὸ τὸν ἀφόρητον τοῦτον φόρον· ὁ Κόμης Νασσαυΐας Λοδοβῖκος, ἀδελφὸς τοῦ πρίγκιπος Βιλέλμου, ἐνησχόλει ἐνταυτῷ τοὺς Ἱσπανοὺς εἰς τὴν Ἀννωνίαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἄλβας ἐνόμιζεν ἀναγκαιοτάτην τὴν ἐπαρχίαν ταύτην διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὴς κατὰ τῆς Γαλλίας, εἶχαν καιρὸν ἁρμόδιον οἱ δυσαρεστημένοι εἰς τὰ βόρεια μέρη νὰ ἐκτελοῦν τὰ ἔργα των. Οἱ εὐγενεῖς καὶ αἱ πόλεις, ὅσαι ἦσαν μετὰ τοῦ πρίγκιπος, ἐσυνάχθησαν τὴν 15 Αὐγ. εἰς Δορδρέχτον, ὅπου ἐβάλθη ἡ πρώτη βάσις τῆς πολιτείας τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τοῦ Βελγίου· Ὁ Πρίγκιψ ἐγνωρίσθη νόμιμος βασιλικὸς κυβερνήτωρ Ὀλλανδίας, Σεηλανδίας καὶ Οὐτραιέκτου· μετὰ ταῦτα ὑπῆγε προσωπικῶς εἰς Ὀλλανδίαν. Τινὲς ὅμως ἀπὸ τὰς ἑνωθείσας πόλεις ἐκυριεύθησαν πάλιν ἀπὸ τοὺς Ἱσπανούς,

οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν εἰς αὐτὰς φοβερὰς ἀπανθρωπίας. Ταύτην τὴν πολεμικὴν εὐτυχίαν ἐμεταχειρίσθη ὁ Ἄλβας, καὶ ἐζήτησε τὴν ἄφεσίν του διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν σκηνὴν ἐντίμως, ἐπειδὴ ἤξευρεν ὅτι ὁ Φίλιππος, ὅς τις καὶ αὐτὸς ἐκατάλαβε τελευταῖον, ὅτι ἡ σκληρότης τοῦ Ἄλβα ἀπεξένωσε περισσότερον τοὺς Βέλγας ἀπὸ τὴν Ἱσπανικὴν κυβέρνησιν, ἔμελλε νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ κατ' ἄλλον τρόπον. 1573 ἀνεχώρησεν ὁ Ἄλβας ἀπὸ τὸ Βέλγιον, ὅπου εἰς ἓξ ἔτη ἔστειλεν ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ χειρὸς τοῦ δημίου 18,000 αἱρετικοὺς καὶ ἐπαναστάτας.

Διάδοχός του ἦτο ὁ μέχρι τοῦδε κυβρενήτωρ τοῦ Μεδιολάνου Λοδοβῖκος Ῥεκοησένσιος, ὅς τις εἶχεν ὄνομα ἐπιτηδείου στρατηγοῦ καὶ πολιτικοῦ. Οὗτος, ὅς τις ἔφευγε πάντοτε φανερὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἄλβα, ἐπροσπάθησε μὲ τὸ καλὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του, ἀλλ' ἀνωφελῶς. Αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι ἡνόνοντο πάντοτε σφικτότερα, καὶ ὑπεστήριζαν ἐξαίρετα τὸν στρατηγόν των Βιλέλμον Ἀραύσιον. Εἰς μάτην ἐπροσπάθουν οἱ Ἱσπανοὶ νὰ ἐξανακερδήσουν τὰς χαμένας πόλεις· οἱ Γεύσιοι ἐπροστατεύοντο καὶ εὐφυῶς καὶ ἀνδρείως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι δὲν ἔβλεπαν κἀνὲν μέσον νὰ ἐλευθερώσουν τὴν ὑπὸ Ῥεκοησενσίου πολιορκουμένην πόλιν Λουγδοῦνον, ἐπρόβαλεν ὁ πρίγκιψ νὰ ἀνοίξουν τοὺς ὑδραγωγούς, νὰ τρυπήσουν τοὺς χάρακας, καὶ οὕτω νὰ πνίξωσι τοὺς Ἱσπανούς Ἔγεινεν. Οἱ Σεηλανδοὶ ναῦται ἀνέβησαν τὰς βάρκας των καὶ ἔπλεαν ἐκεῖ ἐπάνω ἀπὸ τὰς πλημμυρημένας πεδιάδας, ἐνῷ οἱ Ἱσπανοὶ ἔφυγαν σπουδαστικώτατα διὰ νὰ μὴ πνιγῶσιν (1574). Ἡ γενναία πόλις δὲν ἐπαραδόθη, μ' ὅλον ὅτι ἀπέθαναν τῆς πείνας 6000 πτωχοὶ πολῖται της. Ἐξ εὐγνωμοσύνης τῆς ἐπρόβαλαν οἱ Βέλγαι ἢ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἀσυδοσίαν, ἢ ἓν πανεπιστήμιον. Οἱ πολῖται ἐπροτίμησαν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὸ τοῦ 1575 ἔτους σώζεται ἀκόμη ἐκεῖ τὸ διὰ τοὺς ἐξαιρέ-

τους φιλολόγους του περίφημον τοῦτο σπουδαστήριον. Ἀκόμη εἶχαν αἱ ἐπαρχίαι τόσον σέβας εἰς τὸν βασιλέα των, ὥστ' ἔγραφαν ἐν ὀνόματίτου τὸ θεμελιωτικὸν αὐτοῦ γράμμα. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀνηγόρευσαν τὸν πρίγκιπα Ἀραύσιον κυβερνήτορα ὅλων τῶν ἠνωμένων ἐπαρχιῶν ἐνόσῳ ἐπικρατεῖ ὁ πόλεμος, καὶ ἐσχεδίασαν ἰδίαν κυβέρνησιν διὰ τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Σεηλανδίαν. Τὸ φθινόπωρον τούτου τοῦ ἔτους, ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος ἔστελνε πάντοτε νέα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν, καὶ οἱ ἠνωμένοι ἐκατήντησαν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, ἐπρόβαλεν ὁ πρίγκιψ νὰ ἀποσπασθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν Ἱσπανικὴν κυριαρχίαν, καὶ νὰ ζητήσουν ὑπεράσπισιν ἀπ' ἄλλην δύναμιν. Ἔκτοτε ἐπλημμύρουν τὸ Βέλγιον Γερμανοὶ καὶ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι, οἵτινες ἐβοήθουν ὄχι ὀλίγον, ἀλλὰ καὶ κατέτρωγαν ὄχι ὀλίγον τοὺς Βέλγας.

Τὸν Μάρτιον 1576 ἀπέθανεν ὁ κυβερνήτωρ Ῥεκοησένσιος. Ἐὰν δὲν ἐθανάτωσε πολλοὺς ὡς ὁ Ἄλβας μὲ τὸ σπαθίον, ἐστέρησεν ὅμως τὴν χώραν ἕνα ἐπίσης ἴσον ἀριθμὸν φιλοπόνων ἀνθρώπων μὲ ἐξορίας. Πόσον ἔμελλε νὰ δυστυχήσῃ ἡ χώρα, ἐὰν μόνον οἱ Ἱσπανικοὶ στρατιῶται τὴν ἔτρωγαν ἀτιμωρητὶ διὰ νὰ λάβουν τὸν ἀπλήρωτον μισθόν των! Ἐφώρμησαν εἰς πλουσίας πόλεις, ὁποῖαι ἦσαν Τραΐεκτον καὶ Ἀντουερπία, καὶ ἐγύμνωσαν μὲ τρομερὰς καταχρήσεις τοὺς κατοίκους των. Μέρος τῆς τελευταίας πόλεως κατέκαυσαν, καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκ τούτων ἁρπασθέντων κτημάτων ἐλογαριάσθη τεσσάρων μιλιονίων φλωρινίων (4 Νεμβ. 1576). Τὸ τρομερὸν τοῦτο σύμβαμα ἐπετάχυνεν εἰρήνην ἐνεργουμένην πρότερον μεταξὺ Βελγῶν καὶ Σεηλανδῶν ἀφ' ἑνὸς μέρους, καὶ τῶν ἐπιλοίπων ἐπαρχιῶν ἀπ' ἄλλου. Ὠνομάσθη δὲ ἡ εἰρήνευσις τοῦ Γανδαύου. Αἱ ἐπαρχίαι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐκδιώξουν κοινῶς ἀπὸ τὴν χώραν τὰ Ἱσπανικὰ στρατεύματα, καὶ ἕως γενικῆς συμβιβάσεως νὰ

ἀφήσουν τὰ περὶ θρησκείας τιμωρητικὰ προστάγματα ἀνεκτέλεστα.

Τώρα ἐκλονεῖτο ἡ εἰς τὸ Βέλγιον Ἱσπανικὴ κυριαρχία πλέον παρὰ ποτέ. Μὲ κακὰς προαισθήσεις ἐμβῆκεν εἰς Λουξιμβοῦργον τὴν 4 Νοεμβ. 1576 ὁ νέος κυβερνήτωρ Ἰωάννης Αὐστριακὸς, τοῦ Φιλίππου νόθος ἀδελφὸς (Τόμ. Ϛ, σελ. 148). Περιωρισμένος ἀπὸ τὴν δυσπιστίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀπὸ ἀκατάπαυστον χρηματικὴν ἔνδειαν ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὰς ἐπαρχίας, καὶ μὲ ἐξισασμὸν, ὅςτις ὀλίγον ἐσυμφώνει μὲ τὸ ὄνομα αἰώνιον πρόσταγμα διὰ τὴν ὀλίγην διάρκειάν του, νὰ βεβαιώσῃ τὴν εἰρήνευσιν τοῦ Γανδαύου. Καὶ αὐτοὺς τοὺς μὲ δεκαετῆ ἁρπαγὴν φορτωμένους Ἱσπανικοὺς στρατιώτας ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ εἰς τοὺς οἴκους των πρὶν δυνηθῇ νὰ ἔμβῃ εἰς Βρυξέλλας ὡς κυβερνήτωρ. Καὶ μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἐγνωρίσθη ἀπὸ τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Σεηλανδίαν. Πάραυτα ἔγειναν πάλιν τὰ πράγματα πολεμικὰ, καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἐκύτταζαν ἐκ νέου νὰ εὕρουν ξένην βοήθειαν. Τινὲς μὴ κρίνοντες εὔλογον τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ πρίγκιπος Ἀραυσίου, ἔστειλαν κρυφίως εἰς Βιένναν καὶ ἐζήτησαν κυβερνήτορά των τὸν Αὐστριακὸν Ἀρχιδοῦκα Ματθίαν. Ὁ ἐρχομός του ἐπροξένησε μεγάλην δυσαρέστησιν εἰς τοὺς λοιποὺς, οἵτινες δὲν ἤξευραν τὴν ὑπόθεσιν· ἐπειδὴ ὅμως ὡς ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν ἀποπέμψουν, ἐπρόβαλεν ὁ Ἀραύσιος νὰ τὸν ἀναγορεύσουν γενικὸν κυβενήτορα, καὶ νὰ ἀποβάλουν τὸν Ἰωάννην. Τὸν Αὐγ. 1578 ἦλθε καὶ ὁ Δοὺξ Ἀνδεγαυΐας Φραγκῖσκος Ἡρακλῆς, νεώτατος υἱὸς Αἰκατερίνης τῆς ἐκ Μεδίκων, μὲ Γαλλικὰ στρατεύματα πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ ἡ Ἐλισάβετ δὲ ἔστειλε μικρὰ τάγματα στρατευμάτων. Αἱ ταραχαὶ ἔβραζαν πάντοτε εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅταν ἀπέθανεν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς (1 Ὀκτωβ. 1578).

Κατὰ τὸ πρόβλημά του ἔγεινε διάδοχός του ὁ πρίγκιψ καὶ μετέπειτα Δοὺξ τῆς Πάρμας Ἀλέξανδρος, φρόνιμος καὶ δραστήριος ἀνὴρ, καὶ μάλιστα περίφημος ὡς ἄξιος στρατηγός. Μόνον ἕνας τοιοῦτος ἀνὴρ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔκπτωσιν ὅλου τοῦ Βελγίου. Ἐμεταχειρίσθη εἰς τοῦτο πολλὰ δολίως τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας, αἵτινες ἦσαν γεννημέναι μεταξὺ αὐτῶν τῶν συμμάχων. Μέρος μὲν ἐφθόνουν ἀλλήλους οἱ διάφοροι ξένοι καὶ ἐντόπιοι ἀρχηγοὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν, μέρος δὲ ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία εἰς διχόνοιαν. Ψήφισμα τῶν προεστώτων, τὸ ὁποῖον ἔδιδεν ἴσα δίκαια καὶ εἰς τὰς δύω θρησκευτικὰς φατρίας, ἐπολεμήθη ἀπὸ τοὺς Προτεστάντας ἱεροκήρυκας μὲ μέγιστον ζῆλον, καὶ ὁπότε ἀνάγκη ἦτο νὰ συνδεθῶσιν ὅλοι, διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους περισσότερον παρὰ πρὸς τοὺς Ἱσπανούς. Καὶ τώρα ἀκόμη ἠδύνατο εὐκόλως ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ὑπακοὴν, ἐὰν ἔδιδε περισσοτέραν πληρεξουσιότητα εἰς τὸν κυβερνήτορα καὶ ἤθελε νὰ παραβλέψῃ τὰς θρησκευτικὰς διχονοίας. Τῳόντι δὲ πολλοὶ μεγιστᾶνες ἐκ τῆς φατρίας τῶν αἱρετικῶν, ἀποσταμένοι ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον μάχην, μετέβησαν πάλιν εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀρχιδοὺξ Ματθίας ὑπέστρεψεν ἤδη εἰς Βιένναν 1581, καὶ ὁ Δοὺξ Ἀνδεγαυΐας εἰς Γαλλίαν 1583. Ἀλλὰ μὲ ὅλας ταύτας τὰς διχονοίας ἐκλείσθη εἰς Τραΐεκτον ἡ ὁμοσπονδία τοῦ μετὰ ταῦτα ὀνομασθέντος ἡνωμένου Βελγίου (1579). Συνέκειτο αὕτη ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Βελγίου, Σεηλανδίας, Τραϊέκτου, Γελδρίας (μετὰ τῆς Ζυτεφανίας), Τρανσισλανίας, Γρονίγγης, καὶ Φρισίας. Μετὰ δύω ἔτη ἐκήρυξαν τὸν ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας ἀποχωρισμόν των.

Ἀλλ᾽ ὁ πρίγκιψ τῆς Πάρμας ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον μὲ τόνον μέγιστον. Διὰ νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς τὸν ἐξαίρετον ἀρχηγόν των, τὸν πρίγκι-

πα Ἀραύσιον, τὸν ἐκήρυξεν ἀποστάτην καὶ ἀδικητὴν τῆς καθοσιώσεως, καὶ ἐπεκηρύκευσεν 25,000 φλωρία καὶ τὴν εὐγένειαν, ἐάν τις τοῦ τὸν παρέδιδε ζωντανὸν ἢ νεκρόν. Πρῶτος, ὅς τις ἔστευσε νὰ ἀξιωθῇ τοῦ βραβείου τούτου, ἦτο Βισκαϊανός τις, Ἰωάννης Ἰαυρεγουΐος, ὅς τις εἶχε χάσειν τὴν κατάστασίν του διὰ δυστυχοῦς ἐμπορίας. Ἐφανέρωσε τὸν σκοπόν του εἰς πνευματικόν του τινὰ Δομινίκειον, καὶ ἐδέχθη παρ' αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Ἐνδυναμωθεὶς διὰ τούτων ὑπῆγε τὴν 18 Μαρτίου 1582 εἰς τὸ τῆς Ἀντουερπίας παλάτιον, ὅπου ἐκατοίκει ὁ πρίγκιψ, τοῦ ἐνεχείρισεν ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν εὐγενῶν, δεητικὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἔῤῥηξεν ἐπάνω του μίαν πιστόλαν. Τὸ βόλιον ἐκέντησε τὸν λαιμόν του, καὶ ὁ πρίγκιψ ἔπεσεν εἰς ὀλιγοθυμίαν. Ὁ φονεὺς εἰς τὴν πρώτην ὀργὴν ἐθανατώθη ἀπὸ τοὺς περιεστῶτας, καὶ πάλιν τὸ λείψανόν του ἐξεσχίσθη ἀπὸ ἵππους.

Διάφορα ἄλλα δοκίμια θανατώσεως τοῦ πρίγκιπος ἀπέτυχαν ἐπίσης. Τελευταῖον ἀνέλαβε τὸ πρᾶγμα Γάλλος τις, ὀνομαζόμενος πλαστῶς Φραγκῖσκος Γυϊὼν, μὲ περισσοτέραν ἐπιμέλειαν. Προσηλώθη εἰς τὸν πρίγκιπα μὲ ὑπόκρισιν καὶ μὲ ψευδῆ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, καὶ ἐμβῆκεν εἰς πολλὰ μυστικὰ πράγματά του. Μὲ τὸ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐχάριζεν ὁ πρίγκιψ, ἠγόρασε δύω πιστόλας, τὰς ὁποίας εἶχε κρυμμένας ἐπάνω του πασαμμίαν γεμισμένην μὲ τρία βόλια (10 Ἰουλ. 1584). Ἐστάθη ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆς ἡγεμονικῆς τραπεζαρίας (ἦτο εἰς τὸ Δέλφιον), ἐνῷ ἐκάθητο ὁ πρίγκιψ εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐνῷ ἐσηκόνετο, τὸν ἐκτύπησε τόσον ἐπιτηδείως, ὥστ' ἔπεσε καταγῆς νεκρός *). Φεύγων ὁ φονεὺς ἐπιάσθη, καὶ βασανιζόμενος ὡμολόγησεν, ὅτι ἦτο γεννημένος εἰς τὸ Κομητάσον Βουργονδίας, καὶ κυρίως ὠνο-

*) Κατὰ τὸ πεντηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

μάζετο Βαλτάσαρος Γεράρδος, ὅτι τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ φονεύσῃ τὸν πρίγκιπα εἶχεν ἀπὸ πολλῆς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο μόνον ἦλθεν εἰς τὸ Βέλγιον. Καὶ αὐτὸς εἶχεν ἐξομολογηθῆν πρότερον εἰς Φραγκισκανὸν Μοναχὸν εἰς Τόρνακον, καὶ ἐσυγχωρήθη ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ προσέτι ἐκαταπείσθη ἀρχήτερα ἀπὸ Ἰησουΐτην, ὅτι θέλει συγκαταριθμηθῆν μὲ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, ἐὰν θανατώσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς αἱρέσεως. Εἶχε φανερώσειν δὲ τὴν ἀπόφασίν του καὶ εἰς τὸν πρίγκιπα Πάρμας, καὶ ὄχι μόνον ἐπαινέθη ἀπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἔλαβε καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ διὰ τὴν ἀγαθὴν ταύτην πρᾶξιν ταχθέντος βραβείου. Ἀλλὰ τίποτ' ἐκ τούτων δὲν τὸν ὠφέλησεν, ἐπειδὴ ἐπιάσθη εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν. Ἡ ποινή του ἦτο τρομερὰ, καὶ ἀνάλογος τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων. Παρεκτὸς τούτου τέσσαρες ἄλλοι κακοῦργοι περιήρχοντο εἰς Δέλφιον μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τοῦ πρίγκιπος.

Ἀλλ' ὁ χαμὸς τοῦ ἐπιτηδείου τούτου πολιτικοῦ ἀνεπληρώθη. Παρεκτὸς ἑνὸς υἱοῦ του, ὅστις ἐκακουχεῖτο εἰς Ἱσπανικὴν αἰχμαλωσίαν, ἀφῆκεν ἀκόμη δύω ἄλλους, οἵτινες ἦσαν ἐντελῶς ἄξιοι τοῦ ὀνόματός του. Ὁ πρεσβύτερος ἐκ τούτων, Κόμης Ἀραυσικῆς Μαυρίκιος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐκαταγίνετο εἰς τὰς ἐπιστήμας τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βαταυϊκοῦ Λουγδούνου, μ' ὅλον ὅτι δεκαεπταετὴς, ἔδειξε τόσον ὥριμον καὶ προσφυῆ εἰς τὰ πράγματα νοῦν, ὥστε αἱ ἐπαρχίαι ἀδιστάκτως τοῦ ἔδωκαν τὸν ἔντιμον τόπον τοῦ πατρός του. Ἀλλ' ὅμως ἡ πολεμικὴ τύχη τοῦ πρίγκιπος τῆς Πάρμας ἐβάσταζεν ἀκόμη, καὶ 1585 ἔπεσεν ἡ Ἀντουερπία εἰς χεῖρας του μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν. Οἱ πολιορκούμενοι ἐπροστατεύοντο ἀνδρείως, ἕως οὗ ὁ Δοὺξ τῆς Πάρμας διὰ γεφύρας ἐπὶ καραβίων τοὺς ἀπέκλεισε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἀναγκαίων. Ἕνας Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων, Γιανιβέλλιος, ἔστει-

λε μὲ χωριστὴν ἐπιτηδειότητα δύω πυρφορόπλοια κατὰ τῆς γεφύρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν ἐχάλασε μέρος αὐτῆς καὶ μὲ τὴν ἐκπυρσοκρότησίν του ἐσκότωσεν ὀκτακοσίους Ἱσπανούς· ἀλλὰ περὶ τούτου ἔφθασεν ἀτελὴς ἀγγελία εἰς τὴν πόλιν, καὶ δὲν ἔλαβαν ταχέως μέτρα νὰ ἀφανίσουν ἐντελῶς τὴν γέφυραν. Ἡ Ἀντουερπία ἐπαραδόθη, καὶ οἱ Βέλγαι στενοχωρούμενοι καὶ φοβούμενοι ἐπρόσφεραν τὴν χώραν τῶν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Ἐῤῥῖκον τὸν Γ. Ἀλλ' οὗτος φοβούμενος τὴν σύνδεσιν καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τοῦ βασιλείου του, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα. Ἐστράφησαν μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, καὶ αὕτη, μ' ὅλον ὅτι ἡ πρώτη ἀπόκρισίς της ἦτο ἀποφατική, δὲν εἶχε τόσην ἀνορεξίαν νὰ δεχθῇ τὸ πρόβλημα. Φοβουμένη τὴν Ἱσπανίαν δὲν ἤθελε νὰ τὸ κάμῃ τόσον φανερὰ, ἐπεθύμει δὲ καὶ καλητέρας συνθήκας παρὰ καθὼς τῆς ἐπρόσφερναν αἱ ἐπαρχίαι. Τοῦτο ἐπαρατηρήθη πάραυτα εἰς τὸν τρόπον τοῦ στρατηγοῦ της Κόμητος Λικεστρίας, ὅς τις εἶχε πλῆθος μυστικῶν διαταγῶν, καὶ ἐφρόντιζε πρῶτον νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἱσπανοὺς, ἔπειτα νὰ κυριεύσῃ διὰ τὴν Ἀγγλίαν τὰς ἐπαρχίας. Τοῦτο ἔγεινεν αἰτία νὰ ἀναδείξουν τακτικὸν κυβερνήτορα τῶν ἑπτὰ ὁμοσπόνδων ἐπαρχιῶν τὸν Κόμητα Μαυρίκιον καὶ νὰ τοῦ δώσουν δύναμιν, μὲ τὴν ὁποίαν νὰ κρατῇ εἰς ἰσοῤῥοπίαν τοὺς Ἄγγλους,

Ὁ κανὼν οὗτος ἐκβῆκεν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν εὐφυεστάτων πολιτικῶν, τοῦ ὀνομαζομένου προξένου τοῦ Ῥοτεροδάμου, Ἰωάννου ἐξ Ὀλδεμβαρνεφέλδας, μετέπειτα συνδίκου τῆς Ὀλλανδίας. Οὗτος καὶ ὁ Μαυρίκιος ἔφεραν τὸ πρᾶγμα εἰς εὐτυχὲς τέλος, μὲ ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν διχόνοιαν καὶ τὴν μεγάλην ἰσχὺν τῆς φατρίας τοῦ Λικεστρίου, καὶ μὲ ὅλα τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ Δουκὸς τῆς Πάρμας, τοῦ ὁποίου αἱ νίκαι ἦσαν τόσον ἐπικινδυνότεραι,

ὅσον πλέον τὰς ἐμεταχειρίζετο μὲ φειδὼ καὶ μετριότητα. Τοῦ Φιλίππου ἡ βαθεῖα περιπλοκὴ εἰς τὰς Γαλλικὰς διαφοράς, ἡ τῆς συνδέσεως ὑποστήριξίς του κατὰ τοῦ Δ' Ἐῤῥίκου, ὠφέλησαν ὄχι ὀλίγον τοὺς Βέλγας. Ἐνῷ μὲ τρέλαν ἐπροσπάθει ν' ἀποκτήσῃ νέαν κυριαρχίαν, ἔχασε τὴν παλαιάν. Ἀποθανόντος τοῦ τῆς Πάρμας Δουκὸς Ἀλεξάνδρου (1592), εὐκολύνθησαν τῶν Βελγῶν τὰ ἐγχειρήματα διὰ τῆς εἰς τὸ Ἱσπανικὸν βουλευτήριον διχονοίας· διὰ τοῦτο ὁ νέος κυβερνήτωρ, ὁ ἀρχιδοὺξ τῆς Αὐστρίας Ἐρνέστιος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β', ἐπρόβαλεν (1594) εἰρήνην, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδέχθησαν οἱ Βέλγαι.

Ὁ Φίλιππος ἐδοκίμασε τώρα νέον μέσον νὰ ἐξανακερδήσῃ τὰς χαμένας ἐπαρχίας. Ἠῤῥαβωνίασε τὴν θυγατέρα του Ἰσαβέλλαν μὲ τὸν ἀρχιδοῦκα Ἀλβρέχτον, ἀδελφὸν ἄλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ῥοδόλφου, καὶ τῆς ἐδιώρισε προῖκα τὸ Κομητάτον τῆς Βουργονδίας καὶ τὸ Βέλγιον (1598). Μετὰ τοῦτο τὸ τεχνούργημα, ἐνῷ οἱ Βέλγαι κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν ἤθελαν ἀποτελεῖν ἐπαρχίαν, ἀλλ' αὐτόνομον πολιτείαν, ἤλπιζεν ὁ Φίλιππος, ὅτι ἤθελαν δεχθῆν τὸν ἐξισασμόν· ἐνταυτῷ δὲ διεπρεσβεύετο εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν περὶ εἰρήνης. Μὲ τὴν δευτέραν ἔκαμε τὴν εἰρήνην, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς Βερβίνιον, ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἔμεινε συνδεδεμένη μὲ τὸ Βέλγιον διὰ νέας συνθήκης, καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἐξηκολούθουν θαῤῥαλέως τὸν πόλεμον. Ἀντεφέροντο τώρα ἀμέσως πρὸς τὸν ἀρχιδοῦκα Ἀλβρέχτον, ὅςτις μετὰ τῆς γυναικός του ἀνέλαβε τῷόντι τὴν κυβέρνησιν τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν, αἵτινες δὲν ἀπεστάτησαν. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέθανε Φίλιππος ὁ Β', καὶ ὁ διάδοχός του, Φίλιππος ὁ Γ', ἐνόμισεν ὅτι ἐμφράττει τὴν πηγὴν τῆς τῶν Βελγῶν δυνάμεως, ἀπαγορεύσας τὴν μέχρι τοῦδε, μὲ ὅλον τὸν πόλεμον, συγχωρουμένην ἐμπορίαν μετὰ τῆς Ἱσπανίας. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὥπλισαν αἱ ἐπαρ-

χίαι μέγαν στόλον, καὶ ἀπηγόρευσαν εἰς ὅλους τοὺς οὐδετέρους λαοὺς τὴν μετὰ τῆς Ἱσπανίας ἐπιμιξίαν, ἐὰν δὲν ἤθελαν νὰ κατατρέχωνται ὡς ἐχθροί. Ἐπὶ Φιλίππου ἤδη τοῦ Β′ ἀπηγορεύθησαν αἱ ἀποστατήσασαι ἐπαρχίαι νὰ λαμβάνουν Ἰνδικὰς πραγματείας ἀπὸ τὴν τότε ὑποτεταγμένην εἰς αὐτὸν Λισσαβόναν. Ἀλλ' ἦσαν οἱ Βέλγαι οἱ μόνοι μεταξὺ πραγματευταὶ, οἵτινες τὰς πραγματείας ταύτας φερομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἕως Λισσαβόνης ἐξάπλοναν εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην καὶ ἐκέρδαιναν πολλὰ, ἔχοντες ἐν ταὐτῷ πολλοὺς ἀξιολόγους ναύτας. Κακὰ ὅμως τὸ ἐστοχάσθη ἡ Ἱσπανία. Διότι οἱ Ὀλλανδοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγουν αὐτοὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ὅπου ἐκατέστησαν ἀποικίας, καὶ ἥρπασαν πολλὰ κτήματα ἀπὸ τοὺς Πορτογάλλους. Αἱ διάφοροι ἐμπορικαὶ ἑταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν πολλαχοῦ πρὸς μεταχείρισιν τούτων τῶν πραγμάτων, ἠνώθησαν εἰς μίαν γενικὴν τῶν Ἰνδιῶν ἑταιρείαν, ἡ ὁποία ἔλαβε μόνη τὴν ἄδειαν νὰ πραγματεύεται ἐπέκεινα τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς χρηστῆς ἐλπίδος.

Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ δὲν ἡσύχασεν ὁ ἐγχώριος πόλεμος. Σημειωδεστάτη εἶναι ἐδῶ ἡ περίφημος πολιορκία τῆς Ὀστένδας, πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐξουσίαζαν ἀκόμη αἱ ὁμόσπονδοι ἐπαρχίαι εἰς τὴν μεσημβρινὴν χώραν, καὶ τῆς ὁποίας ἡ κτῆσις ἦτο διὰ τοῦτο ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἱσπανούς. Διὰ τοῦτο ἐμεταχειρίσθησαν τὴν προσβολὴν μὲ τόσον πολὺν ζῆλον, μὲ ὅσον πεῖσμα ἐπροστατεύοντο οἱ ἐγκεκλεισμένοι. Ὁ ἀρχιδοὺξ Ἀλβρέχτος ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τὸν Ἰούλιον 1601, καὶ μόνον τὸν Σεπτέμβ. 1604 ἐκυριεύθη ἡ Ὀστένδα ἀπὸ τὸν Μαρκέσιον Σπινόλαν, ἐπίσημον στρατηγόν. Ὅταν ὁ ἀρχιδοὺξ ἐμβῆκεν εἰς αὐτὴν, εὗρηκε χώραν κακὴν καὶ ἀνωμάλους λόφους καὶ λάκους. Οἱ κάτοικοι μετέβησαν εἰς Κλαυσούλας, καὶ ἐπέρασε πολὺς καιρὸς ἕως νὰ εὑρεθοῦν ἀνθρω-

ποι, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ κατοικήσουν τόπον γεμάτον μὲ σαπημένα λείψανα καὶ κόκκαλα ἀποθαμμένων.

Διακριτικώτατα ὅμως ἐνήργησε τῶν Ὁλλανδῶν ἡ τύχη διὰ θαλάσσης, ἐνῷ ἔκαμνε πάντοτε ἐπαισθητὴν εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς τὴν ἀργυρικὴν ἔλλειψιν. Οἱ Ἀμερικανοὶ στόλοι ἐκινδύνευαν πάντοτε νὰ πιασθοῦν, καὶ ἡ Πορτογαλλικὴ ἐμπορία ἐφθείρετο πάντοτε περισσότερον. Τὸ κακὸν, ἐὰν αἱ ἡνωμέναι ἐπαρχίαι παρεδίδοντο εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐφαίνετο μεγαλήτερον παρὰ ἐὰν ἐγνώριζαν τὴν αὐτονομίαν των, καὶ ὁ Σπινόλας ὑπεστήριζε τοὺς στοχασμοὺς τούτους τῆς Ἱσπανικῆς αὐλῆς μὲ τὴν εὐγλωττίαν του. Ὁ ἀρχιδοὺξ καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἔκαμαν συνθήκας μὲ τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας ὡς μὲ αὐτόνομον πολιτείαν. Καὶ οὗτος καὶ ἡ Ἱσπανία ἔστερξαν νὰ παραιτήσουν καὶ τίτλον καὶ παράσημα τῶν ἑπτὰ ἐπαρχιῶν, καὶ ἔκλεισαν τὴν 9 Ἀπριλ. 1609 ἀνακωχὴν ὅπλων μὲ αὐτὰς διὰ δώδεκα ἔτη. Ἡ Ὁλλανδία (ἐκ ταύτης μόνης τῆς ἐπαρχίας ὠνομάζετο συχνάκις ὅλη ἡ δημοκρατία) ἐβάσταξε κατὰ Φιλίππου τὰς μεταξὺ τῶν πολέμων της ἀποκτηθείσας ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἰνδίαν· ἐμβῆκεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν αὐτονόμων πολιτειῶν, καὶ εἰς τρόπον, ὥστε ἡ φιλία της ἐζητεῖτο ἀπὸ τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς Εὐρώπης.

---

3. Οἱ Παραινέται.

(Ἀπὸ τοῦ 1608).

Ἡ ἀνακωχὴ ἐτελειώθη κυρίως παρὰ θέλησιν τοῦ Μαυρικίου ἀπὸ τὸν Ὀλδεμβανεφέλδιον· διότι ὁ πρίγκιψ ἐπεθύμει νὰ προάξῃ τὸν πόλεμον, ἐνῷ ἤλπιζε μὲ τοῦτο νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλητέραν ὑπεροχὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο ἐγενήθη μεταξὺ τῶν δύω πολιτικὸν μῖσος, τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον ἰσχυρότερον, ὅσον καθεὶς ἐκ τῶν δύω ἤλπιζεν ὅτι εἶναι ἄξιος ἴσης

συγγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους. Ἡ φωτία τῆς ζηλοτυπίας ἐκρύπτετο ὑποκάτω τῆς στάκτης, ἕως οὗ πάντη ἑτερογενὴς ὕλη ἐμπεσοῦσα τὴν ἔφερεν εἰς λαμπρὰν ἀνάδοσιν. Ἦτο δὲ τοῦτο θρησκευτικὴ λογομαχία.

Εἰς Λουγδοῦνον εἶχεν ἐκραγῆν τότε μεταξὺ δύω προφεσσόρων τῆς θεολογίας, Ἰακώβου Ἀρμινίου καὶ Φραγκίσκου Γομάρου, σφοδρὰ φιλονεικία περὶ τῶν θείων βουλευμάτων. Ὁ πρῶτος ἐδίδασκεν: ὁ Θεὸς θέλει νὰ γείνουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀγαθοὶ, δὲν ἀναγκάζει ὅμως κἀνένα πρὸς τοῦτο· ὅς τις ὅμως ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ βάλῃ ὅλην τὴν πίστιν του εἰς Χριστὸν, τούτου συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας καὶ τοῦ χαρίζει τὴν αἰώνιον ζωήν. Ὁ δὲ Γόμαρος ἐπέμενεν εἰς τὸ τοῦ Καλβίνου δόγμα περὶ τοῦ θείου ἐλέους: Εἶναι προωρισμένον ἀπὸ τὸν Θεὸν τίνες ἄνθρωποι μέλλουν νὰ σωθῶσι καὶ τίνες νὰ καταδικασθῶσι· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἕλκει τοὺς ἐκλεκτοὺς μὲ θαυμαστὰ μέσα εἰς τὴν σωτηρίαν, καὶ ἐγκαταλείπει τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἁμαρτίαν των. — Ἡ φιλονεικία ἐξηπλώθη παραυτα διὰ τῶν μαθητῶν τῶν δύω ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἀλλ' ἡ δευτέρα διδασκαλία εὕρηκε περισσοτέρους ἀκολούθους. Ἀπ' ὅλους τοὺς ἄμβωνας ἠκούοντο διδαχαὶ περὶ θείας βουλῆς, καὶ εἰς ὅλα τὰ ζυθοπωλεῖα ἐγίνοντο περὶ τούτου λογοτριβαί. Ἀπὸ τὴν διὰ λόγου φιλονεικίαν ἐγεννήθησαν ξυλισμοὶ, καὶ ἀπὸ τὴν θεολογικὴν διαφωνίαν προῆλθε πολιτικὴ διαίρεσις. Πάραυτα συνεδέθη τὸ παλαιὸν μῖσος μὲ τὴν νέαν ἀφορμὴν, καὶ ὁ μὲν Ὀλδεμβανεφέλδιος ἐκηρύχθη ἐκ μέρους τῶν Ἀρμνιανῶν, ὁ δὲ Μαυρίκιος ἀνέλαβε δημοσίως τὴν φατρίαν τῶν Γομαριστῶν. Ἐκεῖνοι, ὡς τὸ ἀσθενέστερον μέρος, ἔδωκαν εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Ὀλλανδίας μίαν παραίνεσιν (Remonstrantie), καὶ ἐπαρακάλουν νὰ ἐξετασθῶσιν εἰς νόμιμον τινὰ σύνοδον, καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὴ ἕνωσις, νὰ προστάξουν τοὐλάχιστον σιωπὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους των. Ἐξ

ἐναντίας δὲ ἔδωκαν καὶ οἱ Γομαρισταὶ ἀντιπαραίνεσιν, ὅπου ὠνόμαζαν ἐκείνους Μαμαλούκους καὶ διαβόλους, καὶ τοὺς ἐσύγκριναν μὲ τοὺς Χαναναίτας, τοὺς ὁποίους ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς νὰ ἐξολοθρεύσουν, καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ, τοὺς ὁποίους ἔσφαξεν ὁ Ἡλίας. Ἔκτοτε ὠνομάζοντο αἱ δύω φατρίαι Παραινέται καὶ Ἀντιπαραινέται. Ἡ λογομαχία ἔλαβε τοιαύτην ἀξιολογότητα, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἰάκωβος Α', ὅς τις ἐφρόντιζε πολὺ περὶ τοιούτων πραγμάτων, ἀνεμίχθη εἰς αὐτὴν, καὶ ἀπέδειξεν ἄξιον τοῦ πυρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Ἀρμινίου (διότι αὐτὸς ἀπέθανεν ἤδη) εἰς μίαν πρὸς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας ἐπιστολήν του.

Ἡ πόλις Ῥοτερόδαμον εἶχε τότε ἕνα νέον, πολλὰ γραμματισμένον καὶ φρόνιμον ἐπίτροπον, ὀνόματι Οὕγωνα Γρότιον. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐξέδωκε πρόσταγμα ἡ πολιτεία τοῦ Βελγίου τὸν Ἰαν. 1614, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστάζοντο οἱ ἱεροκήρυκες νὰ μὴ φέρουν πλέον μεταξὺ τοῦ λαοῦ τὴν περὶ προορισμοῦ φιλονεικίαν, καὶ νὰ ἐξισασθῶσι μὲ ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν· οἱ Παραινέται ὑπετάχθησαν εἰς τὴν καλὴν ταύτην διαταγὴν πάραυτα, ὄχι ὅμως καὶ οἱ Ἀντιπαραινέται· οὗτοι δὲ μᾶλλον ἔκραζαν φανερὰ, ὅτι μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἐχάθη τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Παραινέται δὲν ἦσαν τώρα ἀσφαλεῖς εἰς τὴν ζωήν των, ὄχι μόνον ἐζήτουν μὲ ἐπανειλημμένην δέησιν σύνοδον γενικὴν, ἀλλὰ πολλαχοῦ ἔλαβαν εἰς ὑπεράσπισίν των ἰδίαν των πολιτικὴν φρουρὰν διὰ νὰ τοὺς φυλάττῃ ἀπὸ πᾶσαν πολιτικὴν ἐνόχλησιν. Τοῦτο ἐξέλαβεν ὁ κυβερνήτωρ ὡς προσβολὴν τῶν δικαίων του καὶ περιορισμὸν τῆς ὑπολήψεώς του. Ὅταν δὲ ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ὀλδεμβαρνεφέλδιος ἤθελε νὰ στείλῃ εἰς Τραΐεκτον δύω πρεσβευτὰς διὰ νὰ λάβῃ ἐκεῖθεν τοὺς στρατιώτας, τοὺς ὁποίους εἶχε διορίσειν, ἔστειλε καὶ ἐπίασαν καὶ τοὺς δύω καὶ τοὺς ἐφυλάκωσαν εἰς Ἄγανι Ἐφυλακώθη δὲ καὶ ὁ Ὀλδεμ-

βαρνεφέλδιος, καὶ ὁ τῆς πολιτείας γραμματεὺς Λεδεμβέργιος, ὅς τις πρῶτος εἶχε προβάλειν εἰς τοὺς Παραινέτας τὴν φρουράν. Ὁ Μαυρίκιος ἔλαβε τοιαῦτα ἀποφασιστικὰ μέσα, ὥστε μ' ὅλον ὅτι οἱ προεστῶτες ἐπαραπονοῦντο διὰ τὸ ἄδικον, δὲν ἔπραξεν ὅμως τίποτε πρὸς λύτρωσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀνδρῶν. Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε περαιτέρω. Ἐκαθαίρεσεν ὅλους τοὺς ἄρχοντας, ὅσοι ἐφρόνουν τὰ τῶν Παραινετῶν. Ἔπειτα ἐκρισολόγησε τοὺς τέσσαρας ἐκείνους φυλακωμένους. Ὁ Λεδεμβέργιος ἐφονεύθη αὐτοχείρως, ἐπειδὴ ἐφοβερίζετο μὲ βασανιστήρια καὶ κολαστήρια διάφορα. Ὁ δὲ Ὀλδεμβαρνεφέλδιος ἐφέρθη ἔμπροσθεν εἴκοσι τεσσάρων κριτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ μέγιστοι ἐχθροί του, καὶ ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον. Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης (13 Μαΐου, 1619) ὁ δύω καὶ ἑβδομηκονταετὴς γέρων τὴν ἀξιέπαινον ζωήν του, τῆς ὁποίας τὸ ἥμισυ εἶχε θυσιάσειν εἰς πιστὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του. Οἱ δύω ἄλλοι (Ὡγερβέτιος καὶ Γρότιος) ἐκαταδικάσθησαν εἰς αἰώνιον φυλακὴν, ὅθεν ὁ δεύτερος ἐλυτρώθη ἀπὸ τὴν πιστὴν καὶ μεταμορφωμένην σύζογόν του, ἡ ὁποία τὸν ἐξέφερεν ἐντὸς κιβωτίου βιβλίων ἔμπροσθεν τῶν φυλάκων, οἵτινες δὲν ἠσθάνθησαν τὴν ἀπάτην *). Πρὶν ἀκόμη θανατωθῇ ὁ Ὀλδεμβαρνεφέλδιος εἶχε κρίνειν σύνοδός τις συγκροτηθεῖσα εἰς Δορδρέχτιον (1618), ὅτι εἶχαν ὅλα τὰ δίκαια οἱ Γομαρισταί.

*) Ὕπῆγε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου τοῦ ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς στιτηρέσιον, τὸ ὁποῖον ὁ δυσαρεστηθεὶς κατ' αὐτοῦ Ῥιχελιεὺς τοῦ τὸ ἐστέρησε πάλιν. Ὁ Ὀξενστιέρνας τὸν ἀνέδειξε μετὰ τοῦτο Σβεκικὸν πρέσβυν εἰς Παρισίους, μὲ τὸ ὁποῖον ἔζησε δέκα ἔτη, ἐνασχολούμενος ἐνταυτῷ εἰς φιλολογικὰ ἔργα. Ἀνακαλεσθεὶς εἰς Σβεκίαν ἀπὸ τὴν βασίλισσαν Χριστίναν, δὲν εὐχαριστεῖτο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὸ κλίμα. Ἐπιστρέφων ὀπίσω ἀπέθανεν εἰς Ῥοστόκιον 1645. Τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν, Θεολογίαν, Ἱστορίαν καὶ Φιλοσοφίαν ἐξειργάσθη μὲ νοῦν καὶ μὲ κλέος.

Η'. Ι Τ Α Λ Ο Ι.

1. Γενικὴ ἐπιθεωρία.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσπανῶν, Γερμανῶν καὶ Γάλλων ἴδαμεν ἤδη τὴν Ἰταλίαν ὡς θέατρον ξένης φιλοδοξίας, τῆς ὁποίας τὰς ὀλεθρίους ἐνεργείας δὲν ἠδύναντο νὰ φυλαχθῶσιν οἱ χαυνωμένοι καὶ ἀσύμφωνοι κάτοικοι τῆς ὡραίας χώρας. Οἱ κακοποιοὶ οὗτοι πόλεμοι ἔφθειραν τὴν χώραν, τῆς κατεβύζαξαν τὴν εὐτυχίαν, καὶ τὴν ἠρήμωσαν. Ἄλλη πληγὴ τῆς ἄνω Ἰταλίας ἦσαν αἱ θαλασσοπορίαι καὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων, οἵτινες ἔξαφνα μετετόπισαν τὴν πρώτην ἀγορὰν τῶν Ἰνδικῶν πραγματειῶν ἀπὸ τὴν Βενετίαν εἰς τὴν Λισσαβόναν. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐνεκρώθη τόσον ἡ Βενετικὴ καὶ Λομβαρδικὴ φιλεργία, ὥστε ποτὲ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν προτέραν της κατάστασιν. Προσετέθη εἰς ταῦτα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐστενοχώρουν τὴν Βενετίαν καὶ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ μεταχειρισθῇ ἐλευθέρως τὰς δυνάμεις της, καὶ θέλομεν ἰδεῖν ἐφεξῆς εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν πῶς εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας ἱστορικὴν περίοδον (1453 — 1618) ἔχασαν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους, ὅσας διὰ διαφόρους περιστάσεις εἶχαν ἐξουσιάσειν ἐκεῖ.

Καὶ ἡ ἀναμόρφωσις δὲ ἐπέφερε βαθείας πληγὰς εἰς τοὺς Ἰταλούς. Ἀπὸ τὰς πολλὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοτε συνέῤῥεαν τὰ πλούτη ὅλης τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν παπικὸν θησαυρὸν, ἐνεφράγησαν αἱ καλήτεραι, καὶ πολεμικὰ στρατεύματα ξένων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐγύμνοναν τώρα τὴν Ἰταλίαν, ἐφαίνοντο ὅτι ἐζήτουν ὀπίσω ὅλα, ὅσα ἔστειλαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας οἱ εὐλαβεῖς πρόγονοί των εἰς τὴν Ῥώμην. Ὡς κοσμικοὶ τοπάρχαι οἱ Πάπαι ἐπροσπάθουν μέρος μὲν νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐπικράτειάν των μὲ ζημίαν τῶν γειτόνων των, μέρος δὲ τὰς ξένας δυνάμεις,

αἱ ὁποῖαι ἐξήπλωσαν τὰς ἁρπακτικὰς χεῖρας των εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἢ νὰ ἐξώσωσιν ἐντελῶς, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν μεγάλην ἔκτασίν των. Ὅτι μεταξὺ ἄλλων ἐστάθη εὐτυχὴς καὶ κατὰ τὰ δύω ὁ ἰσχυρὸς Ἰούλιος Β' (1503—1513), τὸ ἴδαμεν ἀνωτέρω. Ἀλλ' ὅ,τι ἔκαμαν οἱ Πάπαι εἰς τοὺς Γάλλους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ κατορθώσουν ἐναντίον τῶν δυνατῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου, Καρόλου Ε' καὶ Φιλίππου Β'. Ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Σικελία ἔμειναν ὑπὸ τὴν Ἰσπανικὴν ἐξουσίαν.

Τὴν Φλωρεντινὴν πολιτείαν ἀφήκαμεν ὑποκάτω εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πλουσίας οἰκογενείας τῶν Μεδίκων (Τόμ. Ε', σελ. 485). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐκεῖ εἰρημένου ἀγαθοῦ Κόσμου Μεδίκου δὲν ἠδυνήθη ὁ υἱός του Πέτρος νὰ κυβερνήσῃ τὴν πολιτείαν καθὼς ἐκεῖνος. Κατ' εὐτυχίαν ἀπέθανε μετὰ ὀκτὼ ἔτη (1472) καὶ ἀφῆκεν υἱὸν Λαυρέντιον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπανῆλθε τὸ πνεῦμα τοῦ πάππου Κόσμου· Θέλομεν ὁμιλήσειν ἐφεξῆς περὶ αὐτοῦ ἰδιαιτέρως. Ἀνὴρ μὲ τὰ προτερήματά του δὲν ἐφάνη ἔκτοτε ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦτον· εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὴν πόλιν ὁ υἱός του Πέτρος (1594), καὶ εἰσῆλθε δεκαοκταετὴς ἀναρχία. Ἕνας παράξενος θεοβλαβὴς, Ἱερώνυμος Σαβοναρόλας Δομινικανὸς, ἐξουσίασεν ἱκανὸν καιρὸν τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ. Μὲ πνεῦμα προφητικὸν ἐπολέμει τὴν ζωὴν τοῦ Πάπα· ἀλλ' ἐφάνη παραυτα ὅτι ἦτο προφήτης μετὰ Χριστὸν, καὶ δὲν εἶχε κανὲν προτέρημα ὠφέλιμον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ λαὸς παρωργίσθη ἐντὸς ὀλίγου ἐναντίον του, τὸν ἐφυλάκωσε καὶ ὡς ἀπατεῶνα τὸν ἐκρέμασε καὶ τὸν ἔκαυσε (1498). Οἱ Μέδικοι ἀνεκαλέσθησαν τελευταῖον (1512), ἀπεδιώχθησαν πάλιν (1527), ἀλλὰ διὰ βοηθείας Καρόλου τοῦ Ε' εἰσήχθησαν πάλιν (1529). Ὅτι δύω Πάπαι (Λέων Ι' καὶ Κλήμης Ζ') εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ ἐκβῆκαν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦτον, συνήργησε πο-

λὺ νὰ ὑψώσῃ τὴν ὑπόληψίν του. Ἀλέξανδρος ὁ Μέδικος ἔγεινε κληρονομικὸς Δοὺξ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τελευταῖον νεώτερός τις Κόσμος Μέδικος, ὅς τις δι' ἀργυρίου καὶ δολιότητος προσέλαβε καὶ ὅλην τὴν πολιτείαν τῆς Σήνης, ἀνηγορεύθη (1569) μέγας Δοὺξ τῶν εἰς ὄνομα τῆς Τοσκάνας ἡνωμένων ἐπικρατειῶν, καὶ ὁ τίτλος οὗτος ἐβεβαιώθη μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Πιστοὶ ὅμως ὄντες εἰς τὰ παλαιὰ ἔργα των οἱ μεγάλοι Δοῦκες ἔκαμναν πᾶν εἶδος πραγματείας, καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ἔγειναν μέτοχοι τῆς ὠφελίμου λαθρεμπορίας τῶν Ἄγγλων καὶ Βελγῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τῆς κατὰ τῶν Ἱσπανῶν πειρατείας τῶν ἐθνῶν τούτων, καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν, μ' ὅλα τὰ πολυδάπανα ἐγχειρήματά των ἀποβλέποντα τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ὠφέλειαν, καὶ μ' ὅλην τὴν λαμπρὰν προστασίαν τῶν τεχνῶν διὰ τῆς ὁποίας ἔγειναν περίφημοι, νὰ μείνουν οἱ πλουσιώτατοι τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες εἰς μετρητὸν ἀργύριον.

Περὶ τῶν ἐπισημοτέρων συμβαμάτων τοῦ Μεδιολάνου, Βενετίας καὶ Γενούας ὡμιλήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω. Ἡ Σαβαυδία καὶ τὸ Πειδεμόντιον ἡνώθησαν ὑποκάτω εἰς ἕνα Δοῦκα. Οἱ πόλεμοι Καρόλου τοῦ Ε' καὶ Φραγκίσκου Α' ἦσαν σκληρὰ ἀνεμοζάλη εἰς τὰς χώρας ταύτας. Ὁ Δοὺξ Κάρολος Γ' τὰς ἴδεν εὑρισκομένας εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν διαμαχομένων ἐχθρῶν· μόνον ὁ υἱός του Ἐμμανουὴλ Φιλίβερτος ἐπανέλαβε τὰς χώρας του διὰ τῆς ἐν Καμερακῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἡ Βαδετλανδία ἐχάθη καὶ ἐδόθη εἰς τὴν Βέρναν.

Οἱ Δοῦκες τῆς Μοδένης κατάγονται ἀπὸ τὸ γένος τῶν Ἐστίων, ἕνα ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους ἡγεμονικοὺς οἴκους τῆς Εὐρώπης, τοῦ ὁποίου ἀπόγονοι ἀπὸ μίαν ἄλλην γραμμὴν εἶναι καὶ οἱ Γερμανικοὶ Βέλφιοι (Τόμ. Δ', σελ. 290. Σημ.) καὶ ἐνταυτῷ οἱ σημερινοὶ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ἰταλικὸς κλὼν τούτου τοῦ οἴκου μετὰ παντοδαποὺς κινδύνους, τοὺς ὁ-

ποίους ὑπέφερε κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἐβάσταξε τὴν Μόδεναν καὶ τὸ Ῥήγιον, καὶ ὁ Κόμης Βόρσων ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερῖκον Γ' (1452) τὸν Δουκικὸν τίτλον — Ἡ Πάρμα καὶ ἡ Πλακεντία κυριευθεῖσαι ἀπὸ τὸν Ἰούλιον Β' ἐδόθησάν ἀπὸ τὸν Πάπαν Παῦλον τὸν Γ' εἰς τὸν νόθον του υἱὸν Πέτρον Λοδοβῖκον Φαρνέσιον μὲ τίλτον Δουκάτου (1545). Ἔγγονος τούτου τοῦ Πέτρου ἦτο ὁ Δοὺξ Ἀλέξανδρος, τὸν ὁποῖον ἴδαμεν ἄξιον στατηγὸν εἰς τὴν τοῦ Βελγίου ἱστορίαν.

Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ συγγράμματος τούτου θέλομεν λάβειν ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἀκόμη τινὰ ἐπίσημα φαινόμενα, καὶ θέλομεν τὰ ἐξετάσειν ἀκριβέστερα.

---

2. Λαυρέντιος Μέδικος.

(γενν. 1448. ἀποθ. 1492.)

Εἰς κανὲν ἄτομον δὲν ἐπαραστάθη τόσον ὡραίως καὶ ἰσχυρῶς τὸ πνεῦμα τῆς Φλωρεντινῆς πολιτείας, καθὼς εἰς τὸ τοῦ περιφήμου τούτου ἀνδρός. Ἦτο λαμπρὸς καὶ διὰ τὸ ἀξιαγάπητον τοῦ χαρακτῆρός του καὶ διὰ τὸ πολλαπλοῦν τῆς παιδείας του. Τὸ πρῶτον ἐχρεώστει εἰς τὴν ἐξαίρετον μητέρα του, ἥτις ἐνέβαλεν εἰς τὴν εὔπλαστον ψυχήν του πρωΐμα τὸ τρυφερὸν αἴσθημά της, τὴν ἱλαρότητα τῆς καρδίας της καὶ τὴν βιωτικὴν φρόνησίν της· τὸ δεύτερον εἰς τοὺς ἐκλεκτοτάτους διδασκάλους του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν, φιλοσοφίαν, ῥητορικήν, ποιητικὴν καὶ ἄλλας ἐπιστήμας, καὶ τοῦ ἐξήγησαν τῶν παλαιῶν τὰ ἀριστουργήματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐξέτασις καὶ ἑρμηνεία ἦτο τότε γενικὸν πάθος ὅλων τῶν γραμματισμένων τῆς Ἰταλίας. Πρωΐμα ἤδη ἐσύνθετε ποιήματα καὶ λόγους, τὰ ὁποῖα ἦσαν τῶν παλαιῶν ἄξια, καὶ ὅταν ἐφεξῆς πολιτευόμενος ὡμίλει δημοσίως, δὲν ἠδύναντο οἱ ἀκροαταὶ νὰ θαυ-

μάσουν ἀξίως τὸ καθαρὸν, γλυκὺ καὶ διαπεραστικὸν ῥεῦμα τῶν ὡραίων του λέξεων. Παρεκτὸς τούτου ἐγυμνάζετο καὶ σωματικῶς, καὶ εἰς τόρνον τινὰ λαμπρὸν ἔλαβε τὸ βραβεῖον μετὰ τοῦ καλοῦ ἀδελφοῦ του Ἰουλιανοῦ.

Ὁ πατήρ του Πέτρος Μέδικος, ἄνθρωπος ἀσθενικὸς, ἦτο, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Φλωρεντινῆς δημοκρατίας, ἤγουν τοῦ ἔδιδαν, ὡς πλουσιωτάτου συμπολίτου, τὴν πρώτην ψῆφον εἰς τὸ βουλευτήριον, καὶ τὴν τιμὴν νὰ εἶναι ἀντιπρόσωπος τῆς δημοκρατίας; νὰ δέχεται εἰς τὸν οἶκον του ξένους πρέσβεις, καὶ πράγματα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἥρμοζαν εἰς τὸν πλουσιώτατον, ἐπειδὴ ἦσαν ἡνωμένα μὲ πολλὴν δαπάνην, καὶ τὰ ὁποῖα ἠρέθιζαν σφοδρότατα τὸν φθόνον τῶν ἄλλων. Ἦτο λοιπὸν ἀναγκαία φρόνησις μεγίστη καὶ ταπεινοφροσύνη, διὰ νὰ βασταχθῇ τις πολὺν καιρὸν εἰς τοιοῦτον ἐπικινδυνότατον τόπον. Τὴν τελευταίαν ἀρετὴν ἐδίδαξε τὸν νέον Λαυρέντιον ἡ μήτηρ του· καὶ ὁ εὐγενὴς πάππος του Κόσμος· τὴν πρώτην ἔμελλε νὰ ἀποκτήσῃ συναναστρεφόμενος μὲ τὸν μέγαν κόσμον. Διὰ τοῦτο παῖς ἀκόμη ὢν ἐστάλθη εἰς τὰς ἐνδοξοτέρας τῆς Ἰταλίας αὐλὰς, καὶ συνωμίλησε μὲ τὸν Πάπαν, μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, μὲ τὸν Δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου, καὶ ἀπέκτησεν ὅλων τὸ σέβας μὲ τὸν κομψὸν καὶ στοχαστικὸν τρόπον του. Προσετίθετο καὶ τὸ ἐξωτερικόν του εἰς βοήθειαν, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἦτο εὐειδής. Μέγα καὶ ἰσχυρὸν σῶμα, βλέμμα εἰλικρινὲς καὶ σοβαρὸν ἡμερωμένον ἀπὸ τὴν φιλοφροσύνην, ἔδιδαν εἰς αὐτὸν ἀξιοτίμητόν τι, καὶ οἱ εὐκατάληπτοι καὶ ἀβιάστως ῥέοντες λόγοι του εἷλκυαν παραυτα τοὺς ἀκροατάς.

Δὲν ἦτο ἀκόμη εἰκοσαετὴς, ὅταν μὲ τὴν φρόνησίν του ἐματαίωσε συνωμοσίαν τινὰ κατὰ τοῦ πατρός του προελθοῦσαν ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Πιττίων· καὶ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐφέρ-

θη εἰς τοῦτο, τοῦ ἐπροξένησε τὴν γενικὴν ἀγάπην τόσον, ὥστε οἱ Φλωρεντινοὶ τοῦ ἔδωκαν τὴν Συνδικίαν τῆς δημοκρατίας των, καὶ ὁ πατήρ του αὐτὸς ἐνεπιστεύετο ὅλα του τὰ πράγματα εἰς τὰς χεῖρας του. 1472 ἀπέθανε, καὶ ὁ Λαυρέντιος ἀνέλαβε τὸ πηδάλιον μὲ τόσην προσοχὴν, ὥστε μόλις ἐφαίνετο ὅτι τὸ ἐπίανεν.

Ἤρχισε νὰ ἀναδείχνῃ τὴν Φλωρεντίαν συνάθροισμα τῶν σοφῶν καὶ τεχνιτῶν, νὰ τὴν καλλωπίζῃ μὲ δημόσια οἰκοδομήματα, καὶ νὰ τὴν κάμνῃ ἐπιθυμητοτάτην εἰς τοὺς ξένους ἀγοράζων ἀρχαῖα πράγματα καὶ πλουτίζων τὴν κοινὴν βιβλιοθήκην. Τὸ παλάτιόν του καὶ τὸ ἀγροκήπιόν του ἦσαν διατριβὴ τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς Φλωρεντίας, καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐκ τῶν φίλων του ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ζηλῶταὶ καὶ τιμηταὶ τοῦ παλαιοῦ Πλάτωνος, διὰ τοῦτο πρὸς τιμὴν τοῦ σοφοῦ τούτου ἐσυστήθη Ἀκαδημία καὶ ἐδιωρίσθη νὰ γίνεται ἐτησίως συμπόσιον *), ὅπου συνωμίλουν περὶ τῶν συγγραμμάτων τούτου, ἢ ἀνεγίνωσκαν τινὰ ἐξ αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα Λανδινὸς, Βενδινὸς, Φικῖνος κτλ. εἶναι ἀκόμη ἀξιοτίμητα εἰς τοὺς φιλολόγους ὀνόματα· ἀλλὰ κανεὶς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τοῦ Λαυρεντίου σοφοὺς δὲν διέπρεψε τόσον, ὅσον ὁ Ἄγγελος Πολιτιανὸς, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὡμίλει ὡς μητρικήν του γλῶσσαν, καὶ ἔγραφεν ὡραιοτάτους στίχους εἰς αὐτὴν, ἤξιζε δικαίως μεγάλην τιμὴν καὶ ἔπαινον. Ὅταν τὸ 1474 ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Α' ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν, ὅπου εὕρηκε λαμπροτάτην ὑποδοχὴν εἰς τὸν οἶκον τῶν Μεδίκων, ἐθεώρησε καὶ τὰ εἰς τὴν Φλωρεντινὴν βιβλιοθήκην χειρόγραφα τῆς Γραφῆς, καὶ θαυμάσας τὰς πολλὰς ἐπιστημονικὰς καὶ

*) Ἑωρτάζετο κατὰ τὴν 7 Νοεμβρίου, νομιζομένην ἡμέραν γεννήσεως καὶ τελευτῆς τοῦ Πλάτωνος.

τεχνικὰς συλλογὰς ἐφώναξε μὲ ἔκστασιν, οὗτοι εἶναι θησαυροὶ, τοὺς ὁποίους ἁρμόζει νὰ συναθροίζῃ ὁ ἡγεμών.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς ἀρετὰς πόσον εἶναι ἐπισφαλὴς ἡ κατάστασις ἀρχηγοῦ δημοκρατίας, μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία βδελυρᾶς τινὸς συνωμοσίας, ἡ ὁποία ἔγεινε κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Λαυρεντίου Μεδίκου τὸ 1478 ἔτος. Προῆλθεν ἀπὸ τὸν Πάπαν αὐτόν. Δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι Σίξτος ὁ Δ΄, ἴσως διὰ ὄφελος τῶν υἱῶν του, συνέλαβε σκοπὸν διὰ τὴν Φλωρεντίαν, καὶ ὅτι ὁ Φλωρεντινὸς οἶκος τῶν Παζίων, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν συνωμοσίαν, ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τίς ἐξεύρει ποίας ὑποσχέσεις. Ὅπως ἂν ἔχῃ, οἱ δύω ἀδελφοὶ Ἰάκωβος καὶ Φραγκῖσκος Πάζιοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος διέτριβε πάντοτε εἰς τὴν Ῥώμην, Φραγκῖσκος Σαλβιάτιος ἀρχιεπίσκοπος Πίσης, ὁ ἀδελφός του Ἰάκωβος Σαλβιάτιος, Ἰάκωβος Πόγγιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι συνεβουλεύθησαν ἀπόφασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔμελλαν νὰ φονεύσωσι τὸν Λαυρέντιον καὶ Ἰουλιανὸν τοὺς Μεδίκους τὴν 26 Ἀπριλ. 1478, ἡμέραν κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ὑπήγαιναν συνήθως, κατὰ τὴν στιγμὴν ὁπότε ὁ ἱερεὺς ἤθελε δείξειν εἰς τὸν λαὸν τὰ ἅγια. Τὸν μὲν φόνον τοῦ Λαυρεντίου ἀνέλαβεν ἐπάνω του νὰ ἐκτελέσῃ ὁ χιλίαρχος Μοντέσεκος, τὸν δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ ὁ Φραγκῖσκος Πάζιος καὶ κάποιος Βανδίνιος. Ἀλλὰ μαθὼν ὁ Μοντέσεκος ὅτι ἡ πρᾶξις ἔμελλε νὰ γένῃ εἰς ἐκκλησίαν, ἐτύφθη ἀπὸ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν παρεχώρησεν εἰς δύω ἱερεῖς.

Διὰ νὰ ὑπάγῃ ὅμως ὁ Λαυρέντιος εἰς τὴν ἐκκλησίαν βεβαίως, τὸν ἐπεσκέφθη ὁ τοῦ Πάπα ἀνεψιὸς Καρδινάλιος Ῥιάριος ἐκ Ῥώμης, καὶ τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἀκούσῃ τὴν λειτουργίαν τὴν ἐρχομένην κυριακὴν εἰς ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ Λαυρέντιος, ὅς τις τὸν εἶχεν ὑποδεχθῆν καὶ φιλοξενήσειν μὲ τὴν συνειθισμένην του λαμπρότητα, ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς

τὴν πρόσκλησιν. Μόλις ἐκάθισεν εἰς τὸ στασείδιόν του, καὶ ὄπισθέν του ἐστάθησαν οἱ δύω φονεῖς. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι δύω ἔπεσαν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν μὴ ἰδόντες καὶ τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὡς γνώριμοί του ἔτρεξαν εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ τὸν φέρωσι. Τὸν ἐνηγκαλίσθησαν διὰ νὰ καταλάβουν, ἂν κρύπτῃ ὅπλα ὑποκάτω τοῦ ἐνδύματός του (διότι ἡ ἀπουσία του τοὺς εἶχε κάμειν ὑπόπτους), καὶ ἐπειδὴ τὸν εὕρηκαν ἕτοιμον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν συνώδευσαν. Τελευταῖον ἔφθασεν ἡ ὥρα· αἱ καμπάναι ἐκτύπησαν· ὁ ἱερεὺς ὕψωσε τὰ ἅγια, ὅλος ὁ λαὸς ἐγονάτισε, καὶ — ὁ Ἰουλιανὸς, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀναστηθῇ πλέον. Τοῦ Παζίου ἡ μανία ἦτο τόσον τυφλὴ, ὥστε ἐπλήγωσε καὶ ἑαυτὸν βαθέως εἰς τὸ ὑπογάστριον.

Δὲν ἦσαν τόσον εὐτυχεῖς οἱ ἱερεῖς, οἵτινες εἶχαν ἀναλάβειν τὸν φόνον τοῦ Λαυρεντίου. Ἡ πληγὴ, τὴν ὁποίαν διεύθυναν εἰς τὸν λαιμόν του, δὲν ἐπέτυχε, καὶ εὐθὺς στραφεὶς ὁ Μέδικος, εἵλκυσε τὸ ξίφος του καὶ μὲ σφοδρότητα τὸ ἔστρεψεν οὕτως ὁλόγυρά του, ὥστε φοβηθέντες οἱ φονεῖς ἐπίασαν τὴν φυγήν. Ἡ ἐκκλησία ὅλη ἔβραζεν ἀπὸ τὸν θόρυβον. Ἀκούσαντες ὅλοι ὅτι κινδυνεύει ὁ Μεδικος ἔδραμαν πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ὁ νέος Ἀντώνιος Ῥιδόλφος, ὅς τις φοβούμενος μὴ εἶναι φαρμακωμένον τὸ μαχαίριον, ἐβύζαξε τὴν μικρὰν πληγὴν τοῦ Λαυρεντίου. Ἐκβαίνοντες ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν οἱ συνοδεύοντες τὸν Μέδικον, τὸν ἔφεραν ἀπ' ἄλλον δρόμον διὰ νὰ μὴ συναπαντήσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἐνῷ ἐγίνετο τοῦτο, ἠθέλησεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πίσης μὲ τριάκοντα ἄνδρας νὰ θανατώσῃ τὰ μέλη τοῦ βουλευτηρίου, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εὑρίσκοντο εἰς τὸ συνέδριον. Ἐμβαίνει εἰς τὸν οἶκον τῆς βουλῆς καὶ ὄπισθέν του κλείεται αὐτόματος ἡ θύρα ἐκ μηχανισμοῦ ἀγνώστου εἰς αὐτόν. Τοῦτο τὸν ἐξιστᾷ, καὶ ἀκόμη περισσότερον τὸ διαπεραστικὸν

βλέμμα τοῦ προέδρου Καίσαρος Πετρουκίου, ὅς τις ὑπάγει ἐναντίον του μὲ ἀξίαν καὶ τὸν ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐρχομοῦ του. Ὁ πάντη ἀφανισμένος ἀρχιεπίσκοπος ὑποτραυλίζει κἄτι περὶ παπικῆς τινὸς διαταγῆς, ἀλλάζει διάφορα χρώματα τοῦ προσώπου, στέκεται εἰς τὴν θύραν καὶ περισσεύει τὴν δικαίαν ὑποψίαν. Ὁ Πετρούκιος ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ κράζει τὴν φρουράν. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν διαφεύγει ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Ὁ πρόεδρος τὸν κυνηγᾷ ὄπισθεν, καὶ βλέπει σωρὸν ἐνόπλων ἐξάρχοντος τοῦ Ἰακώβου Ποϋγγίου, ὅς τις θέλει νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν δρόμον του. Ἰσχυρὸς ὢν τὸν πιάνει ἀπὸ τὰς τρίχας, τὸν ῥίπτει καταγῆς, καὶ προστάζει νὰ τὸν σύρωσιν ἔξω. Οἱ ἄλλοι βουλευταὶ ἐκδιώκουσι τοὺς ὑπόπτους, καὶ ἀσφαλίζουσι τὴν θύραν τοῦ οἴκου. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ βλέπουν ἀπὸ τὰ παράθυρα τὸν Ἰάκωβον Πάζιον, ὅς τις μὲ ἑκατὸν περίπου ἀνθρώπους ἔτρεχεν εἰς τὰς ἀγυιὰς, καὶ μὲ φωνὴν ἐλευθερίας θέλει νὰ ἐρεθίσῃ τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Ὁρμῶσιν εἰς τὰς θύρας τοῦ βουλευτηρίου, ἀλλ' ὁ Πετρούκιος ἐκδιώκει διὰ τρόμου τὸν τρόμον. Κρεμᾷ τὸν Ἰάκωβον Πόγγιον ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ὅλου τοῦ λαοῦ, καὶ κρημνίζει κάτω εἰς τὸν δρόμον πλῆθος πολὺ τῶν πιασθέντων ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ὁ λαὸς, ὅς τις κατ' ὀλίγον συνάζεται ἐκεῖ ἔνοπλος, συμβοηθεῖ τὴν καλητέραν μερίδα· οἱ προδόται θανατόνονται καὶ σκορπίζονται, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος πιάνεται ζωντανὸς, σύρεται εἰς τὸ βουλευτήριον, καὶ κρεμᾶται πλησίον τοῦ ἄλλου ἀπὸ τὸ παράθυρον· μὲ πικρίαν δαγκάνει τὸν πλησίον του κρεμάμενον Φραγκῖσκον Πάζιον διὰ νὰ τὸν ἐκδικήσῃ διὰ τὸ δυστυχῆσαν ἐγχείρημα ὡς ἀρχηγὸν τούτου καὶ πρωταίτιον.

Καθημερινῶς ἐφέροντο ἄλλοι καὶ ἄλλοι συνένοχοι, οἱ ὁποῖοι ἐθανατόνοντο παραυτα. Ἐκ τούτων ἦσαν καὶ ὁ πρεσβύτερος Πάζιος καὶ ὁ Μοντέσεκος.

Ὁ Καρδινάλιος Ῥιάριος ἐπροσποιεῖτο ὡς νὰ μὴ ἤξευρε τίποτε, καὶ ὁ Λαυρέντιος εἶχε τωόντι τὴν μετριότητα νὰ τὸν συγχωρήσῃ. Καὶ οὕτως αὐτὸς μὲν μετὰ βραχεῖαν φυλάκωσιν ἀπελύθη, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐκατακομματιάσθησαν ἀπὸ τὸν μανιώδη ὄχλον. Ὁ Βανδίνιος, ὅς τις εἶχεν ἐπιφέρειν τὴν πρώτην πληγὴν εἰς τὸν Ἰουλιανὸν, διέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἐκεῖ ὁ Σουλτάνος φροντίζων διὰ τὸν οἶκον τῶν Μεδίκων, ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔστειλαν σιδηροδέσμιον εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἔλαβε τὴν ἀξίαν του ἀμοιβὴν σχεδὸν μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα.

Ὁ λαὸς, ὅςτις ἠγάπα τὸν Λαυρέντιον ὡς πατέρα του, ὥρμησαν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν εἰς τὸν οἶκόν του διὰ νὰ τὸν ἴδωσιν. Ἐφάνη εἰς τὸ παράθυρον, καὶ μὲ παθητικὸν λόγον τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ ζῶσιν ἡσύχως καὶ ν' ἀφήσωσι τὴν τιμωρίαν τῶν κακούργων εἰς μόνην τὴν ἐξουσίαν. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἔγεινε τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ ἐνταφιασμὸς, τὸν ὁποῖον ἐσυνώδευσεν ὅλη σχεδὸν ἡ πόλις. Ἀφῆκε νόθον υἱὸν, ὅς τις ἐφεξῆς παπεύσας μὲ ὄνομα Κλήμης Ζ' ἐφημίσθη ἱκανῶς μὲ τὰς πρὸς Κάρολον τὸν Ε' διαφοράς του.

Σίξτος ὁ Δ', μὴ εὐχαριστηθεὶς εἰς τὴν ἔκβασιν ταύτην τοῦ πράγματος, ἀφώρισε τοὺς Φλωρεντινοὺς, καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Φεῤῥάρας διὰ νὰ τοὺς σωφρονίσῃ μὲ τὰ ὅπλα, ὅτι ἀσεβήσαντες εἰς τὸν χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐφυλάκωσαν Καρδινάλιον καὶ ἐκρέμασαν ἀρχιεπίσκοπον. Στρατὸς κυβερνώμενος ἀπὸ τὸν Δοῦκα Ἐστίας Ἡρακλῆν ἐπλησίασε λεηλατῶν εἰς τὰ Φλωρεντινὰ σύνορα· οἱ πολῖται ἐσύναξαν ταχέως καὶ αὐτοὶ δύναμιν, καὶ εὐτύχησαν νὰ νικήσουν τοὺς παπικοὺς στρατιώτας παρὰ τὴν Περουγιανὴν (πρότερον Θρασυμένιον) λίμνην. Ἀλλὰ διάφορα ἄλλα δυστυχῆ συμπτώματα, καὶ ἡ μόνη διάρκεια τοῦ πολέμου ἔκαμαν τελευταῖον τοὺς πολίτας ἀθύμους. Ὡμίλουν φανερὰ,

ὅτι τὰς δυστυχίας ταύτας ὑπέφερναν ἀπὸ τὸ προσωπικὸν τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς Μεδίκους μῖσος, καὶ ὁ Λαυρέντιος ἐπαρατήρησε τώρα πολλὰ εὐκρινῶς πόσον δυστυχὴς εἶναι ὁ φίλος τοῦ λαοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἀναγκάζεται νὰ θυσιάσῃ μόνον μικρότατον μέρος τῆς ἀναπαύσεώς του.

Εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην ἔκαμεν ἀπόφασιν ἀνδρείαν ἐνταυτῷ καὶ φρονίμην. Διέθεσε τὸν οἶκον του, ἔλαβεν ἀργύριον καὶ πολύτιμα πράγματα καὶ διαμιᾶς διέφυγε πάντη κρυφίως ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἀπὸ Μινιάτου ἔγραψεν εἰς τὴν Φλωρεντινὴν βουλὴν παθητικὴν ἐπιστολὴν λέγων, ὅτι ὑπάγει εἰς Νεάπολιν νὰ ἑλκύσῃ εἰς βοήθειάν του τὸν βασιλέα, ἢ νὰ παραδοθῇ εἰς χεῖρας του, καὶ ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ βλέπῃ πλέον ὁλόκληρον πολιτείαν πάσχουσαν καὶ κινδυνεύουσαν πρὸς χάριν του, καὶ θέλει νὰ θυσιάσῃ ἀσμένως τὴν ζωήν του εἰς τὴν ἡσυχίαν τῶν συμπολιτῶν του.

Ἐκτὸς ὅτι ἡ ἡρωϊκὴ αὕτη ἀπόφασις τοῦ ἐπροξένησε λαμπρὸν ὄνομα εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἦτο ἐνταυτῷ καὶ ἡ φρονιμωτάτη ἀφ' ὅσας ἠδύνατο νὰ κάμῃ. Ἐγνώριζε τὴν εὐμετάβλητον καρδίαν τοῦ τῆς Νεαπόλεως βασιλέως Φερδινάνδου, καὶ ἤλπιζεν ὅτι θέλει τὸν ἀποσπάσειν ἀπὸ τὰ συμφέροντα τοῦ Πάπα. Μὲ φρονίμους λόγους καὶ δωροδοκίας καὶ ἄλλα μέσα εὐδοκίμησε τόσον, ὥστε ὁ Φερδινάνδος ἀντὶ νὰ τὸν πιάσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὸν Πάπαν, τὸν ἐμεταχειρίσθη ὡς πανέντιμον φίλον καὶ τὸν ἐκεσώρευσε μὲ τιμάς· Ὅταν ὁ Λαυρέντιος ἔλαβε τὸν λόγον του, ὅτι δὲν θέλει ἐγχειρήσειν τι πλέον κατὰ Φλωρεντίας, ἔσπευδε νὰ ἀναχωρήσῃ πρὶν ἴσως παπικὸς ἀπόστολος μεταγνωμίσῃ τὸν βασιλέα. Εἰς τὸν ἀποχαιρετισμὸν τοῦ ἔδωκε δῶρον ἕνα καλὸν ἵππον, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη ὁ Λαυρέντιος μὲ τὸν ἀστεῖον λόγον: ἄγγελος εἰρήνης πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ ἱππεύῃ πολλὰ καλά. Οἱ συμπολῖταί του τὸν ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς μεγάλης. Ὁ

Πάπας ἠναγκάσθη πάραυτα ἀπὸ λόγους ἄλλους νὰ σηκώσῃ τὸ στράτευμά του, καὶ οὕτως ἔλαβεν εὐτυχὲς τέλος ταύτην τὴν φορὰν ὁ πόλεμος.

Οἱ Φλωρεντινοὶ ἠγάπων πάντοτε περισσότερον τὸν ἐπανελθόντα ἀρχηγόν των, ἐπειδὴ ἔβλεπαν πόσον ζῆλον ἔδειχνεν ὁ εὐγενὴς ἀνὴρ νὰ κάμῃ τὴν πολιτείαν των ἀκμαιοτέραν καὶ περιφημοτέραν. Μὲ τὴν πρόσκλησίν του ἤρχοντο πάντοτε περισσότεροι ἐκ τῶν ἐπιτηδείων τεχνιτῶν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ποιηταὶ ἐδόξαζαν τὸ ὄνομά της μὲ τὰ ποιήματά των, καὶ κάνεις, ὅς τις ἤθελε νὰ νομίζεται προκομμένος, δὲν ἄφινεν ἀνεπίσκεπτον ταύτην τὴν τῶν Μουσῶν κατοικίαν, ὅπου καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ ὑπήγαιναν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ νὰ ἀκούωσι τοὺς ἐξηγητὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἡ ποιητικὴ ἀπετέλει μέρος τῆς διδασκαλίας τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων τῆς ὑψηλοτέρας κλάσεως *).

Ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ λαμπροῦ τούτου ἀνδρὸς εἶναι κατ' ἐξοχὴν σημειώδης ὁ μέσος, Ἰωάννης (γενν. 1475). Εἶναι δὲ ὁ αὐτὸς, ὅς τις ἐφεξῆς παπεύσας μὲ ὄνομα Λέων Ι', ἐπροσκάλεσε τὸν Λούθηρον εἰς τὴν Ῥώμην. Διὰ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον βαθμὸν ἦτο ἤδη ἀρχῆτερα προητοιμασμένος. Ἀναθρεμμένος ἀπὸ τὸν σοφὸν Πολιτιανὸν καὶ ἀπὸ ἄλλους σοφοὺς διδασκάλους, διὰ τὴν μεγάλην ὑπόληψιν τοῦ πατρός του, δεκατριῶν ἐτῶν ὢν ἡλικίας ἔλαβε τὴν Καρδιναλικὴν πορφύραν· ὁ Πάπας (Ἰννοκέντιος Η') ᾐσθάνθη αὐτὸς τὴν ἀναρμοστίαν τῆς εὐεργεσίας ταύτης, καὶ ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν παῖδα νὰ μὴ φορέσῃ τὰ παράσημα τῆς ἀξίας του πρὸ τριῶν ἐτῶν, καὶ ἕως τότε νὰ καταγίνεται ἐπιμελῶς εἰς τὴν μάθησιν. Τοῦτο τὸ ἔκαμε πιστῶς καὶ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτῶν ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην νὰ δείξῃ εἰς τὸν Πάπαν τὸ σέβας του. Ἐκεῖ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὁ σοφὸς πατήρ του

*) Σώζονται δὲ καὶ τοῦ Λαυρεντίου ποιήματα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι πνεῦμα καὶ δύναμιν.

μίαν ἀξιόλογον ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν θέλομεν ἐκθέσειν ἐδῶ ὅλην ὡς καθρέπτην τοῦ πνεύματός του καὶ τῆς φρονήσεώς του.

„Λαυρέντιος Μέδικος πρὸς τὸν Καρδινάλιον Ἰωάννην Μέδικον."

„Σὺ καὶ ἡμεῖς ὅλοι, υἱέ μου, οἵτινες φροντίζομεν διὰ τὴν εὐτυχίαν σου, χρεωστοῦμεν νὰ αἰσθανθῶμεν πόσον μᾶς εὐηργέτησεν ἡ θεία πρόνοια, ἥτις διὰ σοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν οἶκον μας τὴν μεγίστην λαμπρότητα ἀφ' ὅσας ἐδοκίμασε ποτέ. Τὸ πρῶτον λοιπὸν, τὸ ὁποῖον σὲ ἐνθυμίζω, εἶναι, ὅτι χρεωστεῖς νὰ εὐγνωμονῇς εἰς τὸν Θεὸν, καὶ νὰ στοχάζεσαι πάντοτε ὅτι οὔτε διὰ προτερήματος οὔτε διὰ φρονήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας χάριτος ἔλαβες τὸν τόπον τοῦτον, τοῦ ὁποίου δύνασαι νὰ ἀναδειχθῇς ἄξιος μόνον διὰ βίου σεμνοῦ καὶ θεαρέστου καὶ παραδειγματικοῦ. Ἤθελεν εἶσθαι μεγάλη δυστυχία εἰς τὴν οἰκογένειάν σου, ἐὰν εἰς ἡλικίαν μεγαλητέραν πράττῃς ἐναντία τῶν καθηκόντων σου καὶ ἀμελήσῃς τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἐνεπνεύσθησαν εἰς τὴν νεότητά σου. Διὰ τοῦτο προσπάθει μὲ νομιμότητα τῆς διαγωγῆς σου καὶ μὲ ἐπιμέλειαν εἰς τὰς μαθήσεις, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ τὸ παρὸν ἀξίωμά σου νὰ ἐκπληρόνῃς ἐντίμως τὰ καθήκοντα τῆς ἀξίας σου."

„Πρόσεχε ἐξαιρέτως ἐκείνους, οἵτινες ἐκ φθόνου διὰ τὴν εὐτυχίαν σου θέλουν νὰ σὲ παρεκτρέψουν ἀπὸ τὸ ὀρθόν. Διὰ τοῦτο προσφέρου σοβαρὰ χωρὶς ὑπερηφάνειαν, χαριέντως χωρὶς καταφρόνησιν τῆς ἀξίας σου, καὶ στοχάζου πάντοτε ὅτι θέλεις δώσειν εἰς τὸν Θεὸν λογαριασμὸν τῶν ἔργων σου."

„Προσέτι χρεωστεῖς νὰ θεωρῇς σεαυτὸν τώρα ὡς μεσίτην μεταξὺ τῆς πολιτείας μας καὶ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ πάντων μὲν νὰ συντελῇς εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἐκκλησίας, νὰ μὴ χάνῃς δὲ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς

πατρίδος σου. Σὺ εἶσαι ὄχι μόνον ὁ νεώτατος Καρδινάλιος τοῦ συλλόγου, ἀλλ' εἶσαι καὶ ὁ νεώτατος πάντων, ὅσοι ποτὲ ἔφθασαν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον. Διὰ τοῦτο δικαίως χρεωστεῖς νὰ εἶσαι ἀγρυπνότατος καὶ προνοητικώτατος. Μὴ γίνεσαι πιστὸς φίλος μὲ ἐκείνους τοὺς συναδελφούς σου, οἵτινες δὲν ἔχουν πολὺ τίμιον χαρακτῆρα. Εἰς δημοσίους τόπους τὸ στόλισμά σου καὶ ἡ ἅμαξά σου ἂς εἶναι ὅσον δυνατὸν ἁπλᾶ. Μετάξια καὶ λίθοι πολυτελεῖς δὲν πρέπουσιν εἰς τὸν βαθμόν σου. Καλήτερα δύνασαι νὰ στολισθῇς ἐὰν συνάζῃς ἀρχαῖα πράγματα καὶ καλὰ βιβλία, καὶ ἂν ἔχῃς μαζῄ σου σοφοὺς καὶ ἐναρέτους ἄνδρας."

„Ζῆθι ὅσον εἶναι δυνατὸν μετρίως, καὶ κινοῦ ἱκανῶς, ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι ὁμοβάθμιοί σου γίνονται πάραυτα ὀκνηροὶ, διότι δὲν δίδουν προσοχὴν εἰς ἑαυτούς. Ἕνα κανόνα σὲ συνιστῶ πρὸ πάντων. Ἐγείρου ὅσον εἶναι δυνατὸν πρωΐμα. Τοῦτο δὲν χρησιμεύει μόνον εἰς τὴν ὑγιείαν σου, ἀλλὰ σὲ κάμνει ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇς τὰ πράγματα τῆς ἡμέρας μὲ περισσοτέραν τάξιν καὶ τελειότητα. Ἄλλη πολλὰ ἀναγκαία συνήθεια εἶναι νὰ σκέπτεσαι ἀφ' ἑσπέρας τί μέλλεις νὰ πράξῃς τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν, διὰ νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃς τὰ ἔργα σου ἀπροπαράσκευος. Ὅταν χρεωστῇς νὰ εἴπῃς γνώμην εἰς τὴν σύνοδον, θέλεις πράττειν πολλὰ καλὰ ἐὰν ἀφίνῃς τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος εἰς τὴν ἁγιότητά του, καὶ προβάλλῃς πρὸς ἀθώωσίν του τὴν νεότητα καὶ ἀπειρίαν σου. Πιθανῶς θέλεις παρακαλεσθῆν συχνάκις νὰ μεσιτεύσῃς τι πρὸς τὸν Πάπαν. Πρόσεχε νὰ μὴ τὸν ἐνοχλῇς συχνάκις, ἐπειδὴ ὑπακούει ἐλευθεριώτατα πρὸς τοὺς ὅσοι τὸν βαρύνουν σπανιώτατα· ὑγίαινε."

Αὐτὸς οὗτος ὁ νέος Καρδινάλιος ἀνέβη τὴν παπικὴν καθέδραν 1513 εἰς τὸ τριακοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀφοῦ ὁ ἀξιόλογος πατήρ του ἀπέθανε πρὸ πολλοῦ ἐτῶν τεσσαράκοντα τεσσάρων.

---

3. Ἀλέξανδρος Ϛ', καὶ Καῖσαρ Βοργίας.
(ἐκεῖνος Πάπας 1492 — 1503).

Δύω ἄνδρες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐκφωνοῦνται εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ δικαίαν ἀποστροφήν, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ δίδει ζωντανὴν ἀπόδειξιν τῆς πτώσεως τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ πολιτικοῦ σπαραγμοῦ τῆς τότε Ἰταλίας.

Ῥόδρικος Βοργίας, ἢ ὡς ὠνομάζετο κυρίως ἡ οἰκογένειά του, Λενσόλιος, Ἱσπανὸς ἐκ Βαλεντίας, ἀνυψώθη ἕως τὴν ἀξίαν τοῦ Καρδιναλίου, καὶ τελευταῖον μὲ πλουσίας δωροδοκίας ἔγεινε τὸ 1492 ἔτος Πάπας, ὀνομασθεὶς Ἀλέξανδρος Ϛ'. Ὅλοι οἱ γνωρίζοντές του ἐτρόμαξαν διὰ τὴν ἀτιμίαν τῆς ἱερᾶς καθέδρας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος ἐβεβαίωσε τὴν σύζυγόν του μὲ δάκρυα, ὅτι ἡ Ἰταλία καὶ ὅλη ἡ χριστιανωσύνη ἔμελλαν νὰ αἰσθανθοῦν τὰ ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα τῆς ἐκλογῆς ταύτης. Ἀλέξανδρος ὁ Ϛ' ἦτο ἀναίσχυντος ἄνθρωπος, ὅς τις δὲν ἐγνώριζε τιμιότητα οὐδὲ εὐπρέπειαν οὐδὲ φιλαλήθειαν. Πίστις καὶ θρησκεία ἦσαν εἰς αὐτὸν περιγέλιον. Ἀπὸ ἄμετρον φιλαργυρίαν καὶ ἀπεριόριστον δοξομανίαν οἰστρηλατούμενος ἐγίνετο ἀπανθρώπως σκληρός, καὶ πάντοτε ἐφρόντιζε νὰ ὑψώσῃ τοὺς νόθους του μὲ ὁποιαδήποτε μέσα. Εἶχεν ἀπὸ μίαν παλλακήν του, Ῥόσαν Βανόζαν, τέσσαρας υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα· ὁ δεύτερος ἐκείνων, Καῖσαρ Βοργίας, ἦτο προσφιλής του, νεανίσκος, ὅς τις ἥνονεν εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν δύναμιν τοῦ Ἱσπανοῦ καὶ τὸ ἄγριον πυρῶδες πνεῦμα τῆς Ἰταλῆς. Ἀπὸ τὸ μαυροκόκκινον πρόσωπόν του ἤστραπταν δύω πυρώδη καὶ εὐκίνητα ὀμμάτια. Πρώϊμα ἤδη ὑπερέβαλε τοὺς συμπαίστοράς του εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν ὅπλων καὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ νὰ γυμνάζῃ ἀγρίους ἵππους· μὲ ἕνα κτύπημα τρέχων ἐκρήμνισε καταγῆς τὴν κεφαλὴν ταύρου. Δὲν τοῦ ἔλειπε νοῦς νὰ τελειόνῃ τὸν σκοπόν του ἀμετατρέπτως, τολ-

μηρῶς καὶ μὲ ἐπιμονὴν, ἀλλ' ἐνταυτῷ εἶχε καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἀχαλίνωτον φιληδονίαν καὶ δοξομανίαν καὶ τὴν ἀπάνθρωπον φιλεκδικίαν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐχαρίζετο τοὺς υἱούς του διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ παραυτα ἐπεσώρευσεν εἰς αὐτοὺς ἐνορίας. Ὁ Καῖσαρ ἔλαβε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Βαλεντίας, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Παμπελῶνος καὶ προσέτι ἀνεδείχθη καὶ Καρδινάλιος, ἀφοῦ τινὲς ψευδομάρτυρες ἐβεβαίωσαν μεθ' ὅρκου τὴν νόμιμον γέννησίν του καὶ τοῦ ἐνέπλασαν ψευδοπατέρα. Ἀλλ' ὁ Πάπας οὗτος δὲν ἤθελε νὰ πλουτίσῃ τοὺς ἀπογόνους του μὲ μόνον ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κτήτορος πίπτουν εἰς ξένον· ἤθελε νὰ τοὺς ἀναδείξῃ ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν, καὶ νὰ τοὺς θεμελιώσῃ κληρονομικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν· διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκίνησαν πᾶν μέσον οἱ δοξομανεῖς οὗτοι ἄνθρωποι.

Ἀφοῦ Κάρολος ὁ Η' ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ἀπεφάσισεν ὁ Πάπας νὰ ἁρπάσῃ τὰ κτήματα τῶν Ὀρσινίων, ἐπειδὴ ἦσαν Γαλλόφρονες, καὶ νὰ τὰ δώσῃ εἰς τοὺς οἰκείους του. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν πρὸς τοῦτο διωρισθέντων στρατευμάτων ἔβαλε τὸν πρεσβύτερόν του υἱὸν Ἰωάννην, ὅςτις εἶχε λάβειν ἀπὸ τὸν Καθολικὸν Φερδινάνδον τὸν τίτλον Δουκὸς τῆς Γανδίας. Τὸ δοκίμιον ἐδυστύχησεν· ἀντὶ τούτου ἐχώρισεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πόλιν Βενεβέντον ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικράτειαν, τὴν ἔκαμεν αὐτόνομον Δουκάτον, καὶ τὴν ἐχάρισεν εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του. Μετ' ὀλίγον, ὅταν ὁ Ἰωάννης ὑπέστρεφε τὴν νύκτα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Καίσαρος ἀπὸ τὴν μητέρα των, καὶ ἀπεχωρίσθη καθ' ὁδὸν ἀπ' αὐτοῦ, ἐθανατώθη· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐφαίνετο καὶ ἐζητεῖτο μὲ πολλὴν φροντίδα, ἐμαρτύρησεν ἕνας ἐργάτης, ὅτι εἶδε νεκρὸν τινὰ ῥιπτόμενον εἰς τὸν Τίβεριν· ἐρωτώμενος δὲ διατί δὲν ἀνήγγειλε τοῦτο παραυτα εἰς τὸν κρι-

τὴν τῆς πόλεως, ἀπεκρίθη ὅτι εἰς τὴν ζωήν του ἴδεν ἑκατὸν νεκροὺς ῥιφθέντας εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ δὲν ἔγεινε ποτὲ ἡ μικροτάτη περὶ τούτων ἐξέτασις. Ἡ γενικὴ, διὰ τοὺς μεταγενεστέρους μὲ πολλὰ σημεῖα βεβαιωθεῖσα ὑποψία, ἔπεσεν εἰς τὸν αἰσχρὸν Καίσαρα, τὸν ὁποῖον ἐκίνησεν εἰς φθόνον ἕως μανίας ἡ τοῦ ἀδελφοῦ του ὕψωσις. Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἡ φήμη τὸν ἐκατηγόρει ἄλλην ζηλοτυπίαν ἀπὸ ἔτι αἰσχροτέραν αἰτίαν. Καὶ οἱ δύω ἀδελφοὶ, λέγεται, ἦσαν γεμάτοι παρανόμου τινὸς πάθους πρὸς τὴν ἀδελφήν των, τὴν διαβόητον Λουκρητίαν Βοργίαν, ἥτις τότε ἔζη ζωὴν ἀξίαν τῆς οἰκογενείας της, ἀλλ' ὁ πρεσβύτερος ἀπήλαυε τὴν εὔνοιάν της *).

Ἀλέξανδρος ὁ Ϛ' ἐτρόμαξεν ὄχι ὀλίγον μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του, καὶ ἐπένθησε κατὰ πολλά· ἀλλὰ ἢ διότι δὲν ἔμαθε τὸν αἴτιον τῆς πράξεως, ἢ διότι τοῦ ἦτο εὔκολος ἡ συγχώρησις, τὸν Καίσαρα, ἀπογυμνώσας τῆς ἱερωσύνης, τὸν ἐπροσδιώρισε νὰ γείνῃ κοσμικὸς ἄρχων Βοργίας. Ὅταν Λοδοβῖκος ὁ ΙΒ' ἡτοιμάσθη νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεδιόλανον (Τόμ. Ϛ', σελ. 499), ἐπῆρεν ὁ Πάπας τὴν Γαλλικὴν μερίδα, καὶ ὁ Καῖσαρ ἐστάλθη πρέσβυς εἰς τὸν βασιλέα. Πρὸς βράβευσιν τῆς νέας συμμαχίας, ἀνηγορεύθη οὗτος ἀπὸ τὸν Λοδοβῖκον Δοὺξ Βαλεντίας, καὶ ἐνυμφεύθη πριγκιπέσσαν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλβρέτων. Τὸ Μεδιόλανον ἐκυρεύθη ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ ὁ Πάπας διεύθυνεν ἐνταυτῷ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν κληρούχων του, τῆς Ῥωμανίας καὶ τῆς Μαρκίας Ἀγκῶνος. Ἐντὸς ὀλίγου ἀπέσπασεν ὁ Καῖσαρ Πέσαυρον, Ἀρίμινον, Φαυεντίαν, Ἴμόλαν, Φόρλιον, Κα-

*) Impatiente oltre a questo, ch'egli avesse piu parte di lui nell' amore di Madonna Lucretia sorella comune. Guicciardini. Ed. Stoer. 1645 p. 182. Καὶ τὸν πατέρα αὐτὸν τιμωρεῖ τὸ κριτήριον διὰ τὸ αὐτὸ ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον, ἐὰν καὶ αἱ φωναὶ τῶν συγχρόνων ἠχοῦσιν ἱκανῶς, ἀμφιβάλλεται ἄσμενως ὡς παρὰ φύσιν. Πρβ. Ἐγκίου εἰς τοῦ Ῥοσκόου βίον Λέοντος Ι', Μέρ. 1. σελ. 371 κ. ἑφ.

μερῖνον καὶ Οὐρβῖνον ἀπὸ τοὺς κυρίους των. Ὅπου δὲν ἔφθαναν τὰ ὅπλα, ἔτρεχαν αἱ ἄπιστοι ἐπιβουλαὶ πρὸς βοήθειαν· ὁ νέος Ἀστόριος Μαμφρέδιος, κύριος τῆς Φαυεντίας, ἐθανατώθη ἐναντίον τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία τοῦ ἔδιδεν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφάλειαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐφαρμάκωσεν ὁ Καῖσαρ τὸν ἀνεψιόν του Καρδινάλιον Ἰωάννην Βοργίαν. Τὸν τρίτον ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς του Λουκρητίας, Ἀλφόνσον Δοῦκα Βισαλίας, νόθον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσου Β΄, ἔστειλε νὰ φονεύσουν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πληγὴν, τὸν ἔπνιξαν εἰς τὴν κλίνην του. Ἐπειδὴ διὰ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἄλλας δαπάνος τοῦ ἔλειπαν ἀργύρια, κατέφυγεν εἰς τὰς ἁρπαγὰς καὶ ἀδικίας. Πλούσιοι ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα ἀρχιερεῖς, ἠναγκάζοντο νὰ ἀφήσουν κληρονόμον τὸν Πάπαν, ἢ ἐδιμεύοντο τὰ ἰδικά των εὐθὺς ἀφοῦ ἀπέθνησκαν. Τὰ χηρεύοντα ἀξιώματα ἐπωλοῦντο εἰς τοὺς δίδοντας τὰ περισσότερα, καὶ ὅστις ἔζη πολὺ, τούτου αἱ ἡμέραι ὠλιγοστεύοντο μὲ φαρμάκιον.

Τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα ὁ Πάπας ἐσύναζε μὲ τοιοῦτον ἀποτρόπαιον τρόπον, ἠσωτεύοντο ἀπ᾽ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς υἱούς του εἰς ἀκολάστους εὐθυμίας· ὅσα οἱ παλαιοὶ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἔκαμναν ἀναισχύντως καὶ ἀσώτως, ὑπέστρεψαν τώρα μὲ τὰς ἐκβακχεύσεις ταύτας. Καὶ τόσον ὀλίγον ἐσέβοντο τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, ὥστε ὁ θόρυβος τῆς ἀσωτίας δὲν ἐσιώπησεν οὐδὲ ὅταν πρὸς ἑόρτασιν τοῦ σαββατικοῦ ἔτους 1500 ἐσυνάχθησαν πολλαὶ χιλιάδες εὐλαβῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἡ πολεμικὴ εὐτυχία τοῦ Καίσαρος Βοργία εἶχε σύρειν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του πολλοὺς τῶν ἀνδρειοτάτων ἀρχόντων, οἵτινες ἐκυρίευαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἰταλίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπαρατήρησαν, ὅτι πάντοτε ἐξηπλόνετο περαιτέρω, καὶ ἐφοβοῦντο δικαίως μήπως ἔλθῃ ἡ σειρὰ εἰς αὐτοὺς, ἔκαμαν συνθήκην

νὰ ἀναχαιτίσουν τὰς περαιτέρω ἀντιποιήσεις του. Παῦλος Ὀρσίνιος. ὁ Δοὺξ Γραβίνης ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου, ὁ Βιτελλόζος Βιτέλιος, Ὀλιβέρετος ἐκ Φιρμίου καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἀνήκουν εἰς τὸν δεσμὸν τοῦτον. Ὅταν τοῦ Καίσαρος τὰ στρατεύματα ἔχασαν κατ' αὐτῶν μίαν μάχην, κατέφυγεν οὗτος εἰς τὰ συνειθισμένα του ὅπλα, τὴν ἄπιστον προδοσίαν. Ἐπροσποιήθη τὸν φίλον πρὸς τοὺς συμμάχους, τοὺς ἔκαμε λαμπρὰς προσφοράς, τοὺς ἐβεβαίωσεν ὅτι αἱ δοριχτησίαι του ἀπέβλεπαν καὶ πρὸς ὄφελος ἐκείνων καθὼς καὶ ἰδικόν του, καὶ οὕτω τοὺς ἔσυρεν εἰς τὴν παγίδα. Ὁ Καῖσαρ, ἐνῷ ἐπερίσσευσε μυστικὰ τὴν δύναμίν του, ἐσυμβίβασε μὲ τοὺς ἡγεμόνας εἰρήνην, ὅπου ὑπεχρεώθησαν νὰ τὸν βοηθοῦν εἰς τοὺς πολέμους του. Μετὰ τοῦτο ἐκυρίευσαν οὗτοι δι' αὐτὸν τὴν Σηνογαλλίαν· ἡ ἀκρόπολις ἠθέλησε νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν τὸν Καίσαρα. Οὗτος ὑπῆγε διὰ τοῦτο ἐκ Φάνου, καὶ ἴδε καὶ τὸν καιρὸν ἁρμόδιον νὰ ἀφανίσῃ τοὺς νέους φίλους του. Οἱ τέσσαρες προειρημένοι ἀρχηγοὶ ἐκβῆκαν ἔφιπποι εἰς προϋπάντησίν του, ὅταν μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Σηνογαλλίαν, καὶ τοὺς ὑπεδέχθη μὲ ὑποκριτικὴν φιλίαν. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν (31 Δεκεμ. 1502), καὶ ὁ Καῖσαρ τοὺς ἐφυλάκωσε καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἔπνιξε τὸν Βιτελλόζον καὶ Ὀλιβέρετον. Ὁ Πάπας, πλήρης χαρᾶς διὰ τὴν εὐτυχήσασαν προδοσίαν, ἔσπευσε νὰ τὴν ἀναπληρώσῃ, ἐνῷ εἵλκυσε δολίως δύω ἄλλα μέλη τοῦ οἴκου τῶν Ὀρσινίων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο Καρδινάλιος, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Φλωρεντίας, καὶ ἐπρόσταξε νὰ τοὺς φυλακώσουν. Μετὰ τοῦτο ἐθανάτωσεν ὁ Καῖσαρ καὶ τοὺς ἄλλους δύω φυλακωμένους. Ὁ Καρδινάλιος Ὀρσίνιος ἐφαρμακώθη εἰς τὴν φυλακήν.

Ἀλλὰ τῶν πολλῶν τούτων κακουργημάτων ἐπλησίαζε τώρα ἡ τιμωρὸς Δίκη. Ἀλέξανδρος ὁ Ϛ' ἀπέ-

θανε τὴν 18 Αὐγ. 1503 ἀπὸ φαρμάκιον, τὸ ὁποῖον μὲ γνώμην τῶν υἱῶν του ἤθελε νὰ κεράσῃ εἰς πολλοὺς προσκαλεσμένους εἰς συμπόσιον Καρδιναλίους, καὶ νὰ ἐξουσιάσῃ τοὺς θησαυρούς των μετὰ τὸν θάνατόν των. Ἀλλὰ κατὰ λάθος ἤλλαξεν ὁ οἰνοχόος τὰ ποτήρια, καὶ ἔπεσε τὸ κακὸν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ κακούργου *). Καμμία τέχνη τῶν ἰατρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸν Πάπαν. Τοῦ Καίσαρος ἡ γιγαντιαία φύσις ἀντεστάθη εἰς τὴν δύναμιν τοῦ φαρμακίου· ἀλλ' ἡ μείνασα εἰς αὐτὸν ζωὴ δὲν εἶχε πλέον καμμίαν ἀξίαν. Ἡ ὑγίεια του ἐσαλεύθη· ξένος ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του· ὅλαι αἱ πηγαί του ἐνεφράγησαν· εἰς τὴν Ῥωμανίαν ἐσηκώθησαν οἱ ἄρχοντες καὶ ἐξουσίασαν πάλιν τοὺς τόπους των. Ἀπορῶν ποῦ νὰ τραπῇ, ἐπίασε τὸν κάκιστον δρόμον· ἐῤῥίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἰσπανικοῦ στρατηγοῦ Γονσάλβου ἐκ Κορδύβης, ὅς τις ἔστεκεν, ὡς ἐξεύρομεν, τότε εἰς τὴν Νεάπολιν. Ἐκεῖ ὅμως εὕρηκεν ἄνδρα, ὅς τις δὲν ἦτο παρ' αὐτὸν ὀλιγώτερον ἄπιστος. Ἔξαφνα τὸν ἔδεσεν ὁ Γονσάλβος καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ἐκάθισε δύω ἔτη εἰς τὸ φρούριον Μήθυμναν τοῦ Κάμπου· ἔπειτα διέφυγεν. Ὑπῆγεν εἰς τὸν σύγγαβρόν του, τὸν βασιλέα τῆς Ναυάῤῥας Ἰωάννην Ἀλβρέτον, τὸν ἐβοήθησε πολεμοῦντα κατά τινος κληρούχου του, καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐν Βιάνῃ μάχην (1507). Ἀπ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας του δὲν ἔμεινεν ἄλλο ὑπόλοιπον εἰμὴ ἡ μνήμη τῶν κακουργημάτων του.

4. Συνωμοσία τοῦ Φιέσκου εἰς τὴν Γένουαν.

(1547).

Εἰς τὴν Γαλλικὴν ἱστορίαν (ἀνωτ. σελ. 7) ἐδιηγήθημεν, πῶς ὁ χρηστὸς ἥρως τῆς Γενούας Ἀν-

*) Ἡ διήγησις ἐδιστάχθη ἀδίκως. Ἴδε Ῥαγκίου Κριτικὴν τῶν νεωτέρων συγγραφέων, σελ. 34.

δρέας Δωρίας ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν ζυγὸν, καὶ τὴν ἐπανέφερεν εἰς τὴν παλαιὰν δημοκρατικὴν πολιτείαν. Εἴκοσιν ἔτη ἐβάσταξεν οὗτος μὲ ἀξίαν τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας, ὅταν ἐλησμονήθησαν κατ' ὀλίγον αἱ ὑπουργίαι του, καὶ ὁ ἔπαινός του μετεβάλθη εἰς ψόγον. Εἰς τοῦτο ἦτο ἐξαιρέτως αἰτία ἡ τυφλὴ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ γέρων εἰς τὸν ἀνεψιὸν καὶ μόνον κληρονόμον του Γιαννετῖνον Δωρίαν, ὑπερόπτην καὶ δοξομανῆ νεανίσκον, ὅστις ἔγεινε μισητὸς εἰς ὅλην τὴν Γένουαν. Μὲ δίκαιον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἡ μεγάλη ὑπόληψις τοῦ θείου θέλει δώσειν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὸν ἀνεψιὸν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠλπίζετο νὰ μετριάσῃ ἡ θερμὴ κεφαλή του.

Ἀγριώτατα ἔβραζε τὸ πρὸς τὸν Γιαννετῖνον μῖσος εἰς τὴν καρδίαν νέου τινὸς πατρικίου, Ἰωάννου Λοδοβίκου Φιέσκου, Κόμητος Λαυάγνης. Ὠνόμαζαν τὸν νεανίσκον τοῦτον Γενουήνσιον Ἀλκιβιάδην, ἐπειδὴ κατὰ πολλὰ ἀνεπόλει τὸν περίφημον ἐκεῖνον Ἀθηναῖον μὲ τὸ κάλλος τοῦ σώματος, τὴν χάριν τῶν ἠθῶν, τὴν ζωηρότητα καὶ εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν διάπυρον φιλοτιμίαν του. Παιδὸς ὄντος ἀκόμη ἀνεφλέγετο ἡ ψυχή του ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κλέους, καὶ τώρα, ὁπότε ἠρίθμει εἴκοσι καὶ δύω ἔτη, δὲν ἠδύνατο νὰ καθησυχάσῃ τὸ στῆθος του. Ὁ Γιαννετῖνος ἦτο προσωπικός του ἐχθρός. Νὰ ἴδῃ αὐτὸν ποτὲ κύριον ἑαυτοῦ καὶ ὅλων τῶν Γενουηνσίων, αὐτὸν, τοῦ ὁποίου ᾐσθάνετο τὸν ἑαυτόν του εἰς πολλὰ ἀνώτερον — ὁ στοχασμὸς οὗτος δὲν τὸν ἄφινε νὰ κλείσῃ ὀμμάτιον. Ἀλλ' ὅλα τὰ περὶ τούτου αἰσθήματά του ἔκρυπτεν εἰς τὸ στῆθος του ἕως οὗ ἐστοχάσθη καὶ ἡτοίμασεν ὅλα τὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν βουλεύματός τινος. Ἦτο δὲ τοῦτο νὰ φονεύσῃ τοὺς δύω Δωρίας, νὰ κυριεύσῃ τὸν λιμένα καὶ τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἀνατρέψῃ ὁλοτελῶς τὴν μέχρι τοῦδε πολιτείαν.

Ἡ μεγάλη περιουσία του τὸν ἔκαμε μὲν ἱκανὸν νὰ ἀγοράσῃ καράβια καὶ νὰ μισθώσῃ ναύτας, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἔφθανεν εἰς ὅλον τὸν σκοπόν του. Ἐτόλμησε νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸ μυστικόν του καὶ τὸν Πάπαν αὐτὸν, καὶ οὗτος (ἦτο δὲ Παῦλος ὁ Γ′) μαζὴ μὲ τὸν υἱόν του, τὸν Δοῦκα τῆς Πάρμας, οἵτινες καὶ οἱ δύω ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσιν ἀσθενισμένην εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν δύναμιν Καρόλου τοῦ Ε′, τοῦ ὑπεσχέθησαν ἰσχυρὰν βοήθειαν. Καὶ ὁ Γαλλικὸς δὲ πρέσβυς, τὸν ὁποῖον εὕρηκεν εἰς Ῥώμην, τοῦ ὑπεστήριξε τὸν σκοπὸν μὲ ζῆλον μέγιστον. Μετὰ χαρᾶς ὑπέστρεψεν ὁ νέος Κόμης ὀπίσω, καὶ ἐνῷ οἱ σύμμαχοί του ἐφρόντιζαν δι' ἐξωτερικὴν βοήθειαν, ἐπεμελεῖτο αὐτὸς νὰ εὕρῃ φίλους εἰς τὴν Γένουαν, καὶ νὰ ἀσφαλίσῃ τοὺς ἐχθρούς του μὲ δολιωτάτην ὑπόκρισιν. Κατὰ τὸ δεύτερον εὐτύχησε θαυμασίως. Ἡ ἰδία του γυνὴ δὲν ᾐσθάνθη τι ἀρχήτερα παρὰ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκτελέσεως. Ἱσπανικοὶ κατάσκοποι ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ῥώμην εἰς τὸν γέροντα Δωρίαν καθαρὰς ἀποδείξεις, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐμβῆκεν ἀπὸ τὴν θύραν ὁ πάντοτε εὔθυμος Φιέσκος, καὶ ἐχωράτευσε τόσον πιστῶς καὶ ἐλευθέρως μὲ τὸν γέροντα, ὥστε οὗτος ἐψιθύρισε κρυφίως εἰς τὰ αὐτία τῶν ἀπεσταλμένων: „Κρίνατε σεῖς αὐτοὶ τώρα, ἂν ἔχῃ τὴν μικροτάτην πιθανότητα ἡ ἀγγελία σας."

Εἴδωλον τοῦ λαοῦ ἦτο πρὸ πολλοῦ ὁ ὡραῖος, ἐλευθέριος καὶ φιλόκαλος Κόμης, ἀλλὰ τώρα κατεξουσίασεν ὅλας τὰς καρδίας. Τὸ παλάτιόν του ἦτο ἀνοικτὸν εἰς πάντα πένητα, καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς ὑφαντὰς τῶν μεταξίων, οἵτινες τότε πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν περιεφέροντο, ἐφρόντιζε μὲ τόσην σοφίαν καὶ ἀγαθότητα, ὅσον δύνανται μόνον πλούσιαι κυβερνήσεις. Ἠγόραζε τὰ ἐργόχειρά των, ἐπλήρονε τὰ ἐνοίκιά των, καὶ εἰς διωρισμένας ἡμέρας τοὺς ἐμοίραζεν ἀργύριον καὶ σῖτον. Ἐκ τῶν ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν ἀκρι-

βέστερα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐδιάλεξε τοὺς ἀσφαλεστάτους, καὶ ἐνῷ τοὺς ἐπροφασίσθη, ὅτι ἀπὸ τὸν Δοῦκα τῆς Πάρμας, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ὑποστατικὰ ἐσυνώρευαν τὰ ἰδικάτου, δὲν ἐπρόσμενε κἀνὲν ἀγαθὸν, ἔλαβεν ἀπὸ πολλὰς ἑκατοντάδας τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἀνάγκης ἐμπεσούσης θέλουν τὸν βοηθήσειν καὶ μὲ τὴν ζωήν των αὐτήν.

Μὲ τρεῖς πιστοὺς φίλους, Καλκάγνον, Βερρίναν καὶ Σάκκωνα, συνεσκέφθη τὸ ἐγχείρημα. Ὁ Φιέσκος ἠθέλησε νὰ δώσῃ μέγα συμπόσιον τὴν 4 Ἰαν. (1547), καὶ εἰς αὐτὸ νὰ θανατωθῶσιν οἱ Δωρίαι. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀνδρέας ἐπαραιτήθη τὴν πρόσκλησιν, ἐπειδὴ ἔπασχεν ἀρθρῖτιν· ὁ δὲ Γιαννετῖνος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔμελλε νὰ εἶναι ἔξω τῆς πόλεως δι' ὑποθέσεις. Ἐμεταβάλθη λοιπὸν τὸ βούλευμα, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ὁρμήσωσιν ἔξαφνα καὶ νὰ φονεύσωσι τοὺς Δωρίας εἰς τὰ παλάτιάτων τὴν μεταξὺ δευτέρας καὶ τρίτης Ἰανουαρίου νύκτα. Πρὸ πάντων ἤθελαν νὰ ἐξουσιάσωσιν ἔπειτα τὸν λιμένα καὶ τὰ ἐκεῖ εὑρισκόμενα πλοῖα τοῦ Δωρία, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δύσκολον, ἐπειδὴ ὅλα ἦσαν ἄοπλα καὶ κενὰ ἀνθρώπων.

Ὁ Φιέσκος εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ἀγοράσειν τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἔφερεν ἓν εἰς τὸν λιμένα τῆς Γενούας καὶ ἐδιώρισε νὰ τὸ γεμίσουν πολεμιστῶν. Διὰ νὰ μὴ ὑποπτεύσῃ κἀνεὶς, ἔφερεν αὐτὸς εἰς τὸν Γιαννετῖννον Δωρίαν τὴν πρώτην ἀγγελίαν τούτου προφασιζόμενος, ὅτι θέλει ἀκόμη μίαν φορὰν νὰ πλεύσῃ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐφανέρωσε τελευταῖον τὸν φόβον του μήπως δὲν τοῦ τὸ συγχωρήσῃ ὁ γέρων Δωρίας, καὶ ὅταν ὁ Γιαννετῖννος τὸν ἀνέπαυσε κατὰ τοῦτο, τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ μὴ τοὺς κακοφανῇ διὰ τὸν θόρυβον, τὸν ὁποῖον θέλει προξενήσειν τὴν νύκτα ἡ ἐμβαρκάρισις τόσων ἀνθρώπων. Ἔμεινεν ἀκόμη ὥραν τινά· εὐθύμει ἀσυνηθίστως,

ἔπαιζε μὲ τὰ παιδία, καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι κἀνεὶς δὲν ἤξευρε τὸ παραμικρὸν περὶ τοῦ σκοποῦ του.

Ὅλην τὴν ἡμέραν ἤρχοντο οἱ ξένοι δοῦλοι ἀπὸ τὴν Πάρμαν, καὶ ἐπειδὴ τοὺς ἔκρυπταν μὲ παντοδαπὰ ἐνδύματα, καὶ τοὺς εἰσεβίβαζαν ἀπὸ διαφόρους πύλας, δὲν ἐφάνη πολὺ τὸ πλῆθος των. Ἡ θέσις καὶ ἡ εὐρυχωρία τοῦ Φιεσκικοῦ παλατίου ἐσυμβοήθει τρόπον τινὰ τοὺς συνωμότας. Οἱ πολῖται τῆς Γενούας, τοὺς ὁποίους ἔκλεξαν ἐκτελεστὰς τοῦ πράγματος, ἐπροσκαλέσθησαν περὶ τὸ ἑσπέρας ἐκεῖ διὰ συμπόσιον καὶ παράστασιν δράματος, καὶ ὑπῆγαν καθ' ἑκατοντάδας. Πάντες εἰσήχθηταν χωρὶς νὰ ἀποκλεισθῇ κἀνείς. Αἱ ἰσχυραὶ φρουραὶ ἐμπόδιζαν πάντα θόρυβον. Ὅταν ἐσυνάχθη τὸ ἀναγκαῖον πλῆθος, ἐκβῆκεν ὁ Φιέσκος ἔμπροσθέν των, καὶ τοὺς ἐφανέρωσε τὸν σκοπόν του μὲ ὁμιλίαν γνησίως δημοκρατικὴν, ἐμοίρασε τὰ ἔργα, καὶ ἐπρόσμενε τὸ μεσονύκτιον. Ἐνῷ ἐμοιράσθησαν εἰς τοὺς συνωμότας φαγητὰ καὶ πιοτὰ, ὑπῆγεν εἰς τὴν ὡραίαν σύζυγόν του, ἥτις τώρα πρῶτον ἔμαθε τὸν σκοπόν του, τὴν ἐσυντρόφευσε μὲ πιστὸν θεράποντα, καὶ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὰ δάκρυά της λέγων: „Φιλτάτη γυνὴ, δὲν εἶναι πλέον καιρός. Εἰς μίαν στιγμὴν ἢ δὲν ὑπάρχω πλέον, ἢ θέλεις ἰδεῖν εἰς τοὺς πόδας σου ὅλους τοὺς Γενουηνσίους."

Ἦτο καλὴ καὶ πανσέληνος νύξ. Ὅλοι ἐκοιμῶντο, καὶ θανάτου σιωπὴ ἐκυρίευεν εἰς τοὺς οἴκους, ὅταν διαμιᾶς κρότος κανονίου ἔδωκε τὸ σύνθημα ἀπὸ τὸ πλοῖον τοῦ Φιέσκου. Τώρα ἀδειάζετο τοῦ Φιέσκου ὁ οἶκος μὲ φοβερὸν θόρυβον ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων. Μέρος ἐπίασε τὴν πύλην, ἄλλο ὥρμησεν εἰς τὸν λιμένα, καὶ τρίτον εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ τὰ παλάτια τῆς πόλεως. Ὁ Γιαννετῖνος Δωρίας, μ' ὅλον ὅτι ἐνόμιζε πάντοτε ὅτι ἐξεύρει τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ταραχὴ τοῦ ἐφάνη γενικὴ, ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν του διὰ νὰ κα-

ταπαύσῃ ἐνδεχομένας ἀταξίας. Σκεπασμένος μὲ τὴν χλαμύδα του, καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα τὸ σπαθίον, ὁδηγούμενος ἀπὸ παῖδα δᾳδοφόρον καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ ἕνα θεράποντα, ἔσπευσε διὰ τῶν κυμαινομένων ἀγυιῶν εἰς τὴν πύλην τοῦ λιμένος καὶ ἐπρόσταξε νὰ τὴν ἀνοίξωσι. Τὸν ἐγνώρισαν ἐκ τῆς φωνῆς, τὸν ἀφῆκαν νὰ διέλθῃ, καὶ τὸν ἐφόνευσαν μὲ ἀναριθμήτους πληγάς. Ὁ γέρων καὶ ἄῤῥωστος Ἀνδρέας ἠθέλησεν ὡς ὁ Ἀγχίσης νὰ προσμείνῃ τὸν φόνον εἰς τὸν κοιτῶνα του, ἐκαταπείσθη ὅμως νὰ δοκιμάσῃ τὴν φυγὴν, καὶ ἐκβῆκεν εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν πύλην, ἐπειδὴ ἡ παραγγελία τῆς φονεύσεώς του δὲν ἦτο εἰς ἐπιτηδείους ἀνθρώπους: „Φιέσκος καὶ ἐλευθερία!“ ἠχολόγησαν διαμιᾶς αἱ ἀγυιαὶ, καὶ ἡ μεταβολὴ ἦτο εὐτυχῶς τελειωμένη, ὅταν περὶ τὸ πρωῒ — ἔχασαν τὸν ἀρχηγόν. Κἀνεὶς δὲν ἦτο τώρα, ὅς τις ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὸν ὠμὸν ὄχλον· κἀνεὶς δὲν ἤξευρε τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ, καὶ διὰ τί ἔπραξε τὰ γενόμενα. Ἡ σύγχυσις ηὔξανε κατὰ πᾶσαν στιγμήν· εἰς μάτην ἐπρόσμεναν νὰ φανῇ ὁ Φιέσκος, καὶ ὅταν ἔφεξεν ἡ ἡμέρα, ἔφυγαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπανῆλθεν αὐτομάτη ἡ προτέρα τάξις. Μετά τινας ἡμέρας εὑρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Φιέσκου εἰς τὸν λιμένα. Ὁ δυστυχὴς ἠθέλησε νὰ περάσῃ ἐπάνω σανίδος εἰς ἓν καράβιον· ἡ σανὶς ἀνετράπη, καὶ αὐτὸς ἐμπεσὼν εἰς βαθεῖαν λάσπην τοῦ λιμένος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν. Δοῦλοι τινὲς τοῦ καραβίου σιδηροδέσμιοι τὸν ἴδαν πεσόντα μετὰ τῆς σανίδος.

Ὁ ἀνακαλεσθεὶς Δωρίας ἐξεδικήθη τὴν πρᾶξιν εἰς τοὺς ὑπολειφθέντας. Ὅλοι οἱ Φιέσκοι ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὴν πόλιν, τὰ πλούσια ὑποστατικά των ἐδημεύθησαν, οἱ πρῶτοι τῶν συνωμοτῶν ἐθανατώθησαν. Τὸ ἐκ τῆς λάσπης ἐκβαλθὲν σῶμα τοῦ πνιγμένου, ἀντὶ νὰ ἐνταφιασθῇ, ἐῤῥίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Τοιοῦτον κοινὸν τέλος ἔλαβε πρᾶξις, ἥτις χωρὶς τὴν τυ-

χαίαν ἐκείνην δυστυχίαν ἤθελε δώσειν νέαν μορφὴν εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Γενούας.

---

5. Σίξτος Ε'.

(Γενν. 1521, ἀποθ. 1590).

Ὁ περίφημος οὗτος Πάπας ἦτο υἱὸς πτωχοῦ τινὸς χωριάτου ἐκ τῶν πέριξ τῆς κώμης Μοντάλτου τῆς Μαρκίας Ἀγκῶνος, ὀνόματι Περεττίου, καὶ, καθὼς αὐτὸς μετὰ ταῦτα ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ ἀστεϊζόμενος, κατὰ τοῦτο ἀπὸ διαφανῆ (Illustri) οἶκον, καθότι ἡ πατρική του σκέπη ἦτο διατρυπημένη, καὶ διεφωτίζετο καλὰ ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ γονεῖς του δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν θρέψουν πολὺν καιρὸν, τὸν ἔδωκαν ἐννεαετῆ ὑπηρέτην εἰς μισθωτὴν χωραφίων, τοῦ ὁποίου ἐφύλαττε τοὺς χοίρους. Μίαν φορὰν ἔδειξε τὸν δρόμον εἰς διαβαίνοντα τινὰ Φραγκισκανὸν, ὅστις εἶχε τὸν χάσειν, καὶ ἐφανέρωσεν εἰς αὐτὸν τότε τὴν ἐπιθυμίαν του, ὅτι ἤθελε νὰ ὑπάγῃ ὑπηρέτης εἰς Μοναχὸν τινὰ καὶ νὰ εὕρῃ καιρὸν νὰ σπουδάσῃ. Ὁ Φραγκισκανὸς τὸν ἐπαράλαβε μαζή του εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Πικηνοῦ Ἄσκλου, ὅπου ἐνεδύθη ἐντελῶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα κατὰ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (1534), καὶ, ὡς νὰ προησθάνετο τὸ τέρμα, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπρόσμενεν εἰς τὸν δρόμον τοῦτον, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀλλάξῃ τὸ βαπτιστικόν του ὄνομα Φῆλιξ (εὐτυχὴς), μὲ ὅλον ὅτι ἐσυνειθίζετο τὸ τοιοῦτον. Ἐκεῖ ἐβάλθη ὅλος εἰς τὰς παλαιὰς γλώσσας, ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν, καὶ θεολογίαν, καὶ πανταχοῦ ἦτο ἐπίσημος, ὅπου ἂν ὑπήγαινε, διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν καθηκόντων του. Ἀλλ' ἤλλαζε συχνάκις μοναστήρια καὶ πόλεις, ἐπειδὴ ὢν καθ' ὑπερβολὴν φίλερις καὶ ψέγων ἄλλους καὶ ἐπαινῶν ἄλλους ἐμισεῖτο πανταχοῦ. Ἐξαιρέτως δὲ ἐπείραζε τοὺς Μοναχοὺς μὲ τὴν φιλονεικίαν του, ἐνῷ μὲ

τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εὐγλωττίαν του τοὺς ἐνίκα πάντοτε. Αὕτη ἡ φιλοτιμία του ἡνωμένη μὲ τὴν προκοπήν του κατέθλιβε τοὺς ὀκνηροὺς καὶ ἀμαθεῖς Μοναχοὺς καθ' ὑπερβολήν. Ἄλλοτε μὲν τὸν ἐνεκάλουν εἰς τὸν προεστῶτα, ἄλλοτε τὸν ἐξεδίκουν αὐτοὶ ἐνῷ ἐμιμοῦντο τὸν γρυσμὸν τῶν χοίρων διὰ νὰ τὸν ἐνθυμίζωσι τὴν πρώτην του εὐτέλειαν.

Εἰς τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (1544) ἔγεινε διδάσκαλος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου εἰς Ἀρίμινον, 1546 εἰς Σήναν, καὶ 1548 ἔλαβεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Φιρμίου τὴν δοκτορικὴν ἀξίαν. Ἡ μεγάλη ἐπιτηδειότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπολέμει τοὺς ἐναντίους εἰς τὰ θεολογικὰ, καὶ πολλὰ συγγραμμάτιά του τὸν ἔκαμναν πάντοτε γνωστότερον, καὶ τὸν ἐπροσκάλουν νῦν μὲν ἐδῶ, νῦν δὲ ἀλλοῦ, διδάσκαλον. Τελευταῖον ὑπῆγε καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ μὲ τὰς διδαχάς του ἀπέκτησε τὴν φιλίαν τοῦ περιφήμου Ἰγνατίου Λοϊόλα. Εἰς Βενετίαν, Περυγίαν, Νεάπολιν — πανταχοῦ ὑπελαμβάνετο ἐπιτήδειος καὶ προκομμένος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ἀνυπόφορος φιλόνεικος, καὶ σχεδὸν ἦτο πάντοτε τὸ μῖσος τῶν προεστώτων του αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἀνεχώρει πάντοτε εὐθὺς ἀπὸ πάντα τόπον. Τὰ γνωστά του φρονήματα τοῦ ἐπροξένησαν τελευταῖον (1557) τὸ ἀξίωμα ἱεροῦ κριτοῦ ἢ κριτοῦ τῶν αἱρέσεων εἰς τὴν Βενετικὴν ἐπικράτειαν. Ἐκεῖ τόσον σκληρὰ συνεπλέχθη μὲ τὴν γερουσίαν, ὥστε τέλος δὲν ἐλάμβαναν ποτὲ αἱ λογομαχίαι των, καὶ αὐτὸς ἠναγκάσθη πάλιν μετὰ δύω ἔτη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν. Ἔφθασεν εἰς Ῥώμην, ὅταν ἐπαρουσιάζετο θορυβώδης τις σκηνή. Ὁ Πάπας Παῦλος ὁ Δ' ἀπέθανεν ἐκείνας τὰς ἡμέρας, καὶ ὁ ὄχλος, παρωργισμένος ἐναντίον τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, ἤνοιξεν ὅλας τὰς φυλακάς της, συνέθραυσε καὶ ἀτίμασε τοὺς πολυτελεῖς ἀνδριάντας τοῦ Πάπα, καὶ ἤθελεν ἐπιχειρήσειν ἀτιμίας καὶ εἰς τὸ λείψανόν του, ἐὰν

δὲν ἦτο πολλὴ καὶ δυνατὴ ἡ φρουρά: „Ἐὰν ἤμην τώρα εἰς τὴν Βενετίαν, ἔλεγεν ὁ πατὴρ Φῆλιξ εἰς τοὺς φίλους του, ἠδύνατο νὰ συμβῇ εὐκόλως κατὰ τῆς ζωῆς μου, ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ κατὰ τοῦ νεκροῦ Πάπα.“

Μὲ ὅλον τοῦτο ὁ νέος Πάπας Πῖος ὁ Δʹ τὸν ἔστειλε 1559 ἀκόμη μίαν φορὰν ἐκεῖ, ὅπου ἔδειξε πάλιν τὸν διακαῆ ζῆλον του. Ἄλλοτε ἔκραζεν ἔμπροσθέν του ἕναν εἰς ἀπόκρισιν, ἄλλοτε ἀφώριζεν ἄλλον, καὶ ὅταν ἡ γερουσία τοῦ ἐσήμανεν, ὅτι πᾶς κρινόμενος ἀπὸ τὸ ἱερὸν κριτήριον πρέπει νὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ἐκόλλησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου σφοδρὸν γράμμα ἐναντίον τῆς γερουσίας. Ἀλλ' ἐντεῦθεν ἐγενήθη ταχέως ἡ προσταγὴ νὰ τὸν φυλακώσουν διὰ τὴν αὐθάδειαν ταύτην. Διέφυγε μὲ τὸν καιρὸν πάλιν καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐκεῖ τὸν ἀπεζημίωσεν ὁ Πάπας εὐθὺς μὲ ἄλλα ἀξιώματα καὶ ἔντιμα τινὰ ἔργα. 1565 ἐσυνώδευσεν ὡς θεολόγος τῆς πρεσβείας τὸν Καρδινάλιον Βογκομπάνιον, ὅς τις ὑπῆγε τοποτηρητὴς εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ἐκεῖ ἀπέκτησε πάραυτα μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Βʹ, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου ἔκαμε διδαχὴν, ἠθέλησε νὰ τὸν κρατήσῃ αὐλικόν του ἱεροκήρυκα. Ἀπεποιήθη ὅμως τὴν τιμὴν ταύτην, καὶ ὑπέστρεψε μὲ δῶρα μεγάλα εἰς τὴν Ῥώμην.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε Πῖος ὁ Δʹ, καὶ τοῦ Περεττίου ὁ παλαιὸς φίλος, ὁ Καρδινάλιος Ἀλεξανδρείας, ἐκλέχθη διάδοχός του μὲ ὄνομα Πῖος Εʹ. Ὁ πατὴρ Φῆλιξ ᾐσθάνθη τὰς ἐνεργείας τῆς νέας δυνάμεως τοῦ φίλου του καθ' ὁδόν· διότι ἀνηγορεύθη γενικὸς ἐπίτροπος ἢ προεστὼς τοῦ Φραγκισκανοῦ τάγματος, εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔλαβε μίαν ἐπισκοπὴν, καὶ τελευταῖον 1570 τὴν μεγίστην εὔνοιαν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ τοῦ δείξῃ ὁ Πάπας, τὴν Καρδιναλικὴν ἀξίαν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε περιουσίαν, τοῦ ἐπρόσθεσεν ὁ ὑψηλὸς φίλος του καὶ δῶρον μέγα, καὶ τοῦ ἐδιώ-

ρισεν ἐτήσιον ἀργύριον 1200 σκούδων. Ἐπαραίτησε τώρα τὸ βαπτιστικὸν καὶ πατρικὸν ὄνομά του, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του ὠνομάζετο Καρδινάλιος Μοντάλτου.

Ἐὰν ἀπὸ χοιροβοσκοῦ ἀνέβη εἰς τόσον ὕψος, πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ ἐλπίζῃ, ὅτι ἀπὸ Καρδιναλίου ἐμπορεῖ νὰ γείνῃ Πάπας; Τῳόντι δὲ οὗτος ἦτο τώρα ὁ μόνος του στοχασμὸς καὶ τὸ τέρμα τῶν προσπαθήσεών του. Ἐὰν ἕως τώρα εἰς τὰ ἔργα του ἔδειξε μέγαν ζῆλον καὶ αὐστηρίαν καὶ ἐνέργειαν, ἤρχισε τώρα μὲ ταπείνωσιν τῶν ἐσωτερικῶν του παθῶν νὰ προσποιῆται τὸν ἀδιάφορον, ψυχρὸν καὶ παραβλεπτικόν. Προσέτι, ἐνῷ ἀκόμη δὲν ἦτο μακρὰν ἀπὸ τὰ πεντήκοντα ἔτη, ὑπεκρίνετο ὅτι τὸν ἐξαφνίζουν τόσον οἱ πρόδρομοι τοῦ γηρατείου, ὥστ' ἐφαίνετο γεροντότερος παρ' ὅ,τι ἦτο. Τὸ 1572 ἀπέθανεν ὁ προστάτης του Πῖος ὁ Ε', ἀφοῦ τοῦ εἶχε δώσειν τελευταῖον καὶ τὴν ἐν τῇ παπικῇ ἐπικρατείᾳ ἀρχιεπισκοπὴν Φίρμιον. Ὁ Καρδινάλιος Μοντάλτιος ἐμβῆκε τώρα μὲ ταπεινοφροσύνην ἄκραν εἰς τῆς ἐκλογῆς τὴν σύνοδον, ἐπροσποιεῖτο πάντη τὸν ἀμαθῆ εἰς τὰς πανουργίας τῶν παντοδαπῶν φατριῶν, καὶ ἐβεβαίονεν εἰς πάντα Καρδινάλιον, ὅτι κατὰ συνείδησιν δὲν ἐξεύρει εἰς τίνα νὰ δώσῃ τὴν ψῆφόν του, ὅτι ὅλους τοὺς εὑρίσκει ἀξίους, καὶ ηὔχετο μόνον νὰ εἶχε τόσας ψήφους, ὅσοι ἦσαν οἱ Καρδινάλιοι. Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἐπέτυχε ταύτην τὴν φορὰν τὸν σκοπόν του· ἐκλέχθη ὁ Καρδινάλιος Βογκομπάνιος (ὁ αὐτὸς, ὅς τις ἐπρέσβευσεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν) καὶ ἀνηγορεύθη Πάπας μὲ ὄνομα Γρηγόριος ΙΓ'.

Καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως δὲ τούτου ἀνέλαβεν ὁ Μοντάλτιος τὸ πρόσχημα τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ αὐταρκείας. Ἐσυμβουλεύετο πάντοτε ἄλλους, δὲν ἐσυνωθεῖτο εἰς τὰ πράγματα, καὶ ἐπαραιτήθη καὶ ἀπό τινα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἴδιά του. Ἔλεγε συχνάκις ὅτι εἰς τὰς τρεῖς εὐχάς του (ταξίματα) ἐπρόσθεσε καὶ

τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ οὕτως ἔδιδεν εἰς ὅλους ἐλπίδας, ὅτι θέλει ἀνταμείψειν ποτὲ τοὺς ὅσοι ἤθελαν τὸν ὑποστηρίξειν. Ἐφαίνετο προσέτι ἐλεύθερος ἰδιαιτέρας πρὸς τοὺς συγγενεῖς του κλίσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐμισήθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅλοι οἱ Πάπαι· καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ὅταν ὁ ἀνεψιός του Φραγκῖσκος Περέττιος ἐφονεύθη εἰς τὸν δρόμον διὰ τὴν ὡραίαν του γυναῖκα ἐξ ἐπιβουλῆς Δουκός τινος Ὀρσινίου, καὶ ὅλοι οἱ Καρδινάλιοι τὸν ἐσυλλυποῦντο διὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐφάνη σταθερὸς καὶ δὲν ἐμετάβαλε τὴν ἡσυχίαν οὐδὲ πρὸς τὸν φονέα. Εἰς τὸν λαὸν ἐπροσπάθησε τόσον νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑπόληψιν φιλανθρώπου καὶ εὐεργετικοῦ, ὥστ' ἐνεχυρίασε καὶ ἀργυρᾶ τινα σκεύη τοῦ οἰκιακοῦ του παρεκκλησίου διὰ νὰ λάβῃ ἀργύριον νὰ τὸ μοιράζῃ ἐλεημοσύνην. Πρὸς τοὺς συναδελφούς του ἦτο καθ' ὑπερβολὴν ὑποχρεωτικὸς καὶ περιποιητικὸς, τοὺς ἐτίμα καὶ τοὺς ἐπήνει, καὶ τῆς ἐμφύτου φιλαρχίας του δὲν ἔδειχνε πλέον κἀνὲν ἴχνος. Ἀπὸ τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους του ἤρχισε νὰ βήχῃ καὶ νὰ περιπατῇ μὲ βακτηρίαν, καὶ ὡμίλει πολλὰ περὶ τοῦ πλησιάζοντος θανάτου του. Ἐκατοίκει ἥσυχον οἶκον ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἐκαταγίνετο εἰς τὴν φιλολογίαν.

Τελευταῖον ἀπέθανε Γρηγόριος ὁ ΙΓ΄ τὴν 10 Ἀπριλ. 1585. Ποτὲ δὲν ἦσαν διῃρημέναι αἱ ψῆφοι τῆς ἐκλογῆς καθὼς τώρα, καὶ τοῦτο ἔφερε τὴν εὐτυχίαν τοῦ Μονταλτίου. Ἀφοῦ ἐδιχονόησαν διὰ τοὺς ἐνδοξοτέρους Καρδιναλίους, ἐσυμφώνησαν ἐπίσημοι τινὲς ἄνδρες διὰ τὸν πτωχότερον καὶ ἀσθενέστερον τοῦτον ἀδελφὸν, καὶ χωρὶς νὰ συνάξωσιν ἐγγράφως τὰς ψήφους, τὸν ἀνηγόρευσαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον μὲ τὸν λεγόμενον τρόπον τῆς λατρείας Πάπαν. Ὅταν ἔγεινεν ἡ ἐκλογὴ, ἴδαν τὸν σκυπτὸν καὶ χωλαίνοντα γέροντα, ὅτι ἀπέῤῥιψε τὰς ἀσθενείας του καὶ ἐπαραστάθη μὲ τὴν ζωηρότητα ἀνδρὸς ἰσχυροῦ καὶ ἀκμαίου. Ὁ λαὸς ἐξέστη διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς βάδισμά του,

ὅταν μὲ παράταξιν ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ ἕνας Καρδινάλιος δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ὁμιλήσῃ φανερὰ περὶ τῆς μεταβολῆς του ταύτης. „Αὐθέντα μου, εἶπεν εἰς τοῦτον ὁ Σίξτος (διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἔλαβε τώρα), ὅταν ἤμην Καρδινάλιος ἐπεριπάτουν σκυπτὸς, ἐπειδὴ ἐζήτουν εἰς τὴν γῆν τὰ κλειδία τοῦ οὐρανοῦ. Ἀφοῦ δὲ τὰ εὕρηκα, βλέπω πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν γῆν δὲν χρειάζομαι τίποτε πλέον.“ Εἰς τὸ συμπόσιον, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τοὺς προκρίτους Καρδιναλίους εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον, καὶ ὅπου συνωθοῦντο πολλοὶ εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντες νὰ ἐκλεχθῶσι πιστοίτου, τοὺς ἐξήγησε τὸ ῥητόν: „Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτην τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν,“ μὲ τοιοῦτον τόνον, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐστοχάζετο πλέον ὅτι θέλει γείνειν συγκυβερνήτης του. Δὲν ὑπέφερε κἂν, ὅτι ἠθέλησαν πρὸς ἀνάπαυσίν του νὰ διατάξωσι κἄποια πράγματα εἰς τὸ παλάτιόν του, καὶ ἐνταυτῷ ἔδωκε πλῆθος προσταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐμαρτύρησαν τὴν μεγάλην φρόνησιν καὶ ἀρχικὴν τέχνην του.

Πόσον ἐξέστησαν οἱ ἀπατημένοι Καρδινάλιοι! Καὶ τίς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ τόσον πολυχρόνιον ὑπόκρισιν; Τώρα ἐφάνη πάλιν ὅλος ὁ παλαιὸς ἱεροκρίτης, καὶ ἡ φιλαρχία του ἐξεῤῥάγη τόσον διαμιᾶς, ὥστε ὅλη ἡ Ῥώμη ἐτρόμαξεν. Καὶ τῳόντι ἦτο γεννημένος διὰ νὰ ἄρχῃ. Εἶχε, λέγει ἕνας σύγχρονός του περὶ αὐτοῦ, θαυμαστήν τινα δύναμιν εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ὅταν ὡμίλει μὲ θυμὸν καὶ ἠκτινοβόλουν τὰ φοβερὰ βλέμματά του, ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐβρόντα. Καὶ ἡ ἡμερότης του αὐτὴ ἦτο ἀναμιγμένη μὲ φοβεράν τινα σοβαρότητα. Ὅταν ὁ Ὀρσίνιος ἐκεῖνος, ὁ φονεὺς τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὑπῆγε νὰ τὸν συγχαρῇ, ἤγγιξεν ὁ Σίξτος τὴν πρᾶξιν ἐκείνην ἡσύχως, καὶ ἔπειτα ἐπρόσθεσε: „Καθὼς σὲ συγχωροῦμεν ὅσα κακὰ ἔκαμες εἰς τὸν οἶκον τοῦ Περεττίου, δὲν θέλομεν

σὲ συγχωρήσειν οὕτω ποτὲ ὅσα τολμήσῃς νὰ κάμῃς κατὰ τοῦ Σίξτου. Ὕπαγε παραυτα, καὶ δίωξε ἀπὸ τὴν ἐπικράτειάνσου ὅλους τοὺς κλέπτας, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευες ἕως τώρα. Ὕπαγε καὶ ὑπάκουε! „Ὁ ὑπερήφανος καὶ ἰσχυρὸς Δοὺξ ὄχι μόνον ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ φόβου ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικράτειαν.

Ἦτο συνήθεια νὰ σκορπίζεται ἀργύριον εἰς τὸν λαὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ὁπότε ἐστέφετο ὁ Πάπας. Ὁ Σίξτος ἐπρόσταξε πρὸς ἀποφυγὴν τῶν καταχρήσεων νὰ μοιρασθῇ τὸ διωρισμένον ἀργύριον εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀῤῥώστους τῶν νοσοκομείων. Καὶ τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως σύνηθες λαμπρὸν συμπόσιον ἐμποδίσθη, ἐπειδὴ ἡ ἀσωτία αὕτη τοῦ ἐφάνη ἀνάρμοστος ἐνῷ τότε ἔπασχεν ἡ πόλις ἔλλειψιν τροφῶν. Ἀκόμη σοβαρώτερος ἐδείχθη κατὰ τῆς συνηθείας τοῦ νὰ ἀπολύωνται οἱ ἀπὸ τὴν προτέραν κυβέρνησιν φυλακωμένοι κακοῦργοι. Πολλοὶ ἠπατήθησαν ἐκ τούτου. Διότι φαυλόβιοι ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν ὑπέπεσαν ἀκόμη εἰς χεῖρας τῆς ζητούσης αὐτοὺς ἀστυνομίας, ἐσυνείθιζαν νὰ ἑνόνωνται μὲ τοὺς φυλακωμένους διὰ νὰ μετέχουν ἀπὸ τὴν κοινὴν συγχώρησιν, καὶ νὰ ἀποφεύγουν ἐφεξῆς πᾶσαν εὐθύνην. „Πῶς; ἐφώναξεν ὁ Σίξτος, ὅταν τὸν ἠρώτησαν περὶ τούτου· δὲν εἶναι ἱκανὸν, ὅτι δεκατρία ἔτη *) ἡσύχαζαν οἱ κριταί; Δὲν εἶναι ἀναγκαία χάρις, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ διὰ νὰ ἴδῃ καθεὶς, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο μὲ ἔβαλεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Πέτρου διὰ νὰ ἀνταμείψω τοὺς ἀγαθοὺς καὶ νὰ τιμωρήσω τοὺς κακούργους, προστάζω κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεώς μου νὰ τιμωρηθῶσι κατὰ νόμους τέσσαρες ἀπὸ τοὺς κακούργους τούτους“. Προσέτι ἐμηνύθη εἰς τὸν κυβερνήτορα καὶ εἰς τοὺς ὑπουργούς του, ὅτι διὰ πάντα κακοῦργον, ὅς τις ἤθελεν ἀπο-

*) Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ διήρκει ἡ ἄθλία κυβέρνησις τοῦ προτέρου Πάπα.

λυθῆν, θέλουν τιμωρηθῆν μεγάλως. Πρὸς τοὺς Καρδιναλίους, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ μεσιτεύσουν ὑπὲρ τῶν καταδικασμένων, εἶπεν ὁ Σίξτος, ὅτι ἔχει ἀπόφασιν ὄχι μόνον νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακούργους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβέστατα τίς τοὺς ἐπροστάτευε μέχρι τοῦδε, διὰ νὰ τιμωρήσῃ καὶ τούτους.

Τῷόντι δὲ ἐπὶ τοῦ ἀναξίου Γρηγορίου ΙΓ' ἀπετέλουν οἱ κλέπται καὶ λησταὶ εἰς τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν συναφείας καὶ ἐμισθόνοντο τακτικῶς εἰς τὰς μεταξὺ λαϊκῶν καὶ ἱερωμένων πολεμικὰς φατρίας. Αὐθεδέσταται διαρπαγαὶ καὶ βιασμοὶ ἐγίνοντο ἀτιμωρήτως, ὁλόκληρα παλάτια, χωρία καὶ πολίχνια ἐλεηλατοῦντο, καὶ οἱ ἀποστελλόμενοι κριταὶ ἐῤῥίπτοντο ἀπὸ τὰ παράθυρα. Περεκτὸς τούτου δι' ἔλλειψιν ἀστυνομικῆς εὐταξίας ἐμβῆκε μεγάλη τῶν ἠθῶν βδελυρία. Οἱ ἄρχοντες ἐπραγματεύοντο τὰ καθήκοντά των· μητέρες καὶ ἄνδρες τὰς θυγατέρας καὶ γυναῖκάς των, καὶ ἡ μεγάλη πτωχεία τοῦ λαοῦ ἐσυνέργει τὴν κακοήθειαν περισσότερον.

Γρηγόριος ὁ ΙΓ' διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς λῃστὰς, ἔστειλε πολλοὺς στρατιώτας πεζοὺς καὶ ἐφίππους εἰς τὴν ἐπικράτειάν του, καὶ ἔφερε καὶ ὀκτακοσίους ξένους μισθοφόρους ἀπὸ τὴν Κορσικήν. Οὗτοι ὅμως ἔπαιζαν μὲ τοὺς λῃστὰς, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐσυντρόφευσαν μὲ αὐτούς. Μόλις ἐπάπευσεν ὁ Σίξτος, καὶ ὄχι μόνον ἀπέβαλε τοὺς ξένους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδικῶν του τὸ ἥμισυ μέρος. Ἠθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι αὐτὸς μόνος ἦτο ἱκανός. Σοφὸν δόγμα εἶχεν ὄχι νὰ δίδῃ νόμους, ἀλλὰ νὰ φυλάττῃ αὐστηρότατα τοὺς δεδομένους. Νέος τις ἐφυλακώθη, ἐπειδὴ εἶχεν ἁρπάσειν βιαίως μίαν γυναῖκα. Ὁ θεῖος τοῦ πταίστου ἐνόμισεν ὅτι θέλει λάβειν τὴν ἀπόλυσίν του εὐκόλως, ἐπειδὴ εἶχε κάμειν ποτὲ χάριτας εἰς τὸν Πάπαν, ἀλλ' ὁ Σίξτος τοῦ ἀπεκρίθη: ,,Ἐνθυμοῦμαι τὴν φιλίαν σου μὲ χαράν· ἀλλὰ περὶ τούτου ἀδιαφορεῖ ὁ ἀνε-

φιός σου. Χάνεις τὴν ψυχήν σου, ἂν ὑπερασπισθῇς τὸν κακοῦργον τοῦτον.“ Τῷόντι δὲ ἐκρεμάσθη ὁ νέος ἐντὸς ὀλίγου ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἁρπάσειν τὸ κοράσιον, καὶ ὅταν ὁ Σίξτος ἔμαθεν, ὅτι οἱ κριταὶ ἐδωροδοκήθησαν, διὰ νὰ δώσουν εἰς τὴν πρᾶξιν μορφὴν ἄλλην ἐνῷ τὴν ἐξήταζαν, τὸν μὲν ἕνα ἐπρόσταξε νὰ μαστιγωθῇ, ἀπεδίωξε δὲ τὸν ἄλλον. Εἰς ὅλους τοὺς κτηματικοὺς καὶ κριτὰς ἐπροστάχθη νὰ ἀγρυπνῶσιν ἐναντίον τῶν ληστῶν, νὰ ἑνόνωνται εὐθὺς ἀφοῦ φανῶσιν ἐκεῖνοι, νὰ κρούωσι τὴν καμπάναν, καὶ νὰ φονεύωσιν ἢ νὰ πιάνωσιν ὅσους δύνανται. Ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες, οἵτινες ἤθελαν ὑπερασπισθῆν λῃστάς, ἐδιώρισε νὰ ἐξορίζωνται πανοικὶ διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν, νὰ κατεδαφίζωνται οἱ οἶκοι των, καὶ νὰ δημεύωνται τὰ ὑποστατικά των. Ἐπεκηρυκεύθησαν δὲ καὶ βραβεῖα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν λῃστῶν, καὶ αἱ στελλόμεναι ἐβάλλοντο ἐπάνω εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀγγελοκάστρου. Μίαν φορὰν ἴδεν ὁ Πάπας εἰς τὴν πόλιν τὸν ἀρχηγὸν τῶν διωκόντων τοὺς λῃστάς: „Ποῖος εἶσαι σύ;“ τὸν ἠρώτησε μὲ σφοδρότητα· τρέμων ἀπεκρίθη ἐκεῖνος τίς ἦτο: „Ψεῦστα! εἶπεν ὁ Πάπας μὲ τρομερὰν φωνήν, πῶς δύνασαι νὰ διώκῃς τοὺς λῃστάς, ἐνῷ περιφέρεσαι εἰς τὴν πόλιν; — Ῥίψατέ τον εἰς τὴν φυλακήν“ —. Τὸ ἑσπέρας τὸν ἔφερεν ἔμπροσθέν του, καὶ τὸν εἶπεν ὅτι τὸν συγχωρεῖ, ἐὰν εἰς ὀκτὼ ἡμέρας στείλῃ εἰς τὴν πόλιν ἡμισεῖαν δωδεκάδα λῃστῶν. Μετὰ χαρᾶς ἀνεχώρησεν ὁ ἀρχηγός, καὶ πρὶν περάσῃ ἡ διορία ἔφερε τέσσαρας ζωντανοὺς καὶ τρεῖς κεφαλὰς φονευθέντων λῃστῶν, ἀντὶ τοῦ ὁποίου τὸν ἐχάρισεν ὁ Πάπας χρυσῆν ἅλυσιν.

Πολλοὶ ἐνόμισαν, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον πῦρ τοῦ κυριάρχου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου θέλει σβεσθῆν, ἀλλ' ἠπατήθησαν. Μέχρι τελευταίας του ἀναπνοῆς τὸν ἐνεψύχονεν ὁ ζῆλος οὗτος διὰ τὴν ἡσυχί-

αν τῆς ἐπικρατείας του, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐπέτυχε θαυμασίως τὸν σκοπόν του. Ὅσα κανεὶς δὲν ἐπίστευε δυνατὰ, ἐφάνησαν τώρα πραγματικῶς. Μεγίστη ἀσφάλεια ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον τῆς τεραστίου ἀγριότητος, καὶ δὲν ἐπάπευεν ἐνιαυτὸν ἀκόμη, ὅταν ἐξωλοθρεύθησαν ὅλοι οἱ λησταί. Ἐπλημμύρησαν δὲ τὰς κακῶς κυβερνωμένας ἐπικρατείας τῶν γειτόνων ἡγεμόνων τόσον, ὥστε τινὲς ἐκ τούτων ἐπαραπανοῦντο φανερά· ὅταν ἠγγέλθη τοῦτο εἰς τὸν Πάπαν, εἶπεν ἐκεῖνος: „Πολλὰ καλά. Ἂς ἀκολουθήσουν μόνον τὸ παράδειγμά μου· ἢ ἂς παραχωρήσουν εἰς ἐμὲ τὰς χώρας των, καὶ ἐγὼ θέλω ἐκδιώξειν ἐκεῖθεν τοὺς ληστάς.“ Προσέτι ὑπῆρχεν ἄλλοτε χαρὰ τοῦ λαοῦ νὰ πειράζουν τοὺς Ἑβραίους εἰς τοὺς δρόμους· ὁ Σίξτος ἐμαστίγωσε δημοσίως ὑπηρέτην, ὅς τις δι' ἀστεϊσμὸν εἶχε ῥίψειν εἰς τὸ ὕδωρ τὸν πῖλον ἑνὸς Ἰουδαίου, καὶ ἔκτοτε εἶχαν εἰρήνην οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν Ῥώμην. Ἕνας εὐγενὴς Νεαπολίτης ἔκαμεν εἰς τὴν Ῥώμην πολλὰς μοιχείας καὶ ἀσελγείας· φυλακωθεὶς δὲ διὰ ταῦτα, ἔλεγεν ὅτι δι' αὐτὸν ξένον ὄντα δὲν ἰσχύουν οἱ ἐντόπιοι νόμοι. „Καλὰ, εἶπεν ὁ Σίξτος. Πρέπει λοιπὸν νὰ κρεμασθῇ μὲ σχοινίον τῆς Νεαπόλεως.“ Τὴν ἀργοπορίαν ἐμίσει εἰς ὅλα τὰ πράγματα, καὶ ὅς τις ἐφυλακόνετο, ἐξ ἅπαντος εἰς ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἐκρεμᾶτο.

Μὲ τὴν ταχεῖαν ταύτην δικαιοδοσίαν ἔγεινε τόσον φοβερὸς, ὥστε πρὸς τὸν ὅς τις ἔλεγεν ἢ ἐμελέτα ἄδικόν τι, ἐλέγετο πάραυτα: „Ὁ Σίξτος ἐξουσιάζει·“ Καὶ ἐπ' ἀληθείας αἱ μητέρες κατεσίγαζαν τὰ ἀτάκτως φωνάζοντα παιδία των λέγουσαι: „Ἔρχεται ὁ Σίξτος,“ ἐνῷ τῷόντι περιήρχετο τοὺς δρόμους καὶ εἶχε πλῆθος κατασκόπων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐμάνθανε πάντα τὰ γινόμενα. Ἀνέκρινε δὲ καὶ ἐτιμώρει καὶ ἀδικήματα, τὰ ὁποῖα ἔγειναν πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του, καὶ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀστεῖον τινὰ νὰ παίξῃ

μὲ ἀγχίνοιαν τὸ ἐφεξῆς. Εὑρέθη μίαν ἡμέραν τὸ ἄγαλμα τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐνδυμένον μὲ ἱμάτια ταξειδίου, καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀντικρὺ ἱσταμένου Παύλου πινάκιον περιέχον τὴν ἐρώτησιν: „Διὰ τί θέλεις νὰ ἀναχωρήσῃς ἀπὸ τὴν Ῥώμην;“ — „Φοβούμενος τὸν Σίξτον, ἔλεγεν ἡ ἀπόκρισις, ἐπειδὴ ἔχει κατὰ νοῦν νὰ μὲ κρισολογήσῃ καὶ νὰ μὲ τιμωρήσῃ διὰ τὸ αὐτίον, τὸ ὁποῖον ἔκοψα ἀπὸ τὸν δοῦλον εἰς τὴν Γεθσημανήν.“

Διὰ νὰ μὴ παραπικραίνῃ ὅμως τὸν λαὸν μὲ μόνην τὴν αὐστηρίαν, ἐφρόντιζεν ὁ Σίξτος δι' αὐτὸν καὶ ἐπροστάτευε δραστηρίως τὰς τέχνας καὶ τὰ ἐργόχειρα. Ἐμοίραζεν εἰς καιρὸν πείνας σιτάριον ἀπὸ τὰς ἀποθήκας του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐπρόσεχε τόσον εἰς τοὺς σιτεμπόρους. ὥστε ποτὲ δὲν ἐγίνοντο ἀκριβαὶ αἱ τιμαί των. Εἰς τοὺς ἀργοὺς ἔδιδεν ἐργασίαν, ἐνῷ ἀποκατέστησε τὰ ἀμελημένα ὑφαντήρια τῶν ἐρίων καὶ μεταξίων, καὶ πτωχεύσαντας τεχνίτας ὑπεστήριζε μὲ ἀργύριον· καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι ἡ δυστυχία πολλῶν τεχνιτῶν προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι ἐχρεώστουν εἰς πολλοὺς πλουσίους, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβαναν ἀντὶ τῶν δανείων τὰ ἐργόχειρά των εἰς μικρὰς τιμάς, ἐπρόσταξε τοὺς τεχνίτας μίαν φορὰν νὰ τοῦ φέρουν τὸ κατάστιχον τῶν χρεῶν των. Ταχέως ἔδραμαν οἱ δανεισταὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια, καὶ ἐξίσασαν τοὺς λογαριασμούς των διὰ νὰ μὴ φανοῦν τὰ ὀνόματά των εἰς τὸν Πάπαν. Προσέτι, ὅσοι τὸν ὑπούργησαν πρὶν παπεύσῃ, τούτους ὅλους ἀντήμειψε πλουσίως καὶ κανένα δὲν ἐλησμόνησεν.

Ἐκαλλώπισε δὲ κατὰ πολλὰ καὶ τὴν πόλιν. Ἔκτισεν ἓξ ἀγυιὰς νέας εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἔδωκε σοφὰς διαταγὰς πρὸς διατήρησιν τῆς καθαριότητος, ἐπλάτυνε τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους Καβάλλου παλάτιον καὶ τὸ Βατικανὸν, καὶ ἔκτισεν ἕνα ὑδραγωγὸν, ὅς τις ἐτελειώθη εἰς τρία ἔτη ἀπὸ 4000 ἐργάτας. Ἔφερεν οὗτος εἰς τὴν πόλιν διειδέστατον ὕδωρ ἀπὸ μάκρος δεκατριῶν μιλίων δι' ὑπογείων ὀχετῶν καὶ ἐπάνω λιθοκτίστων

καμαρῶν. Τὸ ἔργον ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τὰς 300,000 χρυσῶν σκούδων, καὶ ἀργύριον ἐσύναξεν ἀπὸ τὰς οἰκονομίας του. Αὐτὸς προσέτι συνέλαβε τὸν τολμηρὸν στοχασμὸν, ἐκ τῶν τεσσαράκοντα Αἰγυπτιακῶν ὀβελίσκων, οἵτινες πάλαι μὲ ἦσαν στολισμὸς τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, τώρα δὲ ἐκείτοντο θραυσμένοι οἱ περισσότεροι, νὰ ἀναστήσῃ τινάς. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο ἠμιχωσμένος εἰς τὴν γῆν ὄπισθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου. Πολλοὶ Πάπαι ἠθέλησαν νὰ τὸν φέρουν εἰς τόπον, ὅπου νὰ πίπτῃ εὐκόλως εἰς τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν, ἀλλ' ἡ δυσκολία καὶ ἡ δαπάνη τοῦ ἐγχειρήματος τοὺς ἐτρόμαζεν, ἐπειδὴ μόνος ὁ κορμός του ἐζύγιζε 992,000 λίτρας. Ὁ περίφημος ἀρχιτέκτων Φοντάνας ἐμεταχειρίσθη ἀριστουργήματα μηχανῶν διὰ νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὴν γῆν τὸ τερατῶδες τοῦτο βάρος, καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς τὴν πρὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου μεγάλην ἀγοράν. Ὀκτακόσιοι ἄνθρωποι καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἵπποι ἐχρειάσθησαν εἰς τοῦτο. Ὅλος ὁ ὀβελίσκος περιεκλείσθη εἰς χωριστὸν περίφραγμα διὰ νὰ μὴ συντριφθῇ, καὶ ἐπάνω καθήμενος ὁ ἀρχιτέκτων ἔδιδε διὰ σάλπιγγος τὸ σύνθημα νὰ τὸν κινῶσι. Πᾶν κίνημα ἐπροξένει τρόμον ὅμοιον μὲ σεισμὸν γῆς, καὶ ἡ ἐργασία διήρκεσε σχεδὸν δύω μῆνας (1586). Εἰς τὰ τρία ἐφεξῆς ἔτη ἐπρόσταξεν ὁ Σίξτος καὶ ἐξέχωσαν τρεῖς ἄλλους μικροὺς ὀβελίσκους, καὶ τοὺς ἔστησαν εἰς ἁρμοδίους τόπους, ὅπου φαίνονται ἕως τὴν σήμερον. Οὗτος τελευταῖον ἐτελείωσε τὸν περίφημον θόλον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου *), τούτου τοῦ ὑψηλοτάτου ἔργου τῆς νεωτέρας ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ἠνάγκαζε κατὰ τὸν τρόπον του τὸν ἀρχιτέκτονα τόσον, ὥστε τὸ ὅλον μὲ βοήθειαν 600

*) Ἰούλιος ὁ Β' ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τούτου τοῦ νέου ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ ἐμεταχειρίσθη πρὸς τοῦτο τὸν περίφημον ἀρχιτέκτονα Βραμάντιον. Λέων ὁ Ι', Παῦλος ὁ Γ' καὶ Γρηγόριος ὁ ΙΓ' εἶχαν προαγάγειν τὸ ἔργον.

ἀνθρώπων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰργάζοντο καὶ τὴν νύκτα, ἐσυντελέσθη εἰς εἴκοσι δύω μῆνας. Ἐξαίρετον νοσοκομεῖον, γέφυραν καὶ διάφορα ἄλλα οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἐν μέρει καὶ τώρα εἶναι στολισμὸς τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης πόλεως, τὰ παρατρέχομεν καὶ προσθέτομεν μόνον, ὅτι ὁ Σίξτος ἔκτισε καὶ τὴν τοῦ Βατικανοῦ βιβλιοθήκην, τὴν ὡραιοτάτην τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔκαμε τὴν ἀρχὴν νὰ ξηραίνῃ τὰ Ποντινὰ ἕλη, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκοπίαζαν εἰς μάτην οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι.

Τόσον πολλὰ ἔπραξεν ἕνας ἄνθρωπος, ὅςτις ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν κατὰ τὸ ἑξηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ εἰς τὸ ἑξηκοστὸν ἔννατον ἀφῆκε τὸν κόσμον· ἄνθρωπος προσέτι, τοῦ ὁποίου τὰ κύρια εἰσοδήματα, ὅταν ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν, δὲν ὑπερέβαιναν τὰ 1,200,000 σκοῦδα! Προσέτι κατέθεσε κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη τρία μιλιόνια σκοῦδα (ἑπτὰ καὶ ἥμισυ μιλιόνια φλωρίνια Αὐστριακὰ) εἰς τὸ Ἀγγελόκαστρον θησαυρὸν μόνιμον διὰ τοὺς διαδόχους του, τὸν ὁποῖον ἐδιώρισε νὰ ἐγγίξουν μόνον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, τὰς ὁποίας ἐπροσδιώρισε μὲ ἀκρίβειαν. Διὰ νὰ συνάξῃ τοῦτον ἐξ οἰκονομίας, ἠμέλησε τὸν ἑαυτόν του τόσον, ὥστ' ἐφόρει ἐμβαλωμένα ὑποκάμισα, καὶ συναρχία χρηματιστῶν ἐσυμβουλεύοντο μετ' αὐτοῦ πάντοτε πῶς νὰ ἐπινοήσουν πόρους πρὸς αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων του.

Παρεκτὸς ταύτης τῆς μεγάλης διὰ τὴν χώραν φροντίδος του ἠγωνίζετο σπουδαίως καὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν καὶ ἀξίαν τῆς καθέδρας του, καὶ διὰ τοῦτο ἔγεινε μέτοχος τῶν τότε ταραχῶν τοῦ κόσμου. Μὲ ζῆλον προσπαθῶν νὰ κατορθώσῃ τὴν ἕνωσιν τῆς Νεαπόλεως μὲ τὴν Παπικὴν ἐπικράτειαν, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοί του, δὲν εἶχεν ἄλλο μεγαλήτερον συμφέρον εἰμὴ νὰ ἀσθενίσῃ τὸν Ἱσπανικὸν οἶκον. Καὶ ἐβοήθησε μὲν Φίλιππον τὸν Β' εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἐλισάβετ πόλεμον, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ τὸν ῥήξῃ εἰς

βαθυτέρας ταραχάς, καὶ τίς ἐξεύρει τί ἤθελεν ἐπιχειρήσειν κατὰ τῆς Νεαπόλεως μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἀνικήτου στόλου, ἐὰν δὲν ἀπέθνησκε. Μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὰς ἐπιμόνους δεήσεις τῆς Ἰσπανικῆς αὐλῆς νὰ φανῇ μετὰ ζήλου συμβοηθὸς τῆς συνδέσεως καὶ πολέμιος τῶν Γάλλων, οἵτινες εἶχαν γνωρίσειν Ἐῤῥῖκον τὸν Δ'. Μὲ ὅλον ὅτι ἀφώρισε τὴν Ἐλισάβετ, ἀπηγόρευσεν ὅμως μὲ ποινὴν ἐξορίας εἰς τὰ πολεμικὰ καράβια νὰ τὴν σατυρίσῃ τις ἢ νὰ τὴν περιπαίξῃ, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει τις νὰ ἔχῃ σέβας εἰς τὴν βασιλικήν της ἀξίαν.

Πλήρης ὢν δραστηριότητος καὶ ζωῆς ἀνέφερνε πάντοτε μετὰ χαρᾶς τὸν λόγον τοῦ Οὐεσπασιανοῦ: ὁ αὐτοκράτωρ χρεωστεῖ νὰ ἀποθάνῃ ἱστάμενος. Οὕτω, μ' ὅλον ὅτι αἱ ἀῤῥωστίαι τὸν ἐπολέμουν συχνότερα, δὲν ἀφῆκε τὰ ἔργα του ἕως οὗ ἔξαφνα τὸν ἥρπασεν ὁ θάνατος. Ὁ ὄχλος παρωργισμένος διὰ τὰ νέα φορολογικὰ προστάγματα, ἠλάλαξε μὲ χαρὰν καὶ ἐκρήμνισε μὲ ἀγρίους θορύβους τὸν ἀνδριάντα τοῦ μεγίστου τῶν ἡγεμόνων του.

6. Τέχναι καὶ φιλολογία.

Ἐνῷ ἡ κατάστασις τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν ἦτο καθ' ὑπερβολὴν ἀνήσυχος καὶ κλονουμένη καὶ ὅλαι αἱ δυνάμεις των ἐσαλεύοντο, ἐπρόκοπταν οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες πολὺ καλήτερα παρὰ μετέπειτα εἰς τὴν χαῦνον ἀδράνειαν τῆς εἰρήνης. Ἡ περίοδος, περὶ τῆς ὁποίας εἶναι τώρα ὁ λόγος, λάμπει ὡς χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἰταλικῆς τέχνης καὶ φιλολογίας, αἱ ὁποῖαι ἐνήργησαν τόσον εἰς τὸν ὑψηλότερον πολιτισμὸν ὅλης τῆς Εὐρώπης, ὥστ' ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ῥίψωμεν εἰς αὐτὰς ἓν βλέμμα, ἐνῷ ἐγχρονοτριβοῦμεν τι περισσότερον εἰς τὴν ἱστορίαν τινῶν ἀπὸ τοὺς περιφημοτάτους τεχνίτας.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος οἱ ζωγράφοι τῆς Τοσκάνας διὰ προσεκτικῆς παρατηρήσεως τῆς φύσεως, δι' οἰκοδομῆς πολλῶν ἐπιστημονικῶν μερῶν τῆς τέχνης, ἐξαιρέτως τῆς στερεωγραφίας, καὶ διὰ τῆς γενικῆς ἐξαπλώσεως τῆς δι' ἐλαίου ζωγραφικῆς, ἔμαθαν νὰ μυῶνται ἐλευθερώτερα εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης των. Ἐκ τῶν ὅσοι εἰς τὴν Φλωρεντίαν μὲ τὸν τρόπον τοῦτον προητοίμασαν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ζωγραφικῆς, ὀνομάζομεν ἡμεῖς ἐδῶ μόνον τρεῖς τοὺς περιφημοτάτους: Βενόζον Γοζόλιον, Δομενικὸν Γιρλανδάϊον καὶ Ἀνδρέαν Βερόκιον. Καὶ εἰς ἄλλα δὲ μέρη τῆς Ἰταλίας ἔφθασεν ἡ τέχνη αὕτη καθεξῆς εἰς ὑψηλοτέραν μόρφωσιν καὶ ἰδιοτροπίαν τοῦ χαρακτῆρος· εἰς τὴν Παπικὴν ἐπικράτειαν διέπρεψε Πέτρος Βαννόκκιος, ὀνομαζόμενος συνήθως Πέτρος Περυγῖνος ἐκ τοῦ τόπου τῆς διατριβῆς του· εἰς τὴν Μάντουαν ἐξυψώθη ἡ τέχνη διὰ Ἀνδρέου Μαντέγνα· εἰς Βενετίαν διὰ τῶν δύω ἀδελφῶν Γεντιλίου καὶ Γιοβάννη Βελλίνων, διὰ Κίμα Κονεγλιανοῦ καὶ ἄλλων περιφήμων ἀνδρῶν. Ὁ χαρακτὴρ τῶν διαφόρων δρόμων, οἱ ὁποῖοι ἐσχηματίσθησαν οὕτω κατὰ μικρόν, φαίνεται εὐκρινέστατα εἰς τὴν ἀκριβεστέραν παρατήρησιν τῶν μεγάλων τεχνιτῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα ἐκφράζεται ἐντελέστατα καθεὶς ἐξ ἐκείνων. Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τούτους,

---

Λεονάρδος Βίγκιος ὀνομασθεὶς ἀπὸ τὴν κώμην Βίγκην τῆς Ἀρνοθάλης πλησίον τῆς Φλωρεντίας, ὅπου ἐγεννήθη τὸ 1443 ἔτος· — Παῖς ὢν ἀκόμη ᾐσθάνετο μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ πλάττῃ μέγα τι, καὶ νὰ λάμπῃ μὲ τοῦτο περισσότερον ἀπὸ ἄλλους. Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς ἐδόθη εἰς τὴν ἰχνογραφίαν, ἠκολούθησεν ὁ πατήρ του τὴν πρόσκλησιν τῆς φύσεως, καὶ τὸν ἔδωκε νὰ διδαχθῇ εἰς τὸν προειρημένον Ἀνδρέαν Βερόκιον, ὅς τις δὲν ἦτο μόνον ζωγράφος, ἀγαλματοποιὸς καὶ ἀρ-

χιτέκτων ἐνταυτῷ, ἀλλ' εἶχε καὶ λαμπρὸν προτέρημα τῆς μουσικῆς, καὶ ἀκριβεῖς τῆς μαθηματικῆς γνώσεις· Ὁ ἀνὴρ οὗτος μὲ τὰς πολλὰς τέχνας του ἐφάνη εἰς τὸν φιλόδοξον μαθητὴν τόσον ἐπίφθονος, ὥστε ἀπεφάσισεν ὁ παῖς νὰ τὰς μάθῃ ὅλας μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Ἀδιάκοπος ἐπιμέλεια καὶ μίμησις ἐκράτησαν δεσμευμένον τὸν ζωηρὸν νεανίσκον πολλὰ ἔτη εἰς τὸ ἐργοστάσιον, καὶ τελευταῖον ἐπρόκοψε τόσον, ὥστε τὸν ἐφθόνει ὁ διδάσκαλος. Ἀφοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐμέτρει, ἰχνογράφει, ἐζωγράφει καὶ ἔτριβε χρώματα, ἔπαιζε τὸ ἑσπέρας πρὸς ἀνάπαυσίν του δύω ὥρας μουσικόν τι ὄργανον καὶ ἐσύνθετε νόστιμα τραγούδια. Ἐγυμνάζετο προσέτι μὲ ἐμπείρους παλαιστὰς, καὶ μετὰ χαρᾶς ἐδάμαζε τοὺς ἀγριωτάτους ἵππους. Ὅλα τὰ ἔκαμνε κατ' ἐξοχὴν, καὶ ὅλα τοῦ ἔπρεπαν προσφυῶς, ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ἔδωκεν εὐγενικόν τι πρόσωπον καὶ ῥωμαλαῖον σῶμα. Ἦτο προσέτι εἰς τὴν συνομιλίαν πνευματώδης καὶ χαρίεις, καὶ μὲ δύω λέξεις εἵλκυε τὴν προσοχὴν καὶ τὸ σέβας.

Ἐστοχάζετο πάντοτε νὰ ἐπινοῇ νέας καλλονὰς καὶ προτερήματα εἰς τὰς τέχνας, τὰς ὁποίας ἐμεταχειρίζετο. Διὰ νὰ γνωρίσῃ βασίμως τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ κτήνη κατὰ τὸν ὀργανισμόντων, ἐκατέγινεν εἰς τὴν ἀνατομίαν, καὶ ἐμελέτησεν εἰς ἀνατετμημένα νεκρὰ πτώματα τὴν θέσιν τῶν νεύρων καὶ φλεβῶν καὶ μυώνων καὶ κοκκάλων· ἔγραψε δὲ καὶ πολλὰ συγγράμματα περὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῆς τοῦ ἵππου. Διὰ νὰ προάξῃ τι ὀρθὸν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἐβάθυνε μίαν φορὰν τρία ἔτη εἰς τὴν Γεωμετρίαν, Μηχανικὴν καὶ Ὑδραυλικὴν, καθὼς καὶ ἐφεξῆς τὸν ἐμεταχειρίσθη ὁ Δοὺξ Μεδιολάνου νὰ κατασκευάσῃ διώρυγας, νὰ κτίσῃ γεφύρια, νὰ κάμῃ ὑδραγωγοὺς καὶ νὰ διατρυπήσῃ βουνά. Εἶναι δὲ καὶ τὰ περὶ ἰσοῤῥοπίας καὶ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος συγγράμματά του λαλοῦσαι ἀποδείξεις τῶν γνώσεών του.

Μὲ προσοχὴν ἐπαρατήρει ἀσμένως καὶ πολλὴν ὥραν παλαιὰ τείχη, φοβεροὺς βράχους κτλ. διὰ νὰ συνάζῃ εἰκόνας εἰς τὴν φαντασίαν του. Ἐπισήμους φυσιογνωμίας ἐπαρατήρει συχνάκις εἰς τοὺς δρόμους, καὶ τὰς ἐσχεδίαζεν ἔπειτα εἰς τὸν οἶκον του πρὸς μέλλουσαν χρῆσιν του. Καὶ ὅταν εἰργάζετο, τὸ ἔκαμνε μὲ τόσην ἰδιότροπον ἐπιμέλειαν, ὥστ' ἀνάγκη ἦτο νὰ γείνῃ τέλειον καὶ τὸ ἐλάχιστον.

Εἰς τὴν νεότητά του ἔχαιρεν ἡ φαντασία του ἐξαιρέτως εἰς παντοδαπὰς ὑπερφυεῖς καὶ παραξένους συνθέσεις. Ἐζωγράφησε μίαν φορὰν χωριάτου τινὸς παράσημον τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, καὶ μὲ τὰ τρομερὰ μέλη ὅλων τῶν ἀποτροπαίων ἐντόμων καὶ σκωλήκων, τὰ ὁποῖα ἦσαν πλεγμένα εἰς τῆς κεφαλῆς τὴν κόμην, ἔφθασε τὸν ὕπατον βαθμὸν τοῦ ἀποτροπαίου. Εἰς μίαν εἰκόνα, ἥτις ἐπαρίστανε τοὺς πρώτους ἀνθρώπους εἰς τὸν παράδεισον, δὲν ἠδύνατό τις νὰ θαυμάσῃ ἱκανῶς τὸ θαυμαστὸν ἀνάμιγμα τῶν διαφορωτάτων μικρῶν καὶ μεγάλων φυτῶν καὶ ζώων, τὰ ὁποῖα ὅλα μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἀντεγράφησαν πιστῶς ἀπὸ τὴν φύσιν.

Τῶν τῆς Μηχανικῆς γνώσεών του ἔδωκεν ἀπόδειξιν, ὅταν Φραγκῖσκος ὁ Α' ἐμβῆκε μετὰ παρατάξεως εἰς Μεδιόλανον· διότι τότε ἐκατασκεύασε ξύλινον λέοντα, ὅς τις ἐκινήθη αὐτόματος βήματα τινὰ, ἔπειτα ἐσπάραξε τὸ ἰδιόν του στῆθος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐφάνη κρῖνον. Τὰ τοιαῦτα ὅμως ἦσαν παιγνίδια εἰς αὐτόν. Ἔκαμεν ἔργα μεγάλα μὲ εὐγενέστατον ὕφος, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ περιφημότατον εἶναι ζωγραφία τις ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ἐν Μεδιολάνῳ ῥεφεκτωρίου τῶν Δομινικανῶν, τῆς ὁποίας τώρα κατὰ δυστυχίαν μόνον ἀμαυρά τινα ἴχνη σώζονται. Παριστάνει τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ὅπου κάθηνται κατὰ σειρὰν οἱ δώδεκα ἀπόστολοι εἰς τὴν τράπεζαν μετὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἔκφρασις τῶν κεφαλῶν εἶναι ἀπεριγράπτως ὡραία. Τὴν

κεφαλὴν τοῦ Ἰούδα ἀφῆκεν ἀτελείωτον πολὺν καιρὸν, ἐπειδὴ δὲν εὕρισκεν εἰς τὴν φαντασίαν του εἰκόνα συμφωνοῦσαν ἱκανῶς μὲ τὴν κακοτροπίαν του. Ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, ἄνθρωπος ἄγριος καὶ ἀνόητος, δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ ἀπέδιδε τὴν βραδύτητα εἰς τὴν ἀμέλειαν τοῦ ζωγράφου. Οὗτος ἐπαραπονήθη τελευταῖον περὶ τούτου εἰς τὸν Δοῦκα, καὶ ἔδωκε μὲ συγκατάθεσίν του ἀπὸ ἐκδίκησιν εἰς τὸν Ἰούδαν τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγουμένου μὲ κάποιαν παραμόρφασιν.

Ἐνόσῳ ἐβαστάζετο εἰς τὸ Μεδιόλανον ὁ Λοδοβῖκος Μόρος, ἀπελάμβανεν ὁ Βίγκιος, ὅς τις ἀπὸ τοῦ 1482 ἔτους ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἔντιμον μισθὸν ἐτήσιον, καὶ ἦτο προεστὼς τῆς Δουκικῆς ἀκαδημίας τῶν ζωγράφων καὶ μουσικῶν, καθὼς καὶ ἔπαιζεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον ὄργανον ἰδικῆς του ἐφευρέσεως. Αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς ἐζήτουν τὴν συναναστροφήν του, καὶ ὅλοι οἱ τεχνῖται τὸν ἐτίμων ὡς ἄξιον ἀρχηγόν των. Ὅταν μίαν φορὰν εἰς μοναστήριον τῆς Φλωρεντίας ἐσχεδίασε μόνον μίαν εἰκόνα θυσιαστηρίου. ἔτρεξαν οἱ Φλωρεντινοὶ δύω ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἐκεῖ διὰ νὰ ἴδωσι τὸ ἁπλοῦν τοῦτο σχέδιον.

Τὸ 1499 ἔτος ἐπροσκαλέσθη μετὰ τοῦ περιφήμου Μιχαὴλ Ἀγγέλου εἰς Φλωρεντίαν διὰ νὰ σχεδιάσουν ζωγραφίας μιᾶς λαμπρᾶς σάλας, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἀριστουργήματα τῶν δύω τεχνιτῶν. Ἔκτοτε ἐγεννήθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ τεχνίτου ἐκείνου ἀντιζηλία καὶ φθόνος. Διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε καὶ ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ὅπου εἶχεν ὑπάγειν μετὰ τοῦ Δουκὸς Ἰουλιανοῦ Μεδίκου, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἐκεῖ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ῥαφαὴλ, ἐδέχθη γέρων ἤδη τὴν πολλάκις γενομένην εἰς αὐτὸν πρόσκλησιν Φραγκίσκου τοῦ Α', καὶ μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν (1515). Ἐκεῖ τὸν ἐπεσκέφθη συχνά-

κις ὁ μόναρχος εἰς Φονταινεβλῶ, ὅπου ἀπέθανεν ὁ Λεονάρδος (1518).

Καθὼς εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἐγεννήθη ἡ νεωτέρα ζωγραφία, οὕτως ἔμελλεν ἐκεῖ καὶ νὰ ἀνδρωθῇ, καὶ τοῦτο συνέβη διὰ τοῦ Λεονάρδου Βιγκίου. Ἐνῷ μέχρι τοῦδε φῶς καὶ σκιὰ, διὰ τῶν ὁποίων φαίνονται ἐξέχοντα τὰ ἐπὶ ἐπιπέδου παριστανόμενα σώματα, ἐμεταχειρίζοντο μοναχῶς μὲ αἴσθημα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὀρθὸν, ἦτο τώρα κυριώτατος σκοπὸς τῶν ἀκριβεστάτων παρατηρήσεων καὶ τῆς λιπαρᾶς ἐπιμελείας τοῦ Λεονάρδου νὰ ἐφεύρῃ κανόνας περὶ τοῦ πῶς ἐνεργοῦσι ταῦτα εἰς τὰ σώματα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐπέτυχεν, ἔπρεπε μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τούτων εἰς τὰς εἰκόνας του νὰ τὰς δώσῃ τελειότητα, ὁποία δὲν ἦτο ἀκόμη γνωστὴ πρὸ αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ μαζὴ μὲ αὐτοὺς τοὺς κανόνας ἥνωνεν εὐφυᾶ ἰχνογραφίαν, ἐλευθερίαν καὶ εὐγενὲς ὕφος εἰς τὴν σύνθεσίν του, μέγαν ἰδανισμὸν εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν, καὶ τελευταῖον τὴν ἐπιμελεστάτην ἐκτέλεσιν, ἔπρεπε τὰ ἔργα του νὰ εἶναι διὰ πάντα καιρὸν ἀξιοθαύμαστα, καὶ ἐνταυτῷ διὰ τὸν ἰδικόν του διδακτικώτατα.

Μιχαὴλ Ἄγγελος Βοναρόττιος ἐκατάγετο ἀπὸ ἐπισήμους γονεῖς, καὶ ἐγεννήθη 1474 εἰς ἀγροκήπιόν τι τῆς Φλωρεντινῆς ἐπικρατείας. Ὁ ἀνὴρ τῆς Βυζάστρας του ἦτο ἀγαλματοποιὸς, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός του ἦσαν πολλαὶ ζωγραφίαι. Τοῦτο ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ζωηρὸν παῖδα ἐσωτερικὸν πόθον νὰ μάθῃ καὶ τὰ δύω τὰ ἔργα, καὶ ὁ πατήρ του τὸν ἔστειλεν εἰς Φλωρεντίαν πρὸς ἕνα ζωγράφον. Ἀντίγραφά του τινὰ, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἐκεῖ, εἵλκυσαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ Λαυρεντίου Μεδίκου τόσον, ὥστε τὸν παρέλαβεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ συσταθεῖσαν ἀκαδημίαν τῶν ζωγράφων, καὶ τοῦ ἔδωκε τοὺς ἀρίστους διδασκάλους. Ἐκεῖ ἐγνώρισε καὶ τὸν Πολιτιανὸν, ὅστις

ταχέως συνεῖδε τὸ μέγα πνεῦμα τοῦ νεανίσκου, καὶ ἐσυνέργησε τὴν ἀνάπτυξίν του.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔγλυφεν ἐνταυτῷ, καὶ δεκαπενταετὴς ὢν ἔκαμε σχήματα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἐκληφθοῦν ἔργα τοῦ διδασκάλου του. Ἀδιάκοπος ἐπιμέλεια, θερμὴ φιλοτεχνία, καὶ ἀνήσυχος προσπάθησις διὰ τὴν τελειοποίησιν ἔκαμαν τὸ θαῦμα τοῦτο. Ἦτο δεκαοκτὼ ἐτῶν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ προστάτης του Λαυρέντιος. Τώρα περιῆλθε τὰς περιφημοτάτας σχολὰς τοῦ Μεδιολάνου καὶ τῆς Βενετίας, καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἀναφλεγόμενος μὲ νέον πῦρ τῆς εὐγενεστάτης ἁμίλλης. Τώρα ἔγλυψε κοιμώμενον ἔρωτα ἐκ μαρμάρου τόσον ὡραῖον, ὥστε τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ τὸν παραχώσῃ κρυφίως εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἔπειτα νὰ βάλῃ νὰ τὸν εὕρωσιν ὡς ἀρχαιότατον. Τὸ ἔκαμε, καὶ ὅταν ἀνεκαλύφθη τὸ εὕρημα, ἠγόρασε Καρδινάλιός τις μὲ διακόσια σκοῦδα τὸ νομιζόμενον ἀρχαῖον, τοῦ ὁποίου διὰ περισσοτέραν ἀπάτην ἔλειπεν ἕνας βραχίων.

Πλήρης χαρμοσύνου ὑπερηφανείας ὑπῆγεν ὁ νεανίσκος εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπεδείχθη τεχνίτης τοῦ ἔργου μὲ τὴν δεῖξιν τοῦ ἀποκομμένου βραχίονος, καὶ ἐθαυμάσθη ἀπ' ὅλους. Ἀποτώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἡ ζωὴ τοῦ θαυμαστοῦ τεχνίτου ἦτο σειρὰ θριάμβων. Εἰς Ῥώμην, Νεάπολιν, Φλωρεντίαν, Βενετίαν, Μεδιόλανον καὶ Φερράραν ἔστησε μνημεῖα τοῦ κλέους του· ὑπηρέτησεν ἑπτὰ Πάπας καὶ δύω αὐτοκράτορας, καὶ ἀνταμείφθη ὑπ' αὐτῶν μὲ τιμὰς καὶ ἀργύριον. Ὁ Πάπας τοῦ ἔδιδε πάντοτε θρονίον, ὅταν τὸν ἐπεσκέπτετο, καὶ Κόσμος Β΄ ὁ Μέδικος τὸν ὡμίλει πάντοτε μὲ ἀσκεπῆ κεφαλήν. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν Ῥώμην 1564.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐζωγράφει μόνον al Fresco (εἰς νωπὴν ἄσβεστην) καὶ τὴν δι' ἐλαίου ζωγραφίαν ἐνόμιζεν ἀσχολίαν γυναικῶν. Μία τέχνη δὲν

ἦτο ἱκανὴ πρὸς ἐνασχόλησιν τοῦ γιγαντιαίου τούτου πνεύματος· ἀλλὰ μὲ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἐνηγκαλίσθη γλυπτικὴν, ζωγραφικὴν καὶ τεκτονικήν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς αἱ ἰδέαι του ἀναβαίνουν τὸ κολοσσαῖον μέγεθος· τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μωσέως εἰς τὸν τάφον τοῦ Πάπα Ἰουλίου Β΄. Τοιοῦτοι οἱ προφῆται καὶ αἱ Σίβυλλαι εἰς τὴν καμαρωτὴν σκεπαστήν· τὸ νεώτατον κριτήριόν του εἰς τοῖχον τοῦ Σιξτικοῦ παρεκκλησίου εἰς τὴν Ῥώμην· ὁ θόλος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου· ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηθανατίσθη. Τῆς σχεδιάσεως ἦτο τοιοῦτος τεχνίτης, ὥστε κἀνεὶς δὲν τὸν ἔφθασεν εἰς τὸ νὰ παριστάνῃ ἀνθρώπους κατὰ τὰς δυσκολωτάτας θέσεις των. Ἡ ἀξία καὶ τὸ ὕψος τῶν χαρακτήρων του, μάλιστα τῶν προφητῶν ἐκείνων καὶ Σιβυλλῶν ἐμπνέουν ἔκπληξιν καὶ σέβας. Μόνον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ ζωηρά του φαντασία τὸν παρέφερεν ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀπαιτουμένην συμμετρίαν τῶν σχημάτων.

Ῥαφαὴλ Σάνσιος, ὀνομαζόμενος ἀπὸ τοὺς συντοπίτας του θεῖος, ἐγεννήθη 1483 εἰς Οὐρβῖνον. Ὁ πατήρ του ἦτο ἐπιτήδειος μὲν, πτωχὸς δὲ ζωγράφος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ παῖς ἐγυμνάζετο τὴν τέχνην· ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἔχασε πρώϊμα, ἐφέρθη εἰς τὴν Περυγίαν πρὸς τὸν προειρημένον Πέτρον Περυγῖνον. Μετά τινα ἔτη δὲν ἠδύνατό τις νὰ διακρίνῃ τὰ ἀντίγραφα τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα τοῦ διδασκάλου, καὶ ἡ φήμη τῶν προτερημάτων τοῦ νεανίσκου ἔγεινε τόσον μεγάλη, ὥστε πανταχόθεν τοῦ ἐπαραγγέλλοντο εἰκόνες διὰ ἐκκλησίας καὶ ἡγεμονικοὺς οἴκους.

Ἐζωγράφησε διάφορα εἰς Περυγίαν, Σήναν καὶ Οὐρβῖνον, καὶ ὅταν ἤκουσε περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ σάλας τοῦ Λεονάρδου Βιγκίου καὶ Μιχαὴλ Ἀγγέλου

ὑπῆγεν ἐκεῖ διὰ νὰ τὴν ἴδῃ. Ἀπέκτησεν ἐκεῖ φίλον τὸν ἐπιτήδειον ζωγράφον Φραβαρθολομαῖον, καὶ πρὸς ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τῆς τέχνης ἔμεινεν ἐκεῖ ἕνα ἐνιαυτόν. Παρεκτὸς τῶν ὡραίων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐτεχνούργει ἀδιακόπως, ἐκαταγίνετο ἐνταυτῷ μὲ ζῆλον μέγιστον εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνατομίας καὶ τῆς στερεωγραφίας. Ἔκαιεν εἰς αὐτὸν ἐσωτερικὸν πῦρ ἐπιθυμίας νὰ γείνῃ ὅμοιος μὲ τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οἵτινες ἐθαυμαστώθησαν μὲ τὰ ἔργα των, καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου αἱ εἰκόνες δὲν τὸν ἄφινάν νὰ ἡσυχάζῃ.

Τελευταῖον τοῦ ἠνοίχθη λαμπρὸν στάδιον. Ὁ περίφημος Βραμάντιος, ἀρχιτέκτων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ Ῥαφαὴλ συγγενής, τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τὸν ἐσύστησεν εἰς τὸν Πάπαν Ἰούλιον τὸν Β' διὰ τὰς ζωγραφίας τῶν τοίχων, μὲ τὰς ὁποίας ἐστόλισεν οὗτος πολυτελῶς πολλὰ οἰκήματα τοῦ Βατικανοῦ. Οὕτως ἐγεννήθη σειρὰ μεγάλων ἱστορικῶν εἰκόνων, ἐκ τῶν ὁποίων πᾶσα μία ἐπίανεν ἕνα τοῖχον, ἐνῷ τὰ περισσότερα πρόσωπα ἐζωγραφοῦντο εἰς ἀληθινὸν ἀνάστημα ἀνθρώπου. Πρώτη ἦτο ἡ ὀνομαζομένη φιλονεικία περὶ τῶν μυστηρίων, μία ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος· δευτέρα ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, συλλογὴ τῶν περιφημοτάτων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος· τρίτη τὸ ὄρος ὁ Παρνασσὸς, ὅπου ἔβαλε καὶ τὴν ἰδίαν του εἰκόνα ὄπισθεν τοῦ Ὁμήρου, Οὐϊργιλίου, Δάντου κτλ. Ὁ Πάπας ἰδὼν τὰς δύω πρώτας, ἐπρόσταξε νὰ σηκωθοῦν ὅλαι αἱ πρότεραι εἰκόνες, καὶ νὰ ζωγραφηθοῦν νέαι ἀπὸ τὸν Ῥαφαήλ. Οὗτος διέσωσε μόνον τὰς εἰκόνας σκεπαστῆς, τὰς ὁποίας εἶχε ζωγραφήσειν προγενέστερα ὁ διδάσκαλός του Πέτρος Περυγῖνος. Μετὰ τὸν θάνατον Ἰουλίου τοῦ Β' ἔγεινε μέγας ὑπερασπιστής του, Λέων ὁ Ι'. Ὅλα ἔμελλε νὰ ζωγραφήσῃ αὐτὸς, καὶ ἐπειδὴ πάντοτε εἰς μόνον ἓν ἔργον ἠδύνατο νὰ ἐνασχοληθῇ, ἔκαμνε τελευταῖον τὰς ἰχνογραφίας καὶ ἄφινε τὴν ἀνα-

πλήρωσιν εἰς τοὺς μαθητάς του. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐζωγραφήθησαν μάλιστα οἱ τοῖχοι γαλερίας τινὸς τῆς δευτέρας αὐλῆς τοῦ Βατικανοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀνεπληρώθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς μαθητάς του.

Ὁ Ῥαφαὴλ θεωρεῖται ἀπόγονος τῆς Φλωρεντινῆς σχολῆς ὄχι μόνον διότι ὁ διδάσκαλός του Πέτρος Περυγῖνος, καὶ ὁ Λεονάρδος Βίγκιος ἐμαθήτευσαν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Βερόκιον, ἀλλὰ μάλιστα διότι ἔλαβε τὸν δρόμον αὐτῆς, ὅςτις ἀποβλέπει ἐξαιρέτως τὴν μόρφωσιν τῆς συνθέσεως καὶ τὸ ἰδανικὸν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐκφράσεως, καὶ τὰ ἐτελειοποίησε θαυμασίως. Εἰς τοῦτον ἦτο προωρισμένον νὰ φέρῃ εἰς φῶς τοὺς καρποὺς, οἵτινες διὰ διακοσίων ἐτῶν κόπων ἐπισήμων νόων εἶχαν φθάσειν κατ' ὀλίγον εἰς ἐντελῆ ὡριμότητα. Εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς θαυμαστῆς τέχνης του ἐκφράζει ὅλας τὰς ἀνθρωπίνας καταστάσεις ἀπὸ τῆς ἄκρας ἡσυχίας διὰ τῶν μεταξὺ βαθμῶν ἕως τοῦ σφοδροτάτου πάθους μὲ τόσην εὐκολίαν καὶ ἀκρίβειαν, ὥστε δύσκολον εἶναι νὰ ἐκφρασθῇ ἄλλως καλήτερα εἰμὴ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ δαιμονίου τούτου τεχνίτου.

Ὁ Ῥαφαὴλ ἦτο καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν ἄνθρωπος ὡραιότατος. Εἰς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ γοητευτικὴν φιλοφροσύνην του κἀνεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ. Ἡ ἠλιθιότης, ἥτις ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς περιωρισμένης ἀνατροφῆς του, μετεβάλθη εἰς εὐγενῆ ταπεινοφροσύνην, ἥτις ἄλλως δὲν εἶναι ἰδία μεγάλων τεχνιτῶν. Αὐτὸς ὅμως ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὸ μεγαλεῖον του. Ἡ ἀξιαγάπητος ψυχή του τὸν ἔφερεν εἰς ὑπερβολὴν αἰσθήσεως τοῦ γυναικείου φύλου. Ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλ. 1520 εἰς τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ τριακοστὸν ἕβδομον ἔτος του ἀπὸ ἀτονίαν.

Ὁ ἐνταφιασμός του ἔγεινε πένθιμος ἡμέρα εἰς ὅλην τὴν Ῥώμην. Εἰς τὴν σάλαν, ὅπου εἶχε ζωγραφήσειν τελευταῖον, ἐτέθη τὸ λείψανόν του ἐπὶ κλίνης· εἰς τὴν κεφαλήν του ἐβάλθη ἡ τελευταία του εἰκὼν καὶ

ἐνταύτῳ τὸ ἀριστούργημά του, ἡ τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσίς εἰς τὸ ὄρος τὸ Θαβώρ· ὀλόγυρά του ἐστέκοντο οἱ εὐγενέστατοι ἄνδρες τῆς Ῥώμης, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ σταματίσωσι τὰ δάκρυά των. Ὅλοι, ὅσοι ὠνομάζοντο τεχνῖται, τὸν ἐσυνώδευσαν εἰς τὴν κηδείαν, καὶ οἱ ὑψηλοὶ φίλοι του ἐφρόντισαν διὰ τιμῆς μνημεῖον ἄξιον τοῦ μεγάλου τεχνίτου: „Ὦ εὐδαίμων καὶ μακαρία ψυχὴ — ἐκφωνεῖ ἐδῶ ὁ εὐγενὴς βιογράφος του — περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ μὲ βαρυθυμίαν πᾶς ευαίσθητος ἄνθρωπος, πανηγυρίζει τὰ ἔργα της, καὶ θαυμάζει πᾶσαν γραμμὴν τῆς χειρός του! Ἐπειδὴ ὁ τεχνίτης οὗτος ἀπέθανεν, ἠδύνατο νὰ χαθῇ καὶ ἡ τέχνη, ἐπειδὴ ἀφοῦ αὐτὸς ἔκλεισε τὰ ὀμμάτια, ἔμεινε καὶ αὐτὴ ὡσὰν τυφλὴ ὀπίσω. Εἰς ἡμᾶς μένει λοιπὸν τοὺς ζῶντας νὰ μιμηθῶμεν τὰ καλά του, νὰ ἐνθυμούμεθα τὰς ἀρετάς του, καὶ νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὴν γλῶσσαν μας ἀργὴν εἰς τὸν ἔπαινόν του."

Ἀντώνιος Ἀλλέγριος, ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του ὀνομαζόμενος Κορρέγιος (γενν. 1494, ἀποθ. 1534) ἀνέπτυξε τὸ θαυμαστὸν προτέρημά του εἰς τὴν Πάρμαν. — Ἐὰν περὶ τεχνίτου ἐμπορεῖ νὰ εἴπῃ τις, ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ἀγαπητὸς τῶν Χαρίτων, εἶναι βέβαια οὗτος, ἐπειδὴ εἰς κανένα ἄλλον δὲν εἶναι ὅλα τὰ μέρη τῆς τέχνης τόσον στολισμένα ἀπὸ τὰ χαρίσματά των. Εἰς τὰς συνθέσεις, καθὼς καὶ εἰς τὰ μερικὰ σχήματα, δὲν φαίνεταί τι βίαιον ἢ συνηρπασμένον, ἀλλ' ὅλαι αἱ θέσεις εἶναι σύμμετροι καὶ οἱ περίμετροι θαυμαστῶς ῥέουσαι, ὥστε τὸ ὄμμα δὲν χορταίνει νὰ ἀκολουθῇ τὸν ἱλαρὸν τῶν γραμμῶν δρόμον. Αἱ κεφαλαί του ἀναπνέουσι τόσον χαρίεσσαν καὶ μακαρίαν ἱλαρότητα καὶ εὐλάβειαν, ὥστε βλέπων αὐτὰς αἰσθάνεταί τις τὸν ἑαυτόν του πολὺ ὑψηλότερον τῶν φροντίδων καὶ τῆς ἀθλιότητος τῆς γῆς ταύτης. Διὰ συμπλήρωσιν τοιαύτης ἐνεργείας παίζει εἰς τὰς εἰκόνας του

τὸ λαμπρότατον φῶς μὲ τὰ ἀνθηρότατα καὶ νωπότατα χρώματα. Οὔτε πρὸ τοῦ Κορρεγίου οὔτε μετ' αὐτὸν ἠδυνήθη ἄλλος ζωγράφος ὡς πρὸς τὸν φωτισμὸν νὰ καταστήσῃ τὰς εἰκόνας του καὶ κατὰ τὸ ὅλον ἐξαιρέτους, καὶ ὡς πρὸς τὰ μέρη των διὰ τῶν ἡμισκιῶν καὶ ἀνακλάσεων νὰ ἐνεργήσῃ τόσην ἁρμονίαν καὶ τροπολόγησιν παραλλαγῶν. Ἐνταυτῷ δὲ ἦτο μέγιστος τεχνίτης εἰς τὰς συντμήσεις, καθὼς ἀποδεικνύουν τὸ τοιοῦτον οἱ δύω θόλοι τῆς Πάρμας, τοὺς ὁποίους ἐζωγράφησεν εἰς τὴν ἀσβέστην. Τέσσαρες εἰκόνες τῆς Δρέσδης, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ περιβόητος νὺξ, τουτέστι προσευχή τις καὶ προσκύνησις τῶν ποιμένων εἰς τὴν ὁποίαν ἐκβαίνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ παιδίον, καὶ πέμπτη εἰς τὴν Πάρμαν, εἶναι τὰ ἐξαίρετα τῶν ὅσα σώζονται ἀπ' αὐτὸν ζωγραφημένα εἰς ἔλαιον.

Τιτιανὸς Βικέλλιος (γενν. 1477 εἰς Καδύβριον τῆς Φριαυλίας, ἀποθ. 1576).— Διὰ τοῦ διδασκάλου τούτου ἔφθασαν αἱ προσπαθήσεις τῆς Βενετικῆς σχολῆς τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῆς τελειώσεως. Τὰ ποιήματα τοῦ Τιτιανοῦ, χωρὶς νὰ ἐξυψόνωνται εἰς τὸ ἰδανικὸν, ἔχουσιν ἀμίμητον τινὰ ζωντανότητα καὶ φυσικότητα, καὶ τὰ χρώματα παίζουν τὸν μέγιστον θρίαμβόν των εἰς αὐτὰ διὰ τῆς σαφηνείας καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα συμφωνίας. Εἰς τὰ περιφημότατα τῶν πολυαρίθμων ἔργων του ἀνήκουσι δύω μεγάλαι ἐκκλησιαστικαὶ εἰκόνες τῆς Βενετίας, ὁ θάνατος τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου· μία Ἀφροδίτη τῆς Φλωρεντίας, μία Ἄρτεμις εἰς τὴν Νεάπολιν κτλ.

Σύγχρονοι ἢ ὀλίγον μεταγενέστεροι τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν ἔζων εἰς τοὺς εἰρημένους τόπους ἄλλοι, οἵτινες ἔστεκαν πλησίον των ἀξίως, Π. χ. εἰς τὴν Φλωρεντίαν Ἀνδρέας Σάρτος καὶ Φραβαρθολομαῖος, εἰς τὴν Ῥώμην Ἰούλιος Ῥωμανὸς καὶ Περῖνος

Βάγας, εἰς Βενετίαν Γιοργιόννης Καστελφράγκος καὶ Πορδενόνης κτλ. Ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν ις' ἑκατονταετηρίδα παρήκμασε πολὺ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ζωγραφία, μὲ ἐξαίρεσιν τῆς Βενετίας, ὅπου ἐβαστάχθη εἰς κἄποιον ὕψος. Κυριωτέρα αἰτία τούτου ἦτο κακῶς νοηθεῖσα τις μίμησις τῶν μεγάλων ἐκείνων τεχνιτῶν, καὶ ἡ ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροσπάθουν νὰ ἐκτελοῦν τὰ ἔργα των. Πρὸ πάντων ἔβλαψεν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος τοὺς μικροὺς νόας, οἵτινες ἐνόμιζαν ὅτι θέλουν ἐμφυσήσειν εἰς τὰ ἔργα των τὸ πνεῦμα ἐκείνου μὲ τὰς ὑπερβολάς. Περὶ τὰ τέλη πάλιν τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος ἔλαβε μεταῤῥύθμισιν ἡ ζωγραφία εἰς Βονωνίαν διὰ Λοδοβίκου Καρακκίου (γενν. 1555, ἀποθ. 1619) καὶ τῶν δύω ἀνεψιῶν του Αὐγουστίνου καὶ Ἀννίβα, ἐνῷ οὗτοι κατέγειναν βασίμως εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς φύσεως, καὶ οὕτω προητοιμασμένοι ἐσπούδασαν νὰ ἑνώσουν εἰς τὰ ἔργα των τὰ ἄριστα καθενὸς ἐκ τῶν προειρημένων διδασκάλων. Καὶ ἐπέτυχαν τοὐλάχιστον τόσον, ὅτι διὰ τῶν μαθητῶν των, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομάζομεν ἐδῶ δύω τοὺς ἐπισημοτέρους, Γουΐδωνα Ῥένιον καὶ Δομενικῖνον, ἐπανέλαβεν ἡ ζωγραφία ἕως τὰ μέσα τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος τιμιωτέραν θέσιν.

Ἡ γλυπτικὴ ἔπεσεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γιβερτίου (Τόμ. Ε, σ. 552) καὶ ἀνυψώθη πάλιν διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ὅς τις καὶ εἰς τὴν τέχνην ταύτην ἔκαμε θαύματα. Ἡ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐνέργειά του ἦτο ὁμοία τῆς εἰς τὴν ζωγραφίαν, ἐὰν δὲν ἦτο κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν βλαβερά. Ὑπὲρ ἄλλους τεχνίτας ἔμεινε ταύτης ἐλεύθερος Ἰωάννης ἐκ Βονωνίας, ὅς τις διὰ πολυαρίθμων ὀρειχαλκίνων ἔργων του ἀνεβίβασε τὴν γλυπτικὴν κατὰ τὴν ις' ἑκατονταετηρίδα εἰς ὕψος τι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπεσε πάλιν μετὰ τὸν θάνατόν του.

Εἰς τὴν τεκτονικὴν ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Βρουνελλε-

σκίου διεύθυναν πάντοτε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀρχαῖα μνημεῖα, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐσχημάτισαν τρόπον ἀνάλογον μὲ τοῦ καιροῦ τὰς χρείας. Ὁ περίφημος Βραβάντιος, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν εἰς δέοντα καιρὸν, ἐφάνη διὰ πολυαρίθμων οἰκοδομημάτων εἰς τὴν Ῥώμην εἷς ἀπὸ τοὺς μεγίστους τέκτονας τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὅς τις τὸν ἠκολούθησε, τὸν ὑπερέβη κατὰ τὴν τόλμην, ἔμεινεν ὅμως ὀπίσω ὀλίγον κατὰ τὴν καθαριότητα τοῦ ὕφους. Ὀνομάζομεν ἐδῶ προσέτι τὸν Παλλάδιον (γενν. 1518, ἀποθ. 1580), ὅς τις εἰς πολλὰ παλάτια τῆς Βενετίας καὶ τῆς πατρίδος του Βικεντίας, ἀκόμη δὲ περισσότερον εἰς πολλὰ ἀγροκήπια, ἔδειξε τὴν θαυμαστὴν αἰσθηματικὴν κρίσιν του. Εἰς τὴν Ῥώμην παρήκμαζε πάντοτε πλέον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Καὶ εἰς τὰς λογικὰς δὲ τέχνας ἐφάνησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἐξαίρετοι ἄνδρες. Ἡ μὲ τόσην πολλὴν ἐνθουσίασιν, καὶ ἐπ' ἀληθείας μὲ ἐμπάθειαν γινομένη μελέτη τῶν παλαιῶν ἔδειξε τὴν μεγάλην της ἐνέργειαν ὄχι μόνον εἰς τοὺς γράφοντας καὶ ποιοῦντας λατινιστὶ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν. Πρὸ πάντων ὀνομάζομεν ἐδῶ περίφημον τὸν Νικόλαον Μακιαβέλλιον (γενν. εἰς Φλωρεντίαν 1469, ἀποθ. 1527). Ἦτο πολιτικὸς γραμματεὺς τῆς Φλωρεντικῆς δημοκρατίας, τὴν ὑπούργησεν εἰς ἀναγκαιότατα πράγματα, καὶ ἐστάλθη καὶ εἰκοσάκις πρέσβυς εἰς ἐξωτερικὰς αὐλάς. Τὰ δημοκρατικά του φρονήματα τὸν ἐκρήμνισαν εἰς τὴν φθοράν. Ὅταν οἱ Μέδικοι ἐπανέλαβαν τὴν ὑπεροχὴν 1512, ἐκατηγορήθη ὅτι ἦτο μέτοχος τῆς κατ' αὐτῶν συνωμοσίας, καὶ ὑπέφερε διὰ τοῦτο καὶ βασανιστήρια. Ἀλλ' ἡ δυστυχία δὲν ἠδυνήθη νὰ ταπεινώσῃ τὸ πνεῦμά του. Ὅταν ἔλαβε τὴν ἐλευθερίαν του, ἐμεταχειρίσθη τὸν καιρόν του εἰς συγγραφὰς, αἱ ὁποῖαι

κατὰ μὲν τὴν δύναμιν καὶ τὸ κάλλος ἀξίζουσι νὰ βαλθῶσι πλησίον τῶν ἀρχαίων, κατὰ δὲ τὰ φρονήματα πνέουν μᾶλλον ἐθνικὸν παρὰ χριστιανικὸν πνεῦμα. Μετὰ τῆς Φλωρεντινῆς ἱστορίας του εἶναι κατ' ἐξοχὴν περίφημα αἱ εἰς τὸν Λίβιον παρατηρήσεις του καὶ ἡ περὶ ἡγεμόνων βίβλος του. Ἐν γένει δὲ εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν περιγραφομένην τώρα περίοδον κἀμμία χώρα δὲν ἐγέννησε τοιούτους κλασικοὺς συγγραφεῖς ἱστορίας εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, καθὼς ἡ Ἰταλία. Ὀνομάζομεν ἐδῶ ἀκόμη Φραγκῖσκον Γουϊκιαρδῖνον, ὅςτις ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ 1494 ἕως 1532, Παῦλον Σάρπιον, ὅς τις ἔγραψε τὴν Τριδεντινὴν σύνοδον, καὶ Ἄρριγον Κατερῖνον Λαβίλαν, ὅς τις περιέγραψε τὰς ἐμφυλίους καὶ θρησκευτικὰς ταραχὰς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος.

Ἐκ τῶν ποιητῶν τοῦ καιροῦ τούτου ἀστράπτουσι πρὸ πάντων Λοδοβῖκος Ἀρίοστος (γενν. 1474, ἀποθ. 1533) καὶ Τορκουάτος Τάσσος (γενν. 1544, ἀποθ. 1595). Ὁ πρῶτος μᾶς παριστάνει εἰς τὸν μαινόμενον Ῥολάνδον του μεγάλην τινὰ, παντοδαπῶς κινουμένην με πολυτελῆ γραφίδα σχεδιασμένην εἰκόνα πλουσίως στολισμένου θαυμαστοῦ κόσμου, ὅς τις λάμπει μὲ χαριτωμένα χρώματα, ἀναμιγμένα τολμηρῶς μὲ σοβαρότητα καὶ ἀστειότητα· ἡ ἠλευθερωμένη Ἱερουσαλὴμ τοῦ δευτέρου μᾶς ἐνηχεῖ μὲ τὴν μαγίαν τῆς γλυκυτάτης γλώσσης ἰσχυρὸν αἴσθημα καὶ θεοσεβῆ ἐνθουσιασμόν. Καὶ τὰ δύω τὰ ποιήματα ἐθαυμάσθησαν καὶ ἠγαπήθησαν ἀπ' ὅλον τὸ ἔθνος. Πλησίον τούτων τῶν ποιητῶν ἐπίσημος εἶναι ὁ πλούσιος εἰς ἰδέας καὶ ὑψηλὰ ἱπτάμενος Γουαρῖνος (γενν. 1537, ἀποθ. 1612), τοῦ ὁποίου ὁ πιστὸς ποιμὴν ἀνεγνώσθη καὶ ἐθαυμάσθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Μετ' αὐτὸν ἐξηντλήθη ἡ γνησία ποιητικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ αὐτὸς δὲ στέκει εἰς τὰ σύνορα, καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ ὑπερβολὰς πάντη ἐλεύθερος. Μετὰ μίαν περίπου

γενεὰν ἀνθρώπων ἐφάνη ὁ Γιαμβαπίστας (Ἰωάννης Βαπτιστὴς), ποιητὴς πλήρης θηλυπρεπείας, ὄγκου, καὶ τεχνικῶν παιγνίων τῆς ἀγχινοίας. Οἱ χάσαντες τὴν κρίσιν Ἰταλοὶ τὰ ἐξέλαβαν ταῦτα καλλονὰς, καὶ εὕρισκαν τόσην εὐαρέστησιν εἰς αὐτὰ, ὥστε ὅλοι σχεδὸν οἱ ποιηταὶ τῆς χώρας ἐκείνης ἔγραφαν τώρα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ οὕτως ἀνήγγελλαν τὴν ἐντελῆ πτῶσιν τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος.

Οὐδ' εἰς τὰς ἀκριβεῖς ἐπιστήμας ἔμειναν οἱ Ἰταλοὶ ὀπίσω. Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐφάνη μεταξύ των ἀνὴρ, Γαλιλαῖος ὁ Γαλιλαίου (γενν. 1564, ἀποθ. 1642), ὅς τις διὰ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν ἀνακαλύψεών του εἰς τὴν φυσιολογίαν ἀπέκτησε τὸ ὄνομα Πατὴρ τῆς νεωτέρας φυσικῆς. Εἰς τὰς ἐπισήμους περιστάσεις τῆς ζωῆς του ἔχομεν σκοπὸν νὰ ἀφιερώσωμεν ἐδῶ λεπτομερῆ τινὰ διήγησιν.

Ὁ Γαλιλαῖος ἦτο υἱὸς εὐγενοῦς τῆς Πίσης, ὅς τις ἠγάπα τὰς ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας καὶ ἴσως χωρὶς νὰ τὸ ἐξεύρῃ διήγειρε μὲ τὸ παράδειγμά του παρομοίαν κλίσιν καὶ εἰς τὸν υἱόν του. Διότι, μ' ὅλον ὅτι αὐτὸς τὸν ἐδιώρισε νὰ γείνῃ πανίων πραγματευτὴς, ἔργον ἔντιμον εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν κλίσιν τοῦ παιδὸς διὰ νὰ σπουδάσῃ. Διὰ τοῦτο τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς πατρίδος του Πίσης, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Τὸ πνεῦμα του ὅμως τὸν ἔσυρεν εἰς τὰ πραγματικὰ, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχεν ὀξεῖαν παρατήρησιν διὰ νὰ κάμῃ νέας εὑρέσεις. Δεκαεννέα ἐτῶν ὤν, παρατηρήσας τὴν εἰς τὰ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κίνησιν φαναρίου τινὸς, τὸ ὁποῖον ἐκρέματο ἀπὸ τὸν θόλον τῆς ἐκκλησίας τῆς Πίσης, ἀνεκάλυψε τοὺς κανόνας τοῦ κρεμαστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου εὗρηκε τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου. Ἐδόθη τώρα ὅλος εἰς μελέτην τῆς Μαθηματικῆς καὶ Φυσικῆς.

Ἡ φήμη τῶν γνώσεών του τὸν κατέστησεν εἰκοσιπενταετῆ ὄντα προφέσσορα τῆς Μαθηματικῆς εἰς τὴν Πίσαν (1589). Ἔκαμε τώρα ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν πύργον τοῦ ναοῦ ὠφέλιμα πειράματα, ἐκ τῶν ὁποίων εὕρηκε τοὺς κανόνας τῆς ταχύτητος τῶν πιπτόντων σωμάτων. Μὲ τὰς περαιτέρω πείρας του εὕρηκε τὴν σαθρότητα πολλῶν φυσικῶν γνωμῶν τοῦ Ἀριστοτέλους· ἀλλ' ὁ φιλόσοφος οὗτος εἶχεν ἀκόμη τότε καθ' ὅλα πολλοὺς ζηλωτὰς, καὶ ἐνομίζετο ἁμαρτία τὸ νὰ τὸν πολεμῶσιν. Ἡ μανία τῶν ἐναντίων του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ὁ νέος προφέσσωρ μετὰ δύω ἔτη ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὴν καθέδραν του καὶ τὴν Πίσαν. Ἐπροσκαλέσθη ὅμως ἀπὸ τὴν Βενετικὴν γερουσίαν διδάσκαλος τῆς Μαθηματικῆς εἰς τὸ Παταυΐον, καὶ ἐκεῖ εὕρηκαν τὰ μαθήματά του τόσον ἔπαινον, ὥστε οἱ μαθηταὶ συνέῤῥεαν εἰς αὐτὸν πανταχόθεν. Ἐνῷ λοιπὸν ἀδιακόπως ἐφήρμοζε τὰς μαθηματικὰς γνώσεις εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἔπιπτεν ἀπὸ νέαν παρατήρησιν εἰς ἄλλην. Ἀπὸ τοῦ 1604 ἔτους ἔκαμνε παρατηρήσεις ὠφελίμους εἰς τὴν μαγνῆτιν, καὶ 1609 παρατηρῶν κατὰ συμβεβηκὸς Βελγίου τινὸς ὑελουργοῦ τὰς θεωρίας περὶ τῶν ὀμματουαλίων, εὕρηκε τὰ ἀστρονομικὰ τηλεσκόπια καὶ τὰ μικροσκόπια. Μόλις ἔκαμε τὴν ἀνεκτίμητον ταύτην εὕρεσιν, καὶ ἔστρεψεν εὐθὺς τὸ βλέμμα του εἰς τὸν οὐρανὸν, ὅπου ἔκαμε σειρὰν νέων ἀστρονομικῶν ἀνακαλύψεων. Εὕρηκε τὴν ἰδιότητα τῆς ἐπιφανείας τῆς σελήνης, ἐδίδαξε νὰ μετροῦν τὰ ὕψος τῶν εἰς αὐτὴν ὀρέων διὰ τῆς σκιᾶς των, καὶ ἠρίθμησεν εἰς τὴν πλειάδα, ὅπου ὁ ὀφθάλμος διακρίνει ἑπτὰ, τριάκοντα ἓξ ἀστέρας. Τότε εἴκασε, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἐξεύρομεν βεβαίως τώρα, ὅτι μὲ βοήθειαν ἀκριβεστέρων τηλεσκοπίων ἐμπορεῖ τις νὰ ἀναλύσῃ τὸν Γαλαξίαν εἰς ὁλάκληρον στράτευμα ἀστέρων. Τὴν 7 Ἰαν. 1610 εὕρηκε τοὺς τοῦ Διὸς δορυφόρους. Ἐκ τούτου τοῦ

ἔτους ἔκαμνεν τὰς ἀνακαλύψεις του εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου τὸν εἶχε προσκαλέσειν Κόσμος Β΄ ὁ Μέδικος Δουκικὸν Μαθηματικὸν, καὶ Φιλόσοφον μὲ ἐντιμοτάτας συνθήκας.

Ἀλλ᾽ ἡ τιμὴ αὕτη ἦτο μικρὰ ὡς πρὸς τὸ τοῦ φθόνου βάρος, τὸ ὁποῖον ἔπεσεν εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα. Ἀπὸ τοῦ 1632 ἔτους, ὁπότε εἶχεν ἐκδώσειν διάλογόν τινα περὶ τοῦ κατὰ Κοπέρνικον καὶ Πτολεμαῖον συστήματος τοῦ κόσμου, ἐξεῤῥάγη δημόσιος διωγμὸς ἐναντίον του. Εἰς τὸ σύγγραμμά του ὑπέθεσεν ὑπερασπιστὴν τοῦ πρώτου Σελβιάτιόν τινα, τοῦ δὲ δευτέρου Σιμπλίκιον, ἀλλ᾽ εἰς τρόπον, ὥστε οἱ λόγοι τοῦ πρώτου ἐλάμβαναν τὴν ὑπεροχήν. Ἦτο δὲ τότε τὸ μὲν Πτολεμαϊκὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον θέτει τὴν γῆν εἰς τὸ μέσον τοῦ παντὸς καὶ βάλλει τὸν ἥλιον καὶ ὅλους τοὺς ἀστέρας νὰ κινοῦνται ὁλόγυρά της, τρόπον τινὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας σύστημα. Τὸ δὲ Κοπερνίκειον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ μὲν ἥλιος εἶναι κέντρον, περὶ αὐτὸν δὲ κινοῦνται οἱ πλανῆται, ἐνομίζετο κακοδοξία καὶ ἀσέβεια, ἐπειδὴ ἀντιφέρεται εἰς χωρίον τι τῆς παλαιᾶς γραφῆς (Ἰησ. Ι΄, 12, 13). Οἱ Μοναχοὶ λοιπὸν ἐδίδασκαν δημοσίως κατὰ τοῦ Γαλιλαίου, καὶ ἕνας ἀγχίνους ἔλαβε βάσιν τῆς ὁμιλίας του τὸ ῥητὸν (Πράξ. Ἀποστ. Α΄, 11) „ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;“ Οἱ δὲ Ἰησουῖται, οἵτινες ἤθελαν νὰ ἔχουν τὸ μονοπωλεῖον ὅλων τῶν Μαθηματικῶν γνώσεων, ἐπαράστησαν εἰς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν Γ΄, ὅτι Σιμπλίκιος ἐνοεῖτο αὐτὸς, καὶ ἐκωμῳδεῖτο, ὅτι ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τύπωσιν τοιούτου βιβλίου. Ἔγεινε λοιπὸν τὸ πρᾶγμα κρισολογίας ἀντικείμενον, καὶ ἐδιωρίσθη σύνοδος Καρδιναλίων, Μοναχῶν καὶ Μαθηματικῶν, ὅλων ἐχθρῶν τοῦ Γαλιλαίου, διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὸ σύγγραμμά του. Τὸ ἔκριναν καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐπικίνδυνον, καὶ ἔκραξαν τὸν συγγραφέα ἔμπροσθεν τῆς τρο-

μέρας ἱερᾶς ἐξετάσεως εἰς τὴν Ῥώμην. Κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔζη πλέον ὁ ὑπερασπιστής του Κόσμος. Μὲ ὅλον τὸ γῆρας του καὶ τὴν πάσχουσαν ὑγιείαν του καὶ τὴν ψυχρότητα τοῦ καιροῦ ἠναγκάσθη νὰ ὁδοιπορήσῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὸν χειμῶνα 1633, καὶ ἀφοῦ μῆνας τινὰς διέτριψεν ἐκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φυλακωμένος, κατεδικάσθη πρὸς αἰώνιον αἰσχύνην τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς ἀπὸ τὴν ἱεροκρισίαν νὰ ἀναθεματίσῃ τὰς μεγάλας ἀληθείας, τὰς ὁποίας εἶχε βεβαιώσειν, γονατιστὸς καὶ ἔχων τὴν χεῖρα του εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἔμπροσθεν Μοναχῶν ἀγραμμάτων (23 Ἰουν. 1633). Ὁ τύπος ἔλεγε: Καρδίᾳ εἰλικρινεῖ καὶ πίστει ἀπλάστῳ ἀπαρνοῦμαι, καταρῶμαι καὶ ἀναθεματίζω τὰς προειρημένας πλάνας καὶ αἱρέσεις. Ἐνῷ ἐσηκώθη ὀρθὸς, ἐκτύπησε τὸν πόδα του καταγῆς καὶ ἐψιθύρισεν εἰς τὰ ὀδόντιά του. „Καὶ μ' ὅλον τοῦτο κινεῖται ἡ γῆ.“ Ἔπειτα ἐδιαβάσθη ἔμπροσθέν του ἡ ὑπὸ ἑπτὰ Καρδιναλίων ὑπογεγραμμένη ἀπόφασις, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαταδικάσθη εἰς φυλακὴν τῆς ἱεροκρισίας ἀπροσδιόριστον καιρὸν, καὶ διὰ τριῶν ἐνιαυτῶν νὰ ἀναγινώσκῃ καθ' ἑβδομάδα τοὺς ἑπτὰ τῆς μετανοίας ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ, τὸ βιβλίον του ἀπηγορεύθη, καὶ τὸ σύστημά του, ὡς ἐναντίον τῆς γραφῆς, ἀνεθεματίσθη.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἔγεινε τυφλὸς καὶ κωφὸς, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔπαυσε νὰ καταγίνεται εἰς φυσικὰς ἐρεύνας. „Εἰς τὸ σκότος μου, γράφει τὸ 1637 ἔτος πρὸς ἕνα φίλον του, μεριμνῶ ἐξετάζων τώρα μὲν ἐκεῖνο, τώρα δὲ ἄλλο ἀντικείμενον τῆς φύσεως, καὶ δὲν ἐμπορῶ νὰ καταπαύσω τὴν ἀνήσυχον κεφαλήν μου, μ' ὅλον ὅτι τὸ ἐπιθυμῶ. Ἡ παντοτεινὴ αὕτη ἀσχολία τοῦ πνεύματός μου μὲ ἁρπάζει τὸν ὕπνον.“ Τελευταῖον ἀπέθανε κατὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ μαθητοῦ του Βικεντίου Βιβιανοῦ, ὅστις εἰς τὸ

ἐξῆς δὲν ἐγνώριζεν ἄλλην ὑψηλοτέραν ὑπερηφάνειαν, εἰμὴ νὰ ὑπογράφεται μὲ τὴν προσθήκην: ἔσχατος μαθητὴς τοῦ Γαλιλαίου. Περεκτὸς τούτου εἶχε παιδεύσειν πολλοὺς ἀξιολόγους μαθητάς. Τὸ σῶμα του ἐναπετέθη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Σταυροῦ πλησίον τοῦ μνημείου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἀλλ' ὑγιὴς καὶ στερεὸς καὶ γλυκὺς εἰς τοὺς συνομιλοῦντας τον. Μόνον μὲ τοὺς πιστοτάτους του ὡμίλει περὶ Μαθηματικῆς καὶ Φιλοσοφίας. Ἡ διάχυσίς του ἦτο κηπεία, μουσική, ἰχνογραφία καὶ ποιητική. Τὸν Ἀριόστον ἤξευρε σχεδὸν ἐκ στήθους. Ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς του εἶναι καθαρὸς καὶ ὡραῖος.

Θ'. ΤΑ ΑΛΛΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

Ἑλβετοί.

Εἰς τὸν πέμπτον τόμον τούτου τοῦ συγγράμματος (σελ. 478) ἀφήκαμεν τοὺς Ἑλβετοὺς κατὰ τὸ τέλος ἐπικινδύνου πολέμου, ὅς τις γεννηθεὶς ἀπὸ ἐσωτερικὴν διχόνοιαν, ὀλίγον ἔλειψε νὰ κρημνίσῃ τὴν μὲ ἑκατονταετεῖς ἀγῶνας στηθεῖσεν οἰκοδομήν, ὁπότε οἱ ἐχθροὶ ἤλπιζαν διὰ τῆς διχονοίας τῶν συμμάχων νὰ ἀπολαύσουν ὅ,τι δὲν ἠδυνήθησαν μὲ τοὺς κατὰ τῆς ὁμονοίας ἀγῶνας. Ἀλλ' ἡ ὑγιὴς φύσις τῆς συμμαχίας ἐνίκησε, καὶ οἱ Ἑλβετοὶ ἐνεδυναμώθησαν μὲ νέους φίλους, καὶ ἐπλάτυναν τὴν ἐπικράτειάν των διὰ δορικτησιῶν. Ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προσλάβουν διὰ στρογγύλησιν, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τοὺς τὸ δώσουν οἱ γείτονες, οἵ τινες ἕως τοῦδε ὑπέκειντο εἰς ξένην ἐξουσίαν. Οὕτως ἐῤῥίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Συνόρκων ἡ Αὐστριακὴ πόλις Ῥουπεσβίλλα πρὸς μεγάλην χαράν

των, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτοῦ ἠνωχλοῦντο συχνάκις ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν. Πάραυτα μετὰ τοῦτο ἐφάνη εἰς αὐτοὺς καιρὸς νὰ ἀποκτήσουν μεγαλήτερα. Ὁ Ἀρχιδοὺξ τῆς Αὐστρίας Σιγεμοῦνδος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκαν τὸ Τεἰολον καὶ αἱ ἐμπροσθιναὶ χῶραι, ἐστασίασε μὲ τὸν Πάπαν Πῖον Β' ἐξ αἰτίας λογομαχίας αὐτοῦ πρὸς τὸν φίλον τοῦ Πάπα, τὸν ἐπίσκοπον Βριξίας. Ὁ Πάπας τὸν ἀφώρισε, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς Ἐλβετοὺς νὰ σηκώσουν πᾶσαν εἰρηνικὴν μετ' αὐτοῦ σχέσιν, ὀνομάζων αὐτὸν „Σιγεμοῦνδον ἄτιμον καταφρονητὴν τῶν τῆς μεγαλειότητος δικαίων, πρώην Δοῦκα.“ Οἱ Ἐλβετοὶ, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁ Σιγεμοῦνδος πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐνεργήσειν εἰς τὴν Ῥώμην ἀφορισμὸν δι' ἰδίας των διαφορὰς, ἐνηγκαλίσθησαν τὸν καιρὸν μὲ χαράν. Τίγυρον, Οὔριον, Συητία, Λύκερνα, Συλουανία, Γλαρῶνα, ὥπλισαν τὰ στρατεύματά των, διὰ τῶν ὁποίων πάραυτα ἐκυριεύθη ἡ Τυργοβία (1460), καὶ διὰ νὰ πολιορκήσουν τὴν Δισσενοβίαν, ἔστειλαν βοηθητικὰ στρατεύματα εἰς Βέρναν, Φρειβοῦργον καὶ Σολόδορον. Κατὰ τὸ μέρος τῶν πολεμικῶν δυνάμεων ἐμοιράσθησαν καὶ αἱ δορικτησίαι, ἐκ τῆς εἰρήνης βεβαιωθεῖσαι, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μὲ αὐτοὺς ἡ Αὐστρία διὰ δεκαπέντε ἔτη (1461), καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἔμειναν ὅλα τὰ κυριευθέντα εἰς τοὺς Ἐλβετούς. Ὅτι τὸ Βιντερθούριον ἐπολιορκήθη, ἀλλὰ δὲν ἐκυριεύθη, ὠφέλησε τοὺς Τιγυρίους. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Ἀρχιδοὺξ ἀφῆκεν εἰς τούτους τὴν ἀξιόλογον ταύτην πόλιν διὰ ἀργύριον, δὲν ἐχρεώστουν νὰ μοιράσουν τὴν κυριότητά της μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας.

Ἡ ἀδυναμία, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἐδῶ ἡ Αὐστρία, ἠρέθισε περισσότερον τὴν τόλμην τῶν Ἐλβετῶν, καὶ ὅμως δὲν ἠλάττωσε τὰς ἐλπίδας τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη ἐδίψων ἐκδίκησιν. Πρὶν φθάσωσιν ἀκόμη τὰ δεκαπέντε ἔτη, ἐγενήθη ἐκ προσβολῆς εὐγενοῦς τινὸς εἰς τὸ Μυλούσιον νέος πόλεμος (1468), εἰς

τὸν ὁποῖον περιεπλέχθη ὁ ἀρχιδοὺξ Σιγεμοῦνδος, καὶ οἱ νικηταὶ Ἑλβετοὶ ἠνάγκασαν τὸν τελευταῖον νὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Βαλδεσούτου. Ἐὰν τὸ ἀργύριον δὲν ἔφθανεν εἰς διωρισμένον τινὰ καιρὸν, ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήτῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Βαλδεσοῦτον καὶ Σβαρσβάλδιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σιγεμοῦνδος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ πληρώσῃ τὸ ἀργύριον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ τὰ ἐνέχυρα, ἀπεφάσισε νὰ προσκαλέσῃ ξένην βοήθειαν. Ἀφοῦ ἐκοπίασεν εἰς μάτην περὶ τούτου εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐστράφη ἔπειτα πρὸς τὸν πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν Δοῦκα Βουργονδίας Κάρολον τὸν Τολμηρόν. Ἀπὸ τοῦτον ἔλαβεν ὅ, τι ἐζήτει μὲ ἐνέχυρον τῶν τεσσάρων τοῦ δάσους πόλεων τῶν εὑρισκομένων εἰς Σβαρσβάλδιον, καὶ τῶν εἰς Ἀλσατίαν, Συνδαγαυΐαν καὶ Βρεισγαυΐαν κτημάτων του. Αἰτίαι συγχύσεως μεταξὺ τοῦ Ἀρχιδουκὸς καὶ τῶν Συνόρκων δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλλείψωσι. Πέτρος ὁ Ἀγεμβάχιος, ἁρμοστὴς τῆς Ἀλσατίας, ἠρέθισε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ὑπεροψίας καὶ σκληρότητός του. Ὅσον ὅμως ἡ Βουργονδία συνεκρούετο ἐχθρικῶς μὲ τοὺς Ἑλβετοὺς, τόσον ἐπλησίαζεν εἰς τούτους Λοδοβῖκος ὁ ΙΑ', καὶ τώρα ἠνώθη μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ Σιγεμοῦνδος. Καὶ οἱ δύω ἤθελαν νὰ βάλωσιν ὅρια εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἔκτασιν τῆς Βουργονδικῆς δυνάμεως, καὶ ἐπίστευαν ὅτι πρὸς τοῦτο εἶναι οἱ Ἑλβετοὶ ἐπιτηδειότατοι. Κατὰ τὸ 1474 ἔτος ὤμοσαν ὁ Σιγεμοῦνδος καὶ ὅλοι οἱ Σύνορκοι μὲ ἐγγύησιν Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ', αἰωνίαν συμβίβασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεβάλλετο πᾶς πόλεμος καὶ πᾶσα ἔχθρα, καὶ ἀνελαμβάνετο πᾶσα εἰρήνη καὶ ἕνωσις. Συγχρόνως δὲ ἔκαμαν τὸ Ἀργεντοράτον, ἡ Βασιλεία, ἡ Κολμαρία καὶ τὸ Σελεστάδιον μὲ τὸν Σιγεμοῦνδαν συμμαχίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσι τὴν ἐνεχυ-

ριασμένην ποσότητα διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον γειτονίαν τῆς Βουργονδίας.

Μαθὼν τοῦτο ὁ Ἀγεμβάχιος ἔσπευσεν εἰς Βρισίακον διὰ νὰ ὀχυρώσῃ τὸν τόπον τοῦτον, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπεροψίας του παρώργισε τοὺς ἐκεῖ τόσον, ὥστε τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν. Ὁ Σιγεμοῦνδος, ὅς τις τώρα ἀθέτησε τὰ ἐνέχυρα εἰς τὸν Δοῦκα, ἐκατέστησε κριτήριαν συγκροτούμενον μέρος μὲν ἐξ Αὐστριακῶν, μέρος δὲ ἐκ Συνόρκων. Χωρὶς παρατήρησιν, ὅτι ὁ δοῦλος δύναται νὰ τιμωρηθῇ μόνον ἀπὸ τὸν αὐθέντην του, ἐκαταδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Ἀγεμβάχιος· ὁ Κάρολος ἔγεινεν ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸν θυμὸν, καὶ ὤμοσεν ἐκδίκησιν· ἐπειδὴ ὅμως τότε ἦτο περιπλεγμένος εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Κολωνίας (Τόμ. Γ. σελ. 466), ἀνάγκη ἦτο νὰ τὴν ἀναβάλῃ. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ συνεδέθησαν οἱ Σύνορκοι σφικτότερα μὲ τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ἐλβετοὶ καὶ Αὐστριακοὶ, φίλοι τώρα, καὶ σημαινόμενοι κοινῶς μὲ ἄσπρους σταυροὺς, ἐπέρασαν τὸ ὄρος Ἰουρασσὸν, καὶ ἐκυρίευσαν πολλοὺς ὀχυροὺς τόπους. Ὕστερα κατὰ τὸ 1476 ἔτος ἐξεστράτευσεν ὁ Κάρολος ἐναντίον των. Φρούρια τινὰ, Π. χ. ἡ Ἰωαμβίλλα, τὰ ὁποῖα ἠμέλησαν νὰ πιάσωσιν οἱ Βέρνιοι, ἐκυριεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ· ἀπ' ἄλλα ἐξεδιώχθησεν αἱ Ἐλβετικαὶ φρουραί. Ὁ Κάρολος ὤμοσε τὸν ἅγιον Γεώργιον κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὅτι θέλει ἀφανίσειν ὅλους τοὺς σκύλους Γερμανοὺς, καὶ θέλει χαρίσειν τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς στρατιώτας· τοὺς φρουροὺς τῆς Γρανσῶνος ἐκρέμασεν ἀπὸ τὰ δένδρα. Ὄχι μακρὰν τοῦ τόπου τούτου ἐσυναντήθησαν ἀπροσδοκήτως τὰ δύω στρατεύματα τὴν 3 Μαρτίου. Οἱ Σύνορκοι, καθὼς ἴδαν τὸν ἐχθρὸν, ἐγονάτισαν καὶ ἐπροσεύχοντο· ὁ δὲ Κάρολος νομίζων, ὅτι παρακαλοῦν νὰ τοὺς ἐλεήσῃ, ἐφώναξε: δὲν εἶναι ἔλεος δι' αὐτούς· ὅλοι χρεωστοῦν νὰ ἀποθάνωσιν. Ἀλλὰ πάραυτα ἐγνώρισε πό-

φον ἠπατήθη, ὅταν οἱ Βουργόνδιοί του ἀπὸ τὴν ἀκαταμάχητον προσβολὴν τῶν ἀνδρείων Ἑλβετῶν ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Καὶ ὁ Κάρολος δὲ, ὅςτις μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ἠνάγκαζε τοὺς φεύγοντας νὰ σταθῶσι, συνετράπη καὶ αὐτὸς μαζή των. Ἀμέτρητοι θησαυροὶ, τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ἔπεσαν εἰς τῶν νικητῶν τὰς χεῖρας. Μετ' ὀλίγον ἦλθε πάλιν στρατηγῶν πολυαρίθμους καὶ ἐπολιόρκει τὸ Μύρατον. Ἐκεῖ ἐφάνη ὁ στρατὸς τῶν Συνόρκων, καὶ μὲ μάχην ἐκέρδησε νέον θρίαμβον τὴν 22 Ἰουνίου κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότε πρὸ 137 ἐτῶν διέσωσαν τὴν πολιτείαν των πλησίον τῆς Λαυπίας. Ἰωάννης Ἀλβύλιος, ὅς τις ὡδήγει τὰ στρατεύματα, ἐμεταχειρίσθη τὴν περίστασιν ταύτην νὰ ἐνθουσιάσῃ τοὺς ἰδικούς του. Ἐνῷ ἐπροσεύχοντο, ἀνοίχθησαν τὰ σύννεφα, καὶ ἐφάνη ὁ ἥλιος· πρότερον εἶχε καταμοσχεύσειν τοὺς Ἑλβετοὺς βροχὴ διαρκὴς εἰς τὸν δρόμον. Μὲ τὴν συνειθισμένην ἀνδρίαν των ἀπέκρουσαν ὅλους τοὺς ἐχθρικοὺς λόχους. Ὁ Κάρολος ἔφυγε, 25,000 νεκροὶ ἐκ τοῦ στρατεύματός του ἐσκέπασαν τὸ Βαλστάτ *). Κατὰ τίνα τρόπον κρημνισθεὶς ἀπὸ τὸ μέγα ὕψος του ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐτελεύτησε τὸ ἐφεξῆς ἔτος, τὸ ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (Τόμ, Ϛ', σελ. 475).

Εἰς τοῦτον τὸν ἐπικίνδυνον πόλεμον, λέγει ἕνας Ἑλβετὸς ἱστοριογράφος, ἐξήπλωσαν οἱ Σύνορκοι τὴν φήμην τῶν ὅπλων των πρὸς βλάβην τῆς καλῆς φήμης τῆς μετριότητός των. Τὰ μεγάλα λάφυρα πολυτίμων λίθων, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας των, καὶ τὰ πολλὰ συμμαχικὰ ἀργύρια τῶν Γάλλων, ἔκαμαν πολλὰς οἰκογενείας ὑπερηφά-

---

*) Τὰ ὀστᾶ τῶν φονευθέντων συνηρμόσθησαν μετέπειτα εἰς χωριστὸν οἰκοδόμημα. Τὸ μνημεῖον τοῦτο τοῦ παλαιοῦ κλέους ἐκρημνίσθη τὴν 2 Μαρτίου 1798 ἀπὸ στράτευμα δημοκρατικῶν Γάλλων, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο μισητὴ καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς δυνάμεως ξένου λαοῦ.

τους, ἢ ἐντὸς ὀλίγου κατεφαγώθησαν εἰς τρυφὰς καὶ ἀσωτίας ἀπὸ τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ὁδοιπορεῖν, ὡς ὠνόμαζαν τὸ ἐμβαίνειν εἰς ξένην πολεμικὴν ὑπουργίαν, ἔλαβε τώρα ὑπεροχὴν καὶ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἀταξίας. Οἱ μισθοφόροι ἐλάμβαναν ὄχι σπανίως μισθὸν ἀπὸ δύω ἡγεμόνας, οἱ ἀρχηγοὶ ἐμίκρυναν τὸν μισθὸν τῶν κοινῶν στρατιωτῶν κτλ. Οἱ ἄρχοντες ἔκαμναν κατὰ τούτων νόμους χωρὶς νὰ τοὺς ἐκτελῶσιν, ἢ ἐσιώπων ἐπειδὴ ἐλάμβαναν ἐτήσια χρήματα ἢ δῶρα. Τοιουτοτρόπως διέφθειραν οἱ πολεμικοὶ διὰ πολυτελείας καὶ κακοηθείας ὅλον τὸ ἔθνος.

Μεταξὺ τῶν χωρίων (οὕτως ὠνομάζοντο αἱ δημοκρατικαὶ ἐπαρχίαι, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν πόλεις) καὶ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀριστοκρατικῶς κυβερνωμένων πόλεων ἐγεννήθη ἀντιζηλία ἀπὸ τὴν διαφορότητα τῶν ἠθῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως. Ἐξαιρέτως δὲ ἐμισεῖτο ἀπὸ τοὺς πρώτους ἡ Βέρνα. Ἐπειδὴ παρέλαβαν εἰς τὴν συμμαχίαν τὸ Φρειβοῦργον καὶ τὸ Σολόδορον, τὰ ὁποῖα αἱ μὲν πόλεις ἤθελαν, τὰ δὲ χωρία δὲν ἔστεργαν, ἐγεννήθη ἔχθρα, καὶ εἰς μίαν συνέλευσιν τῆς Σταντίας (1481) ὑψώθη τόσον ὁ παροργισμὸς, ὥστ' ἐφαίνετο ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς Συνορκίας. Τότε ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἔρημον ὁ ἐνάρετος Μοναχὸς Κλαούσιος, ὅστις πρότερον εἶχεν ὑπουργήσειν λαμπρῶς τὴν πατρίδα καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην, ἔπειτα ὅμως ἀπηρνήθη τὸν κόσμον καὶ ἔζη ἀσκητικῶς εἰς τὴν ἐρημίαν. Ὅταν ἐφάνη εἰς τὴν συνέλευσιν ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ, ἤκουσαν ὅλοι μὲ εὐλάβειαν τὴν ὁμιλίαν του, καὶ ἐπέτυχε μὲ τοὺς ἰσχυροὺς λόγους του νὰ καταστήσῃ φιλίωσιν. Ἔγεινε νέος βάσιμος νόμος δι' ὅλην τὴν Συνορκίαν. Εἰς τὴν κυριωτέραν ὑπόθεσιν ἐνίκησαν αἱ πόλεις. Τὸ Φρειβοῦργον καὶ τὸ Σολόδορον ἐμβῆκαν εἰς τὴν Συνορκίαν. Ἀλλ' αἱ ταραχαὶ δὲν ἔπαυσαν ἐντελῶς. Ὁ Πολίταργος τοῦ Τιγύρου, Ἰω-

άννης Βαλδάμαννος, μέγας πολεμικὸς καὶ πολιτικὸς, μόνον ὅτι ἔπραττε κάποτε αὐτογνωμόνως, εἶχεν ἐρεθίσειν τοὺς εὐγενεῖς· οὗτοι δὲ ἠνώθησαν μὲ τοὺς χωρικοὺς, καὶ ὁ ἐνδοξότατος σύνορχος ἀπέθανεν ὑποκάτω τῆς σπάθης τοῦ δημίου (1489).

Ἡ δολία πολιτικὴ Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ', ὅς τις εἶχε κινήσειν τοὺς Συνόρκους ἐναντίον Καρόλου τοῦ Τολμηροῦ, ἐπροσπάθησε νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἐφεξῆς τὴν δύναμίν των πρὸς ὄφελος τῆς Γαλλίας, καὶ ἔκαμε μαζή των (1480) συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας μὲ μισθὸν ἐλάμβανεν ἀπ' αὐτῶν στρατιώτας. Ὀλίγον καιρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ἠγωνίσθη νὰ μεταφέρῃ τὴν σχέσιν ταύτην εἰς τὸν διάδοχόν του, καὶ Κάρολος ὁ Η' ἐβάσταξε τὴν προτίμησιν ἐναντίον τῶν αὐτῶν προσπαθήσεων τῆς Αὐστρίας μὲ τὰς ἀκριβεῖς πληρωμὰς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους τοῦ ἄφησεν ὁ πατήρ του. Ἐὰν ὅμως κάποτε δὲν ἐλάμβαναν ὀρθῶς τὸ ἐτήσιον ἀργύριον οἱ ἀρχηγοὶ, ἐκλονίζετο τὸ Γαλλικὸν συμφέρον, καθὼς βλέπομεν εἰς τοὺς προειρημένους πολέμους Λοδοβίκου τοῦ ΙΒ' τοὺς Ἐλβετοὺς νῦν μὲν βοηθοὺς, νῦν δὲ πολεμίους τοῦ βασιλέως τούτου. Ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ μαζή του τοὺς Συνόρκους, καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπεν ἀργύριον, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ μὲ ἄλλον τρόπον νὰ εἰσάξῃ τὴν Ἐλβετίαν πάλιν εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Γερμανίας. Ἐπροσκάλεσε τοὺς Συνόρκους νὰ γνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῆς Γαλλίας. Δὲν ἐδέχθησαν ὅμως τὴν πρόσκλησιν, καὶ τὸ ἐντεῦθεν γεννηθὲν μῖσος τοὺς ἔφερεν ἐκ μικρᾶς ἀφορμῆς εἰς φανερὸν πόλεμον (1499). Οἱ Ἐλβετοὶ ἐνίκησαν, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγεινεν ἡ ἐν Βασιλείᾳ εἰρήνη, ὅπου δὲν ἔγεινε λόγος περὶ ἑνώσεως μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ Βασιλεία καὶ ἡ Σκαφοσία ἐμβῆκαν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ 1513 τὸ Ἀππετσέλλιον δεκάτη

τρίτη καὶ τελευταία ἐπαρχία. Νέαι ταραχαὶ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν ἀναμόρφωσιν, ἥτις ἐφάνη εἰς τὴν Ἐλβετίαν ὄχι ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ πάντη ἀσχέτως.

2. Ἐλβετικὴ ἀναμόρφωσις δι' Οὐλρίκου Ζεβιγγλίου.

Ὁ περίφημος οὗτος ἀναμορφωτὴς (γενν. 1484) ἦτο υἱὸς ἀξιωματικοῦ τινὸς τῆς Βιλδουσίας εἰς τὸ Κομητάτον Τογγεμβοῦργον. Τὴν πρώτην παιδείαν του ἔλαβεν ἀπὸ θεῖόν του τινὰ ἱερέα. Ἔπειτα ἐσπούδασεν εἰς τὴν Βασιλείαν καὶ Βέρναν. Καὶ εἰς τοὺς δύω τόπους ἐκατέγεινε μὲ ἐπιμέλειαν μεγίστην εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὴν μουσικήν. Ἤθελεν ἤδη νὰ γείνῃ Μοναχός, ἀλλὰ περίστασίς τις, δὲν ἐξεύρομεν ποία, τὸν ἐμπόδισε, καὶ ὁ Ζεβίγγλιος ὑπῆγεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης, ὅπου ἐδόθη μὲ μεγίστην ἐπιμέλειαν εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας. Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν Βιένναν ἔγεινε διδάσκαλος εἰς Βασιλείαν, καὶ ἐκεῖ μελετῶν τὴν θεολογίαν ἤρχισε νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας.

Θεολόγος τις ἐν Βασιλείᾳ, Θωμᾶς Βυττεμβάχιος, καὶ φίλος του τις, Λέων Ἰοῦδος, ὅς τις 1506 ἔγεινεν ἐφημέριος εἰς τοὺς Παρισίους, ἠνώθησαν μαζή του εἰς τὰς μελέτας, καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἁγίων γραφῶν τοὺς ἔφερεν εἰς νέας θεωρίας. Ἠνώθη μὲ φίλους του τινάς, μὲ τοὺς ὁποίους συμφωνήσας ὅτι ἐχρειάζετο ἡ παροῦσα ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ἀναμόρφωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ διασώσῃ καθεὶς ἀπ' ἄμβωνος εἰς τὸν λαὸν τὸ κήρυγμα τοῦ ἀληθινοῦ εὐαγγελίου. Κανεὶς ὅμως δὲν εὐτύχει τόσον, ὅσον ὁ Ζεβίγγλιος. Τέσσαρες ἐφημέριοι, Κορράδος Ῥεχεβέργιος, Λέων Ἰοῦδος, Φραγκῖσκος Ζίγγιος, καὶ Μιχαὴλ Σάνδερος, ἦσαν οἱ συναγωνισταί του. Πρῶτον ἔργον των ἦτο, ὅτι ἐκατάπεισαν τὰς καλογραίας νὰ παραιτήσωσι τὰ μοναστή-

ρια καὶ νὰ ὑπανδρευθῶσι. Διὰ νὰ ἐκτελίσουν περισσότερα, ὑπῆγαν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντίας Οὔγωνα, καὶ εἰς τὸν Καρδινάλιον καὶ ἐπίσκοπον Σεδούνου, Ματθίαν Σίννερον, καὶ τοὺς ἐπαρακάλεσαν νὰ κάμουν κάποιαν διόρθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ δύω ἐφοβήθησαν τὸν Πάπαν καὶ δὲν ἔδωκαν ἀκρόασιν.

Μεγαλήτερος κύκλος ἐνεργείας ἠνοίχθη διὰ τὸν Ζεβίγγλιον 1518, ὅταν ἐπροσκαλέσθη ἐφημέριος εἰς Τίγυρον. Ἐκεῖ εὕρηκε λαὸν φιλελεύθερον καὶ δεκτικὸν τῶν νεωτερισμῶν. Μὲ σειρὰν συνεχῆ ὁμιλιῶν ἐξήγησεν εἰς τὸν λαὸν ἀπ' ἄμβωνος ὅλην τὴν νέαν διαθήκην. Ἔπειτα μὲ καιρὸν ἀνεκάλυψε τὰς καταχρήσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερέων, καὶ ὅταν 1519 περιήρχετο τὴν Ἑλβετίαν μὲ συγχωροχάρτια τοῦ Πάπα ἕνας γυμνόπους Μοναχὸς, Βερνάρδος Σαμψὼν, ὡμίλησε μὲ ζῆλον κατὰ τούτου, ὡς ὁ Λούθηρος. Διὰ νὰ γείνῃ ὅμως εἰς ἄλλους ὠφελιμώτερος, ἐγύμναζε τὸν ἑαυτόν του μὲ ἀνάγνωσιν τῶν γραφῶν καὶ τῶν κλασικῶν, καὶ τριακονταετὴς ὢν ἔμαθε καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν διὰ νὰ διαβάσῃ τὴν παλαιὰν Διαθήκην εἰς τὸ πρωτόγραφον. Τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐδιαίρει τακτικῶς, καὶ ἀπεσπᾶτο καὶ ἀπὸ τὸν ὕπνον διὰ νὰ μελετᾷ.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς διδαχὰς καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του ἐπολέμει κατ' ὀλίγον πάντοτε τὰς καταχρήσεις· δὲν ἔλειψαν νὰ τὸν κατηγορήσουν ὡς αἱρετικόν. Κατὰ τὸ 1522 ἔτος ἐπαραπονήθη ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντίας μὲ ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς ἐν Τιγύρῳ ἱερεῖς διὰ τοὺς ἐπικινδύνους νεωτερισμοὺς καὶ ταραχὰς, αἱ ὁποῖαι συνέβαιναν ἐκεῖ, διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν παλαιῶν ἐθίμων, καὶ τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ συγχωρῶσι τοιαύτας μεταβολάς. Ὁ Ζεβίγγλιος ἀπεκρίθη ἐγγράφως ὁμολογῶν ὅτι ἀποδοκιμάζει ὅλα τὰ αὐτογνωμονικὰ τῶν ἀνθρώπων παραγγέλματα εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Δομινικανοὶ τὸν ἐδυσφήμι-

ξαν ὡς αἱρετικὸν, ἐδιώρισεν ἡ κυβέρνησις ἐν μέρει κατὰ ζήτησίν του τὸν Ἰαν. 1523 θρησκευτικὴν συνδιάλεξιν μεταξὺ τῶν διδασκάλων τῶν δύω μερίδων. Εἰς ταύτην καὶ εἰς ἄλλας δύω μετ' αὐτὴν γενομένας φιλονεικίας ἐφάνησαν αἱ θεωρίαι τοῦ Ζεβιγγλίου τόσον πληροφορητικαὶ εἰς τοὺς συμπολίτας του, ὥστε 1524 ἀπέβαλαν τὴν λειτουργίαν καὶ τὰς εἰκόνας. Κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἐνυμφεύθη καὶ ὁ ἀναμορφωτὴς, ἀφοῦ πρὸ αὐτοῦ τὸ ἔκαμαν πολλοὶ ἄλλοι ἱερεῖς καὶ Μοναχοί. Εἰς Βασιλείαν ἔκαμεν ἡ ἀναμόρφωσις κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον προόδους δι' ἄλλου θεολόγου, Οἰκολαμπαδίου (Hausschein), φίλου τοῦ Ζεβιγγλίου, καὶ εἰς ἄλλας Ἑλβετικὰς πόλεις ἠκολούθησαν τὸ δοθέν παράδειγμα. Ἰωάννης Ἔκκιος, ὁ γνωστὸς ἀντίπαλος τῆς Λουθηρανῆς ἀναμορφώσεως, ἔκαμε 1526 εἰς Βάδαν συνδιάλεξιν τινὰ μὲ τὸν Ζεβίγγλιον καὶ Οἰκολαμπάδιον, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἐμποδίσῃ μὲ τοῦτο τὰς προόδους τῆς ἀρξαμένης κινήσεως. Ἄλλη συνδιάλεξις 1528 εἰς Βέρναν γενομένη ἔδωκε τὰ νικητήρια εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν. Περὶ τῶν ματαίων προσπαθήσεων τοῦ νὰ ἑνώσουν τὴν Ἑλβετικὴν ἀναμόρφωσιν μὲ τὴν Λουθηρανὴν, ὡμιλήσαμεν ἀρχήτερα (Τόμ. Ϛ', σελ. 273).

Ἡ διδασκαλία ὅμως τοῦ Ζεβιγγλίου δὲν ὑπερενίκησεν εἰς ὅλην τὴν χώραν· μάλιστα δὲ εἰς τὰς δημοκρατικῶς κυβερνωμένας ἐπαρχίας Συητίαν, Οὔριον, Οὐντερβάλδαν καὶ Τέγυρον ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦτο ἔδωκε νέαν σφοδρότητα εἰς τὸ πολιτικὸν σχίσμα. Διότι αἱ δύω ἰσχυρόταται δημοκρατίαι, Τίγυρον καὶ Βέρνα, ἀνέλαβαν καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἔκλεισαν χριστιανικόν τι δίκαιον πρὸς ἀλλήλας, ὅπου παρέλαβαν καὶ τὴν Βίελλαν, Μυλούσιον, Βασιλείαν καὶ ἅγιον Γαληνόν. Ἀπὸ τὸ ἓν ἄκρον τῆς Ἑλβετίας ἕως τὸ

ἄλλο ἔγεινε μετανάστευσις καὶ μεταφύτευσις πολλῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἤλλαξαν τὴν πατρίδα των, ὅπου ὑπέπεσεν ἡ θρησκεία των, μὲ ἄλλον τόπον, ὅπου αὕτη ἐκυρίευε μὲ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀναμορφωμένων ἐπαρχιῶν ἔκαμαν ἕνωσιν ἡ Συητία, Οὔριον, Οὐντερβάλδα, Τίγυρον, καὶ Λύκερνα (1529) πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των, καὶ ἐσυμμάχησαν μὲ τὸν Φερδινάνδον βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἀκόμη ἔτος ἔγειναν πολεμικαὶ προετοιμασίαι. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν, Ἰωάννης Αἴβλιος, Πολίταρχος τῆς Γλαρώνης, παρακαλέσας καὶ συμβουλεύσας τοὺς Καθολικοὺς καὶ Ἀναμορφωμένους ἔκαμε μεταξύ των εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐκράτησε πᾶσα ἐπαρχία τὸ δίκαιον νὰ διορίσῃ τὴν θρησκείαν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της· εἰς δὲ τὰς κοινὰς Ἁρμοστίας ἔμελλε νὰ διορισθῇ ἐκ τῶν περισσοτέρων ψήφων. Ἀλλ' εἰς τὰς πέντε ἐκείνας ηὔξησεν ἡ ἔχθρα, ἐπειδὴ ἡ ἀναμόρφωσις ἔκαμνε περαιτέρω προόδους. Ἐπαραπονήθησαν ὅτι οἱ Τιγύριοι ἐμεταχειρίζοντο παρανόμως τὰ δίκαια τοῦ ἀποδιωχθέντος ἡγουμένου τοῦ ἁγ. Γαληνοῦ, καὶ εἰσέβαλαν εἰς τὴν ἐπικράτειάν των. Ἐκεῖ ἔκαμαν κακὰς προετοιμασίας, καὶ σπουδαστικὰ ἀντέταξαν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀνθρώπους ἀτάκτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ζεβίγγλιος, ὅς τις τὸ ἐνόμιζεν ἄτιμον νὰ μένῃ ὀπίσω, ὅπου ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνεται πόλεμος ὑπὲρ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διεγερθείσης θρησκευτικῆς ἔριδος. Τὴν 11 Ὀκτωβρ. 1531 ἔγεινε πλησίον Καπέλλης καὶ Τιρύγου μάχη. Ἀλλ' εἰς τὸ Τιγυρικὸν στράτευμα δὲν ἦτο οὔτε πειθαρχία οὔτε προσταγή, ἡ μάχη ἦτο μᾶλλον θόρυβος, ἀρχηγοὶ καὶ κοινοὶ ἔφυγαν. Ὁ Ζεβίγγλιος ἔμεινεν ἔνοπλος μεταξὺ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ἐνεκαρτήρησαν, Ὅταν δὲ οὗτος ἐπληγώθη καὶ ἀπὸ ἀτονίαν ἔπεσε κατὰ γῆς, τὸν ἔφθασεν ἕνας ἐχθρὸς, ὀνόματι Ἰουκίγκιος, καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν θανατηρὰν

πληγὴν εἰς τὸν λαιμὸν, ἐνῷ μὲ σταυρωμένας χεῖρας καὶ μὲ ὄμματα βλέποντα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπέφευγε μὲ τὰ νεύματάτου νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀειπάρθενον. Διότι ὁ ὄχλος τῶν νικητῶν ἐνησχολεῖτο νὰ ἐπιστρέφῃ τοὺς πληγωμένους εἰς τὴν Καθολικὴν πίστιν μὲ τὸ σπαθίον, καὶ νὰ σφάξῃ τοὺς πεισματώδεις αἱρετικούς. Ἐκ τοιούτου πάθους κυριευόμενοι οἱ ἐχθροὶ ἐτεταρτημορίασαν διὰ τοῦ δημίου τὸν νεκρὸν τοῦ Ζεβιγγλίου, τὸν ἔκαυσαν, καὶ ἔσμιξαν τὴν στάκτην του μὲ στάκτην χοίρων, διὰ νὰ μὴ τὴν συνάξῃ ἴσως κἀνεὶς ζηλωτὴς τοῦ ἀποθανόντος.

Ἀλλ' αἱ πέντε ἐπαρχίαι δὲ ὠφελήθησαν μεγάλως ἀπὸ τὴν πρώτην των ταύτην νίκην. Ἡ Βέρνα, Βασιλεία, Σκαφοσία ἔστειλαν εἰς τοὺς Τιγυρίους βοηθητικὰ στρατεύματα. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ἡνώθησαν οὗτοι μὲ τοὺς Τιγυρίους· ἐδίωξαν τοὺς Καθολικοὺς ἕως Ζυγερβέργης, ὅπου ἔλαβαν ὀχυρὰν θέσιν. Ἐκεῖθεν νὰ τοὺς διώξωσι δὲν ἠδυνήθησαν, οἱ Τιγύριοι ἐνικήθησαν, καὶ τὸ κτύπημα τοῦτο ἦτο βλαβερώτερον παρὰ τὸ πρῶτον. Οἱ εὐαγγελικοὶ ἤρχισαν νὰ χωρίζωνται ἀπὸ τὸν πόλεμον, τὸ Τίγυρον ἔκαμεν εἰρήνην, καὶ τὴν ἐδέχθη καὶ ἡ Βέρνα (1531). Κατὰ ταύτην εἰσήχθη πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγ. Γαληνοῦ ἡ Καθολικὴ θρησκεία. Καὶ εἰς τὰς εὐαγγελικὰς δὲ ἐπαρχίας ἀπὸ τῆς δυστυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἐγεννῶντο κινήσεις, καὶ εἰς τόπους τινὰς ἀποκατέστησαν οἱ Καθολικοὶ τὴν λειτουργίαν. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ ὅριον, ὅπου ἔμειναν καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἐνῷ ἐδῶ ἐμαίνετο ὁ θρησκευτικὸς πόλεμος, ἐδίδασκεν ὁ σφοδρὸς Φάρελος (ἀνωτ. σελ. 22), ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βέρνης μὲ μέγαν ζῆλον τὴν ἀναμόρφωσιν εἰς τὴν (κατὰ τὴν γλῶσσαν) Γαλλικὴν Ἐλβετίαν. Ἀνέβαινε καθ' ἑκάστην τὸν ἄμβωνα εἰς τὴν Γενεύαν, χωρὶς νὰ ταράττεται ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν

αὐθαδῶν παίδων, ἢ ἀπὸ τὰς κατακραυγὰς τῶν γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, οἵτινες συχνάκις ὡς πλάνου τοῦ ἐξέσχισαν τὸ πρόσωπον, ἢ τοῦ ἐξερρίζωσαν τὸ γένειον. Εἰς Γρανσῶνα ἐκινδύνευσε τὴν ζωήν του, ἐνῷ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ φίλοι των μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων δὲν τὸν ἄφησαν νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν των. Πῶς εἰς τὴν Γενεύαν ἐτελειώθη μετὰ ταῦτα ἡ ἀναμόρφωσις διὰ τοῦ Καλβίνου, τὸ ἴδαμεν ἐρχήτερα. Οἱ Γενευῖνοι ἐμεταχειρίσθησαν τὴν ἀφορμὴν ταύτην νὰ ἀποβάλωσι διὰ πάντα τὰς τῆς Σαβαυδίας ἀντιποιήσεις εἰς κυριάρχησιν τῆς πόλεώς των, καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συμμαχοῦντες Βέρνιοι νὰ ἑλκύσουν εἰς ἑαυτοὺς τὴν Βαδετλανδίαν (ἀνωτ. 256), ἥτις διὰ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀναμορφώσεως συνεδέθη σφικτὰ μὲ αὐτούς. Αἱ καταχτήσεις αὗται ἐξηπλώθησαν, ὅταν τελευταῖον καὶ ὁ Κομητικὸς οἶκος Γρυάρζιος ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην, ἥτις ἐκυρίευσεν ὅλους τοὺς μεγάλους οἴκους τῆς Ἑλβετίας. Κακὴ οἰκονομία καὶ βαρέα χρέη ἔφεραν τὰ πλούσια κτήματα τοῦ Κόμητος τούτου εἰς τὴν Βέρναν. Καὶ τοιουτοτρόπως συνεπληρώθη ἡ Ἑλβετικὴ ἐπικράτεια καὶ ἐκ δυσμῶν. Εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης ὀλίγον ἀνεμίχθη εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους καθὸ αὐτόνομος δύναμις.

---

3. Σκανδιναυΐα ἐπὶ Ἰωάννου Α' καὶ Χριστιανοῦ Β'.

(1481 — 1523).

Ἡ Καλμαρικὴ ἕνωσις, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς ἓν τὰ τρία βόρεια βασίλεια, ἀπέτυχε τὸν σκοπόν της, καὶ ἡ Σβεκία ἠγωνίζετο πάντοτε νὰ βαστάξῃ τὴν αὐτονομίαν της ἐναντίον τῶν ἀπὸ Δανίας κυβερνώντων βασιλέων. Εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα ἀφήκαμεν (Τόμ. Ε', σελ. 547) τὸν Βορρᾶν μετὰ τὸν

θάνατον Χριστιανοῦ Α' (1481), τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος, Ἰωάννης Α', πάραυτα ἐπροσπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διαλυθεῖσαν ἕνωσιν. Μὲ σκληρὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας ἔστερξεν ὁ βασιλεὺς, ἐκατωρθώθη τῷόντι, ἐξαιρέτως διὰ τοῦ ἱερατείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἔκδοτος. Αἱ συνθῆκαι ὅμως ἠφάνιζαν τὸν σκοπόν. Οὕτως ὑπεσχέθη ὁ Ἰωάννης νὰ δώσῃ εἰς τὴν Νορβηγίαν τὸ τελώνιον τῆς Βαχουσίας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ Σβεκία, εἰς καθὲν ἀπὸ τὰ τρία βασίλεια νὰ καταστήσῃ θησαυροφυλάκιον ὑπὸ τὴν ἐφορίαν ἑνὸς ἱερατικοῦ καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ βουλευτοῦ, νὰ μὴ δεχθῇ εἰς τὸ βουλευτήριον κἀνένα, ὅς τις δὲν εἶναι εὐγενὴς, ἢ δυσαρεστεῖ εἰς τοὺς ἄλλους βουλευτάς κτλ. Ἀλλὰ μὲ ὅλας ταύτας τὰς συνθήκας ἐξουσίαζεν εἰς τὴν Σβεκίαν ὁ προεστὼς τοῦ βασιλείου Στὲν Στύριος σχεδὸν ἀπεριορίστως διὰ δολίου ἐπιτηδειότητος καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ· διότι οἱ εὐγενεῖς ὑπετάσσοντο μὲ δυσαρέσκειαν εἰς ἄνδρα ὅμοιόν των. Καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἰωάννης εἰς ἀφορμὴν ἐκραγείσης τινὸς ἔριδος μεταξὺ Στὲν Στυρίου καὶ ἄλλου τινὸς μεγιστᾶνος τῆς Σβεκίας, Σβάντε Στυρίου, ἐπολέμησε τὸν πρῶτον καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ στέρξῃ μετ' αὐτοῦ ἐξισασμὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Στὲν Στύριος ἔγεινε τοῦ βασιλείου αὐλικὸς Δομέστικος, καὶ ἔλαβε κληρούχημα ἐπαρχίας τινας. Ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦτο ἐπολέμησε τὸ μεταξὺ Ἄλβιος καὶ Εἰδέρας ἐθνάριον τῶν Διθμάρσων, ἔπαθεν ὅμως (17 Φεβ. 1500) μεγάλην φθορὰν, μὲ ὅλην τὴν μεγαλητέραν του δύναμιν, καὶ πάραυτα πάλιν ἐπανέστη ὁ Στὲν Στύριος. Ἐπροσπάθει νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Νορβηγίαν, ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι τότε διεφέροντο μὲ τὸν βασιλέα. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Στὲν Στύριος (1503) καὶ αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις ἔκαμαν εἰρήνην. Τοῦτο ἔφερεν ἡσυχίαν καὶ εἰς τὴν Νορβηγίαν. Ἀλλ' αἱ συγκρούσεις διήρκουν πάντοτε, καὶ μία λαθρεμπορία, ἥτις ἐγίνετο μεταξὺ Σβέ-

κων καὶ τῆς Ἄνσης, ἐπαρακίνησε τὸν Ἰωάννην νὰ πολεμήσῃ καὶ τὰ δύω τὰ μέρη. Μετά τινα ἔτη ἔκαμεν εἰρήνην πάλιν ἡ Ἄνση· ἀλλ' ἡ μετὰ τῆς Σβεκίας σχέσις δὲν εἶχε καθαρισθῆν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἰωάννης (1513).

Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Χριστιανὸς Β', ἡγεμὼν τολμηρὸς, θαῤῥαλέος καὶ πνευματώδης, ἐνταυτῷ ὅμως ἀκατάστατος, δεσποτικὸς καὶ φιλέκδικος, τοῦ ὁποίου ἡ σκληρότης καὶ ἡ αἱμοδιψία κατῄσχυναν τὴν μνήμην του. Οἱ πρόκριτοι βουλευταίτου ἦσαν ἐξ εὐτελοῦς γένους, μία πάλαίποτε Βελγικὴ μηλοπῶλις Σιγεβρίτα (τῆς ὁποίας θυγάτηρ ἦτο ἡ ὡραία Δυβέκα, παλλακὴ τοῦ βασιλέως), δολία καὶ κολακευτικὴ γυνὴ, καὶ εἷς τῶν συγγενῶν της, ὀνόματι Σλαγέκιος. Ἦτο σκοπὸς τοῦ Χριστιανοῦ νὰ γείνῃ Λοδοβῖκος ΙΑ' τῆς Δανίας, νὰ ἀπολυθῇ ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν τῆς ἐκλογῆς συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπογράψειν, νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τῆς Σιγεβρίτης νὰ ὑψώσῃ τὴν ἐμπορίαν τοῦ βασιλείου του, διὰ νὰ αὐξάνουν καὶ τὰ βασιλικὰ εἰσοδήματα μαζὴ μὲ τὰ πλούτη τοῦ ἔθνους. Κατὰ τοῦτο τὸν ἀντεστάθη ἐξαιρέτως ἡ Ἄνση, ἥτις εἶχεν εἰς χεῖρας της ὅλην τὴν ἐμπορίαν τῶν Σκανδιναυϊκῶν βασιλείων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν συνέῤῥεεν ὅλον τὸ ἐκ ταύτης ὄφελος. Διὰ νὰ χαλάσῃ τὴν ἐμπορίαν ταύτην τῆς Ἄνσης, ἐμεταχειρίσθη ὁ Χριστιανὸς ὄχι ἀνάρμοστα μέσα. Ἔβαλε τελώνια εἰς τὰς ἐξωτερικὰς πραγματείας· ἀπὸ τὸ Βέλγιον ἔφερεν ἀποίκους νὰ βαλτιώσῃ τὴν κηπουρίαν καὶ γεωργίαν· εἰς Νοβογοροδίαν, μὲ γνώμην τοῦ Ζὰρ, ἐμβῆκε Δανικὸν ἐμπορεῖον ἀντὶ τοῦ Γερμανικοῦ. εἰς ὅλους τοὺς Γερμανοὺς ἐμπόρους ἀπηγορεύθη νὰ ὀψαρεύωσιν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Δανίας, νὰ περιέρχωνται εἰς τὴν χώραν μὲ πραγματείας, καὶ νὰ ἀγοράζωσιν ἐκεῖθεν βώδια. Ταῦτα πάντα ἐπείραξαν τὴν Ἄνσην, καὶ ἐνταυτῷ τοὺς πλουσίους κτηματικοὺς, οἵτινες

ἐμοιράζοντο τὸ κέρδος τῆς ἐμπορίας της. Τοὺς ἐπισκόπους ἐστοχάζετο ὁ Χριστιανὸς νὰ ταπεινώσῃ χαριζόμενος εἰς τοὺς Προτεστάντας. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων κλάσεων τοῦ λαοῦ ἔκαμεν ἐχθροὺς δὲ αὐτογνωμονικῶν διαταγῶν, μάλιστα διὰ τῆς ἐκχαράξεως μικροτέρων νομισμάτων, τὰ ὁποῖα μὲ ποινὴν θανάτου ἐπρόσταξε νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀξίαν.

Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Σβεκίαν, ἐπροσπάθει ματαίως ἐνῷ ἔστεκεν ἐκεῖ εἰς τὰ πράγματα ὁ ἀνδρεῖος καὶ φρόνιμος πολιτικὸς Στὲν Στύριος Β'. Ἀφοῦ ὅμως ἐφονεύθη οὗτος εἰς μάχην τινὰ κατὰ τῶν Δάνων (1520); δὲν ἦτο κανεὶς, ὅς τις ἤθελεν ἢ ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ τὸν κατὰ τοῦ Χριστιανοῦ πόλεμον. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς μεθ' ὅρκου ἔταξεν εἰς τὸ βασίλειον τὴν διατήρησιν τῶν νόμων καὶ διαταγῶν του, καὶ εἰς ὅλους τοὺς Σβέκους τελείαν ἀσφάλειαν, ἔγεινεν ἡ στέψις τὴν 4 Νοεμβ. 1520 εἰς τὴν Στοκολμίαν. Τρεῖς ἡμέρας ἐσυμποσίασε διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τοὺς ἀπατημένους εὐγενεῖς. Τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γουστάβος Τρόλλιος, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια εὐκόλυνεν εἰς τοὺς Δάνους τὴν κυρίευσιν τῆς Σβεκίας, καὶ ὁ ὁποῖος πολὺν καιρὸν ἐκρατήθη φυλακωμένος ἀπὸ τὸν πρώην ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου, ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα ἔγγραφον κατηγορίαν καθ' ὅλων τῶν προτέρων ἐχθρῶν του, μὲ τὴν δέησιν νὰ ἐκτελέσῃ τὸν παπικὸν ἀφορισμὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε προενεργήσειν κατ' αὐτῶν ὁ Χριστιανός. Μετὰ τοῦτο ἐκήρυξεν ὁ βασιλεὺς ἐνόχους θανάτου ὅλους, ὅσοι ὑπέγραψαν 1517 ἀπόφασιν τινὰ συνεδρίου κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν (8 Νοεμβρ.) ἐκλείσθησαν τὸ πρωῒ αἱ πύλαι τῆς Στοκολμίας, ὅλοι οἱ δρόμοι ἐπιάσθησαν ἀπὸ στρατιώτας, καὶ ἐστήθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν κανόνια. Διὰ σάλπιγγος ἐδηλώθη νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν οἶκον του τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ ποινὴν θανάτου. Τὸ μεσημέριον ἐφέρθησαν οἱ κατάδικοι,

καὶ ἀφοῦ Δανικὸς βουλευτὴς ἐβεβαίωσε τὸν λαὸν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐκτελεῖ τὸν παπικὸν ἀφορισμὸν, ἤρχισαν οἱ φόνοι. Δύω ἐπίσκοποι, πολλοὶ βουλευταὶ καὶ πολῖται τῆς Στοκολμίας, ὅλοι μαζὴ ἐννενήκοντα τέσσαρες, ἔπεσαν ἀπὸ τὴν σπάθην τοῦ δημίου. Τὸ αἷμα ἔῤῥευσεν εἰς τὴν γειτονικὴν ἀγυιὰν μὲ πλημμύραν. Ὅλην τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐφονεύοντο ἄνθρωποι, καὶ δύω ἡμέρας ἔμειναν τὰ πτώματα καταγῆς πρὸς θέαν. Εἰς τὴν Φιννίαν ἔγεινεν ὁμοία αἱματοχυσία, καὶ ὁ Χριστιανὸς εἶπε φανερὰ, ὅτι θέλει κάμειν τοὺς εὐγενεῖς τῆς Σβεκίας νὰ μὴ φορῶσι ξίφος καὶ στολίδια. Εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπεριπάτει ἐπιστρέφων εἰς Δανίαν, ἐξηκολούθουν οἱ φόνοι. Εἰς τὴν Ἰενεκοπίαν ἔδωκεν ὁ Χριστιανὸς φοβερὸν δοκίμιον τῆς ἀπανθρώπου σκληρότητός του. Ἀπεκεφάλισεν ἐκεῖ διὰ τοῦ δημίου Λίνδορμον τινὰ Ῥιββίγγιον, καὶ μετ' αὐτὸν τὰ δύω παιδία του, ὀκταετὲς τὸ πρῶτον καὶ πενταετὲς τὸ δεύτερον. Ὅταν τὸ νεώτερον ἐῤῥαντίσθη ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ πρεσβυτέρου, εἶπε τὸ ἄκακον παιδίον εἰς τὸν δήμιον: „Μὴ μολύνῃς τὰ φορέματά μου, ἐπειδὴ θέλει μὲ δείρειν ἡ μήτηρ μου.“ Ὁ ὠμὸς δήμιος ἐμαλακύνθη, καὶ ἔῤῥιψε πέραν τὴν σπάθην, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ τύραννος· ἔκραξεν ἄλλον, ὅς τις ἀπεκεφάλισε πρῶτα τὸ βρέφος, καὶ ἔπειτα τὸν συμπαθητικὸν δήμιον *).

Ὅταν ὑπέστρεψεν ὁ Χριστιανὸς εἰς τὴν Δανίαν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσάξῃ τὴν ἀναμόρφωσιν, καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας νὰ τοῦ στείλῃ εἰς Δανίαν αὐτὸν τὸν Λούθηρον, καὶ παρευθὺς μετὰ τοῦτο ἐξέδωκε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύοντο οἱ ἱερεῖς νὰ ἀγοράζωσιν ἀκίνητα κτήματα, ἐκτὸς ἐὰν μόνον ἤθελαν νὰ συζευχθῶσι γυναῖκας. Καθὼς ἐπειράχθη ὁ Καθολικὸς κλῆρος διὰ τῆς

*) Δαλίνου Ἱστορία τοῦ Σβεκικοῦ βασιλείου, Γερμανικὴ μετάφρασις Τόμ. II, σελ. 710.

διαταγῆς ταύτης, οὕτω καὶ οἱ εὐγενεῖς διὰ ἐμπορικῶν; ἀστυνομικῶν καὶ πολιτικῶν διαταγῶν, αἱ ὁποῖαι περιώριζαν τὰ προνόμιά των, μ' ὅλον ὅτι ἦσαν πολλὰ ὠφέλιμαι διὰ τὴν κοινὴν εὐτυχίαν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐταξείδευσεν ὁ Χριστιανὸς πρὸς τὸν σύγγαβρόν του, τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε', διὰ νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτὸν τὴν κληρουχικὴν κυριαρχίαν εἰς τὸν θεῖον του, τὸν Δοῦκα Ὀλσατίας καὶ Σλεσουΐκου Φρειδερῖκον, καὶ εἰς τὴν πόλιν Λύβεκαν. Ἐκατώρθωσε μόνον τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἔκαμε μὲ τοῦτο ἐχθροὺς καὶ τὸν Δοῦκα καὶ τοὺς Λυβεκίους. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐξεῤῥάγη ἡ ἀνεμοζάλη. Πρῶτον ἐσηκώθη εἰς τὴν Σβεκίαν ὁ Γουστάβος Βάσας, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν μετ' ὀλίγον λεπτομερῶς, μὲ βοήθειαν τῆς Λυβέκης. Ὅταν λοιπὸν ὁ βασιλεὺς συνεκάλεσε τοὺς βουλευτὰς τῆς Κιμβρικῆς διὰ νὰ ζητήσῃ ἀργύριον κατὰ τῶν Σβέκων, ἐξεῤῥάγη καὶ ἐκεῖ ἡ ἀπὸ πολλῆς μελετωμένη ἐπανάστασις, καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τῆς Κιμβρικῆς Φρειδερῖκον τὸν Δοῦκα Ὀλσατίας (1523). Ὁ Χριστιανὸς ἔμεινε χωρὶς ἀργύριον καὶ χωρὶς στρατεύματα, ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν τοῦ βασιλείου ἦσαν εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἐχθροί του τὰ εἶχαν ὅλα. Ἐπροκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς νέους τῆς Κιμβρικῆς, ἡ Λύβεκα τοὺς ὑπεστήριζε μὲ ἀργύριον, καὶ ὅπλα καὶ στρατιώτας, ὁ Δοὺξ Ὀλσατίας ἐπίασε μὲ τὰ στρατεύματά του τὰ φρούρια. Ἐπειδὴ ὁ τρόπος τοῦ βασιλέως τὸν εἶχεν ἀφαιρέσειν πᾶσαν πίστιν, μόνον ἡ δύναμις τῶν ὅπλων ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἠθέλησεν ἢ δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ, ἀλλ' ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ βασίλειον μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν θησαυρῶν του διὰ νὰ ζητήσῃ ἐξωτερικὴν βοήθειαν πρὸς ἐξανακυρίευσίν του. Ἀπεστάτησαν δὲ καὶ οἱ Σεηλανδοὶ, Φίννοι καὶ Σκάνοι, καὶ ἐστράφησαν εἰς τὸν ὑπὸ τῶν

Κίμβρων ἀναγορευθέντα βασιλέα, ὅςτις ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς Δανίας μὲ ὄνομα Φρειδερῖκος Α'.

Πρὸ τῆς προσκυνήσεως (26 Μαρτ. 1523) ἔβαλαν οἱ προεστῶτες τὸν νέον βασιλέα νὰ ὀμόσῃ τὴν συνθήκην τῆς ἐκλογῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδοντο τὰ προνόμια εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τὸν κλῆρον, τὰ ὁποῖα ἠθέλησε νὰ ἀναιρέσῃ ὁ Χριστιανός. Ἡ Νορβηγία ἐγνώρισε βασιλέα της τὸν Φρειδερῖκον. Μὲ τὸν παρόντα βασιλέα τῆς Σβεκίας Γουστάβον Α' ἔκλεισεν οὗτος τὸ ἐφεξῆς ἔτος συμμαχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξεφωνήθη ὁ τέλειος χωρισμὸς τῶν δύω βασιλείων.

4. Δανία μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Καλμαρικῆς ἑνώσεως.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ δὲν ὑπῆρχεν ὁ Χριστιανὸς ἀργὸς διὰ νὰ συνάξῃ δύναμιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' εὕρηκε μεγάλας δυσκολίας. Κάρολος ὁ Ε', εἰς τὸν ὁποῖον ἤλπιζεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐμποδίζετο ἀπὸ τοὺς ἰδίους του περιπλεγμοὺς νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ δραστηρίως, καὶ ὅσον πλέον ὁ Χριστιανὸς ἐφανέρονε τὸν πρὸς τὴν Λουθηρανὴν θρησκείαν ζῆλόν του *)), τόσον ἐγίνετο μεγαλητέρα ἡ ἀμφιβολία τοῦ αὐτοκράτορος. Ἠδύνατο μὲν τοῦτο νὰ τοῦ προξενήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Προτεστάντας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο ἐγίνετο ὁ ἰδιός του φόβος ἐμπόδιον, καὶ ὅταν ἡγεμόνες τινὲς τῆς Γερμανίας ἐσύναξαν μ' ὅλα ταῦτα ἱκανὸν στράτευμα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἔλειπεν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἀργύριον διὰ τοὺς μισθοὺς, εἰς τρόπον ὥστε ὀλίγον ἐκοπίασεν ὁ Φρειδερῖκος, ὅς τις ἦτο ἡνωμένος μὲ τὰς Ἀνσεατικὰς πόλεις, νὰ κυριεύσῃ ὅσα

*) Ὁ Χριστιανὸς, διατρίβων εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας, εἶχε κατηχηθῆν ἀπὸ τὸν Λούθηρον καὶ Μελάγχθωνα τὴν νέαν διδασκαλίαν των, καὶ παρευρίσκετο ἐπιμελῶς εἰς ὅλας τὰς τελετὰς, ὥστε σκωπτικῶς ἔλεγαν πανταχοῦ, ὅτι ὑπῆρξεν ἔμμισθος διάκονος τῆς Λουθηρανῆς ἐκκλησίας.

ἀκόμη εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας φίλων τοῦ Χριστιανοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὗτος δὲν ἔκαμνε κἀμμίαν προσβολὴν ἔξωθεν, ἔμειναν αἱ ἐσωτερικαὶ κινήσεις, τὰς ὁποίας ἠρέθιζαν χωριάται τινὲς, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Προσέτι ἐκατέστησεν ὁ Φρειδερῖκος μὲ συγκατάθεσιν τῶν προεστώτων ἱστάμενον στρατὸν ἐναντίον μελλουσῶν προσβολῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστάτευσεν ἐνταυτῷ καὶ τὸν ἑαυτόν του, ὅταν ἀνέλαβε τὴν Λουθηρανὴν διδασκαλίαν καὶ οὕτως ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὸ ἱερατεῖον. Εἵλκυσε δὲ εἰς τὴν νέαν διδασκαλίαν καὶ τοὺς εὐγενεῖς χαρίζων εἰς αὐτοὺς ὑποστατικὰ τῶν μοναστηρίων. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀφαίρεσεν ἀπὸ τὸν Χριστιανὸν τὸ τελευταῖον μέσον του νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὸ χαμένον του βασίλειον διὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λουθήρου. Οὗτος ὅμως, ὅςτις ὑπέτασσε τὴν πληροφορίαν του εἰς τοὺς πολιτικούς σκοπούς του, ἐφιλιώθη μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ μὲ τὸν Πάπαν, καὶ οὕτως οἰκειώθη τοὺς πολυαρίθμους Καθολικοὺς τῆς Νορβηγίας, οἵτινες ἔκαμαν προετοιμασίας νὰ τὸν εἰσάξωσι πάλιν· οἱ ἐπίσκοποι τῆς χώρας ταύτης τοῦ ἐδάνεισαν ὅλα τὰ ἀσημικὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Μὲ βοήθειαν τούτων καὶ μὲ ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἄραξεν εἰς τὴν Νορβηγίαν καὶ ἐκυρίευσε τὸ βασίλειον τοῦτο, ἐνῷ ὑπεχρεώθη εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ προστατεύσῃ τὴν Καθολικὴν πίστιν ἐναντίον τοῦ „κατηραμένου ἔργου" τοῦ Λουθήρου (1531). Ἀλλὰ προχωρῶν περαιτέρω ἴδε τὸν ἑαυτόν του ἐμποδιζόμενον ἀπὸ Σβεκικὸν στράτευμα. Τὸν χειμῶνα ἐκλείσθη εἰς Χριστιανίαν, καὶ ὅταν τὸ ἔαρ 1532 ἠθέλησε πάλιν νὰ ἐπιχειρήσῃ κἄτι, δὲν ἠδύνατο νὰ προστάξῃ τοὺς στρατιώτας του, οἵτινες ἐκ μηνῶν ὀκτὼ δὲν εἶχαν λάβειν τὸν μισθόν των. Ὅταν λοιπὸν ἐπερικυκλώθη ἀπὸ Δανικὸν στρατὸν, οἱ πολῖται δὲν ἠθέλησαν πρὸς χάριν του νὰ χαλασθῇ ἡ πόλις των· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ συμφωνήσῃ τὴν παράδοσιν μὲ τὸν Δανικὸν πληρεξούσιον, τὸν ἐπί-

σκοπον Ὀθωνίας. Μετὰ διάφορα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπεῤῥίφθησαν ὅλα, ἐπαρακάλεσε τὸν ἐπίσκοπον ὡς τίμιον ἄνδρα νὰ τὸν συμβουλεύσῃ κατὰ τοῦτο. Οὗτος δὲ ἐλπίζων, ὅτι ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος δὲν θέλει φανῆν αὐστηρὸς εἰς ἀδύνατον καὶ εἰς ἀνεψιὸν, τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ πλεύσῃ μαζή του εἰς Κοδανίαν, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη διὰ τῆς πληρεξουσιότητός του νὰ τὸν πέμψῃ ἀσφαλῶς ὀπίσω, ἐὰν ἡ προσωπικὴ συνομιλία μὲ τὸν βασιλέα μείνῃ ἀτελεσφόρητος. Ὅταν ὅμως τὰ καράβια ἔφθασαν εἰς Κοδανίαν, ἐσυμβουλεύθη ὁ Φρειδερῖκος μὲ τοὺς λειτουργοὺς πῶς νὰ φερθῇ, καὶ οὗτοι κινούμενοι ἀπὸ προσωπικὰ πάθη ἐπέμειναν εἰς τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἀπολύσῃ πλέον τὸν αἰχμάλωτον. Ἡ ἐγγύησις τοῦ ἐπισκόπου ἐκηρύχθη παραυτα ἄκυρος, καὶ ὁ ἀπατημένος Χριστιανὸς ἐστάλθη εἰς τὴν νῆσον Ἀλσέναν, ὅπου εἰς σκοτεινὸν πύργον διέτριψε δεκαὲξ ἔτη χωρὶς καμμίαν ἄλλην συναναστροφὴν εἰμὴ ἑνὸς νάνου.

Εἰς ταύτην τὴν φυλακὴν δὲν ἠδύνατο ὁ Χριστιανὸς νὰ ἐπιχειρήσῃ τίποτε πλέον, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του τὸ ἐμεταχειρίσθησαν ἄλλοι, ὅταν μετὰ τὸν θάνατον Φρειδερίκου τοῦ Α' (1533) ἐταράχθησαν νέαι κινήσεις. Ἐπειδὴ τοῦ Φρειδερίκου ὁ υἱὸς, ὁ Δοὺξ Χριστιανὸς, ἦτο διάπυρος ζηλωτὴς τῆς Λουθηρανῆς θρησκείας, ἠναντιόνοντο οἱ Καθολικοὶ ἱερεῖς καὶ οἱ Καθολικοὶ βουλευταὶ εἰς τὴν ἐνθρόνισίν του· ἡ ἐκλογὴ ἀνεβλήθη, καὶ ἡ κυβέρνησις παρεδόθη εἰς τὸ βουλευτήριον. Ταῦτα ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ βαστάξουν πολὺν καιρόν. Ὁ πολίταρχος τῆς Λυβέκης Γεώργιος Μυλλεμβέφερος καὶ ὁ ἐκεῖ κυβερνήτης τῆς πόλεως Μάρκος Μεΐερος ἔκτισαν ἐπὶ τῆς διχονοίας ταύτης τὸ τολμηρὸν σχέδιον νὰ ὑποτάξουν τὴν Δανίαν εἰς τὴν πολιτείαν των, καὶ νὰ κλείσουν ὁλοτελῶς τὴν θάλασσαν εἰς τὸ τῶν Βελγῶν ἐμπόριον. Μὲ λαμπρὰς ὑποσχέσεις εἵλκυσαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὸν Η' Ἐῤῥῖ-

κον. Ἐπροσπάθησαν δὲ νὰ κερδήσουν καὶ τὸν Δοῦκα Χριστιανὸν καὶ νὰ τὸν βάλουν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν στρατευμάτων, προφασιζόμενοι ὅτι πολεμοῦν τὴν Δανίαν μόνον διὰ νὰ σώσουν τὴν Λουθηρανὴν θρησκείαν. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος παρατηρήσας τοὺς ἀληθινούς των σκοποὺς, τὸ ἀπέφυγε, καὶ ἡνώθη μὲ τὸ Δανικὸν βουλευτήριον καὶ μὲ τὸ ἐπαπειλούμενον Βέλγιον, ἔκαμαν οἱ Λυβέκιοι ἀρχιστράτηγόν των ἕνα Κόμητα Ὀλδεμβούργου Χριστιανόν. Οὗτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Δανίαν (1534), καὶ ἐζήτει τὴν προσκύνησιν ἐν ὀνόματι Χριστιανοῦ τοῦ Β', ἐνῷ ἤλπιζεν ὅτι ἔμελλε νὰ οἰκειωθῇ τοὺς φίλους τοῦ φυλακωμένου βασιλέως. Τῷόντι δὲ ἡνώθησαν μὲ αὐτὸν ἡ Κοδανία καὶ πολλοὶ τόποι τῆς Σεηλανδίας, καὶ εἰς τὴν Φιννίαν δὲ οἱ ἐπαναστατικοὶ πολῖται καὶ χωριάται ἐνίκησαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον.

Ἴδε τώρα τὸ βουλευτήριον τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ παραιτήσῃ τὴν θρησκευτικὴν διχόνοιαν καὶ νὰ ἐκλέξῃ βασιλέα τὸν Δοῦκα Χριστιανὸν, ὅς τις ἐξουσιάζων τὴν Ὀλσατίαν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ διὰ ξηρᾶς τοὺς Λυβεκίους. Ὁ νέος ἡγεμὼν, Χριστιανὸς Γ', εὗρηκε σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας Γουστάβον. Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἕως τοῦ 1536 ἔτους, ὁπότε ἐνίκησεν ὁ Χριστιανὸς, ἔκαμαν εἰρήνην οἱ Λυβέκιοι, καὶ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἡ Κοδανία.

Ἀναβὰς οὕτως εἰς τὸν θρόνον ὁ Χριστιανὸς ἐστερεώθη εἰς αὐτὸν, ἐνῷ ἐφυλάκωσε μίαν ἡμέραν ὅλους τοὺς ἐπισκόπους, καὶ ἐσύναψε τὰ κτήματά των ὅλα μὲ τὸ στέμμα. Εἰς τοὺς εὐγενεῖς, μὲ τῶν ὁποίων τὴν γνώμην ἔγειναν ταῦτα, ὑπεσχέθη τὴν διατήρησιν τῶν μεγάλων προνομίων των, τὰ ὁποῖα περιώριζαν πολὺ τὴν βασιλικὴν δύναμιν, καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους τοὺς παραιτήσαντας τὴν προτέραν ἀξίαν των ἐχάρισεν ἐλευθερίαν καὶ σιτηρέσια. Διὰ τοῦ εἰς Δανίαν προσκαλεσθέντος φίλου καὶ συνεργοῦ τοῦ Λου-

θήρου, Ἰωάννου Βουγεναγίου, ὅς τις ὠνομάζετο καὶ Δόκτωρ Πόμμερος, ἔγεινε τελεία ἡ ἀναμόρφωσις. Ἀκόμη ἔστεκεν ἐχθρὸς τοῦ Χριστιανοῦ Κάρολος ὁ Ε΄, ὅς τις ἤθελε νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Δανίας τὸν Κόμητα τοῦ Παλατινάτου Φρειδερῖκον, γαμβρὸν Χριστιανοῦ τοῦ Β΄· ἀλλὰ καὶ μὲ τοῦτον ἐκλείσθη εἰρήνη εἰς τὴν Σπεῖραν, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐζήτει τώρα μετρίασιν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Χριστιανοῦ Β΄, καὶ προῖκα διὰ τὰς θυγατέρας του. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἔκαμεν οὗτος παραίτησιν ἀπὸ τὰς ἀντιποιήσεις του, καὶ ἔλαβε 1549 πρὸς διατριβήν του τὸ παλάτιον Κολλούνδαν μὲ ἐκτεταμένην ἐλευθερίαν. Ἐκεῖ ἀπέθανε 1559· ἑβδομάδας τινὰς πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε τελευτήσειν τὸν βίον καὶ Χριστιανὸς ὁ Γ΄.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ δευτέρου, Φρειδερῖκος Β΄ (1559 — 1588), ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς περιορισμὸν μεγαλήτερον παρὰ ὁ πατήρ του. Μὲ ὅλον τὸν σφοδρὸν μετὰ τῆς Σβεκίας πόλεμον — κινηθέντα, ἐπειδὴ ὁ Φρειδερῖκος εἶχεν ἀναλάβειν πάλιν τὰ παράσημα ταύτης τῆς χώρας — τὸν ὁποῖον ἐτελείωσεν ἡ Στετινικὴ εἰρήνη (1570), μ' ὅλον τοῦτο ὑψώθησαν πολὺ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἐμπορία καὶ τὸ χρηματικὸν δι' ἀξιολόγου ἀνδρὸς, τοῦ βουλευτοῦ Πέτρου Ὤξου. Αἱ ἐπιστῆμαι ἐπροστατεύοντο καὶ ἐσυνεργοῦντο. Βέλγαι φυγάδες, διακώμενοι ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Ἄλβα, εὕρισκαν προστασίαν καὶ περιποίησιν εἰς τὴν Δανίαν. — Χριστιανὸς ὁ Δ΄, υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου (1588 — 1648), ἐκυβέρνησεν ἰσχυρότερα καὶ μοναρχικώτερα, καὶ κατέστησε (1615) τὸν πρῶτον ἱστάμενον τῆς Δανίας στρατὸν ἀπὸ 5000 χωριάτας τοῦ στέμματος. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤρχισαν οἱ Δάνοι νὰ θαλασσοπορῶσι καὶ εἰς μακρυνὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ νὰ κάμνωσιν ἀποικίας εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἔκτισαν τὸ φρούριον Τραγκεμβάρον.

5. Σβεκία ἐπὶ Γουστάβου Βάσα καὶ τῶν υἱῶν του.

Γουστάβος Ἐρίξων, ἐπονομαζόμενος Βάσας, γεννηθεὶς τὴν 12 Μαΐου 1490 εἰς Ὀκκεστάδιον, τρία μίλια ἀπὸ τὴν Στοκολμίαν, ἦτο υἱὸς γερουσιαστοῦ τῆς βασιλείας, ὅς τις ἀνέφερε τὸ γένος του εἰς τοὺς παλαιοὺς βασιλεῖς τῆς Σβεκίας. Περὶ τῆς ἀνατροφῆς του δὲν ἔχομεν νὰ εἴπωμεν πολλά· ἡ πτωχὴ, ψυχρὰ, ἀκαλλιέργητος, καὶ μηδεμίαν σχέσιν πρὸς ἐξωτερικὰς χώρας ἔχουσα πατρίς του, δὲν ἔδιδε τότε κἀμμίαν ἀφορμὴν, ἥτις ἠδύνατο νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν τοῦ νεανίσκου. Τὰ περισσότερα ἔμαθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ προεστῶτος τῆς βασιλείας Σβάντε Στυρίου, καὶ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μὲ διδασκάλους τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὑψαλίας, οἵτινες, καθὼς ὅλοι οἱ ὑψηλότεροι ἱερεῖς τῆς Σβεκίας, εἶχαν προκόψειν εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ φύσις συστατικὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε καὶ ἡ ὠμοτάτη ἀγριότης, σῶμα εὐσχημάτιστον καὶ σταθερὸν, ὡραῖον καὶ φιλικὸν βλέμμα, καὶ σπανίαν τινὰ εὐγλωττίαν. φιλοπατρίαν ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀξιοσέβαστοι εὐγενεῖς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐσυναναστρέφετο, καὶ φρόνησιν τὸν ἐδίδαξαν αἱ περιπλεγμέναι περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εὑρέθη ἡ πατρίς του ἐπὶ Χριστιανοῦ τοῦ Β'. Πρὶν στεφθῇ οὗτος εἰς τὴν Σβεκίαν, ἐπολέμησε, καθὼς ἐξεύρομεν, πολὺν καιρὸν πρὸς τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλείου, καὶ ἐδῶ ὁ Γουστάβος Ἐρίξων ἐπροστάτευσε νέος ὢν μὲ τὰ ὅπλα τὴν πατρίδα του κατὰ τοῦ μισητοῦ ξένου. Παρεκτὸς ὅτι πολλάκις ἐνίκησε τοὺς ἁράζοντας Δάνους, ἦσαν καὶ αἱ εἰς τὰ συμβούλια γνῶμαι του πάντοτε τόσον συνεταὶ, ὥστε καὶ οἱ γεροντότεροι ὡμολόγουν ἀσμένως τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματός του. Καὶ οἱ Δάνοι δὲ τὸν

ἐφοβοῦντο κατὰ πολλά, καὶ ὅταν ὁ Χριστιανὸς διὰ νὰ μεσιτεύσῃ περὶ εἰρήνης τινὸς ἠθέλησε νὰ ὑπάγῃ αὐτὸς εἰς Στοκολμίαν (1518), ἐζήτησε μεταξὺ ἄλλων ὁμήρων νὰ τοῦ παραδώσουν καὶ τὸν νέον Ἐρίξωνα. Ὑποκάτω ὅμως τοῦ προβλήματος τούτου ἐκρύπτετο ἀπιστοτάτη πολιτική. Διότι ὁ βασιλεὺς, ἀντὶ νὰ πλεύσῃ εἰς Στοκολμίαν, ἐφυλάκωσε τοὺς πρότερον φθάσαντας εἰς αὐτὸν Σβεκικοὺς ὁμήρους, μὲ φοβερισμὸν ἀποκεφαλισμοῦ, ἐὰν δὲν γνωρίσῃ ἡ Σβεκία τὴν Καλμαρικὴν ἕνωσιν, καὶ δὲν δεχθῇ πάλιν τὸν ἀποδιωγμένον ἀρχιεπίσκοπον Ὑψαλίας Τρόλλιον.

Εἰς τὴν Δανίαν ἔλαβεν εἰς τὴν προστασίαν του τὸν νέον Ἐρίξωνα εὐγενής τις, ὅς τις ἦτο συγγενής του. Ἔδωκεν οὗτος δι' ἐγγύησιν 6000 θάληρα ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὸν παρέλαβε μὲ συνθήκην, ὅτι θέλει τὸν φυλάξειν ἐπιμελῶς, καὶ θέλει ἀπολογηθῆν, ἐὰν φύγῃ. Τοιουτοτρόπως ἔζησε μῆνας τινὰς ὁ φυλακωμένος εἰς τὴν Δανίαν, καὶ δὲν ἐστοχάζετο ἄλλο τίποτε, εἰμὴ τὴν πατρίδα του, ἥτις τὸν ἐχρειάζετο. Πολλάκις ἦτο ἕτοιμος νὰ φύγῃ, ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τῆς τιμιότητος τὸν ἐκράτει ὀπίσω. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν ὅτι ὁ προεστὼς τοῦ βασιλείου ἀπέθανε, καὶ ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἦτο ἕτοιμος νὰ κατακλίνῃ τὴν Σβεκίαν ὑποκάτω εἰς τὴν αὐστηρὰν κυριότητά του, δὲν ἐβαστάχθη περισσότερον, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ ἀνταμείψῃ τὴν ἀπιστίαν μὲ ἀπιστίαν. Μὲ χωρικὰ ἐνδύματα διέφυγε τὴν νύκτα, καὶ ἀπὸ δρόμους παραμέρους δύω ἡμέρας δὲν ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν διωκτῶν του. Εἰς Φλενσεβοῦργον ἀντάμωσε Γερμανούς τινὰς κτηνοπώλας, οἵτινες εἶχαν ἀγοράσειν βώδια εἰς τὴν Κιμβρικήν, καὶ κατὰ τὴν δέησίν του τὸν παρέλαβαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς φύλακα τῶν κτηνῶν. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἔφθασεν εἰς Λύβεκαν (Σεπτέμ. 1519), ὑπῆγε παρευθὺς εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐφανέρωσε τὸ

ὄνομά του, καὶ τοὺς ἐζήτησε προστασίαν καὶ βοήθειαν διὰ τὴν πατρίδα του.

Ἡ Λύβεκα, ἡ ἰσχυροτάτη κασῶν τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων καὶ πολλαχῶς ἀδικημένη ἀπὸ τὸν Χριστιανὸν, μόλις ἐχρειάσθη τοὺς ἐπιμόνους λόγους τοῦ Βάσα διὰ νὰ πληροφορηθῇ πόσον τῆς ἦτο ὠφέλιμος ὁ τῆς Σβεκίας ἀπὸ τὴν Δανίαν χωρισμός. Ὁ Γουστάβος ἀπέκτησε τόσον τὴν πίστιν τῶν βουλευτῶν, ὥστε τὸν παρέλαβαν εἰς τὴν προστασίαν των καὶ κατὰ τῶν ἀντιποιήσεων τοῦ συγγενοῦς του Βαννέρου, ὅς τις ἔσπευσε κατόπιν του, καὶ τὸν ἐζήτει ὀπίσω ἀπὸ τοὺς Λυβεκίους. Μετὰ ἑπτὰ μηνῶν καθημερινὰς προσπαθήσεις ἔλαβεν ὄχι μόνον τὴν ἄδειαν νὰ μισεύσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλουν τὸν ὑποστηρίξειν μὲ ἀργύριον καὶ στρατιώτας, ἐὰν αἱ περιστάσεις κάμουν ἀναγκαίαν τὴν τοιαύτην βοήθειαν. Ἐμπορικὸν καράβιον τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Σβεκίαν εὐτυχῶς τὸν Μάϊον 1520.

Ἐφανερώθη ἐκεῖ πρῶτον εἰς τὸν Σβεκικὸν κυβερνήτορα τῆς Καλμαρίας, ἀλλ᾽ οὗτος δανοφρονῶν τὸν ἐδέχθη τόσον ψυχρὰ, ὥστε ὁ Γουστάβος διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του ἔφυγε περαιτέρω μὲ χωρικὰ ἐνδύματα. Εἰς Στοκολμίαν δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑπάγῃ, ἀλλὰ μὲ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους ἐστράφη πρὸς τὴν νότιον Βαρμίαν. Τὰς νύκτας ἐπέρνα εἰς τὰ δάση. Εἰς Βαρμίαν ἐπεσκέφθη τὴν ἀδελφήν του, ἥτις ἦτο ὑπανδρευμένη βουλευτήν τινα Βράϊον, καὶ τοὺς ἐφανέρωσε τὸν σκοπόν του ὅτι ἤθελε νὰ ἐπαναστήσῃ τὸν λαὸν, καὶ νὰ τὸν φέρῃ διὰ τῶν ὅπλων εἰς Στοκολμίαν. Ἀλλὰ οἱ δειλοὶ συγγενεῖς ἐτρόμαξαν διὰ τὴν τόλμην του, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἔχουν μετ᾽ αὐτοῦ κοινωνίαν. Ἡ ἀδελφή του τὸν ἐπαρακάλεσε μετὰ δακρύων νὰ μὴ κρημνίσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ αὐτοὺς ὅλους εἰς τὸν ὄλεθρον. Ὕπηγε λοιπὸν περαιτέρω καὶ ἐκρύφθη εἰς ὑποστατικόν τι τοῦ πατρός του ὀνομαζόμενον Ῥαι-

φεναίαν, ἐνῷ ὁ γαμβρός του ὑπῆγεν εἰς Στοκολμίαν νὰ προσκυνήσῃ τὸν Δανικὸν βασιλέα.

Ἐνῷ ὁ Γουστάβος ἐκλονεῖτο μεταξὺ παντοδαπῶν βουλευμάτων εἰς Ῥαιφεναίαν, ἐγίνετο εἰς Στοκολμίαν ἡ φοβερὰ αἱματοχυσία, περὶ τῆς ὁποίας προωμιλήσαμεν. Ἡ φήμη ἔφθασε καὶ εἰς αὐτόν· ἤκουσεν ὅτι ὁ πατήρ του καὶ οἱ ἀνεψιοί του συνεθανατώθησαν, καὶ ἡ φιλεκδικία τοῦ ἐνεδυνάμωσε τὰς πρὸ πολλοῦ γενομένας ἀποφάσεις του. Ἀλλὰ πόθεν νὰ λάβῃ τὴν δύναμιν, ἢ ποῦ νὰ προσδράμῃ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς διωγμούς; Διότι ὁ Χριστιανὸς εἶχε μάθειν τὴν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Βαρμίαν διατριβήν του, καὶ ἔστειλε στρατιώτας διὰ νὰ τὸν ζητήσωσι πανταχοῦ. Ἐπεκηρύκευσε βραβεῖον διὰ τὴν κεφαλήν του, καὶ ὅς τις ἤθελε τὸν κρύψαν, ἐφοβερίζετο μὲ θάνατον. Ὅπου ἂν ὑπήγαινε, τοῦ ἔκλειαν τὰς θύρας· καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Καρθαύσιον μοναστήριον τῆς Γριψολμίας, τὸ ὁποῖον εἶχαν κτίσειν οἱ πρόγονοί του, δὲν τοῦ ἔδωκαν καταφύγιον. Τότε κατέφυγεν εἰς τὰ δυτικὰ σύνορα τῆς Σβεκίας, εἰς τὰς γνωστὰς κοιλάδας τῶν Νορβηγικῶν ὀρέων, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦνται ἀπὸ τοὺς Δαλεκάρτους, φυλὴν ἱκανῶς τολμηρὰν, ἥτις ἀκόμη καὶ τώρα διασώζει τὰ ἁπλᾶ ἤθη, τὴν φιλελευθερίαν, τὴν τιμιότητα καὶ τὴν φιλοξενίαν της, καὶ τὸν βασιλέα τιμᾷ πλέον ὡς ὑπερασπιστὴν παρὰ ὡς κυριάρχην της. Εἰς τούτους τοὺς ἄνδρας ἠθέλησε τώρα νὰ φανερωθῇ, νὰ τοὺς παραστήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος, καὶ ἂν τοὺς ἐνεθουσίαζεν εἰς πόλεμον, νὰ γείνῃ ἀρχηγός των. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔχασε μέρος τῶν ἐλπίδων του. Ἕνας ἀχρεῖος ὑπηρέτης, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβειν μαζῆ του, τὸν ἀφῆκε τὴν νύκτα καὶ ἀνεχώρησε μὲ ὅλα τὰ εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθέντα πράγματά του. Εἰς μάτην τὸν ἐκυνήγησεν ὁ Ἐρίξων, ἕως οὗ ἀποσταθεὶς ἔπεσε καταγῆς ὁ ἵππος του· ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ παραιτήσῃ καὶ τὸν ἵππον τοῦτον καὶ νὰ κρυφθῇ πάλιν μὲ τὰ συνήθη χω-

ρικὰ ἐνδύματα. Ἀφοῦ ἐπεριπάτησεν ἐρημίας καὶ ὄρη καὶ ἄξενα δάση, ἔφθασε τελευταῖον εἰς τόπον, ὅπου ἐκατοίκουν ἄνθρωποι, εἰς τὴν Φαλούναν, ἥτις εἶναι περίφημος διὰ τὰ χαλκομεταλλεῖα της. Χωρὶς ἀργύριον καὶ χωρὶς γνωρίμους ἠναγκάσθη ἐδῶ νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ περνᾷ τὴν ζωήν του. Ἀλλ' ἡ νοσώδης αὕτη ὑπὸ τὴν γῆν διατριβὴ τὸν κατεπόνησε παραυτα. Μετέβη περαιτέρω καὶ ἐμισθώθη εἰς Βίκον πρὸς ἕνα εὐγενῆ νὰ πορίζεται τὴν τροφήν του. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσφαλισθῇ. Τὰ ἤθη του ἐξέπληττον τοὺς συνδούλους του, μία θεράπαινα ἐπαρατήρησε τὴν λεπτότητα τοῦ ὑποκαμίσου του, καὶ τελευταῖον τὸν ἔκραξεν ὁ αὐθέντης του διὰ νὰ τὸν ἐξετάσῃ. Ὁ Ἐρίξων ἐνθυμήθη, ὅτι συνεμαθήτευσε μὲ τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς Ὑψαλίαν· διὰ τοῦτο ἐφανερώθη εἰς αὐτὸν, καὶ τὸν ἐπαρακίνησε νὰ γείνῃ κοινωνὸς τοῦ μεγάλου ἐγχειρήματός του· ἀλλὰ, καθὼς εἶναι σύνηθες, δὲν διήγειρεν ἄλλο εἰμὴ ἔκπληξιν καὶ δειλὸν τρόμον· ἀλλὰ μάλιστα καὶ τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν. Ὠδοιπόρησε λοιπὸν περαιτέρω· ἐπέρνα ἐπάνω παγωμένης λίμνης, ὁ πάγος ἐθραύσθη, καὶ αὐτὸς ἐσώθη μετὰ κόπων, καὶ ἔφθασεν εἰς αὐλὴν εὐγενοῦς ἄλλου, ὅς τις παραυτὰ τὸν ἐγνώρισε καὶ τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, ὄχι ὅμως ἐξ ἀγάπης, ἀλλ' ἀπὸ ἴδιόν του συμφέρον. Ἐλογαρίασε ταχέως πόσον μισθὸν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Χριστιανὸν, ἐὰν τοῦ ἐπαράδιδε τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον ξένον, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐξήτασεν ἀκριβῶς, ἐκαβαλίκευσε μὲ πρόφασιν τινὰ τὸν ἵππον του διὰ νὰ προδώσῃ τὸ κυνήγημά του εἰς τὸν πλησιέστατον Δανικὸν κυβερνήτορα. Οὗτος τοῦ ἔδωκεν εὐθὺς εἴκοσιν ἀνθρώπους, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν δὲν εὕρηκαν πλέον τὸν πρόσφυγα. Τοῦ εὐγενοῦς ἡ συμπαθητικὴ γυνὴ τοῦ ἔδωκε σημεῖα τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνδρός της, καὶ τοῦ ἐδάνεισεν ἵππον καὶ ἀργύριον διὰ νὰ φύγῃ. Μὲ ταῦτα ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς

τὸ χωρίον Ἰσάλαν, ὅπου τὸν ἐκράτησε κρυμμένον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὀκτὼ ἡμέρας ὁ ἐφημέριος, καὶ ἔπειτα τὸν ἔφερεν εἰς χωριάτην τινά, ὀνόματι Νίλσωνα.

Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν ἀνίχνευσαν οἱ Δανικοὶ κατάσκοποι. Ἐμβῆκαν εἰς τοῦ Νίλσωνος τὴν οἰκίαν, ὅταν ὁ Ἐρίξων μὲ ἄλλους τινὰς δούλους ἐκάθητο πλησίον τῆς φωτίας. Μόνον ἡ ἀγχίνοια τῆς γυναικὸς ἠδυνήθη νὰ τὸν σώσῃ. Ἐνῷ συνωμήλουν οἱ στρατιῶται μὲ τὸν ἄνδρα της, ἐμβῆκεν αὐτὴ θυμωμένη, ὕβρισε τὸν ἀμελῆ δοῦλον, ὅς τις ἤθελε πάντοτε νὰ πυρόνεται, τὸν ἐκτύπησε μὲ τὸ ξύλον, καὶ τὸν ἐδίωξεν ἔξω εἰς τοὺς ἄλλους ἐργάτας. Ἀπεφάσισε μετὰ τοῦτο νὰ φύγῃ μακρύτερα, ἀλλὰ πανταχοῦ ἤκουε περιερχομένους Δάνους. Τότε ἐδολιεύθη ἐπινόηματι ὁ ξενοδόχος του. Τὸν ἔβαλεν ἐπάνω ἀμάξης, τὸν ἐσκέπασε μὲ ἄχυρον, καὶ τὸν ἔφερνεν οὕτω κρυμμένον εἰς Ραιτεβικκίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν δρόμον τοῦτον τὸν ἀπήντησαν Δανικοὶ στρατιῶται, ἐσταμάτισαν τὴν ἄμαξαν, καὶ εἰς πόλλὰ μέρη ἐτρύπησαν τὰ ἄχυρα. Μία πληγὴ ἐμβῆκεν εἰς τὸν πόδα τοῦ Γουστάβου, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐταράχθη· ὁ χωριάτης παρατηρήσας ὅτι ὁ δρόμος του ἐβάφετο ἀπὸ αἷμα, ἐπλήγωσε παραυτα τὸν ἵππον του εἰς τὸν πόδα διὰ νὰ ἀπατήσῃ πάλιν τοὺς κατασκόπους. Οὕτως ἔφθασαν εἰς Ραιτεβικκίαν.

Ἐκεῖ εὕρηκε καιρὸν ὁ Ἐρίξων, χωρὶς νὰ φανερώσῃ τὸν ἑαυτόν του, νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς χωριάτας τὰ φρικτὰ δεινὰ τῆς Στοκόλμιας, τῶν ὁποίων ἡ φήμη δὲν εἶχε φθάσειν ἀκόμη εἰς τὰς παραμέρους ταύτας κοιλάδας. Τοὺς ἐζωγράφιζε τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως μὲ βδελυκτὰ χρώματα, καὶ τοὺς ἐπροφήτευε τρομερὰν τύχην, ἐὰν δὲν ἐσηκόνοντο, καθὼς οἱ θαυμαστοὶ προπάτορές των, νὰ ἀποτινάξουν τὸν ἐξωτερικὸν ζυγὸν, διὰ τὸ ὁποῖον τώρα εἶναι ὁ ἐξαίρετος καιρός. Οἱ χωριάται ἐκαταπείσθησαν, καὶ εἶπαν ὅτι ἐὰν ἤθελαν νὰ ἀρχίσουν οἱ γειτονές των, δὲν

θέλουν μείνειν αὐτοὶ ἔσχατοι. Χαίρων ὁ Ἐρίξων ὑπῆγε λοιπὸν εἰς τὴν Μῶραν, τὴν πολυανθρωποτάτην χώραν ταύτης τῆς κοιλάδος, ὅπου ἐδοκίμασε μὲ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τὴν εὐγλωττίαν του.

Ὁ Δανικὸς κυβερνήτωρ τῆς Ἀρωσίας ἤκουσε μὲ ταραχὴν τὰς κινήσεις ταύτας τῶν κοιλάδων, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς Ὑφαρμοστὰς νὰ γείνουν πολλὰ ἄγρυπνοι εἰς τὸν πρωταίτιον, καὶ νὰ ὁμιλῶσι πολλὰ εἰς τοὺς χωριάτας περὶ τῆς τοῦ Χριστιανοῦ ἡμερότητος, νὰ τοὺς ὑποσχεθοῦν ἀναίρεσιν τῶν φόρων κτλ. Τοῦτο ἠδύνατο βέβαια πολὺ νὰ ἐνεργήσῃ, διότι ὅσα συνέβησαν εἰς Στοκολμίαν δὲν τοὺς ἐπείραζαν τίποτε, ἐὰν ὁ Ἐρίξων δὲν εὕρισκεν ἐξαίρετον βοηθὸν Σβεκικόν τινὰ στρατιώτην, ὅςτις πάλαί ποτε ὑπούργησεν ὑποκάτω του, καὶ τώρα ἐκατοίκησεν εἰς τὰς κοιλάδας. Οὗτος ἐχάρη τόσον εὑρὼν ἐκεῖ ἀπροσδοκήτως τὸν ἀγαπητόν του αὐθέντην, ὥστε ἔπεσε γονυπετὴς ἔμπροσθέν του εἰς ὕπαιθρον τόπον καὶ ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τὸν ὅρκον τῆς πίστεώς του. Καὶ διὰ νὰ δείξῃ τὴν προσήλωσίν του ἐμπράκτως, ὑπῆγεν εἰς τὸν πλησιέστατον Ὑφαρμοστὴν, Νίλσιον Βεστγέρον, φανέντα ἐνεργητικώτατον εἰς τὸν διωγμὸν τοῦ Γουστάβου, καὶ τὸν ἐσκότωσεν.

Ὁ Ἐρίξων εἰς καιρὸν προσφυέστατον — ἦτο ἡ παραμονὴ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως — ὡμίλησεν ἀπὸ λόφου τινὸς πρὸς τοὺς χωριάτας λόγον πυρώδη, ὅταν ἠχολόγησεν ἡ φήμη, ὅτι ἔρχονται οἱ Δάνοι. Ἦσαν περίπου 100, οἵτινες μὲ ὁρμὴν ἐζήτουν τὸν φυγάδα. Ὁ σκληρὸς τρόπος των παρώξυνε τοὺς χωριάτας· ἐκτύπησαν τὴν καμπάναν καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐσυνάχθησαν περίπου 1000 ἔνοπλοι χωριάται, οἵτινες εὐθὺς ὥρμησαν κατὰ τῶν Δάνων, καὶ ἤθελαν τοὺς φονεύσειν ὅλους, ἐὰν οὗτοι δὲν τοὺς ὑπέσχοντο νὰ ἀφήσουν τὸν Ἐρίξωνα νὰ ἀναχωρήσῃ ἡσύχως. Ὑπῆγε

λοιπὸν οὗτος εἰς τὰς δυτικὰς κοιλάδας διὰ νὰ καταπανήσῃ πρῶτον χρόνον τινὰ τοὺς διώκτας του.

Μόλις ἔφυγεν οὗτος, καὶ εὑρέθη εἰς τὴν Μῶραν Σβεκικός τις εὐγενὴς, ὅς τις μὲ φωνὴν μεγαλητέραν ἐκήρυττε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐδιηγεῖτο τὰς σκληρότητας τῶν Δάνων μὲ ὑπερβολικὰς προσθήκας, καὶ ἐξήπλωσε τὴν ἀνόητον φήμην, ὅτι ὁ βασιλεὺς θέλει περιέλθειν φονεύων ὅλην τὴν Σβεκίαν, ὅτι ἐστήθησαν πανταχοῦ κρεμάθραι, καὶ ὅτι ἐπροστάχθησαν νεωστὶ μεγάλοι φόροι, καὶ ὅτι διὰ νὰ ἀπαντήσῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐπανάστασιν θέλει κόψειν παντὸς χωριάτου ἕνα πόδα καὶ μίαν χεῖρα. Οἱ Δαλεκάρτοι, ἐκστατικοὶ γενόμενοι ἀπὸ φόβον καὶ θυμὸν, ἐμετανόουν, διότι ἀφῆκαν τὸν Ἐρίξωνα νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ ὁ εὐγενὴς ἀκούσας τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ πάλαί ποτε ἀρχηγοῦ του ἀπέδειξεν εἰς τοὺς χωριάτας πάραυτα, ὅτι ὁ Ἐρίξων οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἄνθρωπος εἰς τὴν Σβεκίαν, ὅς τις δύναται νὰ σώσῃ καὶ αὐτοὺς καὶ τὸ βασίλειον. Οἱ λόγοι του ἐβεβαιώθησαν ἀπ' ἄλλον τινὰ εὐγενῆ φυγάδα, ὅς τις ἔφθασεν ἐκεῖ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἴδε τὴν αἱματοχυσίαν τῆς Στοκολμίας, καὶ ἐζωγράφισε τρομερὰν τὴν μανίαν τοῦ βασιλέως. Τώρα οἱ Δαλεκάρτοι ἐνθουσιάσθησαν πρὸς ἐκδίκησιν, ἔτρεξαν καὶ ἔφεραν ὀπίσω τὸν Γουστάβον μὲ θρίαμβον. Διακόσιοι ἄνδρες τὸν ἠκολούθησαν εὐθύς. Ὁ πρῶτος Ὑφαρμοστὴς ἐκτυπήθη, ἐπιάσθη, καὶ ἐλεηλατήθη ὁ οἶκός του. Ἔπειτα ὁ εἰσπράκτωρ τῶν φόρων, εἰς τὸν ὁποῖον εὕρηκαν πλούσιον κιβώτιον. Ἡ εὐτυχία καὶ τὰ λάφυρα εἵλκυσαν πάραυτα πολλοὺς χωριάτας, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας εἶχεν ὁ Ἐρίξων περίπου 3000 ἄνδρας. Ἔζων οὗτοι ἀπὸ τὴν λῃστείαν, καὶ ἐξήπλοναν ἔμπροσθέν των τρόμον. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Στοκολμίαν ἡ ἀγγελία τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἦτο ἡ ἐκεῖ Δανικὴ δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐξοπλίσῃ στράτευμα. Ἀφῆκαν λοιπὸν εἰς τὸν Γουστάβον καιρὸν νὰ

ἐνδυναμωθῇ ἱκανῶς, καὶ οὗτος εἰς τὸ μεταξὺ ἐγύμναζε τοὺς χωριάτας του τὴν πολεμικήν. Τοὺς ἐδίδαξε νὰ χαλκεύωσι καλήτερα ὅπλα καὶ νὰ μάχωνται μὲ κλεισμένα μέλη. Τοὺς ἠνάγκασε δὲ καὶ εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, καὶ ἐτιμώρει μὲ θάνατον τοὺς ἀνυποτάκτους. Εἰς τὴν διαγωγήν του ἦσαν ἠνωμένα ἀξία καὶ χάρις τόσον προσφυῶς, ὥστε δὲν ἤξευρε κἀνεὶς, ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾷ μᾶλλον ἢ νὰ τὸν φοβῆται. Ἐπροσφέρετο ἤδη ὡς τέλειος κυριάρχης, καὶ εἰς τὴν Ἐδεμῶραν, ὅπου ἦτο πολὺν καιρὸν τὸ στρατόπεδόν του, ἔκοψε καὶ νομίσματα. Τὸν Μάϊον 1521 ἐκήρυξε τακτικῶς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ τυράννου μὲ δήλωσιν, ἐκυρίευσε τὴν Ἀρωσίαν μὲ δολιότητα, καὶ ἐσύναξεν ὑποκάτω εἰς τὰς σημαίας του πλῆθος Σβεκικῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἄσμενοι ηὐτομόλουν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως. Ἡ δύναμίς του ἔγεινε κατ' ὀλίγον τόσον πολλὴ, ὥστε ἠδύνατο νὰ τὴν διαιρέσῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ μὲ αὐτὴν συγχρόνως εἰς πολλοὺς τόπους. Καὶ ὅταν συνέρρευσαν εἰς αὐτὸν πολλοὶ κυρίως στρατιῶται, ἀπέλυσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς χωριάτας, οἵτινες ὑπήγαιναν εἰς τοὺς οἴκους των διὰ νὰ ἐπιμεληθοῦν τὰ χωράφιά των. Πάραυτα ἐκυριεύθη ἡ Ὑφαλία. Ἀπεκεῖ ὥρμησεν εἰς τὴν μητρόπολιν. Οἱ Δάνοι ἦσαν ὀλίγοι εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἱκανοὶ νὰ φοβίζωσι τοὺς κατοίκους, καὶ ἐπειδὴ ὁ Γουστάβος δὲν εἶχε στόλον, ἔστελνεν ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἱκανὴν ζωοτροφίαν. Προσετέθη εἰς τοῦτο, ὅτι οἱ Δάνοι εἶχαν ἀκόμη πολλοὺς φίλους, καὶ ὀνοματωδῶς τὸν κλῆρον. Διὰ τοῦτο ὁ Γουστάβος ἐπροσκάλεσε τοὺς Σβεκικοὺς μεγιστᾶνας νὰ εὑρεθοῦν ὅλοι τὸν Αὔγουστον 1521 εἰς Βαδεστένιον δι' ἓν συμβούλιον. Πρὸς μεγάλην χαράν του ἴδεν ἐκεῖ ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν· τοὺς ὡμίλησε σπουδαίως καὶ φιλικῶς, τοὺς ἐζωγράφησε τὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου, καὶ τοὺς ἐπροκάλεσεν εἰς δραστήριον

βοήθειαν. Ὅλοι οἱ παρόντες ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὰ εὐγενῆ φρονήματά του, τοῦ ὑπεσχέθησαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἕως θανάτου καὶ χωρὶς φθόνον νὰ τὸν ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον. Μὲ ἀνυπόκριτον ταπεινοφροσύνην ἀπέβαλε τὸν βασιλικὸν τίτλον, καὶ ὠνομάσθη προεστὼς τοῦ βασιλείου. Μετὰ τοῦτο ἐπολιόρκει μὲ ζῆλον τὴν μητρόπολιν. Ἔστειλεν εἰς τοὺς Λυβεκίους καὶ τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ δώσουν τὴν ταχθεῖσαν βοήθειαν. Τοῦ ἔστειλαν δέκα καράβια καὶ 900 στρατιώτας τῆς ξηρᾶς, μὲ τοὺς ὁποίους ἠνταμώθησαν πολλοὶ Γερμανοὶ ἱππόται ἑλκυόμενοι ἐκεῖ ἀπὸ τὴν διαδοθεῖσαν φήμην τῆς ἡρωϊκῆς καρδίας τοῦ Ἐρίξωνος. Τοῦ Χριστιανοῦ αἱ μὲ τὴν Δανίαν διαφοραὶ καὶ ἡ ἀναργυρία, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐβοήθει τὰ Σβεκικά του στρατεύματα, εὐκόλυναν εἰς τὸν Γουστάβον τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. Διότι οἱ Λυβέκιοι εἶχαν ζητήσει διὰ τοῦ στόλου των πλέον τὰ ἐμπορικά των κέρδη παρὰ τὴν ἰδικήν του ὠφέλειαν. Ὅταν οἱ Δάνοι ἤκουσαν εἰς Στοκολμίαν, ὅτι καὶ εἰς τὴν Δανίαν ἐξεῤῥάγη ἐπανάστασις, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρησεν ὡς φυγὰς ἀπὸ τὴν Κοδανίαν, ἔστερξαν μὲ παντοδαπὰς συνθήκας νὰ παραδοθῶσιν (21 Ἰουν. 1523). Ἀλλὰ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ ἦσαν διῃρημένα, διότι ὀλίγον ἐγνωρίζετο ἐδῶ ὁ Γουστάβος· ὁ φθόνος τῶν μεγιστάνων ἔκαμνε τὰ συνήθη του παιγνίδια, καὶ οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ἤξευραν φιλολούθηρον τὸν Γουστάβον, δὲν ἐβράδυναν νὰ κάμουν τὸν λαὸν ἀνήσυχον καὶ δύσπιστον πρὸς τὸν νέον ἡγεμόνα.

Πόσας δυσκολίας εἶχε νὰ καταπολεμήσῃ ἐδῶ ὁ Γουστάβος, συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Λυβεκίους τὰ ζητούμενα ὑπ' αὐτῶν 68,681 μάρκα ἀργύρου, τοὺς καθησύχασε μὲ τὰς ἐφεξῆς ὑποσχέσεις: ἀνάγκης οὔσης νὰ βοηθῇ τὰς Ἀνσεατικὰς πόλεις μὲ καράβια καὶ μὲ στρατεύματα, νὰ μὴ κάμῃ συνθήκην χωρὶς θέλησιν τῶν

Λυβεκίων μὲ τὴν Δανίαν, νὰ τοὺς πληρώσῃ ὅσην ἴσως ζημίαν ἐκ φιλεκδικίας ἤθελε κάμειν ὁ Χριστανὸς εἰς τοὺς Λυβεκίους ἢ Δαντισκίους, νὰ δώσῃ ἀποκλειστικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς Ἀνσεατικὰς πόλεις νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὴν Σβεκίαν χωρὶς τελώνιον καὶ ἄλλους φόρους, νὰ ἀπαγορεύσῃ τοὺς Σβέκους νὰ πραγματεύωνται μὲ ἄλλην πόλιν παρεκτὸς τῆς Ἄνσης. Τοιαύτην δουλείαν ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὸ βασίλειον τῆς Σβεκίας ἀπὸ μίαν μόνην ἐμπορικὴν πόλιν τῆς Γερμανίας!

Συμβούλιον εἰς τὴν Στρεγγνησίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου 1523 ἔμελλε νὰ ἀποφασίσῃ τὰ τελευταῖα μέσα τῆς ἀσφαλείας τοῦ βασιλείου, καὶ ἐδῶ μὲ κοινὴν γνώμην ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ ἐπικράτεια χρειάζεται βασιλέα, καὶ ὅτι κανεὶς ἄλλος δὲν εἶναι τοῦ στέμματος ἄξιος, εἰμὴ Γουστάβος ὁ Ἐρίξων, ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος. Ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν σταθερὸν ἄνδρα ἐκατοίκει μαλακότης τις, τὴν ὁποίαν δὲν ἤλπιζε κανεὶς νὰ ἔχῃ νικητὴς τυράννου. Ἡ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις τῶν μεγάλων δυσκολιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡνωμέναι μὲ τὸν ὀργανισμὸν ἀνειδείου βασιλείας, μὲ τὴν καταπολέμησιν ἰσχυροῦ ἱερατείου καὶ τῶν ὑπερηφάνων εὐγενῶν, καὶ μὲ τὴν βάσταξιν τοιούτου πτωχοῦ στέμματος, τὸν ἔκαμε νὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἀπαρνηθῇ σταθερῶς τὴν προσφερομένην βασιλικὴν ἀξίαν καὶ νὰ ζήσῃ ἰδιωτικῶς, καὶ ἦτο συμπαθητικὸν πρᾶγμα νὰ ἴδῃ τις πῶς αἱ μεγάλαι τῆς χαρᾶς κραυγαὶ, μὲ τὰς ὁποίας ἐπανηγύριζεν ὅλη ἡ συνέλευσις τὸ ὄνομα βασιλεὺς Γουστάβος, κατεσιγάσθησαν ἔξαφνα καὶ μετεβλήθησαν εἰς σκυθρωπότητα διὰ τὴν ἀπάρνησίν του. Ἤρχισαν ὅλοι νὰ κλαίωσι, καὶ πολλοὶ γονατίσαντες ἔμπροσθέν του τὸν ὥρκιζαν νὰ μὴ ἀπομακρύνῃ τὴν χεῖρα του ἀπὸ τὴν πατρίδα. Καὶ αὐτὸς ὁ Παπικὸς πρέσβυς τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ στέρξῃ, καὶ οὕτως ὁ εὐγενὴς ἀνὴρ μὲ ὄμματα γεμάτα δακρύων δὲν ἠδυ-

νήθη νὰ ἀντισταθῇ περισσότερον. Μεγάλαι φωναὶ καὶ χαραὶ ἐκυρίευσαν τώρα ὅλην τὴν ὁμήγυριν· ὅλοι ὤμοσαν εἰς τὸν νέον βασιλέα τὸν ὅρκον τῆς πίστεως, καὶ αὐτὸς ὤμοσε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι θέλει βασιλεύσειν κατὰ τοὺς Σβεκικοὺς νόμους (6 Ἰουν. 1523). Λατινιστὶ γραμμένη δήλωσις ἐφανέρωσεν εἰς ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ταύτην τὴν ἀλλαγὴν τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Γουστάβος ἔχαιρε τώρα νὰ μεταχειρίζεται τοιαῦτα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ δείξῃ τὴν ἀγαθήν του θέλησιν τοῦ νὰ εὐδαιμονίσῃ τοὺς ὑπηκόους του, καὶ τὴν πρὸς τοὺς συνεργοὺς εὐγνωμοσύνην του. Κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι τὸν ὑπεστήριξαν εἰς τὴν φυγήν του, δὲν ἔμεινεν ἀνανταμείπτος, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐφημέριος τῆς Ἰσάλης, ὅς τις μίαν φορὰν τὸν ἐφιλοξένησεν ὀκτὼ ἡμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἔζη πλέον, ἐπρόσταξεν ὁ βασιλεὺς πρὸς σημεῖον τῆς εὐγνώμονος ἐνθυμήσεώς του νὰ βαλθῇ ἐπάνω εἰς τὸν τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου πύργον ἓν χρυσωμένον στέμμα.

Χώρα πτωχὴ, ὡς ἡ Σβεκία, χωρὶς ἐμπορίαν ἀκόμη τότε, χωρὶς ἐργόχειρα καὶ τέχνας, καὶ μὴ γνωρίζουσα πολλὰς εὐκολίας τοῦ βίου γνωστὰς εἰς τοὺς ἄλλους, ὀλίγα βέβαια ἠδύνατο νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὸν βασιλέα, ὅς τις δὲν εἶχε καὶ ὑποστατικά. Τοῦτο τὸ κακὸν ἀνάγκη ἦτο νὰ θεραπευθῇ πρῶτον, καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἐφαίνετο κἀνὲν ἄλλο μέσον εἰμὴ νὰ ἀποβαλθοῦν οἱ Καθολικοὶ ἱερεῖς ἀπὸ τὰ πλούσια καὶ εὐγεώργητα ὑποστατικά των. Ὁ Γουστάβος, ὅς τις διατρίβων εἰς Λύβεκαν εἶχε δεχθῆν τὴν Λουθηρανὴν διδασκαλίαν, ἠγωνίζετο τώρα μὲ ζῆλον μεγαλήτερον νὰ τὴν εἰσάξῃ εἰς ὅλην του τὴν ἐπικράτειαν. Ὁ Λούθηρος τοῦ ἐσύστησε δύω νέους Σβέκους, Ὄλαον καὶ καὶ Λαυρέντιον Πετρίους, οἵ τινες ὑπῆρξαν ἐπιμελεῖς μαθηταί του εἰς Βιττεμβέργαν καὶ τὸν εἶχαν συνοδεύσειν καὶ εἰς τὰ τῆς ἐπισκέψεως ταξείδιά του. Καὶ οἱ

δύω ἀδελφοὶ, ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀνέλαβαν τὸ ἔργον τῆς ἀναμορφώσεως τῆς Σβεκίας μὲ ζῆλον μέγαν. Ἀλλ' ἀπήντησαν καὶ τοιαύτην ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ὥστε ὁ βασιλεὺς, ὅςτις ἔχασε τὰς ἐλπίδας τῆς κατορθώσεως, 1527 εἰς συμβούλιον τῆς Ἀρωσίας ἀνήγγειλε μὲ ὅλα τὰ σωστά του εἰς τοὺς προεστῶτας τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἀποθέσῃ τὴν βασιλείαν. Τοῦτο ἔκαμεν ἐντύπωσιν· ἡ συνέλευσις ἐπαρακάλεσε τὸν βασιλέα νὰ μεταβάλῃ τὸν σκοπόν του, καὶ ἀφοῦ τελευταῖον ἐδέχθη τὴν δέησίν των, ἔγεινεν ἀπόφασις τοῦ συμβουλίου νὰ αὐξηθῶσι τὰ εἰσοδήματα τοῦ στέμματος μὲ τὰ κτήματα τῶν ἐπισκόπων, ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐθεμελιώθη ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία εἰς τὴν Σβεκίαν, καὶ μετὰ δεκαὲξ ἔτη ἀπεβλήθησαν ὅλα τὰ ἔθιμα τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὰ συμβούλια ἐλάμβαναν τώρα κοινωνίαν καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πολιτῶν καὶ χωριατῶν. Εἰς ἓν συμβούλιον τῆς Ἀρωσίας ἐπεβεβαιώθη (1544) διαταγὴ προγενομένη ἤδη νὰ παύσῃ ἡ Σβεκία ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι κατ' ἐκλογὴν βασίλειον, καὶ τὸ στέμμα νὰ κηρυχθῇ κληρονομικὸν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γουστάβου. Μ' ὅλον ὅτι ἐγεννήθη τοῦτο ἀπὸ τὴν πολλὴν πρὸς τὸν βασιλέα κλίσιν τοῦ λαοῦ, μ' ὅλον τοῦτο ὁ εὐγενὴς Γουστάβος εἶχε νὰ καταπολεμήσῃ δι' ὅλης σχεδὸν τῆς τεσσακονταετοῦς βασιλείας του ταλαιπωρίας, συνωμοσίας καὶ ἐπαναστάσεις. Μὲ ὅλας ταύτας τὰς δυσκολίας ὠφέλησε μεγάλως τοὺς ὑπηκόους του. Ἠνάγκασε τὴν Ἄνσην νὰ παραιτηθῇ τὰ μεγάλα της προνόμια, καὶ ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τὴν Σβεκικὴν ἐμπορίαν, καὶ ἐσύγκρινε κατὰ τοῦτο τὸ βασίλειόν του μὲ τὸν Ἰσραὴλ, ὅςτις ἠλευθερώθη ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Αἰγυπτίων. Ἔδωκεν εἰς τοὺς Σβέκους ἐμπορίαν, ναυτιλίαν, τέχνας τινὰς καὶ ἀγαθοὺς νόμους, ηὔξησε καθ' ὑπερβολὴν τὰ εἰσοδήματα τοῦ

στέμματος, έκαμε τὴν ἀρχὴν ἱσταμένου στρατεύματος, καὶ ἐπροξένησεν εἰς τὸ Σβεκικὸν ὄνομα τιμὴν καὶ ὄφελος εἰς τὰς ξένας χώρας. Τελευταῖον ἔκαμεν ὁ καλὸς βασιλεὺς τὸ σφάλμα, ὅτι εἰς τρεῖς υἱούς του ἀπὸ δεύτερον γάμον, Ἰωάννην, Μάγνον καὶ Κάρολον, ἐχάρισεν ὁλόκληρα Δουκάτα, τὰ ὁποῖα ἔμελλαν νὰ ἐξουσιάζωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ πρεσβυτέρου των ἀδελφοῦ, καὶ οὕτως ἔβαλε τὴν βάσιν ὀλεθρίων συγχύσεων. Ἀπέθανε δὲ τὴν 29 Σεπτεμ. 1560.

Ὁ πρεσβύτερος υἱός του, Ἐρίχιος ΙΔ', ἔκαμε μὲ τὴν Ῥωσίαν καὶ Πολονίαν πόλεμον διὰ τὴν Ἐστονίαν, ἥτις τελευταῖον ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ μὲ τὴν Δανίαν διὰ τὴν ἀντιποίησιν Φρειδερίκου Β', καθὼς εἴπαμεν ἀνωτέρω. Πρώϊμα εἶχαν φανῆν εἰς τὸν Ἐρίχιον ἴχνη ἐλλείψεως πνεύματος· τελευταῖον ἔφθασε νὰ κάμνῃ πάντη αὐτογνώμονας πράξεις, νὰ θανατόνῃ φυλακωμένους, καὶ ἔπειτα νὰ μετανοῇ. Ἐξελήφθη λοιπὸν ἐντελῶς παράφρων· ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, τὸν ὁποῖον εἶχε φυλακώσειν ἀρχήτερα διὰ προδοσίαν τινὰ τῆς πολιτείας, ἡνώθη ἐναντίον του μὲ τὸν νεώτερον Κάρολον. Τὸ 1568 ἔτος ἐξεθρονίσθη, καὶ ἐστάλθη εἰς αἰώνιον φυλακήν. — Ὁ διάδοχός του, Ιωάννης Γ' (1568 — 1592), ἔκλεισε μὲ τὴν Δανίαν τὴν προειρημένην Στετινικὴν εἰρήνην, περιεπλέχθη ὅμως μὲ τὴν Ῥωσίαν εἰς νέον πόλεμον διὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης. Ἦτο εὐμετάβλητος ἄνθρωπος· ὑπὸ τῆς γυναικός του, Πολονικῆς τινὸς Πριγκιπέσσης, ἐπαρακινήθη νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν Καθολικισμὸν, καὶ νὰ τὸν κάμῃ κυριεύουσαν θρησκείαν τοῦ βασιλείου. Οὕτως ἀπέκτησε σφοδροὺς ἐχθροὺς, καὶ φοβούμενος μήπως ὁ ἀδελφός του γείνῃ ἀρχηγὸς των, ἔστειλε καὶ τὸν ἐφαρμάκωσαν εἰς τὴν φυλακήν. Κρυφοὶ Ἰησουῖται, τοὺς ὁποίους εἶχε δεχθῆν εἰς τὸ βασίλειον, ἐκυβέρνων τὰ διαβήματά του, καὶ Γρηγόριος ὁ ΙΓ' ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχερισθῇ κα-

λήτερον μεσίτην παρὰ Ἰησουΐτην διὰ νὰ δεσμεύσῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὸν Ἰωάννην. Ἦτο οὗτος ὁ δόλιος Ποσσεβῖνος, ζηλωτὴς διώκτης τῆς αἱρέσεως. Μὲ ὄνομα πρέσβεως τῆς χήρας τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Β'. ἐφάνη εἰς τὴν Στοκολμίαν τὸ 1578 ἔτος, καὶ οἱ ἀγῶνες του ἔκαμαν τοιαύτην πρόοδον, ὥστε εἰς ὀλίγους μῆνας ἀπηρνήθη ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς χεῖρας του τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Τοῦ Ἰωάννου ὁ υἱὸς Σιγεμοῦνδος ἀνετράφη ζηλωτὴς Καθολικός. Δὲν ἐπέρασεν ὅμως πολὺ, καὶ ἐμετανόησεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης γυναικός του ἐνυμφεύθη Σβεκικήν τινὰ νεάνιδα, τὸν ἐκατάπεισεν αὐτὴ νὰ ἀπαρνηθῇ πάλιν τὸν Καθολικισμόν· ἐβασανίζετο ὅμως δι' ὅλης του τῆς ζωῆς ἀπ' ἀμφιβολίας καὶ ταραχὰς τῆς συνειδήσεώς του.

Ὁ Σιγεμοῦνδος ἔγεινε 1587 δι' ἐκλογῆς βασιλεὺς τῆς Πολονίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς ἦτο καὶ διάδοχος τοῦ πατρός του εἰς τὴν Σβεκίαν, ἀπεφάσισαν οἱ προεστῶτες πρὸ τοῦ ἐρχαμοῦ του νὰ μὴ κρατήσῃ εἰς τὴν χώραν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν εὐαγγελικήν. Ἀφοῦ ἐβεβαίωσε ταῦτο ὁ Σιγεμοῦνδος, ἐστέφθη, ἀλλ' ὑπέστρεψε πάραυτα εἰς τὴν Πολονίαν. Οἱ ἐκ τούτου παροργισθέντες προεστῶτες ὠνόμασαν τώρα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας του προεστῶτα τοῦ βασιλείου τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἀποθανέντος βασιλέως, τὸν Δοῦκα τῆς μεσημβρινῆς Βαρμίας Κάρολον. Τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν θάρρος νὰ ἐπιθυμήσῃ τὸν θρόνον, ἐπειδὴ ὁ λαὸς τὸν ἠγάπα καὶ ἐμίσει τὸν Καθολικὸν βασιλέα. Ὁ Σιγεμοῦνδος ἐξήγησεν ἐπανάστασιν τὰς τελευταίας ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου, καὶ ὑπῆγε μὲ Πολονικὰ στρατεύματα, ἀλλ' ὁ Δοὺξ Κάρολος τὸν ἐκτύπησε τὴν 26 Σεπτεμ. 1598 πλησίον Σταγγέβρου, καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦτα γενομένην εἰρήνην ἀπεφασίσθη νὰ ἀπολύσουν καὶ οἱ δύω τὰ στρατεύματα, καὶ ν' ἀφήσουν τὴν κρίσιν τῆς ἔριδος

εἰς ἓν συμβούλιον. Ἀλλ' ὁ Σιγεμοῦνδος, μὴ πιστεύων τὸν φιλόδοξον θεῖόν του, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς Στοκολμίαν, ὑπέστρεψεν εἰς Πολονίαν. Τοῦτο τὸν ἐξεθρόνισε παντάπασιν. Οἱ ἄρχοντες ἐσυνάχθησαν 1599 εἰς Ἰενεκοπίαν καὶ τὸν ἐμήνυσαν, ἢ νὰ παραιτήσῃ τὴν Παπικὴν θρησκείαν καὶ νὰ κυβερνήσῃ προσωπικῶς τὸ κληρονομικόν του βασίλειον, ἢ, ἐὰν δὲν θέλῃ τοῦτο, νὰ στείλῃ τὸν ἑνδεκαετῆ υἱόν του Βλαδίσλαον εἰς Σβεκίαν, διὰ νὰ ἀνατραφῇ ἐκεῖ ὑπ' ὄψιν τοῦ Δουκὸς καὶ νὰ κατηχηθῇ τὴν ἐγχώριον θρησκείαν. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ προσηλόνετο πάντοτε περισσότερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὸν Κάρολον, καὶ 1600 συμβούλιον ἄλλο ἀπεφάσισεν, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ Σιγεμούνδου εἰς πέντε μῆνας δὲν εὑρεθῇ εἰς Σβεκίαν, νὰ δοθῇ τὸ στέμμα εἰς τὸν Δοῦκα Κάρολον καὶ εἰς τοὺς ἀρσενικοὺς ἀπογόνους του. Ὁ Σιγεμοῦνδος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ σέβας εἰς τοιούτους ἀντιπάλους, καὶ οἱ Πολονοὶ τὸν ὑπεστήριζαν ἀνορέκτως. Ὁ πόλεμος ἐγίνετο ἀσκόπως, καὶ 1604 εἰς συμβούλιον τῆς Νορκοπίας ἀνέλαβεν ὁ Δοὺξ τὸν βασιλικὸν τίτλον μὲ ὄνομα Κάρολος Θ'. Τοῦ Σιγεμούνδου τοὺς φίλους κατέτρεξε μὲ αὐστηρότητα. Παρεκτὸς τῆς ἀκολουθίας τοῦ Πολονικοῦ πολέμου, ἐπολέμησε καὶ μὲ τοὺς Δάνους, καὶ ἀνεσμίχθη εἰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τῆς Ῥωσίας. Κανεὶς ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων δὲν ἦτο τελειωμένος, ὅταν 1611 ἀπέθανεν ὁ Κάρολος. Διὰ τὰς προόδους τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ διὰ τοὺς ἀγαθοὺς νόμους εἶχε φροντίσειν οὗτος μὲ ζῆλον, καὶ εἶχεν οἰκειωθῆν τὴν κατωτέραν κλᾶσιν τόσον, ὥστε οἱ εὐγενεῖς τὸν ὠνόμαζαν Χωριατοβασιλέα.

---

6. Πολονοὶ καὶ Προῦσσοι.

Ὁ εὐτυχὴς πόλεμος κατὰ τοῦ Γερμανικοῦ τῶν ἱπποτῶν τάγματος, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν εἰς τὴν ἱστο-

ρίαν τῆς Πολονίας (Τόμ. Ε΄, σελ. 541), ἐβοήθησε πολὺ καὶ πρὸς μόρφωσιν τῆς ἀριστοκρατίας ταύτης τῆς πολιτείας. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἐν γένει κτήτορες τῶν πολιτικῶν δικαίων· ἐπειδὴ ὅμως ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ἀπῄτει ἀναγκαίως συχνοτέρας συνελεύσεις, καὶ ἦτο βαρὺ εἰς τοὺς εὐγενεῖς νὰ παρευρίσκωνται προσωπικῶς εἰς ὅλα τὰ συμβούλια, ἔκλεγαν αἱ μερικαὶ ἐπαρχίαι (Βοϊβοδαλίκια) ἄλλοτε μὲν περισσοτέρους, ἄλλοτε δὲ ὀλιγωτέρους ἀντιπροσώπους, οἵτινες ἐξ ὀνόματός των ὑπήγαιναν εἰς ὅλα τὰ συμβούλια, ἔστεργαν ἢ ἀπεδοκίμαζαν φόρους, καὶ εἰς ἄλλα πράγματα ἦσαν βουλευταὶ τοῦ βασιλέως. Παρεκτὸς ταύτης τῆς ἐπιτροπικῆς συνόδου, ἦτο καὶ γερουσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνέβαιναν ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, Βοϊβόδαι καὶ βασιλικοὶ λειτουργοί. Περὶ τῶν πόλεων ἦτο ὀλίγος ἢ οὐδεὶς λόγος, οἱ εὐγενεῖς ἦσαν τὸ πᾶν, ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως πολλὰ περιωρισμένη, καὶ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ἔλειπε πᾶσα σταθερότης, ἐνῷ ἡ πολιτεία εἶχεν ἰσχυροὺς ἐχθροὺς τοὺς Ῥώσσους, Τούρκους καὶ Ταττάρους. Τὴν ὑπεροχὴν τούτων ἐγνώρισε πρὸς βλάβην του ὁ Ἰωάννης Α΄ Ἀλβρέχτος (1492—1501), διάδοχος καὶ δεύτερος υἱὸς τοῦ εἰς τὸ τέλος τοῦ πέμπτου τόμου μνημονευθέντος Κασιμηρίου. Ὅταν οἱ Πολονοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου ἔκλεξαν βασιλέα των τὸν τούτου ἀδελφὸν Ἀλέξανδρον, μέχρι τοῦδε μέγαν Δοῦκα τῆς Λιθουανίας, ἔγειναν μὲν εἰς τὸ ἑξῆς μία πολιτεία ἡ Λιθουανία καὶ ἡ Πολονία, δὲν ἔδειξαν δὲ καμμίαν μεγαλητέραν ἀνάπτυξιν δυνάμεων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἤδη 1506. Πολυχρονιωτέρα καὶ ἐπισημοτέρα ἦτο ἡ κυβέρνησις τοῦ τετάρτου ἀδελφοῦ, Σιγεμούνδου Α΄ (1506—1548), ὅστις ἐγνώριζε τὰ ἐλλείμματα τῆς πολιτείας, διὰ τὰ ὁποῖα ἐνικήθη συχνάκις ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι διὰ τὰς ἐσωτερικὰς φατρίας δὲν ἠδύνατο τίποτε σχεδὸν νὰ ἐκτελέσῃ ἐντελῶς, ἦτο ὅμως εὐτυ-

χέστερος παρὰ τοὺς προκατόχους του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἐξέλιπε τὸ Πιαστικὸν γένος τῶν Δουκῶν τῆς Μασοβίας, τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἡνώθη τώρα μὲ τὴν Πολονίαν· καὶ αὐτὸς διὰ τῆς μετριότητός του ἔφερε τὴν εἰρήνην τῆς Κρακαυΐας (1525), διὰ τῆς ὁποίας ἔγεινε κληρονομικὸς Δοὺξ τῆς Προυσίας ὁ εἰς τὸν Λουθηρανισμὸν μεταβὰς Μαρκέσιος Ἀλβρέχτος (Τόμ. Ϛ', σελ. 257). Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σιγεμούνδου, Σιγεμούνδου Β' Αὐγούστου (1548 — 1572) ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλβρέχτου ὁ Μάγιστρος τῶν Ξιφαδελφῶν (Τόμ. Ε', σελ. 91) Γοθάρδος Κέτλερος. Διότι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ ἐναντίον τῶν ἀπαύστων ἐπιδρομῶν τῶν Ῥώσων, ἀφῆκε τὴν Λιβονίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολονίας, καὶ ἔλαβεν ἀντ' αὐτῆς τὴν Κουρλανδίαν καὶ Σεμιγαλλίαν δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄῤῥενας ἀπογόνους του ὡς κοσμικὸν δουκάτον ὑποκάτω τῆς Πολονικῆς κυριαρχίας (1561). Περὶ τούτου εἶχεν ὁ Σιγεμοῦνδος νὰ ὑποφέρῃ ἀγῶνα μὲ τὴν Ῥωσίαν, καὶ ἄλλον προμνημονευθέντα ἤδη μὲ τὴν Σβεκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεδόθη ἡ μὲ τὴν Λιβονίαν προηνωμένη Ἐστονία. Ἡ Ἐστονία ἔμεινεν εἰς τοὺς Σβέκους, ἡ δὲ νῆσος Ὀσιλία μετέβη εἰς τὴν Δανίαν.

Καὶ εἰς τὴν Πολονίαν δὲ εἰσεχώρησεν ἡ ἀναμόρφωσις. Σιγεμοῦνδος ὁ Β' ἐφαίνετο ὅτι ἐχαρίζετο τὴν νέαν διδασκαλίαν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν δεχθῇ αὐτός. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὴν ἐδέχθησαν πάραυτα πολλοὶ γερουσιασταὶ καὶ ἄρχοντες, καὶ ἐπειδὴ ἐγεννήθη μεγάλη ἐλευθερία, συνέῤῥεαν εἰς τὴν Πολονίαν ὅλαι σχεδὸν αἱ αἱρέσεις, καὶ τοιαῦται ὁποῖαι δὲν ὑπεφέροντο ἀλλοῦ, Π. χ. οἱ Σοκινιανοί *). Ἀλλ' ἡ διχό-

*) Ὀνομασθέντες οὕτως ἀπὸ τὸν Λαίλιον Σοκῖνον καὶ τὸν ἀδελφόντου Φαῦστον ἐκ Σήνης. Οὗτοι ἠγωνίσθησαν εἰς τὸ Ἀντιτριαδικὸν σύστημα κενοσπουδοῦντες νὰ ἀνατρέψωσι τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἁγίαν τριάδα.

νοια αὕτη, ἐνῷ οἱ Λουθηρανοὶ καὶ οἱ ἀναμορφωμένοι ἐμίσουν τοὺς Σοκινιανοὺς, ἔκαμε τὸν λαὸν νὰ μὴ προσηλωθῇ εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν. Μόνον ἔριδας ἐγέννησε μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες κατετρώγοντο εἰς τὰ συμβούλια. Ἐὰν οἱ βασιλεῖς ἠδύναντο νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὰς ἔριδας ταύτας, ἴσως ἤθελαν ἐξασθενίσειν τὴν τῶν εὐγενῶν ἀριστοκρατίαν, καὶ ἤθελαν δώσειν εἰς τὴν Πολονίαν μεγαλητέραν στερεότητα, καὶ πάντη διάφορον μορφήν. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἔγεινεν, ἔμεινεν ἡ παλαιὰ πολιτικὴ σύνταξις, καὶ μετ' αὐτῆς ὁ καθ' ὑπερβολὴν ἄσκοπος τρόπος τῆς ὑπερασπίσεως, ἥτις ἦτο ἰδία μόνον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι τότε ἐπίαναν τὰ ὅπλα, ὅταν οἱ ἐχθροὶ ἦσαν εἰς τὴν χώραν. Ὅταν δὲ τελευταῖον διὰ τὰς ἀκαταπαύστους λεηλασίας τῆς χώρας ἀπὸ Ταπάρους ἢ Ῥώσους ᾐσθάνθησαν τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ φυλάττουν τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου μὲ ἱστάμενα στρατεύματα καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸ κάμουν (1562), δὲν ἠθέλησαν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος νὰ συνεισφέρουν εἰς τοῦτο, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ εἰς τοῦτο τὸ τέταρτον μέρος τῶν εἰσοδημάτων τῶν ὑποστατικῶν του.

Μὲ Σιγεμοῦνδον τὸν Β' συνεξέλιπεν τὸ Ἰαγελλονικὸν τῶν ἀνδρῶν γένος, καὶ τώρα ἐπεβεβαιώθη τὸ τῆς ἐκλογῆς δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίζοντο ἕως τώρα οἱ εὐγενεῖς περιωρισμένως, ἐπειδὴ οἱ ἐκλεγόμενοι ἐδιώριζαν παραυτα κληρονόμους τοῦ βασιλείου, καὶ ἐβάλθη βάσις εἰς ταραχὰς ὀλεθρίους, ἐπειδὴ κἀμμία ἐκλογὴ δὲν ἐγίνετο χωρὶς λογομαχίας καὶ φατρίας. Εὐθὺς ἡ πρώτη ἐκλογὴ ἔδωκε παράδειγμα τοῦ λεγομένου. Ὁ Πάπας καὶ οἱ Τοῦρκοι, Σβεκία καὶ Αὐστρία, Γαλλία καὶ Ἰσπανία, ἐπρόβαλαν ὑποψηφίους, καὶ ἐμεταχειρίσθησαν ἀργύριον καὶ δολιότητα νὰ προξενήσουν τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸ μέρος των. Κανεὶς ὅμως δὲν ἐγνώριζε τὴν τέχνην τῆς διαπραγματεύσεως ἀκριβέστερα παρὰ τὸν Γαλλικὸν πρέσβυν, ὅς τις, μ' ὅλον

ὅτι πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἀπεφασίσθη τελεία ἐλευθερία καὶ ἀσφάλεια τῆς θρησκείας δι' ὅλας τὰς φατρίας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἔδωκεν εἰς τοὺς Πολονοὺς βασιλέα ἕνα πρίγκιπα, τοῦ ὁποίου ὁ οἶκος εἶχε δώσειν διὰ τῆς νυκτὸς τοῦ ἀγ. Βαρθολομαίου τρομερὸν παράδειγμα τοῦ τῶν θρησκειῶν διωκτικοῦ πνεύματός του. Οὗτος ἦτο ὁ Ἑρρῖκος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Θ', καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 79). Ὁ Ἑρρῖκος ὠρκίσθη εἰς τοὺς Πολονικοὺς πρεσβευτὰς, οἵτινες ὑπῆγαν εἰς Παρισίους νὰ τοῦ ἀναγγείλουν τὴν ἐξύψωσίν του, νὰ φυλάξῃ τὴν πρώτην τῆς ἐκλογῆς συνθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκύρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας καὶ τὰ δίκαια τῶν εὐγενῶν, νὰ κρατῇ στόλον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Πολονικῶν λιμένων, καὶ 4000 Γάσκωνας ἐναντίον τῆς Ῥωσίας μὲ δαπάνην του, νὰ ἐξοδεύῃ ἐτησίως ἥμισυ μιλιόνιον Πολονικῶν φλωρινίων πρὸς ὄφελος τῆς Πολονίας, καὶ νὰ πληρώσῃ ὅλα τὰ χρέη τοῦ βασιλείου, ὅσα ἔγειναν ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων. Τὰ καλὰ ταῦτα ἐδιώρισαν τὴν ἐκλογὴν πρίγκιπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ δίαιτα καὶ τὰ ἤθη δὲν ἥρμοζαν εἰς τοιοῦτον ἔθνος καὶ εἰς τοιούτους εὐγενεῖς. Ἐὰν εἰς τοὺς πρώτους τρεῖς μῆνας τοῦ ἔτους ἠκούσθη φανερὸς γογγυσμὸς κατὰ τοῦ βασιλέως, ἠσθάνθη καὶ αὐτὸς τόσην ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του ἔσπευσε κρυφίως, ὡς προεδιηγήθημεν, ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν διὰ νὰ ὑπάγῃ ὅπου ἐπόθει.

Ἡ νέα ἐκλογὴ ἔπεσεν εἰς ἀξιώτερον, τὸν ἡγεμόνα τῆς Τρανσυλβανίας, Στέφανον Βαθορῦν, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν πεντήκοντα δύω ἐτῶν πριγκιπέσσαν Ἄνναν ἀδελφὴν τοῦ ἐσχάτου Ἰαγελλονίου βασιλέως, καὶ ὠρκίσθη ὁμοίας συνθήκας, καθὼς ὁ Ἑρρῖκος Βαλέσιος (1575). Ἀκόμη ἐγίνετο πόλεμος μὲ τοὺς Ῥώσους διὰ τὴν Λιβονίαν. Ὁ Στέφανος ἐμβῆκε νὰ

κητὴς εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ ἐκατώρθωσεν ἔνδοξον ἀνακωχὴν ὅπλων (1582). Ἀντὶ τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσεν εἰς τὴν Ῥωσίαν, τοῦ ἔδωκεν ὁ Ζὰρ ὀπίσω ὅλα, ὅσα ἐκράτει εἰς Λιβονίαν. Οὕτως ἰσχυρῶς ἐνήργησεν ὁ ἀνδρεῖος οὗτος καὶ σοφὸς καὶ γραμματισμένος ἡγεμὼν καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικά. Ἐφρόντισε διὰ τὴν διατήρησιν τῆς δικαιοσύνης, ἔδωκεν ὠφέλιμον τινὰ διάταξιν εἰς τοὺς Κοσάκους, οἵτινες ἦσαν πολλὰ χρήσιμοι εἰς τὰ σύνορα ἐναντίον τῶν Ταττάρων, καὶ ἂν εἶναι ἀληθινὴ ἡ κατ' αὐτοῦ διεγερθεῖσα ὑποψία, ὅτι ἐπροσπάθει νὰ περιορίσῃ τὴν τῆς ἐκλογῆς ἐλευθερίαν, ἐγνώρισε πολλὰ καλὰ τὸ συμφέρον τοῦ βασιλείου. Ἀλλ' ἐπολέμει πρὸς μεγάλας ἐσωτερικὰς διχονοίας, τὰς ὁποίας ἴσως ἤθελε νικήσειν, ἐὰν δὲν τὸν ἥρπαζεν ὁ θάνατος (1586), ἐνῷ ἦτο ἕτοιμος νὰ λάβῃ τὴν Ἐστονίαν ἀπὸ τοὺς Σβέκους, καὶ νὰ πολεμήσῃ ἐκ νέου τοὺς Ῥώσους.

Τὰ ἐφεξῆς συμβάματα ἔκαμαν ὀδυνηρότατον τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ἡ μεταξὺ Αὐστριακοῦ καὶ Σβεκικοῦ πρίγκιπος στασιαζομένη ἐκλογὴ ἐκρίθη διὰ τῶν ὅπλων πρὸς ὄφελος τοῦ Σβεκικοῦ Σιγεμούνδου, ὄχι ὅμως καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ βασιλείου. Διότι τοῦτο περιεπλέχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἔριδας, εἰς τὰς ὁποίας ἐκατήντησεν αὐτὸς μὲ τοὺς Σβεκικοὺς ἄρχοντας καὶ μὲ τὸν θεῖόν του Κάρολον, ὅταν ἀνέβη τὸν θρόνον τοῦ πατρός του, ἀλλά, καθὼς ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σβεκίας, δὲν τὸν ἐβάσταξε πολύ. Λιβονία καὶ Ἐστονία ἔγειναν τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπου ἐπροστάτευαν Πολονοὶ καὶ Σβέκοι τὰ δίκαια τῶν βασιλέωντων, ἀλλ' ὄχι μὲ μέγαν τόνον ἀπὸ μέρος τῆς Πολονίας. Διότι καὶ ἐδῶ διὰ τὴν εἰς τὸν Καθολικισμὸν καὶ τοὺς Ἰησουΐτας προσήλωσιν τοῦ Σιγεμούνδου καθὼς καὶ εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐνυμφεύθη δύω ἀδελφὰς μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἔγεινε τακτικὴ ἐπανάστασις μὲ ὁδηγίαν τοῦ

Ἰωάννου Ῥαδεζιβίλου. Ἡ ἐναντία φατρία ἐδιώρισεν ἤδη συμβούλιον πρὸς ἐκλογὴν νέου βασιλέως, ἀλλὰ μεγάλη καταστροφὴ, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν εἰς Ῥαδομίαν (1607) ἔφερε πάλιν τὴν φιλίωσιν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔκλεισεν ὁ Σιγεμοῦνδος ἀνακωχὴν μὲ τὴν Σβεκίαν (1609). Καὶ τὰ δύω ὅμως μέρη ἠγωνίζοντο κατ' ἀλλήλων ἀκόμη εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου ἦτο γεννημένη ἐντελὴς ἀναρχία διὰ ταραχὰς περὶ ἐκλογῆς ἡγεμόνος. Ὁ Σιγεμοῦνδος δὲν εἶχε μικρὰς ἐλπίδας νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν του Βλαδίσλαον ἐκλεγμένον ἀπὸ τοὺς Ῥώσους Ζὰρ, ἐὰν καὶ ἐδῶ δὲν ἠναντιόνετο ἡ εἰς τὸν Καθολικισμὸν προσήλωσίς του πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ῥώσων νὰ μεταβῇ ὁ Βλαδίσλαος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν τῶν Γραικῶν ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι ὁ Πολονικὸς στρατὸς ἔκαμνε φρικτὰς ἀταξίας εἰς τὰς κυριευμένας Ῥωσικὰς ἐπαρχίας, οὐδ' ἐφύλαττε πειθαρχίαν, διὰ τοῦτο ἐδιώχθησαν πάλιν οἱ Πολονοὶ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἠναγκάσθη ὁ Σιγεμοῦνδος νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν του ἡγεμόνα τῆς Ῥωσίας, ἐκέρδησεν ὅμως διὰ τὸ Πολονικὸν βασίλειον τὰς ἐπαρχίας Σμολένσκιον, Σεβερίαν καὶ Τσερνίκοβον. Ἀλλ' ὅσα ἐκέρδησεν ἐδῶ, τὰ ἔχασεν εἰς Λιβονίαν κατὰ τῶν Σβέκων ὁ Σιγεμοῦνδος, ὅς τις μὴ θέλων νὰ παραιτηθῇ τὰς εἰς τὸ Σβεκικὸν στέμμα ἀντιποιήσεις του εἶχεν ἀρχίσειν ἐκ νέου τὸν πόλεμον. Ἐξεῤῥάγη δὲ καὶ Τουρκικός τις πόλεμος, ὁπότε οἱ Τάταροι κατερήμαξαν φρικτὰ τὸ βασίλειον. Πῶς ἠδύνατο μὲ τόσους πολέμους καὶ ἐπαναστάσεις τῶν εὐγενῶν νὰ προκόφῃ ἡ παιδεία καὶ νὰ βελτιωθῶσι τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πολιτείας! Καὶ διὰ μεγαλητέραν δυστυχίαν διήρκεσεν ἡ ἐλεεινὴ αὕτη κυβέρνησις σχεδὸν ἡμισεῖαν ἑκατονταετηρίδα· διότι ὁ Σιγεμοῦνδος ἀπέθανε κατὰ τὸ 1632 ἔτος.

Ἀσυγκρίτως καλητέρα ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Προυσίας, ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη ἔπαυσε τὸν αἰώνιον πόλε-

μον, ἐπειδὴ ἡ παραθαλασσία θέσις της ἐπροξένει εἰς αὐτὴν μεγαλητέραν ἐπιμιξίαν μὲ τοὺς ξένους, ἐπειδὴ καθὸ Γερμανικὴ χώρα διὰ τὴν γλῶσσαν ἐλάμβανε μετοχὴν τῆς Γερμανικῆς παιδείας, ἐπειδὴ εἰσήχθη πάραυτα εἰς αὐτὴν ὁ Λουθηρανισμὸς, καὶ ἐπειδὴ ἐκτίσθησαν ὄχι μόνον πολλὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ τὸ πανεπιστήμιον τῆς Καινιγσβέργης (1540). Καὶ ὅμως δὲν πρέπει τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι διὰ ταῦτα ἔλειπαν ἀπὸ τὴν Προυσίαν ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις. Ἡ τῶν εὐγενῶν ἀριστοκρατία ἐδυναμώθη καὶ ἐδῶ τόσον ταχέως, ὥστε ὁ Δοὺξ πολλὰ ὀλίγην ἐξουσίαν εἶχε, καὶ ἔφθασεν αὕτη εἰς τὸ μέγιστον ὕφος, ὅταν ἐμωράνθη ὁ δεύτερος ἡγεμὼν, ὁ Δοὺξ Ἀλβρέχτος Φρειδερῖκος (1568 — 1618). Ἡ Πολονία λοιπὸν ἔδωκε τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν 1577 εἰς τὸν πλησιέστατον ὑποτελῆ ἡγεμόνα, τὸν Μαρκέσιον Ὀνολσβάκου Γεώργιον Φρειδερῖκον· ἀλλ' οὗτος ἀπέκαμε τόσον ἀπὸ τοὺς μετὰ τῶν εὐγενῶν ἀκαταπαύστους ἀγῶνας, ὥστ' ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Φραγκίαν, δεκαεπτὰ ἔτη δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Προυσίαν καὶ ἐκυβέρνα τὴν χώραν ἀπ' Ὀνολσβάκου. Ἐπειδὴ δὲ μὲ τοῦτον τὸν ἡγεμόνα (1603) συνεξέλιπεν ἡ παλαιοτέρα Βρανδεμβουργικο-Φραγκικὴ γραμμὴ, ἔγεινεν ἐπίτροπος τώρα ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου Ἰωακεὶμ Φρειδερῖκος, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωακεὶμ Σιγεμοῦνδος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἠλιθίου Ἀλβρέχτου Φρειδερίκου, ὅς τις δὲν ἀφῆκεν υἱοὺς (1618), πραγματικὸς Δοὺξ τῆς Προυσίας, καθὼς τὸ εἴπαμεν καὶ ἀλλοῦ (Τόμ. Ϛ', σελ. 419). Διότι οἱ Πολονοὶ εἶχαν δώσειν ἤδη ἀρχήτερα εἰς τὸν Ἐκλεκτορικὸν οἶκον τοῦ Βρανδεμβούργου τὴν διαδοχὴν τῆς Προυσίας, ἐὰν συμβῇ τι τοιοῦτον, καὶ ἀνάγκη ἦτο νὰ εὐχαριστηθοῦν, ὅταν ἐγίνετο ἡ ὑπόσχεσίς των, μ' ὅλον ὅτι δὲν τὸ ἔβλεπαν μὲ χαρὰν, καὶ ἀσμενέστερα ἤθελαν ἑνώσειν

μὲ τὸ βασίλειόν των τὴν χώραν, ἥτις εἶχε τόσον καλὴν θέσιν δι' ἑαυτούς.

---

7. Νικόλαος Κοπέρνικος.

(Γενν. 1473, ἀποθ. 1543).

Ἡ Προυσία ἔχει τὸ κλέος, ὅτι ἐγέννησε τὸν περιβόητον ἀστρονόμον Κοπέρνικον. Ὁ πατήρ του ἦτο εὐγενὴς ἐκ Κρακαυΐας κατοικῶν εἰς Θόρουνον, καὶ ἡ μήτηρ του θυγάτηρ τοῦ ἐπισκόπου Βαρμίας. Ἀφοῦ ὁ παῖς εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Θορούνου ἀπέκτησε βασίμους ἀρχὰς τῶν παλαιῶν γλωσσῶν, ἐστάλθη εἰς Κρακαυΐαν διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν ἰατρικήν. Τὸ ἔκαμε μὲ τὴν ἐπιμονήν, ἥτις ἦτο ἰδία τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ ἔλαβε καὶ τὴν δοκτορικὴν ἀξίαν εἰς τοῦτο τὸ πανεπιστήμιον· ἀλλ' ἀφοῦ ἤκουσε τὸν Μαθηματικὸν Ἀλβέρτον Βρονδεζεβέσκιον, ἠγάπησε καθ' ὑπερβολὴν τὴν τούτου ἐπιστήμην. Ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἐνθουσίαζαν τὰ μαθηματικὰ συγγράμματα τοῦ Πουρβάχου καὶ τοῦ Ῥεγιομοντάνου *), δύω Γερμανῶν, οἵτινες μὲ τὴν ὀξύνοιαν καὶ μὲ τὰς ἀνακαλύψεις των ἐθαυμάσθησαν γενικῶς καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ὁ Κοπέρνικος ἠθέλησε νὰ δράμῃ τοῦτο τὸ στάδιον τῆς ἀθανασίας, καὶ οὕτω συνέτεινε τὰς δυνάμεις του πρῶτον νὰ καταλάβῃ ὅλα τὰ παρόντα εἰς τὴν Μαθηματικήν, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ περισσεύσῃ. Μὲ τὸν σκοπὸν

---

*) Οὗτος ὠνόμασε τὸν ἑαυτόν του οὕτως ἐκ τοῦ μικροῦ παλιχνίου Κοινιγσβέργης (ἤγουν βασιλόβουνον, Λατιν. Regiomontium) εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βιρκεβούργου, ὅπου ἐγεννήθη τὸ 1416 ἔτος. Οὕτω δὲ πρώϊμα ἀνέλαμψεν, ὥστε κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος του ἐκρίθη ἄξιος νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας. Ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ὑπῆγεν εἰς Βιένναν νὰ ἀκούσῃ τὸν περίφημον ἀστρονόμον Πουρβάχον, ὅστις ἀπέθανεν ἔτος ἄγων τριακοστὸν ἕκτον. Παρευθὺ ἐξισώθη μὲ τὸν διδάσκαλόν του, καὶ τὸ κλέος του ἠχολόγησε τόσον μακράν, ὥστε ἐπροσκαλέσθη εἰς τὴν Ῥώμην νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του περὶ διορθώσεως τοῦ ἡμερολογίου· ὁ Πάπας τὸν ἀνέδειξεν ἐπίσκοπον Ῥατισβόνης. Ἀπέθανε δὲ τεσσαρακοντούτης καὶ κεῖται ἐνταφιασμένος εἰς τὸ τῆς Ῥώμης Πάνθεον.

τοῦτον ὑπῆγεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἠνώθη (1496) μὲ τοὺς μεγίστους μαθηματικοὺς διδασκάλους τῆς Βονωνίας· ἔπειτα μετέβη (1500) εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐγνωρίσθη τόσον, ὥστε δὲν ἐτιμᾶτο ὀλιγώτερον παρὰ τὸν Ῥεγιομόντανον. Ἀνεδείχθη ἐκεῖ διδάσκαλος τῆς Μαθηματικῆς, καὶ ἠκροῶντο τὰ μαθήματά του πρόκριτοι καὶ παντοδαποὶ τεχνῖται. Ἔπειτα ὅμως — δὲν ἐξεύρομεν διὰ τί — ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἔλαβεν ἐκεῖ ἀπὸ τὸν θεῖον του, τὸν ἐπίσκοπον Βαρμίας, Κανονικάτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Φραουεμβούργου, μικρᾶς πόλεως παρὰ τὸν Φρισκίαν κόλπον. Ἐκεῖ, ἐνῷ ἐπεμελεῖτο μὲ εὐσυνείδητον πίστιν τὰ καθήκοντά του, ἐκαταγίνετο μυστικῶς καὶ εἰς τὸ μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον τὸν ἀνέδειξεν ἀθάνατον. Ἀφοῦ ἐμελέτησεν ὅλα τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν φιλοσόφων καὶ φυσιολόγων, καὶ εὕρηκε μὲ χαράν του, ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτι ἡ γῆ στέκει ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ παντὸς, δὲν ἦτο γενικῶς δεκτὴ εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ἐξήτασε καὶ αὐτὸς τὴν ἀπὸ πολλῆς ἀμφίβολον ταύτην γνώμην του. Διότι κατὰ τὸ παλαιὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσουν τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν χωρὶς παραξενωτάτας ὑποθέσεις, καὶ μ' ὅλας τὰς ἐξηγήσεις ἔμεναν ἀνεξήγητα τινὰ φαινόμενα. Νὰ εὕρῃ τις τὴν ἀληθινὴν θέσιν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἦτο ἐπ' ἀληθείας πολλὰ δύσκολον, ἐπειδὴ τὰ φαινόμενα διὰ τῶν αἰσθήσεων συνηγοροῦν πολὺ τὴν παλαιὰν δόξαν, καὶ ἐπειδὴ τὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν παρατηροῦμεν πάντοτε ἐκ τούτου τοῦ μέρους, καὶ εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἱστάμεθα εἰς διάφορον τόπον. Ἀξιοθαύμαστος λοιπὸν εἶναι ὁ ἀνὴρ, ὅς τις μ' ὅλην ταύτην τὴν σύγχυσιν ἐξεφώνησε μὲ καθαρωτάτην συνείδησιν: ὁ ἥλιος στέκει εἰς τὸ κέντρον τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, καὶ δὲν ἔχει κἀμμίαν ἄλλην κίνησιν εἰμὴ τὴν περὶ τὸν ἄξονά του· οἱ δὲ πλανῆται μὲ ἀποστήματα διωρισμέ-

νὰ περιφέρονται τακτικώτατα ὁλόγυρά του· ἡ δὲ σελήνη ἐδόθη μόνον δορυφόρος εἰς τὴν γῆν. — Ἀλλ' ἀκόμη θαυμασιωτέρα εἶναι ἡ μετριοφροσύνη, μὲ τὴν ὁποίαν ἔκρυπτε τὴν μεγάλην ταύτην εὕρεσιν, τὸν καρπὸν τριάκοντα ἓξ ἐτῶν, τόσον καιρὸν, ὥστε ὁ δι' αὐτῆς φωτιζόμενος κόσμος τὴν ἔμαθε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐνῷ ἔχασε τὸν εὑρέτην αὐτόν.

---

8. Ῥῶσοι.

Διὰ τὴν Ῥωσίαν ἤρχισε νέος καὶ καλήτερος καιρὸς μὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ τολμηροῦ Ἰωάννου Γ' Βασιλειάδου (1462 — 1505). Δύω πράγματα κυρίως ἐτελείωσεν οὗτος, τὰ ὁποῖα συνεισέφεραν εἰς στερέωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς κυριότητός του· ὑπέταξε τὴν πολιτείαν Νοβογαρδίαν, καὶ ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν Ταταρικὸν ζυγὸν (Τόμ. Ε', σελ. 538). Ἡ Ναβογαρδία δι' ἐμπορικῶν δεσμῶν μὲ τὴν Ἄνσην εἶχε φθάσειν εἰς ἀνεξαρτησίαν, κατὰ τῆς ὁποίας δὲν ἠδύναντο νὰ κάμνωσι τίποτε οἱ πρότεροι Δοῦκες. Λέγεται, ὅτι ὥπλιζεν εἰς τοὺς πολέμους 30,000 ἐφίππους. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης τοὺς ἠνάγκασεν εἰς ὑπακοὴν, καὶ ὅταν οἱ Νοβογάρδοι ἐσήκωσαν ἐπανάστασιν, ἐβεβαίωσε τὴν εἰς αὐτοὺς κυριαρχίαν του μὲ νέας νίκας. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἐχρησίμευσεν ἐξαιρέτως ὁ ἀφανισμὸς τῆς πολιτικῆς των συντάξεως, ἐνῷ τοὺς ἀπηγόρευσε τὰς δημοσίους συνελεύσεις, τοὺς ἐπῆρε τὴν καμπάναν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξουσίασε τοὺς θησαυρούς των, τοὺς ὁποίους μετεκόμισε μὲ τριακόσια ἁμάξια, καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων μετετόπισεν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς ἐπικρατείας του, καὶ οὕτως ἐνταυτῷ ἐξήπλονε περισσότερον τὸν πολιτισμόν των. Ἐσήκωσε μετὰ ταῦτα καὶ τὸ ἐν Νοβογαρδίᾳ Ἀνσιακὸν ἐμπορεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου μὲ βοήθειαν τῆς Λιθουανίας ἐξήρχοντο συχνάκις ἐπαναστατικαὶ κινήσεις. Τοιοῦτος πλουτισμὸς δυνάμεως καὶ ἀργυρίου ἀνέδειξε τὸν μέγαν ἡγεμόνα

ἱκανὸν νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν ἀρχιτέκτονας καὶ κανονιοχόους, διὰ τῆς βοηθείας τῶν ὁποίων ἤρχισε πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ὀχυρόνῃ καὶ τὴν μητρόπολίν του Μόσκαν. Καὶ τώρα ἔστρεψε τὴν δύναμίν του ἐναντίον τοῦ Χάνη τῆς Καπτεσχάκης. 1476 τοῦ ἐπλήρωσε τὸν τελευταῖον φόρον. Ἀποτέλεσμα τοῦ ἐντεῦθεν ἐκραγέντος πολέμου ἦτο, ὅτι τὸ στράτευμα τῆς Καπτεσχάκης ἐξωλοθρεύθη. Καὶ οἱ Κασανικοὶ δὲ Τάταροι ἐνικήθησαν (1487) καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Ἰωάννης ἐκατάλαβεν, ὅτι ἡ στερεωθεῖσα δύναμις καὶ ἀνεξαρτησία τῆς Ῥωσίας ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ διὰ μόνης τῆς ἑνότητος τῆς ἐπικρατείας. Διὰ τοῦτο ἐξέδωκε τὸν νόμον τῆς ἀδιαιρεσίας, καὶ ἀνέλαβε τὸν τίτλον Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσσῶν.

Μὲ τὴν αὔξησιν τῆς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ δυνάμεως ἔγεινεν ὁ μέγας ἡγεμὼν ἀπεριοριστότερος καὶ κατὰ τὰ ἐσωτερικά. Ὁ πολιτισμὸς ἦτο ἐντελῶς εἰς τὴν νηπιότητά του, ὁ λαὸς ὠμὸς καὶ ἀπαίδευτος. Τὸ στράτευμα ἦσαν ἔφιπποι, οἵτινες ἐβάσταζαν τόξα, πελέκεις καὶ ῥόπαλα· οἱ ἐπίσημοι, οἵτινες ὑπερηφανεύοντο μὲ πολυτίμους θωρακισμούς, εἶχαν λόγχας καὶ δόρατα καὶ σπάθας. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ις΄ ἑκατονταετηρίδος ἐσύστησεν ὁ μέγας ἡγεμὼν λόχον χιλίων πεντακοσίων ξένων μισθοφόρων, οἵτινες ἦσαν ὡπλισμένοι μὲ πυροβόλα ὅπλα καὶ ἐμεταχειρίζοντο τὰ βαρέα κανόνια. Ἡ γεωργία ἦτο ἀτελεστάτη· παρὰ τὸν Βάγαν καὶ Δουΐναν ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος ἡ χρῆσις τοῦ ἄρτου. Τὴν ἐμπορίαν ἐβάσταζαν αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις· τὴν ἐκράτουν, καθὼς εἰς ὅλον τὸν Βοῤῥᾶν, μὲ σφικτὰς ἀλύσεις. Τέχναι μόλις ἐφαίνοντο. Τὰ ἤθη τόσον ἦσαν ὀλίγον Εὐρωπαϊκά, ὥστε τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐκρατεῖτο εἰς Ἀσιανὴν ταπείνωσιν καὶ ἀποχωρισμόν. Εὐρύχωρον καὶ στολισμένην οἰκίαν δὲν εἶχαν οὐδὲ οἱ πλούσιοι. Ἔζων εἰς χαμηλάς, μὲ ἄχυρον καὶ λάσπην κτισμένας καλύβας, ὅπου ἦσαν μό-

τον ξύλιναι καθέδραι, καὶ σπανίως εὑρίσκοντο καὶ κάμινοι. Ὄχι πολὺ χειρότερα, μόνον στενώτερα καὶ ἀκαθαρτώτερα ἐκατοίκει ὁ κοινὸς λαός*).

Τοῦ Ἰωάννου ὁ διάδοχος Βασίλειος Δ' Ἰωαννίδης (1505 — 1534) εἶχε νὰ κάμῃ νέον πόλεμον μὲ τὸ Κασάνιον. Ἐνταυτῷ δὲ ἐπροσπάθουν οἱ Πολονοὶ, ἐνῷ ἴδαν τὸν μέγαν ἡγεμόνα ἐνασχολούμενον ἐκεῖ, νὰ κάμουν δορικτησίας, καὶ ἠρέθησαν Ταττάρους τῆς Κριμαίας νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ῥωσικὴν χώραν, ἤγουν νὰ τὴν κατερημάξωσιν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἦσαν ἄλλοτε οἱ αὐτοὶ Τάταροι ἕτοιμοι νὰ κάμουν τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς Πολονούς. Ὁ Βασίλειος ηὔξησε τὴν δύναμίν του ὑποτάξας τὴν Πλεσκοβίαν, ἥτις, καθὼς ἡ Νοβογαρδία, ἦτο δημοκρατικὴ καὶ δι' ἐμπορίας ἰσχυρὰ πολιτεία· προσέτι καὶ ἡ Σεβερία, ἡ τελευταία αὐτόνομος ἡγεμονία, ἔπεσεν εἰς τοὺς Ῥώσους. Ἰωάννης Δ' Βασιλειάδης (1534 — 1584), ὅςτις διὰ τὴν αὐστηρότητά του ἐπωνομάσθη Σκληρὸς, ἐκυρίευσε τελευταῖον τὸ Κασάνιον, καὶ ἀνέδειξε τὴν χώραν Ῥωσικὴν ἐπαρχίαν (1553). Μὲ ἀφανισμὸν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐστερεώθη εἰς τὴν ἀπόκτησιν ταύτης τῆς χώρας. Μετὰ τοῦτο ἐσυνέβη καὶ ἡ συσσωμάτωσις τοῦ ὀλιγώτερον ἰσχυροῦ Ἀστραχανίου. Εὐθὺς μετέπειτα περιεπλέχθη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Σβέκους καὶ Πολονούς. Ἡ Λιβονία, ὡς εἴπαμεν, ἦτο τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῶν βορείων δυνάμεων. Πρὸς καλητέραν κυβέρνησιν τούτων τῶν πολέμων καὶ πρὸς ἀσφαλισμὸν τῶν ἀνατολικῶν του δορικτησιῶν εἶχεν ὁπλίσειν ἀρχήτερα ὁ Ἰωάννης ἓν στῖφος 12,000 ἀνδρῶν μὲ πυροβόλα, καὶ τὸ ἐπλήρονε τακτικῶς (οὗτοι ἦσαν οἱ Στρελίτσιοι), καὶ οὕτως ἔβαλε τὴν βάσιν πρὸς σύστασιν ἱσταμένου στρατεύματος. Προσέτι ἠγωνίσθη νὰ φέρῃ πρὸς βελτίωσιν τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων, πρὸς διόρθωσιν

*) Ἐβέρου Ἱστορ. τῶν Ῥώσων, Μέρ. Α', σελ. 213 κ. ἐφ.

τεχνῶν τινῶν κτλ. Γερμανοὺς εἰς τὴν αὐλήν του· ἦλθαν δὲ καὶ οἱ Ἄγγλοι 1553 εἰς τὴν λευκὴν θάλασσαν, ζητοῦντες βόρειον τινὰ δρόμον διὰ τὴν Κίναν καὶ διὰ τὰς Ἰνδίας. Καὶ τούτους ἐδέχθη ἀσμένως ὁ Ζὰρ *), ἐνῷ ἐλάμβανεν οὕτως ἀφορμὴν νὰ συνδέῃ ἀμέσους σχέσεις μὲ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸν ἐμπόδιζε πάντοτε ἡ Ἄνση, καὶ τοὺς ἔδωκε πολλὰ ἐμπορικὰ προνόμια. Προσέτι ἀπέκτησε καὶ τὴν Νάρβαν, νέον ἐξαίρετον ἐμπορικὸν τόπον, καὶ διὰ τῆς Καβαρδίας ἐπλάτυνε τὴν ἐπικράτειάν του πρὸς νότον. Εἰς τὰ τελευταῖά του ὅμως ἔτη τὸν ἐπαραίτησεν ἡ τύχη εἰς τοὺς μὲ τοὺς Σβέκους καὶ Πολονοὺς πολέμους. Διὰ νὰ λάβῃ ὠφελίμους συνθήκας ἀπὸ τὸν Στέφανον Βαθορῦν, ἐστράφη ὁ Ζὰρ εἰς τὸν Πάπαν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ μεσιτεύσῃ πρὸς ἐκεῖνον δικαίαν τινὰ εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ ἤλπιζεν, ὅτι θέλει μεταφέρειν τὸν Ῥωσικὸν ἡγεμόνα μετὰ τοῦ λαοῦ του εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, διὰ τοῦτο ἔστειλε Γρηγόριος ὁ ΙΓ' τὸν Ἰησουΐτην Ποσεβῖνον, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σβεκίας, νὰ κάμῃ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν δύω ἐπικρατειῶν· οὕτως ἐκλείσθη δεκαετὴς ἀνακωχὴ, τῆς ὁποίας αἱ συνθῆκαι ἐσημειώθησαν ἤδη εἰς τὴν Πολονίαν (ἀνωτ. σελ. 354). Ἀλλὰ τοῦ Πάπα αἱ ἐλπίδες ἐφάνησαν ψευδεῖς. Ἠναγκάσθη δὲ ὁ Ἰωάννης νὰ παραιτήσῃ καὶ εἰς τοὺς Σβέκους τὴν Ἰγγερμανίαν.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔγεινεν ἡ ἀρχὴ τῆς κυριεύσεως τῆς Σιβιρίας. Κοσάκοι 6000 τὸν ἀριθμὸν ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν στρατηγόν των Ἰερμάκιον ἔφυγαν εἰς τὴν Σιβιρίαν διωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, οἵτινες τοὺς ἐπολέμουν διὰ τὰς ληστείας των (1577)· ὁ Ἰερμάκιος ἐπέρασεν ἀγρίας καὶ

*) Τοῦτο τὸ πανέντιμον ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐσυνείθιζαν ποτὲ οἱ Ῥῶσοι νὰ ἀποδίδωσιν εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Χάνην τῶν Μογόλων, ἀνέλαβαν τώρα οἱ μεγάλοι ἡγεμόνες.

ἐρήμους χώρας μὲ παντοτεινοὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Ταταρους, καὶ ὑπερενίκησεν ἀκατανίκητα νομιζόμενα ἐμπόδια τῆς φύσεως. Μὲ 1600 ἀνθρώπους ἐνίκησε τὸν Χάνην Κουτσεσοῦμον καὶ ἔγεινε κύριος ὅλης τῆς χώρας ἕως τὸν Ἰρτίσιον. Ἔστειλε τώρα ὑποστράτηγόν του πρὸς τὸν Ζάρ, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ λάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὴν χώραν, καὶ νὰ τοῦ συγχωρήσῃ τὸ ἀρχήτερον σφάλμα του· ὁ Ἰωάννης ἐχάρη καὶ ἔστειλε 500 ἀνθρώπους πρὸς ὀχύρωσιν τῶν κυριευθέντων Κατ' ὀλίγον ἐπροχώρησαν οἱ Ῥῶσοι περαιτέρω, καὶ ὑπέταξαν εἰς τὴν κυριότητά των ὅλην τὴν ἄξενον καὶ σκυθρωπὴν χώραν ἕως τῆς Καμετσάτκας.

Μὲ τοῦ Ἰωάννου τὸν υἱὸν Θεόδωρον Α', ὅς τις μετὰ κόπων συνεκράτησε τὰ κυριευμένα, συνεξέλιπε (1598) τὸ Ῥορικιακὸν τῶν ἀνδρῶν γένος. Οἱ μεγιστᾶνες ἔκλεξαν τὸν γυναικάδελφόν του Βορίσσιον Γοδονόβιον, ἰσχυρὸν ἀλλὰ κακοῦργον ἄνθρωπον, ὅς τις καὶ τὸν ἀποθανόντα Ζὰρ ἐκυβέρνα ἐντελῶς, καὶ μὲ πολλὰς ἀθεμιτουργίας ἤνοιξε τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς τὸν θρόνον. Οὕτως ἐφόνευσε κρυφίως καὶ τοῦ Θεοδώρου τὸν ἀδελφὸν Δημήτριον. Μὲ τὸ προσωπεῖον τούτου τοῦ πρίγκιπος ἐφάνησαν πολλοὶ Ψευδοδημήτριοι, διὰ νὰ ἁρπάσουν τὴν κυριαρχίαν. Ὁ πρῶτος τούτων, νέος Μοναχὸς, ὀνόματι Γρηγόριος Ὀτραπίβιος, ἐκυνήγησε τὸν Ζὰρ Βορίσσιον τόσον φοβερὰ, ὥστε οὗτος ἔχασε πρώϊμα τὰς ἐλπίδας, καὶ ἐφαρμακώθη αὐτοχείρως (1605). Μετὰ τοῦτο ἐγνωρίσθη Ζὰρ ὁ ἀπατεὼν, καὶ ἐβάσταξεν ἓν ἔτος τὸν θρόνον. Τότε ἐσηκώθησαν οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὁ λαὸς τῆς Μόσκας, τὸν ἐσκότωσαν, καὶ ἔκλεξαν τὸν Ῥωσικὸν ἡγεμόνα Βασίλειον Σουΐσκόϊον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ πολὺν καιρόν· φοβεροὶ ἀναβρασμοὶ ἠρήμοναν πολλὰ ἔτη τὴν ἐπικράτειαν· οἱ βασιλεῖς τῆς Πολονίας καὶ τῆς Σβεκίας ἔστελναν ἐκεῖ στρατεύματα, καὶ ἀνεσμίγοιντο εἰς τὰς ταραχὰς

ταύτας μὲ σκοπὸν νὰ βάλλουν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσίας συγγενεῖς των πρίγκιπας. Ἀλλ' οἱ Ῥῶσοι ἀνδρειώθησαν τελευταῖον, ἀπεδίωξαν (1612) τοὺς ξένους ἀπὸ τὴν χώραν, καὶ ἔπειτα ἔκλεξαν τὸν ὀκτωδεκαετῆ, ἐκ μητρὸς Ῥορίκιον, Μιχαὴλ Θεοδωρίδην Ῥωμανόβιον διὰ Ζάρα των (1613), τοῦ ὁποίου οἱ ἐκ γυναικείας γραμμῆς ἀπόγονοι κρατοῦσι καὶ τὴν σήμερον ἡμέραν τὸ Ῥωσικὸν σκῆπτρον.

9. Οὖγγροι.

Εἴπαμεν ἤδη εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν, ὅτι Ματθίας ὁ Κορβῖνος, υἱὸς τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ Ἰωάννου Οὐνιάδου, μετὰ τὸν θάνατον Λαδισλάου τοῦ ὀψιγενοῦς, ἀνέβη εἰς τὸν Οὐγγαρικὸν θρόνον (Τόμ. Ϛ, σελ. 163.). Δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαπενταετὴς καὶ ἐκάθητο φυλακωμένος εἰς τὴν Πράγαν, ὅπου τὸν εἶχαν φέρειν οἱ ἐχθροὶ τοῦ πατρός του μετὰ τὸν τούτου θάνατον, ὅταν τὴν 24 Ἰαν. 1458 ἐκλέχθη βασιλεύς. Γεώριος Ποδειβράδιος, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Βοημία Οὐτρακυΐστων, καὶ μετ' ὀλίγον βασιλεὺς, τὸν ἀπέλυσε διὰ τὸ ὄφελός του, τὸν ἠῤῥαβωνίασε μὲ μίαν θυγατέρα του, καὶ συνεδέθη σφικτότατα μετ' αὐτοῦ. Εἰς χώραν σπαραττομένην, ὡς ἡ Οὐγγαρία, ἀπὸ πολλὰς φατρίας δὲν ἐκαταπαύοντο εὐκόλως αἱ ταραχαὶ καὶ αἱ δυσκολίαι. Ἀλλ' ὅσον νέος καὶ ἂν ἦτο ὁ Ματθίας, ἐφάνη ὅμως εἰς τοὺς Οὔγγρους ἱκανῶς ἡλικιωμένος καὶ ἐπιτήδειος. Μὲ εὐγενῆ μορφὴν καὶ σῶμα γυμνασμένον νὰ ὑποφέρῃ ὅλα τὰ κακὰ, ἥνονε καρδίαν πολεμικὴν, διαχωρητικὸν νοῦν καὶ ἐγχειρηματικὸν πνεῦμα. Ἡ ἀνατροφή του ἦτο πολὺ ἐπιμελεστέρα παρὰ τὴν ὁποίαν ἐλάμβαναν τότε οἱ νέοι τῶν εὐγενῶν Οὔγγροι. Ἐδιδάχθη νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ τιμᾷ τοὺς κλασικοὺς, καὶ νὰ ἐκφράζεται εὐκόλως εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν· Ἀπὸ σφοδρὰν φιλοδοξίαν κεντρού-

μενος ἠγάπα νὰ ἐμβαίνῃ εἰς σχέδια καὶ βουλεύματα μεγάλα, καὶ πρὸς ἐκτέλεσίν των ἐμεταχειρίζετο ἐπίσης ἀσμένως δόλια τεχνουργήματα καὶ βίαια μέσα. Εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του φατρία τις δυσαρεστημένη μὲ αὐτὸν ἔκλεξεν ἀντιβασιλέα του τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερῖκον Γ′· ἀλλ' ὁ Ματθίας ἤξευρε νὰ φιλιώσῃ τοὺς παρωργισμένους μεγιστᾶνας, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τόσον ἐπιτηδείως τὰς περιστάσεις, ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπηρνήθη τὸ στέμμα, καὶ εὐχαριστήθη μόνον νὰ τὸ λάβῃ, ἐὰν ἀπέθνησκεν ἄτεκνος ὁ Ματθίας. Τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐπικινδύνους τούτους γείτονας, κατὰ τῶν ὁποίων τὰ χριστιανικὰ ὅπλα δὲν ἠνήργουν τίποτε, ἐβάσταζεν εἰς ὅρια καὶ ἔδειχνεν εἰς τοὺς κατ' αὐτῶν ἀγῶνας τὸ πολεμικόν του προτέρημα. Μίαν φορὰν ἐτόλμησε τόσον πολὺ, ὥστε χωρικὰ ἐνδυμένος ἀνεμίχθη μὲ ἐκείνους, οἵτινες ἔφερναν τροφὰς εἰς τὸ πλησίον Τουρκικὸν στρατόπεδον, καὶ προσέτι ἐπώλησεν αὐτὸς μίαν ἡμέραν ὁλόκληρον ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Σουλτάνου κριθάριον, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτὸν μὲ θριαμβευτικὴν ἐπιστολὴν πῶς ἀνηρεύνησεν ὅλον του τὸ στρατόπεδον, καὶ διὰ νὰ μὴ δυσπιστήσῃ ὁ Σουλτάνος, ἐπρόσθεσε τὸ πλῆθος καὶ τὸ εἶδος τῶν φαγητῶν, τὰ ὁποῖα ἴδεν εἰς αὐτὸν παρατεθειμένα. Ὁ Σουλτάνος ἐταράχθη τόσον ἐκ τούτου, ὥστ' ἐσήκωσεν ἐκεῖθεν τὸ στρατόπεδόν του καὶ τὸ μετεβίβασε περαιτέρω. — Ἐπειδὴ τὸ Οὐγγαρικὸν στράτευμα συνεκροτεῖτο σχεδὸν ἀπὸ ἐφίππους, ἐσύστησεν ὁ Ματθίας στῖφος πεζικὸν, τὴν ὀνομαζομένην *μαύρην φρουρὰν*, συνήθως 6000 ἀνθρώπους περιέχουσαν. Ἐκυβερνῶντο οὗτοι ἀπ' αὐτόν. Οὔτ' ἐλάμβαναν οὔτ' ἔδιδαν συγχώρησιν, καὶ ὅταν ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε κάποτε νὰ τοὺς πληρώσῃ τὸν μισθὸν, τοὺς ἐσυγχώρει ἀταξίας καὶ ἁρπαγάς. Μίαν φορὰν εὑρισκόμενος εἰς τοιαύτην περίστασιν ἔπαιξε μίαν ὁλόκληρον νύκτα μὲ τοὺς ἀξι-

ωματικούς του, ἐκέρδησεν ἀπ᾽ αὐτοὺς 10,000 φλωρία καὶ ἐπλήρωσε τοὺς στρατιώτας του μὲ αὐτά.

Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Βοημίας Γεώργιος Ποδειβράδιος ἀφωρίσθη (1466) ἀπὸ τὸν Πάπαν Παῦλον Β΄, ὁ φιλόδοξος Ματθίας ἐδέχθη τὴν τούτου παρακίνησιν νὰ πολεμήσῃ τὸν πάλαι ποτὲ εὐεργέτην του. Ἐκυρίευσε μὲ τὸν πόλεμον τοῦτον τὴν Μοραβίαν, Σιλησίαν καὶ Λυσατίαν καὶ τὰ ἐβάσταξε καὶ ἐναντίον τοῦ Βλαδισλάου διαδόχου τοῦ Γεωργίου. Περὶ τῆς τοῦ Ματθίου δευτέρας ἔριδος μὲ τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερῖκον Γ΄ ὡμιλήσαμεν ἤδη εἰς ἄλλον τόπον (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 172). Ἐκυρίευσε τότε σχεδὸν ὅλην τὴν Αὐστρίαν μετὰ τῆς μητροπόλεως Βιέννης ὅπου ἡρπάσθη ἀπὸ τὸν θάνατον τὴν 5 Ἀπριλ. 1490, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ νόμιμα τέκνα. Τὸ κλέος τῶν νικηφόρων πολέμων καὶ δορικτησιῶν δὲν ἦτο τὸ μόνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαμψεν ἡ κυβέρνησις τοῦ περιφήμου τούτου βασιλέως. Ἦτο εἰδήμων, φίλος καὶ προστάτης τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἔκτισεν (ἢ ἀνεκαίνισε 1465) πανεπιστήμιον εἰς Βοῦδαν, καὶ βιβλιοθήκην μὲ δαπάνην μεγίστην, ἥτις κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν σπανιότητα τῶν χειρογράφων ὀλίγας ἢ οὐδεμίαν εἶχεν ὁμοίαν της. Διότι ὄχι μόνον ἐμίσθωσε πολλοὺς γραφεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τέσσαρας εἰς Φλωρεντίαν, οἵτινες τοῦ ἀντέγραφαν τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους κλασικούς, ἐνῷ τότε εἶχεν ἀρχίσειν ἡ τυπογραφία, ἀλλ᾽ ἠγόρασε καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καταρημαγμένης Ἑλλάδος. Ἐκ πάντων ὅμως τούτων λάμπει μᾶλλον ἡ φιλοδοξία πνευματώδους ἡγεμόνος παρὰ ἡ διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ κοινοῦ ἐπιμέλεια. Καθὼς πολλοὶ σύγχρονοί του ἡγεμόνες ἠγάπα καὶ αὐτὸς τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἐκυβέρνα αὐτογνωμόνως, καὶ κατεδαπάνα ἀσώτως ὅσα ἐσύναζε μὲ σκληρὰς φορολογίας.

Ἀλλ᾽ ὅσα συνέβησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἐφε-

ραν εἰς λήθην τὰ σφάλματά του, ἐπειδὴ ἡ Οὐγγαρία ἐπὶ τοῦ διαδόχου του, τοῦ Βοημικοῦ Βλαδισλάου (1491 — 1516) καὶ τοῦ υἱοῦ του, Λοδοβίκου Β΄ (1516 — 1526) ἐκυριεύθη πάλιν ἀπὸ ἐσωτερικὰς ταραχάς, καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἔπαιζεν ἐλεεινὸν πρόσωπον. Ὅλαι αἱ δορικτησίαι τοῦ Ματθίου ἐχάθησαν.

Ἀφοῦ Λοδόβῖκος ὁ Β΄ ἐθανατώθη εἰς τὴν πλησίον Μοχατίου μάχην, μετέπεσεν ἐκκληρονομίας τὸ βασίλειον τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν Ἀρχιδοῦκα τῆς Αὐστρίας τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Φερδινάνδον Α΄, ὡς εἴπαμεν ἀλλοῦ (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 182). Ἡ Τρανσυλβανία, ἀφοῦ τὴν ὑπέταξε Στέφανος ὁ Α΄ (1004), ἦτο ἐπαρχία τῆς Οὐγγαρίας κυβερνωμένη ἀπὸ ἔπαρχόν της ὀνομαζόμενον Βοϊβόδαν. Ἀλλ᾽ ὁ κατὰ τὸ παρὸν Βοϊβόδας αὐτῆς, Ἰωάννης Ζαπολύας, ἠθέλησε νὰ ἁρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Φερδινάνδου ὡς καὶ περὶ τούτου εἴπαμεν ἤδη (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 260. 279), καὶ θέλομεν ὁμιλήσειν πλατύτερα εἰς τὴν ἐπομένην Τουρκικὴν ἱστορίαν διηγούμενοι τὰς πράξεις τοῦ Τουρκικοῦ δυνάστου Σολειμάντου Α΄. Ἔκτοτε ἔχασεν ἡ Οὐγγαρία τὴν Τρανσυλβανίαν, κατασταθεῖσαν χωριστὸν πριγκιπάτον ὑποτελὲς τῆς Τουρκίας, ἔχασε δὲ καὶ μέγα μέρος ἑαυτῆς, συσσωματωθὲν μὲ τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν, ἕως οὗ τὰ τροπαιοφόρα ὅπλα τῆς Αὐστρίας ἐκαθάρισαν κατ᾽ ὀλίγον τὴν χώραν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος Α΄ ἥνωσε πάλιν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν μετὰ τοῦ Οὐγγαρικοῦ στέμματος (1689), ὡς θέλομεν διηγηθῆν εἰς τὸ ἐπόμενον βιβλίον.

Γ΄. ΤΟΥΡΚΟΙ.

1. Ἀκολουθία τῶν δορικτησιῶν Μωάμεθ τοῦ Β΄.

(1453 — 1466).

Κυριεύσας ὁ Μωάμεθ τὴν Κωνσταντινούπολιν (Τόμ. Ε΄, σελ. 536), τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσέλασίν του ἠθέλησε νὰ συνάξῃ τὰ δυστυχῆ λείψανα τοῦ Γραικικοῦ ἔθνους καὶ διὰ τῆς θρησκείας νὰ τὰ δέσῃ σφικτότερα εἰς τὴν ὑποταγήν του. Εὐθὺς λοιπὸν ἐπρόσταξε τοὺς ἐκεῖ μὲ τρόμον κρυμμένους ὀλίγους Χριστιανοὺς νὰ ἐκλέξωσι Πατριάρχην. Εὕρηκαν ἄνδρα ἀξιόλογον, τὸν πεπαιδευμένον Γεώργιον Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος Γεννάδιον· Ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε νὰ τὸν περιβάλῃ τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν, ὡς ἐσυνείθιζαν οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπροσκάλεσεν εἰς τὸ παλάτιον, τὸν ὡμίλησε φιλοφρόνως, τὸν περιέβαλεν ἔντιμον ἐπανωφόριον, τοῦ ἐχάρισε πολύτιμον δικανίκιον, καὶ τὸν ἐσυνώδευσεν ἕως τὴν αὐλὴν, ὅπου τοῦ ἐπροσφέρθη ἵππος στολισμένος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ σταύλου, τὸν ὁποῖον καβαλικεύσας ὁ Γεννάδιος διὰ βασιλικῆς προσταγῆς, συνοδευόμενος ἀπὸ μεγιστᾶνας τῆς αὐλῆς, ὑπῆγεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, διὰ νὰ κυβερνᾷ ἐκεῖθεν τοὺς νέους Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πέριξ τοῦ ναοῦ ἐκείνου ἠρημώθησαν, καὶ μίαν ἡμέραν εὑρέθη εἰς τὴν αὐλὴν Τοῦρκος θανατωμένος, φοβηθεὶς ὁ Πατριάρχης νὰ κατοικῇ ἐκεῖ διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ διαβολῆς, μετέβη δι' ἀδείας τοῦ Σουλτάνου εἰς τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου· καὶ ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μετεβλήθη εἰς τσαμίον ἐπω

γυμον τοῦ δορικτήτορος Μωάμεθ*). Ἐφεξῆς δὲ ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν Πατριάρχην δίπλωμα, διὰ τοῦ ὁποίου τὸν ἐβεβαίονεν, ὅτι „κάνεὶς δὲν τὸν ἐνοχλεῖ εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαταγάς του, καὶ ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι μένουν πάντοτε ἐλεύθεροι πάσης φορολογίας.“ Ἄλλο δίπλωμα δοθὲν εἰς τὸν Πατριάρχην ἔδιδεν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἄδειαν „νὰ ἔχωσιν ἀσφαλεῖς τὰς ἐκκλησίας των, χωρὶς νὰ μεταβάλλωνται τοῦ λοιποῦ εἰς τζαμία, νὰ ἐκτελῶσι τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἐνταφιασμοὺς καὶ ἄλλας Χριστιανικὰς συνηθείας ἐλευθέρως, καὶ νὰ ἑορτάζωσι τὸ Πάσχα τρεῖς ἡμέρας μὲ ὅλας των τὰς τελετάς, ὁπότε εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ μένωσι τὰς νύκτας ἀνοικταὶ αἱ πύλαι τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Φανάριον.“

Μετὰ τὰς διαταγὰς ταύτας ἐκρήμνισε τὸ τεῖχος τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὴν μὲ τοὺς Γενουηνσίους συνθήκην του (Τόμ. Ε', σελ. 534), καὶ διὰ νὰ γεμίσῃ τὴν ἔρημον πόλιν, ἐπρόσταξε μὲ ποινὴν θανάτου καὶ ἦλθαν ἄποικοι εἰς αὐτὴν πέντε χιλιάδες οἰκογένειαι ἀπὸ Τραπεζοῦντος, Σινώπης καὶ Ἀσπροκάστρου. Ἐκήρυξεν ἀσφάλειαν καὶ εἰς ὅλους τοὺς φυγάδας εὐγενεῖς Γραικοὺς διὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ᾽ ἐπιστρέψαντας τοὺς ἔσφαξεν ὅλους**).

Τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (18 Ἰουν. 1453) ὑπέστρεψεν ὁ Μωάμεθ θριαμβεύων εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ φέρων μαζή του ἀναρίθμητα λάφυρα καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων· καὶ ἀπεκεῖ ἐξαπέστειλε ταχυδρόμους εἰς Περσίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Μέκκαν νὰ ἀναγγείλωσι τὰς εὐτυχίας του· καὶ ἄλλους εἰς τοὺς γείτονάς του Χριστιανούς, προστάζων αὐτοὺς νὰ τοῦ

*) Φραντζ. Χρονικ. Βιβλ. Γ', σελ. 68.

**) Ἄμηρος (Hammer) Ἱστορία τοῦ Ὀθωμαν, βασιλ. Τόμ. Β', σελ. 4.

δίδωσιν ἐτησίως φόρους· Ἐζήτησε δὲ ἀπὸ μὲν τὸν δεσπότην τῆς Σερβίας ἐτήσιον δώδεκα χιλιάδας φλωρίων· ἀπὸ δὲ τὴν Πελοπόννησον δώδεκα· ἀπὸ δὲ τοὺς Γενουηνσίους αὐθέντας τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου ἐννέα· ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα δύω. Ἡ ἐμπορικὴ πόλις Ῥαγοῦσα, διὰ νὰ φυλάττῃ τὴν αὐτονομίαν της, ἔδιδε κάποιον φόρον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν· ἀφοῦ δὲ ἤρχισε νὰ μεγαλύνεται ἡ Τουρκικὴ δύναμις, διὰ νὰ μὴ πάθῃ τι χειρότερον, ἐσυμφώνησεν ἐπὶ Μουρὰτ Β' νὰ δίδῃ καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν ἐτήσιον 500 φλωρία· τώρα δὲ ὁ Μωάμεθ ηὔξησε τὸν φόρον της ἀπὸ 500 εἰς 3000 φλωρία, ἐπειδὴ ἡ πολιτεία ἐκείνη ἐτόλμησε νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς φυγάδας Γραικοὺς Κομνηνούς, Λασκάρεις, Παλαιολόγους καὶ Κανταχοζηνούς, καὶ νὰ περιποιηθῇ τοὺς ἐνδόξους σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου, Ἰωάννην Λάσκαριν, Δημήτριον Χαλκοκονδύλην, Θεόδωρον Σπανδονῆν καὶ Παῦλον Ταρχανιώτην, τοὺς ὁποίους ἐξαπέστειλε μὲ δαπάνην της εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τότε προστατεύοντος τὴν σοφίαν Λαυρεντίου Μεδίκου (ἀνωτ. σελ. 259). Τοῦ δεσπότου τῆς Σερβίας ἔφθασεν εὐθὺς κατὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον εἰς Ἀδριανούπολιν πρεσβεία, καὶ ἐπλήρωσε τὸ πρόσταγμα τοῦ φοβεροῦ Σουλτάνου.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδέσποζαν οἱ δύω ἀδελφοὶ τοῦ δυστυχοῦς αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, Θωμᾶς καὶ Δημήτριος· καὶ πρῶτον μὲν ἠθέλησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα δὲ ἐμποδισθέντες ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους των ἔστερξαν νὰ πληρόνωσιν εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν φόρον τῶν δώδεκα χιλιάδων φλωρίων. Εἶχαν δὲ Ἀλβανοὺς μισθοφόρους πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας των. Τούτους ἠρέθισε κάποιος Μανουὴλ ἐκ τοῦ γένους τῶν Κανταχοζηνῶν εἰς ἐπανάστασιν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Σουλτάνον τὸν αὐτὸν φόρον, διὰ νὰ δεσπόσῃ αὐτός. Ἐκινδύνευαν οἱ Παλαιολόγοι νὰ ἐκδιωχθῶσιν, ἐὰν Ἀσάνης ὁ κυβερνή-

τωρ τῆς Κορίνθου δὲν ἐπροσκάλει σπουδαστικὰ τοὺς Τούρκους εἰς βοήθειάν των. Ὁ περίφημος Τουραχάνης *) ἐστάλθη μὲ στράτευμα Τουρκικὸν, ἐκτύπησε τοὺς Ἀλβανοὺς, ἠχμαλώτισε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ ἀπέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς δύω δεσπότας ἀδελφοὺς, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ ἔχουν ὁμόνοιαν μὲ τοὺς ἄρχοντας, καὶ νὰ μὴ κακομεταχειρίζωνταί τοὺς ὑπηκόους των, ἀλλὰ νὰ τιμωρῶσι μόνον τοὺς ταραχοποιοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Τούρκου δὲν ὠφέλησε τοὺς Χριστιανοὺς ἡγεμόνας. Κάποιος Λουκάνης Νικηφόρος ἑνωθεὶς μετ' ὀλίγον μὲ Βυζαντίους τινὰς ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὰς πόλεις τῆς Πελοπονήσου ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τοὺς δεσπότας ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν προστασίαν. Οἱ συνωμόται οὗτοι ἐσυμβουλεύθησαν τὸν Ἀσάνην, κυβερνήτορα τῆς Κορίνθου καὶ πολλοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου· ὁ Ἀσάνης, φιλότουρκος ὢν, ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Σουλτάνον· ὁ Σουλτάνος παρέλαβεν εἰς τὴν προστασίαν του τοὺς εὐγενεῖς τῶν πόλεων

*) Ὁ Τουραχάνης οὗτος, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγεινε λόγος καὶ ἀλλοῦ (Τόμ. Ε', σελ. 527), ὑπούργησε καὶ τὸν Σουλτάνον Μουρὰτ Β', ὁπότε ὑπέταξε τὴν Λάρισσαν. Εἶναι θεμελιωτὴς τῆς τρεῖς ὥρας ἀπεχούσης ἀπὸ τὴν Λάρισσαν πόλεως Τυρνάβου. Ἐκεῖ ἐστρατοπέδευεν ὁ Τουραχάνης, ἐνῷ ἐπολιόρκει τὴν Λάρισσαν, διὰ τὸ ὑγιεινὸν τοῦ τόπου, ὅςτις ὠνομάζετο Καλύβια. Διὰ νὰ συναθροίσῃ κατοίκους τῆς νέας πολίχνης ἔκτισε τσαμίον, καὶ πλησίον αὐτοῦ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου (διὰ τιμὴν τοῦ ἀγαπητοῦ του μηλωτοποιοῦ Νικολάου), τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύω ὀνομάζονται καὶ τὴν σήμερον τσαμίον τοῦ Τουραχάμπεη καὶ ἅγιος Νικόλαος τοῦ Τουραχάμπεη. Ἡ πόλις αὕτη μὲ Σουλτανικὰ προνόμια εἶναι ἔκτοτε τιμάριον τῆς Τουραχανικῆς γενεᾶς, μεταβαῖνον καὶ εἰς ἄῤῥενα καὶ εἰς θήλεα. Σημείωσαι δὲ, ὅτι ἡ Τύρναβος αὕτη εἰς μὲν τὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης εἰς ἀρχαῖα γράμματα ὀνομάζεται Τρίνοβος, ὑπὸ δὲ τοῦ κοινοῦ λαοῦ λέγεται ὁ Τούρναβος. Εἰς διάστημα ὄχι σωστῶν τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἐγεννήθη, ἤκμασε, καὶ παρήκμασε. Τὸ ἥμισυ αὐτῆς εἶναι τὴν σήμερον ἐρείπια. Σώζεται δὲ ὑπὸ τῆς φιλοπονίας τῶν ἐγκατοίκων, οἵτινες ἔχουσιν ἀξιόλογα ἐργοστάσια πανίων καὶ βαφείων, καὶ οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ συντηρῶσιν Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἕως τῆς σήμερον.

δι᾽ ἐπιστολῆς του φιλοφρονητικῆς*), καὶ οὕτως ἀφῆκε τοὺς Παλαιολόγους ἐντοσούτῳ ἄρχοντας τῶν χωριατῶν, ἕως οὗ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1454) μὲ διαφόρους προφάσεις ἐστράτευσεν ὁ Σουλτάνος κατὰ τῆς Σερβίας. Ὁ τότε δεσπότης αὐτῆς Γεώργιος κατέφυγεν εἰς τὸν τῆς Οὐγγαρίας περίφημον στρατηγὸν Οὐνιάδην ζητῶν ἀπ᾽ αὐτὸν βοήθειαν. Ὁ ἐχθρὸς ἐκτύπησεν εἰς μάτην τὴν Σεμένδραν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεχώρησεν ἄπρακτος. Ἡ Ὀστροβίζα κατεκρημνίσθη ἀπὸ πυροβολήματα, καὶ παρεδόθη μὲ συνθήκην ἐλευθέρας ἐξόδου τῶν φρουρῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Τοῦρκος, καταπατήσας τὸν λόγον του, τοὺς ἔσυρεν

*) Ἡ ἐφεξῆς Σουλτανικὴ ἐπιστολή, εὑρισκομένη εἰς τὰ Αὐτοκρατορικὰ οἰκιακὰ ἀρχίβια τῆς Βιέννης ἀντίγραφος μεταξὺ τῶν Βενετικῶν Πρακτικῶν, γραμμένη ὄχι εἰς Τουρκικὴν, ἀλλ᾽ εἰς Γραικικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐκδεδομένη ὑπὸ τοῦ Αὐλικοῦ Βουλευτοῦ Ἀμήρου εἰς τὸ μέγα Γερμανικὸν σύγγραμμά του, τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου (Τόμ. Β΄, σελ. 543), διὰ πολλὰ αἴτια εἶναι ἀξία νὰ φανερωθῇ ἐνταῦθα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς.

„Τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς καὶ μεγάλου Ἀμηρᾶ Σουλτὰν Μουχαμὲθ πρὸς τοὺς κατὰ πάντα ἡμετέρους τῆς αὐθεντίας μου ἄρχοντας. Ἐν πρώτοις ἄρχων κὺρ Φραντζῆς μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς του, καὶ κὺρ Μανουὴλ Ῥαοὺλ μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς του καὶ κὺρ Σωφιανὸς μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς του, καὶ Λάσκαρις κὺρ Δημήτριος μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς του καὶ Διπλοβατζέοι, Καλακέοι, Παγομενέοι, Φραγκοπουλέοι καὶ Σγουρομαλέοι, καὶ Μαυρόπαπας, καὶ Φιλανθρωπινέοι καὶ Περομπουϊέοι, καὶ ὅσοι ἄλλοι θελήσουν ναρθοῦν· ὅλους χαιρετᾶσας ἡ αὐθεντία μου. Νὰ ἐγνωρίσετε τὸ πῶς ἦλθεν ἐδῶ ὁ τιμημένος μου Ἄγος ὁ Ἀσάμπεης καὶ ἀνέφερε τῆς αὐθεντίας μου τὸ πῶς θέλετε ναρθῆτε νὰ ἦστε ἐδικοί μου. Εἰς τοῦτο γυρεύετε ὁρισμὸν τῆς αὐθεντίας μου· εἰς τοῦτο στέλνω σας τὸν αὐτόν μου ὁρισμόν· καὶ ὀμνέγω σας εἰς τὸν μέγαν μας προφήτην τὸν Μουαμὲθ τὸν πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ Μουσολμάνοι καὶ εἰς τὰ ἑπτά μας μουσάφια καὶ εἰς τὰς ρκδ´ χιλιάδας προφήτας μας, καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὁποῦ ζώνομαι, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πατρός μου τοῦ χοδοβηδιάρε, ὅτι ἀπὸ τὰ πράγματά σας καὶ ἀπὸ τὰ παιδία σας καὶ ἀπὸ πᾶσα σας πρᾶγμα τίποτας νὰ μὴ νὰ σᾶς ἀγγίξω, ἀμὴ νὰ σᾶς ἀναπαύσω νὰ ἦστε κάλλιον παροῦ πρῶτον, καὶ διὰ τὸ ἀξιόπιστον ἐδόθη ὁ αὐτός μου ὁρισμὸς καὶ ἐπερανόθη (γρ. ἐβεβαιώθη) καθὼς εἴρηται μηνὶ Δεκεμβρίῳ κς´ ἔνδον Κωνσταντινουπόλεως.“

ὅλους αἰχμαλώτους. Κατερημώσας δὲ ὅλην τὴν Σερβίαν καὶ αἰχμαλωτίσας 50,000 κατοίκους ὑπέστρεψεν ὁ Μωάμεθ εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀφοῦ ἀφῆκε 30,000 στρατοῦ νὰ κτυπήσουν τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐνιάδου καὶ Γεωργίου. Οἱ Οὐγγροσέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, καὶ ἐπίασαν τὸν ἡγεμόνα των Φιροὺλ Βέην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Οὐνιάδης ὑπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, καὶ ὁ Γεώργιος ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Σουλτάνον 30,000 φλωρίων ἐτήσιον φόρον, εὐχαριστήθη ὁ Μωάμεθ, καὶ ὑπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς Κωνσταντινούπολιν. — Ὀλίγον τι πρότερον (Ἀπριλ. 18), ἔκλεισαν οἱ Βενετοὶ μὲ τὸν Σουλτάνον εἰρήνην συμπεριληφθεὶς εἰς αὐτὴν καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Νάξου ὡς ὑποτελής των, διὰ τῆς ὁποίας ἀπήλαυσαν ἐλευθέραν ἐμπορίαν εἰς τὰς Τουρκικὰς χώρας, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἔχουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρέσβυν (ὀνομαζόμενον Βάϊλον, Bailo) διὰ νὰ προστατεύῃ τοὺς ὑπηκόους των, ἐνταυτῷ δὲ ὑπεχρεώθησαν νὰ τοῦ πληρόνουν φόρον διὰ τὰς εἰς τὴν Ἀλβανίαν χώρας των.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1455 ἔτους ἐστράτευσε πάλιν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ μὲ πολιορκίαν καὶ πυροβόλησιν σφοδρὰν κυριεύσας τὴν πλουσίαν πόλιν Νοβόβροδον ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κ' ἐκεῖθεν ἔστειλε τὸν στόλον του νὰ τιμωρήσῃ τὴν νῆσον Ῥόδον, ἥτις δὲν ἤθελε νὰ τοῦ πληρόνῃ φόρον. Ὁ ναύαρχος Ἀμσᾶς μὲ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πλοῖα μεγάλα καὶ μικρὰ ἐξέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἄραξεν εἰς τὴν Λέσβον, ἔλαβε δῶρα ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Γενουήνσιον Δοῦκα, μετέβη εἰς Χίον, κ' ἐκεῖθεν εἰς Ῥόδον, ὅπου ἡ ἀντίστασις τῶν κατοίκων τὸν ἀπέπεμψεν εἰς Κῶν, ὑποκειμένην τότε εἰς τὸν Μάγιστρον τῆς Ῥόδου· ἐκεῖ λεηλατήσας τὰ ἐκτὸς τῆς Ῥαχίας καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ βιάσῃ τὸ φρούριον, ἐπανῆλθεν εἰς Χίον, ὅπου ἔκλεισαν τὸ ὀχυρὸν φρούριον οἱ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ Λατῖνοι· καὶ διὰ μίαν ἀταξίαν Τουρκικὴν φονεύσαν-

τες εἰς τὴν πόλιν δύω Τούρκους ὥρμησαν καὶ τοῦ ἐβύθισαν ἐν πλοῖον. Μὲ δῶρα ἐξιλεώσαντες τὸν Ἀμσᾶν τὸν ἀπέπεμψαν εἰς τὸν ὠργισμένον αὐθέντην του (Αὔγουστ. 1455). Ὁ Σουλτάνος ἔστειλεν ἄλλον ναύαρχον κατὰ τῆς Χίου. Ἐπειδὴ ὅμως τρικυμίαι κατέπιαν πολλὰ πλοῖα εἰς τὰ νερὰ τῆς Τρωάδος, ὁ ναύαρχος διευθύνθη εἰς τὰς Φωκαίας, νέας καὶ παλαιάς, ἐκυρίευσε καὶ τὰς δύω ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους ἄρχοντας, καὶ ἔστειλε πλῆθος αἰχμαλώτων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἐξεστράτευσε (24 Ἰουν. 1456) εἰς τὴν Αἶνον, καὶ ἐκυρίευσε καὶ αὐτὴν καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς κειμένας νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην καὶ Ἴμβρον ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Γενουηνσίων. Ἐκεῖθεν ἔστειλαν οἱ ἔντρομοι Χῖοι πρεσβείαν καὶ μὲ 30,000 φλωρίων ἱκανοποίησιν καὶ ὑπόσχεσιν 10,000 φλωρίων ἐτησίου φόρου ἐξηγόρασαν κατὰ τὸ παρὸν τὴν ἡσυχίαν των.

Ἀπεκεῖ ἐπαλινδρόμησεν ὁ Σουλτάνος πάλιν κατὰ τῆς Σερβίας. Μὲ 150,000 στρατιωτῶν καὶ 300 κανόνια καὶ μὲ στόλον 200 πλοίων, συναχθέντων ἐν Βιδίνῃ, διὰ τοῦ Δανουβίου ἔφθασεν ὁ Μωάμεθ ἔμπροσθεν τοῦ Βελιγραδίου τὴν 13 Ἰουνίου 1456. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκαυχᾶτο ὅτι θέλει κυριεύσειν τὴν πόλιν ταύτην, καὶ μετά τινας ἡμέρας νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν Πέσταν. Ὁ περίφημος Οὐνιάδης μὲ στόλον ἀντίπαλον τοῦ ἐχθρικοῦ κατεσύντριψε τὴν ἐν τῷ Δανουβίῳ δύναμιν τῶν Τούρκων. Τὰ ἡνωμένα χριστιανικὰ στρατεύματα, σύμμικτα ἐκ πολιτῶν, χωριατῶν, ἱερωμένων, καὶ σταυροφόρων σταλμένων ἀπὸ τὸν Πάπαν Κάλλιστον Γ', ἐνεθουσίαζεν ὁ προειρημένος (Τόμ. Ε', σελ. 536) ἱεροκήρυξ Καπιστρανός. Ὁ Μωάμεθ χάσας τὸν στόλον του ἐπυροβόλει διὰ ξηρᾶς σφοδρότατα τὸ φρούριον 15 ἡμέρας κατὰ συνέχειαν (20 Ἰουλ. — 6 Αὐγούστου)· ἐκυρίευσε τὴν ἔξω πόλιν καὶ ἡτοιμάζετο μὲ ἔφοδον γενικὴν νὰ πηδήσῃ εἰς τὸ ὀχύρωμα.

'Αλλ' ὁ Καπιστρανὸς μὲ θεόπνευστον τινὰ ζῆλον κατεκρήμνιζεν ἀπὸ τῶν τειχῶν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τελευταῖον μὲ ἀπελπισίαν παραλαβὼν χιλίους σταυροφόρους ἐξώρμησε καὶ ἔκαμε ζημίαν μεγάλην εἰς τὸν ἐχθρὸν, ὁπότε ἐπληγώθη εἰς τὸν ὦμον καὶ ὁ Μωάμεθ αὐτὸς (6 Αὐγ.), ὅς τις μὲ 200 ἁμάξια φορτωμένα πληγωμένους ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν Σοφίαν, ἀφοῦ ἔχασεν ὅλα τὰ κανόνιά του καὶ 24.000 στράτευμα εἰς τὰ χανδάκια τοῦ Βελιγραδίου. Ἡ ἀποδίωξις τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸ Βελιγράδιον ἦτο τελευταῖον ἔργον καὶ ἔνδοξον ἐνταυτῷ τοῦ σταυροφορικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Καπιστρανὸς ἀῤῥωστήσας ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς Βελιγράδιον (23 'Οκτωβ.), κατετάχθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων, καὶ ἐτιμήθη μὲ μνημεῖον εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ ναὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου, τὸ ὁποῖον σώζεται ἀκόμη.

Ὁ Μωάμεθ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐδυστύχησεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βελιγραδίου, ἦτο μ' ὅλον τοῦτο τρομερὸς εἰς τοὺς γείτονάς του. Πέτρος, ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας, ὑπῆγεν (1457) εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ τοῦ ἐπρόσφερε 2,000 φλωρία ἐτήσιον φόρον διὰ νὰ ζῇ ἥσυχος ἀπὸ τὰς καταδρομάς του. Ἡ Σερβία, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότου Γεωργίου, ἐστασίαζε μεταξὺ τῶν υἱῶν του. Ὁ Οὐνιάδης δὲν ἔζη πλέον νὰ τὴν βοηθήσῃ, καὶ ὁ Μωάμεθ ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς ἐπροχώρησε κατ' ὀλίγον μὲ στρατεύματα, ὑποσχόμενος βοήθειαν νῦν μὲν εἰς τοῦτον, νῦν δ' εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς στασιαστὰς, ἕως οὗ γνωρίσας τὴν ἀσθένειαν τῆς χώρας τὴν ὑπεδούλωσεν ἐντελῶς, καὶ σύρας 200,000 αἰχμαλώτους κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰνείου Συλβίου, τὴν μετέβαλεν ὅλην παρεκτὸς τοῦ Βελιγραδίου εἰς Τουρκικὴν ἐπαρχίαν (1459). Πρὶν διηγηθῶμεν τοὺς πρὸ ὀλίγου καὶ μετ' ὀλίγον πολέμους του κατὰ τῆς Ἀλβανίας, ἐκθέτομεν τὰ τῆς ἐντελοῦς

ὑποδουλώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὅπου ἔμεναν ἀκόμη σκιαὶ ἀσθενεστάτων χριστιανικῶν ἐξουσιῶν.

Εἶχαν διαιρέσειν τὴν Πελοπόννησον οἱ δύω ἀδελφοὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος, Δημήτριος καὶ Θωμᾶς Παλαιολόγοι. Ὁ δεύτερος ἐκυβέρνα τὰ βόρεια μέρη, καὶ διέτριβεν εἰς τὰς Πάτρας· ὁ δὲ πρῶτος ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἐπρόσταζε τὰ μεσημβρινά. Ἀλλ' ὅσον τοὺς ἦτο ἀναγκαία εἰς τοιαύτας δυστυχεῖς περιστάσεις ἡ ὁμόνοια, τόσον ἀγριώτερα τοὺς ἐζάλιζεν ἡ μισαδελφία. Ὁ Θωμᾶς, σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος τύραννος, ἐπιβουλεύων τοῦ ἀδελφοῦ του τὰς χώρας, ἐφαρμάκονεν, ἐτύφλονεν, ἔσφαζε τοὺς εἰς αὐτὰς ἄρχοντας. Ὁ ἥμερος καὶ ἀνάξιος Δημήτριος ὑπέφερνεν, ἕως οὗ οἱ ὑπήκοοί του εὑρόντες ἀρχηγὸν Μανουὴλ τὸν Κανταχοζηνὸν ἐπανέστησαν καὶ κατὰ τῶν δύω δεσποτῶν, καὶ ὥρμησαν νὰ τοὺς ἐκδιώξωσι καὶ τοὺς δύω. Ὁ Μωάμεθ, ὅς τις ἐπαρατήρει ταῦτα μὲ ὀξυδέρκειαν, ἔδραμε μὲ πολυάριθμον στράτευμα ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου, ἀφῆκε πολιορκίαν εἰς τὴν Κόρινθον (1458, Μαΐου 15), καὶ ἐκυρίευε μίαν χώραν μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἐμποδίσθη μόνον εἰς τὴν Μούχλαν, τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευεν ἀνδρείως Δημήτριός τις Ἀσάνης. Ἡ σιτοδεία ἠνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ στείλουν πρεσβείαν εἰς τὸν Σουλτάνον διὰ νὰ τὴν παραδώσουν μὲ συνθήκας. „Εἴπατε, τοὺς ἐπρόσταξεν ὁ Μωάμεθ, πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅτι κάμνω εἰρήνην, ἂν μ' ἀφήσῃ ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου ἐκυρίευσα, καὶ πληρόνῃ ἐτησίως 500 λίτρας χρυσοῦ δι' ὅσα ἔχει ὑπόλοιπα. Τὸν δὲ Θωμᾶν, τὸν δεσπότην τῶν Πατρῶν, νὰ μὲ δώσῃ ὅλας τὰς χώρας του· εἰδὲ μὴ, τὸν ἀφανίζω καὶ αὐτὸν καὶ αὐτὰς μὲ τὰ ὅπλα μου.“ Οἱ δεσπόται, τοὺς ὁποίους ἡ σιδηρᾶ ἀνάγκη τοὺς ἥνωσεν εἰς Τροπολιτσὰν διὰ νὰ συσκεφθῶσι τὰ δέοντα, ἔστερξαν τὰς προσταγὰς, καὶ παρέδωκαν τὰς χώρας εἰς τὸν φοβερὸν δυνάστην. Ἡ Κόρινθος εἶχε

παραδοθῆν εὐθὺς πρότερον εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἄλλον Ἀσάνην, τὸν κυβερνήτορα τῆς πόλεως ἐκείνης. Ὁ δὲ Μωάμεθ, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι στέργονται αἱ προσταγαί του, διευθύνθη εὐθὺς ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς Ἀθήνας.

Αἱ Ἀθῆναι, ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ πηγὴ τοῦ φωτισμοῦ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ἔμελλε καὶ αὐτὴ νὰ βεβηλωθῇ τὴν ἐσχάτην Τουρκικὴν βεβήλωσιν. Ἀφοῦ διεμοιράσθη ἡ Γραικικὴ αὐτοκρατορία μεταξὺ τῶν Λατίνων σταυροφόρων, καὶ ἡ πόλις αὕτη μετὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας εἶχε δοθῆν εἰς Ὄθωνα τὸν ἐκ Ῥοχίας (ἴδε Τόμ. Δ', σελ. 507), ἔκτοτε δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ τὴν ἐξανακυριεύσωσιν οἱ Ἕλληνες. Ἀπὸ Λατίνων χεῖρας ἔμελλε νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἁλύσεις Μωάμεθ τοῦ Β'. Ὁ Ὄθων, ἀναγορευθεὶς τότε μέγας Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν, ηὔξησε τὴν ἐπικράτειάν του καὶ τὴν ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱόν του, ἕως οὗ μετὰ τρίτην γενεὰν μία κληρονόμος τοῦ Δουκάτου ἐνυμφεύθη Γάλλον τινὰ Βριέννιον. Ὁ τούτων υἱὸς, Βάλθηρος Βριέννιος, πολεμῶν τοὺς Κατελάνους εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐφονεύθη· ὁ δὲ τούτου υἱὸς Βάλθηρος μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐτυράννησε τὴν Φλωρεντίαν (Τόμ. Ε', σελ. 318), καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἐτιμήθη Κοντόσταυλος, καὶ ἐθανατώθη εἰς τὴν ἐν Πικταυΐῳ μάχην (Τόμ. Κ', σελ. 231). Οἱ δὲ Κατελάνοι κυριεύσαντες τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν ἐζήτησαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀραγωνίας, ἥτις ἔδιδε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν μὲ χρήματα ἢ ὡς βραβεῖον εἰς ὅν τινα ἤθελε (1310). Δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν ἡ τύχη αὕτη τῶν Ἀθηνῶν. Κάποιος Ῥαϊνέρος Ἀκκιαϊόλος, Φλωρεντινὸς, ἰσχύων εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νεαπόλεως, μὲ βοήθειαν αὐτῆς, ὕπηγε καὶ ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας (1330). Τὸ γένος τῶν Ἀκκιαϊόλων ἐστόλισε τὴν πόλιν μὲ λαμπρὰς οἰκοδομὰς, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν της ἕως

Ἄργους, καὶ πρὸς βοῤῥᾶν ἕως τῆς Θετταλίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μωάμεθ ἀπέθανεν ὁ τελευταῖος Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν Ῥαϊνέρος Ἀκκιαϊόλος. Ἡ χήρα ἠράσθη νέον τινὰ Βενετόν· τὸν ἐνυμφεύθη. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἀποθανόντος ὀνόματι Φράγκος διὰ προσταγῆς τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἐρώμενος, ἐβάλθη Δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν· ἐσκότωσε τὴν θείαν του. Ὁ Βενετὸς σύζυγός της ἐπροσκλαύθη εἰς τὸν Μωάμεθ περὶ τούτου. Ὁ Μωάμεθ ἔδραμεν ἐκ Πελοποννήσου, ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας (1458), καὶ ἔδωκε τιμάριον εἰς τὸν Φράγκον τὰς Θήβας.

Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ εἰς τοὺς δεσπότας τῆς Πελοποννήσου πρέσβυν καὶ ἔλαβε τοὺς ὅρκους τῆς εἰρήνης, καὶ οὕτως ἀνεχώρησε πρὸς τὰ βόρεια μέρη. Ἀλλ' ὁ δεσπότης Θωμᾶς ἐρεθισθεὶς ἀπὸ τὸν Λουκάνην Νικηφόρον ἔλαβε παράκαιρα τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων, τῶν φρουρούντων τὰς τώρα Τουρκικὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου, καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου. Οἱ μισθοφόροι Ἀλβανοὶ προδίδοντες νῦν μὲν τὸν ἕνα, νῦν δὲ τὸν ἄλλον δεσπότην διὰ πλεονεξίαν, ἐλεηλάτουν τὴν δυστυχῆ χώραν *). Ὁ Μωάμεθ διέτριβεν εἰς Σκώπια (1459), κ' ἐκεῖθεν ἐπροσπάθησε νὰ καταπραΰνῃ τὴν ταραχὴν ἀποστείλας νέον ἡγεμόνα, τὸν Ἀμσᾶν, ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη, ὅς τις ὑπῆρξε πρῶτος Τουρκικὸς κυβερνήτωρ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἡ παλιμβουλία τοῦ Θωμᾶ καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφόν του μῖσος ἐματαίοναν πᾶσαν στιγμὴν τὰς ἐλπίδας τῆς εἰρήνης· καὶ ὁ Μωάμεθ, φοβούμενος μὴ ὁμονοήσωσιν οἱ ἀδελφοὶ, τὸ ὁποῖον ἠγωνίσθη νὰ κατορθώσῃ ὁ τῆς Λακεδαιμονίας μητροπολίτης μὲ συμβουλὰς καὶ μὲ ἐνορκισμοὺς εἰς τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ὥρμησε πανστρατιᾷ εἰς τὴν Πελοπόννησον (13 Ἀπριλ. 1460) διὰ νὰ νεκρώσῃ ἐντελῶς τὸ μικρὸν ἴχνος τῆς Γραικικῆς ὑπάρξεως. Εἰς τὴν Κό-

*) Φραντζῆς, Δ, κεφ. ιϛ', σελ. 87.

ρινθον ἐδέσμευσε μὲ ἀλύσεις τὸν Ἀσάνην. Ὁ δεσπότης Δημήτριος προδοθεὶς ἀπὸ τὸν ἀδελφόντου ἐπρόδωκε τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Σουλτάνον· ἐπρόσδραμεν εἰς τοὺς πόδας του· ὁ Σουλτάνος τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως, τοῦ ἐζήτησε τὴν κόρην του εἰς γυναῖκα, καὶ τὴν παραίτησιν τῆς Πελοποννήσου· τὰ ἀπήλαυσεν ὅλα, καὶ ἔστειλε τὸν νέον πενθερὸν καὶ τὴν νέαν σύζυγόν του εἰς Βοιωτίαν μὲ πολλὰς ὑποσχέσεις, νὰ τὸν προσμένωσιν ἐκεῖ. Ἤρχισεν εὐθὺς νὰ ἐξουσιάζῃ τὰς χώρας· ὅπου εὕρισκεν ἀντίστασιν, ἐκεῖ μὲ ὁρμὴν καὶ ἐνταυτῷ ὑποσχέσεις ἐλευθέρας ἐξόδου ἠνάγκαζε τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθοῦν· καὶ ἔπειτα ἀντὶ ἐλευθέρας ἐξόδου, τοὺς ἀπεκεφάλιζεν ὅλους, καὶ τοὺς ἀρχηγούςτων ἐπριόνιζεν εἰς δύω. Δέκα χιλιάδας Χριστιανῶν ἔστειλεν εἰς τὰ πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ κατοικῶσιν ἐκεῖ. Οἱ μένοντες ἐξηγόραζαν τὴν ζωήντων μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῆς πίστεώςτων. Ἡ σκληρότης αὕτη τοῦ Μωάμεθ ἐφόβισε πολλὰ φρούρια καὶ τὰ ἔκαμε νὰ στέλλωσι μακρόθεν πρεσβείας καὶ νὰ τὸν προυκυνῶσι, καὶ οὕτως ἐλύτροναν τὴν ζωήντων ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Μόνον ἡ Μονεμβασία, προστατευομένη ἀπὸ Νικόλαον Παλαιολόγον, ἄνδρα ἀνομοιότατον παρὰ τοὺς δύω δεσπότας Παλαιολόγους, ἀντέκρουσεν ἀνδρείως τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀπέφυγε κατὰ τὸ παρὸν τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν.

Ὁ Μωάμεθ ἐπεσκέφθη πάλιν τὰς Ἀθήνας· ἐκεῖ ἔμαθεν ὅτι ὁ εἰς Θήβας Φράγκος Ἀκκιαϊόλος ἐπροστάθει νὰ γείνῃ αὐτόνομος. Ὁ Σουλτάνος ἔλαβε δέκα ἐπισήμους Θηβαίους ὁμήρους μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ προστάξας τὸν Πασᾶν Σαγανὸν νὰ πνίξῃ τὸν Φράγκον, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Φράγκος προσκληθεὶς φιλικῶς ἀπὸ τὸν Σαγανὸν ἔπαθε τὸ εἰρημένον τέλοςτου. Ὁ Δημήτριος ἔλαβε σιτηρέσιον τὴν πόλιν Αἶνον καὶ τὰ ἐκεῖ ἅλατα, καὶ προσέτι ἓξ χι-

λιάδας γροσίων ἐτησίως. Ὁ Θωμᾶς μὲ τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἔζη μὲ ἔλεος τοῦ Πάπα. Ἐκεῖ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (Μάϊον, 1465)· καὶ οἱ υἱοί του ἐκληρονόμησαν τὸ τοῦ πατρός των Παπικὸν ἔλεος. Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὀνόματι Ἀνδρέας, ἐπώλησεν ἔπειτα τὸ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δίκαιόν του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', ὡς εἴπαμεν ἀλλοῦ (Τόμ. Ϛ, σελ. 490). Ὁ δὲ νεώτερος, Μανουὴλ, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς πενίας διὰ τὸ μικρὸν σιτηρέσιόν του, κατέφυγεν ἀπὸ Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅς τις τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, τοῦ ἐχάρισε τέσσαρα χωρία, καὶ ἐκτὸς τούτων ἑκατὸν γρόσια καθημερινὸν σιτηρέσιον, δύω δούλους καὶ δύω ὡραίας δούλας. Ὁ Μανουὴλ, ὡς νὰ ἦτο Μουσολμάνος, εὐχαριστήθη εἰς τὴν νέαν εὐτυχίαν του· καὶ ἐτεκνοποίησε μὲ τὰς δύω δούλας δύω υἱοὺς, Ἀνδρέαν καὶ Ἰωάννην. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔζησε μετὰ τρυφῆς ἕως Σελὶμ τοῦ Α'· τὸν δὲ υἱόν του Ἀνδρέαν ἐτούρκευσεν ὁ Σελὶμ καὶ μετωνόμασε Μωάμεθ. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀπέθανεν ἔπειτα εἰς Κωνσταντινούπολιν*)—. Οὕτως ὁ Μωάμεθ τὸ ἕβδομον ἔτος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεδούλωσεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα (ἐκτὸς τινῶν λιμένων, Μεθώνης, Πύλου καὶ ἄλλων, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν οἱ Βενετοὶ), ἀφοῦ τοὺς μὲν ἡγεμόνας Σπάρτης, Ἀχαΐας καὶ Ἀττικῆς ᾐχμαλώτισεν, ἀπεδίωξεν, ἔπνιξε· τὰς δὲ πόλεις ἐσύντριψε, κατέκαυσεν, ἠρήμωσε, τοὺς δὲ ὑπερασπιτάς των ἀπεκεφάλισεν, ἐπριόνισε, κατεσπάραξε. Ποία ἀντίθετος εἰκὼν ὡς πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ῥωμαίου Φλαμινίου, ὅς τις εἰς τὰ Ἴσθμια ἐκήρυξε πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ταπεινωθέντας Ἕλληνας τὸ ὄνειρον τῆς ἐλευθερίας των! **)

---

*) Τουρκογραικία σελ. 19.

**) Τὰ ἐντεῦθεν μέχρι τέλους τοῦ παρόντος τμήματος ἀπην-

Ὁ Μωάμεθ ἐπεθύμει τώρα νὰ ἐκτείνῃ τὰς δορικτησίας του εἰς τὴν Ἀσίαν· ἀλλ' εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ἀκόμη ἀνυπότακτον τὴν Ἀλβανίαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ Μουρὰτ Β' ἐπροστάτευεν ὁ προειρημένος (Τόμ. Ε', σελ. 525) Σκενδέρβεης. Πολλὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἠφανίσθησαν κατ' αὐτοῦ ἕως τώρα στελλόμενα καὶ ἀπὸ τὸν Μουρὰτ ἀρχῆτερα, καὶ ἀπὸ τὸν Μωάμεθ τώρα. Βλέπων λοιπὸν ὁ Σουλτάνος τὸ ἀδύνατον νὰ παλαίῃ πρὸς δύω μέρη, ἔκαμεν εἰρήνην μετ' αὐτοῦ (1461), καὶ τὸν ἐγνώρισε βασιλέα τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου. Αὐτὸς δὲ μὲ ἑτοιμασίας μεγάλας διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἄμαστριν, πόλιν ἐμπορικὴν παρὰ τὸν Πόντον, κρατουμένην ἀπὸ τοὺς Γενουησίους, μετὰ τοῦτο τὴν Σινάπην κυριευομένην ἀπὸ Τοῦρκον δυνάστην, καὶ ἐκεῖθεν ὥρμησεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, νὰ κρημνίσῃ τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα, Δαβὶδ τὸν Κομνηνόν. Παρέδωκεν οὗτος εὐθὺς τὴν ἐπικράτειάν του εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ μίαν θυγατέρα του, καθὼς ὁ Παλαιολόγος Δημήτριος, καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του μετεφέρθη εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἐνταμώθη μὲ τὸν Δημήτριον, καὶ ἀπήλαυσε, καθὼς ἐκεῖνος, σιτηρέσιον τὴν Μακεδονικὴν πόλιν τὰς Σέῤῥας. Εἷς ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ υἱοὺς τοῦ Δαβὶδ ἐτούρκευσε. Μετ' ὀλίγον χρόνον δι' ὑποψίας τινὰς μετέφερεν ὁ Μωάμεθ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Δαβὶδ, τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξιον, ἕνα ἀνεψιόν του, τοὺς ἑπτὰ υἱούς του, καὶ τὴν γυναῖκα του, τοὺς ἀπεκεφάλισεν ὅλους, καὶ ἔῤῥιψε τὰ πτώματά των βρῶμα σκυλίων καὶ ὀρνέων. Τοιοῦτον ἐπονείδιστον τέλος ἔλαβεν ὁ Βυζαντινὸς οἶκος εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν, καὶ ὁ Μωάμεθ ἔγεινε κύριος ἀληθινὸς ἀνατολῆς καὶ δύσεως καὶ τῶν δύω θαλασσῶν (τῶν ἀνηκόντων δηλαδὴ εἰς

θίσθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀμήρου τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμαϊκοῦ βασιλείου Τόμ. Β, σελ. 50—95.

τοὺς Γραικοὺς) καθὼς ἐγράφετο μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπὸ Τραπεζοῦντος ἐξεστράτευσεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Βλαχίαν διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἄγριον Βοϊβόδαν Βλάδιον, τὸν ἐπονομαζόμενον Διάβολον καὶ Πασσαλωτὴν, ὅς τις ἔχαιρε νὰ πασσαλόνῃ Τούρκους, νὰ ἐκδέρῃ τοὺς ὑπηκόους του, καὶ νὰ κάμνῃ ἀνηκούστους ἀπανθρωπίας. Ὁ Μωάμεθ ὠργίσθη κατ' αὐτοῦ ὄχι διὰ τὰς κακουργίας του, ἀλλὰ διότι δὲν τοῦ εἶχεν ἀποπληρώσειν τὸν ἐτήσιον φόρον, 10,000 φλωρία, καὶ διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ βάλῃ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας τὸν μείρακα ἀδελφόν του Ῥαδούλιον, ὅς τις ὑπῆγε διὰ τοῦτο εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ μὲ τὸ κάλλος του ἀνέπαυσε τὰς αἰσχράς του ἐπιθυμίας. Ἔστειλε πρῶτον τὸν κυβηρνήτην τῆς Βιδίνης μαζὴ μὲ ἄλλον ἐπίσημον Τοῦρκον εἰς τὸν Βλάδιον διὰ νὰ ζητήσουν τὸν φόρον, καὶ νὰ τὸν παρακινήσουν νὰ ὑπάγῃ προσωπικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ὁ Βλάδιος πιάσας αὐτοὺς, τοὺς ἐπασσάλωσεν ὁμοῦ καὶ ὅλους τοὺς ἀκολούθους των, καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ἐλεηλάτησε, καὶ ὑπέστρεψε σύρων 24,000 αἰχμαλώτους Τούρκους καὶ Βουλγάρους, τοὺς ὁποίους ἐπασσάλωσεν ὅλους. Ἐλύσσαξεν ὁ Μωάμεθ ἀκούσας ταῦτα· Ἔστειλε διὰ ξηρᾶς 250,000 στράτευμα, καὶ αὐτὸς μὲ στόλον διὰ τῆς μαύρης θαλάσσης καὶ τῶν στομίων τοῦ Δανουβίου ἔφθασεν ἔμπροσθεν τῆς Βιδίνης (Μάϊον, 1462). Ὁ Βοϊβόδας τῆς Μολδαυΐας συνεμάχει μὲ αὐτόν. Μετὰ πολλὰς ἀντιστάσεις κατέφυγεν ὁ Βλάδιος εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ ὁ Μωάμεθ λεηλατήσας τὴν χώραν καὶ ἐνθρονίσας εἰς αὐτὴν τὸν Ῥαδούλιον, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ ἀναρίθμητα λάφυρα. Οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν ἤδη τὴν Βλαχίαν ὡς κτῆμά των, μ' ὅλον ὅτι πρὸ πεντήκοντα ἐνιαυτῶν ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἀπ'

αὐτῆς φόρον Μωάμεθ ὁ Α', καὶ τὸν ἠσφάλισε μὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ φρουρίου Γιουργίβου.

Ἀπὸ τῆς Βλαχίας ἔστρεψεν ὁ Μωάμεθ τὰ ὅπλα κατὰ τῆς νήσου Λέσβου. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, βοηθούμενοι πολλάκις ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους (ἴδε Τόμ. Ε', σελ. 329), καὶ μεταχειριζόμενοι αὐτοὺς κατὰ τῶν πειρατῶν Κατελάνων (αὐτ. σελ. 507), ἐχάρισαν τὴν νῆσον ταύτην εἰς τοὺς ἐκ Γενούας Γαλετουσίους, οἵτινες μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Αἶνον καὶ τὰς παρακειμένας νήσους Θάσον, Λῆμνον, Ἴμβρον καὶ Σαμοθράκην. Ὅτι μὲν τὰς τελευταίας χώρας ἐκυρίευσεν ὁ Μωάμεθ, τὸ εἴπαμεν ἀνωτέρω. Τώρα δὲ ὥρμησε μὲ στόλον νὰ ἁρπάσῃ καὶ τὴν Λέσβον. Ὁ φοβερὸς στόλος του ἄραξεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως Μιτυλήνης (1462, Σεπτ.). Προσταγὴ ἐδόθη εἰς τὸν τελευταῖον Δοῦκα τῆς νήσου Νικόλαον Γαλετούσιον νὰ παραδώσῃ τὴν ἐπικράτειάν του, καὶ νὰ λάβῃ ἀντ' αὐτῆς ἄλλας ἀμοιβάς· ἡ προσταγὴ ἀπερρίφθη· ἤρχισεν ἡ προσβολή· 27 ἡμέρας ἐκτυπεῖτο ἡ πόλις ἀπὸ τὰ κανόνια· τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἠφανίσθη. Τότε ὁ Δοὺξ Νικόλαος ἐπρόβαλεν εἰς τὸν ναύαρχον συνθήκας παραδόσεως. Ὁ ναύαρχος τὸν εἶπε νὰ ὑπάγῃ εἰς προσκύνησιν τοῦ Σουλτάνου εὑρισκομένου εἰς τὴν παρακειμένην ξηρὰν τῆς Ἀσίας. Ὁ Σουλτάνος ἐκράτησε μαζή του τὸν Νικόλαον καὶ τοὺς συγγενεῖς του μὲ ὑποσχέσεις, καὶ ὡρκίσθη, ὅτι δὲν θέλει πειράξειν τοὺς κατοίκους τῆς νήσου. Ἀφοῦ δὲ παρέλαβε τὰ φρούρια ὅλα, τοὺς μὲν ὁπλοφόρους ἐπριόνισεν εἰς δύω μέρη ὅλους· ὀκτακόσια παιδία καὶ κοράσια τῶν προκρίτων ἐκράτησε διὰ τὰς σατανικὰς ἐπιθυμίας του, τοὺς τῆς μέσης τάξεως κατοίκους ἐχάρισε σκλάβους εἰς τοὺς Γενιτσάρους, τοὺς πλουσίους ἔστειλεν ἀποίκους εἰς Κωνσταντινούπολιν· τοὺς δὲ πτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀχρήστους ἀφῆκε νὰ κατοικῶσι τὴν δυστυχῆ νῆσον Λέσβον, τὴν ποτὲ ἔνδοξον πατρίδα τοῦ

Πιττακοῦ, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Τερπάνδρου, τοῦ Ἀρίονος, τοῦ φιλοσόφου Θεοφράστου· ὅπου ἐδίδαξαν τὴν φιλοσοφίαν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἐπίκουρος, καὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἔργα τῆς ἔστησαν εὐκλεῆ τόπον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Σουλτάνος ἀντήμειψεν εὐθὺς τὸν Νικόλαον καὶ τοὺς συγγενεῖς του· τοὺς ἔῤῥιψεν εἰς τὴν φυλακήν· ἐκεῖ τοὺς ἠνάγκασε πρῶτον καὶ ἐτούρκευσαν· ἔπειτα περιτετμημένους τοὺς ἔστειλε δι' ἀγχόνης εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ Τουρκικοῦ παραδείσου.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1463 ἔτους ἐξεστράτευσεν ὁ Μωάμεθ κατὰ τῆς Βοσνίας· ἐλεηλάτησεν ὅλην τὴν χώραν· ἐπολιόρκησε τὸν βασιλέα της εἰς τὴν πόλιν Κλινξίαν. Ἐπαραδόθη ὁ δυστυχὴς μὲ ὑποσχέσεις καλὰς τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' ἀπεκεφαλίσθη εὐθὺς καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀνεψιός του, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ὑπέπεσαν εἰς τὴν τύχην τῶν Λεσβίων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Βοσνίας διηγέρθη τριπλοῦς πόλεμος διὰ τὴν δόξαν καὶ αὔξησιν τοῦ Μωάμεθ. Εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἀποθάνειν ὁ βασιλεὺς τῆς Καραμανίας Ἰβραῒμ, ἐκ τοῦ γένους τῶν Σελδεσούκων, καὶ ἀφῆκεν ἓξ υἱοὺς ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωάμεθ, καὶ ἕνα ἐκ παλλακίδος. Εἰς τὸν ἔσχατον ὡς ἀγαπητότερον ἀφῆκεν ὁ Ἰβραῒμ τὴν βασιλείαν· οἱ ἓξ κατέφυγαν εἰς τὸν θεῖόν των τὸν Μωάμεθ, ζητοῦντες τὴν βοήθειάν του διὰ νὰ λάβουν τὰ δίκαιά των· ὁ Μωάμεθ ἔστειλε στρατὸν καὶ ἀπεδίωξε τὸν νόθον, καὶ εἰσήγαγεν ἕνα ἐκ τῶν ἀνεψιῶν των. Ὑποπτευθεὶς δὲ καὶ αὐτὸν ἔπειτα ὡς σύμμαχον τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐχθρῶν του, ἐστράτευσε μετὰ τρία ἔτη (1466) προσωπικῶς, ἐκρήμνισε τὸν ἀνεψιόν του, καὶ ἤνωσε μὲ τὴν ἐπικράτειάν του τὴν Καραμανίαν, τῆς ὁποίας μητρόπολις ἦτο τὸ Ἰκόνιον. Ὁ δεύτερος πόλεμος ἦτο Βενετικὸς, ὅςτις διήρκεσε δεκαὲξ ἔτη πρὸς φθορὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν παρακειμένων νήσων. Ἕνας

Τοῦρκος δοῦλος τοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἡγεμόνος εἶχε καταφύγειν μὲ χρυσὸν εἰς τοὺς ἐν Μεθώνῃ Βενετοὺς, καὶ εἶχε γείνειν ἐκεῖ Χριστιανός. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Βενετοὶ δὲν τὸν ἔδιδαν ὀπίσω, ὥρμησαν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τοῦρκοι, ἐκυρίευσαν τὸ Ἄργος, καὶ ἐλεηλάτουν τὰς παρὰ τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον Βενετικὰς χώρας. Ἄλλοι Τοῦρκοι ἀπὸ Πατρῶν μεταβάντες ἐκυρίευσαν τὴν τότε Βενετικὴν Ναύπακτον. Διὰ ταῦτα ἡ Βενετία ἐκήρυξε πόλεμον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔστειλε στόλον φοβερὸν μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Βενετοὶ ἐπῆραν τὸ Ἄργος, τὰς Ἀθήνας, τὴν Ναύπακτον, ἐσήκωσαν τοὺς Γραικοὺς εἰς τὰ ὅπλα, καὶ ὠχύρωσαν μὲ τεῖχος ἰσχυρὸν τὸν ἰσθμὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἕως τὴν ἄλλην θάλασσαν, ἀλλ' ὅταν ἐπλησίασαν 100,000 Τοῦρκοι, φοβηθέντες ἀφῆκαν τὸ τεῖχος, καὶ ἐκεῖνοι ἐμβάντες ἠρήμοναν τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τὰ δύω μέρη ἠφάνιζαν τὴν ξηράν. Οἱ δὲ Βενετοὶ ἰδίως μὲ τὸν στόλον των κατετάραττaν τὰ παραθαλάσσια καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κυριευμένας νήσους.

Τρίτος πόλεμος σύγχρονος μὲ τὸν τῆς Καραμανίας καὶ Πελοποννήσου ἐσηκώθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ὁ Σκενδέρβεης, κατὰ προτροπὴν τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ Πάπα Πίου Β', ὡπλίσθη κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μωάμεθ ἔστειλε τὸν Σερμὲτ Βέην μὲ 14,000 ἱππεῖς διὰ νὰ ἐρημώσουν τὴν Ἀλβανίαν. Μὲ ἄλλους τόσους Ἀλβανοὺς τοὺς ἐπρόσμενεν ὁ Σκενδέρβεης εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἀχριδῶν, ἢ τῆς Ὀχρίδας. Συνέβη μάχη, καὶ ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας ἠφάνισεν ὅλον σχεδὸν τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα. Ἔστειλε δεύτερον στρατηγὸν, τὸν Βαλαβὰν, μὲ 15,000 ἱππεῖς, καὶ 3,000 πεζοὺς, οἵτινες ἐπερικύκλωσαν τὸν Σκενδέρβεην εἰς τὴν πεδιάδα Βαλχελίαν, καὶ ἐπλησίαζαν νὰ τὸν ἀφανίσουν. Ὁ Σκενδέβεης μὲ τὸ 5,000 στρατιωτῶν στῖφος του διέφυγε τὸν κίνδυνον· ἐπιάσθησαν

ὅμως ὀκτὼ ὀφικιάλιοί του, τοὺς ὁποίους ἔγδαρε ζωντανοὺς ὁ Μωάμεθ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τρεῖς ἄλλαι μάχαι συνεκροτήθησαν, εἰς τὰς ὁποίας ἐνικήθη ὁ Βαλαβὰν καὶ ἔχασε καὶ ὅλα τὰ πολεμικὰ ἐφόδιά του, ὅταν ὁ Σσκενδέρβεης ἔμαθεν, ὅτι 16,000 Τοῦρκοι εἰσέβαλαν ἀπὸ τὸ Βερὰτ καὶ ἠρήμοναν τὰς χώρας· ἔδραμεν ἐκεῖ, τοὺς ἐσκόρπισε, καὶ ὑπέστρεψε θριαμβεύων εἰς τὴν Κρόϊαν. Ὁ Μωάμεθ ἐλύσσαξεν ἀπὸ τὸ κακόν του· μὲ 150,000 στράτευμα ὥρμησεν αὐτὸς προσωπικῶς διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν ἀποτρόπαιον Κρόϊαν· ἀλλ' ἡ ἀνδρία καὶ ἡ φρόνησις τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος ἐματαίονε πᾶσαν προσβολήν· καὶ ὅταν ἀπὸ βόλιον τουφεκίου ἐσκοτώθη ὁ ἀνδρεῖος Βαλαβὰν, οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καταδιώκοντες τοὺς ἠχμαλώτιζαν ἢ τοὺς ἔπνιγαν. Ὁ Μωάμεθ δυσαρεστημένος, ἔκτισε τὴν πόλιν Ἰλβασὰν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης, καὶ ἀφήσας εἰς αὐτὴν φρουροὺς, ὑπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ σκεφθῇ πῶς νὰ ἐκδικήσῃ τὸν ὑπερήφανον τοῦτον γιαούρην.

Ἀλλὰ πρὶν προάξωμεν τὸν λόγον εἰς τὰ ἐφεξῆς ἔργα τοῦ Τουρκικοῦ δυνάστου, ἀφιερόνομεν ἐνταῦθα σύντομον τμῆμα εἰς τὸν βίον τοῦ καὶ ἀλλαχοῦ μνημονευθέντος (Τόμ. Ε, σελ. 525) καὶ ἐδῶ συναντηθέντος περιβοήτου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σσκενδέρβεη.

2. Γεώργιος Καστριώτης ὁ καὶ Σκενδέρβεης *).

(γενν. 1404. ἀποθ. 1466.)

Πατὴρ τοῦ περιφήμου τούτου ἀνδρὸς ἦτο Ἰωάννης, ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν μη-

*) Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι διαφόρων ἐθνῶν συνέγραψαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἔγεινε μία μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ἀπὸ ἀνώνυμον ὁμογενῆ καὶ ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ, 1812. Τὸ προκείμενον ὅμως τμῆμα ἀπήνθισεν ὁ ἐκδέτης ἀπὸ τοῦ Ἀμήρου

τρόπολιν Κρόϊαν ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1404 ἔτος. Τρεῖς οἰκογένειαι ἐξουσίαζαν ὅλην τὴν Ἀλβανίαν, λαβοῦσαι παρὰ τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου τὴν ἀρχὴν, Κομνηνοὶ, Καστριῶται καὶ Τόσχιδες. Ἐκ τοῦ γένους τῶν δευτέρων ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Γεωργίου, καὶ ἐπομένως καὶ αὐτός. Μουρὰτ ὁ Β', ὑπέταξε τότε ὅλην τὴν Μακεδονίαν καὶ Θετταλίαν, καὶ ἐκίνησεν ἐφεξῆς τὰ ὅπλα καὶ κατὰ τῆς Ἀλβανίας. Τοὺς ἄλλους δύω ἡγεμόνας ἀπεδίωξε καὶ ἐκυρίευσε τὰς χώρας των. Ἔμενεν ἀκόμη ἡ χώρα τοῦ Ἰωάννου ἀπόρθητος.

Ὁ Καστριώτης ὑπεσχέθη εἰς τὸν Μουρὰτ ἐτήσιον φόρον, καὶ ἔδωκεν ἐνέχυρον τῆς πίστεώς του τὸν Γεώργιον μετὰ τριῶν ἄλλων υἱῶν του. Ὁ τύραννος περιέτεμε καὶ τοὺς τέσσαρας Καστριώτας· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους τρεῖς ἀδελφοὺς ἐθανάτωσεν ἔπειτα, αὐτὸν δὲ, βλέπων τὴν ῥωμαλαιότητα καὶ τὰς ἄλλας του ἀρετὰς, τὸν μετωνόμασε Σκενδὲρ, τὸν ἐπαίδευσεν εἰς τὴν Τουρκικὴν καὶ Ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν καὶ εἰς τὰ στρατιωτικὰ, καὶ τὸν παρέλαβεν εἰς τὴν ὑπουργίαν του· διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι τὸν ὠνόμαζαν Σκενδέρβεην. Εἰς πολλὰς ἐκστρατείας τῆς Ἀσίας τὸν παρέλαβε μαζή του, καὶ ἐθαύμασε τὴν γενναιότητα καὶ ἀξίαν του. Τὸν ἀνέδειξε στρατηγὸν ἔπειτα κατά τινος ἀποστάτου Ἀσιανοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Σκενδέρβεης ἐκατατρόπωσεν εἰς ὀλίγον καιρόν. Ὁ Σουλτάνος τὸν ὠνόμαζεν υἱόν του, καὶ ὅταν ὁ δεσπότης τῆς Σερβίας δὲν ἤθελε νὰ πληρόνῃ φόρον εἰς τοὺς Τούρκους, ἔστειλε κατ' αὐτοῦ τὸν Σκενδέρβεην μὲ στράτευμα, ὅς τις καὶ τὸν Σέρβον δεσπότην ἐνίκησε καὶ τὸν ἐφυγάδευσεν ἀπὸ τὴν χώραν του. Μ' ὅλον ὅτι ἐτιμᾶτο ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, μ' ὅλον τοῦτο ἡ εὐγενὴς ψυχή του ἐβδελύττετο τὸν σιχαμερὸν ζυγὸν, καὶ ἐπε-

τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν πολλάκις εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν.

θύμει εὑρίσκων καιρὸν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του, ἀφοῦ μάλιστα πρὸ ὀλίγου ἀπέθανεν ὁ πατήρ του. Ὅταν ὁ Μουρὰτ ἐνδιέτριβεν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ὁ Πάπας ἐκίνει τοὺς Οὔγγρους κατὰ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας (Τόμ. Ε', σελ. 523), ἐστάλθη ὁ Σκενδέρβεης μὲ Τουρκικὸν στράτευμα διὰ νὰ παρατηρῇ τὰ κινήματα τῆς Οὐγγαρίας. Ἐσυμφώνησε λοιπὸν μυστικῶς μὲ τὸν περίφημον Οὐνιάδην, ἀφῆκε 30,000 Τούρκους καὶ κατεκόπησαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἔχων ἀκόμη Τουρκικὸν μέρος στρατοῦ, ὑποκρινόμενος ὅτι ἐκτελεῖ Σουλτανικὸν πρόσταγμα, ὑπῆγεν ὡς φύλαξ τῆς πατρίδος του Κροΐας κρατουμένης ὑπὸ Τούρκων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τοῦ ἠνοίχθη εὐκόλως ἡ εἴσοδος, ἐπειδὴ ἦτο εἰς ὅλους γνωστὴ ἡ τοῦ Μουρὰτ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη, αὐτὸς διήγειρε μυστικῶς τοὺς ὁμογενεῖς του, ἐπέπεσε τὴν νύκτα κατὰ τῶν ὀλίγων Τούρκων, τοὺς ἠφάνισε, καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας (1440).

Ὁ Μουρὰτ ἐδαιμονίσθη ἀκούσας τὴν αὐθάδειαν τοῦ ἀπίστου Σκενδὲρ, ὅς τις τώρα ὠνομάζετο Γεώργιος, Χριστιανὸς βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας. Ἐπροσπάθησε νὰ τὸν εἰρηνεύσῃ μὲ κολακείας, ἐν ᾧ ἐπολέμει τοὺς Οὔγγρους. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐθριάμβευσε κατ' αὐτῶν εἰς τὴν Βάρναν, ὥρμησε μὲ 150,000 στρατοῦ, ἐλεηλάτησε τὰ Ἀλβανικὰ χωρία, καὶ ἐπολιόρκει τὴν μητρόπολιν Κρόϊαν (Τόμ. Ε', σελ. 525). Ἡ τόλμη τοῦ Γεωργίου ἦτο ἀπαραδειγμάτιστος. Μὲ 5,000 Ἀλβανοὺς, παρατηρήσας ἥσυχον τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ἐξώρμησεν, ἐνέβαλε πανικὸν φόβον εἰς τοὺς πολιορκητὰς, τοὺς ἐσκόρπισε, καὶ ἐπειδὴ ὁ Μουρὰτ ἠναγκάσθη ἀπὸ τὸν εἰς τὴν Σερβίαν εἰσβαλόντα Οὐνιάδην νὰ στρέψῃ κατ' αὐτοῦ ὅλην τὴν δύναμίν του (Τόμ. Ε', σελ. 525), εὕρηκε καιρὸν ὁ Σκενδέρβεης νὰ διατάξῃ τοὺς Ἀλβανούς του καλήτερα. Εἰς πολ-

λὰς μάχας κατὰ στελλομένων νέων στρατευμάτων ἐβεβαίωσεν ὁ Γεώργιος τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα του, καὶ ἐματαίωσε τὰς ἀδιακόπους δοκιμὰς τοῦ Μουράτ. Τελευταῖον μὲ στράτευμα 200,000 ἐστράτευσεν ὁ γέρων Μουρὰτ κατὰ τοῦ φοβεροῦ τούτου ἐχθροῦ του (1451). Ἔφθασεν εἰς τὴν Κρόϊαν, καὶ τὴν ἐστενοχώρησε σφικτότατα. Προσβολαὶ ἐγίνοντο ἀδιάκοποι. Ἀλλ' ὁ ἥρως μὲ τοὺς Ἀλβανούς του ἔξωθεν, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἔσωθεν κατέθραυαν μὲ ἀνδρίαν ὅλας τὰς ὁρμὰς τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς ταύτην τὴν πολιορκίαν ἔδειξε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τὴν πολεμικὴν εὐψυχίαν του, καὶ ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῇ ἐνῷ ἀνέβη τὴν πολιορκητικὴν κλίμακα εἰς τὸ τεῖχος. Ἀπὸ τὴν ἀθυμίαν του ἀπέθανεν ὁ Μουρὰτ Β' ἔμπροσθεν τῆς Κροΐας. Ὁ διάδοχός του ἠναγκάζετο νὰ στραφῇ εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ οὕτως ἐσηκώθη ἡ πολιορκία τῆς Κροΐας.

Ἀναβὰς τὸν Τουρκικὸν θρόνον Μωάμεθ ὁ Β', ἐκληρονόμησε καὶ τὸν κατὰ τοῦ Γεωργίου πόλεμον. Ἀλλ' ἀσχολούμενος εἰς τὸ νὰ κρημνίσῃ τὴν Γραικικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐμεταχειρίζετο ὀλίγας δυνάμεις κατ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Γεώργιος ὄχι μόνον τὰς ἐνίκα, ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν μάχην ἐσκότωσεν ἰδιοχείρως μὲ τὴν λόγχην τὸν στρατηγόν των, καὶ εἰς ἄλλην ἐπίασεν αἰχμάλωτον τὸν Ἀμσᾶν, ἰσχυρὸν ἡγεμόνα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, εἰς τρόπον ὥστε Τοῦρκος δὲν ἐπάτει πλέον τὰ Ἀλβανικὰ χώματα. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ στράτευμα πολυάριθμον καὶ στρατηγὸν τὸν Σεβαλῆν, προστάξας αὐτὸν νὰ τοῦ φέρῃ ἐξ ἅπαντος τὴν κεφαλὴν τοῦ Γεωργίου. Ἔγεινε μάχη πλησίον τοῦ Βελιγραδίου τῆς Ἀλβανίας (1455), τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκει τότε ὁ Γεώργιος κρατούμενον ὑπὸ Τούρκων. Ὁ Σεβαλῆς ἐνίκησεν· ὁ Γεώργιος ἔχασε 5,000 ἀνδρείους

Ἀλβανοὺς, καὶ ἀπὸ τὸν θυμόν του αἱμάτωσε δαγκάνων τὸ κάτω χεῖλος του· ἐνῷ ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἠσχολοῦντο νὰ κόπτωσι τὰς κεφαλὰς τῶν πεσόντων καὶ νὰ τὰς ἐκδέρωσιν, ὥρμησε πάλιν ὁ γενναῖος Γεώργιος μὲ 7,000 νωποὺς Ἀλβανοὺς, καὶ ἐκυρίευσε τὸν τόπον τῆς μάχης, ὅπου ἐστάθη διὰ νὰ ἐνταφιάσῃ τοὺς νεκρούς του. Ὁ Σεβαλῆς ὑπέστρεψε θριαμβεύων εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ φέρων πλῆθος Ἀλβανικῶν κεφαλῶν διὰ νὰ εὐφράνῃ μὲ αὐτὰς τὸν αὐθέντην του· ἀλλ' ὁ Μωάμεθ δὲν τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὴν τιμὴν, ἐπειδὴ δὲν ἴδε τὴν κεφαλὴν τοῦ Γεωργίου, τοῦ ὁποίου ἐθαύμαζε πάντοτε τὴν ἀνδρίαν.

Ὁ Σουλτάνος ἔστειλεν εὐθὺς ἄλλον πασᾶν, τὸν Ἰσᾶν μὲ 40,000 ἱππέων καὶ ἰσαρίθμους πεζικοῦ. Ὁ Γεώργιος μὴ ἔχων πλέον παρὰ 11,000 στρατιώτας, ἐσύρθη εἰς τὴν Βενετικὴν ἐπικράτειαν· καὶ ὁ Ἰσᾶς ἐλεηλάτησε τὴν χώραν τῆς Ἀλβανίας. Τελευταῖον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλεσίου (τῆς παλαιᾶς Λισσοῦ) συνεκροτήθη μάχη, ὅπου ἔδειξεν ὁ Γεώργιος ὅλην τὴν εὐσυλλογιστίαν καὶ ἀνδρίαν του· 30,000 Τοῦρκοι ἐσκέπασαν τὸ ἔδαφος τῆς μάχης, καὶ πολλοὶ ὀφικιάλιοί των ἐπιάσθησαν αἰχμάλωτοι. 15,000 φλωρία τοῦ ἔστειλεν ὁ Σουλτάνος λύτρα ἑνὸς περιφανοῦς Τούρκου· ὁ Γεώργιος τὰ ἐδέχθη, καὶ ἀπέλυσεν ὄχι μόνον τὸν ἕνα, ἀλλὰ καὶ ἄλλους προσέτι τεσσαράκοντα. Μὲ πρεσβείαν Τουρκικὴν ἐζήτησεν ἔπειτα εὐθὺς ὁ Σουλτάνος ἐκεχειρίαν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη ὁ Γεώργιος, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν ἀπ' ὅλην τὴν Ἀλβανικὴν ἐπικράτειαν (1457).

Εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνακωχῆς ταύτης ἐπροσκαλέσθη ὁ Γεώργιος (1458) ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδον Α' τὸν Νόθον, ὅςτις τώρα διεδέχθη τὸν πατέρα του Ἀλφόνσον (ἴδε Τόμ. Ε', σελ. 496), διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ κατὰ τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐπροσπάθουν νὰ ἐνθρονίσουν εἰς τὴν Νεάπολιν

ἀπὸ πολλῆς τοὺς ἐκ τοῦ Ἀνδεγαυϊκοῦ οἴκου πρίγκιπας. Ἐκεῖ μὲ τοὺς Ἀλβανούς του ἐπολέμησεν ἀξίως τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φερδινάνδου, καὶ εἰσαγαγὼν αὐτὸν μὲ θρίαμβον εἰς τὴν μητρόπολίν του Νεάπολιν ὑπέστρεψε μὲ δῶρα πολύτιμα καὶ παράσημα διαφόρων ταγμάτων τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ἀραγωνίας. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Μωάμεθ ὑπεδούλωσεν ἐντελῶς τὴν Πελοπόννησον, καὶ θέλων νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐστοχάσθη φρόνιμον ἔργον νὰ κλείσῃ ἐντελῆ εἰρήνην μὲ τὸν Γεώργιον. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης (1461) ἐγνωρίσθη ὁ Γεώργιος ἀπὸ τὸν Μωάμεθ αὐτόνομος βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας, ὡς προείπαμεν (ἀνωτ. σελ. 381).

Ὅτι δὲ ὁ Πάπας Πῖος Β′ τὸν διήγειρε πάλιν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι Μωάμεθ ὁ Β′ ἐστράτευσε προσωπικῶς κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐνικήθη (1466), ἐδιηγήθημεν καὶ τοῦτο ἀνωτέρω (σελ. 386). Μετ' ὀλίγον ἀσθενήσας ὁ Γεώργιος εἰς τὴν πόλιν Λισσὸν, καὶ βλέπων τὴν αὐξομένην τῶν Τούρκων δύναμιν, ἔστειλε τὴν γυναῖκα καὶ τὸν μικρόν του υἱὸν εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ὅπου εἶχεν ὑποστατικὸν, δῶρον τοῦ Φερδινάνδου Α′, καὶ συστήσας τὴν ἐπικράτειάν του εἰς τὴν ἐπιτροπίαν τῆς Βενετίας ἀπέθανεν κατὰ τὸ ἑξηκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν Λισσὸν, ἡ ὁποία ἐφημίσθη περισσότερον μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος παρὰ μὲ τὴν ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Συρακουσίου θεμελίωσίν της καὶ τὴν πολιορκίαν Φιλίππου Β′, βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ἐπολέμησεν ὁ θαυμαστὸς ἥρως τριάκοντα ἔτη δύω ἰσχυροὺς δυνάστας τῆς Τουρκίας, Μουρὰτ Β′ καὶ Μωάμεθ Β′, καὶ ἤγειρε λαμπρὰ τρόπαια ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν προπατόρων του. Εἴκοσι δύω μάχας ἐκυβέρνησε προσωπικῶς, καὶ δὲν ἔπαθε ποτὲ τὸ σῶμα του οὐδεμίαν πληγήν. Ἦτο καθ' ὑπερβολὴν ῥωμαλαῖος τὸ σῶμα, καὶ λέγεται ὅτι μὲ τὰς ἰδίας του χεῖ-

ρας ἐφόνευσε 2,000 Τούρκους. Ἡ ζωή του ἦτο παράδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος, καὶ μόνον ὅταν ἠναγκάζετο ἀπὸ ἰσχυρὰ αἴτια ἐμεταχειρίζετο σκληρότητα. Ἐὰν δὲν εἰσέβαλεν εἰς τὰς ἔσω χώρας τοῦ ἐχθροῦ ὡς ὁ Πύῤῥος καὶ ὁ Γέντιος, ἀπέφυγεν ὅμως τὴν τύχην τῶν ὁμογενῶν του ἐκείνων βασιλέων, λέγω τὴν τύχην τῆς ἥττης. Μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ κατ᾽ ὀλίγον ὑπέπεσαν πάλιν εἰς τὸν ζυγόν.

3. Τελευταῖαι δορικτησίαι καὶ θάνατος Μωάμεθ Β΄ *).

(1466 — 1481).

Δύω περίπου ἔτη ἔμενεν ἥσυχος ὁ Μωάμεθ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρβεη, ἑτοιμάζων τὸν στόλον του πρὸς μεγάλα ἐγχειρήματα. Τότε ἔκτισε καὶ τὸ νέον σαράγιον (1467) εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτο ἡ ἀκρόπολις τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, καὶ ἔπειτα τὸ τῶν Βυζαντίων αὐτοκρατόρων παλάτιον, τὸ λεγόμενον Τρίκλινον καὶ Πορφύρα. Πολεμικὸν ἔργον ἐκ μέρους τοῦ Μωάμεθ δὲν ἔγεινεν, εἰμὴ ὅτι στῖφος ἱππικὸν ἅρμησεν εἰς τὴν Σλαβονίαν, Καρνίολαν καὶ Στειρίαν, ἐπροχώρησεν ἕως τὴν Κελῆϊαν (Cilly), ἐχάλασεν ἀμπέλια καὶ χωράφια, ἐσκότωσε περίπου 2000 χωριάτας, καὶ ἔσυρεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπὲρ τὰς 20,000 ψυχάς. Ἡ διὰ τὸ λήστευμα τοῦτο χαρὰ τοῦ Μωάμεθ ἐμετριάσθη ἀπὸ τῶν Βενετῶν τὰς φθοράς, τὰς ὁποίας ἔκαμαν εἰς Αἶνον, Ἴμβρον καὶ Λῆμνον καὶ Φώκαιαν.

Τούτους τοὺς ἐχθροὺς διὰ νὰ κτυπήσῃ καιρίως ὁ Μωάμεθ ἔστειλε 300 καράβια μὲ 70,000 στρατιωτῶν ἐναντίον τῆς Εὐβοίας, καὶ μὲ ἄλλο τόσον στρά-

*) Τὸ τμῆμα τοῦτο εἶναι σύνοψις ἐκ τῆς τοῦ Ἀμήρου ἱστορίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου, Τόμ. Β΄, σελ. 98 — 211.

τευμα ἐκίνησεν αὐτὸς διὰ ξηρᾶς (1470). Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Ξέρξου δὲν ἴδεν ἡ θάλασσα ἐκείνη πολυαριθμότερον στόλον· μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας, ὅπου ἐστέκετο ποτὲ ὁ Περσικὸς, ἐστάθη τώρα καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος· εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἐσυνάχθη τότε τὸ Περσικὸν τεράστιον στράτευμα, ἐστρατοπέδευσε τώρα καὶ τὸ Ὀθωμανικόν· καὶ εἰς τὸ ἀκρωτήριον, ὅπου εἶχε στήσειν ὁ Ξέρξης τὴν σκηνήν του, ἔστησε τώρα καὶ ὁ Μωάμεθ τὴν ἰδικήν του· ἀλλ' ὁ Βενετικὸς ναύαρχος, Νικόλαος Κάναλος, δὲν ἦτο Θεμιστοκλῆς· μὲ τριάκοντα καράβια ἔστεκεν αὐτὸς πλησίον τῆς Σαλαμῖνος ἀργὸς καὶ ἀκίνητος. Ὁ Μωάμεθ ἔκτισεν ἐπὶ πλοίων γέφυραν καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν νῆσον τοὺς Γιανιτσάρους του. Εἰς δεκαεπτὰ ἡμέρας ὥρμησαν πεντάκις οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῆς ὠχυρωμένης Χαλκίδος· εἴκοσι χιλιάδες Τοῦρκοι καὶ 30 καράβια ἐχάθησαν ἀπὸ τὰ πυροβολήματα τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Μωάμεθ ἐπρόσταξε καὶ ἐκβῆκαν ἀπὸ τὰ πλοῖα ὅλοι οἱ ἔνοπλοι, καὶ ἐσύναξε καὶ ἀπὸ τὰς πέριξ ἐπαρχίας ἄλλα στρατεύματα. Τὴν 12 Ἰουλίου 1470 μετὰ αἱματώδη μάχην ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν, καὶ μετά τινας ἡμέρας ἐπαραδόθη καὶ τὸ φρούριον μὲ συνθήκην νὰ διατηρηθῇ ἡ ζωὴ τῶν φρουρούντων. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ, ὅς τις εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἔχασε περίπου 50,000 στρατιωτῶν, ἐλησμόνησεν εὐθὺς τὴν συνθήκην. Ἐκ τῶν Βενετῶν ὁ μὲν ἀρχηγὸς Παῦλος Ἐρίζος ἐπριονίσθη εἰς δύω μέρη, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἐπαλουκώθησαν, ἐτεταρτημοριάσθησαν, ἐξεδάρησαν, ἐλιθοβολήθησαν. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Γραικοὶ ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη νῆσος καὶ διὰ τὴν θέσιν της καὶ διὰ πολλὰ φυσικὰ προτερήματά της, ἀφοῦ ἴδεν ἐπάνω της τὸν Ξέρξην, τὸν Ἀντίοχον, τὸν Μιθριδάτην, ἀφοῦ ἐξουσιάσθη ἀπὸ Ἀθηναίους, Σπαρτιάτας, Μακεδόνας, Ῥωμαίους, Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας, καὶ Βενετοὺς, ἔπεσε τελευ-

ταῖον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀχορτάγου δορικτήτορος, ὅς τις αὐτόθεν ἐφοβέριζεν ἤδη ὅλον τὸ ἀρχιπέλαγος.

Ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ἔστρεψε πάλιν τὰ ὄμματά του ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀφῆκε τοὺς Βενετοὺς νὰ λεηλατῶσι τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἀσίας, καὶ ἐνῷ ὁ Βενετικὸς ναύαρχος Πέτρος Μοσενίγος μὲ Βενετικά, Νεαπολιτικά, Παπικὰ πλοῖα, διήρπαζε Δῆλον, Λέσβον, Σμύρνην καὶ Ἀττάλειαν (1462), αὐτὸς ἔκαμνε διαφόρους ἐκστρατείας διὰ νὰ νεκρώσῃ ὁλοτελῶς τοὺς ἐπανισταμένους Καραμάνους, καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς ἐκείνων γείτονας Τουρκομάννους, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεύς, Οὐζοὺν Χασάνης, ἐβοηθεῖτο ματαίαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Τὸ πρῶτον ἐκατώρθωσεν ἐντελῶς, καὶ τὸ δεύτερον ἐξ ἡμισείας. Ἀλλ' ἐνῷ ὑπεδούλονε τὴν Καραμανίαν καὶ ἥρπαζεν ἀπὸ τοὺς Τουρκομάννους τὴν Ἀρμενίαν, ἐνταυτῷ τὰ στρατεύματά του ἐτάραττον τὰ Κροατικὰ καὶ Οὐγγαρικὰ σύνορα. Κατὰ τὸ 1471 ἔτος 20,000 Τοῦρκοι ἔχοντες ὅλα τὰ πρὸς οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα διευθύνθησαν πρὸς τὸν ποταμὸν Σαῦον, καὶ ἔκτισαν τὸ φρούριον Σαβάκιον, ὁρμητήριον κατὰ τῆς Οὐγγαρίας. Ἐκεῖθεν εἰσέβαλλαν ἐτησίως δέκα ἐνιαυτοὺς κατὰ συνέχειαν (1471 — 1481) εἰς τὴν Κροατίαν, Κρανίολαν, Καρινθίαν καὶ Στειρίαν, τὰς ἐλεηλάτουν καὶ ὑπέστρεφαν πάλιν ὀπίσω. Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται δὲν ἔπαυσαν εἰμὴ περὶ τὰ μέσα τῆς ις΄ ἑκατονταετηρίδος. Εὕρηκαν ὅμως ἀντίστασιν οἱ Τοῦρκοι ἀξιέπαινον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον (1474) εἰς τὴν Ἀλβανικὴν πόλιν Σκόδραν. Τέσσαρας μῆνας τὴν ἐπολιόρκησεν ὁ Βαλῆς τῆς Ῥουμελίας Σολειμάννης μὲ δραστηριότητα· ἀλλὰ τὸν ἀπεδίωξαν ἐκεῖθεν οἱ Σκοδραῖοι κυβερνώμενοι ἀπὸ τὸν Βενετικὸν φρούραρχον Ἀντώνιον Λορεδάνον.

Ἐπειδὴ δὲ Στέφανος ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας δὲν ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Σουλτάνον τὸν φόρον, τὸν ὁποῖον ἐπρόσφερε πρὸ δεκαοκτὼ ἐτῶν ὁ προ-

κάτοχός του Πέτρος, ἐστράτευσεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ Σκόδρας εἰς τὴν χώραν ἐκείνην διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀπείθειαν τοῦ ἡγεμόνος. Παρὰ τὴν λίμνην Σακοβίτσαν συνεκροτήθη σφοδρὰ μάχη (7 Ἰαν. 1475) μὲ ἀφανισμὸν τῶν Τούρκων. Ὀλίγοι μόνον διέφυγαν· οἱ περισσότεροι ἔπεσαν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης ὁμοῦ καὶ τέσσαρες Πασάδαι, ἢ ἐπνίγησαν εἰς τὸν Δανούβιον· ἑκατὸν σημαῖαι ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ἔστειλε τριάκοντα ἐξ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολονίας Κασιμήριον καὶ εἰς τὸν τῆς Οὐγγαρίας Ματθίαν Κορβῖνον, οἵτινες τὸν εἶχαν βοηθήσειν μὲ 7,000 στρατιώτας οἱ δύω.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (28 Μαΐου 1475) ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ στόλον ἰσχυρὸν νὰ ἁρπάσῃ εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν τὸν Καφᾶν ἢ τὴν Θεοδοσίαν ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους. Τὴν 1 Ἰουνίου ἐφάνη ὁ στόλος ἔμπροσθεν τῆς πόλεως, ἥτις μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐπαραδόθη εἰς τὸ ἔλεος τοῦ πορθητοῦ· οὗτος δὲ, ὡς σύνηθες, ἠλέησε τοὺς κατοίκους μεταφέρων 40,000 ἐξ αὐτῶν ἀποίκους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ μεταβάλλων 15,000 εὐγενεῖς Γενουηνσίους νέους εἰς Γενιτσάρους, καὶ διαρπάσας ὅλα τὰ πλούτη τῆς πόλεως. Μετὰ τὸν Καφᾶν παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν ἡ Τάναϊς ἤγουν τὸ Ἀζόφιον, καὶ ἄλλα φρούρια. Ταχυδρόμος Τουρκικὸς ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ἀχμὲτ Γεράϊον Χάνην τῆς Ταυρίδος τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ἀπίστων. Οἱ Σκυθικοὶ οὗτοι ἡγεμόνες, ἀπόγονοι τοῦ ἀγρίου Δεσιγγὰν, ἐστασίαζαν πρὸ ἑξήκοντα ἐνιαυτῶν περὶ τῆς εἰς τὴν Χερσόνησον ταύτην καὶ τὴν μεταξὺ Κασπίας καὶ Πόντου χώραν κυριαρχίας· καὶ τώρα ὁ Ἀχμὲτ ἀντεφέρετο μὲ ἕνδεκα ἀδελφούς του. Διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὴς, ἐζήτησε τὴν προστασίαν τῆς Ὀθωμανικῆς δυνάμεως· ὁ Μωάμεθ τὸν ἔκαμεν ὑποτελῆ του, τοῦ ἔστειλε σημαίαν καὶ ἱππούριδας καὶ δίπλωμα· καὶ ἔκτοτε ἕως τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἡ δυνα-

στεία τῶν εἰς τὴν Ταυρίδα Γιραΐων Χάνιδων ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν της ὡς κληρούχημα ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Καφᾶ ὥρμησεν ὁ Μωάμεθ νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαυΐας Στέφανον. Εἰς μάτην ἐμεσίτευσεν ὁ τῆς Πολονίας βασιλεὺς Κασιμήριος εἰς τὸν Σουλτάνον νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν πόλεμον, προβάλλων ὅτι ἦτο ὑποτελής του. Τὸν Μάϊον 1476 ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν ὁ Μωάμεθ. Μὲ πέντε γεφύρια ἐπέρασε τὸν Δανούβιον κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου· τὴν 26 συνεκρότησε μάχην κατὰ τοῦ Στεφάνου εἰς τὴν κοιλάδα Ῥοσβοινέσιον· τὸν ἐνίκησε, κατέσφαξεν ὅλους ὅσους συναπήντησε· κατηδάφισε τὰ φρούρια Χοτίνιον καὶ Συζάβαν· ἐχάρισε τὰς ἀγέλας τῶν χοίρων των εἰς τοὺς συμμάχους του Βλάχους· καὶ ὑπέστρεψε τροπαιοφόρος εἰς τὴν καθέδραν του.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1477) ἐνησχολήθη νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Βενετούς. Στόλος ἰσχυρὸς ἐξέπλευσε νὰ κυριεύσῃ τὴν Ναύπακτον, καὶ στρατὸς ἐστάλθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν διὰ νὰ ἁρπάσῃ τὴν Κρόϊαν. Τοῦ στόλου ὁ σκοπὸς ἐματαιώθη ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν ἀντίστασιν τῶν φρουρούντων τὴν Ναύπακτον· ἀλλ' ἡ τῆς Κροΐας πολιορκία ἐπεκράτει μὲ σφοδρότητα· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ, τὸ φοβερώτερον, εἰσέβαλε στρατὸς τρομερὸς Τούρκων εἰς τὴν Φριαυλίαν, καὶ κατηρήμαξε τὴν Βενετικὴν χώραν ἕως πλησίον τῆς Βενετίας, εἰς τρόπον ὥστε οἱ κάτοικοι ἔβλεπαν ἀπὸ τὰ καμπανοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν τὰς φλόγας τῶν καιομένων περικαλλεστάτων χωρίων. Οἱ Βενετοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξορμήσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' αὐτὸς ὠπισθοδρόμησεν εὐθὺς ἀφήσας εἰς τὴν χώραν ἐρείπια καὶ πανοῦκλαν. Τὴν 3 Μαΐου 1478 ἐκίνησε προσωπικῶς ὁ Μωάμεθ μὲ στρατὸν πολυάριθμον νὰ κυριεύσῃ τὰς δύω Ἀλβανικὰς πόλεις Κρόϊαν καὶ Σκό-

δραν. Οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὴν Κρόϊαν τελειώσαντες πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ καταστέλλῃ πεῖναν, ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως στρατοπεδεύσαντα Σουλτάνον (15 Ἰουνίου, 1478) νὰ παραδοθοῦν μὲ συνθήκας ὠφελίμους· ὁ Μωάμεθ τοὺς ἔστειλεν ἔγγραφον, ὅτι ἐμποροῦν νὰ μείνουν πάντη ἀνενόχλητοι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἢ νὰ ἀναχωρήσουν μὲ ὅλα τὰ κινητά των ὅπου ἀγαπῶσιν. Ἐπρόκριναν οἱ δυστυχεῖς τὸ δεύτερον. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ἐφύλαξε καὶ τώρα τὸν λόγον του καθὼς πάντοτε. Μόλις ἐκβῆκαν τῆς πόλεως, καὶ εὐθὺς περικυκλωθέντες ἐδεσμεύθησαν ὅλοι· ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ ἐκράτησε πλουσίους Βενετούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤλπιζε μεγάλα λύτρα, ὅλους τοὺς λοιποὺς ἀπεκεφάλισεν ἀσπλαγχνότατα. Ἡ Κρόϊα ἀπέχει δέκα Ἰταλικὰ μίλια ἀπὸ τὸ Δυῤῥάχιον. Ἐκτίσθη εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπὸ κάποιον Σόφιον· γρήγορα τὴν ἐκυρίευσαν οἱ Τοῦρκοι· ἀπὸ τούτους τὴν ἐπῆρεν ὁ Σκενδέρβεης, ὅστις περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του τὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βενετούς. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ὀνομάζουσιν Ἀκισσάρ, ἤγουν λευκὸν φρούριον.

Ἐκεῖθεν ἔτρεξεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Σκόδραν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ φρουρίου τούτου ἔδειξαν απαραδειγμάτιστον σταθερότητα. Δὶς ὥρμησεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατὰ τῆς πόλεως, 100,000 ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα των. Τὸ δεύτερον ἐκυρίευσαν ἐξ ἡμισείας τὰ τείχη καὶ πάλιν ἀπεκρούσθησαν βιαιότατα· ὁ Μωάμεθ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ στρατηγοί του ἀφήσαντες πολιορκητὰς εἰς τὴν Σκόδραν, ἐκυρίευσαν τὸ Δρίβαστον καὶ τὴν Λισσὸν, τὰς ὁποίας ἔδωκαν εὐθὺς τιμάριον εἰς Κερνοβίκιον τὸν ἡγεμόνα τοῦ Μαυροβούνου.

Οἱ Βενετοὶ ἀπεστάθησαν πολεμοῦντες τὸν τεράστιον δορικτήτορα. Τὸν ἔβλεπαν ἐτησίως εἰσχωροῦντα εἰς τὴν Κραϊόλαν καὶ Στειρίαν· τὸν ἴδαν ἔμπροσθεν τῆς πόλεώς των· ἔβλεπαν τὸν Πάπαν ὑποψυχραίνοντα

τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως προθυμίαν του· ἴδαν τελευταῖον καὶ Φερδινάνδον Α' βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ὅτι ἔκλεισε συνθήκην εἰρήνης (1488) μὲ τὸν Μωάμεθ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα των. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 26 Ἰανουαρ. 1479 ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς πολιτείας Ἰωάννην Δάριον, Ἡ Βενετία ὑπεχρεώθη νὰ δώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ἐντὸς δύω μηνῶν τὴν Σκόδραν, καὶ ὅσους τουρκικοὺς τόπους ἐκυρίευσεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου, καὶ ἐντὸς δύω ἐνιαυτῶν νὰ τῆς μετρήσῃ 100,100 φλωρία· ὁ δὲ Σουλτάνος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Βενετίαν ὅσα Βενετικὰ χωρία εἶχε κυριεύσειν ἐπὶ τοῦ πολέμου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὴν Ἀλβανίαν παρεκτὸς Κρόϊας καὶ Σκόδρας. Αἱ συνθῆκαι ἐπληρώθησαν ἀκριβῶς. Οἱ Σκοδραῖοι παρήτησαν τὴν πατρίδα των εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἀνεχώρησαν ἀπείρακτοι εἰς τὰς Βενετικὰς χώρας. Ὁ Ἰωάννης Δάριος ἐτιμήθη μὲ τρία χρυσᾶ καφτάνια ἀπὸ τὸν Σουλτάνον· καὶ Τουρκικὸς πρέσβυς ἐστάλθη εἰς τὴν Βενετίαν μὲ δῶρα πρὸς τὸν Δοῦκα, τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθησαν οἱ Βενετοὶ φιλοφρονέστατα. Οἱ Βενετοὶ μετεβλήθησαν εἰς τὸ φρόνημα, ἐπροσπάθουν μὲ τὴν φιλίαν τοῦ Τούρκου νὰ πολεμοῦν νῦν μὲν τὴν Οὐγγαρίαν, νῦν δὲ τὴν Νεάπολιν· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀπίστους κατὰ τῶν ἀπίστων, ἢ καθὼς ἐκφράζονται βαρβάρως, τοὺς σκύλους κατὰ τῶν χοίρων καὶ τοὺς χοίρους κατὰ τῶν σκύλων.

Μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Βενετίας ἔστρεψε τὸ ὄμμα του ὁ δορικτήτωρ εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Ἕνδεκα Πασάδες μὲ 40,000 στρατιωτῶν εἰσέβαλαν εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν (1479). Ὁ Βοϊβόδας τῆς χώρας ταύτης, Στέφανος Βαθορῦς, ἐσύναξε τὰς δυνάμεις του, καὶ ἐπροσκάλεσε βοηθόν του τὸν Κόμητα Τεμεσβαρίου, τὸν περίφημον στρατηγὸν Ματθίαν Κορβῖνον. Τὴν

15 συνεκροτήθη μάχη εἰς τὸ Βροδεφέλδον, ὅπου ἐνίκησαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ τριάκοντα χιλιάδες νεκροὶ Τοῦρκοι ἐσκέπασαν τὸν τόπον τῆς μάχης. Ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1480) ἔπεσαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς Αὐστριακὰς χώρας, καὶ ἠρήμωσαν τὴν Κρανίολαν καὶ Στειρίαν, ἔφθασαν ἕως τὸ Γραίκιον, καὶ ὑπέστρεψαν μὲ πλῆθος αἰχμαλώτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ πεντακόσιοι ἱερεῖς. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους συνέβη ἡ πρώτη σύγχυσις μεταξὺ τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ ἐκ τῶν Μαμαλούκων Αἰγυπτιακοῦ Σουλτάνου, ὅς τις δὲν ἔστερξε τὸ πρόβλημα ἐκείνου, θέλοντος νὰ διορθώσῃ τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν Μέκκαν, διὰ νὰ ὁδοιπορῶσι χωρὶς κακοπάθειαν οἱ εὐλαβεῖς Τοῦρκοι Χατσίδες. Ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ἐκαταπολέμησεν ἡγεμόνας τινὰς Τούρκους εἰς τὴν Ἀσίαν, φίλους τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Σουλτάνου, ἔστρεψε πάλιν τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Λεονάρδος, ἡγεμὼν τῶν Ἰονίων νήσων, ἔδιδε φόρον εἰς τὸν Μωάμεθ ἐτήσιον· ἐχρεώστει ὅμως νὰ προσφέρῃ δῶρα καὶ εἰς τὸν κατὰ καιροὺς τοπάρχην τῶν Ἰωαννίνων. Ἠμέλησε νὰ κάμῃ τὸ δεύτερον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον· καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν μετὰ τῆς Βενετίας εἰρήνην τῆς Τουρκίας δὲν συμπεριελαμβάνετο καὶ αὐτός, ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ τριάκοντα καράβια, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Λευκάδα, τὴν σήμερον ὀνομαζομένην ἁγ. Μαύραν (1480)· ὁ Λεονάρδος, πρὶν φθάσουν οἱ Τοῦρκοι, εἶχε καταφύγειν μὲ τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως· Ὁ αὐτὸς ναύαρχος, ὅς τις ἐκυρίευσε τὰς δύω Ἰονίους νήσους, μὲ προσθήκην ἑβδομήκοντα καραβίων νεωστὶ σταλθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπροστάχθη νὰ λεηλατήσῃ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, τῆς πάλαι ποτε μεγάλης Ἑλλάδος. Τὴν 11 Αὐγ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ὁ Ὑδροῦς, ὀνομαζόμενος κοινῶς Ὄτραντον. Ἐὰν ὄχι

ἀνήκουστα ἕως τώρα, τρομερὰ ὅμως κακὰ ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν ταύτην· ἐσύντριψαν θυσιαστήρια, ἔκαυσαν ἱερὰς εἰκόνας· ἐχώνευσαν τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη τῶν ναῶν· παρθένους καὶ γυναῖκας κατήσχυναν ἐνώπιον μητέρων καὶ ἀνδρῶν· 12,000 κατοίκων ἔσφαξαν, τοὺς λοιποὺς ἔσυραν εἰς τὴν δουλείαν, τὸν δὲ κυβερνήτορα καὶ τὸν ἐπίσκοπον ἐδιχοτόμησαν διὰ πριονίου.

Συγχρόνως ἔστειλεν ὁ Μωάμεθ θαλάσσιον δύναμιν διὰ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ῥόδον. Ἡ νῆσος αὕτη, ὅταν ἐμοιράσθησαν οἱ Λατῖνοι σταυροφόροι τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν (Τόμ. Δ, σελ. 507), εἶχε πέσειν εἰς ἀνώνυμον τινὰ ἡγεμόνα· μετέπειτα τὴν ἐξουσίασαν οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ἐφεξῆς τὴν παρέλαβαν οἱ ἱππόται τοῦ τῶν Ἰωαννιτῶν τάγματος διὰ νὰ πολεμῶσιν ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως. Ὅταν ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐζήτησε φόρους ἀπ' ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τῶν νήσων, ὁ μέγας Μάγιστρος τῆς Ῥόδου ἀπέρριψε τὸ ζήτημα. Ὁ Σουλτάνος ὤμοσε τότε ἀκόμη νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀπείθειάν του. Ὁ κατὰ τῆς Χίου σταλθεὶς τότε στρατός του (ἀνωτ. σελ. 373) ἐπολιώρκησε τὴν Κῶν (ἀνήκουσαν εἰς τὴν Ῥόδον), ἐλεηλάτησε καὶ αὐτῆς τῆς Ῥόδου τὰ χωρία. Αἱ πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀλβανίαν καὶ Βενετίαν ἀσχολίαι ἠνάγκασαν τὸν Μωάμεθ νὰ δεχθῇ ἀνακωχὰς ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, ἕως οὗ κατὰ τὸ παρὸν ἔκρινεν ἁρμόδιον νὰ τὴν καταστρέψῃ. Στόλος 160 καραβίων ἐφάνη τὴν 31 Μαΐου 1480 ἔμπροσθεν τῆς Ῥόδου, καὶ παρέλαβεν ἀπὸ τὴν ξηρὰν τῆς Ἀσίας πολυάριθμον στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλεηλάτησε τὰ χωρία τῆς νήσου. Διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐπυροβόλουν δύω μῆνας συνεχῶς (31 Μαΐου — 28 Ἰουλίου) τὴν παραθαλάσσιον πόλιν, ἥτις ἦτο πολλὰ καλὰ ὠχυρωμένη. Πολλὰς ἐφόδους των ἐματαίωσεν ἡ ἀνδρία τῶν Ῥοδίων· τὴν τελευταίαν (28

Ἰουλ.), ἐνῷ ἔφθασαν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ ἡμιθραυσμένα τείχη των. Ὁ ναύαρχος, Μεσὶχ Πασᾶς, ἀφοῦ ἔχασε 15,000 Τούρκων ἔμπροσθεν τῆς πόλεως, ἠναγκάσθη νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐφεξῆς ἔτους ἐκβῆκεν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Μωάμεθ προσωπικῶς μὲ πολυάριθμον στράτευμα, καὶ ἦτο ἄδηλον ποῦ ἐδιευθύνετο, κατὰ τῆς Ῥόδου ἢ κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Σουλτάνου. Πλησίον ὅμως τῆς Λιβύσσης (ὅπου ἀπέθανεν ὁ Ἀννίβας) ἀῤῥωστήσας διευθύνθη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἔργων του. Ἀπέθανε τὴν 3 Μαΐου 1481, εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν ἔτη τριάκοντα. Ὁ νεκρὸς ἐφέρθη μὲ παράταξιν ἐπὶ ἁμάξης, καὶ ἐτάφη εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς τὸ ἐπώνυμόν του τσαμίον, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν, ἢ μᾶλλον μετέβαλεν αὐτὸς εἰς τσαμίον ἐνῷ πρότερον ἦτο ὁ λαμπρὸς ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Δὲν εἶναι ἀληθινόν, ὅτι ἐχαράχθη εἰς τὸν τάφον του Λατινικὸν ἐπίγραμμα, καθὼς λέγουν οἱ πολλοὶ ἱστοριογράφοι τῆς Εὐρώπης δὲν ἐξεύρω πόθεν παραλαβόντες τὴν ἀπάτην, σημαῖνον ὅτι ἐπόθει καθ' ὑπερβολὴν νὰ κυριεύσῃ τὴν Ῥόδον καὶ τὴν Ἰταλίαν, τοῦ ὁποίου τοὺς δύω τελευταίους στίχους μετέφρασεν ὁ ἡμέτερος Εὐγένιος: *)

Τὴν Ῥόδον ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐπόθουν τῆς δουλείας
Καὶ νὰ πατήσω τὴν ὀφρὺν ὅλης τῆς Ἰταλίας.

Τὸ Τουρκικὸν ἐπίγραμμα σώζεται ἀκόμη εἰς τὸν τάφον του, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τι τοιοῦτον, μ' ὅλον ὅτι τοῦ Μωάμεθ ἡ καρδία ἐπόθει νὰ δουλώσῃ ὄχι Ῥόδον μόνον καὶ Ἰταλίαν, ἀλλὰ νὰ τουρκίσῃ πᾶσαν, εἰ δυνατὸν, τὴν ὑφήλιον. Οἱ Ὀθωμανοὶ συγγραφεῖς

*) Κατάλογος τῶν Σουλτάνων συναρανισθεὶς ὑπὸ Εὐγενίου καὶ συνεκδοθεὶς μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σκενδέρβεη Μόσχα, 1812, σελ. 311.

τὸν ὀνομάζουν κατ' ἐξοχὴν Δορικτήτορα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθῶς. Οἱ Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς λέγουν, ὅτι ὑπέταξε δύω αὐτοκρατορίας (Βυζάντιον καὶ Τραπεζοῦντα), δεκατέσσαρα βασίλεια, καὶ διακοσίας πόλεις. Ἀλλ' αἱ μὲν αὐτοκρατορίαι ἦσαν ἤδη οἴκοθεν ἠφανισμέναι· τὰ δὲ βασίλεια ἐννοοῦνται Σερβία, Βοσνία, Ἀλβανία. Πελοπόννησος, Μολδαυΐα, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν Κασσεμονία καὶ Καραμανία· ἐλλείπουν ἄλλα ἑπτὰ, τὰ ὁποῖα ἴσως ἀναπληρόνουν μὲ τὰς νήσους Εὔβοιαν, Λέσβον, Λῆμνον, Ζάκυνθον καὶ ἄλλα μικρότερα. 200 πόλεις ἴσως καὶ περισσοτέρας ἐκόρθησεν, ἐὰν ὀνομάσωμεν οὕτω καὶ τὰ πολίχνια τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέστρεψεν.

Ὅτι ἦτο ἀπηνέστατος καὶ θηριωδέστατος ἄνθρωπος, δὲν χρειάζεται κἀνεὶς νὰ βεβαιωθῇ ἀπὸ τὰ ἀνέκδοτα, ὅτι ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τὴν ὡραίαν Εἰρήνην διὰ νὰ μὴ τὸν κατηγοροῦν ὡς φιλήδονον οἱ στρατιῶται του, ὅτι ἔσχισε τὰς κοιλίας πολλῶν ὑπηρετῶν του διὰ νὰ πληροφορηθῇ τίς ἐξ αὐτῶν ἔκλεψε καὶ ἔφαγεν ἓν πεπόνιον, τὸ ἀξιολογώτερον τοῦ κήπου του, τὸ ὁποῖον ἐπότιζεν αὐτὸς μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας κτλ. Ἦτο ἀσελγέστατος ἀναφανδὸν, καὶ ἀπανθρωπότατος τύραννος. Οἱ πριονισμένοι φρούραρχοι τῆς Πελοποννήσου, καὶ οἱ κατασφαζόμενοι φρουροί της· οἱ φονευμένοι βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες τῆς Τραπεζοῦντος, τῆς Εὐβοίας, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λέσβου, τῆς Βοσνίας, οἱ μυριάδων πολλοτάτων χριστιανῶν φόνοι κτ. τὸν μαρτυροῦν τίγριν ἀνήκουστον, καὶ ὄχι ἄνθρωπον. Τὸ ἄνθος τῶν εὐγενῶν νέων, Ἑλλήνων, Τραπεζουντίων, Σέρβων, Γενουησίων, Βενετῶν, Βλάχων ὑπηρέτησε τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας του. Ἀντίστασις ἐνάρετος εἰς τὰς αἰσχρὰς ὀρέξεις του ἔφερνε παραυτα θάνατον. Οἱ υἱοὶ τοῦ Νοταρᾶ ἔγειναν μάρτυρες φονευθέντες ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ πίστεώς των· καὶ ὁ δεκατεσσαραετὴς υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου Φραντζῆ ἐμαχαιρώθη ἀπ' αὐτὸν ἰδιοχεί-

ρως, διότι ἀντεστάθη εἰς τὴν μιαρίαν του. Ἐὰν τινὲς τὸν ἐπήνεσαν ὄχι μόνον ὡς εἰδήμονα γλωσσῶν πολλῶν (Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Ἀραβικῆς, Περσικῆς), ἀλλὰ καὶ ὡς φίλον τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ὅτι διὰ τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου ἦλθεν ἐγγὺς νὰ δεχθῇ τὸ βάπτισμα· αἱ πράξεις του ὅμως δεικνύουσιν εἰς πάντα βλέποντα, ὅτι ἠρήμωσε τὰς χριστιανικὰς χώρας, κατηδάφισε τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἠφάνισε τὴν παιδείαν καὶ τὰς τέχνας τῶν Χριστιανῶν· ἐνταυτῷ ὅμως ηὔξησε τοὺς Τούρκους, ἔκτισε λαμπρὰ τσαμία, εἰσήγαγε Τουρκικὴν παιδείαν (τῆς ὁποίας μόνης ἦτο μέτοχος καὶ αὐτὸς), ἀποκαταστήσας τὸ τάγμα τῶν Οὐλαμάδων, ἤγουν διδασκάλων καὶ νομομαθῶν, καὶ συντόμως εἰπεῖν ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ θεμελιωτὴς τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας.

---

4. Διάδοχοι Μωάμεθ τοῦ Β΄.

(1481 — 1618).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ εὐθὺς ἐξαπέστειλεν ὁ μέγας Βιζύρης Μουσταφᾶς ταχυδρόμον εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ θρόνου Βαϊαζήτην εἰς Ἀμάσειαν, ὅπου ἦτο κυβερνήτωρ· καὶ ἄλλους δύω εἰς τὸν τῆς Καραμανίας κυβερνήτορα, νεώτερον υἱὸν, Δσὲμ ἢ Δεσὲμ, τὸν ὁποῖον οἱ Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς ὀνομάζουσι Ζιζίμιον. Οἱ Γενιτσάροι, ὑποπτευθέντες ὅτι ὁ Βιζύρης προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν δεύτερον καθὼς ἦτο καὶ ἡ ἀλήθεια, ἐπανέστησαν, ἐσκότωσαν τὸν Βιζύρην, καὶ ἐλεηλάτησαν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει οἴκους τῶν Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων. Ὁ Βαϊαζήτης ἔφθασε τὴν 20 Μαΐου μὲ 4000 ἱππεῖς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ δὲ Δεσὲμ ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Καραμανίαν μὲ στράτευμα καὶ κατευθύνετο εἰς Προῦσαν μὲ ἐλπίδας νὰ κερδήσῃ τοὺς μεταξὺ λαοὺς, καὶ οὕτω νὰ ἐξώσῃ τὸν

ἀδελφόν του. Ἀλλ' ὁ Βαϊαζήτης ὥρμησε κατ' αὐτοῦ· τὰ δύω ἀντίπαλα στρατεύματα συνέπεσαν εἰς τὸ Γενεσέρ· ἐκεῖ συνεκροτήθη μάχη (20 Ἰουν.), ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ ὁ Δεσὲμ μὲ ὀλίγους πιστούς του, καὶ μὲ πολλοὺς κόπους τῆς ὁδοιπορίας κατέφυγεν εἰς τὸν Αἰγυπτιακὸν Σουλτάνον (26 Σεπτ.), ὅς τις τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα. Ὑπῆγεν ἐκεῖθεν εἰς Μέκκαν καὶ ἐπροσκύνησε τὸν τάφον τοῦ Μωάμεθ, καὶ μετὰ ἐνιαυτὸν περίπου δελεασθεὶς ἀπὸ φίλους του καὶ ἐχθροὺς τοῦ Βαϊαζήτου ἡγεμόνας τῆς Ἀσίας ἐστράτευσεν ἐξ Αἰγύπτου καὶ καθ' ὁδὸν ἐπλήθυνε τοὺς ὀπαδούς του, ἕως οὗ μὲ ἱκανὸν στῖφος ἔφθασεν εἰς Ἄγκυραν. Ἀφοῦ ὅμως ἠκούσθη ἐκεῖ ὁ λόγος, ὅτι ὁ Βαϊαζήτης τρέχει μὲ ἀσυγκρίτως μεγαλητέραν δύναμιν κατ' αὐτοῦ, ἐσκορπίσθησαν οἱ στρατιῶται τοῦ Δεσέμ, καὶ αὐτὸς ἔκρινε συμφέρον νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Εὐρώπης. Κατέφυγε λοιπὸν εἰς Ῥόδον, ὅπου ἠξιώθη λαμπρᾶς ὑποδοχῆς ἀπὸ τοὺς ἱππότας, κ' ἐκεῖθεν ἔπλευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ μετὰ πολλὰς ἀηδεῖς τύχας, κατατρεχόμενος πάντοτε καὶ φυλαττόμενος ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Βαϊαζήτου, κατήντησε τελευταῖον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐκεῖ παραδοθεὶς ἀπὸ τὸν Πάπαν Ἀλέξανδρον Ϛ' εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', ἐφαρμακώθη ἐνῷ συνώδευε τὸν βασιλέα τοῦτον εἰς τὴν Νεάπολιν ὕστερ' ἀπὸ δεκαετῆ διατριβήν του εἰς τὴν Εὐρώπην (ἴδε Τόμ. Ϛ', σελ. 491).

Βαϊαζήτης Β', ἦτο τριάκοντα τριῶν ἐτῶν ἡλικίας ὅταν ἐβασίλευσε. Τὸ ἦθος του ἦτο εἰρηνικὸν καὶ φιλήσυχον· ἔκδοτος εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν ἐπολέμει ἐξ ἀνάγκης καὶ ὄχι ἀπὸ φιλοπολεμίαν. Τὸν ἀδελφόν του ἐπολέμησεν, ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν ἀπ' ἐκεῖνον. Εἰς τὸ Ὄτραντον δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ ἡ κυριαρχία του· ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἀπεδίωξεν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους ὁ Δοὺξ τῆς

Καλαβρίας. Ἀνενέωσε τὴν Βενετικὴν εἰρήνην (1482), καὶ ἐσμίκρυνε τὸν φόρον τῶν Ῥαγουσαίων, τὸν ὁποῖον εἶχε μεγαλύνειν ὁ προκάτοχός του. Ὕπηγε προσωπικῶς εἰς τὰ σύνορα τῆς Οὐγγαρίας, καὶ ὠχύρωσε τὰ παρὰ τὸν Μοράβαν φρούρια, καὶ ἀνενέωσε πενταετῆ ἀνακωχὴν ὅπλων μὲ τὸν βασιλέα Ματθίαν (1483). Ἐστράτευσεν ἐφεξῆς (1484) εἰς τὴν Μολδαυΐαν, ὅπου ἔφερε καὶ ὁ Χάνης τῆς Ταυρίδος βοηθητικὰ στρατεύματα, διήρπασε τὴν χώραν, ἐκυρίευσε τὸ Ἀκερμάνιον καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Περιεπλέχθη ἔπειτα εἰς πόλεμον μὲ τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου, μὲ τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἐξώδευσεν εἰς μάτην ἀργύρια καὶ στρατεύματα καὶ ἐνικήθησαν πολλάκις οἱ Πασάδες του εἰς τὴν Κιλικίαν, ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ εἰρήνην (1491) ὄχι πολλὰ ἔντιμον. Ἔστρεψεν ἔπειτα τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Οὐγγαρίαν (1491), ἐπροσπάθησε μὲ δόλον ἢ μὲ βίαν νὰ κυριεύσῃ τὸ Βελιγράδιον· καὶ τούτου μὲν ἀπέτυχεν, ἐγέμισε δὲ τὴν Οὐγγαρίαν θρήνων καὶ κλαυθμῶν μὲ ἀμοιβαίας τύχας, καὶ μὲ ὀλέθρους ἀνηκούστους καὶ Οὔγγρων καὶ Τούρκων, ἕως οὗ ἀνενεώθη τριετὴς ἐκεχειρία μὲ τὸν βασιλέα Λαδίσλαον (1495). Τὰ ἄγρια ὅμως στίφη τῶν Τούρκων εἰσέπεσαν εἰς τὴν Βενετικὴν χώραν, μ' ὅλον ὅτι ἦτο εἰρήνη, καὶ ἠρήμωσαν πολλὰ αὐτῆς μέρη ἕως τὴν Φριαυλίαν (1497). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ τῆς Πολονίας βασιλεὺς Ἰωάννης Ἄλβερτος ἐκίνησε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων μὲ σκοπὸν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μολδαυΐαν. Ὁ σατράπης τῆς Σιλίστρας ἐπέρασε δὶς τὸν ποταμὸν Τύραν ἢ Δάναστριν κατὰ προσταγὴν τοῦ Σουλτάνου (1498, Μάϊον καὶ Ὀκτώβρ.) μὲ 80.000 Τούρκους, ἠρήμωσε πόλεις, ἔκαυσε ναοὺς, καὶ στενοχωρούμενος τὴν δευτέραν φορὰν ἀπὸ τὸν χειμῶνα, ὑπέτρεψε μὲ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους παῖδας καὶ γυναῖκας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐγεμίσθη ἡ Τουρκικὴ ἐπικράτεια. Τὸν ἡγε-

μόνα τῆς Μολδαυΐας Βόγδανον, ὡς δείξαντα πρόθυμον ὑπουργίαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἐτίμησεν ὁ Σουλτάνος μὲ γοῦναν καὶ σημαίαν καὶ δύω ἱπκούριδας καὶ μὲ τὸν πτερωτὸν πῖλον, τὴν κούκαν· καὶ διὰ μὲν τῶν πρώτων τὸν ἀνέδειξεν ὁμοβάθμιον σατράπου, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ἰσότιμον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γιανιτσάρων.

Ἐνῷ οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἠμιλλῶντο νὰ φιλιόνωνται μὲ τοὺς Τούρκους, ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος Ϛ, ὁ Λοδοβῖκος Σφόρζας Δοὺξ τοῦ Μεδιολάνου, ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσος, ἡ Βενετία, ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Κάρολος Η΄, καὶ ἡ τώρα κατὰ πρῶτον φιλικῶς γνωρισθεῖσα μὲ τοὺς Τούρκους Ῥωσία (τῆς ὁποίας ὁ Ζὰρ Ἰωάννης Γ΄ ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβυν κατὰ τὸ 1495 μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ Χάνη τῆς Ταυρίδος καὶ δεύτερον κατὰ τὸ 1499 ἔτος), οἱ Τοῦρκοι διὰ μικρὰς αἰτίας ἔστειλαν θαλάσσιον δύναμιν διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν Ναύπακτον ἀπὸ τῶν Βενετῶν τὰς χεῖρας. Εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἐκτύπησεν ὁ Τουρκικὸς στόλος τὸν Βενετικὸν (1499 Ἰουλ. 26), καὶ μετὰ ἕνα μῆνα (26 Αὐγ.) ἐκυρίευσε τὴν Ναύπακτον. Ὁ Σουλτάνος ἔστειλε διὰ ξηρᾶς στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἠφάνιζαν τὰς Βενετικὰς χώρας, καὶ αὐτὸς μετέβη τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1500) εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀβαρῖνοι ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ Σουλτάνος εἰσήλασεν εἰς αὐτὰς (Σεπτ.), καὶ μετέβαλε τοὺς ναοὺς τοῦ Χριστοῦ εἰς τσαμία. Ἐπροσπάθησαν νὰ κυριεύσουν καὶ τὸ Ναύπλιον, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἐκεῖθεν. Οἱ δὲ Βενετοὶ δυστυχοῦντες πανταχοῦ εὐτύχησαν τώρα νὰ κυριεύσουν τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ 1449 ἔτος τοὺς εἶχεν ἁρπάσειν ὁ Μουράτ. Στενοχωρούμενοι ὅμως ἐζήτησαν μετὰ δύω ἔτη εἰρήνην ἀπὸ τὸν Σουλτάνον (1502). Εἰς ταύτην ἐκράτησεν ὁ Βαϊαζήτης τὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον δορικτησίας του, καὶ οἱ Βενετοὶ τὴν Κεφαλληνίαν. Κατὰ

τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκλείσθη εἰρήνη καὶ μὲ τὴν Οὐγγαρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συμπεριελαμβάνοντο Οὐγγαρία, Βοημία, Δαλματία, Κροατία, Σλαβονία, Μοραυΐα, Σιλησία, προσέτι δὲ καὶ Μολδαυΐα, Βλαχία, Ῥαγοῦσα, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑποτελεῖς φόρου καὶ εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας· περιελαμβάνοντο δὲ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὰ βασίλεια Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἱσπανίας, Πορτογαλλίας, Πολονίας, Νεαπόλεως, ὁ Δοὺξ Βενετίας, ὁ μέγας Μάγιστρος τῆς Ῥόδου, καὶ οἱ ἐν τῇ Χίῳ Γενουήνσιοι. Ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος τὴν ὑπέγραψε μεθ' ὅρκου τὴν 20 Αὐγ. 1503.

Ὁ Βαϊαζήτης ἔκαμε τὰς εἰρήνας ταύτας καὶ προσέτι μὲ τὴν Πολονίαν, ὄχι διότι ἠγάπα τὴν ἡσυχίαν τῶν Χριστιανικῶν πολιτειῶν, ἀλλὰ διὰ τὰς ταραχάς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν διεγερθῆν ἀπὸ μέρους τῶν Ἀσιανῶν γειτόνων του. Ἑπτὰ ἔτη εἶχε πολέμους πρὸς ἐκείνας τὰς χώρας· καὶ ὅταν τελευταῖον γηράσας ἡσύχασε καὶ πρὸς ἐκείνας, ὁ τρίτος τῶν υἱῶν του Σελίμ, κυβερνήτωρ τῆς Τραπεζοῦντος, μαθὼν ὅτι ὁ πατήρ του ἐκήρυξε διάδοχον τὸν δευτερότοκον ἀδελφόν του Ἀχμέτ, ἐσηκώθη ἔνοπλος καὶ ὥρμησε νὰ ἁρπάσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον. Ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ἐκεῖθεν διευθύνθη εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Οἱ Γενιτσάροι ἐπανέστησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοῦ Βαϊαζήτου, ὅς τις ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ εἰς τὸν Σελίμ, καὶ θέλων νὰ μεταβῇ εἰς Διδυμότειχον διὰ νὰ περάσῃ ἐκεῖ τὴν ζωήν του ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἀπὸ φαρμάκιον τοῦ υἱοῦ του (26 Μαΐου, 1512).

Σελὶμ Α', ἀνέβη τὸν Τουρκικὸν θρόνον μὲ τὴν πατροκτονίαν. Τοῦτο ἀρκεῖ νὰ παραστήσῃ τὸν χαρακτῆρα του. Ἄνθρωπος αἱμοβόρος καὶ θηριοκάρδιος, διὰ νὰ εἶναι πάντη ἀσφαλής, ἐσκότωσε πέντε νεωτέρους του ἀδελφούς· καὶ ἐπειδὴ οἱ πρεσβύτεροί του εὑρίσκοντο εἰς σατραπείας τῆς Ἀσίας, ὥρμησε κατ' αὐτῶν καὶ εἰς ἑνὸς ἐνιαυτοῦ διάστημα μὲ πολέμους

ἐμφυλίους τοὺς κατέστρεψε καὶ ἐκείνους καὶ πέντε ἀνεψιούς του, καὶ οὕτως ἀπὸ τὴν Καλλιούπολιν ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐκεῖ ὑπῆγαν ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὴν Μολδαυΐαν καὶ Βλαχίαν καὶ πρέσβεις τῆς Οὑγγαρίας καὶ Βενετίας διὰ νὰ συγχαρῶσι τὸν Σουλτάνον, ὅτι ἐβασίλευσε καὶ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς του (Ὀκτώβ. 1513), καὶ μετ' ὀλίγον ἐφάνη πρέσβυς ἀπὸ τὴν Ζὰρ τῆς Ῥωσίας Βασίλειον, ἀξιωματικός τις Ἀλέξιος, καὶ συγχαρεὶς ἀνενέωσε μὲ τοὺς Τούρκους τὴν ἐπὶ Βαϊαζήτου γενομένην φιλικὴν συνθήκην. Ἐπειδὴ δὲ μὲ ὅλας τὰς Χριστιανικὰς δυνάμεις ἔκαμεν ἢ ἀνεκαίνισεν ὁ Σελίμης φιλικὰς συνθήκας, ἦτο φανερὸν, ὅτι σκοπός του ἦτο νὰ κινήσῃ δορικτητικοὺς πολέμους εἰς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ὄχι εἰς τὴν Δύσιν.

Τῷόντι δὲ ὁ Σελίμης ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ τῆς Περσίας Σὰχ Ἰσμαὴλ, παρωργισμένος διὰ τὴν ἐκεῖθεν γεννηθεῖσαν τῶν Σουνιτῶν ἢ Ἀλιτῶν αἵρεσιν, ἥτις ἀντέκειτο πολὺ εἰς τὸ Ἰσλὰμ, διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχε δώσειν ὁ Ἰσμαὴλ εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἀχμὲτ, καὶ δι' ἄλλας δικαίας καὶ ἀδίκους αἰτίας. Ἀφοῦ ἐδιάταξεν ὁ Σελὶμ τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πράγματα καὶ ἀφῆκεν ἐπίτροπον τὸν δεκατεσσαραετῆ υἱόν του Σολειμάννην, ἐκίνησε τὴν 20 Ἀπριλ. 1514 μὲ πολυάριθμον στράτευμα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔτρεχε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν 23 Αὐγούστου συνηντήθησαν ὁ Ὀθωμανικὸς καὶ ὁ Περσικὸς στρατὸς, ἐκ πολλῶν μυριάδων συγκροτούμενος καθεὶς, εἰς τὴν κοιλάδα Τσαλδιράν· μάχη φρικτοτάτη ἀνέδειξε νικητὴν τὸν Σελίμην. Μόλις διέφυγεν ἄγνωστος ὁ Ἰσμαὴλ, ἀφήσας εἰς τὸν ἐχθρόν του τὸ στρατόπεδον πλούσιον ἐκ πολυτίμων κειμηλίων, καὶ αὐτὰς τὰς ὡραίας γυναῖκας του. Ὁ Σελὶμ κατέσφαξεν ὅλους τοὺς δορυφόρους τοῦ ἐχθροῦ του. Τὴν πρώτην Σεπτεμβ. ἔφθασεν ὁ νικητὴς εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Περσίας Τεβρὶφ, καὶ εἰσῆλα-

σε θριαμβευτὴς εἰς αὐτήν. Ὀκτὼ ἡμέρας ἔμεινεν ἐκεῖ, διήρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ Σάχ, ἐπῆρε 1000 τεχνίτας καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ ἔπειτα διευθύνθη εἰς τὰ ἔμπροσθεν· ἀλλ' εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀράξου ἀφηνίασαν οἱ Γενιτσάροι ζητοῦντες νὰ ἐπιστρέψουν· καὶ ὁ Σελὶμ, θέλων μὴ θέλων, ὑπέστρεψε διευθυνόμενος εἰς τὴν Γεωργίαν. Πρέσβεις Γεωργιανοὶ μὲ πολλὰ δῶρα καὶ ἀργύριον τὸν προϋπήντησαν, καὶ οὕτως ὁ Σελὶμ ἐπῆρε τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἀμάσειαν, ὅπου εἰσῆλθε τὴν 15 Νοεμβρίου. Αὐτοῦ ἐπέρασε τὸν χειμῶνα· τὴν δὲ ἐρχομένην ἄνοιξιν ἐστράτευσεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου, ὅπου μετὰ ἑνὸς μηνὸς πορείαν ἔφθασεν εἰς τὸ ἐπιθυμητὸν τέλος, τὸ περίφημον φρούριον Κουμὰχ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ πέριξ εὑρίσκονται μεταλλεῖα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, χωρὶς πολλοὺς κόπους ἐκυρίευσεν ἐκείνην τὴν πόλιν (19 Μαΐου), καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔστειλε τὴν ἀγγελίαν τῶν εὐτυχιῶν του εἰς τὴν Βενετίαν.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1415) ἐκυρίευσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Σελὶμ ἀπὸ τοὺς Πέρσας τὴν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρεως κειμένην πόλιν Διάρβεκιρ, τὴν τὸ πάλαι ὀνομαζομένην Ἄμιδαν, ἐφεξῆς τὴν Νίσιβιν καὶ ἄλλας πόλεις τῆς βορείου Μεσοποταμίας, τὴν ὁποίαν ἐδιαίρεσεν ὁ Σελὶμ εἰς πέντε σατραπείας, καὶ οὕτως ἐξέτεινε τὴν κυριότητά του εἰς τὴν Ἀσίαν ἕως τῶν ποταμῶν Τίγριος καὶ Εὐφράτου.

Ἐνῷ τὸν χειμῶνα οἱ σατράπαι τοῦ Σελὶμ ἐπόρθουν τὰς παρὰ τὸν Τίγριν καὶ Εὐφράτην χώρας, αὐτὸς ἐκάθητο εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐβουλεύετο νίκας καὶ δόξαν λαμπροτέραν, ἤγουν τὴν κυρίευσιν τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔδιδε προσταγὰς νὰ κινῶνται διάφορα στρατεύματα εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὴν 5 Ἰουνίου 1516 ἐκίνησε προσωπικῶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἰκόνιον τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ὁ

Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Κανσὺ Γαβρῖς εἶχε φθάσειν εἰς τὴν Συρίαν μὲ 50,000 στρατιωτῶν θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν πολεμουμένην Περσίαν. Μαθὼν δὲ ἐκεῖ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Σελὶμ, ὑπεκρίθη, ὅτι ἤρχετο νὰ μεσιτεύσῃ εἰρήνην μεταξὺ τοῦ Σὰχ Ἰσμαὴλ καὶ τοῦ Σουλτάνου. Ἔστειλεν ἕνα λαμπρὸν στρατηγόν του πρέσβυν εἰς τὸν Σελίμ. Ὅταν ἐπαρουσιάσθη ἔμπροσθέν του, „Δὲν ἔχει, ἔκραξεν ὁ Σελὶμ, ὁ Γαβρῖς, ἄνθρωπον γραμματισμένον νὰ μὲ στείλῃ πρέσβυν, καὶ ἔστειλε τοῦτον τὸν στρατιώτην;“ καὶ εὐθὺς διὰ προσταγῆς του ἀπεκεφαλίσθη ὁ πρέσβυς μὲ ὅλους τοὺς ἀκολούθους του, καὶ αἱ κεφαλαί των φορτωμέναι εἰς γάδαρον ἐστάλθησαν εἰς τὸν Γαβρῖν. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀρχὴ τῶν ἀπανθρωπιῶν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου. Τὴν 24 Αὐγούστου συνηντήθησαν ὁ στρατὸς τῶν Τούρκων καὶ ὁ τῶν Μαμαλούκων εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ἀλεπίου. Ὁ δεύτερος κατεστράφη, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν εὑρέθη νεκρὸς ὁ ὀγδοηκονταετὴς Σουλτὰν Γαβρῖς εἰς τὴν σκηνήν του, εἴτε ἐξ ἐπιβουλῆς, εἴτε ἐξ ἀποπληξίας. Ὁ Σελὶμ εἰσήλασεν εἰς τὸ Ἀλέπιον, πόλιν κτισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων Μωαμεθανῶν εἰς τὸν τόπον τῆς παλαιᾶς Βεῤῥοίας ἢ Χαλυβῶνος. Ἀπεκεῖ μετέβη εἰς Ἅμαν, τὴν παλαιὰν Ἐπιφάνειαν, καὶ διὰ τῆς Ἐμέσσης ἔφθασεν εἰς τὴν Δαμασκὸν τὴν 4 Ὀκτωβ. 1516.

Μετά τινων ἑβδομάδων διατριβὴν εἰς ταύτην τὴν πόλιν ἐξηκολούθησε τὴν στρατείαν του διὰ τῆς μεταξὺ Συρίας καὶ Αἰγύπτου ἐρήμου, καὶ τὴν 20 Ἰαν. 1517 ἐστάθη εἰς Χαουκὰχ πλησίον τῆς Αἰγυπτιακῆς μητροπόλεως Καΐρου, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαβρῖ ἐσουλτάνευεν ὁ Τουμάμβεης, συγγενὴς τοῦ ἀποθανόντος. Ἐκεῖ πλησίον εἰς χωρίον Βιδανία ὀνομαζόμενον εἶχε συναγμένον τὸν στρατόν του ὁ Τουμάμβεης. Τὴν 22 Ἰαν. συνεκροτήθη μάχη. Μ᾽ ὅλον ὅτι ἠγωνίσθη προσωπικῶς μὲ ἀνδρίαν ὁ Τουμάμβεης, μ᾽

ὅλον ὅτι ὁ στρατός του ἔδειξε καρτερίαν ἡρωϊκὴν, ἐνικήθησαν ὅμως οἱ Μαμαλοῦκοι, καὶ 25,000 ἔμειναν νεκροὶ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Ὁ Σελὶμ ἐμετάθεσε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ Καΐρου νῆσον Βουστανίαν (26 Ἰαν.), καὶ εἰς τὸ Κάϊρον ἔστειλε μέρος τοῦ στρατεύματός του, τὸ ὁποῖον ἐμβῆκε καὶ ἐφρούρει τὴν πόλιν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς καιρὸν νυκτὸς ἐμβῆκεν ὁ Τουμάμβεης ἀπ' ἄλλου μέρους καὶ ἐξωλόθρευσε τοὺς φρουροὺς Τούρκους. Ὁ Σελὶμ δαιμονισθεὶς ἀπὸ τὴν ὀργήν του ὥρμησε μὲ ὅλον τὸν στρατόν του εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὴν 31 Ἰαν. ἐμβῆκαν οἱ Γενιτσάροι μὲ ἀκατάπαυστον μάχην· ἀπὸ ἀγυιὰν εἰς ἀγυιὰν καὶ ἀπὸ οἶκον εἰς οἶκον ἐκτυποῦντο οἱ Μαμαλοῦκοι ἀνδρείως. Ὁ Σελὶμ ἐκήρυξεν ἔλεον εἰς τοὺς Μαμαλούκους καὶ 800, οἱ πρόκριτοι, τὸ μὲν θέλοντες, τὸ δὲ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους παρεδόθησαν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅς τις τοὺς ἀπεκεφάλισεν ὅλους δημοσίως. Μετὰ τοῦτο ἤρχισε τὸ θηριωδέστατον καὶ εἰς τὸν τοῦ Σελὶμ χαρακτῆρα πρεπωδέστατον δρᾶμα, ὁ ἐξολοθρευμὸς τῶν ἐν Καΐρῳ Μαμαλούκων· πεντήκοντα χιλιάδες νεκρῶν ἐσωρεύθησαν εἰς τὰς στενὰς ἀγυιὰς τοῦ Καΐρου. Ὁ Τουμάμβεης φυγὼν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Νείλου, καὶ πολεμῶν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του πρὸς τοὺς Τούρκους, στενοχωρούμενος προσέδραμε μὲ ὀλίγους εἰς Ἄραβα τινὰ ἡγεμόνα, ὅς τις τὸν ἔκρυψεν εἰς μέγα τι σπήλαιον. Ἀλλὰ διὰ προδοσίας τῶν ἰδικῶν του πιασθεὶς ἐφέρθη εἰς τὸν Σελίμην (26 Μαρτ.), ὅς τις τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τὸν ἐπεριποιεῖτο ἡμέρας τινὰς, ἔπειτα ὅμως (13 Ἀπριλ.) τὸν ἐκρέμασε δημοσίως εἰς τὸ Κάϊρον, καὶ οὕτω κατέστρεψε τὴν δυναστείαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Μαμαλούκων.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Σελὶμ διὰ τὰς εὐτυχίας του ἐπεριεργάσθη τὰ ἀξιόλογα τοῦ Καΐρου, καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἴδε τὰς πυραμίδας καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα πράγματα,

ἐδιώρισε σατράπην τῆς Αἰγύπτου, ἀφῆκεν ἱκανὸν στράτευμα ὥστε νὰ μὴ φοβῆται νεωτερισμόν, καὶ μὲ χιλίας καμήλους φορτωμένας λάφυρα ἐκίνησε πρὸς τὴν Δαμασκόν, ὅπου ἔφθασε τὴν 3 Ὀκτωβρίου. Ἐκεῖ διέτριψε μῆνας τινάς, καὶ ἀπεκεῖ ὑπῆγε καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ἱερουσαλήμ· μεταβὰς ἔπειτα εἰς Ἀλέπιον καὶ διατρίψας μῆνας τινάς, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μείνας ὀλίγον ὑπῆγεν εἰς Ἀδριανούπολιν (4 Αὐγούστ. 1518). Τοῦ Σελίμου τὰ στρατεύματα ἐνησχολήθησαν δύω ἔτη κατὰ συνέχειαν διὰ νὰ καταπολεμήσουν ἀποστάτην τινὰ τῆς Ἀσίας ὀνόματι Δεσελαλῆν. Μετὰ τοῦτο ἡτοίμαζε στόλον μέγαν νὰ ὑπάγῃ εἰς ὑποδούλωσιν τῆς Ῥόδου. Μὲ ταύτην τὴν φροντίδα ἐνασχολούμενος, ἐνῷ κατέβαινεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἠῤῥώστησε καθ' ὁδὸν καὶ ἀπέθανε τὴν 21 Σεπτεμβ. 1520. Οὕτω μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν πλήρη πράξεων βασιλείαν κατέστρεψε τὴν ζωὴν ὁ πατροκτόνος, ἀδελφοκτόνος, ἀνεψιοκτόνος καὶ ἀνθρωπολέτης Σελὶμ, ὅς τις ἐκ χριστιανομαχίας μετέβαλεν εἰς τσαμία ὅλους τοὺς καλητέρους ναούς, ὅσοι εἶχαν μείνειν εἰς τοὺς δυστήνους Γραικούς, καὶ ἀφῆκε μόνον μικροὺς τινὰς καὶ εὐτελεῖς.

Σολειμάννης ὁ υἱὸς τοῦ Σελὶμ, 26 ἐτῶν ἡλικίας, ἐπροσκαλέσθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν, ὅπου ἦτο κυβερνήτωρ. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἱστοριογράφοι τὸν ὀνομάζουν Σολειμάννην δεύτερον, ἐνῷ ὑποθέτουν πρῶτον ἕνα Σολειμάννην υἱὸν τοῦ Α΄ Βαϊαζήτου, ὅς τις μὲ ἀποστασίαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μωάμεθ Α΄ (ἴδε Τόμ. Ε΄, σελ. 521) ἀνηγορεύθη προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς Γιανιτσάρους του Πατισάχης· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἱστοριογράφοι λογαριάζοντες μηδὲν ἐκεῖνον τὸν ἀποστάτην, ὀνομάζουν τοῦτον Σολειμάννην πρῶτον, καὶ νομοδότην, καὶ δεύτερον Σολειμάννην (ἤγουν δεύτερον Σολομῶντα κα-

τὰ τὴν σοφίαν, ἐπειδὴ τὸν Σολομῶντα προφέρουσιν αἱ Ἄραβες καὶ οἱ Πέρσαι καὶ Τοῦρκοι Σολειμάννην). Ὀνομάζεται προσέτι ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους Μέγας Σολειμάννης καὶ Μεγαλοπρεπής. Φθάσας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν (Ὀκτωβ. 1520), καὶ μὲ αὐστηρὰν δικαιοσύνην διατάξας τὰ ἐσωτερικὰ, καὶ ἀφανίσας ἕνα ἀποστάτην τῆς Ἀσίας, Γασάλιον, ἤρχισε τὰς πολεμικὰς πράξεις του μὲ τὴν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας ἐκστρατείαν του. Ἀφορμὴν ἔλαβεν εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν θανάτωσιν ἑνὸς πρέσβεώς του, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλειν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας νὰ τοῦ ζητήσῃ φόρον. Μὲ ἑτοιμασίαν φοβερὰν ἐκβῆκεν ὁ Σολειμάννης ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 19 Φεβρ. 1521. Οἱ Πασάδες του ἐπολιόρκησαν στενῶς καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Σαβάκιον καὶ τὸ Σεμλῖνον καὶ σφάξαντες τοὺς φύλακας, περιεκύκλωσαν τὸ Βελιγράδιον· ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Σολειμάννης (27 Ἰουλίου)· ἐκυρίευσε μὲ μέγαν ἀγῶνα ἐκ τῆς εἰς τὸν Δανούβιον νήσου τὴν πόλιν (4 Αὐγούστ.)· τὸ δὲ φρούριον μετὰ εἴκοσι δύω ματαιωθείσας ἐπιδρομὰς, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ τελευταῖον μὲ συνθήκην ἐλευθέρας ἐξόδου τῶν φρουρούντων. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τοὺς μὲν εἰς αὐτὸ Οὔγγρους ἀπεκεφάλισαν, τοὺς δὲ Βουλγάρους μετέφεραν εἰς τὸν Βόσπορον, ὅπου ἔκτισαν τὸ πλησίον Βουϊκδερὲ καὶ τὴν σήμερον σωζόμενον χωρίον Βελιγράδιον, ὁμώνυμον τῆς δυστυχησάσης πατρίδος των. Ὁ δὲ Σολειμάννης ὑπέστρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν (Ὀκτωβ.).

Δευτέραν ἐκστρατείαν ἡτοίμασεν εὐθὺς κατὰ τῆς Ῥόδου. Ὁ ἐκεῖ μέγας Μάγιστρος Βιλιέρος Ἀδὰμ Δελίσλιος (de l'Isle), ἀνὴρ γενναῖος καὶ φρονηματίας, μαθὼν τὸν σκοπὸν τῶν ἑτοιμασιῶν τοῦ Σουλτάνου, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα καὶ ὅλων τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων. Εἰς μάτην! Τὴν 18 Ἰουν.

1522 ἀπέπλευσε στόλος 300 πλοίων μὲ 10,000 πολεμοφόρους, καὶ ὁ Σολειμάννης διὰ ξηρᾶς μὲ 100,000 ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν, διευθυνόμενος εἰς τὴν δυστυχῆ νῆσον. Τὴν 28 Ἰουλίου ἔφθασαν καὶ ὁ στόλος καὶ ὁ διὰ ξηρᾶς στρατὸς εἰς τὸν σκοπόν των, καὶ ὁ Σολειμάννης μὲ ὅλην τὴν δύναμιν ἐπάτησεν εἰς τὴν νῆσον. Τὴν 1 Αὐγούστου ἤρχισε τὰς πολεμικὰς πράξεις του. Μετὰ πολλὰς μερικὰς ἐφόδους ματαιωμένας ἐκήρυξε γενικὴν ἔφοδον ὁ Σολειμάννης τὴν 24 Σεπτεμβρίου. „Πέτραι καὶ γῆ, ἔλεγε τὸ κήρυγμα, ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πατισάχ, αἷμα δὲ καὶ πλούτη εἰς τοὺς στρατιώτας." Ἀλλ' οἱ γενναῖοι Ῥόδιοι ἀπέκρουσαν τὴν ἐφόρμησιν καὶ ἐγέμισαν τοὺς χάνδακας μὲ 15,000 Τούρκων. Καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Ῥόδου ἔδειξαν ἀπαραδειγμάτιστον ζῆλον φέρουσαι ψωμία καὶ κρασίον εἰς τοὺς ὑπερασπιστάς, καὶ μία ἀθάνατος Ἑλληνίς, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲν μᾶς ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία, φιλήσασα ἐστεφανωμένα δύω τέκνα της, καὶ φονεύσασα αὐτὰ καὶ ῥίψασα εἰς τὸ πῦρ „Ὑπάγετε, λέγουσα, ἀμίαντα ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸν παράδεισον," ὥρμησε μὲ τὸ ξίφος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ θανατόνουσα πολλοὺς ἀπέθανε θάνατον ἡρωϊκώτατον. Ἕως τὰ μέσα Δεκεμβ. ἐπανελαμβάνοντο αἱ προσβολαί, καὶ ἐφθείροντο Τοῦρκοι πολλοὶ καὶ Ῥόδιοι ὄχι ὀλίγοι, ἕως οὗ ἠσθάνθησαν οἱ πολιορκούμενοι τὴν σπάνιν τῆς πυροκονίας καὶ τῶν τροφῶν. Ὁ μέγας Μάγιστρος ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ ἱππότας πρὸς τὸν Σολειμάννην καὶ νὰ προσφέρῃ τὴν πόλιν μὲ συνθήκην, νὰ ἀναχωρήσωσιν οἱ ἱππόται ἀνενόχλητοι, καὶ νὰ μείνουν οἱ ναοὶ ἀβεβήλωτοι. Ὁ Σολειμάννης ὑπέγραψε μεθ' ὅρκου τὴν συνθήκην τὴν 20 Δεκεμβρίου. Ἀλλ' ὅταν τὴν 25 (τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως) οἱ Ῥόδιοι ἡτοιμάζοντο ἀφόβως νὰ λειτουργηθῶσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὥρμησαν οἱ Τοῦρκοι ἔξαφνα τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν, καὶ διήρπασαν εὐθὺς τὸν λαμπρὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰω-

άννου, ἔθραυσαν τὰς ἱερὰς εἰκόνας, ἐμίαναν τὸ θυσιαστήριόν του, τὸν μετέβαλεν εἰς τσαμίον, καὶ ἐγύμνωσαν ὅλους τοὺς οἴκους τῶν κατοίκων. Ὁ Μάγιστρος Ἀδὰμ καὶ οἱ ἱππόται του ἀπέπλευσαν ἀνενοχλήτως τὴν 28 Δεκεμβ. εἰς τὴν Εὐρώπην. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ αἱ λοιπαὶ ὀκτὼ νῆσοι, αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ῥόδον, δηλαδὴ Λέρος, Κῶς, Κάλυμνα, Νίσυρος, Τῆλος, Χαλκία, Λέβινθος καὶ Σύμη. Ὁ Σολειμάννης, ἀφοῦ ἐδιώρισεν εἰς τὰς νεοκτήτους νήσους Τούρκους κυβερνήτορας καὶ στρατιώτας, ὑπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (29 Ἰανουαρ. 1523).

Ἀφοῦ μετὰ τοῦτο κατέπαυσεν ἐπανάστασιν τινὰ τῆς Αἰγύπτου ὁ Σολειμάννης καὶ ἄλλας ταραχὰς τῆς Συρίας, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λοδοβῖκος Β' προστατεύων τὰ σύνορά του ἀνεχαίτισε τὰς Τουρκικὰς ἐπιδρομὰς, καὶ ὄχι μόνον ἀλλὰ καὶ ἤρχισε νὰ νικᾷ μεγάλα στίφη· ἐκ τούτου ὁ Σολειμάννης λαβὼν αἰτίαν ἐστράτευσε μὲ δύναμιν μεγάλην κατ' αὐτοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς Βελιγράδιον τὴν 12 Ἰουλ. 1526. Ὁ Βιζύρης του προπορευόμενος ἐπολιόρκησε καὶ μὲ τρεῖς ἐφόδους ἐκυρίευσε τὸ Πετερβαραδῖνον, καὶ ἔστειλε 500 κεφαλὰς εἰς τὸν αὐθέντην του. Ὁ Σολειμάννης ἡνώθη μὲ τὸν Βιζύρην του· ἐσυνάχθησαν δὲ καὶ τὰ Οὐγγαρικὰ στρατεύματα, ὁδηγούμενα ἀπὸ τὸν βασιλέα των Λοδοβῖκον Β'. Εἰς τὸ Μοχάτιον συνεκροτήθη ἡ περίφημος μάχη (29 Αὐγούστ.). Οἱ Οὗγγροι ἠγωνίσθησαν ὡς λέοντες· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὁρμήσας μὲ τοὺς δορυφόρους του εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἔστεκεν ὁ Σολειμάννης διὰ νὰ τὸν κατακόψῃ, ἐπληγώθη, καὶ κοινὴ σύγχυσις ἐπέφερεν ὄλεθρον εἰς τοὺς Χριστιανούς. Λοδοβῖκος ὁ Β' ὀπισθοδρομῶν ἔπεσεν εἰς ἕλος καὶ ἐπνίγη. 24,000 ἀνδρεῖοι Οὗγγροι ἔπεσαν εἰς τὴν τόπον τῆς μάχης· 2,000 κεφαλαὶ μεγιστάνων καὶ ἐπισήμων Οὔγγρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν

καὶ ἑπτὰ ἀρχιερέων, ἐστήθησαν περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Σουλτάνου, ὅς τις διευθύνθη τώρα εἰς τὴν Πέσταν, ὅπου χωρὶς ἀντίστασιν ἐμβῆκε τὴν 10 Σεπτεμβρίου. Πολλοὶ μεγιστᾶνες τῆς Οὐγγαρίας ὑπῆγαν εἰς προσκύνησιν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὁ τῆς Τρανσυλβανίας Βοϊβόδας Ἰωάννης Ζαπολύας, εἰς τὸν ὁποῖον τότε ὁ Σολειμάννης ὑπεσχέθη τὸν Οὐγγαρικὸν θρόνον. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα διήρπασαν τὴν χώραν. Τὸ Μορόκιον, φρούριον μικρὸν ἀλλ' ἰσχυρότατον, ὅπου πολλοὶ ἄρχοντες εἶχαν καταθέσειν ὡς εἰς ἀσφαλῆ τόπον τὰ πολύτιμα πράγματά των, ἔδειξεν ἀπαραδειγμάτιστον ἀντίστασιν. Τὰ στρατεύματα τῆς Οὐγγαρίας εἶχαν συναχθῆν περὶ τοῦτο τὸ φρούριον. Μὲ μάχας αἱματωδεστάτας, ὅπου λέγεται ὅτι ἔπεσαν 25,000 Χριστιανοὶ, καὶ μὲ τῶν μεγάλων κανονίων τὴν πυροβόλησιν, ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὸ φρούριον τοῦτο. Ἐν γένει δὲ λογαριάζεται, ὅτι εἰς μάχας καὶ ἀπὸ τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων ἠφανίσθησαν 200,000 Οὔγγρων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ὁ Σολειμάννης φορτωμένος λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους ἐπαλινδρόμησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔφθασε τὴν 23 Νοεμβρ.

Δύω ἔτη ἐφεξῆς ἐνησχολεῖτο ὁ Σουλτάνος εἰς ἐσωτερικὰς τῆς ἐπικρατείας του διαταγὰς, καὶ εἰς τὸ νὰ χαλινώσῃ ἀποστάτας τινὰς εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Καραμανίαν. Κατὰ δὲ τὸ 1528 ἔτος αἱ διαφοραὶ Φερδινάνδου τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ Ζαπολύα τοῦ Βοϊβόδα τῆς Τρανσυλβανίας ἀνεφέρθησαν εἰς τὸν Σολειμάννην· καὶ συγχρόνως ὑπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβυς Αὐστριακὸς καὶ ἄλλος τοῦ Ζαπολύα ζητοῦντες τὴν Τουρκικὴν βοήθειαν. Ὅτι ὁ Σολειμάννης ἐπρόκρινε νὰ βοηθήσῃ τὸν δεύτερον, καὶ ὅτι ἐστράτευσε δεύτερον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν (1529), καὶ κατέστησε βασιλέα τὸν φίλον του Ζαπολύαν, καὶ ἐπολιώρκησεν εἰς μάτην τὴν Αὐστριακὴν μητρόπολιν Βιένναν, τὰ ἐὸν-

γηγήθημεν εἰς τὸν πρὸ τούτου τόμον (σελ. 280). Ἐκεῖ εἴπαμεν καὶ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν τοῦ Σολειμάννου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν (1532), καὶ τὴν φθορὰν, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Βιζύρης του εἰς τὸ μικρὸν φρούριον Γύνδιον. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ Οὐγγαρία ἐδιαιρέθη, καὶ τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς μέρος ὑπέκειτο εἰς τὸν Σολειμάννην, ὅς τις τὸ ἔδωκε τιμάριον εἰς τὸν Ζαπολύαν· τὸ δὲ δυτικώτερον εἰς τὸν νόμιμον αὐτῆς βασιλέα Φερδινάνδον· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔμειναν ἐγκάτοικοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Καὶ ὁ Φερδινάνδος πρὸς ἡσυχίαν τῶν ὑπηκόων του ἔστειλε πρεσβείαν μὲ δῶρα εἰς τὸν Σολειμάννην (1533), καὶ ἔκαμε κάποιαν συμβίβασιν μὲ συνθήκην, ἀφοῦ ἀποθάνῃ ὁ Ζαπολύας, νὰ συναφθῇ ὅλη ἡ Οὐγγαρία ὑπὸ τὸν νόμιμον ἡγεμόνα της.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1533) ἤρχισεν ὁ Σολειμάννης τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας. Δύω ἑκατονταετηρίδας ἐφεξῆς ἡ Τουρκία εἶχεν ἀδιακόπως ἀγῶνας κατὰ τῆς Περσίας ἢ κατὰ τῆς Γερμανίας, οἱ ὁποῖοι διεδέχοντο τὴν εἰρήνην τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης δυνάμεως. Τὸ αὐτὸ ἔτος τὰ στρατεύματά του ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν Περσικὴν πόλιν Τεβρίφ. Τὸ 1534 ἔτος ἐξεστράτευσε καὶ ὁ Σολειμάννης προσωπικῶς εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκυρίευσε τὸ Βαγδάτιον (31 Δεκεμβ.) καὶ ἐκεῖθεν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν, ἐπόρθησε χώρας, καὶ ὑπέστρεψε θριμμβευτὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (8 Ἰαν. 1536).

Ὅτι ὁ Σολειμάννης ὑπέταξεν εἰς τὴν κυριαρχίαν του διὰ τοῦ Μιτυληναίου Βαρβαρόσα τὴν Τοῦνιν, καὶ ὅτι Κάρολος ὁ Ε' ἐκυρίευσε τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς πολλοὺς ἐκεῖ αἰχμαλώτους κρατουμένους Χριστιανοὺς, ἐδιηγήθημεν ἤδη εἰς τὸν Ϛ' τόμον (σελ. 294).

Εἴπαμεν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ Ϛ' τόμου καὶ ἀνωτέρω (σελ. 9. 12) ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκῖσκος Α' ἐσυμμάχησε μὲ τὸν Σολειμάννην κατὰ Καρόλου

τοῦ Ε΄. Ὁ Σολειμάννης ἐπαρακίνησε διὰ πρεσβείας (1536) καὶ τὴν Βενετίαν νὰ γείνῃ κοινωνὸς τοῦ ἀγῶνος· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησεν ἐκείνη, ἐκήρυξεν ὁ Σουλτάνος πόλεμον κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας. Αὐτὸς ἐστράτευσε προσωπικῶς εἰς Αὐλῶναν, καὶ ὁ στόλος του ἐστάλθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κέρκυραν. Ἀπὸ 18 Αὐγούστ. ἕως 2 Σεπτ. 1537 ἐπυροβόλησαν οἱ Τοῦρκοι τὸ φρούριον διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς, ὅπου εἶχαν κάμειν ἀπόβασιν. ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἀτίμως, καὶ ὁ Σολειμάννης ὑπέστρεψε χωρὶς θρίαμβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (Νοεμβ. 1). Ὁ στόλος ἐκ Κερκύρας μετέβη εἰς Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Βενετικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τότε ἐπαραδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους ἡ Σύρα, Σκύρος, Γύαρος, Πάτμος, Ἴος, Ἀστυπάλεια, Αἴγινα, Πάρος, Ἀντίπαρος, Νάξος, ἡ τελευταία μὲ ἱκανὴν ἀντίστασιν. Τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκήθη δεκαπέντε περίπου μῆνας, ἀλλ' ἀντέκρουσε σταθερῶς πάσας τὰς μηχανὰς τοῦ ἐχθροῦ (1537 Σεπτεμ. 1548 Δεκεμ.). Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Σολειμάννης ἐστράτευσε προσωπικῶς εἰς τὴν Μολδαυΐαν, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμὼν Πέτρος Ῥαρέσχιος δὲν ἐξεύρομεν ἀληθῶς τί προσέκρουσεν εἰς αὐτὸν, καὶ συγχρόνως στόλος του ἑτοιμασθεὶς εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν κατὰ τῶν Πορτογάλλων. Ἡ Μολδαυΐα ἐλεηλατήθη, τὸ Ἰάσιον κατεκάη· ὁ ἡγεμὼν ἔφυγεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ ὁ Σουλτάνος ὑπέστρεψε θριαμβεύων (1536 Ὀκτώβ.) καὶ ἐνταυτῷ ἔλαβε τὰ εὐαγγέλια τῆς κατὰ τῶν Πορτογάλλων κατορθώσεως τῶν σκοπῶν του. Οἱ Βενετοὶ ἐζήτησαν εἰρήνην καὶ τὴν ἀπήλαυσαν (1539) παραχωρήσαντες εἰς τὸν Σολειμάννην ἐν μὲν Πελοποννήσῳ Μονεμβασίαν καὶ Ναύπλιον, ἐν δὲ ΔαλματίᾳΝαδῖνον καὶ Οὐράναν, ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει τὰς νήσους Σκύρον, Πάτμον, Πάρον, Ἀντί-

παρον, Ἴον, Αἴγιναν, Ἀστυπάλειαν, καὶ πληρώσαντες 30,000 φλωρία δαπάνην τοῦ πολέμου εἰς αὐτόν.

Τώρα ἔφθασεν ἡ ἐποχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Σολειμάννου, ὁπότε ἀνύψωσε τὴν Ὀθωμανικὴν βασιλείαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς δόξης της συσσωματώσας τὸ μέγιστον μέρος τῆς Οὐγγαρίας μὲ τὴν ἐπικράτειάν του. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος εἶχε συμφωνήσειν μὲ τὸν ἄτεκνον Ζαπολύαν, μετὰ τὸν τούτου θάνατον, νὰ παραλάβῃ τὸ κατακρατούμενον ὑπ' ἐκείνου μέρος τοῦ βασιλείου ὡς ἤδη προείπαμεν. Ὁ Ζαπολύας ἀπέθανε (1539), ἀφήσας παρ' ἐλπίδα δεκατεσσαραήμερον υἱὸν Σιγεμοῦνδον Ζαπολύαν. Ἡ χήρα Ζαπολύα ἔστειλε πρέσβυν εἰς τὸν κυριάρχην της Σολειμάννην μὲ λαμπρὰ δῶρα ζητοῦσα τὸ Οὐγγαρικὸν στέμμα διὰ τὸν υἱόν της, ἐνῷ πρέσβεις τοῦ Φερδινάνδου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπροσπάθουν νὰ καταπείσουν τὸν Σουλτάνον νὰ φανῇ δίκαιος εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὁ Σολειμάννης ἔκλινεν εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸν ὀρφανὸν Ζαπολύαν. Μὲ ἑτοιμασίαν μεγάλην ἐξεστράτευσε καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τῆς Βούδας τὴν 25 Αὐγούστ. 1541. Εἰς τὴν σκηνήν του ἔστειλε καὶ ἔφερε μὲ πομπὴν μεγάλην τὸ νήπιον, τὸ ὁποῖον ὁδηγούμενον ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς καὶ τὴν τροφόν του ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ δυνάστου. Τὸ ἀνέδειξε βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοϊβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας μὲ ψιλὸν ὄνομα. Διότι εὐθὺς ἐμήνυσεν εἰς τὴν ἐν Πέστῃ μητέρα του, ὅτι κρατεῖ διὰ τὸν ἑαυτόν του τὴν μητρόπολιν. Τὴν 2 Σεπτεμβ. εἰσήλασεν εἰς τὴν Πέσταν καὶ μετέβαλεν εὐθὺς εἰς τσαμίον τὸν ναὸν τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου· ἐδιώρισεν εἰς αὐτὴν Σατράπην μὲ τρία τουΐα, καὶ Μουλᾶν, καὶ τὴν διάταξιν ὅλην κατὰ τὸν Τουρκικὸν τρόπον. Ἡ χήρα τοῦ Ζαπολύα μὲ τὸ Οὐγγαρικὸν στέμμα μετέβη εἰς τὴν Λίππαν. Πρέσβεις τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου ἐπροσπάθησαν νὰ συμβιβασθῶσι μὲ τὸν Σολειμάννην εἰς μάτην

αὐτὸς ἀφήσας στρατεύματα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ὑπέστρεψεν εὐθὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (16 Νοεμβρ.). Φραγκῖσκος Α', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, σύμμαχος τοῦ Σολειμάννου, ἐζήτησεν ὡς ἐξεύρομεν (ἀνωτ. σελ. 12) τὴν βοήθειάν του κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐτρόμαξε τότε τὰς χώρας τῆς Νεαπόλεως, ὡς εἴπαμεν ἐκεῖ. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἐξεστράτευσε πάλιν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας (Ἀπρίλ. 1543), ἐκυρίευσε τὸ Σίκλοιον (5 Ἰουλ.), τὸ Στριγόνιον (Gran) μετὰ μηνιαίαν πολιορκίαν (10 Αὐγούστ.), καὶ ἄλλα πολλὰ φρούρια τῆς Οὐγγαρίας, Σλαβονίας καὶ Κροατίας ἕως τοῦ 1545 ἔτους, ὁπότε ὑπέστρεψεν εἰς τὴν καθέδραν του. Ἀντιστάσεις καὶ ἐνταυτῷ διαπρεσβεύσεις δὲν ἔλειπαν ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ μέρους τῆς Αὐστρίας, ἕως οὗ Κάρολος ὁ Ε' ἀπὸ Βορματίας ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔκλεισε τὴν εἰρήνην, ἢ μᾶλλον ἐκεχειρίαν, περὶ τῆς ὁποίας εἴπαμεν εἰς τὸν πρὸ τούτου τόμον (σελ. 320). Διότι ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἀνεκαινίζετο ὁ πόλεμος καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐμάκρυναν καὶ ἐπλάτυναν τὴν ἐπικράτειάν των εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐνῷ ὁ Σολειμάννης πέντε ἔτη κατὰ συνέχειαν ἐπολέμει προσωπικῶς τὴν Περσίαν (ἕως τοῦ 1552). Πρεσβεία τοῦ Φερδινάνδου, ὅταν ὁ Σουλτάνος ὑπέστρεψεν ἐκ τῆς Ἀσίας, ἀνενέωσε τὴν εἰρήνην· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀθέτησαν πάλιν (1554). Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπολεμεῖτο ἡ Ἀφρικὴ ἀπὸ τὰ στρατεύματα Καρόλου Ε', ὁ Σολειμάννης μετὰ πολλὰς ἀντιπολεμήσεις εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Μάλταν.

Ἡ νῆσος αὕτη εἶχε δοθῆν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τοὺς ἱππότας Ἰωαννίτας, ἀφοῦ ἔχασαν τὴν Ῥόδον (ἀνωτ. σελ. 414). Τὴν 1 Ἀπριλ. 1565 ἀνεχώρησεν ὁ τρομερὸς στόλος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνιστάμενος ἀπὸ διακόσια πλοῖα. Τὴν 19

Μαΐου ἔφθασεν εἰς τὸν δυτικὸν λιμένα τῆς Μάλτας, ἕως τὴν 11 Σεπτεμβ. διήρκεσεν ἡ πολιορκία, καὶ ἀφοῦ οἱ πολιορκούμενοι μὲ ἡρωϊσμὸν μέγαν καὶ μὲ χαμὸν 5000 πολεμιστῶν ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν, ἐπανῆλθεν ὁ στόλος μὲ αἰσχύνην καὶ πενταπλάσιον φθορὰν Τούρκων.

Αἱ διαφοραὶ μὲ τὴν Αὐστρίαν καὶ αἱ μὲ τὴν Γαλλίαν σχέσεις τοῦ Σουλτάνου τὸν ἐπαρακίνησαν νὰ ἐκστρατεύσῃ πάλιν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ νὰ προάξῃ τὴν δόξαν τοῦ Ἰσλὰμ μὲ ὑποδούλωσιν τῶν ἀπίστων. Μὲ πομπὴν ἀνήκουστον ἐκίνησεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 1 Μαΐου 1566, ἐμβῆκεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου τὰ στρατεύματά του ἐλεηλάτουν ἤδη τὴν χώραν. Τὴν 19 Αὐγούστου ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου Σιγεθίου· ἀλλὰ τὴν 5 Σεπτεμβ. ἀπέθανεν ἔξαφνα ὁ δύω καὶ ἑβδομήκοντα ἐτῶν Σολειμάννης, ἢ ἐξ ἀποπληξίας ἢ ἐκ γεροντικῆς ἀδυναμίας. Ὁ θάνατός του ἐφυλάχθη μυστικὸς, ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ ὁ διάδοχος υἱός του Σελὶμ Β'. Ὁ Σουλτάνος οὗτος ἔφερεν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ἀκμὴν τὸ Τουρκικὸν κράτος, ἐξέτεινε τὴν ἐπικράτειαν εἰς μὲν ἀνατολὰς ἕως Ἀρτεμίδιτα (Βὰν), εἰς δὲ δυσμὰς ἕως τὴν Οὐγγαρικὴν πόλιν Στριγόνιον· εἰς δὲ μεσημβρίαν, ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὸ Ἀλγήριον καὶ τὴν Τρίπολιν ἕως Νοβίας, ὁ στόλος του ἐτρόμαξε τὸν Ἀραβικὸν καὶ Περσικὸν κόλπον, καὶ εἰς τὴν μεσόγειον, τὴν Ἀπουλίαν καὶ Σικελίαν καὶ Κορσικὴν, καὶ αὐτὸς εἰσήγαγε διαφόρους νόμους, καὶ ἔκτισεν ἑπτὰ τσαμία εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ αὐτὸς ὅμως κατέβαλε καὶ τὰ σπέρματα τῆς παρακμῆς, ἐπειδὴ πρῶτος αὐτὸς ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὰ διβάνια (συμβούλια). ἐμεγάλυνε τὴν δύναμιν τοῦ Βεζύρη καὶ τῶν σατραπῶν, καὶ μὲ τὰ μεγάλα του δῶρα πρὸς τοὺς ἀγαπητούς του καὶ τὴν πολυτέλειαν τοῦ γυναικῶνος ἔδωκε κακὸν παράδειγμα ὄχι μόνον εἰς τοὺς διαδό-

χους του, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μεγιστᾶνας τῆς αὐλῆς του. Ἡ τρυφὴ εἰσεχώρησεν εἰς ὅλους, τὸ δορικτητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἠφάνισε πολλὰς Χριστιανικὰς χώρας, ἠφανίσθη· Ἀσιανὴ θηλυπρέπεια, παχυλὴ φιληδονία, καὶ θρησκεία συνεργὸς ἀνοήτου ὑψηλοφροσύνης καὶ ἀδρανείας τοῦ πνεύματος ἐμπόδισαν πᾶσαν πολιτισμοῦ πρόοδον καὶ ἐκράτησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν ἀρχαίαν των Σκυθικὴν βαρβαρότητα. Ἄρχεται λοιπὸν εἰς τὸ ἑξῆς ἡ σειρὰ τῶν οὐδενὸς λόγου ἀξίων Σουλτάνων, τῶν ὁποίων πρῶτος εἶναι

Σελίμης Β΄, υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Σουλειμάννου, ὅςτις ἐκ ταχυδρόμου λαβὼν εἰς Κιουτάϊαν τὴν πρόσκλησιν, ὡς εἴπαμεν, ἔδραμεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (24 Ὀκτωβ. 1566), ἐκηρύχθη Σουλτάνος, καὶ εὐθὺς ἐκίνησεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς Βελιγράδιον τὴν 16 Ὀκτωβ. Ἐκεῖ ὑπέστρεφεν ὁ στρατὸς μὲ τὸν νεκρὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖον παραλαβὼν ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ᾽ ἕως ἐκεῖ οἱ Γιανιτσάροι προσμένοντες τὰ συνήθη δῶρα διὰ τὴν νέαν βασιλείαν, καὶ μὴ λαμβάνοντές τα, ἐπανέστησαν ἐνῷ ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ὁ Σουλτάνος διὰ τῆς Ἀδριανοπολίτιδος πύλης, ἐφόνευσαν ἀξιωματικοὺς, ἔδειραν σατράπας, ἐφοβέριζαν τὸν Σουλτάνον, ἕως οὗ μὲ διπλάσια τῶν συνειθισμένων δώρων τοὺς ἡμέρωσε, καὶ οὕτως ἤρχισε νὰ σουλτανεύῃ ἡσύχως (10 Δεκεμβρ.). Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Σελίμου Β΄ ἀπεστάτησε τὸ Ἰεμένιον, ἤγουν ἡ εὐδαίμων Ἀραβία, ἥτις ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας (1539) εἶχε κατασταθῆν σατραπεία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐξ αἰτίας τῶν διχονοιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὁποῖοι ἐπεκράτουν μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων. Τρία ἔτη κατὰ συνέχειαν ἐνησχολήθη ἡ Ὀθωμανικὴ βασιλεία ἐναντίον τῆς ἀποστασίας ταύτης. Ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία καὶ πολλοὶ σατράπαι τοῦ βασιλείου ἐκινοῦντο ἀπαύστως εἰς τὴν Ἀραβίαν, ἕως

οὗ ὁ φρόνιμος καὶ ἰσχυρὸς Βιζύρης Σινᾶν πασᾶς καθυπέταξε πάλιν τὸ Ἰεμένιον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ Σουλτανικὸν σατράπην (1570). Ἄλλο ἐγχείρημα Σελὶμ τοῦ Β' ἐπίσημον εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι ὁ Βενετικὸς πόλεμος καὶ ἡ εἰς τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν ὑποδούλωσις τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς νήσου Κύπρου.

Ἡ Κύπρος, ἀφοῦ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν σταυροφορικῶν βασιλέων τῆς Ἱερουσαλὴμ μετέπεσεν εἰς τοὺς Γενουηνσίους καὶ κατεστάθη βασίλειον, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν Αἰγυπτιακῶν Σουλτάνων ἔγεινεν ὑποτελὲς φόρου εἰς αὐτούς, ἀπὸ μίαν Βενετὴν σύζυγον Ἰακώβου βασιλέως τῆς Κύπρου, ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς καὶ ὁ υἱός της, ἐπαραχωρήθη εἰς τὴν Βενετικὴν ἀριστοκρατίαν, ἥτις πληρόνουσα τὸν ἐτήσιον φόρον πρῶτον εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Κωνστανσινούπολιν, τὸ ἐκυβέρνα μὲ ἐπαρχόντης. Σελὶμ ὁ Β' ἠθέλησε νὰ τὴν ἁρπάσῃ ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Διὰ νὰ νὰ παραβῇ τὴν μετὰ τῆς Βενετίας εἰρηνικὴν συνθήκην, ἠρώτησε τὸν Μουφτῆν, ἤγουν τὸν ἐξηγητὴν τῶν νόμων τοῦ Κορανίου: „Χώραν βασιλευομένην πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἰσλὰμ, ἁρπασθεῖσαν δὲ ὑπὸ τῶν Κιαφίρων (ἀπίστων), οἵτινες ἐβεβήλωσαν τὰ ἅγια τσαμία, καὶ τὰ μετέβαλαν εἰς ἐκκλησίας, ἔχει τὴν ἄδειαν ὁ ἡγεμὼν τοῦ Ἰσλαμίου ἀπὸ θεῖον ζῆλον νὰ πατήσῃ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μὲ τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς παρεχώρησε τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ μὲ τὰ ὅπλα νὰ τὴν ἐξανακυριεύσῃ;" Τοῦ Μουφτῆ ὁ φετφᾶς, ἤγουν ἡ ἐκ τοῦ νόμου ἀπόκρισις ἦτο ἡ ἐφεξῆς: „Συνθήκη μὲ τοὺς ἀπίστους εἶναι νόμιμος μόνον ἐὰν φέρῃ ὠφέλειαν εἰς τὸ Ἰσλάμ· κατ' ἄλλον τρόπον, ἔχει τὸ δίκαιον ὁ ἡγεμὼν τοῦ Ἰσλαμίου νὰ τὴν ἀθετήσῃ· οὕτως ἔκαμνε καὶ ὁ μέγας προφήτης καὶ ὁ Ἀλῆς· ὁ πληρεξούσιος ἐπίτροπος τοῦ προ-

φήτου, ὁ παντοδύναμος ἡμῶν Πατισὰχ, ἔχει ὅλα τὰ δίκαια νὰ πολεμήσῃ τοὺς γιαούρους." Τὸ εἰς τὴν Κύπρον λοιπὸν δίκαιον τοῦ Σελὶμ ἐστηρίζετο εἰς τὴν πρὸ τῶν σταυροφοριῶν ἐξουσίαν τῶν Ἀράβων καὶ Σαρακηνῶν, ὡς νὰ μὴ εἶχαν οἱ Χριστιανοὶ μὲ τὸν αὐτὸν φετφᾶν δίκαιον νὰ κρατῶσι τὴν ἀπὸ τῆς πρώτης σωτηρίου ἑκατονταετηρίδος Χριστιανικὴν νῆσον, τῆς ὁποίας τοὺς ναοὺς ἐβεβήλωσαν ἔπειτα οἱ Ἄραβες.

Στόλος τριακοσίων ἑξήκοντα πλοίων διαφόρου μεγέθους ἐξέπλευσεν εἰς τρεῖς μερίδας διῃρημένος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις δοκιμάσας νὰ κυριεύσῃ ἐν παρόδῳ τὴν Τῆνον, καὶ μὴ ἐπιτυχὼν διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ φρόνησιν τοῦ Βενετοῦ κυβερνήτορος Ἱερωνύμου Παρούτα, ἄραξε τὴν 1 Ἰουλίου 1570 εἰς Λιμασὸλ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως Ἀμαθοῦντος· στρατὸς δὲ Ἀσιανῶν Τούρκων ἐσυνάχθη εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς νήσου παράλια τῆς Ἀσίας· ὁ Καπουδὰν πασᾶς Πιαλὲς ἐξέφερε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ μετεκόμισε τὰ ἐκ τῆς Ἀσίας. Τὸ πλησίον τοῦ Ἀμαθοῦντος φρούριον Λεφτάριον παρεδόθη εὐθὺς χωρὶς ἀντίστασιν· ὁ μέγας στρατὸς 120,000 Τούρκων διευθύνθη εὐθὺς εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς νήσου Νικωσίαν, τὴν ἀρχαίαν Λευκοσίαν, τὴν 22 Ἰουλ. Ἑπτὰ μιλίων Ἰταλικῶν περίμετρον εἶχεν ἡ πόλις, πολλὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ ἐκκλησίας τόσας, ὅσαι εἶναι τοῦ ἐνιαυτοῦ αἱ ἡμέραι. Φρούριον ὀχυρώτατον καὶ 10,000 Βενετοὶ καὶ ἐγχώριοι στρατιῶται ἐφύλατταν τὴν πόλιν. Μετὰ δύω περίπου μηνῶν πολιορκίαν καὶ πολλὰς καταπαλαισθείσας ἐφόδους, ἐμβῆκαν τελευταῖον μὲ ὁρμὴν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν τὴν 9 Σεπτεμ. 1570, καὶ ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς στρατιώτας καὶ αὐτὸν τὸν φρούραρχον· καὶ ἔπειτα ἤρχισαν νὰ διαρπάζουν, νὰ δεσμεύουν, νὰ ἀποκεφαλίζουν. Πολλαὶ τίμιαι μητέρες ἐφόνευσαν τὰς θυγατέρας των διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὴν αἰσχρὰν δουλείαν· 20,000

σφαγίων τὸ αἷμα εὔφρανε τὸν αἱμοβόρον δορικτήτορα· 2000 σκλάβοι καὶ σκλάβαι ἐσύρθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ εἰς ἄλλα δύω καράβια, ὁμοῦ δὲ καὶ ὅλα τὰ λάφυρα· ἀλλὰ μία Ἑλληνὶς, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ὄνομα δὲν ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία, ἐφύλαξε δὲ τὸ ἡρωϊκὸν ἔργον, ἔβαλε φωτίαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἥτις ὁμοῦ μὲ τὰ ἄλλα δύω καράβια ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ οὕτως ἔφθειρε καὶ ἑαυτὴν καὶ τοὺς σκλάβους καὶ τὰ λάφυρα καὶ πλῆθος πολὺ Τούρκων *). Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Νικωσίας ἔπεσαν εὐθὺς καὶ τὰ ἄλλα φρούρια τῆς Κύπρου, παρεκτὸς τῆς Φαμαυγούστης, πόλεως κειμένης πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Σαλαμῖνος. 18 Σεπτ. 1570 ἤρχισεν ἡ πολιορκία ταύτης τῆς πόλεως καὶ διήρκεσεν ὑπὲρ τοὺς δέκα μῆνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔδειξαν οἱ πολιορκούμενοι θαύματα καρτερίας, ἐπιτηδειότητος καὶ ἀγχινοίας, καὶ ἔπεμψαν πολλοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν ᾅδην· Ἡ πεῖνα τοὺς ἠνάγκασε νὰ κάμουν συνθήκην παραδόσεως τὴν 1 Αὐγ. 1571, διὰ τῆς ὁποίας τεσσαράκοντα Τουρκικὰ πλοῖα ὑπεχρεώθησαν νὰ μεταφέρουν τοὺς Χριστιανοὺς μετὰ τῶν ἀγαθῶν των εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐδίδετο ἀνενόχλητος ἐλευθερία εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μείνωσι. Τὰ πλοῖα ἐφορτώθησαν, ἡ πόλις ἐκενώθη· καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς πόλεως Βραγαδῖνος, Βαγλιόνιος καὶ Μερτινέγγιος ὑπῆγαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατάρχου Τούρκου νὰ παραδώσουν τὰ κλειδία. Ποία ἀστόχαστος πίστις εἰς Τουρκικὰς συνθήκας! Εὐθὺς ἐπιάσθησαν, ἐξεδάρησαν ζωντανοὶ οἱ ἄλλοι· ὁ Βραγαδῖνος ἐκόπη τὴν μύτιν καὶ τὰ αὐτία, ἐκρεμάσθη εἰς τὸ κατάρτιον τοῦ καραβίου ζωντανὸς καὶ ἔπειτα ἐτεταρτημοριάσθη μὲ τὸ πριόνιον, ἀφοῦ ἐξεδάρη ζωντανός. Τὰ δὲ 40 πλοῖα μὲ τοὺς Κυπρίους εὐγενεῖς καὶ φρουροὺς διευθύνθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπωλήθησαν σκλάβοι οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν ἀγο-

*) Ἅμμερος ἱστ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Γ', σελ. 581.

ρὰν ὡς κτήνη. Τοιοῦτον τέλος ἦτο γραπτὸν νὰ πάθῃ ἡ περίφημος Κύπρος!

Ἐνῷ δὲ ἐπολιορκεῖτο ἡ Φαμαυγοῦστα, οἱ Τουρκικοὶ στόλοι ἐπολέμουν δραστηρίως εἰς τοὺς Δαλματικοὺς αἰγιαλοὺς, καὶ ἐξαιρέτως ἐλεηλάτησαν τὰς νήσους Κρήτην καὶ Κύθηρα. Οἱ Βενετοὶ, θλιβόμενοι ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἔστειλαν διὰ μεσιτείας Καρόλου Θ', βασιλέως τῆς Γαλλίας, πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Πάπας μὲ ἐπίμονον παρακίνησιν ἐκατώρθωσε συμμαχίαν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππον Β' καὶ μὲ τὴν Βενετίαν (1571, Μαΐου 25). Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς, νόθος υἱὸς Καρόλου τοῦ Ε', ἐξέπλευσεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μὲ 85 πλοῖα, καὶ ἡνώθη εἰς τὴν Μεσσήνην μὲ τὸν Βενετικὸν ἐξ 114 πλοίων συνιστάμενον, καὶ μὲ 12 Παπικά. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκ τριακοσίων πλοίων συγκείμενος ἔστεκεν ἔμπροσθεν τῆς Ναυπάκτου. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Χριστιανικός. Μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν δὲν ἴδεν ἐκείνη ἡ θάλασσα περισσότερα πολεμικὰ πλοῖα. Τὴν 7 Ὀκτωβ. συνεκροτήθη ἡ περίφημος ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἥρως τοῦ καιροῦ ἐκείνου Ἰωάννης ὁ ἐξ Αὐστρίας ἐκυβέρνησεν ὅλην τὴν μάχην, μὲ τὴν ναυαρχίδα του κατεπάλαισε τὴν ναυαρχίδα τοῦ ἐχθροῦ, τὴν ἐκυρίευσεν, ἕνας Ἰσπανὸς ἀπεκεφάλισε τὸν Τοῦρκον ναύαρχον Μονεσινσαδὲ Ἀλὶ, ἐκυρίευσεν ἑκατὸν τριάκοντα καράβια, ἔκαυσεν ἢ ἐβύθισεν ἐννενήκοντα, καὶ τὰ ἄλλα ἐσώθησαν φυγόντα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ναυμαχίας. Ὁ Πάπας Πῖος Ε' ἑώρτασε λαμπρῶς καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Χριστιανωσύνης νίκην. Ἀλλὰ ποῖον ἀποτέλεσμα ἔφερεν ἡ νίκη αὕτη; ἐπ' ἀληθείας μηδέν.

Φίλιππος μὲν ὁ Β' ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἐψύχρανε τὸν ζῆλόν του εἰς τὸ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ περίστασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχασεν ἐν-

τὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν καὶ ὅσα εἶχε κερδήσειν εἰς τὴν Ἀφρικὴν (Πρβ. Τόμ. Ϛ', σελ. 148). Οἱ δὲ Βενετοπαπικοὶ ἐστασίαζαν, καὶ ὁ Αὐστριακὸς Ἰωάννης, ὅστις ἠδύνατο τότε μὲ στόλον ἡνωμένον νὰ διώξῃ ὅλους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν μεσόγειον, ἐκρατεῖτο ἀργὸς εἰς Μαδρίτιον ἕως οὗ νὰ γείνῃ ἄλλος Τουρκικὸς στόλος. Ὁ Βιζύρης εἶπεν εἰς τὸν Βενετικὸν πρέσβυν (ὅστις διέτριβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐνῷ ἐγίνετο ὁ πόλεμος) μὲ ὑπερηφάνειαν: „Ἡμεῖς μὲ τὴν κυρίευσιν τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου σᾶς ἐκόψαμεν ἕνα βραχίονα, σεῖς δὲ μὲ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ στόλου μας μᾶς ἐξυρίσατε τὰ γένεια· τὰ γένεια ἐξαναφυτρόνουν πυκνότερα, ὄχι δὲ καὶ ὁ βραχίων.“ Καὶ ὁ λόγος ἦτο ἀληθινός· ἑκατὸν ἑξήκοντα πλοῖα πολεμικὰ ἐναυπηγήθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς ἕνα χειμῶνα *)· καὶ τὸν Ἰούν. 1572 ἐκβῆκεν ὁ στόλος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συγκείμενος ἀπὸ 250 πλοῖα, ἐνῷ ἀκόμη ὁ Ἱσπανοβενετικὸς δὲν ἦτο συναγμένος. Μετὰ πολλὰς ματαίας προσπαθήσεις τῶν συμμάχων ἡ Βενετία ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν πύλην (7 Μαρτ. 1573) μὲ συνθήκας: ἡ Κύπρος νὰ μένῃ πάντοτε Τουρκική, καὶ ἡ Βενετία νὰ πληρώσῃ 300,000 φλωρία εἰς τὸν Σουλτάνον διὰ τὰ ἔξοδα τῆς εἰς Κύπρον ἐκστρατείας του, ἀπαράλλακτα ὡς νὰ εἶχαν νικήσειν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ναύπακτον!

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1574) ἐνίκησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Μολδαυΐαν ἕνα ἀποστάτην Ἰωάννην Πολονόν, ὅστις μὲ Κοσάκους καὶ Πολονοὺς καὶ Μολδαυοὺς εἶχε κυριεύσειν τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην. Καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (Δεκεμβ. 12) ἐμβὰς μεθυσμένος ὁ Σελὶμ εἰς λουτρὸν νεόκτιστον ἐκτυπήθη σφοδρῶς ἀπὸ τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς ἀσβέστου, καὶ ἀπέθανε (12 Δεκεμβ.) μετὰ ἑνδεκαήμερον ἀρρωστίαν. Σελὶμ ὁ Β', ὁ θηλυπρεπὴς καὶ οἰνοπότης, δὲν ἦτο υἱὸς ἄξιος τοῦ Σολει-

*) Ἀμηρ. ἱστ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τομ. Γ, σελ. 599.

μάννου· ἀλλ' ἡ βασιλεία του ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀκολουθία τῆς βασιλείας τοῦ πατρός του, τοῦ ὁποίου οἱ ἄξιοι σατράπαι καὶ στρατηγοὶ προήγαγαν τὰς δοριχτησίας ἐκείνου.

Μουρὰτ Γ', πρωτότοκος υἱὸς Σελὶμ τοῦ Β', εἰκοστὸν ὄγδοον ἔτος ἡλικίας ἔχων, ἔφθασεν ἀπὸ Μαγνησίας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 21 Δεκεμβ. 1574 διὰ νὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα του. Ὁ γυναικὼν καὶ οἱ ἀνόητοι ἀγαπητοί του ἐδέσποζαν τὴν καρδίαν του. Χορευταὶ, ψάλται, τρελοὶ, βωμολόχοι, νάννοι, ὄπιον πρῶτα, καὶ ἔπειτα οἶνος τὸν εὔφραιναν καθ' ὑπερβολήν. Εἰς ταῦτα πρόσθες καὶ θηριωδίαν ὑπερβάλλουσαν, διὰ τὴν ὁποίαν εὐθὺς ἀφοῦ ἐμβῆκεν εἰς τὸ παλάτιον ἐφόνευσε πέντε ἀδελφούς του διὰ νὰ μὴ τοῦ ἐπιβουλεύσουν τὸν θρόνον, καὶ θέλεις καταλάβειν ποῖον ἀλλόκοτον τέρας ἦτο ὁ Μουρὰτ οὗτος. Πρεσβεῖαι ἦλθαν ἀπ' ὅλας τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ τὸν συγχαρῶσι, καὶ αὐτὴ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ τώρα κατὰ πρῶτον ἔγραψεν εἰς Μουρὰτ τὸν Γ', ὅτι θέλει τοῦ στείλειν πρεσβείαν μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν τοῦ βασιλείου της. Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥοδόλφος Β' ἀνενέωσε τὴν εἰρήνην μὲ τὸν Μουρὰτ Γ'. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι καταπατοῦντες νομίμως τὰς συνθήκας κατὰ τὰ δίκαια τοῦ προειρημένου φετφᾶ ἔστησαν σατραπείαν νέαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Κροατίας, μὲ τὴν ὁποίαν ἥνωσαν τὰ νεωστὶ ἁρπασθέντα Οὐγγαρικὰ φρούρια Ζεσὶν, Βυσὶν, Ὀστρανόζαν, Τεπλίκιον, καὶ ἄλλην εἰς τὴν Βρεσένζαν.

Εἰς τὰς ἡμέρας Μουρὰτ Γ' φαίνεται καὶ Γραικός τις Μιχαὴλ Καντακοζηνὸς, ὅς τις ἀγοράζων τὰς ἁλυκὰς τῆς Ἀγχιάλου καὶ πλουτιζόμενος ἐκ τούτων, καὶ δωροδοκῶν τὸν Βιζύρην ἔβαλλε καὶ ἀπέβαλλε μητροπολίτας καὶ πατριάρχας. Ὁ ἐξωσθεὶς ὅμως πατριάρχης Μητροφάνης ἀνέφερεν εἰς τὸν Βιζύρην τὰς τοῦ Καντακοζηνοῦ δυναστείας εἰς τὸν κλῆρον, χωρὶς νὰ

κατορθώσῃ τίποτε, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τὸν Βιζύρην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατηγορηθεὶς ὡς ταράττων τὴν ἡσυχίαν τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας ἐκρεμάσθη ὑπὸ δημίου σταλθέντος εἰς Ἀγχίαλον ἔμπροσθεν τοῦ λαμπροῦ οἴκου του, καὶ τὰ πλούτη του εἰσῆλθαν εἰς τὴν γάζαν τοῦ Σουλτάνου (1578).

Περσικὸς πόλεμος ἀνενεώθη τώρα μὲ σφοδρότητα μεγάλην ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν (1578). Οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν πολλὰς Τουρκικὰς χώρας· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ ἐδοκίμασαν μεγάλας φθορὰς, διὰ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, ἐφάνησαν ἐπὶ τέλους νικηταὶ, καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1590 ἐπῆραν εἰς τὴν κυριαρχίαν των τὴν Τεβρὶφ μετὰ τῆς ἐπικρατείας της καὶ τὴν Γεωργίαν ἢ Κολχίδα. Ἡ ἀδράνεια ὅμως τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ πλεονεξία τῶν ὑπουργῶν του ἐγέννησαν πόλεμον ἐσωτερικὸν, ὅς τις ἔλαβεν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν μίκρυνσιν τοῦ νομίσματος, τοῦ ὁποίου ἡμίσευσε τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν. Ὄχι μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἐπανέστησαν οἱ Γιανιτσάροι, καίοντες καὶ ἁρπάζοντες. Μὲ συχνὰς ἀλλαγὰς τοῦ ἀρχιγιανιτσάρου, καὶ μὲ δῶρα πολλὰ ἠδυνήθη νὰ καταπαύσῃ ὁ Μουρὰτ τὸν τάραχον μετὰ δύω ἔτη (1592).

Τὸ 1592 ἔτος ὥρμησεν ὁ Σατράπης τῆς Βοσνίας εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν· οἱ Αὐστριακοὶ προστατεύοντες τὰς χώρας των συνεπλέχθησαν εἰς μάχην, ὅπου ἐνικήθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐφονεύθη ὁ Σατράπης. Ταύτην τὴν αἰτίαν λαβὼν ὁ Σουλτάνος, ὅς τις ἤθελε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας Γιανιτσάρους, ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὅς τις ἐμαίνετο δεκατέσσαρα ἔτη κατὰ συνέχειαν. Ὁ Αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἤρχισεν εὐτυχῶς τὸν ἀγῶνα, καὶ ἠλευθέρωσεν ἱκανὰ Οὐγγαρικὰ φρούρια ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς χεῖρας. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐσυνάχθησαν πολλοὶ, καὶ ἦλθεν εἰς βοήθειάν των καὶ ὁ Χάνης τῆς Ταυρί-

δος Γανσὶς Γιραῖος μὲ 40,000 Ταταρους. Ἡ Οὐγγαρία ἔχασε πάλιν ἓν ἀξιόλογον φρούριον τὴν Ῥααβίαν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπανέστησαν οἱ Βοϊβόδαι τῆς Τρανσυλβανίας καὶ Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας, καὶ οὕτως ἐξετείνετο ὁ πόλεμος μὲ ἀμοιβαίας τύχας τῶν πολεμοφόρων. Πρὶν λάβῃ τέλος ὁ Οὐγγαρικὸς πόλεμος, κατέστρεψε τὴν ζωὴν Μουρὰτ ὁ Γ' τὴν 15 Ἰαν. 1595.

Μωάμεθ Γ', ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Μουρὰτ τοῦ Γ', εἶναι ὁ τελευταῖος διάδοχος, ὅς τις ὑπῆρξε καθὼς καὶ ἄλλοι, ἔπαρχος τῆς Μαγνησίας. Οἱ ἐφεξῆς ἐπατισάχευσαν ὡς τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἥτις ὀνομάζεται καφάσιον, χωρὶς πεῖραν καμμίαν τοῦ κόσμου. Εἰ Μαγνησίας, μαθὼν διὰ ταχυδρόμου τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν 28 Ἰαν. 1595. Πρῶτον ἡρωϊκὸν ἔργον του ἦτο, ἀπὸ εἴκοσι ἀδελφούς του, τὰ πνίξῃ τοὺς δεκαεννέα· καὶ ἑπτὰ γυναῖκας τοῦ πατρός του ἐγκύους νὰ βυθίσῃ εἰς τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης, καὶ νὰ στείλῃ εἰς τὸ παλαιὸν σαράγιον εἴκοσι ἑπτὰ ἀδελφάς του. Διευθύνθη ἔπειτα ἡ φροντίς του εἰς τὸ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Βλαχίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Τὴν 17 Αὐγούστ. 1595 ἔφθασε μέγας στρατὸς καὶ ὁ Βιζύρης Σινᾶν πασᾶς μὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ Βουκορέστιον. Ὁ ἀνδρεῖος Βοϊβόδας Μιχαὴλ, ὁ περιᾳδόμενος ἥρως Μιχαλβόδας ἢ Μιχάλβεης, ἐσύρθη μὲ τὰ στρατεύματα ἑπτὰ μίλια ἐπάνω τοῦ Βουκορεστίου εἰς τὸ δάσος. Ἐκεῖ ἔγεινε μάχη (23 Αὐγ.)· ὁ Μιχαὴλ ἔχασε δώδεκα κανόνια, ἀλλ' ἔφθειρε πολλοὺς Τούρκους, καὶ τρεῖς σατράπας, καὶ ἀπεκεῖ ἐσύρθη εἰς τὰ σύνορα τῆς Τρανσυλβανίας. Ὁ Βιζύρης ἐμβῆκεν εἰς τὸ Βουκορέστιον νικητὴς, μετέβαλεν ὅλους τοὺς ναοὺς εἰς τσαμία, καὶ τὴν χώραν ἐκήρυξε Τουρκικὴν σατραπείαν. Ἀλλὰ μετὰ ἓξ ἑβδομάδας ἐφάνη ὁ Μιχαὴλ εἰς Τεργόβιστον, τὸ ἐπολιόρκησε, τὸ ἐξουσίασεν ἐξ ἐφόδου, ἔσφαξε 4,000 Τούρκους, καὶ ἔψησεν εἰς τὴν στούβλαν δύω πασάδας.

Ὁ Σινᾶν ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Βουκορέστιον, καὶ ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ περάσῃ τὸν στρατὸν πλησίον τοῦ Γιοργιούβου, ἔτρεξεν ἐκεῖ ὁ ἥρως, ἔκαυσε τὴν γέφυραν, ἐκοκκίνισε τὸν Δανούβιον μὲ Τουρκικὰ αἵματα, ἥρπασεν ὅλα τὰ πολεμικὰ ἐφόδια, ἐξ ἐφόδου κυριεύσας τὸ Γιούργιβον, καὶ ἐθέρισεν ὅλους τοὺς φρουροὺς του Τούρκους. Ὁ Σινᾶν διέφυγε μὲ αἰσχύνην εἰς τὴν Βουλγαρίαν.- Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς παραδώσωσι τὸ ἀξιόλογον φρούριον Στριγόνιον· καὶ μετὰ τὴν τούτου κυρίευσιν, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ Βισσεγράδιον, καὶ ἄλλα Οὑγγαρικὰ καὶ Κροατικὰ φρούρια.

Τοιαῦται θλιβεραὶ ἀγγελίαι ἠνάγκασαν τὸν Σουλτάνον νὰ ἐκστρατεύσῃ προσωπικῶς εἰς τὴν Οὑγγαρίαν (21 Ἰουν. 1596). Τὴν 21 Σεπτ. ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἐρλάου καὶ ἐπρόσταξε τοὺς φρουροὺς νὰ τοῦ παραδώσουν τὴν πόλιν. Ἡ ἐπταήμερος πολιορκία καὶ ἡ ἀδιάκοπος πυροβόλησις ἠνάγκασε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ συμφωνήσουν τὴν παράδοσιν μὲ ἐλευθέραν των ἔξοδον. Ἐκβῆκαν, ἀλλ' ὁ Σουλτάνος καταφρονήσας τοὺς ὅρκους του ἐπρόσταξε καὶ τοὺς ἐθανάτωσαν ὅλους σκληρότατα, 4,600 τὸν ἀριθμόν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ Αὐστριακὸς στρατὸς, καὶ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Κερεσέζου (Kereszes), τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν (23. 24. 25 Ὀκτωβ.) συνεκροτήθησαν τρεῖς ἐπίσημοι μάχαι. Εἰς τὴν πρώτην ἐνικήθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔχασαν 1,150 στρατιώτας καὶ 43 κανόνια· εἰς τὴν δευτέραν ἔμεινεν ἰσόῤῥοπος ἡ τύχη· εἰς τὴν τρίτην ἐνίκησαν κατ' ἀρχὰς οἱ Χριστιανοὶ, ἀλλὰ μὴ φροντίζοντες νὰ τελειώσωσι τὸν ἀγῶνα καὶ προσέχοντες εἰς τὰ λάφυρα, περιεκυκλώθησαν ἐξαφνα ἀπὸ τὸν Βιζύρην, ἔχασαν 24,000 ἱππεῖς, καὶ φεύγοντες ἀτάκτως ἐπνίγησαν εἰς τὰ ἕλη καὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ταταρῶν 50,000 Χριστιανοί *). Ὁ Σουλτάνος

*) Ἀμηρ. ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Δ', σελ. 269.

ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Νοεμβ. καὶ ἐξηκολούθει τὸν Οὐγγαρικὸν πόλεμον διὰ τῶν σατραπῶν του μὲ ἀμφιβαίας τύχας, ἐνῷ ἐσωτερικῶς κατεσπαράττετο ἡ ἐπικράτειά του διὰ τῆς ἰσχύος τῆς μητρός του, ἥτις τὸν ἐξουσίαζεν ὅλον. Εἰς τὴν Ἀσίαν δὲν ἔλειπαν αἱ ἀποστασίαι, καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἠναγκάζετο νὰ στέλλῃ στρατεύματα χωρὶς ὠφέλειάν του.

Εἰς τὴν Βλαχίαν ἔλειψε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ Μιχαήλ. Οὗτος, ἀφοῦ ἐνίκησε πολλάκις τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀπήλπισεν, ἐφιλιώθη μὲ αὐτοὺς ἐκ φιλοδοξίας καὶ παρέλαβε καὶ τὴν Μολδαυΐαν πληρόνων φόρον εἰς τοὺς Τούρκους ἐτήσιον καὶ διορίζων αὐτὸς ἐκεῖ ἡγεμόνα. Ἤθελε τελευταῖον νὰ ἑνώσῃ καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν τὸ μὲν δι' ὅπλων, τὸ δὲ διὰ δώρων, ὅταν εἰς αὐτὴν τὴν Τρανσυλβανίαν ἐδολοφονήθη (16 Αὐγούστου, 1601). Οἱ Τοῦρκοι μαθόντες τὸν θάνατόν του εἰσώρμησαν εἰς τὴν Βλαχίαν, τὴν ἐλεηλάτησαν, καὶ ἡσυχάσαντες ἐκ τούτου τοῦ μέρους ἐνησχολοῦντο μὲ διαφόρους τύχας ὡς εἴπαμεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας πόλεμον. Καθ' ὅλον τὸ 1602 ἔτος ἔτρωγε τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Σπαχίδων· τὸ 1603 οἱ Πέρσαι πατήσαντες τὴν εἰρήνην ἐμβῆκαν εἰς τὰς Τουρκικὰς χώρας, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους (22 Δεκεμβ.) ἀπέθανεν ἔξαφνα Μωάμεθ ὁ Γ.

Ἀχμὲδ Α΄, δεκατεσσαραετὴς υἱὸς Μωάμεθ τοῦ Γ, ἀνέβη τώρα τὸν Τουρκικὸν θρόνον· καὶ εὐθὺς ἀνέλαβε τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πολέμους τοῦ πατρός του· εἰς ἐκείνην ἐδυστύχει καὶ ἔχανε χώρας, εἰς ταύτην δὲ εὐτύχει καὶ ἐξετείνετο, μάλιστα κατὰ τὸ 1605 ἔτος, ὁπότε ἐφάνη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ νικοτιανή, ἢ ὁ ταβάκος. Αὐτὸς καὶ ὁ κατὰ τὸ 1554 ἔτος εἰσαχθεὶς καφὲς, μ' ὅλον ὅτι ἀπηγορεύθησαν κατ' ἀρχὰς αὐστηρῶς ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους, ἐῤῥιζώθησαν ὅμως τόσον εἰς τοὺς Τούρκους,

ὥστε οἱ ποιηταί των τὰ δύω εἰρημένα καὶ τὸ ὄπιον καὶ τὸν νομικῶς ἀπηγορευμένον οἶνον, τὰ ἐξύμνησαν ὡς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τοῦ κόσμου· οἱ ἐνάρετοί των τὰ κατέκριναν ὡς τέσσαρας ὑπουργοὺς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ δύω πρῶτα ἐτουρκίσθησαν τόσον, ὥστε τῆς Εὐρώπης ὅλης τὰ καφενεῖα καὶ ταβακοπωλεῖα φέρουσι παράσημον Τοῦρκον ζωγραφημένον. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν τὰ Τουρκικὰ ὅπλα δὲν ἐπροχώρουν πλέον, ἐὰν καὶ ἐσυνάζοντο πάντοτε νέα στίφη Ἀσιανῶν καὶ Ταταρων, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ἤθελαν τοὺς καταστρέψειν τότε ἀκόμη, ἐὰν οἱ ἐσωτερικοὶ ἀναβρασμοὶ καὶ ὁ προειρημένος (Τόμ. Γ, σελ. 407) Στέφανος Βοτσκάϊκος δὲν ἐβοήθουν τοὺς ἐχθρούς των. Μὲ ὅλα ταῦτα κατὰ τὴν 11 Νοεμβ. 1606 ἐκλείσθη εἰρήνη μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας εἰς Σιτβατοκίαν διὰ πληρεξουσίων τοῦ αὐτοκράτορος Ῥοδόλφου Β΄, καὶ Ἀχμὲδ Α΄. Δι' αὐτῆς τὸ ἐτήσιον δῶρον τῆς Αὐστρίας, τὸ ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζαν φόρον, ἀπεκόπη διὰ παντὸς μὲ πληρωμὴν 200,000 θαλήρων, γενομένην ἅπαξ. Ὁ Σουλτάνος ὠνόμασεν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον ἕως τώρα ὠνόμαζε βασιλέα τῆς Βιέννης. Τὰ Οὐγγαρικὰ σύνορα ἐξετάσθησαν πρὸς ἀνατολάς. Ὁ σατράπης τῆς Πέστης ἐπροστάχθη νὰ μὴ συγχωρῇ λῃστείας καὶ ἐπιδρομὰς εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς τόπους. Εἰς ἕνα λόγον ἡ εἰρήνη αὕτη εἶναι ἀρχὴ τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἡ Τουρκία εἰς τὰς Χριστιανικὰς δυνάμεις, καὶ ἀρχὴ τῆς ἰδίας ἑαυτῆς πτώσεως *). Ἀτιμοτέραν εἰρήνην ἔκαμεν ὁ Ἀχμὲδ μὲ τὴν Περσίαν (1612), εἰς τὴν ὁποίαν παρεχώρησεν ὅσας ἐπαρχίας εἶχεν ἁρπάσειν ἀπ' αὐτῆς ὁ πατήρ του, καὶ προσέτι ἠλευθερώθη ἡ Περσία ἀπὸ τὸν ἐτήσιον φόρον 200 φορτωμάτων μεταξίου, τὰ ὁποῖα ἐδιδεν ἕως τώρα. Κατὰ τὸ 1612 ἔτος ἔκαμαν συνθήκην ἐμπορικὴν καὶ

*) Ἄμηρ. ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Δ΄, σελ. 369.

οἱ Ὀλλανδοὶ μὲ τὴν Τουρκίαν, ἥτις ἐδείχνετο πλέον φιλοφρονεστέρα εἰς τοὺς Χριστιανούς. Δὲν ἔζησε πολὺ Ἀχμὲδ ὁ Α' διὰ νὰ βλέπῃ τὴν εἰσορμήσασαν μεταβολὴν τῆς τύχης εἰς τὰς Τουρκικὰς χώρας. Ἀπέθανε τὴν 22 Νοεμβ. 1617.

Μουσταφᾶς Α', υἱὸς Μουρὰτ τοῦ Γ', ὁ μὴ κοινωνήσας τῆς τύχης τῶν πολλῶν ἀδελφῶν του, τοὺς ὁποίους ἐσκότωσεν ὁ Μωάμεθ Γ', (ἀνωτ. σελ. 430) καθὸ πρεσβύτερος πρίγκιψ τοῦ οἴκου κατὰ τὰς Τουρκικὰς διαταγὰς ἐπατισάχευσε τώρα· οἱ δὲ ἑπτὰ υἱοὶ τοῦ Ἀχμὲδ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ καφάσιον. Ἀλλὰ τὴν 26 Φεβρ. 1618 ἐπανέστησαν οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς αὐλῆς κατὰ τοῦ ἄφρονος καὶ μωροῦ Μουσταφᾶ, τὸν ἔκλεισαν εἰς τὸ καφάσιον, καὶ ἀνηγόρευσαν Σουλτάνον τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν ἑπτὰ υἱῶν τοῦ Ἀχμὲδ, Ὀσμάνην Β'. Εἰς τὰς ἡμέρας τούτου ἐξεῤῥάγη πόλεμος κατὰ τῆς Πολονίας διὰ τὴν Μολδαυΐαν (1620), καὶ ὁ μόλις δεκαοκτὼ ἐτῶν Σουλτάνος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ προσωπικῶς κατὰ τὴν ἐρχομένην ἄνοιξιν. Σπανιώτατον φαινόμενον τῆς φύσεως ἐβράδυνε τὴν ἑτοιμασίαν του· ἐπειδὴ σφοδρὸς χειμὼν ἐπάγωσε τὸν Βόσπορον (1621 Ἰαν.) εἰς τρόπον, ὥστε ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὸ ἀνάπαλιν ἐπέρνων οἱ ἄνθρωποι πεζοί· ἡ θαλασσοπορία ἐμποδίσθη, ἐκ τούτου φυσικῶς συνέβη σπάνις τροφῶν καὶ ἀκρίβεια μεγάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μ' ὅλον τοῦτο Ὀσμάνης ὁ Β' ἐξεστράτευσε τὴν ἄνοιξιν καὶ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Χοτίνου (Chocim). Ὁ Πολονικὸς στρατὸς ἦτο περιχαρακωμένος παρὰ τὸν Δνάστερον ποταμόν. Μὲ πολλὰς αἱματώδεις ἐφόδους δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐκβάλουν τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὸ χαράκωμά των, καὶ ἀφοῦ ἔχασαν πολλοὺς καὶ ἔφθειραν καὶ πολλοὺς Πολονοὺς καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν, ἔκαμαν τελευταῖον εἰρήνην (1621

Σεπτεμβ. 17), καὶ ὁ 'Οσμάνης ὑπέστρεφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 'Αλλ' ὁ νέος οὗτος δυνάστης ἐφαίνετο δυσάρεστος εἰς τοὺς Γιανιτσάρους· ἀπηγόρευσε τὸν ταβάκον καὶ τὸν οἶνον, καὶ περιήρχετο ἄγνωστος παρατηρῶν καὶ τιμωρῶν τοὺς ἀτάκτους. Ταῦτα διήγειραν τοὺς Σπαχίδας καὶ Γιανιτσάρους, οἵτινες μὲ φετφᾶν τοῦ Μουφτῆ, ἀφοῦ ἐγέμισαν δυστυχιῶν τὴν πόλιν, ὥρμησαν εἰς τὸ παλάτιον καὶ ἀνηγόρευσαν Πατισὰχ τὸν Μουσταφᾶν Α' (1622 Μαΐου 20), καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐσκότωσαν 'Οσμάνην τὸν Β', τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο νὰ χαλάσῃ τὸ τάγμα τῶν Γιανιτσάρων. 'Ο Μουσταφᾶς ἔδειξε τὸ δεύτερον εὐκρινέστερα τὴν μωρίαν του παρὰ το πρῶτον. 'Επεριπάτει γυμνὸς, ἔκραζε τὸν ἀνεψιόν του 'Οσμάνην ὡς ζῶντα διὰ νὰ τοῦ ἐπάρῃ τὸ φορτίον τῆς βασιλείας, καὶ δὲν ἔδειχνε ποῦποτε ὀβολοῦ νοῦν ἀνθρώπινον· οἱ κοινοὶ Τοῦρκοι τὸν ἐσέβοντο ὡς ἅγιον διὰ τὴν ἠλιθιότητά του· ἀλλ' ὁ Οὐλαμᾶς ἐπανέστη μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα, τὸν ἔκλεισεν εἰς τὸ καφάσιον, καὶ ἀνηγόρευσε Σουλτάνον τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν ζώντων υἱῶν 'Αχμὲτ τοῦ Α', Μουρὰτ τὸν Δ', ἑνδεκαετὲς παιδάριον (30 Αὐγούσ. 1623).

5. Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως. (1453 — 1618).

'Επειδὴ εἰς τὰς προλαβούσας ἱστορίας παρεσυνάψαμεν μὲ τὰ Βυζαντινὰ καὶ τὴν ἀλληλοδιάδοχον σειρὰν τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· χρέος μας νομίζομεν, καὶ ἀφοῦ ἡ πόλις ἐκείνη κατεστάθη Μωαμεθανὸν βασίλειον, ἐξακολουθοῦντες τὴν αὐτὴν τάξιν, νὰ μὴ παραμελήσωμεν τὴν καταγραφὴν τῶν προεστώτων τῆς 'Ανατολικῆς ἡμῶν ἐκκλησίας.

Εἴπαμεν ἀνωτέρω (σελ. 368), ὅτι πρῶτος Πατριάρχης ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δυναστείαν ἀνηγορεύθη

Γεννάδιος ὁ Σχολάριος. Ἐκυβέρνησεν αὐτὸς μὲ ὁσιότητα καὶ μὲ ζῆλον τὴν ἐκκλησίαν πέντε ἔτη· καὶ μετὰ ταῦτα παραιτηθεὶς οἰκειοθελῶς μετέβη εἰς τὴν ἐν Σέῤῥαις μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του. Διάδοχός του ἔγεινεν (1459) Ἰσίδωρος ὁ ἅγιος Πνευματικὸς, ἀνὴρ τιμώμενος ὑπὸ πάντων· ποιμάνας δὲ ἡσύχως καὶ θεαρέστως ἓξ ἔτη καὶ μῆνας δύω, ἀπέθανε. Τὸν διεδέχθη δὲ Σωφρόνιος ὁ Συρόπουλος *) (1465)· ἀλλὰ μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα ἀπεβλήθη. Ἀντὶ τούτου προέστη (1466) τῆς ἐκκλησίας Ἰωάσαφ ὁ ἐπίκλην Κόακ, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος δὲν ὑπήκουσε τὸν Σουλτάνον νὰ συγχωρήσῃ εἰς Τραπεζούντιόν τινὰ τὴν διάζευξιν τῆς γυναικός του καὶ τὴν μετ' ἄλλης σύζευξιν, ὀργισθεὶς ὁ Μωάμεθ, αὐτοῦ μὲν ἔκοψε τὰ γένεια, καὶ τὸν ἀπέβαλε, τοῦ δὲ ἐκκλησιάρχου ἔσχισε τὴν μύτην. Τὸν διεδέχθη (1467) Μάρκος ὁ Ξυλοκαράβης, Βυζάντιος, ἀνὴρ ἀγαθός. Ἀλλ' ἱερομόναχός τις, Συμεὼν Τραπεζούντιος, ἔχων φίλους Τραπεζουντίους εἰς τὸ Σαράγιον, ἀλλαξοπιστήσαντας ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς πατρίδος των, ἐπρόσφερε δι' αὐτῶν εἰς Μωάμεθ τὸν Β' χίλια φλωρία ἐτήσιον, διὰ νὰ λάβῃ τὴν πατριαρχείαν. Ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἕως τώρα ἐπλήρονε σιτηρέσιον εἰς τοὺς Πατριάρχας, ἐχάρη ἰδὼν ὅτι ὄχι μόνον ἀπαλλάττεται τοῦ σιτηρεσίου τούτου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνει αὐτὸς ἐτησίως ἀργύρια, ἐπρόσταξε καὶ ἐπροβιβάσθη Πατριάρχης ὁ Συμεὼν (1467). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον Διονύσιος α', ὁ Φιλιππουπόλεως μητροπολίτης, εὑρὼν μέσον τὴν κυρὰν Μαρίαν, μητρυιὰν τοῦ Σουλτάνου, ἐπρόσφερε 2000 ἐτήσιον φλωρία, καὶ ἐξώσας τὸν Συμεὼν ἐνεθρονίσθη αὐτὸς εἰς τὴν Πατριαρχείαν (1468). Ἰδοὺ ἀρχὴ κα-

*) Σημείωσαι, ὅτι τὸν Συρόπουλον τοῦτον δὲν ἀναφέρει οὔτε ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Τουρκογραικίας, οὔτε ἡ περὶ τῶν πατριαρχῶν ἱστορία τοῦ Μαλαξοῦ περιεχομένη εἰς τὴν αὐτὴν Τουρκογραικίαν· ὁ Μελέτιος ὅμως τὸν ἀναφέρει, καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὸν παρέτρεξα.

κῶν τοῦ κλήρου τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐκπηγάσασα ὄχι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ποιμένας τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος!

Ὀκτὼ ἔτη ἐπατριάρχευσεν ὁ Διονύσιος καὶ διαφερθεὶς μὲ τοὺς κληρικοὺς ἀνεχώρησεν οἰκειοθελῶς εἰς μοναστήριον· καὶ οἱ κληρικοὶ ἐκάλεσαν πάλιν Πατριάρχην τὸν Συμεῶνα (1476). Ἀλλὰ Σέρβος τις, Ῥαφαὴλ ὀνομαζόμενος, χυδαῖος καὶ μέθυσος, ἔχων γνώριμόν του ἐκ τῶν ἀρχόντων Τούρκων, ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Σουλτάναν 2000 φλωρία ἐτήσιον καὶ 500 διὰ τὴν Σουλτανικὴν ἀμφίεσιν, ἐκρήμνισεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Συμεὼν καὶ ἔγεινεν αὐτὸς σουλτανοπρόβλητος Πατριάρχης (1579). Μισούμενος δὲ ὑπὸ πάντων καὶ καταναλίσκων τὰ εἰσόδημά του εἰς τὴν αἰσχροβιότητα καὶ μέθην δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τὰ 2000 φλωρία· διὰ τοῦτο ἐσύρθη εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Μανουὴλ ὁ ἐκκλησιάρχης, τοῦ ὁποίου τὴν μύτην ἔσχισεν ὁ Σουλτάνος ὡς προείπαμεν, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος Μάξιμος, ἐψηφίσθη ὁμοφώνως Πατριάρχης (1581)· Ὁ ἀνὴρ αὐτὸς ἦτο πεπαιδευμένος καὶ ἐνάρετος, καὶ ἐδίδασκεν ἐπ' ἐκκλησίας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, Ἀλλ' ἡ ἐτήσιος πληρωμὴ τῶν 2000 φλωρίων, καὶ ἡ τῶν 500 διὰ τὸν προβιβασμὸν νέου Πατριάρχου, ἔγεινε κανονικὸν δόσιμον εἰς τοὺς κρατοῦντας. Νήφων ὁ Θεσσαλονίκης διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Μάξιμον (1487), Πελοποννήσιος τὴν πατρίδα, καὶ προκομμενέστερος καὶ θεοσεβέστερος τῶν Πατριαρχῶν μετὰ Γεννάδιον τὸν Σχολάριον· ἀλλὰ πεσὼν εἰς ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου διὰ τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος Συμεῶνος, τὰ ὁποῖα ἐδημεύθησαν, ἐξώσθη, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπροσκαλέσθη τὸ δεύτερον (1490) ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως Διονύσιος, ὅς τις πατριαρχεύσας δύω ἔτη καὶ μῆνας ἕξ, διὰ τὸ βαθὺ γῆράς του ἐπαραιτήθη. Τὸν δι-

εδέχθη ὁ Σερρῶν Μανασσῆς (1493), μετονομασθεὶς Μάξιμος γ', ἀλλὰ μετὰ ἓξ ἔτη ἀπεβλήθη ὑπὸ τῶν κληρικῶν, καὶ ἐπροσκαλέσθη τὸ δεύτερον ὁ Νήφων (1499), τὸν ὁποῖον ἀποβληθέντα εὐθὺς διεδέχθη (1500) ὁ Δράμας Ἰωακεὶμ, νέος τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ λόγιος καὶ χρηστός. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μητροπολίτης Σηλυβρίας, θέλων νὰ πατριαρχεύσῃ αὐτὸς, ἐπρόσφερε 3000 φλωρία, προσθέσας εἰς τὰ προνενομισμένα ἤδη ἄλλα χίλια καὶ 500 διὰ τὴν ἀμφίεσιν, ἡ ἐκκλησία ἔστερξε τὴν προσθήκην ταύτην καὶ ἐκράτησε τὸν Ἰωακείμ. Μαθὼν δὲ ὁ Σουλτάνος ὅτι εἰς τὴν Χρυσούπολιν δι' ἀδείας τοῦ Πατριάρχου ἐπεσκεύασαν τὴν σκεπαστὴν ναοῦ τινὸς, ὠργίσθη καὶ τὸν ἀπεδίωξε τῆς ἐκκλησίας. Ἐπροχειρίσθη λοιπὸν ὁ Ζυχνῶν Παχώμιος α'. Ἀλλ' ὁ Ἰωακεὶμ μὲ προσφορὰν ἀργυρίου εἰς τοὺς κρατοῦντας ἀπέβαλε τὸν Παχώμιον καὶ ἀνέβη αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον τὸ δεύτερον (1505). Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἐπροσκαλέσθη πάλιν ὁ Παχώμιος, ὅστις ἀπέθανεν εἰς τὴν ἀξίαν του. Τὸν διεδέχθη Θεόληπτος ὁ Ἰωαννίνων, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἀπέθανε Σελὶμ ὁ Α'.

Εἰς τὴν τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἐτῶν βασιλείαν Σολειμάννου τοῦ Α' ἐπατριάρχευσαν μετὰ τὸν Θεόληπτον Ἱερεμίας Α' *), Ἰωαννίκιος Α', Διονύσιος Β', Ἰωάσαφ Β', καὶ Μητροφάνης Γ', τὸν ὁποῖον ἐκατεβίβασεν ἐκ τῆς ἀξίας του ὁ Κανταχοζηνὸς (ἀνωτ. σελ. 428). Ἐπὶ δὲ Σελὶμ Β', Ἱερεμίας ὁ ἀπὸ Λαρίσσας (1572). Πρὸς τὸν Πατριάρχην τοῦτον ἔγραψαν οἱ ἐν Τυβίγγῃ

*) Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱερεμίου, ἐπειδὴ ἐχάθησαν Μωάμεθ τοῦ Β' τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια (ἴδε ἀνωτ. σελ. 369), οἱ Τοῦρκοι ἤθελαν νὰ κρημνίσωσι τὰς ἐκκλησίας ὅλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ Βιζύρης ἐσυμβούλευσε τὸν Πατριάρχην νὰ φέρῃ μάρτυρας γέροντας Ὀθωμανοὺς ζῶντας ἐπὶ τῆς ἁλώσεως, νὰ μαρτυρήσουν, ὅτι ἡ πόλις δὲν ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου, ἀλλὰ παρεδόθη εἰς τὸν Μωάμεθ. Οἱ μάρτυρες ἐφέρθησαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως· τὰ ἀργύρια ἐβοήθησαν τὴν μαρτυρίαν των· καὶ Σολειμάννης ὁ Α' ἀνενέωσε τοῦ Πατριάρχου τὰ προνόμια. Ἴδε Τουρκογρ. σελ. 156.

τῆς Γερμανίας Λουθηρανοὶ Ἰάκωβος Ἀνδρέου καὶ Μαρτῖνος Κρούσιος ζητοῦντες ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν τὴν ἀνάκρισιν τῆς ἀναμορφώσεώς των· πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπεκρίθη φιλοφρόνως μὲν ὁ Ἱερεμίας, ἀποδοκιμάζων ὅμως τὰς καινοτομίας των. Αἱ ἀλληλογραφίαι αὗται ἐτυπώθησαν ἐν Βιτεμβέργῃ 1574 εἰς τὰ Acta et scripta Theologorum*). Ὁ Ἱερεμίας εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα ἀπεβλήθη, ὁπότε ἐκαλέσθη πάλιν ὁ προπατριαρχεύσας Μητροφάνης, καὶ εἰσήχθη τὸ δεύτερον, ὁπότε διήρκεσε τέσσαρα ἔτη. Παχώμιος Β', Λέσβιός τις, τὸν ἔξωσε διὰ τῶν κρατούντων καὶ ἐπατριάρχευσεν (1584) ἐνιαυτὸν ἕνα. Οἱ κληρικοὶ ὅμως τὸν ἀπεδίωξαν καὶ εἰσήγαγαν (1585) Θεόληπτον Β', τὸν Φιλιππουπόλεως· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπέβαλαν μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν καὶ ἐπροσκάλεσαν (1586) τὸν Ἱερεμίαν τὸ γ', ὅς τις ἐποίμανε δεκαπέντε ἔτη τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπέθανε.

Ματθαῖος Α', Ἰωαννίνων μητροπολίτης, διεδέχθη τὸν Ἱερεμίαν (1601)· ἀλλὰ μετὰ δύω ἔτη παρῃτήθη οἰκειοθελῶς, καὶ ἐπροβιβάσθη (1603) Νεόφυτος Β' ἀπὸ Ἀθηνῶν, ὅς τις οὐδὲ ἐνιαυτὸν πατριαρχεύσας ἀπεβλήθη, καὶ εἰσήχθη ὁ Μεθύμνης Ῥαφαὴλ Β'. Μετὰ πέντε ἔτη ἐξωρίσθη οὗτος, καὶ ἐκαλέσθη δεύτερον ὁ Νεόφυτος Β' (1608), ὅς τις ἀπεβλήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη· ἀντ' αὐτοῦ ἐπετρόπευσε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον Κύριλλος ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας δύω ἔτη. Μετὰ ταῦτα ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (1614) Τιμόθεος Α' ὁ Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης. Εἰς τὰ τέλη τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος ἀφαίρεσαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τὸν δεύτερον Πατριαρχικὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, καὶ τὸν μετέβαλαν εἰς τσαμίον· τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἐσυγχώρησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν ἐν Διπλοφαναρίῳ μικρὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, μονύδριον γυναικῶν ὄντα.

*) Ἴδε καὶ τὴν Τουρκογραικ. σελ. 440.

Τιμόθεος ὁ Πατριάρχης δι' ἀδείας τῶν κρατούντων ἀνοικοδόμησε καὶ ἐμεγάλυνε τὸν ναὸν καὶ τὸν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα ἅγιον Γεώργιον. Αὐτὸς ὁ ναὸς εἶναι ἀκόμη τὴν σήμερον τὸ πατριαρχεῖον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ καὶ τώρα εἶναι μικρὸς, χαμηλὸς καὶ σκοτεινὸς, συμπεραίνεται ποῖος τις ἦτο πρὶν τὸν μεγαλύνῃ ὁ Τιμόθεος· καὶ εἰς ποίαν ταπείνωσιν ἐξωτερικὴν ἐκατήντησεν ἡ πάλαί ποτε περικλεεστάτη ἐκκλησία, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετεδόθη ἡ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ πρὸ τῆς πύλης ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ τὸν Τιμόθεον τοῦτον ἀνεγέρτην τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ ,ζρκβ΄ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤγουν 1614 ἐκ Χριστοῦ.

1830, Μαρτίου 31.